

G. G. F.

9. 68. 69. 70.

Ad pag. 13. § VIII. — Zuerst sammelte die Gesetze der Kön. Rivallius, dessen Arbeit aber sehr schlecht ausfiel; besser war die des Anton. Augustinus lib. de legibus populi rom., dem Balduini collectio legum romanarum folgte. Zasius (Prof. zu Basel) catalogus legg. romanarum, will n. viel sagen. In Randulphus Pradejus iurisprud. romana vetus werden die alten gr. u. röm. Gesetze neben einander gestellt. Lipsius gab n. früher das. Arbeit, eine bessere Veranstaltung nebst Abdr. der bis dahin gefundenen Gesetze ist zum Gebr. d. Schulen. Sylvii collect. leg. romanar. kam Par. 1603. 4. heraus. Foerster (Vittoberg) histor. iurisprudentiae rom. enth. sie auch. Sylburgs Edition ist ein bloßer Abdruck. — Cyrino de Romulo et de regno Romuli kam eigentl. zu Palermo heraus u. steht in Salangre thesauro antiquitt. rom. — Die beste Samml. derselben ist die des Paul Merula. — Ittsinga (?) ein Holländ. Rechtsgelehrter versprach die leges regias c. notis omnium zu edieren u. [illegible] zu zeigen; allein er st. 1741. Er zeigte [illegible] daß er die alten Grammat. u. Mythologen zu Rathe ziehen müsse. Vortreffl. ist Hoffmanni Sen. leges regiae, in s. historia iur. rom.

Ad pag. 19. Auch schreibt Dionys. (Antiquitatt. L. c.) dem Numa ein Gesetz zu, in dem er in Criminalfällen den Zeugenbeweis gestattet habe; wer aber falsch schwöre, würde, solle vom Tarp. Felsen gestürzt werden. — Cf. Presig (?) diatrib. de praecipitatione Romanorum e saxo Tarpejo.

Ad p. 57. In chronolog. Ordnung sind die Sammler u. Erklärer der XII Tab. folgende: Rivallius in s. histor. iuris romani — Oldendorp in s. var. lectionibus — Franc. Balduin — Franc. Hotomannus in tract. de legib. XII Tab. — Manutius in tract. ejusd. tit. — Pard. Pratejus in legib. pop. rom. — Anton. Contius in seinen opp. die collect. XII tabb. — Jac. Raevardus ad XII Tab. (besonders in s. Antiquitäten) — Lud. Charondas ad Zasii catalog. leg. rom. Par. 1567. — Joh. Crispin (?) — Joh. Rosin in s. Antiquitatt. — Theod. Marcilius collect. XII Tab. — Franc. Pithoeus cod. Theodos. Paris. 1586 (der zuerst gab u. Versch. eine Anweis. zur Aufsuchung der Ges. giebt, da die vorhergehend 12 Samml. [illegible] Cic. de Leg. hatten brauchen lassen — Richard. Vitus (Comment. [illegible] 1585. 8. [illegible]) — Aar. Sylvius ad XII Tab. ([illegible]) — Ritterhusius comment. ad XII tab. (sehr praktisch u. [illegible]) — Dionys. Gothofred. in s. edd. corporis iur. civ. — Paul. Merula hat nur einige Capitel behandelt, aber schön s. Jac. Gothofredus.

HISTORIA
IVRIS CIVILIS
ROMANI AC GERMANICI,

QVA VTRIVSQVE

ORIGO ET VSVS IN GERMANIA

EX IPSIS FONTIBVS OSTENDITVR,

COMMODA AVDITORIBVS METHODO

ADORNATA,

MVLTISQVE OBSERVATIONIBVS HAVD VVLGARIBVS

PASSIM ILLVSTRATA,

AVCTORE

IO. GOTTL. HEINECCIO, IC

QVONDAM S. R. M. PRVSS. CONSIL. INTIM. ET IVR. AC PHILOSOPH. IN ILLVSTRI FRIDERIC. PP. ORD.

EDITIO

EMENDATA, OBSERVATIONIBVSQVE AVCTA

STVDIO

IOAN. DAN. RITTERI,

S. R. M. POLON. CONSIL. AVL. ET IN ACAD. WITEBERGENS. HISTOR. PP. ORDIN.

CVI EDITIONI NVNC DEMVM ACCEDVNT

NOTAE AD HISTORIAM

IVRIS IVSTINIANEI ET GERMANICI,

NEC NON

HISTORIAE IVRIS GALLICANI EPITOME.

Cum Privilegiis Caesareo ac Reg. Polon. & Elect. Sax.

ARGENTORATI,

Apud IOAN. GOTHOFR. BAUERUM,

Typis HEITZIANIS,

MDCCLI.

****

PRIVILEGIVM CAESAREVM.

NOs FRANCISCVS Divina favente Clementia Electus Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus, ac Germaniae & Hieroſolymarum Rex, Dux Lotharingiae & Barri, Magnus Hetruriae Dux, Princeps Carolopolis, Marchio Nomenei, Comes Falckenſteinii, &c. &c. Agnoſcimus & notum facimus tenore praeſentium Univerſis, quod cum Nobis *Joannes Gottfridus Baur Bibliopola Argentoratenſis* humillime exponi curarit, quem in modum *Joannis Gottliebii Heineccii Hiſtoriam Juris Civilis Romani ac Germanici cum notis Joannis Dan. Ritteri, aliisque novis ad Hiſtoriam Juris Romani eruditiſſimis adjectis, auctam & emendatam, una cum notis ſuper Hiſtoriam Juris Juſtinianei reſtaurati, uti & Juris Germanici*, in Octavo, prelo committere reſolverit, vereatur autem, ne aemulorum invidia hanc editionem imitantium, impendii & laboris ſui fructu fruſtretur, ideoque Nobis demiſſe ſupplicarit, quatenus ejus indemnitati Privilegio Noſtro Caeſareo ſuccurrere clementiſſime dignaremur, Nos ſubmiſſae pariter ac aequae ejus petitioni annuendum cenſuerimus: Ac proinde Authoritate Noſtra Caeſarea omnibus & ſingulis Bibliopolis, Bibliopegis, Typographis & aliis quibuscunque rem librariam ſeu negotiationem exercentibus firmiter inhibemus, vetamus & interdicimus, ne quis ſupranominatam *Heineccii Hiſtoriam Juris Civilis Romani ac Germanici cum variis notis*, ſub hoc aliove titulo aut hac aliave forma, ſeu ut ajunt, formato, per decem annorum ſpatium, ab hodierno die computandum, intra Sacri Romani Imperii fines recudere vel aliis recudendam dare, aliorſumve impreſſam apportare, vendere vel diſtrahere citra praefati *Impetrantis ejusdemque haeredum ac ſucceſſorum* voluntatem & aſſenſum in ſcriptis obtentum, auſit vel praeſumat; Si quis vero ſecus faciendo Privilegium hoc Noſtrum ſeu Interdictum violare contemnereque praeſumpſerit, eum non ſolum ejuſmodi Exemplaribus ubicunque locorum repertis, perperam quippe recuſis ſeu apportatis (quae dictus *Joannes Gottfridus Baur* ſive propria authoritate ſive Magiſtratus illius loci auxilio ſibi vindicare poterit) de facto privandum, ſed & quinque Marcarum auri puri poena Aerario ſeu Fiſco Noſtro Caeſareo &

parti laesae ex aequo pendenda, omni ſpe veniae ſublata, mulctandum decernimus, dummodo tenor hujus Noſtri Privilegii in fronte libri impreſſus reperiatur, & conſueta quinque Exemplaria Conſilio Noſtro Imperiali Aulico exhibeantur. Mandamus itaque omnibus & ſingulis Noſtris & Sacri Romani Imperii ſubditis & fidelibus dilectis tam Eccleſiaſticis quam Secularibus, cujuscunque ſtatus, gradus, dignitatis aut ordinis fuerint, praeſertim vero iis, qui in Magiſtratu exiſtentes vel ſuo vel Superiorum ſuorum loco aut nomine jus juſtitiamque adminiſtrant, ne quemquam Privilegium hoc Noſtrum Caeſareum impune violare, ſpernere aut transgredi patiantur, ſed ſi quos contumaces compererint, conſtituta a Nobis mulcta eos puniri, & quibuscunque modis idoneis coërceri curent, quatenus & ipſi graviſſimam Noſtram Indignationem praedictamque poenam evitare voluerint. Harum teſtimonio literarum, manu Noſtra ſubſcriptarum, & ſigilli Noſtri Caeſarei appreſſione munitarum, quae dabantur Viennae die duodecima Octobris anno milleſimo ſeptingenteſimo quinquageſimo, Regni Noſtri ſexto.

FRANCISCVS, mppr.

(L.S.)

Vt. R. Comes Colloredo mppr.

Ad Mandatum Sacrae Caeſareae Majeſtatis proprium.

J. J. Hayeck de Waldſtätten mppr.

Extract.

****

Extract. Privil. Reg. Polon. & Elect. Saxon.

Er Aller-Durchlauchtigste, Großmächtigste Fürst und Herr Herr Friedrich August, König in Pohlen ꝛc. des Heiligen Römischen Reichs Ertz-Marschall und Churfürst zu Sachsen ꝛc. auch Burggraf zu Magdeburg ꝛc. hat auf beschehenes unterthänigstes Ansuchen des Buchhändlers in Straßburg, Johann Gottfried Bauers, gnädigst bewilliget, daß er Joannis Gottlieb Heineccii Historiam Juris Civilis Romani & Germanici unter höchstgedachter Sr. Königl. Majestät und Churfürstl. Durchl. Privilegio drucken lassen, und führen möge, dergestalt, daß in Dero Churfürstenthum Sachsen, desselben incorporirten Landen und Stifften kein Buchhändler, noch Drucker, oberwehntes Buch in den nächsten, von unten gesetztem dato an Zehen Jahren, bey Verlust aller nachgedruckten Exemplarien, und Dreyßig Rheinischen Gold-Gulden Straff, welche denn zur Helffte der Königl. Rent-Cammer, der andere halbe Theil aber ihm, Bauern verfallen, weder nachdrucken, noch auch, da dasselbe an andern Orten gedrucket wäre, darinnen verkauffen, und verhandlen, worgegen er mehr gedachtes Buch fleißig corrigiren, aufs zierlichste drucken, und gut weiß Papier darzu nehmen zu lassen, auch so offt es aufgelegt wird, von jedem Druck und Format zwanzig Exemplaria in Sr. Königl. Majestät und Churfürstl. Durchl. Ober-Consistorium, ehe es verkaufft wird, auf seine Kosten einzuschicken schuldig, und dieses Privilegium niemanden ohne höchstgedachter Sr. Königl. Majestät und Churfürstl. Durchl. Vorwissen, und Einwilligung zu cediren befugt seyn soll: Gestalt er bey solchem Privilegio auf die bewilligten Zehen Jahr geschützet, und gehandhabet, auch da diesem jemand zu wider handlen, und er um Execution desselben ansuchen würde, solche ins Werck gerichtet, und die gesetzte Straffe eingebracht werden soll.

Jedoch, daß er, und zwar bey Verlust des Privilegii den Druck des nächsten zu Stande bringe, und sowohl von jetziger, als auch von jeder künfftigen neuen Auflage die oben gesetzte Anzahl derer Exemplarien würcklich liefere. Immittelst und zu Urkund dessen ist dieser Schein, biß das Original-Privilegium ausgefertiget werden kan, und statt desselben, in Sr. Königl.

Majestät und Churfürstl. Durchl. Kirchen-Rath, und Ober-Consistorio unterschrieben und besiegelt ausgestellet worden, welchen er durch den bestellten Bücher-Inspectorn Christian Ernst Haubolden denen Buchhändlern zu insinuiren, widrigenfalls die Insinuation vor null und nichtig erkannt werden soll.

So geschehen zu Dreßden, am 29. Aprilis, anno 1750.

(L.S.)

Gottlob Heinrich Heydenreich mppr.

Christian Friedrich Teuchers.

ILLU-

ILLUSTRISSIMO.
REVERENDISSIMO. EXCELLENTISSIMO.
DOMINO.

DOMINO.

HENRICO.

S. R. I. COMITI.

A BRÜHL.

DYNASTAE. IN. FORSTA. PFOERTEN. GROCHWITZ. BORCKE. KOHLE. REINSDORF. SCHOENAV. KIMPELSDORF. LINDENAV. NISCHWITZ. LICHTENAV. SEIFERSDORF. ETC. ETC. POTENTISSIMI. POLONIARVM. REGIS. ET. ELECTORIS. SAXONIAE. MINISTRO. PRIMARIO. A. CONSILIIS. SANCTIORIBVS. PEDITATVS. DVCI. REGII. CVBICVLI. PRAEFECTO. FISCI. REGII. ET. AERARII. SAXONICI. DIRECTORI. PRAEFECTO. PRAETORII. POLONICI. LEGIONIS. TRIBVNO. AQVILAE. ALBAE. NIGRAE. S. ANDREAE. EQVITI. CAPITVLI. S. PETRI. BVDISSINENSIS. PRAEPOSITO. ETC. ETC. STATORI. REIPVBLICAE. PIO. FELICI. MVSARVM. ANTISTITI. ARTIVM. ET. INGENIORVM. ARBITRO. OPTIMO. MAXIMO.

DOMINO. INDVLGENTISSIMO.

HOC. QVICQVID. EST. IN. HISTORIAM. ET. ANTIQVITATES. STVDII. DEVOTISSIMA. HVMILLIMAQVE. MENTE.

D. D. D.

CLIENS. ADDICTISSIMVS.

IOANNES. DANIEL. RITTER.

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

JOAN. DAN. RITTER.

Tſi aliquot luſtrorum intervallo plures libri foras dati ſunt, quibus Doctiſſimi viri Romani juris hiſtoriam exponere ſummo ſtudio ſuſceperunt: aſſeverare tamen auſim, Virum Eximium Clariſſimumque, Heineccium, decus quondam atque ornamentum Germaniae noſtrae, libro, quem de eodem argumento ſcripſit, plerorumque induſtriam, & mira, qua uſus eſt, perſpicuitate, & ingenii acumine, quo reliquos antecelluit, & denique ordine, quo memoriae maximum attulit lumen, longe multumque ſuperaſſe. Ac potuit ſane jure ſuo vir iſte humaniſſimus hac navata Jurisprudentiae elegantiori opera valde delectari, quoniam, cum adhuc intereſſet mortalibus, magna cum voluptate animi ſui cognovit, operis hujus confectionem adeo omnibus jucundam fuiſſe, ut non modo privatim legeretur diligentiſſime, ſed etiam a Doctoribus Academicis explicaretur publice. Et quibus tandem gaudiis is exultaſſet, ſi contigiſſet

 gißet

gisset hoc ipsi vivo, ut, distractis repetitae editionis exemplaribus, eruditos homines appetentissimos novarum lucubrationum videret. Etenim cunctorum exspectationem solus explere poterat Cl. Heineccius. At cum terras reliquerit candidissima illa anima, nec licuerit nobis esse tam felicibus, ut praestantissimis viri praeclara eruditione ornati praeceptis frueremur; vellentque tamen, multorum desideriis novam editionem flagitantium, facere satis Viri honestissimi, Verbeekii fratres: literis humanissime scriptis invitarunt me, ut, quas collegerim observationes, communicarem, quo elegantissimus liber, auctior, novoque quasi habitu, lucem denuo publicam adspiceret. Ego vero non modo lubentissime ipsis annui, sed vehementer etiam gavisus sum, oblatam mihi esse amplissimam occasionem, difficilem hanc veteris historiae partem additamentis quibusdam exornandi augendique. Suadebat porro muneris publici mei ratio, ne laborem defugerem, quo testari possem, me historicorum Graecorum, Latinorumque lectioni plurimum temporis tribuisse. Itaque, cum & ipse praevidisset V. Cl. Heineccius, relictum esse aliis, eandem rem cum ipso acturis, permagnum spicilegium, laetus atque ala-

cris

cris ſuſcepi curam Profeſſione mea digniſſimam, & pro ingenii tenuitate, ad pulcherrimum librum ea addidi, quae erant praetermiſſa, ſententiamque de his dixi, quae vel accuratiorem deſiderabant inveſtigationem, vel minus recte poſita, medela quadam egere videbantur. Quantum vero praeſtiterim, potuerimve praeſtare, judicabunt aequi benevolique lectores. In eo autem inprimis elaboravi, ut, veterum auctorum teſtimonia, vel minus accurate adducta, vel alienis locis appoſita, vel plane omiſſa, emendarem, reſtituerem ac ſupplerem. Deinde vero, cum ſine faſtis vetuſtae leges intelligi vix poſſint, eam quoque dedi operam, ut hi prodirent emendatiores. Quaecunque vero a me emendata ſunt, auctori potius ipſi, quam mihi tribuere malui, quoniam homine ingenuo indignum eſſe cenſeo, leviſſimis hiſce vanam captare gloriolam. Inſanus enim ſit oportet, qui ſibi non perſuadeat, haec veterum auctorum loca bene quoque noviſſe & intellexiſſe Cl. Heineccium, ſed impeditum, curisque diſtractum aliis, aut fugitivis ea tantum inſpexiſſe oculis, aut ſcriptis doctorum hominum plus aliquando tribuiſſe, quam quidem fieri debebat. Porro duodecim adjiciendas curavi Tabulas, propter inſignem

quam

quam praeſtant utilitatem, & quod experientia didici, vehementer eas avere cum hos, qui in Academiis praelectiones inſtituunt, tum etiam juvenes ad interiorem civilis ſapientiae cognitionem adſpirantes. Quaedam, quod ingenue fatendum eſt, lubentiſſime & mutaſſem & plane deleviſſem, niſi eſſem veritus, ne hoc, quod ego bona mente facere conſtitueram, iniqui quidam vitioque creati cenſores male interpretarentur, meque temeritatis & arrogantiae accuſarent. Ea ſane, quae §. LXVIII. ſequenteque de Praetorum Romanorum nefariis artibus ſcripta ſunt, vel abeſſe poterant, vel longe aliter erant proponenda, atque ibidem a Viro Cl. factum eſſe obſervamus. Ita etiam, quae adverſus Praeturae Vindicem ſunt in medium prolata, animum magis vehementem, incitatumque ira, quam veritatis ſtudioſum teſtantur. Quam etiam ob rem non potui non, & Praeturae, & Vindicis, (de quo aſperrimis facetiis depexo dudum dolui) optimam cauſſam tueri atque defendere. Haec porro, quae §. LXXII. continentur, expungi, & quae ſequuntur paullo poſt, multum immutari poterant, ſi id, quod lubebat, licuiſſet. Etenim apud hiſtoricos, de edictis Praetorum perpetuis libera adhuc republica, altiſſimum

eſt

eſt ſilentium; Acta vero iſta diurna, quae opinionis ſuae firmandae cauſſa viri docti advocant, ſubleſtae ſunt fidei, inventumque ſcioli cujusdam, qui forte poſt renatas bonas literas orbi erudito vendere fumum voluit, uti dudum obſervavit M. WELSERUS *epiſtola* L. & LI. *Oper. pag.* 850. & nuper invictiſſimis probavit argumentis inſigne Belgii ornamentum, PETRUS WESSELINGIUS *Probabilium cap. ult.* Profecto veterum nemo ita ſcripſit, *Praetores ex edictis ſuis perpetuis jus dicerent*; cum, poſcente Romanae linguae genio, hoc modo verba illa efferenda ſint, *perpetuo jus dicerent*. Deinde ea veterum loca, quorum auctoritate ibidem Cl. Heineccius de vi & poteſtate vocis, *perpetuus*, diſputat, & huc minime pertinent, & nihil etiam affirmant; eſtque ſine dubio apud Aſconium legendum, *perpetuo*, ut fidem faciunt partim illa oppoſita, *varie jus dicere adſueverant*, partim quoque Graeca Dionis. Ne vero, e ſchedis meis deprompta, confunderentur cum his, quae excellentis vir ingenii, Heineccius poſteritati prodidit, notas & obſervationes meas ſeparatim excudendas eſſe cenſui; in quibus perficiendis, omnibus viribus eniſus ſum, ut aliqua non vulgaria ad hiſtoriae legumque intelligentiam afferrem, quae ut non diſpliceant,

ant, vehementer opto. Ea autem ſcribendi libertate uſus ſum, qua ipſum V. Cl. Heineccium magnopere delectatum eſſe novimus. Quapropter ſatis mirari non potui, cum ad me relatum eſſet, quibusdam ea, quae liberius dixi, primo adſpectu, dura acerbaque viſa eſſe. Enimvero, uti ſuum eſt cuique ingenium, ſcribendique color, ita etiam ego ſemper exiſtimavi, veritatem, etiamſi paucis jucunda ſit, gratiſſimam tamen nonnullis, ejusque inquiſitionem viri ingenui eſſe propriam. Deinde id certiſſimum quoque eſt, majora in juventutem conferri commoda a ſimplicibus, apertis, & aſſentationis omnis inimicis, quam a vilibus iſtis animis, quae blanditiis virorum auctoritate valentium benevolentiam collecturi, ne erroribus quidem propagandis ſe abſtinere poſſunt. Sed ſatis de his. Unum adhuc eſt, quod Te ſcire volo. Libri nimirum primi, quo Juris Romani hiſtoria pertractata eſt, magnitudinem ſenſim adeo creviſſe, ut, quae in altero de origine Juris Germanici ſunt expoſita, intacta relinquenda eſſent, licet in promptu haberem plura, quae moneri poterant, & utilia & forte lectu non injucunda. Vale, Lector Benevole, conatibusque meis fave. Witebergae Saxon. A. O. R. cIↃ IↃCCXXXVIII. d. IV. April.

J. G.

J. G. HEINECCII
PRAEFATIO

Primae editioni praemiſſa.

Uod pleroſque facere animadvertimus, qui praefationes ſcribunt, ut vel rerum, quas explicant, utilitatem ac praeſtantiam verbis ornatiſſimis commendent, vel vino alioquin minus vendibili veluti hederam ſuſpendant: eorum ego hic nihil facere conſtitui. Quemadmodum enim incredibilem HISTORIAE IVRIS utilitatem ſatis perſpiciunt harum rerum intelligentes, eamque reipſa experiuntur quotidie: ita apud imperitos & veteris barbariei ſtatores fruſtra verba facerem, neque ulli mortalium tantum eſt flumen ingenii, tanta ſcribendi dicendique vis ac copia, ut his hominibus, vel ad ipſum elegantiorum litterarum nomen cohorreſcentibus, non dicam perſuadere, ſed veroſimile tantum facere poſſit, earum ullam in juriſprudentia utilitatem eſſe. Et ſane qui fieri poſſet, ut illi harum deliciarum ſuavitatem ſalubritatemque percipiant, qui quotidie carduelibus ſentibusque veſcuntur, aſperumque illum victum calceatis iſtis denti-

dentibus ſuis facillime ſubigunt? Quare quum & rem in ſe commendatiſſimam verbis extollere, ſupervacuum; & ſurdis narrare fabulam, moleſtiſſimum videatur: de utilitate praeſtantiaque hujus ſtudii, ut praediximus, jam non diſſeremus, ſed inſtituti tantum noſtri rationem reddemus iis, quibus nos, noſtraque ſtudia, vigilias ac labores probari quam maxime cupimus.

Placuit nuper REGI noſtro longe clementiſſimo, ut, relicta illuſtri Viadrina, in Fridricianam hanc celeberrimam me conferrem, docendique munus, quo jam olim ibi non ſine fructu ſtudioſae juventutis perfunctus fueram, poſtliminio obirem. Parui ego, prout decet, OPTIMI PRINCIPIS voluntati, & quamvis novam illam migrationem, declivi jam aetate, quantum fieri potuit, deprecarer, ejusque taedio conditiones ſplendidiſſimas, a REGIBVS ac REBVSPVBLICIS potentiſſimis mihi propoſitas, aliquoties repudiaſſem, Halam tamen familiam ac ſupellectilem transtuli, operamque dedi, ut obſequio erga PRINCIPEM nec prius mihi, nec antiquius quidquam eſſe, re ipſa oſtenderem. Inciderat haec profectio mea in illud anni tempus, quo Halae praelectionem publicarum privatarumque jam pridem factum

fuerat

fuerat auſpicium, nec integrum mihi erat, a diſciplinarum quarumdam interpretatione munus meum auſpicari, niſi turbare vellem ordinem, quem Doctores celeberrimi jam inde a feliciſſimis academiae hujus primordiis religioſe ſervarant. Ne tamen paucos hos menſes otio ac ſilentio tranſirem, ſtatui juventuti ſtudioſae publice ea praelegere atque inculcare, quae tortuoſum jurisprudentiae iter ac veluti Labyrinthum ingreſſurae inſtar fili Ariadnei eſſe poſſent. Expenſis itaque, quae huc facere videbantur, univerſis, ſubductisque rationibus, hanc feci cogitationum mearum ſummam, nihil illis fore utilius, nihilque fructuoſius, quam ſi iis juris tum Romani, tum Germanici, origines ac progreſſum paullo accuratius enarrarem, ex ipſaque hiſtoria oſtenderem, quis utriusque illius juris in foro uſus ſit, & quantum decipiantur ac decipiant, tum qui, ut jus Rom. in exſilium agant, Germanicum neſcio quod, in tribunalibus unice regnare contendunt, tum qui, recepto in ſubſidium illo jure, tantam rerum converſionem factam eſſe exiſtimant, ut moribus patriis foro, ac veluti aqua & igni interdictum ſit. Ne vero auditoribus, qui magno numero ad has acroaſes confluebant, de.

eſſet libellus, quem & in auditorio, & domi, prae manibus haberent, breves has poſitiones in chartam conjeci, calamo tam feſtinante, ut ſaepenumero ſchedae adhuc madidae in officinam mittendae eſſent. Quamvis autem mihi veniam paratam fore putem apud aequos rerum arbitros, ſi quaedam vel praeterviſa, vel non ſatis ad amuſſim facta perpolitaque deprehenderint: adfirmare tamen poſſum, me haut pauca obſervaſſe mihi videri, quae non omnibus in mentem venerunt, ac proinde breviter perſtrictis iis, quae jam ab aliis accuratius tradita noveram, ea, quae vulgo vel omitti, vel perperam proponi ſolent, diligentius explicaſſe, meque multo plura atque exquiſitoria ejus generis additurum, ſi eo uſque vitam produxerit ſummum Numen, ut limam iterum ſubeat libellus paene extemporarius. Ita enim comparatum eſt hoc ſtudiorum genus, ad quod nos horis tantum ſubceſivis furtim veluti referimus, ut quotidiana lectio multas nobis obſervationes novas ſufficiat, quibus ea, quae olim in chartam conjeceramus, mirifice illuſtrari locupletarique poſſint. Cujus rei ut quaedam ſpecimina hic demus, pauca, quae interea, dum prelum fervebat, animadvertimus, veluti per

lancem

lancem ſaturam recenſere juvabit, ita tamen, ut chartae habeamus rationem, & temporis, quod nobis ob imminentes nundinas conceditur, perquam exigui.

Libro priore (1) fuſius egimus de edictis magiſtratuum, ſolideque, niſi fallimur, demonſtravimus, Dictatores, Conſules, Cenſores, Praetores, Aediles curules, Tribunos plebis, quin & Praefectos praetorio, adeoque omnes fere magiſtratus, edicta de rebus ad curationem ſuam pertinentibus reddidiſſe, quin ideo HONORARIUM illud jus dictum eſſe, quod omnes, qui Romae honoribus fungerentur, ipſique adeo ſacerdotes, nedum magiſtratus, jus illud edicendi ſibi arrogarent. Fruſtra adhuc deſideraveram aliquot magiſtratuum, qui edicta propoſuerint, exempla, veluti praefectorum urbi, praefectorum Auguſtalium, & quaeſtorum, in quae tamen interea, dum plagellae hae typis deſcribebantur, aliud plane agens, incidi. Praefecti enim urbi, Turcii, Aproniani, edicta bina, alterum de carnibus, non micatione, ſed ad exagium vel ſtateram vendundis, alterum de ſuariis eorumque canone vinario, integra exſtant apud Gru-

(1) §. *LVI. ſequ. p.* 52. [*h. ed.* §. 61.]

Gruterum (2): ſimiliaque aliorum praefectorum paſſim memorat Ammianus Marcellinus (3), eo notatu digniora, quo magis ex illis patet, etiam poſt edictum perpetuum hos praefectos edicta jurisdictionis ſuae cauſſa promulgare non deſiiſſe. Ita & Praefectos Aegypti Auguſtales eo jure uſos eſſe, numquam quidem dubitaram, qui non ignorabam, eos ab Arriano (4) ob proconſulare imperium ὑπάρχυς Αἰγύπτυ vocari, quique apud Tacitum (5) legeram, illos *loco regum in Aegypto egiſſe*, apud eosque & *lege agi* potuiſſe, & *eorum decreta perinde habita eſſe, ac ſi magiſtratus Romani conſtituiſſent*. At nondum tamen occurrerat locus, quo diſerta fieret edictorum ab iisdem propoſitorum mentio. Talem poſtea praeter ſpem atque opinionem reperi apud Philonem (6), qui Avidium Flaccum, Praefectum Auguſtalem, crudelem alioquin & flagitiis omnibus coopertum hominem, eo tamen maxime nomine laudat, quod primis praefecturae ſuae annis τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἀνέπλησεν εὐνομίας, *quod bonas leges in urbem Alexandrinam, & totam provinciam, induxerit*. Quod profecto non

(2) *Inſcript. p. DCCXLVII*, 6. 7. (3) *Hiſt. XXVII*, 9. *XXVIII*, 4. (4) *Expedit. Alex. III*, 5. *p.* 110. (5) *Hiſt. I*, 11. & *Annal. XII*, 60. (6) *In Flacc. p.* 966.

non aliter, quam propoſito edicto provinciali, fieri potuit: ut jam non dicam de edictis repentinis, quae, prout res inciderent, promulgaſſe eumdem Flaccum, idem Philo (7) teſtatur. Denique & Quaeſtores eo jure uſos eſſe, mihi perſuaſit locus Ciceronis (8): *L. Octavio & C. Cottae Coſſ. Senatus permiſit, ut vini & olei decimas, & frugum minutarum, quas ante te Quaeſtores in Sicilia vendere conſueſſent, Romae venderent, legemque his rebus, quae ipſis videretur*, EDICERENT. Ex eo enim manifeſto patet, conſules tum Romae feciſſe, quod antea Quaeſtores in provinciis, id eſt, vendidiſſe decimas, legemque venditioni, propoſito edicto, dixiſſe, ut dubitari non poſſit, quin & Quaeſtoribus commune jus edicta reddendi fuerit cum reliquis magiſtratibus omnibus.

Alio loco (9) de SCHOLA IVRIDICA ROMANA, Conſtantinopolitana & Berytenſi diximus, ad easque ad ſaeculum ſextum uſque magnum concurſum factum eſſe oſtendimus. Subdubitavi adhuc, an & ſub Gothicis, & Langobardicis Regibus, itemque ſub Imperatoribus Francicis & Germanicis, florem ſuum con-

(7) *In Flacc. p.* 972. (8) *Orat. in Verr. III,* 7. (9) *Lib. I.* §. 313. [*h. ed.* §. 360.]

conservarit Romanum istud gymnasium. Sed reperi quaedam veterum testimonia, quae id adfirmandum esse suadent. Apud Cassiodorum (*) enim Athalaricus, Rex, Professoribus Romanis stipendia integra persolvi jubet, in illisque numerat etiam *juris expositorem*. Et in pacto, inter Leonem PP. VIII. & Ottonem M. in Synodo Lateranensi an. D CCCCLXIV. inito, a Theodorico de Niem (10), Melch. Goldasto (11), Jo. Schiltero (12), aliisque edito, sub finem dicuntur ea omnia facta esse *in patriarchio Lateranensi, in ecclesia S. Salvatoris, synodo constituta a pluribus viris catholicis, Episcopis, & Abbatibus, insuper judicibus & LEGIS DOCTORIBUS*, per quos quum intelligi nequeant Doctores, sollemni ritu in academiis creati, (quos aetas illa ignorasse omnino videtur,) manifestum est intelligi professores legum, qui Romae tum docendi munere fungebantur. Quo quantivis pretii testimonio simul confirmatur, quod alibi observavimus (13), juris civilis in foris Italiae a Justiniani temporibus ad Lotharii Saxonis imperium

(*) *Var. IX. 21.* (10) *de jure & privil. Imp. p. 248.* (11) *Constit. Imp. Tomo I. p. 34.* (12) *Inst. Jur. publ. Tom. II. Lib. II. Tit. X.* (13) *Lib. I. §. CCCXXXIX. p. 340.* [*h. ed. §. CCCCXIII.*]

perium permagnam fuiſſe auctoritatem, quamvis poſtremis temporibus defuerint, qui cupidae legum juventuti viam ad jurisprudentiam monſtrarent, & ob eam potiſſimum cauſſam deſertam hanc ab aliis provinciam PEPO, IRNERIVS, aliique Bononienſes, occuparint.

Libro poſteriore (14) obſervavimus, omnes provinciales, Italos, Gallos, Hiſpanos, qui ſub Francorum, Oſtrogothorum, Wiſigothorum, Burgundionum, Langobardorum imperio vixerint, juris Romani uſum retinuiſſe. Eam obſervationem mirifice illuſtrat doctiſſimus Ant. Matthaeus (15), qui multis demonſtrat, eos, quamvis a populis iſtis Germanicae originis oppreſſos, ſe tamen adhuc *Romanos* & *cives Romanos*; omnesque provincias, in quibus degerent, quantumvis a barbaris perdomitas, *Romaniam* vocaſſe. Ex quo facile patet, cur in manumiſſionum formulis apud Marculfum aliosque, manumiſſis etiam ea tempeſtate praeter libertatem concedatur *jus civitatis Romanae* (16), quod tamen tum in eo tantum conſtitiſſe arbitramur, quod jure Romano, ſi vellent, uterentur, neque inviti adſtrin-

(14) *Lib. II. §. XIII. §. XV.* (15) *de Nobilit. Lib. I. Cap. XXVII. p.* 107. *ſequ.* (16) *Form.* Lindenbrog. *XCI. XCVI. XCVIII. CI.* Baluz. *Adpend. Capitular. n. CV. Tom. II.*

adſtringerentur barbarorum, ceu vocabant, legibus. Dixi, jure Romano eos, ſi vellent, uti potuiſſe. Optionis enim jus unicuique dabatur, qua potiſſimum lege vivere vellet, idque conſtituerat Lotharius Imp. (17) cujus haec eſt ſanctio: *Volumus, ut omnis Senatus & populus Romanus interrogetur, quali vult lege vivere, ut ſub ea vivat.* Ac proinde ſaepenumero factum eſt, ut ſententiam mutarent, &, qui ſe antea juri Romano ſubmiſerant, poſtea aliam aliamque eligerent: id quod apud Langobardos potiſſimum viduae faciebant, vivis quippe maritis horum legibus adſtrictae, iisdem vero ſolutae, ſimulac ſolutum eſſet matrimonium (18).

Quae de uſu juris Romani in Germania, qualis ſaeculo XIV. fuerit, diſſeruimus, (19) ea jam multis illuſtrari poſſent, maxime ex inſigni ejus aevi monimento, puta PHIL. DE LEYDIS *libro de cura reip. & ſorte principantis*, primum Leidae MDXVI. impreſſo, poſteaque nitide recuſo Amſt. MDCCV. 4. Floruit hic Belga, teſtibus Deſſelio (20) & Jo. Meurſio (21), adulto jam ſaeculo XIV, impetratisque

(17) *Capitul. ann. DCCCXXIV. Cap. V.* (18) *Capit. Lothar.* apud Baluz. *Tom. II. Cap. XIV.* (19) *Lib. II.* §. 67. *p.* 416. [*h. ed.* §. 68.] (20) *Biblioth. Belg. p.* 775. (21) *Athen. Batav. Lib. I.* 72.

tisque Aureliae Doctoris Decretorum honoribus, primum jus pontificium Parisiis aliquamdiu explanavit, postteaque in Belgium redux, circa annum M CCC LXIX. in Guilielmi Bavari, Hollandiae Comitis aula consenuit, fato functus anno M CCC LXXX. Ex ejus libro passim adparet, quae tum fuerit juris in Belgio ac Germania facies. Quantae tum dignitatis fuerint Doctores juris civilis, quantumque splendorem, vel potius πολλὴν φαντασίαν adfectarint, discimus ex casu XXXIII. (22) ubi proponit speciem: *Quidam legista, non doctorizatus, nec legum dominus, nec Professor, impetravit ab Imperatore, ut insignia doctoralia deferret, videlicet AVRI ORNATVM in FRAENIS, CALCARIBVS & SELLIS EQVESTRIBVS; numquid concessum valet? Hic patet, quod non.* En! Doctores ejus saeculi, auspiciis Imperatorum creatos, qui jure nobilibus proprio, fraena, ephippia & calcaria auro exornandi utebantur. Quumque suo loco ostenderimus, jurisperitos tum nihil reliqui fecisse, ut usum ac praestantiam artis suae ubique commendarent, quin eo factum esse, ut in urbibus celebrioribus sequente saeculo Syndicorum munere fungerentur (23): idem multo

)( )(5 citius

(22) *p.* 99. (23) *Lib. II.* §. *XCVII. p.* 450. [*b. ed.* §. 98.]

citius in Gallia, Anglia & Belgio factum esse, ex eodem libello discimus. Ait enim (24): *Similiter ad habendum initium legalis experientiae, esset & alia via, ut in quolibet bono oppido esset per principem statutus unus jurisperitus, cui provideretur de congrua pensione, cujus providentia deciderentur singula, ut fit in Francia, Anglia, Flandria, & aliis ordinatis patriis.* Non adjungit auctor Germaniam, cui potius alibi (25) ideo male ominatur, quod minor ibi sit jurisperitorum copia, minorque auctoritas. *Notum est tamen*, inquit, *quod istud privilegium pluribus privatis concessum est, & observatum propter defectum jurisperitorum, qui magnus est in regno Alamanniae, quod Principibus istis ad magnum cedit juris & bonoris detrimentum.* Non dicit, nullos ibi jurisperitos esse, (id enim falsum fuisset, ceu in opusculo demonstravimus (26) sed minorem tantum numerum, quam tanti imperii amplitudo exigere auctori videbatur. Fortassis etiam multos Germanorum Principes civitatesque adspernari audivit civilem illam sapientiam, *miratos*, quod de majoribus nostris memoriae prodidit Vellejus Paterculus (27), *solita armis discerni jure terminari.* Id enim ipse sub-

(24) *Cas. LX. p.* 121 (25) *Cas. XXXVIII. p.* 121. (26) *Lib. II.* §. *LXVII. p.* 416. [*h. ed.* §. 68.] (27) *Hist. II.* 118.

ſubinnuere videtur Philippus noſter, dum porro ſcribit (28): *Et igitur bene felix patria, in qua plurimi praeſunt ſapientes. Hic ſumas argumentum, multum expedire reipublicae, viros habere litteratos, qui LEGES noverint & IVRA MAIORVM. Et facit pro regno Franciae & contra ALLEMANNOS, qui ſtudia litterarum minus frequentant, in ipſius reipublicae maximum incommodum, ruinam & jacturam. Hinc VIOLENTIA MAGNA publica deformatur urbanitas: praeſidet LVPORVM RAPACITAS, & ipſi Principes ignominiae ſubjacent, nec honorem & ſtatum cognoſcunt ſibi ipſis & ſubditis ſuis imperandi. Unde in politicis dicitur: Felix illa civitas, in qua philoſophi ſunt praeſides.* Nimirum major tum erat Germanorum ferocia, quam ut ſtatim novitate incognitae diſciplinae manſueſcerent, ſibique extorqueri paterentur arma, in quibus jus omne poſitum habebant, neque aequo animo ferebant, mores patrios a juribus peregrinis in exſilium agi. Quod & ipſe Philippus iniquum ratus, ejusmodi jurisperitos rempublicam capeſſere volebat, *qui LEGES noſſent, & IVRA MAIORVM*, id eſt, qui juris patrii peritiam cum accuratiore jurisprudentia conjunxiſſent.

Sed

(28) *Caſ. VI. p.* 24.

Sed ad alia properamus. In libro priore (29) de LIBRIS FEVDORVM, nec non de ANT. MINCVCCII & BARTH. BARATERII operibus feudalibus; in posteriore (30) de IVRE FEVDALI SAXONICO & SVEVICO seu ALAMANNICO egimus. Sed & hic quaedam tunc se nobis subduxerunt, quae addita mallemus. Dici enim quaedam debuissent de IVRE FEVDALI OSNABRVGENSI, quod edidit illustris Academiae nostrae Cancellarius, IO. PETRVS A LVDEWIG (31) cujus in has litteras merita grato animo agnoscent posteri, quamdiu istis suus honor erit, pretiumque, quo dignae sunt, statuetur. Notitiam praeterea dare potuissem IVRIS FEVDALIS FLANDRICI, cujus Codex MSC. membranaceus, saeculo circiter XIV. nitide exaratus exstat in bibliotheca publica Franequerana, haut parum illustraturus ea, quae de feudorum illorum indole a Jac. Curtio (32), Jac. Marchantio (33), Fridrico a Sande (34), aliis-

(29) *Lib. I. §. CCCXLV. p. 345. §. CCCXLVIII. p. 349. [h. ed. §. CCCCXX. & CCCCXXIII.]* (30) *Lib. II. §. LXXVI. p. 426. §. LXXXII. p. 432. [h. ed. §. 77. & 83.]* (31) *Reliqu. MSC. Tom. II. p. 297.* (32) *Conjectur. ad Vivid. I, 18. II, 6.* (33) *Descript. Flandr. libr. de feudal. Flandr. morib.* (34) *Consuet. Feud. Gelr. Tract. I. Tit. III. §. vII.*

aliisque traduntur. Denique, quod maxime nollem, nescio quo fato contigit, ut nihil dixerim de libro insigni DE BENEFICIIS, quem ab illustri Eybenio acceptum, tamquam ἀνέκδοτον cum eruditis dissertationibus de libri hujus veteris auctore, fato, vetustate, raritate & usu anno MDCCVIII. in Selectis feudalibus edidit CHR. THOMASIVS, edoctus postea ab aliis, eum jam pridem cum Franc. Duareni *Commentario in consuetudines feudales* editum esse a Jo. Havichorstio, *Colon. Agripp.* MDLXIX, 8. sub titulo: *Liber vetustus de feodis, sive feudis, item de ordine placitationis & urbano beneficio, per aphorismos distinctus* (35). Laudaverat eum jam Marquardus Freherus (36), qui sub Saxonicis Imperatoribus scriptum putabat, quod in eo feuda semper beneficia vocarentur. Eidem hac in re suffragatur laudatus Thomasius (37), eo inprimis motus argumento, quod nepotibus jus succedendi in feudo negetur (38), quos tamen ad successionem jam admiserit Conradus Salicus Imperator (39). Contra Lotha-

(35) *Summarische Nachr. von auserlesenen Büchern. Part. XXIV. p.* 1007. Thomas. *Adpend. Sel. Feud. Tom. II. p.* 429. *sequ.* (36) *Not. ad Const. de expedit. Rom. ad verba feodo suo.* (37) *Diss. de libri vet. de benef. auct.* §. *XXV. XXVI.* (38) §. *V. XX. XXIV. XXV. XLIV. LXXVI.* (39) *I. Feud. I,* 1. 2.

Lotharii Saxonis temporibus auctorem vixisse censuit vir doctissimus, Nic. Hier. Gundlingius (40). At rem omnem conficere videtur locus insignis istius libelli, (41) ubi dicitur, *Regem, quem eligant Teutonici, quum Romam vadat ordinari*, secum adducere debere *sex principes, qui primi sint in ejus electione, ut pateret Apostolico Regis justa electio.* Hinc enim manifestum est librum hunc paullo post Lotharium scriptum sub Conrado III. vel Fridrico Ahenobarbo. Ante Lotharium enim neminem Imperatorum judicium de electione sua Pontifici Romano detulisse, sed ipsos potius Imperatores de Pontificum electione cognovisse, pluribus jam demonstravit Gundlingius (42). Ex quo autem Lotharius ille Pontifici plurimum tribuere coeperat: hoc arbitrium sibi unice arrogabat Curia Romana, adeo, ut in Caerimoniali Romano (43) legamus, *electum Regem, futurum Romanorum Imperatorem debere decretum electionis Pontifici ostendere, hunc vero solere, viso decreto, & examinata electione in sacro Senatu, habitaque sufficienti informatione, tam super forma electionis, quam super idoneitate & habilitate personae*

(40) *in Diss. de unione elector.* §. *XXI.* (41) §. *VI.* (42) *Gundlingian. Part III. p.* 216. *sequ.* (43) *Caerimon. Rom. Lib. I. Sect. V. Cap. I.*

ſonae electi, per commiſſarios a ſe conſtitutos, ad inſtantiam dicti electi ipſum electum in ſpiritualem filium ſuum & eccleſiae Romanae ſuſcipere. Sed notatu dignum eſt, auctorem Caerimonialis, dum ſubjungere voluit exempla Imperatorum, qui hoc obſervarint, non niſi *Carolum IV. & antea Henricum VII. & Albertum, ejus praedeceſſorem, & Rudolphum*, nominare potuiſſe, adjeciſſeque quidem, *& plures alios* id feciſſe, ſed non alios procul dubio intellexerit, quam Lotharium, ejusque aliquot ſucceſſores. Et quibus, quaeſo, temporibus magis convenit numerus ille principum ſenarius, quam Conradi III. quibus, proſcripto Henrico Superbo, & dubia aliquamdiu Saxoniae, & Bavariae poſſeſſione, unus ex primariis Germaniae Principibus deerat, adeoque ſex tantum ſupererant, quorum ſuffragia in eligendis Imperatoribus praerogativa donari jam tum ſolebant. His ergo demum temporibus prodiit monimentum praeſtantiſſimum, ex quo pleraque decerpſiſſe juris feudalis Saxonici & Alamannici auctores, jam ab aliis obſervatum eſt. Nec in eo ego quidem quidquam deprehendo, quod iſti tempori minus conveniat, quum & beneficii vox ſequioris aevi ſcriptoribus non ignota ſit, & nepotes diſertis

verbis

verbis a ſucceſſione excludantur nusquam, ſed ſub *filiorum* vocabulo commode ſatis comprehendi poſſe videantur.

Sed haec quoque ſcribentem, & plura tecum, LECTOR, confabulari volentem interpellant me operae, & praefationem non ſine convicio flagitant. Abrumpendum itaque fuit filum, reliquis, quae dicenda ſupererant, alii occaſioni ſepoſitis. Tu itaque vale, meisque conatibus fave. Halae e muſeo prid. Kal. Octobr. M DCC XXXIII.

EDITIONI SECUNDAE PRAEMISSA.

LECTORI BENEVOLO

S. P.

Uae mihi hunc adornandi libellum octavo abhinc anno fuerit occasio, AMICE LECTOR, quamque paene praecipiti festinatione ille a me tunc in chartam conjectus sit, ex ea, quam primae editioni praemisi; praefatione, satis, ut opinor, perspexeris. Non potui ergo non tum vereri, ne ea scriptione satisfecisse videar quam paucissimis, iisque saltim, quibus nihil, nisi quod eximia quadam cura scriptum perpolitumque sit, placere solet, perfectius quid atque elegantius sint a me desideraturi. Quum enim ea sim tenuitate ingenii, ut & si adnitar, omnesque animi nervos intendam, vix quidquam, quod oculis tuis dignum videatur, proferat: quanto mihi sperare licuit, subitaneum hoc & vix satis praemeditatum opusculum ulli viro docto, maxime in tam ubere, quem saeculum nostrum vidit, talium librorum proventu esse placiturum?

Enimvero multo aliter, quam metueram, res accidit. Tantum enim abeſt, ut Hecyrae Terentianae fato exploſus ſit hic libellus, ut, tametſi auditorum tantum uſibus initio deſtinatus, tamen & extra academiae noſtrae pomeria invenerit lectores, & diſtractis paene divenditisque exemplaribus omnibus, nova eaque nitidior editio jam pridem flagitari coeperit. Cur ea non prius prodierit, illi norunt, quibus bibliopolarum res paullo ſunt perſpectiores. Demum tamen moras omnes, egregii publici ſtudio, ruperunt viri integerrimi, JO. & HERM. VERBEEKII, qui alieni ab exſecrabili illo libellos alienos furtim recudendi conſilio, cum priore bibliopola ita compoſuerunt rationes, ut ei jure recudendi hanc juris hiſtoriam ultro cedere non dubitarit. Quum ergo hi operis redemtores nullis ſibi parcendum ducerent ſumtibus, ut & ſplendidiſſimis typis chartaque prodiret in lucem: debere ego hoc mihi viſus ſum lectoribus aequis, ut, qui antea imperfectum illud opuſculum tam aequo animo tulerunt, ii jam aliquid ſi non perfectius, at accuratius tamen limatiusque a me accipiant. Itaque tot licet occupationibus diſtractus, infirmaque valetudine prope oppreſſus, me recenſendo huic

libello

libello accingo, multa, quae deesse videbantur, suppleo, quaedam novis veterum testimoniis firmo, quaedam, ut fit, emendo ac muto, idque tanto studio, ut si quis opus hoc novum esse crediderit, eum ego non aberraturum a vero esse existimem. Fecerimne operae pretium, tuum, BENEVOLE LECTOR, erit judicium. Me certe nova haec opera navata jurisprudentiae maximopere delectavit, ut adfirmare possim, illam mihi & curas, quibus tum excruciabar, plerasque abstersisse, & ad amissas difficili morbo vires recuperandas firmandasque mirifice profuisse. Ceterum ne sic quidem dubito, quin alii eamdem rem acturo permagnum reliquerim spicilegium. Experiundo enim didicisse mihi videor, nullam esse difficiliorem veteris historiae partem, quaeque pluribus egeat, paucioribusque instructa sit subsidiis, quam historiam jurisprudentiae. Sive enim veterum rerumpublicarum, sive ecclesiae Christianae res & fata quis scribere constituerit, tot exstant incorrupta veteris aevi monimenta, ut se copia fere inopem reddi animadvertat. At quis, quaeso, veterum vel ad historiam juris scribendam, vel vitas jureconsultorum enarrandas adpulit animum? Quotusquisque tot do-

ctorum hominum, qui reipublicae Romanae annales accuratissima industria condiderunt, ea quae ad artem nostram pertinent, non obiter attigit? Solus fere DIONYSIVS HALICARNASSENSIS ea, quae de jure & legibus, earumque interpretatione observatu digniora esse animadvertebat, diligentius videtur persequutus. Sed inviderunt nobis fata maximam operis incomparabilis partem, ut, quae ab anno ab V. C. CCCXII. acciderunt, hodie fere sciamus juxta cum ignarissimis. Livius enim, & si qui alii res Romanas tradiderunt, res potius bello praeclare gestas, quam quae circa leges evenerint, memoriae prodiderunt, &, si quid de his quoque memorant, illas, quae ad rem publicam pertinere viderentur, quibusque tamquam seditionum flabellis populum agitabant Tribuni plebis, paullo diligentius descripserunt, plerisque, quae ad jus privatum amplificandum perlatae fuerant, vel praetermissis, vel levi saltim brachio tactis. Plura ejus generis, eaque praeclara procul dubio in tot libris observaverant veteres jureconsulti, qui, si exstarent integri, non magnopere fortassis laboraremus. Sed hos quoque sive Triboniani industria, sive illaetabili quodam artis nostrae fato amisimus, ut pro instructissimo adparatu

&

& ferculis delicatioribus, hodie reliquiis duntaxat, tamquam parasiti, perfruamur. Solum POMPONII fragmentum nobis servavit Tribonianus, si servatum dici potest, quod nobis ubique, ut videtur, luxatum, mutilatumque superest. Saltim plura ac pleniora non scripsisse jureconsultum, nemo sibi temere persuaserit, nisi simul totum enchiridii libellum duabus tribusve plagulis constitisse, velit existimare. Ita fere omnia interciderunt, ex quibus veteres, quorum aetas in beatiora saecula inciderat, juris originem, progressum, fata, legum auctores, eorumque finem ac consilia, edictorum senatusqueconsultorum aetatem, jurisconsultorum vitam, ac quae eorum in jurisprudentiam exstiterunt, merita, discere potuerunt. Jacent hodie tot excellentissimi ingenii viri paene omnes illacrymabiles & obruti multa nocte, quia carent vate sacro, &, si dicendum, quod res est, nondum juris historiam, sed ejus paucissima squallidaque rudera, post tot eruditissimorum virorum lucubrationes, habemus. Sed qualecumque istud sit, quod in communi tot veterum monimentorum naufragio interitum evasit, aequi profecto bonique consulendum, & quidquid vel in veterum annalibus, vel in ipsis libris nostris,

de jurisprudentiae fatis vel obiter notatum occurrit, in rem vertendum videtur. Quod ego quidem hoc libello an praeſtiterim neſcio, conatum me ſaltim eſſe id praeſtare, nullique propterea labori, nullisque vigiliis parſiſſe & ſcio, & quemvis, qui libellum perluſtrare voluerit, facile perſpecturum, arbitror. Quandoquidem vero, qui adhuc in eo argumento verſati ſunt, plerique non niſi Romanae jurisprudentiae fata deſcripſerunt: me idem agentem facile ſubegit patriae caritas, ſtudiumque, quod jam a multis annis enucleando juri patrio impendi, haud mediocre, ut & hujus hiſtoriam cum illa conjungerem, maxime quum poſt HERM. CONRINGIUM, qui primus Germanorum Germanici juris origines expoſuit, pauci fere reperti ſint, qui inventis ab eo aliquid adderent, iisque, quae CONRINGIO defuerant, ſubſidiis ad locupletandam pulcherrimam hanc hiſtoriae partem uterentur. Jam innumera viderat CONRINGIUS; (quid enim ſcire quisquam vellet, quod docere non poſſet ingenium iſtud ſine exemplo maximum?) at ſexcentis qui poſt eum e ſitu & pulvere in lucem protracti ſunt, rerum Germanicarum ſcriptores, innumeraque, quae poſtea prodierunt diplomata, ille non viderat. Ex quibus ſane

per-

permulta ſuppleri poſſe a viris doctis, quae in opere illo CONRINGIANO deſiderantur, facile intelligitur. Ipſe ſane, cui per alia negotia non tantum fuit otii, ut irem per omnes Germanorum annales, omnesque veteres chartas & diplomata perluſtrarem, plura tamen hujus induſtriae ſpecimina in brevi hoc opuſculo mihi videor dediſſe, neque dubito, quin multo plures ejusdem generis obſervationes colligi poſſint ab iis, qui vel majore inſtructi adparatu, vel otio magis abundantes, vel feliciore ingenio praediti ſtudium, induſtriamque ad illuſtrandam patrii juris hiſtoriam conferent. Quibus ſi me mea hac ſcriptione veluti igniculos quosdam injeciſſe animadvertero; nae ego mihi operae feciſſe pretium uberrimumque lucubrationum fructum cepiſſe videbor. Interea, dum alii meliora dederint, utere meis, tuamque benevolentiam, quae mihi & ſeneſcenti paullatim ad quidlibet in reipublicae litterariae commodum conandum incitamento erit, mihi integram, quaeſo, conſerva, atque illibatam. Vale, LECTOR BENEVOLE. Halae prid. Id. Mart. MDCCXXXX.

CANDIDO LECTORI

S. P. D.

JOH. GOTHOFREDUS BAUER

Bibliopola Argentinenſis.

QUum Editio nova, quam Tibi ſiſto, *Hiſtoriae Juris* CEL. HEINECCII in ipſius Tituli rubro novas Tibi acceſſiones, novaque commoda promittat, eorum ut paucis Tibi ratio reddatur, & uſus & aequitas poſtulant. Inter labores egregios, quibus Jurisprudentiam in concinniorem ordinem redigendo immortalem ſibi gloriam apud poſteros quaeſivit Vir Literatiſſimus, HEINECCIVS, Ejus quoque *Hiſtoriam Juris Romani ac Germanici*, avidis initio manibus acceptam, ſumma apud Cultores Juris exiſtimatione adhuc hodie frui, ex iteratis hujus Libri editionibus dudum ſatis intellexi. Et quamvis non deſint doctiſſimorum Virorum varia ac praeſtantiſſima hujus generis ſcripta, HEINECCIO tamen, Viro de tota Jurisprudentia meritiſſimo, magis, quam cuivis alii, hanc quoque ejus partem,

quae

quae Juris Hiſtoriam tradit, fere debere malunt Cultorum Juris plerique, Heineccianae methodo adſueti. Cum tamen elegantiſſimum hoc Compendium jam ab aliquo tempore multis viſum fuiſſet nimis ſuccinctum, factum inde, ut non ita pridem V. C. JO. DAN. RITTERVS, Illuſtre Wittebergenſis Academiae decus, multorum deſideriis ſatisfacturus, novae iſtius editioni, quae ante aliquot annos apud Batavos prodiit, notas ſuas uberiores atque eruditiſſimas adjecerit, quae primam Heinecciani Compendii partem amplectuntur, & fere *in Capite VI. Libri I.* ſubſiſtunt. Unde ipſe, cum de nova hujus Libri editione cogitarem, nonnullorum Virorum & hic & in Germania eruditione praeſtantium conſiliis inductus, hanc eo commendatiorem cuivis fore putavi, ſi in illa, adjectis etiam ad Hiſtoriam Juris Germanici notis uberioribus, quibus ipſa praeprimis opus habere videbatur, telam a CEL. RITTERO ſumma cum laude coeptam, ab alio quodam Viro erudito pertextam atque abſolutam ſiſtere poſſem. Nec conatum eventus deſtituit. Iteratis enim precibus meis annuit tandem Vir quidam eruditionis aeque ac humanitatis eximiae, a cujus munificentia profici-

ſcuntur, quas Tibi nunc demum exhibeo, *Notae ad Hiſtoriam Juris Juſtinianei & Germanici*, literis Graecis notatae: eo fine conſcriptae, ut, quod eruditiſſimus illarum Auctor ipſe mihi ſaepius teſtatus eſt, Cultores Juris, ampliori Librorum apparatu deſtituti, ex Compendio Ill. Heineccii vel ſolo praecipua quaevis hoc in genere ſcitu neceſſaria depromere poſſent: ſimul tamen etiam, ſparſis hinc inde floribus atque exemplis, de ipſo uſu edocerentur, quem Hiſtoria Juris in interpretatione Legum habere deberet. Accedit praeterea ab Ejusdem Viri Eruditiſſimi manu *Hiſtoriae Juris Gallicani Epitome*, omnibus Jurisprudentiae Cultoribus eo acceptior futura, quo pauciora ſunt ſcripta, quibus fata Juris Gallicani exponuntur. Denique eo etiam potiſſimum in hac editione allaboravi, ut citationes bene multae Auctorum & Legum, minus accurate poſitae, a quibus nequidem Batavorum editio, nitidiſſima alias, ob abſentiam Editoris facile purgari potuit, emendarentur, atque ſuis quaeque locis reſtituerentur, quod opera viri cujusdam juvenis eruditi, qui hanc ſpartam, me rogante, ſuſcepit & typographicis erroribus corrigendis miniſtras manus adhibuit, in plerisque me obtinuiſſe arbitror.

Scili-

Scilicet non induſtriae, non curis, non ſumtibus peperci, quo magis primo hoc publico ſpecimine Tuum favorem, Tuumque patrocinium proximis quibuscunque meis conatibus conciliarem. Vale & Fave. Scrib. *Argentinae Idibus Aprilis A. O. R. MDCCLI.*

HISTORIA IVRIS CIVILIS.

LIBER I.

DE ORIGINE PROGRESSV VARIISQVE MVTATIONIBVS IVRIS ROMANI.

CAP. I.

DE ORIGINE ET PROGRESSV IVRIS ROMANI SUB REGIBVS.

cf. Dempster antt. Hetruscae, T. II.

§. I.

Romani initio ſine lege & jure certo.

v. Hotomann, de iure Asyli.

ROMA, Albanorum colonia, ſed initio magno advenarum, maxime ad aſylum Romuli confluentium, concurſu, poſtea & totis civitatibus gentibusque dedititiis intra moenia receptis ſenſim ſuppleta, mores ac religionem majoris patriae, aliarum coloniarum exemplo retinuit. * Quum ergo illi patrii mores in ſcripturam nondum eſſent redacti: *urbs Roma initio ſine lege certa, ſine jure certo, egiſſe* dicitur Pomponio *l. 2. §. 1. D. de orig. jur.*

* Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib. I. p. 36. Edit. Sylburg.* Romam diſerte vocat, τῆς Ἄλβας ἀποικίαν, *Albanorum coloniam.* Et paullo poſt *p.* 57. *Edit. citat.* addit: τῷ δ᾽ ἑξῆς ἔτει τῆς Νομίτορος ἀρχῆς, δευτέρῳ δὲ καὶ τριακοστῷ καὶ τετρακοσιοστῷ μετὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν, ἀποικίαν στείλαντες Ἀλβανοὶ, Ῥωμύλου καὶ Ῥώμου τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς ἐχόντων, κτίζουσι Ῥώμην:

Altera

Altero deinde Numitoris anno, post Ilium vero captum CCCCXXXII. *Albani, Romuli & Remi ductu,* COLONIAM *miserunt, condideruntque* ROMAM. Uti vero colonias Deos, mores, instituta, sacra cum metropolibus communia habuisse, pluribus exemplis probavit Ez. Spanhem. *de usu & praest. numism. tomo I. Dissert. IX. p.* 580. *sequ.* ita de Romanis & Albanis Strabo *Lib. V. p.* 353. *edit. Almeloveen.* diserte scribit, eos communia habuisse καὶ ἱερὰ, καὶ ἄλλα δίκαια πολιτικά. *cum sacra, tum alia jura civilia.* H. Albani & Romani, origine Pelasgi sunt. Haec enim gens, per universam Graeciam, & inter Aeoles maxime clara, Italiam adiit, & Aboriginibus mixta, Latinum regnum constituit. Vid. Dionysius *Lib. I. pag.* 7. 8. 18. 24. 75. Strabo *Lib. V. pag.* 337. 350. Eam ob caussam Plutarchus *in Romul. init.* scripsit, Romam a Pelasgis esse conditam. Consule Scip. Maffejum *in Originib. Etrusc. & Latin. cap.* 15. Hoc vero tirones ideo docendi sunt, ut ab initio statim historiae Juris Rom. quasdam non levis momenti res, multum ad intelligentiam eorum, quae inferius dicentur, profuturas, capiant. Et *primo* quidem tenendum est, Latinam linguam antiquissimam, qua priscae Romanorum leges conscriptae sunt, proxime ad proprietatem linguae Aeolicae accedere, quod classicus testatur Dionysii locus *Lib. I. in fin.* Ῥωμαῖοι δὲ φωνὴν μὲν οὔτ᾽ ἄκραν βάρβαρον, οὔτ᾽ ἀπηρτισμένως Ἑλλάδα φθέγγονται, μικτὴν δέ τινα ἐξ ἀμφοῖν, ἧς ἐστιν ἡ πλείων Αἰολίς. *Romani autem sermone nec prorsus barbaro, nec absolute Graeco utuntur, sed ex utroque mixto, accedente in plerisque ad proprietatem linguae Aeolicae. Deinde* notandum, Romanos Graecorum colonos esse, qui mores à majoribus acceptos, & in Italiam illatos, sanctissime conservaverint, docente eodem Dionysio *Lib. I. in fin.* quo loco diserte scribit; τὰ δὲ ἄλλα ὁπόσα γένους Ἑλληνικοῦ μηνύματά ἐστιν, ὡς οὐχ ἕτεροί τινες τῶν

ἀποικησάντων διασώζονται : *Caetera , quaecunque ſunt Graeci generis indicia , magis quam ulli alii Graecorum coloni retinent.* Idem auctor alibi ſcriptum reliquit, Romanorum ludos, certamina, ſacrificia, cerimonias, pompas, Graecam cognationem oſtendere ; & Romulum , urbis conditorem, civitatem ſecundum optimos quosque Graecorum ritus ordinaſſe. Vid. *Lib. II. pag.* 90. *Lib. VII. pag.* 475. 477. 479. *Porro* obſervandum ; ſapienter Romanos , eo tempore , quo erat poſt regifugium urbs legibus fundanda, cenſuiſſe, legatos in Graeciam mittendos eſſe , qui deſcriberent Graecarum civitatum, tum florentium , leges , ex quibus deinde corpus aliquod legum Romanarum poſſet confici. Recte enim reſpiciebat Senatus Populusque veterem patriam, cujus adhuc conſuetudines ſervabantur. Et ineptae ſunt nonnullorum reprehenſiones , querentium, peregrinas Romanos leges adſciviſſe , formae reipublicae , ex civilis prudentiae principiis, nullo modo convenientes. Conſul. *infra* §. 28. *Denique* , facile ſibi perſuadere poterunt Juris Romani cultores , magnam, non poſſe non , ob rationes allatas , Juris Romani Graecique , ac legis actionum , conſpirationem eſſe; quam Petitus inprimis, & Rittershuſius , ex inſtituto demonſtrarunt. R.

§. II.

Quod tamen nolim eam in partem interpreteris , ac ſi populus Romanus nullis plane legibus , nulla actionum norma ſub urbis incunabula uſus ſit: (qui enim fieri potuiſſet, ut ſine lege in civitatem coaleſceret turba incondita , & extorris patria hominum colluvies?) ſed ſenſus eſt , Romanos initio jure ſcripto caruiſſe. * Quod commune illis fuit

Id quomodo intelligendum?

cum gentibus plerisque antiquiſſimis. Tacit. *Annal. III*, 26. Juſtin. *Hiſtor. I*, 1. *II*, 7. Porphyr. περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, *de abſtinentia ab eſu animalium*, *Lib. III.* §. 15. *in fin. p.* 283. *edit. Lugdun.* 1620.

* Nimirum lex lata Pomponio eſt jus conſtitutum ſeu ſcriptum. Id vero ipſe opponit *juri incerto* vel conſuetudini. *Sine jure* ergo *certo egerunt*, quod ſine lata lege & jure ſcripto viverent. V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiſſ. p.* 15. Similiter Dionyſ. Halicarnaſſ. *Antiqu. Lib. X. p.* 627. Οὔπω γὰρ τότε ἦν οὔτε ἰσονομία παρὰ Ῥωμαίοις, οὔτε ἰσηγορία, οὐδὲ ΕΝ ΓΡΑΦΑΙΣ ἅπαντα τὰ δίκαια τεταγμένα. *Nondum enim erat apud Romanos jus aequum omnibus civibus, nec omnibus ex aequo ſuffragandi poteſtas erat, nec* IN SCRIPTVRAM *relata erant jura omnia.* ubi itidem ἰσονομία opponitur τοῖς ἐν γραφαῖς δικαίοις. H.

Pomponii locum optime illuſtravit V. A. Bynkershoekius, quem, cum planiorem facere vellet Heineccius, in errorem incidit. Dionyſii enim verba, ab ipſo allata, nihil probant, neque opponitur ἰσονομία ſcriptis legibus, neque id denotat haec vox, quod auctor vult. Pertinet vero Dionyſii locus ad annum V. C. 293. ſecundum aeram Catonianam, quo tempore reipublicae ſtatus, aliam plane induerat faciem. Etenim tum in foro jam dominabantur Tribuni Pl. qui, ut everterent Patrum de conſtituenda Ariſtocratia conſilia, poſtulabant, ut plebeji quoque ad magiſtratus tam civiles, quam ſacros admitterentur, atque ἰσηγορία, ſive dicendi libertas, omnibus ex aequo concederetur, fierentque privata publicaque ex legum praeſcripto. Nam nondum erat ἰσονομία in Urbe, id eſt, eo non fruebantur omnes jure, quo Patricii, qui ſoli magiſtratus gerebant, judicia adminiſtrabant, atque lites jure decidebant, quod maxi-

maxima ex parte conſtabat virorum poteſtate praeditorum praejudiciis. Igitur ἰσονομία hoc loco ad jus publicum, non privatum, pertinet, neque ſcriptis legibus opponitur, uti clariſſime patebit inſpicientibus Dionyſii locum integrum. Et ſane ἰσονομίαν hanc Quirites omnes flagitare poterant, quod eam dudum ante Tullius Rex promiſerat oratione ad populum habita, apud laudatum Dionyſium *Lib. VI. pag.* 215. Ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦτα ἔγνων ἴσην καὶ κοινὴν ποιεῖν πολιτείαν, καὶ τὰ δίκαια πᾶσι πρὸς ἅπαντας ὅμοια. *Praeter haec omnia decrevi aequabilem & communem efficere rempublicam, & cunctorum civium jus aequare.* R.

§. III.

Quum vero, ut in nova civitate permulta inciderent, quæ ad illos antiquae patriae mores componi non poterant: res ipſa popoſcit, ut ea omnia temperarentur regum arbitriis, * quae vetuſtiſſimis mortalibus pro legibus erant. Seneca *Epiſt.* XC. Juſtin. *Hiſtor. l*, 1. Atque inde eſt, quod *omnia initio* MANV *a Regibus gubernata eſſe*, dicit Pomponius *l.* 2. §. 1. *D. de orig. jur.*

Regum arbitriam defectu legum ſupplebant.

* Dionyſ. Halicarn. *Lib. X. p.* 627. ubi de ſtatu juris civilis ſub Regibus: τὸ δικαιωθὲν ὑπ᾽ ἐκείνων, τοῦτο νόμος ἦν. *Jus ab illis conſtitutum pro lege erat.* Quoties ergo nova aliqua ac repentina inciderent: toties ipſi Reges erant νόμος ἔμψυχος, *viva ac ſpirans lex*, uti loquitur Philo *de vita Moſis Lib. II. p.* 506. H.

§. IV.

Quidquid ergo vel fieri, vel omitti a civibus vellent Reges Romani: id propoſitis,

Hinc Edicta regia

pro lege erant.

vel per praeconem promulgatis EDICTIS praecipiebant. * Quod facientes manu omnia gubernare dicebantur.

* Hinc passim scriptores mentionem faciunt EDICTORVM regiorum, ALBIque REGII, veluti Livius *Lib. I. Cap.* 32. & 44. Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. III. pag.* 178. *Lib. IV. pag.* 216. MANVS ergo REGIA erat potestas regum edicendi, quaecumque e republica videbantur, quaeque legibus & moribus patriis nondum erant definita. Quo sensu *manus* accipi videtur a Tacito *in Agric. Cap. IX.* H. Reges edixisse, loca plura docent: at de *albo regio* forte dubitare quis posset. Livius *Lib. I. c.* 32. memorat *album* Pontificium, non regium; & *cap.* 44. refert, Tullium cum vinculorum minis mortisque edixisse, ut omnes ad lustrum condendum in campo Martio adessent, quod facere potuit vel ipse Rex, concione advocata, vel ejus jussu, praeco. Similiter apud Dionysium *Lib. III. pag.* 178. Pontificis *album* occurrit, de quo dixi *in praefatione ad Tom. VI. Cod. Theodos.* At enim vero, cum idem auctor *Lib. IV. pag.* 216. de auspicio regio Tullii differens, ita scribat: ταῦτα διαπραξάμενος διέθηκεν ἐν φανερῷ διάταγμα βασιλικὸν, *his peractis palam proposuit edictum regium*, locoque superiore tradat, regum tempore, tam leges, quam sacrorum ritus, tabulis quernis fuisse inscriptas, probabile est, has quoque ligneas tabulas inserviisse proponendis edictis regiis. Qui Livium *Lib. I. c.* 32. cum Dionysio *Lib. III. pag.* 178. contulerit, is non poterit non intelligere, Livium, quernas has tabulas, *Album* nominasse. R.

§. V.

Mox tamen leges flagi-

Eum reipublicae statum vel ideo aequo animo ferebat populus, quod Reges ad fastigi-

ſtigium hujus majeſtatis non ambitio popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio juſtitiaeque fama evexiſſet. Quandoquidem tamen, uti recte obſervavit Cicero *ad Familiar. Lib. IX. Epiſt. XVI. omnia incerta ſunt, quum a jure diſceſſum eſt, nec praeſtari quidquam poteſt, quale futurum ſit, quod poſitum eſt in alterius voluntate, ne dicam libidine:* non ſane mirandum eſt, ferocem populum, libertatisque cupidum magis, quam patientem, Romulo ipſo paullo rigidius dominante, mox LEGES flagitaſſe, * & tales quidem, quas ipſe curiatis comitiis ſciviſſet.

tavit populus.

* Libertatis enim argumentum id eſt certiſſimum, *ſi leges imperent.* Ariſtot. *Polit. III*, 16. Hinc veteres ſcriptores civitates *liberas* LEGVM; *regna* PRINCIPVM REGVMque eſſe, dicebant, legibusque redditam eſſe cenſebant civitatem, quae ſe in priſtinam libertatem adſeruiſſet. Teſtimonia plurima Lucani, Quinctiliani, Claudiani, aliorumque melioris aevi auctorum collegit Jo. Fridr. Gronovius *in Statii Papin. Silv. Diatr. L. I. Cap. II. p.* 11. *ſequ.* Addo ego, & Graecos ita loquutos, veluti Ariſtotelem, qui dum *Politic. III*, 11. ex inſtituto quaerit, πότερον συμφέρει μᾶλλον, ὑπὸ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς ἄρχεσθαι, ἢ ὑπὸ τῶν ἀρίστων νόμων; *praeſtetne a bono viro regi, an a bonis legibus?* manifeſto imperium boni viri pro principatu; imperium bonae legis pro libertate accipit. Hinc ſemper, qui libertatis, iidem & ἰσονομίας adpetentiſſimi eſſe ſolent. H.

Magna circa hanc obſervationem cautione opus eſt, ne forte per *civitates liberas, legumque*, eas intelligamus, quae αὐτονομίᾳ gaudent. Ipſe Gronovius non ſatis circumſpecte hic egit, quod varia veterum auctorum loca ab eo adducta teſtatum faciunt. Sunt ex rationibus philoſophicis *civita-*

vitates legum, *liberae*, quia nimirum in iis leges imperant, neque ex arbitrio ſuo magiſtratus omnia poſſunt agere. Sed alio plane ſenſu dicuntur civitates, νόμοις τοῖς ἰδίοις χρῆσθαι, aut ἔθεσι πατρίοις καὶ νόμοις, *ſuis*, ſeu *patriis legibus conſuetudinibusque vivere*, quibus a novis Dominis aut victoribus, alienae leges vel nunquam obtruſae ſunt, ſummaque permiſſa eſt libertas rempublicam ſecundum antiquum, hactenusque receptum, morem gubernandi, vel quibus adempta ſecundum patrias leges vivendi facultas, ſingulari populi victoris beneficio reſtituta eſt; quo pertinet Ciceronis locus *ad Att. Lib. VI. ep.* 2. *Omnes ſuis legibus & judiciis uſae*, αὐτονομίαν *adeptae*, *revixerunt*. Vid. Spanhem. *de uſu & praeſtant. numiſm. diſſert. IX. p.* 680. *ſequ.* R.

§. VI.

Idque & reip. forma exigere videbatur.

Immo hoc vel ideo ſuo quodam jure poſtulabant Romani, quod Romulus ipſe non merum principatum inſtituerat, ceu ex male intellecto loco Taciti *Annal. III*, 26. & *l.* 2. §. 1. *D. de orig. jur.* vulgo colligunt, ſed ſummum imperium ita communicaverat cum patribus & populo, ut REX ſenatui praeeſſet, populum rogaret, bella adminiſtraret, & jus in urbe diceret: PATRES conſilia cum rege de republica caperent, magiſtratusque gererent: POPVLVS denique in comitiis de legibus, de bello & pace, nec non de magiſtratibus creandis curiatim ferret ſuffragia. * Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. Lib. II. p.* 87. & *Lib. IV. pag.* 224.

tum erat

* Recte ergo L. Ampelius *Lib. memor. Cap. L.* tria eſſe obſervat rerumpublicarum genera: eſſe tamen & *quartum genus*, *quod Romani commenti ſint*, *ut ex his tribus unum efficerent*. His non obloqui-

loquitur Pomponius, dum omnia aliquamdiu a Regibus *manu* gubernata esse, memoriae prodit: ut adeo merito miremur, virum doctissimum, Scipionem Gentilem *in Disp. illustr. de jure publ. Rom. disp. I. §. II. p.* 8. scribere non dubitasse: *Quod Pomponius scribit: Initio civitatis nostrae omnia manu a Regibus gubernabantur, quod nihil aliud est, quam summum omnium rerum arbitrium ac judicium penes eos fuisse: id de Regibus Romanis dici non posse, nec a Pomponio dictum, existimamus.* Adeo totam illam legem Pomponio abjudicare mavult vir eximius, quam credere, *reges initio omnia manu gubernasse*: quod his verbis veram παμβασιλείαν describi putaret. H.

Disputavit quoque late adversus Scipionem Gentilem Rupertus *ad Pompon. Enchirid. Lib. I. cap.* 2. Sed inprimis consulendus est Georg. d'Arnaud *Var. Conject. lib.* 1. *c.* 3. qui solide demonstrat, ipsum Dionysium humani quid passum esse, quod adductis in locis scripsit, populum sub regibus magistratuum creandorum potestatem habuisse. Scimus enim, Regum tempore, magistratus in urbe nullos fuisse, idque Tacitus non modo *Annal. Lib. VI. cap.* 11. sed & Pomponius *l.* 2. §. 14. *D. de O. J.* docent, atque praeterea Dictatura Romana confirmat, quam ipse Dionysius *Lib. V. pag.* 337. imaginem regiae potestatis fuisse scribit. Jam vero, quis ignorat, Dictatore ad gubernacula reipublicae sedente, magistratus omnes cessasse? Nec in magistratuum numero fuerunt Regum tempore, Praefectus Urbi, Tribunus Celerum, & Quaestores. Vid. Idem. *l. c.* Recte igitur Pomponius scripsit, *omnia manu reges gubernasse*. Imo clarissimum testimonium suppeditat Dionys. *Lib. IV. pag.* 228. Regem de omnibus delictis judicasse. Quod, cum faciebat, consiliariorum utebatur opera, docente eodem V. Cl. *lib.* 1. *c.* 17. R.

§. VII.

Hinc latae leges curiatae.

Hinc ipse ROMVLVS *leges quasdam curiatas ad populum tulit. l. 2. §. 2. D. de orig. jur.* Quum enim ipse populum universum primum in tres TRIBVS, *Tatiensem, Lucerem & Ramnetem*, hasque deinde in triginta CVRIAS descripsisset. Dionys. *Lib. II. p. 82. sequ.* Festus *voce Curiae.* * Quoties ferendae essent leges, populo indicebat comitia, peractisque sacris, & addicentibus auspiciis, eum rogabat verbis sollemnibus; VELITIS IVBEATIS, *Romani.* (QVIRITES enim multo post a Romulo in coelum, ut fingebant, rapto cognominari coeperant: Flor. *Hist. I, 1.*) ** Quo facto curiae ibant in suffragia, & quod plures sciverant, id pro lege erat, & legis curiatae nomine veniebat. *** Unde lucem capit definitio legis. §. 4. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.* ****

*) prope XXXV; sed numerus rotundus praevaluit.

* Nomina tribuum Dionysius *l. c.* memoriae non tradidit. Festi locus ad *curias* pertinet. Consulendus igitur est Varro *de L. L. Lib. IV. pag.* 11. *inter Auctor. Lingu. L. Gothofred.* qui haec habet: *Ager Romanus primum divisus in partes tres, a quo tribus appellatae, Tatiensium, Ramnium, Lucerum: Nominatae, ut ait Ennius, Tatienses a Tatio, Ramnenses a Romulo, Luceres, ut ait Junius, a Lucumone.* Addendus Festus, *vocc. Tatiensis, Turma*, & Asconius *in Verr. Lib. I. c.* 5. Livius *Lib. X. c.* 6. scribit; *ut tres antiquae tribus, Ramnes, Titienses, Luceres, suum quaeque augurem habeant.* ubi videndus Gronovius. Tribus Plutarchus etiam *in Romul. pag.* 30. & Propertius *Lib. IV. eleg.* 1. *v.* 31. nominant, atque de iis accurate

curate disputant Sigonius *de Ant. Jur. Civ. Rom. Lib. I. c.* 3. Georg. d'Arnaud *Var. Conject. Lib. II. c.* 8. & Ernesti *in Clav. Ciceron.* Haec vero populi Romani descriptio a Graecorum moribus quoque repetenda est. Nam apud Athenienses κυρία ἐκκλησία & κυρία simpliciter, populi concio legitime convocata appellabatur. Romulus vero non toti populo, sed parti trigesimae, quae tamen cum XXIX. rite vocata, idem jus habebat, nomen hoc imposuit. Κυρία igitur est Latinorum *Curia.* Vid. Gronovius *in Epistol. subjecta Commentar. de Pecun. Vet.* Similiter apud Graecos τριττὺς, pro quo Aeoles, τριπτὺς, unde *Tribus*, tertia pars tribus vocata est. Harpocration. *voc.* τριττὺς, Pollux *Lib. VIII. c.* 9. *sect.* 31. Atheniensium enim aliquando φυλαὶ quatuor erant, singulaeque in tres τριττύας, & hae in triginta γένη, secabantur. Romulus itaque civium descriptionem faciens, omissis φυλαῖς, reddidit τριττύας, aut τριπτύας, *tribus*, & γένη, *curias*, appellavit, servans tricenarium numerum, non in singulis, sed in omnibus tribubus. Confer. Maussacus *ad Harpocrat. voc.* γεννηταί. Etymol. *ibid. Observat. Virorum doctor. ad Polluc. l. c.* Meursius *de regn. Att. Lib. I. c.* 7. Gronov. *l. c.* & Graevius *praefat. ad Tom. I. Thesaur. Antiquit. Rom.* R.

** Neque id, quod Heineccius vult, Florus refert, neque, si ab eo relatum esset, ejus auctoritas sufficeret. Romulum in coelo *Quirinum* vocari, laudatus Historicus memorat. Sed a Quirino non sunt Quirites, quamvis id velit Justinianus §. 2. *Inst. de Jur. Natur. Gent. & Civ.* Romani *Quirites*, a *Curibus* Sabinorum metropoli, dicti sunt. Cum enim post cruentum bellum cum Tatio Sabinorum Rege gestum, pax non modo, sed ex duabus civitatibus, Roma, Curibusque, una facta, regnumque consociatum esset, Livius *Lib. I. c.* 13. scribit: *Ita geminata urbe, ut Sabinis tamen aliquid daretur, Quirites a Curibus appellati.*

Rem

Rem uberius ediſſerunt Dionyſius *Lib. II. pag.* 111. & Plutarch. *in Romul. pag.* 30. qui auctor eſt, inter foederis, cum Tatio Rege icti, atque jurejurando confirmati, conditiones, hanc quoque fuiſſe; καλεῖσθαι μὲν Ῥώμην ἐπὶ Ῥωμύλῳ τὴν πόλιν, Κυρίτας δὲ Ῥωμαίους ἅπαντας ἐπὶ τῇ Τατίου πατρίδι: *Roma urbs a Romulo, Romani omnes Quirites a Tatii patria vocarentur. Curetes*, ſunt *Quirites* ob affinitatem literarum, ut, *Cointus*, *cotidie*, & innumera docent. Id vero nomen uſu mox invaluit, cum Numa, gente Sabinus, Rex Romanorum crearetur. Fuerunt autem Sabini, Lacedaemonii origine, auſteraeque Laconicae diſciplinae ſeveri cuſtodes: quod ideo monendum, ne quis ſibi forte perſuadeat, Romam, mox ab incunabulis reipublicae, auctam barbarorum colluvie, moresque Graecos immutatos eſſe. Vid. Dionyſ. *Lib. II. pag.* 113. & Plutarch. *in Rom. pag.* 26. R.

*** Videntur LEGES CVRIATAE tantum ad Servii Tullii Regis tempora obtinuiſſe. Hic enim nova inventa populi partitione in claſſes, ut potentiorum atque opulentiorum ſuffragia plebis infimae turbaeque proletariae conſiliis praevalerent, pleraque per comitia CENTVRIATA explicavit. Acceſſerunt poſtea demum comitia TRIBVTA, in quibus plebiſcita potiſſimum fiebant tribuum ſuffragiis. Demum libera republica tam rarae eſſe coeperunt LEGES CVRIATAE, ut eo nomine, mutata notione venirent decreta, quibus magiſtratibus majoribus imperium militare auſpicii cauſſa deferebatur. Liv. *Lib. V. Cap.* 46. & *Lib. IX. Cap.* 38. De qua *lege curiata* inter viros doctiſſimos, Car. Sigonium & Nic. Grucchium acrem interceſſiſſe diſputationem novimus. Scripta amoebea eo pertinentia *Theſauro Antiquitatum Romanarum Tomo I. p.* 531. *ſequ.* inſeruit Graevius. H.

In duabus cauſſis habebantur Romae Curiata Comi-

Comitia per lictores, primo, *de re militari*, & deinde, *de adoptione*, quod docet Ernesti *in Clav. Cicer.* voc. *curiatus*, & in *Ind. LL. voc. curiata*. R.

**** Vellem, hoc Auctori non excidisset. Institutionibus enim dicto loco, lux afferenda est ex historia Comitiorum Centuriatorum. R.

§. VIII.

Talium legum curiatarum a ROMVLO perlatarum vestigia passim exstant, non quidem in vetere tabula, quam Franc. Balduinus se a Jo. Barthol. Marliano accepisse, scribit *ad Leges Romuli p. 22. Tomi I. Jurispr. Rom. & Attic.* (eam enim a recentiore manu esse, nemo negaverit. vid. Schubart. *de Fatis jurispr. Rom. Exerc. I. p. 64.* *) sed apud auctores veteres, ** ex quibus eas collegerunt cum alii, tum Ant. Augustinus, Justus Lipsius, Fulv. Ursinus, Franc. Balduinus, & his omnibus accuratior Paull. Merula *de Legib. Rom. Cap. II. sequ.* ut adeo falsi sint Justinianus *Novell. XLVII. praef.* & Gratianus *can. I. Distinct. VII.* quia Romulo nihil omnino legum latum, existimarunt.

Exempla legum Romuli.

* De Tabula Legum Romuli, a Marliano edita, Georg. d'Arnaud *Var. Conject. Lib. I. c. 3.* & eruditorum judicia proponit, & probat, auctorem ejus, linguae Latinae, rituumque antiquorum ignarum fuisse. R.

** Tales leges ad jus privatum & animadversionem in facinorosos homines pertinentes, apud Dionys. Halicarn. *Lib. II. p. 95. sequ.* sunt sequentes: *Mulier, quae secundum sacras leges convenit in manum, particeps bonorum sacrorumque mariti esto. Patri in liberos jus vitae & necis,*

illos-

illosque ter venumdandi jus esto. Tertium venumdati & manumissi e patria potestate exeunto. Sordidas sellulariasque artes cives ne faciunto, sed studiis militaribus reique rusticae vacanto. Temetum mulier ne bibito. Et apud eundem *Lib. cit. pag.* 88. *Quod natum erit, parentes tollunto. Monstrosos partus sine fraude exponere jus esto.* Addatur *Lib. IX. pag.* 580. *Lib. XI. pag.* 715. Ex aliis scriptoribus hae colliguntur: SEI PATRONOS CLIENTEI FRAVDEM FAXIT, SACER ESTOD. Serv. *ad Virgil. Aeneid. VI. v.* 609. *Moenia sancta sunto.* Plutarch. *in Romulo p.* 23. & *in Quaest. Rom. Tom. II. pag.* 271. Est quoque fragmentum legis Romuli de nuruum in soceros saevitia apud Festum *in Plorare*: cui occasionem dedisse mulierum Sabinarum a Romanis raptarum ferociam, suspicatur Merula *de Leg. Rom. Cap. II.* §. 4. Reliqua Romuli instituta ad sacra & rempublicam, atque adeo ad jus publicum, pertinent. H. Emendavi nonnulla, cum observassem, Auctorem eos, qui Romuli leges, & colligere, & illustrare studuerunt, confidentius secutum esse. Monitos deinde hos volo, qui praelectiones historicas instituunt, ut hoc loco tirones doceant; qua ratione *nuptiae per confarreationem* factae sint, quantumque illae olim valuerint: qui *patrimi*, *matrimique* fuerint, quam in sacris habuerint praerogativam: & *Diffarreatio*, quid sit. *Patria* quoque *potestas* confundenda non est cum imperio militari, aut potestate civili, vi cujus parentes omnes, nec hi solum, qui Romano jure utuntur, coguntur in liberos, mala patrantes facinora, animadvertere. Video enim ipsum Dionysium, de patria potestate, *Lib. II. pag.* 97. exponentem, cum ad Manlii Torquati Cos. factum, qui filium contra edictum, & extra ordinem pugnantem, securi percussit, provocat, gravem commisisse errorem. De *vini usu*, mulieribus interdicto, est locus apud

Gell.

Gell. *Noct. Att. Lib. X. c.* 23. De *partus expositione* videndi Gerard. Noodt *in Julio Paullo*, & Corn. Bynkersh. *de jure occidendi, vendendi & exponendi liberos. Jus patronatus* Romulum invexisse in urbem, Dionysius *Lib. II. pag.* 83. *sequ.* testatur, probatque, eo antiquissimos Graecos usos esse. Id vero, exactis Regibus, in XII. migravit, e quibus profert Servius *l. c.* Romuli nullam mentionem faciens. Quod jus, quia mirifice juvit Patriciorum, de Aristocratia introducenda, consilia, atque simul amplam ipsis praebuit occasionem, Jurisprudentiam, tanquam gentilem possessionem, sibi vindicandi, paullo uberius hic elucidandum est. *Patroni* etiam *caussarum, clientes, lex Cincia*, de patronorum officio gratuito praecipiens, ex jure Patronatus lucem capiunt. De *moenium sanctitate* disseruit Plutarchus *l. c.* Romulum vero muros, lege data, sanctos esse voluisse, is auctor, quantum quidem scio, nullibi memoriae prodidit. Forte hi, qui Romuli leges conquisiverunt, respexere ad locum Ovidii *Fastor. IV. v.* 839. cujus tamen ego auctoritatem sequi nollem, cum persuasum mihi sit, rectius sanctitatem moenium ex moribus Graeciae antiquissimis deduci. Tandem Festus *l. c.* non memorat legem de *nuruum* in *soceros* saevitia, verum haec apud eum leguntur: *In Regis Romuli & Tatii legibus: Si nurus sacra divis parentum esto. Et in Servii Tullii haec est: Si parentem puer verberit, ast olle plorassit, parentes, puer divis parentum sacer esto.* Quae verba, cum sensum vix admittant, Scaliger per trajectionem ita emendavit: *In Regis Romuli & Tatii & Servii Tullii legibus haec est: Si parentem puer verberit, ast oloe plorassint, puer divis parentum sacer esto. Sei nurus, sacra divis parentum esto.* Paullo aliter Merula legendum censet, & ingenio indulgens statuit, legem ferociae Sabinarum raptarum fuisse oppositam, quae & soceros & socrus verberibus

bus afficere consueverint. Quae conjectura, licet videam a plurimis eam probari, mihi tamen semper displicuit. Et primo quidem, quod ad soceros attinet, erant hi familiae principes, habebantque filium, nurumque in potestate, & judicio domestico, ex lege Romuli de patria potestate, poterant coërcere. Deinde, quis credat, solas Sabinas adeo fuisse feroces, ut propter eas hac lege opus fuerit? Porro, licet secundum Terentium omnes socrus oderint nurus, verberare tamen eas vix potuerunt, ob metum, ne socer graves ex continenti ab iis sumeret poenas. Etenim, fingi ne quidem potest, socrus omnes fuisse viduas, in quas, eam ob caussam, nurus, liberius exercere potuerint crudelitatem. Et quis sibi persuadeat, socerum ipsum patienter excepisse a nuru verbera, ni senem fingere velit decrepitum? Tandem in lege *parentes* occurrunt, quo nomine, quantum quidem ego video, hac aetate, neque socer, neque socrus, possunt intelligi. Igitur ita sentio; pertinere legem, tanquam appendicem, ad eas, quae de patria potestate latae sunt, & quarum hodie verba legitima pauca quoque superant. Ejus vero sensum hunc esse puto: *Filia matrem verberans, sacra esto: Filius patrem verberans, sacer esto. Nurus* est omnis mulier, filia, virgo, mater, nupta, innupta, quod sciunt Claudiani lectores, docetque Broukhusius *ad Propert. Lib. II. eleg.* 5. *v.* 18. *Puer* est filius, uti ex Lexicis notum; & *pueri* dicuntur, qui virilem sumpserunt togam, observante Manutio *ad Ciceron. Lib. II. Famil. ep.* 1. Potuit vero antiquissimis temporibus, cum in summa Romani paupertate viverent, & ab aratro arcesserentur, qui Consulatum gererent, sexdecim Aelii unam domunculam, unum in agro Vejente fundum possiderent, clarissimisque viris funebris lectus & rogus mortuis deessent, ut est apud Valer. Max. *Lib. IV. c.* 4. facile contingere, ut patriae ma-

jestati

jeſtati adverſus filios ne locus quidem eſſet. Quomodo enim pater, vel ſumma ſenectute, vel continuis bellorum laboribus confectus, atque ob paupertatem ſervorum familia carens, filium immorigerum improbumque, corporis vero viribus maxime valentem, in ordinem redigeret? Mater, praeſertim vidua, qua ratione ferocientem filiam coërceret? Sed potuit etiam, quod praevideo omnes ſenſuros eſſe, maxima parentum in liberos poteſtas, horum aliquando exacerbare animos, & locum quaſi furori facere. Ne vero, ceſſante judicio domeſtico, inulta eſſent liberorum peſſima facinora, hac lege cautum, ut ſacri eſſent, qui parentes verberaſſent, civitaſque ab iis ſupplicium ſumeret. Poſſem plura addere, niſi chartae parcendum eſſet. Iis autem, quibus haec, quae ſcripſi, diſplicent, alia ſuppeditabit Georg. d'Arnaud *Var. Conject. Lib. I. c.* 5. At fortaſſe mecum plerique ſentient, praeſertim, ubi attenderint ad locum Plutarchi *in Numa pag.* 77. quo veterum monumentorum auctoritate retulit: *Primam Pinarii uxorem, Thalaeam nomine, jurgia habuiſſe cum ſocru Gegania, Tarquinio regnante Superbo.* R.

§. IX.

Sed & ſequentes Reges leges quaſdam curiatas ad populum tuliſſe conſtat. Et NVMA quidem POMPILIVS eas potiſſimum, quae ad ſacra pertinere viſa ſunt, adjecit, Tacit. *Annal. III*, 26. quas ipſe in octo partibus pro totidem claſſibus deſcripſit. * Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. Lib. II. p.* 124. De TVLLI HOSTILII legislatione teſtem habemus eumdem Dionyſium *ibid. p.* 94. qui & *Lib. III. p.* 160. laudat legem de tergeminis ex publico

Nec non a Numa, Tullo Hoſtilio & Anco.

B blico

blico alendis, ad ſuam usque aetatem obſervatam. Reperta etiam quaedam ab ANCO MARCIO, Tacit. *Annal. III*, 26. qui tamen Numae praecipue, avi, inſtituta in uſum revocaſſe fertur. Liv. *Hiſt. l.* 32.

* Sacris iſtis inſtitutis, quibus ſimulato nocturno cum Egeria nympha congreſſu auctoritatem conciliabat, Liv. *I*, 19. Dionyſ. *Lib. II. p.* 122. callide utebatur Numa ad eo acriora vincula legibus civilibus injicienda. Sic ut vites diligentius putarent cives: ſanxerat: *ne quis Diis ex vite imputata libaret.* Plin. *Hiſt. Nat. XIV*, 12. Ne inſanos ſumtus ſepeliendis cadaveribus coenisque impenderent: inſtituerat, *ne quis vino rogum reſpergeret:* Plin. *ibid.* neve piſces niſi ſquamoſos ad pollúctum emerent. Plin. *Lib. XXXII*, 2. Ne termini nefarie moverentur: neve pellicatus gliſceret in civitate; vel fidem quisquam impune fallere auderet: callide praeceperat, *ut Terminus Deus eſſet, & ſi quis terminum exaraſſet, ipſe cum bobus Divis ſacer eſſet:* Dionyſ. Halicarn. *Lib. II. p.* 133. Feſtus *in voce Termino. Ne pellex aram Junonis tangeret: ſi tetigiſſet, crinibus demiſſis agnum feminam caederet.* Feſt. *in voce Pellices.* Denique, *ut Fidei numen omnes metuerent.* Dionyſ. *ibid. p.* 134. Proprie ad leges civiles Numae pertinent ſequentes: *Si quis liberum hominem dolo malo occiderit, parricida eſto: ſin imprudens, in concione pro capite occiſi & natis ejus arietem offerto.* Feſtus *in voce Parricid. Quaeſt. Si filiusfamilias, volente patre, uxorem duxerit, patri ejus venumdandi poteſtas ne eſto. Vidua intra decem menſes luctus ne nubito.* Plutarch. *in Numa p.* 67. & 71. Addimus legem regiam, cujus mentio fit *l.* 2. *D. de mort. infer. ne mulier, quae praegnans mortua fuerat, niſi exciſo partu humetur.* Ejus enim auctorem eſſe NVMAM, ex ipſa illius indole colligit Ant. Au-

guſtin.

gustin. *de Legib. & Senatusconf. p.* 130. Sunt qui Mosis leges, sunt qui Pythagorae instituta Numae ob oculos fuisse contendunt. Clem. Alex. *Stromat. Lib. I. p.* 304. Euseb. *praeparat. euang. Lib. IX. Cap.* 6. *p.* 410. Sed, uti prius vix probabile: ita posterius manifesto falsum, & ob rationes chronologicas absurdum est. Liv. *Hist. I*, 18. Dionys. *L. II. p.* 121. H. Sunt & hic quaedam monenda. Et primo quidem Numae libri, quos ex Dionysio Auctor producit, ad leges ejus curiatas minime pertinent. Rex enim octo sacrorum classes fecit, totidemque libris ea omnia perscripsit, quae ad religiones cerimoniasque pertinebant, & a sacrorum munerum ministris erant peragenda. Deinde, idem rerum Romanarum scriptor *Lib. II. pag.* 94. nihil de Tulli Hostilii legibus, quibus is rempublicam ordinaverit, memoriae tradidit, verum id tantum memoravit, Reges post Romulum, & inter hos quoque Tullum Hostilium, de cultu Deorum quaedam constituisse, seu, ut Livius loquitur, *Lib. I. c.* 31. *religionibus etiam populum implesse.* Id vero hoc loco omittendum non est, a Numa institutum esse Pontificum collegium, testibus Dionysio, Livio, Plutarcho. Cum vero Pontificum scitis sacra omnia publica privataque essent subjecta, ipsique de sacris novas ferrent leges, fastos haberent, de votis, de feriis, de sepulcris, & si quid ejusmodi est, judicarent, Cicer. *de Legib. Lib. II. c.* 19. *pro Muren. c.* 11. Dionys. *Lib. II. pag.* 132. Liv. *Lib. I. c.* 20. facile est ad intelligendum, Pontificii Juris cognitionem ad intelligentiam Juris Civilis pernecessariam esse. Est enim tam arcta Juris utriusque conjunctio, ut veteres JCti jam pronuntiaverint, esse Jurisprudentiam humanarum divinarumque rerum scientiam. Ipsae XII. tabula X. jus sacrum comprehendunt, & sequente, de detestandis sacris, loquuntur. Lege agi possit, nec ne, Jus Pontificium docet; nuptiae, arrogationes,

adoptiones, Pontificum auctoritáte fiunt. Hereditas, quae sine sacris privatis non potest intelligi, agnatorumque successio, ex Jure Pontificio lucem capiunt. Vide hac de re examussim disputantem Georg. d'Arnaud *Var. Conjecturar. Lib. II. c.* 1. De jure vero Pontificio consulendi sunt Gutherius & Bosius. Varias doctorum virorum opiniones de auctore *Legis* 2. *D. de mort. infer.* collegit Idsinga *Var. Jur. Civil. c.* 14. Tullus Hostilius, cujus erat de delictis capitalibus judicare, *Duumviros* fecit, qui Horatio perduellionem judicarent; ab eorum tamen sententia provocationem concessit ad populum. Et tum primum populus nactus est capitalis judicii potestatem. Dionys. *Antiquitat. Lib. III. pag.* 159. Liv. *Lib. I. c.* 26. Sigonius *de judiciis Lib. II. c.*4. & *de antiqu. jur. civ. Rom. Lib. II. c.* 18. Ancum Marcium, scimus, primum media in urbe aedificasse carcerem, ad terrorem increscentis audaciae. Liv. *Lib. I. c.* 33. R.

§. X.

An & a reliquis Regibus?

TARQVINII PRISCI lex, quae quidem ad Jus privatum pertineat, a veteribus nulla describitur: at tanto plures laudantur SERVII TVLLII, non curiatae tamen, sed centuriatis, uti videtur, comitiis perlatae. *. Quas deinde omnes uno edicto sustulit, suo omnia arbitrio, tamquam tyrannus, acturus TARQVINIVS SVPERBVS. Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. IV. p.* 245. & *Lib. V. p.* 278.

* SERVIVS TVLLIVS non modo Romuli & Numae leges revocavit in usum: Dionys. *Lib. IV. p.* 216. sed & plures novas sanxit, veluti de judiciis, Dionys. *ibid. p.* 228. de libertinis civitate donandis, *ibid. p.* 226. Cicero *pro Cornelio Balbo Cap.*

Cap. 9. de civibus ob aes alienum in vincula non ducendis: *Ibid. Lib. IV. p.* 215. de filio patrem verberante: Festus *in voce Plorare.* Denique de contractibus & injuriis privatis. Dionyſ. *Lib. IV. p.* 218. & *Lib. V. init. p.* 278. Unde Tacitus *Annal. III*, 26. *Praecipuus*, inquit, *Servius Tullius ſanctor legum fuit, queis etiam Reges obtemperarent.* Nam cum in toto imperio ſuo, tum in ferendis legibus tam popularis erat, ut non modo de patrum, ſed & regia poteſtate dimidium detraxiſſe videretur. Dionyſ. *ibid. p.* 228. H. Cum Servius Tullius ſtatim ab initio regiminis leges tulerit, claſſibus nondum factis, fuerunt eae neceſſario *curiatis comitiis* perferendae, quod & Dionyſius expreſſis verbis docet *Lib. IV. pag.* 218. Ἔπειτα τοὺς νόμους τούς τε συναλλακτικοὺς καὶ τοὺς περὶ τῶν ἀδικημάτων ἐπεκύρωσε ταῖς φράτραις· ἦσαν δὲ πεντήκοντα τὸν ἀριθμόν. Quae verba optime interpretatus eſt Georg. d'Arnaud *Var. Conject. Lib. I. c.* 17. *Deinde* CVRIATIS COMITIIS *leges ſanxit de contractibus &* DELICTIS: *erant autem illae quinquaginta.* Nam viris doctis & Gelenius & Sylburgius fraudem fecerunt, vertentes, *de contractibus & injuriis.* Recte vero obſervat laudatus V. Cl. de *injuriis* proprie ita dictis, vix veriſimile eſſe, quicquam ſanxiſſe Tullium, quandoquidem rudi illa aetate, homines non in magiſtratuum legumque auctoritate, ſed in propria virtute, adverſus injurias praeſidium ſibi poſitum eſſe, exiſtimaſſe videantur. Patere praeterea e XII. in quibus viginti duntaxat aſſium poena, contra eum, qui civem pulſaſſet, conſtituta eſt, veteres injurias illas magni non feciſſe, niſi ita atroces, ut contumeliae terminos excederent, & in maleficii, ſive gravioris delicti ſpeciem inciderent. Deinde, cum Servium Tullium primum aes ſignaſſe memoret Plinius *H. N. Lib. XXXIII. c.* 3. B. Branchu *Obſervat. decad. II. cap.* 12. conjicit, inde occaſionem Regi natam eſſe, legum de

v. Gronovius de pecunia vet. Romanorum. – Puteanus de calculo monetae romanae ad monetam nostrorum tempp. redacta – in Graevii thes. antiquitat. – Patinus institutiones rei nummariae Romanorum.

contractibus rogandarum. Ego vero, quamvis negare nolim, a Tullio aes ſignatum eſſe, hanc conjecturam ideo admitti non poſſe cenſeo, quia leges de contractibus a Tullio, mox ut regnum adeptus eſt, perlatas eſſe ſcripſit Dionyſius, quo tempore, ne probabile quidem eſt, Regem de aere ſignando cogitare potuiſſe. Imo hoc mihi perſuaſum eſt, ipſam populi per claſſes diſtributionem, cenſionemque facultatum cauſſam fuiſſe ſignandae pecuniae. De *claſſibus* autem his minime omittendus eſt elegantiſſimus locus Dionyſii *Lib. IV. pag.* 222. ubi de Graeca vocis origine diſſeruit. Erravit etiam Heineccius cum iis, qui leges regias collegerunt, dum lectoribus perſuadere vult, Tullium *de judiciis* leges ſanxiſſe. Etenim Dionyſius *Lib. IV. pag.* 228. hoc tantum ſcriptum retulit, Servium non omnes lites, anteceſſorum more, adhibitis in conſilium viris prudentibus, (ut Livius docet *Lib. I. c.* 49.) ad ſeſe traxiſſe, nec omnia delicta publica privataque judicaſſe, verum dimidium quaſi regiae detraxiſſe poteſtati, ac de gravioribus tantum cauſis ſtatuiſſe, minorum vero cognitionem demandaſſe privatis judicibus, providiſſeque, ne quid incaute ii pronuntiarent. Vid. Georg. d'Arnaud *Var. Conject. l. c.* Libertinos, quibus jus civitatis datum, in quatuor urbanas tribus diſtribuiſſe Tullium, Dionyſius *l. c.* quidem memorat, legem vero Regem dediſſe *de libertinis civitate donandis*, apud eundem ſcriptum non invenio, nec Cicero *pro Balbo l. c.* id affirmat, neque haec tempora reſpicit. Imo Dionyſ. auctor eſt, Patricios, quibus hoc Tullii inſtitutum diſplicuerat, permiſiſſe tandem, τὸ ἜΘΟΣ εἰς τὴν πολιτείαν παρελθεῖν, ut MOS *in rempublicam reciperetur.* Hunc vero morem, recipiendi libertinos in tribus urbanas, poſt Reges exactos fuiſſe neglectum, Livius docet *Epitom. Lib. XX.* ante belli ſecundi Punici tempora, a Cenſoribus libertinos

in

in quatuor tribus redactos, referens, quum antea per omnes dispersi fuissent. Porro, non satis constat, an legem Tullius tulerit, *de civibus ob aes alienum in vincula non ducendis*; cum Dionysius recensum legum faciens, eam taceat, idque tantummodo prodat, Tullium, eo tempore, quo regnum sibi parabat, plebem variis deliniisse blandimentis, & convocata concione promisisse, cauturum se, ne quis ob aes alienum in vincula duceretur, neve foeneratores jus haberent in libera corpora, sed debitorum facultatibus essent contenti. Scio, Heineccium *Antiquit. Lib. III.tit.* 30. §. 3. statuisse, non esse dubitandum, quin Rex promissis steterit, cum extremis temporibus exagitatus a patriciis in altera concione conquestus sit, ideo se adpeti insidiis, quod pauperum libertatem adversus foeneratores conservaverit salvam. At enimvero, altera illa concio, quam Dionysius *pag.* 216. tangit, non ultimis temporibus a Rege convocata est, sed antequam regium conscenderet solium. Cumque adhuc concionantem Tullium, plebs adversus patrum voluntatem Regem declarasset, isque paulo post, publicum agrum, quod in concione quoque promiserat, inter plebem diviserit, & leges de contractibus tulerit, quas Dionysius *Lib. IV. p.* 245. perspicue tradit, patriciis oppositas fuisse, his potissimum videtur libertati plebejorum prospexisse. Etenim contractus mutui, saeviendi occasionem adversus plebejos amplissimam, patriciis praebere potuisse, facile omnes judicabunt. Hanc autem saevitiam variis rationibus Rex coërcere potuit, plebejorumque corpora libera praestare a summa injuria, definiendo, ut & aes alienum confessum esset, & judices, quos Rex dederit, reos audirent, & induciae, & vindices, concederentur; cum antea patricii, eos, qui debitum ex contractu, aut non poterant exsolvere, aut nolebant, exceptione forte utentes, statim atque pro

lubitu in ſervitutem abduxiſſent. Certe ſi Tullius lege caviſſet, ne quis poſſet ob aes alienum in vincula duci, nunquam profecto permiſiſſent Quirites, ut Decemviri, ea abrogata, duram, libertatique maxime inimicam legem, tabulae tertiae, de rebus creditis, inſcriberent, inprimis cum Dionyſius *Lib. X. pag.* 681. auctor ſit, Decemviros decem priores tabulas, antequam populi ſuffragiis confirmarentur, non tantum promulgaſſe, ſed & admiſiſſe privatorum hominum admonitiones, & ita eas conformaſſe, ut deinde omnibus placerent. Et ſi quis forte ſibi perſuadeat, potuiſſe Decemviros, cuncta pro lubitu agere, quod ſine provocatione creati erant, ad animum is, velim, revocet, alteram plebis in montem ſacrum ſeceſſionem, Decemvirum abdicationem, tribunitiae poteſtatis reſtitutionem, legemque mox centuriatis comitiis latam, ut plebiſcita populum tenerent. Nullibi ſane lego, Tribunos conqueſtos eſſe, patricios, hac lege ſcripta, de evertenda plebis libertate cogitaſſe. R.

§. XI.

Regii imperii finis.

Sed non diu tyrannidem tulit ferociſſimus populus. Mox enim regnari Romae deſiit, poſtquam TARQVINIVS SVPERBVS ex magno imperio non niſi maximam retinens licentiam, everſis legibus, oppreſſoque populo, civium ſuorum incurrit odia, regno ipſaque civitate pulſus anno V. C. CCXLIV. Flor. I, 7. Dionyſ. *Lib. IV. in fin.*

§. XII.

Legum Regia-

Ex his omnibus intelligitur, leges Regum Romanorum fuiſſe paucas, easque, ſive verba,

ba, ſive rem ipſam conſideres, priſcam ſim- rum in-
plicitatem ubique redoluiſſe, fini tamen rei- doles.
publicae, qui in potentia bellica conſiſtebat, * ſi pauciſſima Numae inſtituta exceperis, tam callide attemperatas, ut Romulum ipſis Graecorum legislatoribus anteferre non dubitet Dionyſ. Halicarn. *Lib. II. p. 94. ſequ.*

* Fuit nova respublica ex earum numero, quarum finis eſt, ὅτι πάντα πρὸς τὸ κρατεῖν καὶ πρὸς πόλεμον νομοθετῶν, *ut cuncta ad potentiam bellumque gerendum inſtruantur.* Ariſtot. *Polit. VII*, 14. Nimirum quum nec ager Romanus admodum amplus, nec artificum in promiſcua turba magna multitudo, nec commodus ad commercia inſtituenda portus eſſet: non poterat non intelligere Romulus, neque agriculturam, neque opes per opificia vel commercia adquirendas finem eſſe poſſe novae reipublicae, ac proinde ipſe auctor erat civibus ſuis, ut omnia ad bellicam potentiam referrent, commendabatque iis: ἐν μὲν τοῖς ὀθνείοις πολέμοις, τὸ διὰ τῶν ὅπλων κράτος, ἐν δὲ ταῖς ἐμφυλίοις ταραχαῖς, τὴν ὁμοφροσύνην, καὶ σώφρονα, καὶ δίκαιον ἑκάστου βίον. *in externis bellis armorum potentiam, in civilibus vero tumultibus concordiam, temperantiamque & juſtitiam.* Dionyſ. Halic. *Lib. II. p.* 79. Et ad hunc finem pleraeque leges Regiae comparatae fuerunt. Pleraeque, inquam. Numam enim id inprimis egiſſe, ut ferocem populum ad pacis ſtudia paullatim inflecteret, jam ſupra diximus. Flor. *Hiſt. I*, 2. & 8. H.

*** *** ***

CAP. II.

DE STATV IVRIS ROM. AB EXACTIS REGIBVS AD LATAS LEGES XII. TAB.

§. XIII.

Exactis regibus bini creati consules.

Regibus *lege tribunicia*, id est, a Junio Bruto, tum Tribuno Celerum, lata, exactis, bini consules reipublicae eorum loco praeesse coeperunt, eadem auctoritate potestateque, ac olim Reges, ut, si a vocabulo, numero, ac diuturnitate dignitatis discesseris, nihil omnino de regio imperio deminutum videretur. * Liv. *Lib. II. Cap.* 1. Unde & *Regiae majestatis imperium* consulatus vocatur a Livio *IV*, 2. ** Nimirum *ex perpetuo annuum placebat, ex singulari duplex imperium, ne potestas vel mora, vel solitudine, corrumperetur* : CONSVLES*que adpellati pro Regibus, ut, consulere se civibus suis debere, meminissent.* Flor. *Hist. I*, 9.

* Vere ergo manebat forma reipublicae pristina, ut nomen magis, quam potestas Regum abolita videretur. Vere regia potestas erat penes consules. Patribus quoque salva erant, quae antea habuerant, jura: nec populo jus de legibus, honoribus, bello ac pace statuendi adimebatur. Attamen quum Consules tantum patricii generis initio eligerentur, nec plebi adhuc via pateret in senatum: id praecipue agebant patres, ut, oppressa plebe, respublica paullatim aristocratiae schema indueret. Sane id consilium non celavit, sed ingenue professus est Appius Claudius, dum objur-

objurgatus a Valerio ob callida illa plebem opprimendi consilia, his se verbis defendit: Ἃ δὲ εἰς χαλεπότητα, καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων προστασίαν ὠνείδισέ μοι, μισόδημόν τε καὶ ὀλιγαρχικὸν ἀποκαλῶν, ὅτι ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑΣ περιέχομαι, κοινὰ πάντων ὑμῶν ἐστι κατηγορήματα. *Quod autem me difficilem adpellavit, & malorum hominum antesignanum, infensumque plebi, & paucorum potentiae studiosum, quod* ARISTOCRATIAM *tuear: communia mihi vobiscum sunt crimina.* Dionys. Halicarn. *Lib. VI. p.* 386. *sequ.* H.

** Propterea recte scripsit Dionysius *Lib. V. init.* Οἱ πρῶτοι τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν παραλαβόντες ὕπατοι, Βροῦτος καὶ Ταρκύνιος Κολλατῖνος, &c. *Primi* REGIAM *sumentes* POTESTATEM *Consules, Brutus & Tarquinius Collatinus*, &c. R.

§. XIV.

Jam quae ab eo tempore fuerit juris Romani facies, paucis ita describit Pomponius: *Exactis deinde regibus lege tribunicia, omnes leges hae exoleverunt, iterumque coepit populus Romanus incerto magis jure & consuetudine ali, quam per latam legem: idque prope VIginti * annis passus est. l. 2. §. 3. D. de orig. jur.*

Qualis tum juris Romani facies?

* Non congruit annorum numerus, si legas VIGINTI. Nam ab exactis regibus ad conditas XII. tabulas non viginti, sed sexaginta fere anni elapsi sunt: ut probabile sit, primam syllabam VI. majusculis litteris expressam signum numeri senarii fuisse, adeoque legendum esse SEXAGINTA. V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiss. ad l.* 2. *de Orig. jur. p.* 21. H.

§. XV.

Enimvero id denuo non ita accipiendum est, ac si interjecto tempore exleges vixerint

Leges regiae ad-

huc pro moribus valebant.

rint Romani. Potius quum *jus incertum legi latae* opponat Pomponius (§. II.) ſenſus eſt, leges regias non amplius, tamquam jus ſcriptum, ſed, tamquam mores majorum & conſuetudines patrias, viguiſſe. Tantum enim abeſt, ut leges, olim a Regibus latae vel populi ſcito abrogatae ſint, vel non uſu exoleverint, (quod jam refellit Rupertus *ad Enchir. Pompon. Lib. I. Cap. 4. pag. 66. ſequ.*) ut permultas a primis Coſſ. confirmatas eſſe, quasdam & in ipſas XII. Tabulas migraſſe ſatis conſtet *.

* Dionyſ. Halic. *Lib. V. p. 278.* Τοὺς νόμους τοὺς περὶ τῶν συμβολαίων τοὺς ὑπὸ Τυλλίου γραφέντας φιλανθρώπους καὶ δημοτικοὺς εἶναι δοκοῦντας, οὓς ἅπαντας κατέλυσε Ταρκύνιος, ἀνενεώσαντο. *Leges Tullii, de contractibus, humanas admodum & populares, quas in univerſum Tarquinius ſuſtulerat, revocarunt in uſum.* Et paucis interjectis: Καὶ τἄλλα πράττειν, ὅσα κατὰ τοὺς προτέρους ἐθισμοὺς ἔπραττον, ἀπέδοσαν. *Ceteraque omnia ſecundum priſcas conſuetudines facere permiſerunt.* Non ergo valebant amplius leges regiae, tamquam jus ſcriptum, niſi quatenus de novo legibus ſacratis eſſent firmatae. Et hinc *jus patriae poteſtatis*, quod ex ipſius Romuli legibus eſſe, obſervavimus, (§. VIII.) MORIBUS *eſſe receptum*, teſtatur Ulpianus *l. 8. D. de his qui ſui vel al. jur.* H. Bene vero obſervavit Georg. d'Arnaud *Var. Conject. Lib. II. c. 20.* Romanos, quicquid a prima origine obtinuerat, *Moribus Majorum* fieri, pronuntiaſſe. Igitur id, quod jam ſub Regibus fuerat obſervatum, & in XII. migraverat, recte *moribus receptum eſſe*, Ulpianus ſcribere potuit. Conf. Liv. *Lib. XXXIV. c. 6.* Deinde non capio mentem Auctoris, quando ſcribit, leges regias non valuiſſe, niſi *legibus ſacratis*

sacratis eae essent firmatae. *Sacratae* enim *leges*, proprie ita dictae, & Icilia, Publilia, Valeria, ad jus publicum magis, quam privatum pertinent, libertatique populi consulunt, quod praeter Sigonium *de antiqu. Jur. Civ. Rom. Lib. I. c. 6.* docuit Ernesti *Clav. Cicer. in ind. Leg.* Itaque rescribendum est, non valuisse Leges tanquam jus scriptum, nisi aut legibus solemniter latis confirmatae, aut in XII. aut usu, essent receptae. R.

§. XVI.

Hinc jus Papirianum.

Et quis, quaeso, dubitet, quin post Tarquinii etiam exsilium legum regiarum usus haud exiguus fuerit, quum iisdem temporibus eas singulari opere collegerit C. PAPIRIVS? * Sane si nullus plane earum legum superfuisset usus: eas colligendo maximas nugas egisset Papirius. IVS istud PAPIRIANVM, quod SEXTO potissimum *libro* leges *civiles*; reliquis *sacras* comprehendisse videtur, *l. 2. §. 2. D. de orig. jur.* luculento commentario illustraverat GRANIVS FLACCVS, *l. 144. D. de verb. signif.*

cf. [illegible] vitae XXX JCtorum. – [illegible] dissert. de iure civili Papiriano, in ej. dissertat.

* Hujus CAII PAPIRII meminit Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. III. p.* 178. addiditque, eum Numae leges post Ancum Regem in usum revocasse, tamquam pontificem maximum. Non ergo SEXTI praenomen habuit ille juris Papiriani auctor, sed *sexto libro* comprehendit leges civiles, idque vel inde probatur, quod Cujacius se in codice MSC. legisse testatur *in Libro VI. Papirii:* ut facile nota numeri senarii in praenomen mutari potuerit. Non magis verum est PVBLII praenomen, quod occurrit in eadem *l. 2. §. 36. D. eod.* adeoque & ibi erravit Pomponius, nisi legere malis: *inprimis peritus publici juris Papirius.* H.

§. XVII.

§. XVII.

Cujus interpres Granius Flaccus.

GRANIVS ille FLACCVS, de cujus gente & libris quaedam non vulgaria obſervavit Ludov. Carrio *Emendat. I*, 4. Julio Caeſari fuit σύγχρονος, ceu ex Cenſorino *de Die Nat. Cap. III.* obſervavit V. C. Car. Andr. Dukerus *de vet. juriſconſ. Latin. p.* 156. Laudat enim ibi Cenſorinus *Granii Flacci librum, quem ad Caeſarem de indigitamentis ſcriptum reliquit.* Idem ergo videtur, cujus exſtitit in jus Papirianum commentarius, qui tamen jam pridem haud levi jurisprudentiae incommodo periit *.

* Exſtat fragmentum bene longum, quod ex ipſo jure Papiriano citat Macrobius *Saturnal. III*, 11. ex Granii vero Flacci potius commentario eſſe obſervavit V. C. Petrus Weſſelingius *Obſerv. I*, 4. Immo ex eodem probabile eſt, Servium & Feſtum depromſiſſe fragmenta legum regiarum, quae ſupra (§. VIII. * & IX. *) attulimus. Nam ne illa quidem ſtilum redolere temporis, quo Romae regnatum eſt, notavit Jo. Nic. Funccius *de puerit. Lat. linguae Cap. III. §. V. p.* 224. H. Mira comminiſcuntur de Jure Papiriano viri docti, quorum opiniones Auctor hic in compendio exhibet. Ego vero, cum in alia omnia eam, breviter dicam, quod ſentio. Pomponius *l. c.* ita ſcribit: *Tulerunt & ſequentes Reges (leges) quae omnes conſcriptae extant in libro Sexti Papirii, qui fuit illis temporibus, quibus Superbus Demarati Corinthii filius, ex principalibus viris. Is liber, ut diximus, appellatur Jus civile Papirianum, non quia Papirius de ſuo quicquam ibi adjecit, ſed quod leges ſine ordine latas in unum compoſuit.* Apud eundem *d. l.* 2. §. 36. legimus: *Fuit autem inprimis peritus P. Papirius, qui leges regias*

in

in unum contulit. Jam in eo consentiunt omnes, esse haec Digestorum loca depravata: at enimvero, de sanandis iis, haud inter omnes convenit. Duo autem sunt, quae in errorem induxerunt doctissimos homines: quorum est alterum, praeconcepta opinio, Jus Papirianum leges continuisse & sacras & civiles; alterum, auctoritas, quam Pomponio, aut potius ejus fragmento, tribuunt. Ad primum quod attinet, nihil plane afferre possunt, quo probent sententiam, praeter obscuram quandam notam, *VI.* quam in MS. Cujacius vidit. Mox itaque legunt *in Sexto:* fingunt praeterea, Papirium *Sex* vulgasse *libros*, & bellissime divinare audent, quinque libros priores sacras, *Sextum* civiles, sive regias comprehendisse leges. Sed audax haec conjectura plane repugnat fragmento Pomponii, quo laudantur primo Reges, quod leges tulerint, deinde celebratur Papirius, ob solam legum regiarum collectionem, porro dicitur, *omnes leges*, non civiles tantum, sed & sacras, quales Reges plures tulisse supra vidimus, collegisse Papirium libro singulari; tamdem additur, *is liber appellatur Jus Papirianum.* Igitur si *omnes leges* continuit *Sextus liber*, quid quinque prioribus tradere potuerit Papirius, non video. Sed alterum momentum, quod errandi occasionem praebuit, tangendum quoque est. Nimirum tantam tribuunt viri docti Pomponiano Fragmento auctoritatem, quantam majorem ne quidem dare possemus scriptori optimo, omnibusque numeris absoluto, &, quod maximum est, cujus scripta, & integra, & a nemine interpolata depravataque, ad nos pervenerunt. Quoniam vero iidem non possunt non perspicere, pleraque male se habere, recurrunt ad conjecturas, & aegerrimo fragmento medicinam facere student, qua tamen minime opus esset, dummodo adverterent, hominem indoctum rudemque, & qui ne primis quidem labris literas

deguſtavit, Pomponii librum de origine Juris, ſeculo Juſtinianeo, barbaro jam, excerpſiſſe, atque foeda ignorantia adeo maculaſſe elegans enchiridion, ut ſingulae fere lineae, vel operoſa & ingenioſa interpretatione, vel emendatione egeant. Exemplum poſſunt praebere verba ſupra prolata. Etenim JCtus ille Conſtantinopolitanus, Pomponii Epitomator, Papirium primo *Sextum*, & deinde per oſcitantiam *Publium* appellat, notatque vixiſſe temporibus Superbi, quem, per ignorantiam, Demarati filium facit. Porro lepidum caput pergit, *is liber*, *ut* DIXIMUS, &c. cum tamen ea, quae dixerat Pomponius, omiſiſſet; addit denique, *Leges ſine ordine latas in unum compoſuit*, reſpiciens ſine dubio ordinem illum, qui ſua aetate obtinebat, quo leges diſcerptae in partes varias, titulis quoque variis aptabantur. Nullum enim ſenſum admittunt haec; *leges regias ſine ordine latas compoſuiſſe Papirium*, niſi velimus legere, *ſuo ordine*. Haec vero, quae paullo verboſius diſputavi, eo pertinent, ut oſtendam, Pomponii fragmentum, niſi conſentiat cum ſcriptoribus, qui res Romanas accurate & ſumma fide poſteritati tradiderunt, prorſus attendendum non eſſe. At cum de Jure Papiriano locum habeamus claſſicum Dionyſii *Lib. III. pag.* 178. de eo, quid ſentiendum ſit, ſtrictim, ſed, quod mihi perſuaſum eſt, probabiliter exponam. Diſſerens autem Hiſtoricus *l. c.* de Anco Marcio, ejusque ſtudio inſtaurandi neglectam, Tullo Hoſtilio imperante, religionem, haec ſcribit: Καὶ μετὰ τοῦτο συγκαλέσας τοὺς ἱεροφάντας, καὶ τὰς περὶ τῶν ἱερῶν συγγραφὰς, ἃς Πομπίλιος συνεστήσατο, παρ' αὐτῶν λαβὼν, ἀνέγραψεν εἰς δέλτους, καὶ προὔθηκεν ἐν ἀγορᾷ πᾶσι τοῖς βουλομένοις σκοπεῖν, ἃς ἀφανισθῆναι συνέβη τῷ χρόνῳ· χάλκεαι γὰρ στῆλαι οὔπω τότε ἦσαν, ἀλλ' ἐν δρυΐναις ἐχαράττοντο σανίσιν οἵ τε νόμοι καὶ αἱ περὶ τῶν ἱερῶν διαγραφαί. μετὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων εἰς ἀναστροφὴν δημοσίαν αὖθις ἤχθησαν ὑπ' ἀνδρὸς ἱεροφάντου Γαΐου Παπιρίου,

Παπιριὸς, τὴν ἁπάντων τῶν ἱερῶν ἡγεμονίαν ἔχοντος. *Convocatis deinde Pontificibus, ſumptos ab eis Commentarios, quos Numa de ſacris conſcriptos reliquerat, tranſcripſit in tabulas, & in foro propoſuit legendas quibuslibet; quae tandem vetuſtate ſunt abolitae. Nondum enim in uſu erant columnae aereae: ſed in quernis tabulis incidebantur tam leges quam ſacrorum ritus: quae tabulae* POST EXACTOS REGES *rurſum in publicum uſum revocatae ſunt per ſummum Pontificem,* GAIUM PAPIRIUM. En! igitur habemus *Papirium*, qui fuit Tarquinii Superbi temporibus ex principalibus viris, quique tabulas, ſacras leges continentes, poſt exactos Reges, reſtituit. Is vero *Gajus* appellatur praenomine. Et forte ſciolus quidam librarius, qui Cujacii Codicem deſcripſit, cum legiſſet, *in libro G. Papirii*, τὸ G notam putavit eſſe numeri ſenarii, ſive ἐπίσημον Graecum, de quo vide Schwartzii eruditam diſſertationem, & *Prolegom. ad Cod. Theodoſ. pag.* 212. *not. X.* Fuit porro Papirius Pontifex Maximus, ad quem, muneris ſui cauſſa, cura tantum ſacrarum legum pertinuit, quas, cum, poſt exactos Reges, civitas aliam plane faciem induiſſet, & Conſules de ordinanda republica ſolliciti, humanas Tullii leges veteresque conſuetudines revocaſſent in uſum, neglectas antea, denuo quoque deſcribendas provulgandasque eſſe cenſuit. Imo id publica ipſum auctoritate feciſſe, perſuadet Dionyſius, qui *Lib. IV. pag.* 274. & *Lib. V. p.* 278. teſtatur, Brutum, Tribunum adhuc Celerum, & Conſulem deinde creatum, ſimul cum collega maximam ſacrorum habuiſſe curam. Cum praeterea ad §. IX. ſupra oſtenſum ſit, Juris utriusque, divini ſcilicet atque humani, conjunctionem fuiſſe arctiſſimam, facile ad intelligendum eſt, ipſam neceſſitatem poſtulaſſe, ut ſummus Pontifex, exactis regibus, animum eo intenderet, ut civitas jure divino imbueretur,

 quoniam

quoniam eodem tempore, Consules, legibus civilibus eam quasi de novo fundaverant. Praevideo tamen, futuros nonnullos, qui objiciant mihi, fragmentum Pomponii, leges a Papirio collectas, dicere, *Jus Civile Papirianum*, hisque satis innuere, leges civiles, proprie ita dictas, hoc quoque jure comprehensas fuisse. At enimvero hac objectione nihil efficitur, cum & jus sacrum, in civitatem receptum, recte Jus Civile appelletur, vel Justiniano docente *Instit. de Jur. Natur. Gent. & Civ.* §. 1. Ea deinde, quae de Granio Flacco observarunt viri docti, manifestum praebent testimonium, *Jus Papirianum* esse Pontificium, sive divinum. Scripsit hic auctor, librum ad Caesarem *de indigitamentis*. Sed *indigitamenta* sunt ἱερατικὰ βιβλία. Haec vero Jus Sacrum continent, docente Dionysio *init. Lib. X.* Queruntur ènim ibidem Tribuni Plebis, in urbe omnia patricios posse, solos praeesse judiciis, multa ex arbitrio agere, cum plurima legibus non essent definita, κομιδῆ δὲ ὀλίγα τινὰ ἐν ἱεραῖς ἦν βίβλοις ἀποκείμενα, ἃ νόμων εἶχε δύναμιν, *& perpauca in* SACRIS LIBRIS *haberentur, quae legum vim obtinerent.* Quo loco sacri libri, iidem sunt cum jure Papiriano, quod, licet de sacris, votis, sepulcris, pluribusque rebus aliis, quae, sine religione peragi non poterant, disponeret, solum tamen, Romanis, leges civiles proprie sic dictas, efflagitantibus, satis facere nullo modo potuit. Denique, quae ex Commentariis Granii habemus hodie, tanquam ex naufragio reliqua, meam confirmant sententiam. Ita enim legimus apud Macrobium *Saturn. Lib. III. c.* 11. *In Papiriano jure evidenter relatum est, arae vicem praestare posse mensam dicatam*, &c. Et *l.* 144. *D. de V. S.* haec extant: *Granius Flaccus in libro de jure Papiriano scribit, pellicem nunc vulgo vocari, quae cum eo, cui uxor sit, corpus misceat.* Quibus verbis illustrare voluit is auctor legem

legem Numae, *Ne pellex Junonis aram tangeret*, quam ex Commentariis Regis, Papirius, descriptam, rectissime Pontificio juri inseruit, quoniam nuptiarum matrimoniique religionem, cujus erant custodes Pontifices, stabilivit. Festus tandem *voc. ricae*, hoc scriptum reliquit: *Granius quidem ait esse muliebre cingulum capitis, quo pro vitta Flaminica redimiatur*. Sed quis non videt, Granium quoque haec ad illustrationem Juris Deorum Manium scripsisse. Sunt enim notissima illa, *Tribus riciniis*, &c. quae ex Pontificio jure in tabulam X. relata esse, inter omnes constat. Patet igitur, si quid ego intelligo, & ex testimonio Dionysii, & ex Commentariis Granii ad Jus Papirianum, & ex ipsa temporis ratione, Jus Papirianum, quod Pomponii fragmentum memorat, Pontificium fuisse. Etenim hujus juris tantam habuerunt Romani curam, ut Livius *Lib. VI. cap.* 1. scribat, Tribunos militum consulari potestate, excisa a Gallis urbe, *nulla de re prius, quam de religionibus Senatum consuluisse*. R.

§. XVIII.

Pauciores tamen superfuisse leges regias, quam quae novae reipublicae formae sufficerent, facile est ad intelligendum, idque ipse observavit Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. X. init. p.* 627. dum scripsit: Τούτων δὲ τὰ μὲν πολλὰ τοῖς ἐπιτρόποις τῶν ἀρχόντων ἀριστίνδην ἐπιδεικνυμένων ἀκόλουθα ἦν ἐπὶ τὰς ἀρχάς. κομιδῇ δὲ ὀλίγα τινὰ ἐν ἱεραῖς ἦν βίβλοις ἀποκείμενα, ἃ νόμων εἶχε δύναμιν. *Id jus maxima ex parte constabat virorum potestate praeditorum praejudiciis, & PERPAUCA in sacris libris habebantur, quae legum vim obtinebant*. Hinc quemadmodum initio Reges pleraque, de quibus leges scriptae non Quae deerant Edictis, supplebant Consules.

 exsta-

exſtabant, MANV (§. III.) id eſt, propoſitis edictis, (§. IV.) GVBERNABANT: ita conſules, non minore, quam Reges, auctoritate praediti, (§. XIII.) edictis tum pleraque moderabantur. *

* Rem luculenter eodem loco probat Dionyſius, ubi diſerte ait: Ὡς δὲ ἐπαύσαντο μοναρχούμενοι, τοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ὑπατεύουσιν ἀνέκειτο τά τε ἄλλα τῶν βασιλέων ἔργα, καὶ ἡ τοῦ δικαίου διάγνωσις, καὶ τοῖς ἀμφισβητοῦσι πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ὁτουδήτινος, ἐκεῖνοι τα δίκαια οἱ διαιροῦντες ἦσαν. *Imperio regio ceſſante, eoque ad annuos magiſtratus translato, inter cetera regia officia juris quoque cognitio ad eos translata eſt, atque illi, lite quacumque de cauſſa inter aliquos orta, jura reddebant.* Poſtea obſervat ea, quae conſtituiſſent, poſtea, tamquam translatitia ſervata eſſe a ſucceſſoribus: ut ne dubitari quidem poſſe videatur, quin de edictis conſularibus loquatur Dionyſius. H. Nimium inſervit Auctor hypotheſi ſuae, eaque fingit, quae fruſtra forte apud Dionyſium quaeres. Edicere potuiſſe, & edixiſſe quoque Conſules, non nego; ſed raro hoc feciſſe, fidem facit ibidem Dionyſius, qui ſcriptum reliquit, vulgus agriculturae intentum, & in urbem ad nundinas tantum veniens, jura ignoraſſe; quod tamen fieri non potuiſſet, ſi edicta plura publice propoſita, eaque, tanquam tralatitia, a ſucceſſoribus ſervata fuiſſent. Imo, qui attente legerint Dionyſium, obſervabunt, patricii generis Conſules, & Ariſtocratiae ſtudioſos, conſulto noluiſſe edicere, ne, cum ſoli jus redderent, cogerentur ſecundum edicta ſua, quod Tribuni Pl. volebant, pronuntiare. Male quoque Heineccius Graeca interpretatus eſt, ut vidit jam Georg. d'Arnaud *Var. Conject. Lib. I. c.* 17. Etenim laudatus Hiſtoricus haec tradit: *Ceſſante regio imperio, Conſulibus annuis, cum reliqua Regum munia, tum etiam juriſdictio competebat: & ipſi erant,*

rant, qui quacunque de caussa inter se disceptantibus, jura dabant. Horum autem magna pars, Principibus magistratuum (id est, Consulibus) *quae e patriciis deligebantur, una cum magistratu mandabatur. Etenim perpauca habebantur in sacris libris, quae legum vim obtinebant.* Scio, G. d'Arnaud velle, *ut procuratoribus magistratuum jurium magna pars viam ad honores fecerit.* Sed hoc Graeca verba mihi innuere non videntur. Locus sane obscurus est, nec Codices MSS. ad interpretationem subsidii quid afferunt. R.

§. XIX.

Tribunorum plebis origo & potestas.

At his consulatus luminibus non parum offecit nova potestas TRIBVNORVM PLEBIS, anno ab exactis Regibus decimo sexto creatorum a plebe, per truculentiam patriciorum ad seditionem consternata, quum, facta in montem sacrum secessione, patribus & id novum libertatis praesidium, & *leges sacratas* * extorsisset. Livius *Lib. II. Cap.* 33. Dionysius *Lib. VI. pag.* 410. Plutarch. *in Coriolan. pag.* 216. Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 9. *n.* 1. Flor. *Hist. I,* 23. His enim creatis, initio numero quinque, postea decem, Liv. *Lib. III. Cap.* 30. patres non modo sua de constituenda aristocratia consilia valde turbata, sed & legislatoriae potestatis partem non minimam in plebem translatam esse, non sine indignatione animadverterunt. **

* *Sacratae* dicebantur hae leges, quia iis erat sancitum, ut si quis adversus illas fecisse diceretur, alicui Deorum cum familia pecuniaque sua SACER esset. Festus *in voce Sacrata.* Hinc alibi ubi de

sacro homine differit, adducit veterem formulam: SI QVIS EVM, QVI EO PLEBISCITO SACER SIT, OCCIDERIT, PARRICIDA NE SIT. De legibus sacratis tum latis accurate egit Car. Sigon. *de Jur. Civ. Rom. I*, 6. de aliis tali sanctione poenali munitis Radulph. Forner. *Rer. Quotidian. Lib. VI. cap.* 15. *p.* 295. *sequ. Thesaur. Jur. Civ. Tom. II.* Non enim hae tantum, sed omnes simili sanctione munitae leges SACRATAE vocantur. Perizon. *Animadv. Hist. p.* 418. *sequ.* H. Cl. Ernest. *Clav. Cicer. in Indic. LL. voc. leges sacrat.* R.

Plattner dissert. historia plebiscitorum sacrorum.

** De numero Tribunorum inter auctores non convenit. Sunt enim, qui duos tantum in sacro monte creatos dicunt. Vid. Livius *Lib. II. c.* 33. Cicero *in fragm. Orat. pro Cornel.* & *ibid.* Asconius. Suid. *voc.* δήμαρχοι. De potestate Tribunorum, (de qua cum cura exponendum est, ut tribunitia Augustorum potestas intelligatur facilius) loca sunt elegantia apud Dionys. *Lib. VI. p.* 409. Plutarch. *Caton. Min. pag.* 768. Liv. *Lib. IV. c.* 26. *Lib. IX. c.* 34. Dionem *Lib. XXXVII. ad an. V. C.* 694. Gellium *Lib. XIII. cap.* 12. Confer etiam Ernesti *Clav. Cic. voc. Tribun.* & Georg. d'Arnaud *Var. Conject. Lib. I. c.* 21. R.

§. XX.

Plebiscita ab illis rogata.

Ex eo tempore frequentissimi ac paene quotidiani esse coeperunt furores tribunicii, non modo adversus impotentem patrum dominationem, sed & ad evertendam aristocratiam, quam Senatus adfectabat. Quin novas jam rogationes quotannis ferebant ad plebem, quas haec, tamquam ad minuendam Patrum auctoritatem comparatas, tributim facile ratas habebat, nisi unus vel alter tribunorum plebis reliquis collegis intercederet.

g. Wilh. Rauchin variae conjecturae iuris civilis.

ret. Liv. *Lib. IV. Cap.* 49. *Lib. VI. Cap.* 35. Dionyſ. Halic. *Antiqu. Lib. X. p.* 658. Quaecumque vero plebs, plebejo illo rogante magiſtratu, conſtituerat, PLEBISCITA vocabantur. §. 4. *Inſt. de Jure Nat. Gent. & Civ.* quemadmodum leges proprie dictas, id eſt, a toto populo latas POPVLISCITA eleganter vocat Cornelius Nepos *Alcibiad. Cap. V.*

§. XXI.

Lex Ateria Tarpeja.

Huic legi antecesserat a. 299 Lex Menenia Sestia, qua solis Coss. permissum erat, mulcta hac [illegible] contentores potestatis suae [illegible] V. Festus [illegible]

Quo frequentius itaque plebiſcita condebantur; eo rariores erant LEGES, ut poſt illas a Junio Bruto, primo Conſule, latas, & aliquot Valerias & Publilias non alia fere memoretur, quam ATERIA TARPEIA, anno V. C. CCC. comitiis centuriatis perlata, qua cautum, ut liceret omnibus magiſtratibus, τὲς ἀκοσμȣ͂ντας ἢ παρανομȣ͂ντας εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐξȣσίαν ζημιȣ͂ν. τέως γὰρ ȣ̓χ ἅπασιν ἐξῆν, ἀλλὰ τοῖς ὑπάτοις μόνοις. τὸ μέντοι τίμημα ȣ̓κ ἐπ᾽ αὐτοῖς ζημιȣ͂σιν, ὁπόσον εἶναι δοκεῖ κατέλιπον, ἀλλ᾽ αὐτοὶ τὴν ἀξίαν ὥρισαν, μέγιστον ἀποδείξαντες ὅρον ζημίας δύο βόας καὶ τριάκοντα πρόβατα. *ſuae poteſtatis laeſae reos mulctare. Eousque enim hoc non omnibus licebat; ſed Conſulibus. Mulctae tamen modus non mulctantium arbitrio relictus eſt, ſed ab ipſis* (Coss.) *praefinitus, ne ſcilicet mulcta, quantumvis grandis, duos boves & triginta oves excederet.* * Dionyſ. Halic. *Lib. X. p.* 674.

* Ita hanc legem deſcribit Dionyſius: at plura tamen de illa notanda ſunt ex aliis auctoribus. Nam primo ſatis probabile eſt, pro δύο βόας καὶ τριάκοντα

 πρόβατα

πρόβατα inverso ordine legendum esse δύο πρόβατα καὶ τριάκοντα βοας. Quum enim minor ovium, quam boum proventus esset: Festus *in voce Peculatus* diserte scribit: *Ante aes aut argentum signatum, ob delicta poena gravissima erat* DVARVM OVIVM *&* TRIGINTA BOVM. Deinde, quum haec poena ante aes signatum exigi consueverit, aes autem Romae primum signaverit Servius Tullius Rex: Plin. *Hist. Nat. XVIII*, 3. *XXXIII*, 3. unusquisque videt, hunc mulctae modum non primum hac lege, sed jam inde ab antiquissimis temporibus fuisse definitum. Hinc vir doctissimus, Jo. Koolius, Ultrajectinus, libello singulari *ad legem Aterian Tarpejam Cap. II. p.* 1507. *Thesaur. Jur. Tomo V.* observat, duo potissimum hac lege sancita fuisse, primum ut omnibus magistratibus fas esset mulctare eos, qui sibi non obtemperent: quum antea id jus soli consules habuissent. Dionys. Halic. *Lib. X. p.* 674. Alterum, ut numerum ovium boumque certa pecunia, & quidem ovem aeris denis, bovem centenis redimere liceret. Gell. *Noct. Att. XI*, 1. Festus *in voc. Aestimata, Ovibus, Mulcta.* An vero & modus hic ea lege primum definitus sit, ut mulcta duas oves & triginta boves non excederet, merito dubitat ob locum Festi *in Peculatus*, ex quo hunc poenarum modum jam ante aes signatum obtinuisse vidimus. Ceterum ex hac lege nata postea esse videntur edicta Praetoris: SI QVIS IVS DICENTI NON OBTEMPERAVERIT, *l.* 1. *D. si quis jus dic. non obtemp.* itemque: SI QVIS IN IVS VOCATVS NON IERIT, QVVM EVM IRE OPORTERET, VT IS IN MVLCTAM PRO IVRISDICTIONE MAGISTRATVS CONDEMNETVR. *l.* 2. *pr. &* §. 1. *D. si quis in jus voc. non ierit.* H. Ad hanc legem quaedam non vulgaria, post Brissonium *Select. ex Jur. Ant. Lib. I. c.* 3. & Koolium, ab auctore laudatum, observavit Georg. d'Arnaud

Var.

Var. Conjectur. Lib. I. c. 16. Dionysium errasse, Koolius statuit, quod scripsit, lege Ateria mulctam, duarum ovium, boumque triginta statutam esse, cum certum sit, eam obtinuisse jam antea, hacque lege boum tantum oviumque aestimationem fuisse introductam. Nam apud Gellium *l. c.* legimus: *Idcirco postea lege Ateria constituti sunt in oves singulas aeris deni, in boves aeris centeni.* Verum, licet haec ita se habeant, eam tamen ob caussam, erroris arguendus non est Dionysius, cum satis constet, ea saepenumero repetita esse, quae dudum ante legibus definita fuerunt. Deinde, si & ante Ateriam legem Consulibus jus fuit, tot ovium boumque mulctam dicendi; & si praeterea mulctis, ante eandem, modus quoque statutus est; id tamen de iis tantum intelligendum, quas Consules irrogabant. At quis non videt, cum lex nostra, eandem aliis magistratibus, quam hactenus habuerant Consules, facultatem concedat, ejus quoque latores definire eorum magistratuum mulctae dictionem, debuisse, ne vel abuterentur potestate, vel potiore, quam Consules, jure gauderent? Hoc quoque tenendum est, legem Ateriam de iis solum mulctis agere, quas magistratus his irrogare consueverunt, qui injurii in ipsorum potestatem fuerant; plebem enim populumque in comitiis, criminis publici reis, mulctas dixisse gravissimas, & plura veterum auctorum loca declarant, & laudatissimus d'Arnaud *ibid.* docet. Jam vero, quod attinet ad emendationem loci apud Dionysium corrupti, eam a viris doctissimis feliciter tentatam factamque esse, facile largior, quoniam tot auctoritates id suadent, & in re eadem apud Plutarchum *in Poplicol. pag.* 103. δύο πρόβατα, καὶ πέντε βόες occurrunt. Sed hoc est ridiculum, quod censent viri docti, ideo rescribendum esse apud Dionysium, *triginta boves*, quia major boum, minor ovium proventus fuerit. Scio, Gellium

Lib. XI. Cap. 1. ex Varrone haec tradere: *Conjectare autem ob eandem caussam possumus, quod Italia tunc esset armentosissima, multam, quae appellatur suprema, institutam in singulos dies, duarum ovium, triginta boum; pro copia scilicet boum, proque ovium penuria.* Sed aut Gellius Varronem non cepit, aut Varro hac in re fuit tenuis nimis & λεπτολόγος. Profecto, qui non attente satis haec Gellii verba adspicit, is in errorem potest induci, ut credat, tanti olim oves duas fuisse pretii, quanti fuerunt boves triginta. At enimvero, si tantus fuit olim boum proventus, cur ovis decussibus, bos centussibus aestimatus est? Cur ille, qui, pueruli sui amore corruptus, ut omasum posset in coenam apponere, domitum bovem, quia bubulae carnis in propinquo emendae nulla facultas erat, occiderat, publica quaestione afflictus est? *Innocens*, inquit Val. Maxim. *Lib. VIII. c.* 1. id referens, *nisi tam prisco seculo natus esset.* Res igitur ita concipienda. Antiquissimis temporibus obtinebat mulcta pecoris, ovium boumque. *Sed*, inquit Gellius *l. c. cum ejusmodi mulcta pecoris a magistratibus dicta erat, adigebantur boves ovesque alias parvi pretii, alias majoris: eaque res faciebat inaequalem mulctae punitionem. Idcirco postea lege Ateria constituti sunt in oves singulas aeris deni, in boves aeris centeni.* Optime vero Dionysius, cum legem Ateriam memorat, scripsit, magistratus, secundum eam ovium boumque mulctam dixisse, quoniam, recentiore etiam aevo, qui vocati non ierant, aut jus dicenti non obtemperaverant, non in mulctam decem aut centum assium, sed ovis bovisve condemnabantur. Ita enim Gellius: *Quando igitur nunc quoque a magistratibus populi Romani, more majorum multa dicitur, vel minima vel suprema, observari solet, ut oves genere virili appellentur. Atque ita M. Varro, verba haec legitima, quibus minima*

multa diceretur, *concepit*: *M. Terentio*, *quando citatus*, *neque respondit*, *neque excusatus est*, *ego ei unum ovem multam dico*. Erat ergo *minima mulcta*, ovis unius, succedebatque ovium duorum, sive vigessis, ut est apud Festum *voc. ovib. Ovibus duobus multabantur apud antiquos in minoribus criminibus*, *in majoribus autem bubus*. Et paullo post: *Item vigessis in minoribus delictis*. Ita enim ibi legendum est. Et postea demum dicebatur mulcta unius bovis, sive centussis. Elegans locus Plinii *Hist. Nat. Lib. XVIII. cap.* 3. huc pertinet. *Mulctatio quoque*, inquit, *nonnisi ovium boumque impendio dicebatur. Non omittenda priscarum legum* BENEVOLENTIA: *Cautum quippe est*, *ne bovem prius*, *quam ovem nominaret*, *qui indiceret mulctam*. Quae sola verba faciunt, ut aliter apud Dionysium legi non possit, quam, *duos oves*, *& triginta boves*. Laudat enim Plinius legum benevolentiam, quae non permiserint, ut magistratus his, qui immorigeri fuerant, mulctam statim boum dicere possent, verum eas praecepisse tradit, ut ovium primo, atque deinde demum, si ad saniorem mentem, post inflictam decussis, vigessisque poenam, non rediissent, mulcta boum in ordinem eos cogerent. Si quando vero gravi opus erat, ob judicis contemptum, coërcitione, tunc ex lege Ateria, & ovium duorum, & simul triginta boum poenam magistratus irrogare poterant, quam *maximam* sive *supremam mulctam* veteres dixerunt. Festus *voc. mulctam*: *Maximam mulctam dixerunt trium millium & viginti assium*, *quia non licebat quondam pluribus triginta bobus*, *& duobus ovibus quemquam mulctari. Aestimabaturque bos centussibus*, *ovis decussibus*. R.

§. XXII.

PLEBISCITA vero, quae ex eo tempore multo frequentius condebantur, pleraque magis

Lex Terentilla de legi-

bus scribendis. magis ad jus publicum, quam ad privatum, pertinebant. Quum vero consules tantum non regiam majestatem adfectarent; Tribuni plebis eamdem perpetuis concionibus impugnarent; adeoque neutra pars alteri potestatem ferendi leges concederet: misera fuit juris conditio tantisper, dum ferocissimus Tribunorum anno V. C. CCXCIII. ad plebem ferret, *ut quinque viri crearentur legibus de imperio consulari scribendis. Quod populus in se jus dederit, eo consulem usurum.* Liv. *III*, 9. Quin &, *ut juri de omnibus negotiis publicis aeque, ac privatis, scribendo decemviri crearentur.* Dionys. Halic. *Antiq. Lib. X. p. 629.*

§. XXIII.

SC. de legatis in Graeciam mittendis plebiscito firmatum.

Magna haec ac diuturna seditionum materia, nec patribus plebi, nec hac illis quidquam concedere volentibus. Denique anno V. C. CCC. auctore T. Romilio in legis Terentillae sententiam factum est SC. ut legati mitterentur in Graeciam, qui describerent Graecarum civitatum leges, ex quibus deinde DECEMVIRI LEGIBVS FERVNDIS, extra ordinem creandi, corpus aliquod Romanarum legum conficerent. Quod SC. deinde, rogante Sicinio, tribuno plebis, plebiscito firmatum est. Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. X. pag. 675. sequ.*

§. XXIV.

Ii in Graeciam miss- Missi itaque eodem anno in Graeciam legati, non decem, uti apud Pomponium in

l. 2.

l. 2. §. 4. *D. de orig. jur.* est, cujus textum tamen levi verborum trajectione emendat V. A. Corn. van Bynkersh. *in Praetermiss. p.* 21. sed tres, SP. POSTHVMIVS ALBVS, A. MANLIVS VVLSO, & SER. SVLPICIVS CAMERINVS, qui insequente anno magnam inde retulerunt peregrinarum legum farraginem, quae postea praecipuus fuit fundus legum XII. Tabularum. * Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. X. pag.* 676. Liv. *Lib. III. Cap.* 31.

si leges descripserunt.

* A quibusnam vero civitatibus petierunt leges? ATHENAS exprimit Livius *Lib. III. cap.* 31. attamen *&* *alias Graeciae civitates* addit. Contra *accita esse, quae usquam egregia*, observat Tacitus *Annal. III*, 27. quod ad *Graecas urbes, quae erant in Italia*, id est, ad Magnae Graeciae civitates restringere videtur Dionys. Halicarn. *Lib. X. p.* 676. De Lacedaemone adhuc sub judice lis est, unde leges quasdam petitas esse adfirmant Plin. *Lib. VIII. Epist.* 24. Athen. *Deipnosoph. Lib. VI. cap.* 21. & Ammian. Marcell. *Lib. XVI. cap.* 5. negant contra Augustinus *de civit. Dei Lib. II. cap.* 16. Galvan. *de usufr. VI*, 5. quorum sententia vel ideo verosimilior est, quod Spartae describi nihil legum potuit, quum Lycurgi ῥῆτραι litteris mandatae non essent, ceu observant Plutarch. *in Lycurgo p.* 47. & Schol. Graec. *in Lucian. Tomo I. p.* 26. Addatur V. C. Ev. Otton. *praef. Tomi III. Thesauri Jur. p. VIII.* H.

Dionysius *Lib. X.* locis duobus, *pag.* 676. *&* 678. & Athenas, & Graecas Italiae civitates nominat, legatosque ab iis Romam attulisse leges, scribit. Lis est de Lacedaemone inter viros doctos, plerisque negantibus, ab ea urbe leges petitas esse. Quorum sententiam, cum eam ob caussam maxime probabilem esse censuit Heineccius,

cius, quod Lycurgi ῥήτρας literis mandatae non essent, describique ideo nihil potuerit, vehementer erravit. Quis enim non videt, & νόμους ἀγράφους, mores populi, consuetudinesque, legatos Romanos ediscere, memoriaeque mandare potuisse? Imo, ut facerent hoc, ipsos mandata habuisse, Livius auctor est *Lib. III. c.* 31. *Jussique sunt inclitas leges Solonis describere, & aliarum Graeciae civitatum* INSTITVTA, MORES, *juraque noscere.* Melius illi faciunt, qui, instituta collatione legum Romanarum cum Spartanis, Lacedaemoniorum leges, & parum habere cum Romanis similitudinis, & plerasque his plane contrarias esse, docent. Et hanc viam ingressus est Cl. Otto *l. c.* Hoc autem loco iterum attendendum ad consensum Romanarum Graecarumque legum, de quo §. I. supra quaedam me monuisse memini. R.

§. XXV.

Ex quibus potissimum compilatae leges XII. Tab.

Legatis cum illa legum farragine Romam reversis, creati sunt DECEMVIRI legibus ferendis, quorum veluti antesignanum APPIVM CLAVDIVM fuisse constat. Et hi quidem summum, quod acceperant, imperium initio tanta moderatione animi administrabant, ut paene populares viderentur, simul per ocium componebant X. tabulas, interprete usi HERMODORO, viro prudente, Epheso tum exsule, statuamque ob navatam illam Decemviris operam merito, teste Plinio *Hist. Nat. XXXIV*, 5. *

* HERMODORVM illum Ephesium urbe sua expulerant cives per ostracismum, non crimine ullo exsilium istud meritum, sed virtute, qua ceterorum civium suorum luminibus officere videbatur. Quod

Quod consilium adeo damnavit Heraclitus, philosophus, ut diceret, ἄξιον Ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀποθανεῖν πᾶσι, καὶ τοῖς ἀνήβοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν, οἵτινες Ἑρμόδωρον ἑωϋτῶν ὀνήϊστον ἐξέβαλον, λέγοντες, ἡμέων μηδὲ εἷς ὀνήϊστος ἔστω· εἰ δέ τις τοιοῦτος, ἄλλῃ τε καὶ μετ' ἄλλων. *Merentur Ephesii omnes adulti mori, impuberibusque urbem derelinquere, quoniam Hermodorum, suum benefactorem, expulerunt, dicentes: Nostrum nemo meritis excellat, quoniam si quis erit talis, alibi degat, & cum aliis.* Diog. Laërt. *Vit. Philos. Lib. IX. segm.* 2. Cic. *Tuscul. Disp. V*, 36. Exstat praeterea Epistola, quae inter Heracliteas tertia est, in qua per somnium se vidisse ait, ad Hermodori leges universi orbis diademata accedere, & ex Persarum more, ἐγκλείοντας τὸ στόμα προσκυνεῖν αὐτοὺς, *ore obvoluto eas adorare.* Immo addit, Sibyllam cum alia plurima, tum id quoque vaticinatam esse:

Ἐξ Ἰάδος γαίης ἥξειν σοφὸν Ἰταλίησιν.

Venturum Ionia sapientem ex urbe Latinis.

Vid. Stanleji *Hist. Philos. Parte IX. cap.* 3. *p.* 832. Sed fungus sit, qui fucum non videat. Non sane ipse has leges scripsit Hermodorus, quod Strabo *Lib. XIV. p.* 951. *edit. nov.* velle videtur, sed, ut Pomponius *l.* 2. §. 4. *D. de orig. jur.* scribit, *auctor Decemviris fuit ferendarum legum*, id est, ut ego interpretor, consilio illos juvit, & obscuriora interpretatus est. Quamobrem illum *Decemvirorum interpretem* vocat Plinius *Hist. Nat. XXXIV*, 5. Et quis quaeso dubitet, quin illis opus fuerit interprete, nulla Graecae sapientiae cognitione imbutis? Falluntur etiam, qui & Justinianum verbis *l.* 2. §. 19. *C. de vet. jur. enucl. Hasce itaque leges & ADORATE, & observate*, ad illud Heracliti somnium adludere, & Pontificem *Cap.* 5. *X. de praescript.* Hermodoro *Ephesini legislatoris* elogium tribuere contendunt. Maran. *de Aequit. pag.* 36. *Tomo II. Op. Ephesinus* enim *legislator* ibi est Theodosius Imp. qui conci-

*) quae extant in [illegible] histor. poeta- [illegible] vett. poetarum.

concilium Ephesinum indixit, Ciron. *Observ. I,* 15. & V. C. Ever. Otto *praefat. Tom. III. Thes. Jur. p.* 3. quemque praescriptionis tricennalis auctorem esse, praeclare docuit Gonzal. Tellez *Tomo II. Parte II. p.* 678. ut mirum sit, virum doctissimum postea cum Jo. Savarone *ad Sidon. Epist. VIII,* 6. pro *Ephesinus* rescribi jubere *Eugenius legislator.* H. Non videtur Heraclitus verum τῦ ψηφίσματος percepisse sensum. Id enim maximae semper curae fuit liberis civitatibus, ut conservarent inter cives aequalitatem, ne forte quis, elato altius capite, clientumque, quos sibi largitionibus fecerat, instructus auxilio, detrimenti quid afferre libertati posset. Certe Romani olim hanc aequalitatis legem studiosissime custodierunt, quod docent, & accurata agrorum divisio, & variae leges Censoriae: quam, cum dominante libidine, negligentius posteritas haberet, eversa Democratia, tyrannidem experta est. Quis itaque vitio verteret Ephesiis, de libertate tuenda sollicitis, quod ψήφισμα fecerint tale, ἡμέων μηδὲ εἷς ὀνήιστος ἔστω, quod recte interpretatus est Cicero, *Nemo de nobis unus excellat?* Est enim *excellere*, altiora tenere, & ὀνηιστὸς, qui juvando alios, atque commoda in eos conferendo, sibi auctoritatem prae reliquis conciliat, eoque efficit, ut solus omnia in civitate possit. Male ideo vertunt, *meritis excellat*, & putant, ipsam virtutem ab Ephesiis loco pulsam esse. At tam absurdas Ephesios leges dedisse, ne fingi quidem potest. Hermodorus urbe ejectus est, quoniam libertati insidias struebat. Romam veniens, Patriciis carus fuit, quod ipsi quoque de Aristocratia stabilienda, & opprimenda plebe, consilia agitabant. Cum vero peregrinae leges, si caussas ignoramus, propter quas illae latae sunt, vix intelligi, multoque minus in civitatem recipi possint, facile patet, Hermodorum, virum inter Graecos clarissimum, quoniam accuratam,

earum

earum civitatum, ad quas Romanorum legati adierant, notitiam habuit, allatam Romam legum Graecarum farraginem, & omnium optime elucidare, & Decemviros consilio juvare potuisse. Plinius ideo bene *interpretem* vocat; quod cum legisset Brunquellus, per summam incogitantiam in *Historia Juris* scripsit, ignorasse Decemviros linguam Graecam. R.

§. XXVI.

Priores has tabulas anno V. C. CCCIII. promulgatas prius populo, & centuriarum suffragiis, * more majorum probatas, tabulis, sive *eboreis*, *l.* 2. §. 4. *D. de orig. jur.* sive *roboreis*, & paucis annis post *aeneis* inciderunt, Liv. *III*, 57. & pro ROSTRIS, (id est, eo loco, cui postea, circumactis plus quam centum annis navium Antiatium rostra suffixa nomen fecerunt, Plin. *Hist. Nat. XVI*, 4. Liv. *VIII*, 14. Flor. *I*, 11.) publice proposuerunt, Liv. *Lib. III. Cap.* 34. *&* 57. Dionys. Halic. *Lib. X. p.* 681. *l.* 2. §. 4. *D. de orig. jur.* sparso simul rumore, duas adhuc tabulas illi corpori ad perfectionem deesse. Liv. *Lib. III*, 34. Quarum decem initio propositae.

* Errat Dionysius, cum *Lib. X. pag.* 681. decem tabulas Plebiscito quoque confirmatas esse scribit. Nulli enim tum Tribuni fuerunt. *Eboreis tabulis* leges inscriptas fuisse, quod Pomponius vult, ne probabile quidem est. Recte jam olim Scaliger *Animadvers. ad Guilandini Papyrum*, emendavit *roboreas*, quam conjecturam Dionysius confirmat *Lib. III. pag.* 178. quo loco, antiquissimis temporibus & leges & sacrorum ritus, quernis tabulis Romanos inscripsisse, memoriae tradidit. Certe, si ebur hac jam aetate apud Romanos in

ſu fuiſſet, vix ignorare Elephanti nomen potuiſſe videntur. At vero id neſciviſſe, docet hiſtoria belli cum Pyrrho rege geſti. Cum enim eo tempore primum Elephantum in Lucania vidiſſet Romanus miles, *Bovem Lucam* appellavit. Conſule Cl. Ottonem *Praefat. ad Tom. III. Theſ. Jur. pag.* 4. R.

§. XXVII.

Poſtea, additis duabus reliquis, imperiū abrogatū decemviris.

Quum vero deinde in tyrannidem abiret illud decemvirale imperium, ac proinde populus magno duarum reliquarum tabularum deſiderio teneretur: Appii Claudii libidine & iniquitate * factum eſt, ut inſequente anno CCCIIII. magiſtratu ſe abdicare cogerentur Decemviri, publicatis tamen prius duabus, quae deeſſe dicebantur, tabulis. Dionyſ. Halicarn. *Lib. X. p.* 684. Liv. *Lib. III. Cap.* 37. Itaque tota illa legislatio XII. conſtitit Tabulis, *fonte omnis publici privatique juris.* Liv. *ibid. III*, 34.

* Nihil majorem Decemviris invidiam concitavit, quam Appii iniquitas, qui alienato in libidinem animo, ut Virginia puella quantocyus potiretur, contra ſuam ipſe legem vindicias ſecundum ſervitutem decernere non dubitaverat. Inde enim maxima ſeditio, inde caedes Virginiae vel potius parricidium, inde motus caſtrenſis, denique Appii carcer, omniaque ad plebis voluntatem inſtituta, quae fuſius exſequitur Liv. *Lib. III. cap.* 43. *ſequ.* H.

§. XXVIII.

In iis tamen & le-

Neque tamen ex ſolis peregrinis legibus novum iſtud legum Romanarum corpus confectum

fectum est *, sed & ex legibus patriis plura in illud migrarunt, ceu jam supra exemplo patriae potestatis ostendimus. (§. XV. *) ges regiae moresque patrii. De lege, quam de patronis & clientibus tulerat Romulus, idem adfirmat Servius *ad Virgil. Aeneid. VI. v.* 609. de quibusdam Numae institutis Festus *in voce Murrata.* Quapropter & Dionys. *Lib. II. p.* 97. monet, leges regias in XII. Tabulis exstitisse, & *Lib. X. p.* 681. generatim docet, leges illas decemvirales compositas esse ἔκ τε τῶν Ἑλληνικῶν νόμων, καὶ παρὰ τῶν σφίσιν ἀγράφων ἐθισμῶν, *tum ex Graecorum jure, tum ex patriis eorum consuetudinibus.* ** Non mirum itaque est, Romanos, excisa a Gallis urbe, leges etiam regias una cum XII. Tabulis per Italiam conquisivisse. Liv. *Lib. VI. Cap.* 1. ***

* Non levem quorundam reprehensionem incurrunt Romani, quod peregrinas leges adsciverint, quum non omnes leges omni quadrare reipublicae ex civilis prudentiae principiis notissimum sit. At *primo* non omnes illae leges peregrinae fuerunt: sed plerisque jam pridem sua Romae constitit auctoritas. *Deinde* non sine delectu ex illa Graecarum legum farragine corpus quoddam informe & sibi dissimile composuerunt decemviri, sed, prudente adhibita ἐκλογῇ, ea tantum, quae concinna reipublicae suae videbantur, in tabulas illas retulerunt. *Tum porro* non omnes leges peregrinas servabant integras, sed eas, prout e re esset, emendabant, suaeque civitatis accommodabant moribus, ceu ad oculum patebit, si quis leges Atticas cum Romanis contulerit, quod praeter alios fecit Pard. Pratejus *in Jurispr. vetere Tomo IV. Thes. Jur.* Denique in tanta patrum

 plebis-

plebisque aemulatione ipſam neceſſitatem Romanis id conſilium extorſiſſe, ſatis patet ex oratione Romuli apud Dionyſ. Halicarnaſſ. *Lib. X. p.* 676. ut jam non dicamus, & alias gentes peregrina inſtituta non adſpernatas eſſe. Lycurgum enim e Cretenſibus leges ſuas accepiſſe, docet Plato *in Minoë.* Charondae quoque & Zaleuci leges non niſi exterorum inſtitutorum συλλογὴν quamdam fuiſſe, obſervant Diodor. Sicul. *Biblioth. XII. pag.* 79. *Edit. Rhodoman.* & Strabo *Lib. VI. p.* 398. *Edit. Almelov.* Quin prudentiam Romanorum, quam adſcitis exterorum inſtitutis oſtenderunt, mirifice laudat Caeſar apud Salluſt. *in Bell. Catilin. Cap. LI.* H.

** Cum Dionyſius *Lib. II. pag.* 97. ſcribat, Decemviros in foro propoſuiſſe, τοὺς παλαιοὺς ἐθισμούς τε καὶ νόμους, ἅμα τοῖς ἐπεισάκτοις, *patrios mores legesque, ſimul cum adſcititiis*, hunc locum ita emendat Georg. d'Arnaud *Var. Conjectur. Lib. II. c.* 20. Ἔκ τε των Ἑλληνικῶν νόμων, καὶ τῶν παρὰ σφίσιν αὐτοῖς, ΚΑΙ ἀγράφων ἐθισμῶν. *Atque e Graecanicis legibus, & propriis, & e moribus non ſcriptis.* Quam viri doctiſſimi emendationem idem Dionyſius firmat, *Lib. V. pag.* 278. referens, Conſules primos Tullii Regis humanas leges de contractibus in uſum revocaſſe. Quae leges cum ſcriptae fuerint, ſatis conſtare poterit, Romam ante Decemviros, & ſcriptis legibus, & moribus uſam eſſe, ipſamque poſtulaſſe neceſſitatem, ut ſcriptae quoque leges, (quarum tamen numerus fuit exiguus, ut ad §. 18. ſupra obſervatum eſt) in XII. referrentur. R.

*** Per Italiam Romanos leges conquiſiviſſe, Livius ſcriptum non reliquit, apud quem haec legimus: *In primis foedera ac leges (erant autem eae duodecim tabulae, & quaedam regiae leges) conquiri, quae comparerent, juſſerunt.* Conquiri vero potuerunt tabulae, vel in ruinis urbis, vel in coloniis, quae Jure Romano vivebant. R.

§. XXIX.

§. XXIX.

Leges illae XII. Tabularum, ſcriptae quidem verbis antiquis, ac proinde poſteris paullo obſcurioribus, Horat. *Lib. II. Epiſt. I. v.* 23. *ſequ.* Seneca *Epiſt. CXIV. Gell. Noct. Att. Lib. XVI. Cap.* 10. Symmach. *Lib. III. Epiſt.* 44. non tamen in metrum vel carmen umquam redactae ſunt *. Ev. Otto *praef. Tomi III. Theſaur. Jur. p.* 5. Viguerunt poſtea conſtante uſu, & multis juris noſtri capitibus dederunt originem, adeo ut Ciceronis tempore, qui juris prudentiae dare vellent operam, ipſa verba *tamquam carmen neceſſarium* ediſcere cogerentur. Cicero *de Legib. Lib. II. Cap.* 23.

Leges XII. Tab. conſtante uſu viguerunt.

* Vocantur quidem hae leges CARMEN, veluti apud Ciceronem loco paullo ante laudato. Sed *carmen* de quibusvis verbis conceptis, etiam proſaicis uſurpatur. Sic apud Livium *Lib. III. cap.* 64. reperimus *rogationis carmen:* & *Lib. X. cap.* 38. *dirum exſecrationis carmen.* denique apud Ciceronem *pro Muraena Cap. XII.* formula: SVIS VTRISQVE SVPERSTITIBVS PRAESENTIBVS: ISTAM VIAM DICO: INITE VIAM. vocat *carmen compoſitum.* Eodem modo & Graeca vocabula μέλος, ὕμνος, ᾠδὴ de ſoluta oratione uſurpari, oſtendit Gisb. Cuper. *Obſerv. II*, 10. *p.* 219. *ſequ.* H.

§. XXX.

Quum tamen quaedam in illis rigidiores priſcorum mores redolerent: deterſa paullatim illa vitae auſterioris rubigine, populus capita quaedam abrogaſſe dicitur lata Lege AEBV-

An illis derogatũ per legem Aebutiam.

Cf. Glandorp Onomasticon gentium Romanarum. voc. Aebutia

AEBVTIA. Id enim plerique colligunt ex loco Gellii *Noct. Attic. Lib. XVI. Cap.* 10. * Videri potest, qui de ea lege operosissime egit, V. C. Abr. Wieling *de furto per lanc. & lic. concepto Cap. VI. p.* 94. *sequ.* Tamen & aetas & ipsa legis istius sententia incertissima manet.

* Attulerat Charondas *ad Udalr. Zasii Catalogum legum* monimentum, ex quo, si genuinum esset, lex illa posset mirifice illustrari:

L. AEBVTIVS. TR. PL. VIR. POPVLARIS. LEGEM. TVLIT. AD. POPVLVM. VT. XII. TABB. CAPITA. QVAE. INVTILIA. ESSENT. REIP. TOLLERENTVR. QVAE. LEX. MVLTIS. CONTRADICENTIBVS. TANDEM. ROGATA. EST.

Sed vereor, ne a falsaria manu sit totum istud monimentum, mirorque, laudatissimum Wielingium id non observasse. Locus Gellii satis obscurus est. Ait enim auctor: *Sed enim quum proletarii, & Assidui, & Sanates, & vades, & subvades, & viginti quinque asses, & taliones, furtorumque quaestio cum lance & licio evanuerint, omnisque illa XII. Tabularum antiquitas, nisi in legis actionibus centumviralium caussarum, LEGE AEBVTIA lata, consopita sit: studium scientiamque ego praestare debeo juris & legum, vocumque earum, quibus utimur.* Ex eo enim Gellii loco alii colligunt, centumvirale judicium institutum esse lege Aebutia, Siccama *de centumvirali judic. I*, 8. alii, legem Aebutiam tantum ad vocabula antiqua pertinuisse, contendunt, uti Paull. Busius *Subtil. II.* 1. & V. C. Ev. Otto *Praef. Tomi III. Thes. Jur. p.* 44. Sed quum de solis vocabulis legem latam esse vix sit verosimile: ego quidem adsentiri malim Paullo Manutio *de legib. Cap. XVI.* quaedam legum XII. Tabularum capita hac lege abrogata esse, existimanti,

manti, maxime quum Gellii verba alium sensum admittere vix videantur. H.

§. XXXI.

Quin perpetuo fere usu viguisse has leges, vel id argumento est, quod eas commentariis suis certatim illustrarunt jurisconsulti veteres, SEX. AELIVS, L. ACILIVS, L. AELIVS, (non *Laelium*, uti vulgo scribunt, Turneb. *ad Cic. de Legib. II.* 23.) MESSALLA, ANTISTIVS LABEO, SER. SVLPICIVS, CAIVS, * fortassis etiam ATEIVS CAPITO **, quem Plin. *Hist. Nat. XIV*, 13. cum Scaevola & L. Aelio conjungit. Commentarii in leges XII. Tab. scripti.

* De his videndus Jacob. Gothofredus *ad L. XII. Tab. Lib. VI. pag.* 145. & 156. *Tom. III. Thes. Jur.* R.

** Attamen quum Plinius nomen tantum auctorum, non librorum, exprimat: an in leges XII. Tabularum scripserit Capito, aeque incertum est, ac quod de SER. SVLPICIO, C. AVLO OFILIO, VALERIO MESSALLA fertur. Schubart. *de fatis jurispr. Rom. Exerc. II. p.* 255. Ev. Otto *praef. Tom. III. Thesaur. jur. p.* 48. & *de Servio Sulpicio Cap. VII.* §. 3. *p.* 1598. *Tom. V. Thesaur. jur.* H.

§. XXXII.

Quamvis vero permultis saeculis canescerent duodecim istae tabulae, & Cyprianus *Epist. II. p.* 5. (sive *Libr. ad Donatum de Gratia Dei pag.* 7. *Edit. Oper. Joan. Oxon.*) suo adhuc aevo eas publice exstitisse, innuat, quin saeculo VI. integrae procul dubio superfuerint in Earum interitus.

CAII *Dodecadelto*, ex quo fragmenta non pauca in Digesta relata animadvertimus *: periere tamen illae in ista rerum perturbatione, quam barbarorum irruptio in provincias Romanas invexerat, praeter paucissima, quae passim apud veteres scriptores supersunt, fragmenta. Rittersh. *Dodecad. Proleg. Cap. V. p.* 13.

* Fragmenta ex CAII δωδεκαδέλτῳ supersunt tantum sequentia: *l.* 1. *D. de orig. jur. l.* 18. *l.* 20. *l.* 22. *D. de in jus voc. l.* 6. *D. si quis caut. in jud. sist. fact. non obtemp. l.* 2. *l.* 4. *D. arb. furt. caes. l.* 48. *D. de pact. l.* 43. *D. ad leg. Jul. de adult. l.* 9. *D. de incend. ruin. naufr. l. ult. D. de colleg. l. ult. D. fin. reg. l.* 3. *D. de litigios. l.* 19. *D. de usur. l.* 233. *l.* 234. *l.* 235. *l.* 236. *l.* 237. *l.* 238. *D. de verb. signif.* Quumque fragmenta ista ex omnibus, quos CAIVS scripserat, commentariorum libris depromta sint: opus illud integrum superfuisse oportet temporibus Justiniani, adeoque & leges XII. Tabularum, quarum ipsa verba κατὰ πόδα jureconsultus ille interpretatus est. H.

§. XXXIII.

Et restitutio.

Quamobrem nihil reliqui fecerunt viri docti, ut opus insigne, & judice Cicerone *de Oratore I*, 44. *omnibus omnium philosophorum bibliothecis anteponendum*, pristinae integritati, quoad ejus fieri posset, restituerent. Longum eorum catalogum texunt alii: * sed notasse sufficiet, omnium industriam superasse JCtum eximium, IAC. GOTHOFREDVM, qui in *Fontibus quatuor juris civilis, Tomo III.*

III. Thesauri jur. recusis, non modo fragmenta omnia cum cura collegit, eaque a jureconsultorum interpretamentis cum cura sejunxit, sed & in qua unumquodque tabula positum fuerit, ostendit, omniaque & ex fontibus ipsis probavit, & notis illustravit bonae frugis plenissimis.

* Congesserunt legum Decemviralium fragmenta ex veterum monimentis IVSTVS LIPSIVS & FRANC. PITHOEVS. Eadem interpretati sunt FRANC. BALDVINVS, FRANC. HOTOMANNVS, IAC. RAEVARDVS, ANT. AVGVSTINVS, THEOD. MARCILIVS, PAVLVS MERVLA, PARD. PRATEIVS, CONTIVS, CHARONDAS, RITTERSHVSIVS, AYMARVS RIVALLIVS, CLAR. SYLVIVS, RIC. VITVS BASINSTOCHIVS, IAN. VINCENT. GRAVINA, & alii. Sed némo paria fecit GOTHOFREDO, qui non contentus collegisse fragmenta, eaque qualicumque ordine explicasse, ipsas XII. Tabulas ordini integritatique suae restituere primus conatus est. Quamvis ne hunc quidem eximium virum omnia vidisse, aliquando etiam humani quid passum esse, exemplo non uno ostenderit V. C. Ever. Otto *in praef. Tomi III. Thesaur. Jur.* H.

§. XXXIV.

De quibus rebus singulis tabulis actum sit?

Ex hoc vero IAC. GOTHOFREDI quantivis pretii opere patet, *primam* tabulam leges de in jus vocatione, & reliquis, quae in jure fiebant: *secundam* de judiciis & furtis; *tertiam* de rebus creditis & contractibus; *quartam* de jure patrio & connubiis; *quintam* de hereditatibus & tutelis; *sextam* de domi-

nio & possessione; *septimam* de delictis & criminibus; *octavam* de juribus praediorum; *nonam* de jure publico; *decimam* de jure sacro; *undecimam* & *duodecimam* reliquarum supplementa comprehendisse. *

* IAC. GOTHOFREDVS singulas leges tum stilo vetere, quo eas scriptas existimat, sistit, (quamvis eas, quarum ipsa verba legitima auctores veteres servarunt, majusculis litteris distinguat) tum & novam earum paraphrasin addit. Enimvero quum in repraesentanda vetere Latinitate justo plus sibi indulgeat vir doctissimus: non sine fructu simul consuli poterit IO. NIC. FVNCCIVS *de puerit. Lat. Linguae Cap. IV.* §. 4. *sequ.* *p.* 260. H. Nonnulla, quae asseruit Cl. Funccius, in dubium vocavit Balth. Branchu *in Observ. ad Jus Rom. Addend. p.* 233. cui is non tantum, *Spicilegium literarium, quo recta probatur legum decemviralium restitutio*, opposuit, sed nuper quoque, edito in XII. Tab. Commentario, tabularum antiquissimam lectionem repraesentare studuit, pluraque observavit bonae frugis plenissima. Num vero fieri possit, & an conducat, ut prisca legum verba restituantur, disquisivit Cl. Otto *praefat. Tom. III. Thes. Jur. pag.* 23. *sequ.* Id certissimum est, nulla hodie superesse antiqua monumenta, quae Decemvirum tempore lucem viderunt, nisi quis eo referre velit tabulas illas Eugubinas, de quibus tamen adhuc sub judice lis est, utrum a Latinis, an Hetruscis habeant originem, quaeque adeo obscurae sunt, ut doctissimi interpretes adhuc nesciant, quid iis inscriptum sit. R.

§. XXXV.

Earum utilitas.

Postremo observandum, harum legum fragmenta insignem utilitatem adferre posse

juris

juris studiosis. Inde enim jurium multorum origines, inde Pandectarum & Codicis, ipsiusque Edicti perpetui ordinem, ejusque rationem, inde multarum actionum naturam atque indolem intelligent. Fuerunt ergo, qui jurisprudentiae studium a XII. Tabulis auspicandum esse monerent. Vid. V. C. Ev. Otto *praefat. Tomi III. Thesaur. Jur. p. XLVI. sequ.* Ego illis tantum, qui erectioris ingenii impetu ad interiorem sapientiae civilis cognitionem adspirant, auctor sum, ut sibi familiares reddant has tabulas. Reliquis enim, qui cruda studia propellere in forum, & ea tantum, quae πρὸς τἄλφιτα sunt, addiscere properant, adclamari satius fuerit:

Procul, o procul este, profani.

Huic tamen loco leges XII. Tabularum subjiciendas esse duximus, quoniam earum insignis est ad studium Juris recte diligenterque persequendum utilitas; quas hujus libri Interpretes aut ipsi, si tempus & auditores sinant, interpretari, aut certe studiosis Juris diligenter commendare, poterunt. R.

\- - - - - - -
\- - - - - - -
\- - - - - - -

SIN α JUS VOCAT QUEAT:

NIT, β ANTESTAMINO: IGITUR, EM CAPITO.

SI CALVITUR, PEDEMVE STRUIT, MANUM ENDO IACITO.

SI MORBUS AEVITASVE VITIUM ESCIT, QUIN γ JUS VOCABIT JUMENTUM DATO: SI NOLET, ARCERAM NE STERNITO.

II. SI ENSIET, qui in jus vocatum vindicit miTito.

ex Gellio N. A. XVI, 10.

ASIDUO VINDEX ASIDVS ESTO: PROLETARIO, CUIQUI VOLET VINDEX ESTO.

Endo via REM δ UTI PAICUNT, ε ORATO.

III. Cognitio Praetoris.

NITA ζ PAICUNT, IN COMITIO, AUT IN FORO ab ORTU ANTE MERIDIEM CAUSAM CONSCITO, * CUM PERORANT AMBO PRAESENTES. *

POST MERIDIEM PRAESENTI STLITEM ADICITO.

SOL OCASUS SUPREMA TEMPESTAS ESTO.

Caj. *lib.* I. *ad leg. XII. Tab. cujus pars prior huic primae tab. respondet.* Caj. *l.* 18. 20. 22. *in pr. ff. de in jus vocan.*

α *Id est, si in jus vocat, atque eat.* Porphyrion *ad lib.* I. *Satyrar.* Hor. *Sat.* 9.

β *id est, ni it.* Cajus *l.* 233. *in pr. ff. de V. S.* Gell. *lib.* 20. *c.* I.

γ *id est, qui in.* Cajus *l.* 22. §. I. *ff. de in jus voc.*

δ *ubi.*

ε RATO.

ζ *id est, ni ita: puta, vindice dato, vel pacto inito.*

SI quis aliquem in jus vocet, vocatus ſtatim ſequitor.

Si in jus vocatus non ſequatur, qui vocabit, teſtes ante adhibeto, & tum in jus vocatum ſiſtere ei jus eſto.

Si & tum in jus vocatus moretur, fruſtretur, fugamve adornet, manum ei injicere jus eſto.

Si imbecillitas, aut invalentia quaedam, aetasve ſenilis impedimento ſit, quominus vocatus in jus ſequatur, qui in jus vocabit vocato vectabulum, ſeu vehiculum, quod adjunctis pecoribus trahetur, dato: ſi nolet is, qui in jus vocabit, vocato petenti plauſtrum undique tectum, munitumque ſternere, ne cogitor.

Si tamen ſit aliquis, qui in jus vocatum, vel prenſum defendat, dimittitor.

Ceterum locupleti vindex locuples eſto: pauperi prolem tantum Reipub. ſufficienti quilibet vindex eſto.

Item ſi de re tranſactum fuerit inter vocantem, & vocatum, dum in jus venitur, ita jus, ratumque eſto.

Si neque vindex aliquis ſit, neque de re in via tranſactum fuerit, tum in comitio, aut in foro Praetor cauſam cognoſcito, ante meridiem, cum ambo litigatores praeſentes perorant.

Poſt meridiem, etiamſi unus tantum praeſens ſit, praeſenti actionem dato, judiciumque conſtituito.

Sole occidente ſupremus terminus judiciorum eſto, ſeu judicia ſolvuntor. Ad ſolem proinde occaſum Praetor jus reddito.

TABU-

De Judiciis. I. Numa R.	- VADES SUBVADES - -	Caji *lib.* I. *ad leg.* XII. *Tab. cujus pars posterior huic secundae tab. respondet.*
II.	extra quam si MORBUS SONTICUS - - - VOTUM α absentia β Reipublicae ergo, AUT STATUS DIES CUM HOSTE intercedat: nam si QUID HORUM FUAT UNUM γ JUDICI ARBITROVE, REOVE, EO DIE DIFENSUS ESTO.	α *Numae R. lex II. Tab. II. Capito apud* Festum *verb. Reus.*
	- - - - - - - - - - - - - - CUI TESTIMONIUM DEFUERIT, IS TERTIS DIEBUS OB PORTUM OBVAGULATUM ITO.	β Caj. *l.* 233. §. 1. *ff. V.S.* γ Cajus *l.* 6. *ff. si quis caut.*
De Furtis I. de nocturno fure.	SI NOX FURTUM FAXIT, SIM ALIQUIS OCISIT JURE CAESUS ESTO. δ	δ *al. vitiũ, ut supra Tab.* I. *l.* I. *Si morbus aevitasve vitium escit.*
2. de diurno.	Si luci furtum faxit, sIm aliquis endo ipso capsit verberator iLique, coi furtum factum escit, aDicitor.	Labeo *lib. de* XII. *Tabul.* II. *De furtis egit*
2. manifesto.	Servus, virgis coesus, saxo deIcitor: Inpubes, Praetoris arbitratu verberator, noxiamque decernito.	Gellius 15.
vel quasi.	SI SE TELO ε defensint quiritato ENDOQUE PLORATO: post deinde si coesi escint, se fraude esto. Si furtum lance licioque conceptum escit, atque uti manifestum vindicator.	ε *Forte in ipsa leg. fuit:* se fraude esto. Cajus *l.* 233. §. 2. *ff. de V. S.*
2. nec manifesto.	SI ADORAT FURTO, QUOD NEC MANIFESTUM ESCIT, duplione decidito. ζ	ζ *Luitque*
3. de arboribus furtim caesis.	SIn juri alienas arbores coesit, in singulas XXV. aeris luito.	Cajus *l.* 2. & 4. *ff. de arboribus furtim caesis.*
	Si pro fure damnum decisum escit, furti ne adorato.	
4. Communia de furtis.	Furtivae rei aeternAuctoritas esto.	

JUdicio constituto, judiceque adito vades, & subvades judicio sistendi utrimque dantor, iique sistere tenentor: nisi si morbus vehemens vim graviter nocendi habens votum aliquod, absentia Reipublicae ergo intercedat, aut constitutus sit dies cum peregrino: nam si quid horum fuerit, & obvenerit judici arbitrove, vel reo, judicii dies differatur.

Qui testimonium denuntiare volet, is trinundino, id est, ter intra XXVII. dies ad domum ejus, cui testimonium denunciat, denunciatum ito.

Si noctu furtum fiat, furem autem aliquis occiderit, impune esto.

Si interdiu furtum aliquis fecerit, eumque aliquis in ipso furto deprehenderit, verberetur, illique cui furtum factum fuerit addicatur. Servus prius virgis caesus saxo Tarpejo dejiciatur. Impubes Praetoris arbitrio verberetur, noxaque ab eo facta sarciatur.

Quod si se telo defendant, dominus cum clamore prius id testificetur: tum si occisi fuerint, jure caesi sunto.

Si furtum per lancem, & licium conceptum erit, perinde ac si manifestum foret, vindicator.

Si agatur de furto non manifesto, fur dupli damnator.

Qui injuria, seu furtim alienas arbores caeciderit, pro singulis arboribus caesis XXV. assibus multator.

De furto pacisci jus esto: & si pactum intercesserit, furti amplius agere jus non esto.

Furtivam rem usucapere jus ne esto.

1. De deposito.
2. De foenore.
3. De jure crediti persequendi adversus
1. hostē, id est, peregrinum.
2. Confessum judicatum.

- - - - - - -
- - - - - - -

Si qui endo deposito dolo malo factum escit, duplione luito.

Si qui unciario foenore amplius foeneraSit, quadruplione luito.

- - - - - - -
- - - - - - -

ADVERSUS HOSTEM α AETERNAUCTORITAS ESTO.

AERIS CONFESI, β REBUSQUE JURE JUDICATIS XXX. DIES JUSTI SUNTO:

POST DEINDE MANUS INJECTIO ESTO, IN JUS DUCITO;

NI JUDICATUM FACIT, AUT QUIPS γ ENDO IN JURE VINDICIT, SECUM DUCITO, VINCITO, AUT NERVO AUT COMPEDIBUS XV. PONDO NE MAJORE: AT SI VOLET MINORE, VINCITO:

SI VOLET, SUO VITO: δ NI SUO VIT, QUI EM VINCTUM HABEBIT LIBRAS FARIS ENDO DIES DATO: SI VOLET, PLUS DATO.

Ni cum eo pacit, LX. dies endo vinculis retineto: Interibi trinis nundinis continuis in Comitium procitato, aerisque aestimiam judicati praedicato.

Ast si plures erunt rei, TERTIS NUNDINIS PARTIS SECANTO: SI PLUS MINUSVE SECUERUNT, SE FRAUDESTO: si volent uls Tiberim peregre venumdanto.

- - - - - - -
- - - - - - -

Caj. *lib.* 2. *ad leg. XII. Tab.* *cujus pars prior huic tertiae tabulae respondebat.*

α Caj. *l.* 234. *in princ. ff. de V. S.*

β *confessis.*

γ *locuples.*

Cajus *l.* 234. §. 1. *ff. de V. S.*

δ Caj. *l.* 234. §. 1. *ff. d. V. S.*

SI quid circa rem depositam apud se depositarius dolo malo admiserit, dupli poena adficitor.

Si quis majus quam unciarium foenus (quod unciam menstruam dependit in centum) exercuerit, quadrupli poena adficitor.

Peregrinus quidquam usucapere non valeto: cujus adversus eum in perpetuum actio esto.

Si debitum quis confessus fuerit, vel condemnatus jure fuerit, induciae ei menstruae 30. dierum ad debitum exolvendum dantor.

Si intra dies 30. illos debitor non satisfaciat, tum creditori capere eum, sive prebendere, atque in jus ducere jus esto.

Debitor ita nexus si poterit suo vivat: si non habeat, tum creditor, qui eum vinctum habebit, singulas farris libras in singulos dies ei dato: si volet plus ei pro arbitrio dare liceto.

Si & tum judicatum non solvat, neque interea quisquam eum in jure defendat, proque eo interveniat, in privatum carcerem, seu vincula adducere creditori jus esto, eumque vel nervo, vel compedibus vincire: sic tamen ut vincula non sint graviora quam XV. pondo: leviora enim adhibere pro arbitrio jus esto.

Paciscendi interea addicto cum creditore jus esto: si non pactus fuerit, 60. diebus creditori addictum in vinculis habere jus esto: Intra eos dies trinis nundinis continuis ad Praetorem in comitium producitor, quantaeque pecuniae judicatus esset praedicator.

Ast si plures erunt creditores, tertiis nundinis, id est 27. die corpus rei in partes secanto: si plus minusve secuerint, sine fraude esto: si malent, trans Tiberim eum peregre venumdanto.

De jure patrio.

PATER insignem ad deformitatem puerum cito necato.

Endo α liberis justis vitae necis β venumdandique potestas ei esto.

SI PATER FILIUM TER VENUNDVIT, FILIUS A PATRE LIBER ESTO.

Si qui ei γ in X. MENSIBUS PROXIMIS postumus natus escit, justus esto.

De jure connubii.

- - - - - - -
- - - - - - -
- - - - - - -

- - - - - - -
- - - - - - -
- - - - - - -

- - - - - - -
- - - - - - -
- - - - - - -

- - - - - - -
- - - - - - -
- - - - - - -

- - - - - - -
- - - - - - -
- - - - - - -

Caji *lib.* 2. *ad leg. XII. Tab. cujus pars posterior huic IV. Tabulae respondet.*

α Dionys. Halicarn. *lib.* 2.

β ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, *ut existimo, vox haec ab Vlpiano repetita.*

γ *patri scilicet.*

Supplementum harum legum de jure connubii repete ex Tab. XI. De mulieris usu agetur infra Tab. VI. De repudio etiam extat lex quaedam d. Tab. VI.

Pater filium sibi natum monstrosum, vel prodigiosum statim necato.

In liberos justis ex nuptiis quæsitos patri jus vitae necis, vendendique eos jus esto.

Si pater filium ter vendiderit, filius post tertiam venditionem plene a patre liber fiat.

Si filius patri post mortem ejus intra decem menses proximos a morte natus ex uxore erit, justus ei filius esto.

1. De testamento.

PATERFAMILIAS UTI LEGASIT, SUPER PECUNIAE TUTELAEVE SUAE REI, *a* ITA JUS ESTO.

2. De successione ab intestato.

AST SINTESTATO MORITUR, CUI SUS HERES NEC ESCIT, AGNATUS PROXIMUS FAMILIAM HABETO.

1. De gentilitiis hereditatibus.

SI AGNATUS NEC ESCIT, GENTILIS FAMILIAM HERES NANCITOR.

2. De libertorū bonis.

Si libertus inteſtato moritur, cui sUs heres nec eſcit, aſt patronus patronive liberi eſcint, EX EA FAMILIA IN EAM FAMILIAM proximo pecuniADuitor.

3. Communia hereditatum.

Nomina inter HEREDES pro portionibus hereditarIs ERCTA, CITA ſunto.

Ceterarum FAMILIAE rerum ERCTO NON CITO ſi volent Heredes ERCTUM CITUM faciunto: Praetor ad ERCTUM CIENDUM arbitros tris dato.

4. De legitimis agnatorum & gentilium tutelis.

Si paterfamilias inteſtato moritur, cuInpubes ſuus heres eſcit AGNATUS PROXIMUS TUTELAM NANCITOR.

SI FURIOSUS AUT PRODIGUS EXISTAT, AST EI CUSTOS NEC ESCIT, AGNATORUM GENTILIUMQUE IN EO PECUNIAVEIUS POTESTAS ESTO.

- - - - - - -
- - - - - - -
- - - - - - -
- - - - - - -
- - - - - - -
- - - - - - -

Caji *libro tert. ad leg. XII. Tabul. cujus pars prior huic quintae tabulae respondebat.*

a ἀπὸ τοῦ κοινοῦ *verbum paterfamil. hic repetiit auctor libri ad Herenn.* & Cicero 2. *de inventione, quod tamen alii omittunt.*

Paterfamilias uti legem dixerit, seu prout disposuerit de bonis suis, & liberorum suorum tutela, ita post mortem ejus observator.

Ast si intestato moritur paterfamil. neque ei suus heres erit, tum agnatus proximus heres esto: si agnatus non erit, tum gentilis heres esto.

Si libertus intestato decedat, neque suum heredem reliquerit, sed patronum tantum, vel etiam patroni liberos, tum liberti bona ex ejus familia in patroni familiam translata proximo in patroni familia addicuntor.

Defuncto creditore, vel debitore ejus heredes pro portionibus hereditariis convenire & conveniri tantum possunt; ipsoque jure inter eos obligatio dividitur. At ceterarum rerum si volent heredes divisionem faciunto: ad eam divisionem Praetor tres arbitros dato.

Si paterfamilias intestatus decedat, cui suus heres extabit impubes, Agnatus proximus tutor hujus sui heredis esto.

Si qui furiosus, aut prodigus esse incipiat, neque is curatorem habeat, agnatorum, iisque deficientibus, gentilium curae tam ipse, quam ejus bona committuntor.

1. De nexu mancipio.	QUM α NEXUM FACIET MANCIPIUMQUE, UTI LINGUA NUNCUPASIT ITA JUS ESTO. SInficias ierit, duplione damnator. Statuliber, EMPTORI dando, liber esto. Res vendita TRANSQUEDATA emptori non adquiritor, donicum satisfactum escit.	Caji *lib. 3. ad leg. XII. Tab. cujus pars posterior huic 6. tabulae respondet.* α Cajus *l. in traditionibus 48. ff. de pactis.*
2. De usu auctorit. id est de usucapione.	USAUCTORITAS FUNDI, BIENNIUM: ANUs US ESTO. Mulieris, quae aNum matrimonI ergo apud virum remansit, ni trinoctium ab eo usurpandi ergo abescit, usus esto.	Cajus *l. ferri 235. in princ. ff. de V. S.*
3. De vindiciis, de jure possessionis.	SI QUIN JURE MANUM CONSERUNT, secundum eum qui poSidet. Ast si qui quem liberali causa manu adserat, secundum libertatem Vindicias dato.	
	TIGNUM JUNCTUM AEDIBUS VINEAEVE NE CONCAPET NE SOLVITO. Ast qui junxit, duplione damnator. Tigna QUANDOQUE SARPTA, DONEC DEMTA ERUNT, vindicare jus esto.	Cajus *d. l. 235. §. fabros tignarios 1. ff. de V. S.*
4. De repudiis.	Si vir mulieri Repudium miTere volet, causam dicito harumce unam. - - - - - - - - - -	Caj. *l. si ex leg. repudiū 43. ff. ad l. Iuliam de adulter.*

Cum dominus rei suae nexum faciet, vel mancipium uti nominarit, locutus pactusve erit, ita jus esto.

Statuliber sub hac conditione liber esse jussus, si hoc, vel illud dederit, *si venditus postea fuerit, emtori dando liber esto.*

Res vendita traditaque non ante emtori acquiratur, quam ab emtore venditori aliqua ratione satisfactum fuerit.

Fundi biennio: ceterae res anno usucapiuntor.

Mulier, quamvis sine legibus viro juncta, si viro anno sine usurpatione, id est, interruptione trinoctii apud unum virum fuerit, usucapta esto.

Si de qua re in jure apud Praetorem disceptatur, secundum eum qui possidet Praetor vindicias dato: excepta liberali causa, in qua secundum libertatem Praetor vindicias semper dato.

Omnis materia juncta aedibus, aut vineae ne vindicator, neque solvitor; qui alienam junxit, duplo damnator; certe ubi soluta, demtaque fuerit, tum eam vindicare jus esto.

Si vir ab uxore divertere voluerit, causam divortii dicito.

De Pauperie, De damno dato. 1. in genere.

SI QUADRUPES PAUPERIEM faxit, dominus noxi aestimiam oFerto; si nolet, α quod noxit dato. — Caji *lib.* 4. *ad leg. XII. Tab. cujus pars prior huic VII. Tab. respondet.*

sInjuria RUPITIAS, - - - -

- - - - - - -

Ast si casu, SARCITO.

2. frugibus dato.

QUI FRUGES EXCANTASIT.

Qui frugem aratro quaesitam furtim nox pavit secuitve suspensus Cereri necator; Impubes Praetoris arbitratu verberator, noxiamque duplione decernito. — α *ut tab.* 1. si nolet arceram ne sternito.

Qui pecu ENDO ALIENO IMPESCIT. - -

- - - - - - -

3. incendio facto.

QUI AEDES acervumve frumenti ad AEDES positum dolo sciens INCENSIT, victus β verberatus igni necator; — Cajus *l. qui aedes* 9. *ff. de incendio.* β *vinctus.*

Ast si casu, NOXIAM SARCITO.

De injuriis. 1. levioribus.

Si nec idoneus escit, levius castigator.

SI QUINIURIAM ALTERI FAXIT, XXV. AERIS POENAE SUNTO.

2. atrocioribus. 1. loco: seu publicis.

SI QUI PIPULOCENTASIT CARMENVE CONDISIT, QUOD INFAMIAM FAXIT FLAGITIUM VE ALTERI fuste ferito.

2. re.

SI MEMBRUM RUPSIT, NI CUM EO PAICIT, TALIO ESTO.

De falso. 1. λειπομαρτυρία. 2. ψευδομαρτυρίας.

QUI OS EX GENITALI FUDIT LIBERO, CCC. SERVO CL. AERIS POENAE SUNTO.

QUI SE SIRI TESTARIER LIBRIPENSVE FUERIT, NI TESTIMONIUM FARIATUR, IMPROBUS INTESTABILISQUE ESTO.

Si falsum testimonium DICASIT saxo deIcitor.

De parricidio. 1. hominis cujuslibet.

Si qui hominem liberũ dolo sciens morti duit.

QUI MALUM CARMEN INCANTASIT, MALUM VENENUM faxit duitve PARICIDA ESTO. — Cajus *l. qui venenum* 236. *in pr. ff. de V. S.*

2. Parentis.

QUI PARENTEM NECASIT, CAPUT OBNUBITO, CULEOQUE insutus in profluentem mergitor.

De Fraude. 1. Tutoris.

Si tutor DOLO MALO gerat, vituperato quandoque finita tutela escit, furtum duplione luito.

2. patroni.

PATRONUSI γ CLIENTI FRAUDEM FAXIT, SACER ESTO. — γ *vel si patronus.*

SI quadrupes damnum dederit, dominus quadrupedis damni aestimationem offerto: vel si malis, quadrupedem ipsam noxae dato.
Si per injuriam damnum dederit: . . . Ast si casu, damnum solvito, praestato.
Qui fructus alienos, alienamve segetem incantamentis in alias terras transtulerit, pellexerit: vel ne crescerent obligaverit . . .
Qui frugem industrialem, aratro videlicet partam, furtim noctu paverit immaturam, vel maturam secuerit, Cereri sacer, & devotus suspendio necator. Impubes tamen si id fecerit, arbitrio Praetoris verberator, damnumque datum in duplum sarcito.
Qui pecus in alienam segetem, vel frugem immiserit pascendi gratia. . . .
Qui aedes aut acervum frumenti juxta domum positum sciens prudens dolo incenderit, vinctus verberatus igni necator: si vero casu, id est, negligentia, damnum datum sarcito: aut si minus idoneus sit, levius castigator.
Si quis injuriam leviorem sive re, sive verbis alteri fecerit 25. assibus multator.
Si quis publice aliquem diffamaverit, eique convicium fecerit, vel carmen famosum condiderit ad alterius injuriam, seu infamiam, fustibus feriatur.
Si quis alteri membrum aliquod ruperit, ni cum eo pacisci velit, membrum ei pariter rumpere injuria affecto jus esto.
Qui dentem ex gingiva excusserit libero homini, trecentis assibus multator: qui servo CL.
Qui alicui actui testis adfuerit rogatus, vel libripens, si postea testimonium ferre detrectet, infamis habetor, neque ejus testimonium deinceps admittitor, neve ipsi testimonium dicatur.
Si quis falsum testimonium dixerit, Saxo Tarpejo dejicitor.
Si quis hominem liberum dolo sciens occiderit, capitalis criminis reus esto.
Item qui magico carmine, seu incantamentis alium defixerit. Item qui malum venenum fecerit dederitve. Qui parentem necaverit capite obvoluto, culleo insutus in aquam abjicitor.
Si tutor dolo malo tutelam gerat, suspectum eum facere cuivis liceto: Si quid de rebus pupilli furatus fuerit, cum finita fuerit tutela, duplum praestato. Si quis quo tutor esset a vi, & injuria alterius sese patrocinio commiserit, patronus autem eum fefellerit, execrabilis esto.

1. De jure parietis

AMBITUS PARIETIS, SEXTERTIUS PES ESTO.

2. De jurib. rusticorum praediorum.

SODALES, α legem β quam volent, dum ne quid ex publica coRompant, sibi ferunto.

- - - - - - -

1. De jure finium.

de FINIUM ratione lex γ incerta, ad exemplum legis
- - Atticae Solonis. - -

Intra V. P. aeternAuctoritas esto.

2. De jure possessionum.

SI JURGANT adfines, finibus regundis Praetor arbitros tris aDicito.
- - - HORTUS - - -
- - - HAEREDIUM - - -
- - - TUGURIUM. δ - - -

Si arbor in vicini fundum impendet, XV. P. altius sublucator.

Si GLANS in EM caduca siet, domino legere jus esto.

3. De jure aquarum.

SI AQUA PLUVIA MANU NOCET, Praetor arcendae aquae arbitros tris aDicito, NOXAEQUE DOMINO CAVETOR.

Via in poRecto VIII. P. IN AMFRACTO XVI. P. lata esto.

4. De jure itinerum.

SI via AMSEGETES iMunita escit, qua volet, jumentum agito.

- - - - - - -
- - - - - - -
- - - - - - -
- - - - - - -
- - - - - - -
- - - - - - -
- - - - - - -
- - - - - - -

Caji *lib. 4. ad leg. XII. Tab. cujus pars posterior huic VIII. Tab. respondebat.*

α Cajus *l. ult. ff. de collegiis. Haec porro lex referri posset ad Tabulam sup. VII. de delictis, de quo in notis.*

β *vel pactionem.*

γ Caius *l. ult. ff. finium regund.*

δ *Haec tria vocabula forte pertinent ad junctam illam legem de finium ratione.*

Inter vicinorum aedificia ad circumeundi facultatem spatium vacuum duorum pedum, & semis relinquitor.

Sodales, id est, collegiati (quorum certa fuerant corpora) leges inter se ferre liceto quas volent, dummodo publicis legibus contrariae non sint.

Spatium quinque pedum (quod vacuum inter duos agros erat ad accessum, & circumductum aratri) usucapere jus non esto.

Si vicini de finibus disceptent, decertent, Praetor dirimendae controversiae tres arbitros dato.

Si arbor ex vicini fundo in vicinum impendeat, arboris illius rami XV. pedibus altius circumcidantur.

Si fructus e vicini arbore in vicini fundum cadat, domino arboris legere fructum jus esto.

Si aqua pluvia opere manufacto nocere poterit, Praetor ad arcendam aquam ne noceat, tres arbitros dato: damni infecti nomine caveto.

Latitudo viae qua se recte porrigit via VIII. pedum esto: at ubi flexum est sedecim.

Si via ab iis qui vicina praedia possident munita non sit, jumentum agere quo quis velit jus esto.

Caji *lib. 5. ad leg. XII. Tab.* cujus *pars prior huic IX. Tabulae respondebat.*

1. De aequalitate, & juris aequitate.

PRIVILEGIA NE INROGANTO.

NEXO SOLUTO, FORTI SANATI sîremps jus esto.

Si judex arbiterve jure datus, ob rem dicendam pecuniam aCepsit, capital esto.

2. De capite civis.

DE CAPITE CIVIS NISI PER MAXIMUM COMITIATUM NE FERUNTO.

QUAESTORES PARICIDI, qui de rebus capitalibus quaerant, a populo creantor.

Si quIn urbe coetus nocturnos agitaSit, capital esto.

3. De pace publica.

Si qui perdueLem concitaSit, civemve perdueLi transduit, capital esto.

. . . .
. . . .
. . . .

. . . .
. . . .
. . . .

. . . .
. . . .
. . . .

. . . .
. . . .
. . . .

IN singulos homines leges juraque ne feruntor.

Nexo soluto, item ei, qui in fide constanter mansit, & ei qui sanata veluti mente ad obsequium rediit, jus idem esto.

Si judex aut arbiter jure datus ob rem judicandam, pecuniam acceperit, capite luito.

De vita, libertate, civitate, familia adimenda civi Rom. populi judicium esto centuriatis comitiis.

Judices rerum capitalium a populo constituuntor.

Si quis in urbe coitiones agitaverit, capite luito.

Si quis hostem in pop. Rom. seu patriam concitaverit, vel civem hosti tradiderit, prodiderit, capite punitor.

1. De jure jurando.

2. De jure sepulchrorum.

- - - - - - - -

- - - de JUREJURANDO. - - -

- - - - - - - - -

HOMINEM MORTUM IN URBE NE SEPELITO, NEVE URITO.

SUMPTUS ET LUCTUM A DEORUMANIUM JUREMOVETO *α*.

HOC PLUS NE FACITO.

ROGUM ASCIA NE POLITO.

Tribus riciniis, & X. tibicinibus foris eFeRejus esto.

MULIERES GENAS NE RADUNTO : NEVE LESUM FUNERIS ERGO HABENTO.

HOMINI MORTUO OSA NE LEGITO, QUO POST FUNUS FACIAS, extra quam si beLi endove hostico mortUs escit.

SERVILIS UNCTURA, OMNISQUE CIRCUMPOTATIO auferitor.

MURRATA POTIO MORTUO NE INDITOR.

NE LONGAE CORONAE, NEVE ACERAE PRAEFERUNTOR.

QUI CORONAM PARIT IPSE PECUNIAVE, EJUS VIRTUTIS ERGO, ARGUITOR : *β* ET IPSI MORTUO PARENTIBUSQUEJUS DUM INTUS POSITUS ESCIT FORISVEFERTUR, SE FRAUDE IMPOSITA SIET.

Uni plura funera ne facito, neve plures lectos iternito.

NEVE AURUM ADITO : AST SI CUI AURO DENTES VINCTI ESCINT, IM CUM ILO SEPELIRE UREVE SE FRAUDESTO.

Rogum bustumve noVum propius LX. P. aedis alienas, si dominus nolet, *γ* ne adIcito.

Fori bustive aeternAuctoritas esto.

Caji *lib.* 5. *ad l. XII. Tab. cujus pars posterior huic X. Tab. respondet.* Cicero *lib.* I. *de legib.*

α pro jure removeto.

β id est honorator.

γ Cajus l. 237. *ff. de V. S.*

Hominem mortuum in Urbe humare, vel urere jus ne esto.

Sumtuosa, & magnifica funera, & lamentabilia prohibentor.

Funerum modus, qui nunc definitur, deinceps esto, neque eum excedere liceto.

Ligna, ex quibus rogus comburendo cadaveri construitur, dedolando ne levigentur, sed rudia, & impolita rogo adhibentor: tribus vinculis purpurae, neque pluribus, componi, vel uri mortuum jus esto: X. tibicines neque plures funeri adhibere jus esto.

Mulieres ne genas unguibus dilanianto, seu faciem carpunto.

Neque lugubrem ejulationem, seu fletum in funeribus adhibento.

Homini mortuo e cadavere membrum aliquod ne adimito, cujus causa postea funus, funerisque impensae de novo iterentur, nisi si quis in bello mortuus esset, vel peregre.

Servorum cadavera ne unguntor. In funeribus epulae omnes prohibentor.

Sumtuosa adspersio omnis in mortuum, & rogum amovetor.

Ne longae coronae, vel longae coronarum series, neve arae thuri adolendo, aliisve odoribus funeri praeferuntor.

Qui coronam meruerit in ludicris, sive ipse, sive servi ejus equive in funere ob virtutem laudator, ipsique mortuo & ejus parentibus, & quamdiu domi per novem dies collocatum est cadaver, & cum effertur, coronam illam imponi jus esto.

Unius hominis cadaveri funus unum fiat, & unus lectus sternitor.

Aurum a funere omnino removetor: excipitur aurum, quo dentes vincti, id enim cum cadavere sepelire, aut urere jus esto.

Rogum vel sepulchrum deinceps aedibus alienis domino invito propius 60. pedes admovere jus ne esto.

Vestibulum sepulchri, sepulchrumve usucapere jus ne esto.

Quartae tab. supplementum.

QUOD POSTREMUM POPULUS JUSIT, ID JUS RATUM ESTO.

Caij *lib.* 6. *ad leg.* XII. *Tab. cujus pars prior huic respondet.* Cajus *l.* 238. *in pr. ff. de V. S.*

Patribus cum PLEBE *α* coNubi jus esto.

α Dionys. Halicarn. *in fin. l.* 10. Zonaras *tom.* 2.

Quintae tab. supplementum.

- - - - -
- - - - -

- - DETESTATUM - -
seu de SACRIS DETESTANDIS. *β*

β Cajus *l.* 238. § 1. *ff. de V. S.*

- - - - -
- - - - -
- - - - -

- - - - -
- - - - -
- - - - -

- - - - -
- - - - -
- - - - -

- - - - -
- - - - -
- - - - -

Posteriores populi leges prioribus potiores ſunto.

Inter Patricios, & plebejos matrimonia ne contrahuntor.

Sextae Tab. supplem.

\- - - - - - -
\- - - - - - -
\- - - - - - -
\- - de PIGNORE. - -

Si qui rem, de qua stlis siet, in sacrum dedicaSit, duplione decidito.

Caij lib. 6. ad leg. XII. tab. cujus pars posterior huic ultimae Tab. respondet. Cajus l. 238. §. 2. ff. de V. S. Caj. l. ult. ff. de litigiosis. Cajus l. 19. ff. de usuris, & fruct.

Septimae Tab. supplemen.

SI VINDICIAM FALSAM TULIT, PRAETOR REI SIVE STLITIS ARBITROS TRIS DATO: EORUM ARBITRIO FRUCTI DUPLIONE DECIDITO.

SI SERVUS SCIENTE DOMINO FURTUM FAXIT, NOXIAMVE NOXIT, NOXAE DEDITO.

Cajus l. 238 §. 3. ff. de V. S.

\- - - - - - -
\- - - - - - -
\- - - - - - -
\- - - - - - -
\- - - - - - -

Octavae Tab. supplemen. Nonae Tab. supplementum. Decimae Tab. supplementũ.

\- - - - - - -
\- - - - - - -
\- - - - - - -
\- - - - - - -
\- - - - - - -
\- - - - - - -
\- - - - - - -
\- - - - - - -
\- - - - - - -
\- - - - - - -

REm, de qua controversia est, in sacrum dedicare ne jus esto: qui dedicaverit, dupli poena multator.

Mala fide possessionem si quis nactus sit, Praetor ei rei definiendae tres arbitros dato, eorumque arbitrio malae fidei possessor fructus in duplum praestato.

Si servus domino sciente furtum fecerit, damnumve aliter dederit, dominus eum pro delicto, injuria vel damno affecto dedito.

CAP. III.

DE STATV IVRIS ROM. POST XII. TAB. AD TEMPORA AVGVSTI.

§. XXXVI.

Cur poſt XII. Tabulas tot novae leges conditae?

Ita ſane perfectum ſuisque abſolutum numeris videri potuit illud legum Romanarum corpus. Sed laboravit respublica formae vitio, tam quippe male temperata, ut non poſſet non perpetua inter patres & plebem gliſcere aemulatio. Sive ergo interpretandae, ſive negotiis quotidie obvenientibus adplicandae eſſent leges: eam poteſtatem ſibi vindicabant hinc patres, illinc tribuni plebis, qui nihil faciebant reliqui, ut patriciorum regnum everterent. Quod non potuit non legum Romanarum numerum mirifice amplificare. *

* Recte ac prudenter Tacitus *Annal. III.* 27. *Corruptiſſima republica plurimae leges.* Eſt enim corruptiſſima respublica, quoties plurimi in civitate novis rebus ſtudent. Id ſtatus praeſentis taedium, ſtudiumque novarum rerum efficit, ut homines turbulenti quotidie de novis ferendis legibus cogitent. Quotidie ergo novae leges feruntur, adeoque *corruptiſſima republica plurimae leges.* Quod obſervavit etiam Iſocrates, *Areopagit. p.* 351. *Edit. Wolff.* negans eos eſſe εὖ πολιτευμένους, qui videant τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, *porticus litteris impleri:* (ſolebant enim Graeci leges tabulis inciſas in porticibus proponere) ſed *apud quos animo inſcriptae leges circumferantur a civibus.* Denique & Plato apud Strabonem *Lib. VI. Geogr. p.* 399. *edit. nov.* ait:

ὅτι

ὅτι παρ' οἷς πλεῖστοι νόμοι, καὶ δίκαι περὶ τέλοις, καὶ βίοι μοχθηροί· καθάπερ καὶ παρ' οἷς ἰατροὶ πολλοὶ, καὶ νόσους εἰκὸς εἶναι πολλάς. *Apud quos plurimae ſunt leges, apud hos etiam lites eſſe & malos mores: ſicut morbi ſoleant eſſe multi, ubi multi ſint medici.* H.

§. XXXVII.

Plebs novis plebiſcitis pleraſque praerogativas patribus extorſit.

Quod ut eo rectius intelligatur, ſciendum, tribunos plebis in roſtris eſſe dominatos, eosque, quoties, patres altiora ſpirare, animadverterint, plebem adverſus patres concionibus turbulentis concitaſſe, & ſic fere quotannis nova PLEBISCITA de ſtatu reipublicae mutando emendandoque, & plebis commodis augendis * fuiſſe perlata. Hoc modo ſane Tribuni plebis cum alias praerogativas, tum praecipue *honores*, *ſacerdotia*, & *jus connubii*, immo & maximam *agri publici* partem paullatim extorſerunt, effeceruntque, ut priora jura plebi cum patribus eſſent communia, agri vero publici ſubinde inter plebejos inopes dividerentur.

* Jus connubii inter patricios & plebejos ſancitum anno ab V. C. CCCVIII. LEGE CANVLEIA, de qua Livius *Lib. IV. Cap.* 1. *ſequ.* Florus *Lib. I. c.* 25. Honorum jus plebeji cum patriciis commune habere coeperunt ab anno V. C. CCCLXXXVI. per LEGEM SEXTIAM, de qua Liv. *ſub finem Libri VI.* Val. Max. *Lib. VIII. Cap. VI. exemplo* 3. Auctor *de vir. illuſtr. Cap. XX.* Denique & pontificatum aliaque ſacerdotia promiſcue patribus & plebejis dari plebs juſſit LEGE OGVLNIA, condita anno ab V. C. CCCCLIII.

 de

de qua Livius, *Lib. X. Cap.* 6. At praecipua litium inter patres & plebem LEGES AGRARIAE, de quibus vere Livius *Lib. II. Cap.* 41. ad ann. V. C. CCLXVIII. *Tum primum* LEX AGRARIA *promulgata est : numquam deinde usque ad hanc memoriam sine maximis motibus rerum agitata.* De iis accuratissime egit Ulr. Obrecht. *Diss. Acad. VI. p.* 109. *sequ.* H.

§. XXXVIII.

Quibus plebiscitis sese obligari negabant patres.

Sed initio non adeo faciles erant patres in potestate illa legislatoria plebi indulgenda. Hinc nova certamina: patribus non se, sed plebem plebiscitis teneri, non sine aequitatis specie contendentibus, plebe vero, ut & patres illis se subjicerent, acriter postulante. Liv. *Lib. III. Cap.* 55.

§. XXXIX.

Quod tamen cautum primum lege Horatia.

Videbatur ei malo remedium inventum anno ab V. C. CCCIV. plebe iterum in montem sacrum secedente. Liv. *Lib. III. Cap.* 52. Creati enim tum consules populares L. VALERIVS & M. HORATIVS legem rogarunt centuriatis comitiis, *ut, quod tributim plebs jussisset* *, *populum teneret.* Quam legem non sine offensione patrum perlatam esse, facile est ad existimandum, quum hi, quidquid plebis commodo sanciebatur, id suis decedere opibus credebant. Liv. *Lib. III. Cap.* 55. Dionys. Halicarn. *Lib. XI. p.* 725.

* IVBERE & SCISCERE dicebatur populus vel plebs, magistratus vero FERRE, ROGARE & PERFERRE Jo. Fridr. Gronov. *ad Liv. X,* 13.

Non

Non ſatis ergo Latina eſt phraſis, qua tresviri, *Inſtitutionum* auctores, uſi ſunt §. 15. *Inſt. de Lege Aquill. plebem Romanam*, *Aquillio Tribuno rogante*, *hanc legem* TVLISSE, acriter ideo reprehenſi ab Hotomano ad *d.* §. 15. H.

§. XL.

At ne haec quidem laetitia populo admodum fuit diuturna. Patres enim nova cavillatione plebiſcitis iterum negabant obſequium, fortaſſis, quod ſe *populi* vocabulo comprehendi, negarent. Thomaſ. *Delin. Hiſt. jur.* §. *XV.* Quo factum eſt, ut anno ab V. C. CCCCXIV. Q. PVBLILIVS, Dictator, nova, eaque admodum populari lege ſanciret, *ut plebiſcita* OMNES QVIRITES* *tenerent.* Liv. *Lib. VIII. Cap.* 12. Deinde Publilia.

* QVIRITIVM vocabulo patres non minus, quam plebejos comprehendi, numquam dubitatum. Iidem enim *Quirites* & *Romani* §. 2. *Inſt. de jur. nat. gent. & civ.* Liv. *Lib. I. Cap.* 13. quamvis de vocabuli origine parum inter auctores veteres conveniat. Vide praeter *d.* §. 2. & Livium, Ovid. *Faſtor. II. v.* 475. Sed quamvis domi omnes Romani communi *Quiritium* nomine venirent: ab eo tamen poſtea abhorruerunt milites, qui exauctorati cenſebantur, ſimul ac eos ita adloqueretur imperator. Sueton. *Jul. Caeſ. Cap. LXX.* Lamprid. *Alex. Cap. LIII. & ſequ.* H. De *Quiritium* voce vid. *ſupr.* §. *VII.* Cum vero *Quirites* ſint cives togati, facile patet, milites eo nomine uti non potuiſſe. Inde, in urbanis concionibus, qui cum populo agebant, QVIRITES dicebant, qui vero in caſtris alloquebantur exercitum, hoc verbo, MILITES, affabantur. Vid. Briſſonius *de Formul. Lib. IV. pag.* 326. & 343. R.

§. XLI.

Denique Hortensia.

At ne id quidem impedivit patres, quo minus plebem, legislatoriae poteſtati inhiantem, alio modo ulciſceretur, puta acerbitate iniquiſſimi foenoris. Qua calamitate plebs ad deſperationem acta anno ab V. C. CCCCLXVI. in Janiculum montem ſeceſſit, quumque ad comprimendam ſeditionem parum opis eſſe videretur in conſulibus, ad ultimum, ut in re trepida, remedium deventum eſt, ut Dictator diceretur Q. HORTENSIVS *. Hic tempori ceſſit, & non modo plebem a foeneratorum truculentia vindicavit, ſed & inſequente anno, lata nova lege accuratius ſanxit, *ut*, *quod plebs juſſiſſet*, *omnes* QVIRITES *teneret*. Gell. *Noct. Attic. XV*, 27. §. 4. *Inſt. de jure nat. gent. & civ.* **

* Ridicula eſt Accurſii gloſſa *ad d.* §. 4. legem Hortenſiam *a quodam Hortenſio rege latam eſſe.* Sed talia ubique in Gloſſa, ut miſereri poſſis illius ſaeculi, *quod doctores pedore & ſquallore horridos, pannis obſutos, ſemper illotos, ſemper intonſos, tamdiu perpeſſum eſt*, uti loquitur Rupertus *ad Pompon. Enchirid. p.* 90. H.

** Conſul. Liv. *Epit. Lib. XI.* Plinius *Lib. XVI. c.* 10. qui ſcribit, Hortenſium legem in eſculeto tuliſſe. Macrobius *Lib. I. Saturnal. c.* 16. tradit, *lege Hortenſia effectum, ut nundinae faſtae eſſent: uti ruſtici, qui nundinandi cauſa in urbem veniebant, lites componerent.* Hanc legem video nonnullos Hortenſio Dictatori tribuiſſe. Ego vero, cum diverſas veterum, quas ibidem memorat Macrobius, de nundinis faſtis ſententias penſito, pronunciare malo, non liquere. R.

§. XLII.

§. XLII.

Et ex eo demum tempore plebiſcita perinde ac ipſae leges, jure optimo maximo valuerunt: quin & LEGVM vocabulum adſumſerunt, ceu vel ex jure noſtro patet, in quo commemorantur LEGES *Aquillia*, *Atilia*, *Falcidia*, *Atinia*, *Scribonia*, *Voconia*, & aliae, quas omnes non leges, ſed plebiſcita fuiſſe, conſtat *. Ex eo tempore plebiſcita vim nomenque legum adſumſerunt.

* Characterem, quo leges & plebiſcita diſcerni poſſint, hunc nonnulli commendant, quod haec unum nomen ferant, a Tribuno plebis, qui plebem tum rogarit, illae ab utroque conſule, adeoque duplici nomine vocentur, veluti in jure noſtro leges AELIA SENTIA, IVNIA NORBANA, IVLIA & TITIA, PAPIA POPPAEA, ceterae. Paull. Merula *de leg. Rom. Cap. XXIV.* Sed quamvis hoc ſe ut plurimum ita habeat: ſunt tamen & leges proprie ſic dictae, quarum non niſi ab uno conſule vel dictatore nomen eſt. Tales ſunt, quas modo recenſuimus HORATIA, PVBLILIA, HORTENSIA. Tales tot leges CORNELIAE, POMPEIAE, IVLIAE, quibus & FABIAM *de plagiariis* addimus, quod leges de judiciis publicis raro ſolerent ab aliis, quam Coſſ. vel Dictatoribus, rogari. H.

§. XLIII.

Eadem fere LEGIS ACTIONVM fata fuiſſe deprehendimus, quae ALTERVM erant patriciorum peculium, quod veluti ſeparatum a plebis rationibus diutiſſime retinuerant. De his quoque ut dicamus accuratius: quicumque aliquid in jure rite & jure faciebant, Quid lege agere? & legis actio?

ii LEGE AGERE dicebantur. Sigon. *de judic. I*, 9. Hinc *lege agebant*, qui actione experiebantur *. Cic. *de Orat. I*, 38. *pro Caecina Cap. XII. in Verr. II*, 37. *l.* 2. §. 6. *D. de orig. jur.* Valer. Max. *Lib. VII. Cap.* 7. *exempl.* 5. Plin. *Hist. Nat. VII.* 5. *lege agebant* lictores, dum colligabant manus, deligabant ad palum, virgis, securi, gladio in corpus rei saeviebant. Liv. *Lib. XXVI*, 15. & 16. Valer. Max. *Lib. III. Cap.* 8. *exempl.* 1. Seneca *de ira I*, 16. At præcipue tamen postea id nomen retinuerunt actus voluntariæ jurisdictionis apud magistratus, apud quos erat legis actio, sollemniter explicandi. *l.* 4. *D. de adopt.*

* Fieri enim & id oportebat rite & sollemniter, certis diebus, quibus magistratui fari licebat tria verba: DO, DICO, ADDICO. Ovidius *Fastor. I. v.* 47. *sequ.* Varro *de L. L. Lib. V. num.* 4. *pag.* 35. *Auctor. L. L.* Macrobius *Saturnal. Lib. I. cap.* 16. certo ritu, qualis erat vetus ritus vindiciarum. Cicero *pro Muraen. cap.* 12. certis denique formulis, ad quas adeo adstricti erant actores, ut ipsae actiones FORMVLAE vocentur, ut *formula injuriarum* apud Sueton. *Vitell. Cap. VII. damni dati formula* apud Plin. *Lib. IX. Hist. Natur. c.* 59. *formula de dolo malo* apud Cicer. de *Offic. III.* 14. Omnis ergo actio sollemniter & rite erat instituenda, adeo, ut qui in formula aberrasset, caussa caderet. Cic. *de Invent. II*, 19. Sen. *Epist. XLVIII.* Quinctilian. *Inst. III*, 6. Hinc Pomponius noster *l.* 2. §. 6. *D. de Orig. Jur. Deinde*, inquit, *ex his legibus eodem tempore fere actiones compositae sunt, quibus inter se homines disceptarent, quas actiones* NE POPVLVS, PROVT VELLET, INSTITVERET, *certas* SOLLEMNES*que esse voluerunt.* H.

§. XLIV.

§. XLIV.

Origo legis actionum.

Jam equidem, quo ritu, quibusve conceptis verbis lege agi oporteret, legibus XII. Tabularum non fuerat expressum. At patricii, qui sibi jurisprudentiam obtentu juris patronatus, tanquam gentilem possessionem vindicabant, (*Antiqu. nostr. Rom. I, 2, 29.*) & pontifices, quales itidem tum soli patricii erant, certos commenti erant ritus, certas formulas, quibus tum voluntariae, tum contentiosae jurisdictionis actus explicarentur, quin & certi erant dies, quibus lege agere vel fas, vel nefas esset, quorumque fasti, a Numa Pompilio primum confecti, Liv. *Lib. I. c.* 19. in pontificum custodia erant *. Cic. *pro Mur. Cap. XI.* Et haec omnia LEGIS ACTIONUM nomine veniebant.

Hotomann diatr. de formulis, in ej. opp.

Godofredus comentar. ad formulas iuris.

* Vere ergo haec omnia comparata erant ad tuendam pontificum patriciorum in civitate potentiam. Hinc patres initio haec *in latenti retinere studebant : l. 2. §. 35. D. de Orig. Jur. interpretandique* potissimum *scientia & actiones apud collegium Pontificum erant. l. 2. §. 6. D. eod.* Eoque non poterat non evenire , quod scribit Cicero *pro Muraena Cap. XI. Erant in magna* POTENTIA, *qui consulebantur, a quibus etiam dies, tamquam a Chaldaeis, petebantur :* & quod ille repetit *de Orat. I,* 41. *Veteres illi, qui huic scientiae praefuerunt* OBTINENDAE *atque* AVGENDAE POTENTIAE SVAE *caussa pervulgari artem suam noluerunt.* H.

§. XLV.

Quid per illas intelligatur?

Sunt ergo ACTIONES LEGIS quilibet actus, tum contentiosae, tum voluntariae juris-

jurisdictionis, apud magistratum, apud quem legis actio erat *, sollemni ritu certisque formulis explicandi, quique & id proprium habebant, ut nec diem, nec conditionem, nec procuratorem admitterent. *l.* 77. *& l.* 123. *D. de reg. jur.* & a pupillis sine tutorum auctoritate non possent explicari. *l.* 19. *D. de auctor. tut.*

* Elegans est conjectura Guil. Marani, qui *ad l.* 77. *D. de reg. jur. Tomo II. Op. p.* 221. LEGIS ACTIONES dictas esse putat, quae non nisi lege lata, adeoque apud populum explicari potuerint. Id enim saltim de adrogatione tradit Gell. *Noct. Attic. V*, 19. de testamentis Justinianus *pr. Inst. de testam. ord.* Postea tamen certis magistratibus eam facultatem datam esse specialibus legibus, ut apud eos esset legis actio, eoque facto pristinum nomen nihilominus mansisse. H.

§. XLVI.

Quid per actus legitimos? Eaedem erant ACTVVM LEGITIMORVM adfectiones, qui tamen, si accuratius loqui velimus, (nam aliquando omnino promiscue accipiuntur, uti *l.* 4. *D. de adopt.* juncta *l.* 77. *D. de reg. jur.*) a prioribus in eo differunt, quod & ipsi sollemniter quidem, adhibitisque certis formulis, nec tamen abscisse apud magistratum, essent explicandi. Et tales erant *hereditatis aditio*, *servi optio*, *mancipatio*, nisi cum *cessione in jure* esset conjuncta, *acceptilatio*, & similes *, *l.* 77. *D. de reg. jur.*

* Errant ergo, qui haec confundunt, quum non unum, sed multiplex inter actiones legis & actus legitimos discrimen sit, ceu ostenderunt Franc. Hotoman. *Quaest. illustr. XXXIV. p.*214. & Guil. Budaeus *ad l.* 4. *D. de adopt.* Omnes actiones

legis

legis erant & actus legitimi, quippe certo ritu certisque formulis explicandae: at hi non omnes erant actiones legis, quia non apud magistratum, sed privatos intra parietes, explicabantur. H. Sed & ipse Auctor, cum Hotomanno, quem commendat, errat, ut demonstrarunt Cujacius, & Jac. Gothofredus *ad l. 77. D. de regul. jur.* Ego certe non video, quibus adducti rationibus Heineccius, aliique, hoc loco, quo de actionibus legum disputandum est, ut suam firment sententiam, lictores atque carnifices in medium producere potuerint. Cum enim hi *lege agere* dicantur, qui in foro & judicio disceptant, suumque jus persequuntur, existimare quis possit, lictores virgis gladioque in reorum corpora saevientes, & disceptasse quoque cum reis in judicio, & jus suum persecutos esse. Sed apage istas ineptias. Alio plane sensu *lege agere* carnifex dicitur. Etenim, quando poenam de sontibus sumit, hoc agit, quod jubent leges, quoniam non magistratus, sed leges ipsae poenas statuunt. Igitur Judex, quaestione habita, reum secundum leges tantum condemnare potest, excitareque carnificem, ut *eat*, *legeque agat*, sive, id peragat faciatque, quod leges jubent. Quae cum ita sint, facile patet, haec omnia, quae de lictoribus scripsit Auctor, minime huc pertinere. Deinde nec auctor, nec alii, satis accurate distinxerunt *legis actiones* ab *actibus legitimis*. Est enim id aeternae veritatis, actionem in sensu forensi, pertinere ad accusatorem vel petitorem, qui ex lege in aliquem accusando petendove agit, quod hodie dicunt Processum instituere. Cum vero agi non possit sine formula, eaque actoris intentionem comprehendat, formula quoque *actio* dicitur, quod ex Cicerone accurate demonstravit Cl. Ernesti *in Clav. Cicer. voc. actio.* Quoniam autem nulla datur *actio*, sine lege, sive, sine jure, vel civili, vel honorario, Jureconsulti accusationem vel petitionem,

nem, *legis actionem* dixerunt. Hinc frequens illud in jure, *magistratus*, *apud quem legis actio est*, id est, apud quem potest lege agi, quique jurisdictionem habet. Ex his itaque clarissimum est, omnes *legis actiones* contentiosae esse jurisdictionis, neque ad eas haec pertinere posse; ut nec diem admittant, nec procuratorem, actuque uno peragendae sint. Sed id tantum verum est, quod ait Pomponius, *actiones illas certas sollemnesque* fuisse, id est, singulas actiones singulas quoque habuisse formulas, & in nonnullis sollemnitatem quoque fuisse adhibitam, ut in *vindiciarum caussa*. Deinde jam antiquissimi Romani voluerunt, ut quaedam civium negotia, majoris inprimis momenti, & a quibus salus fortunaque pendere solet, sollemni ritu, certisque adhibitis formulis, vel apud magistratum, vel intra privatos parietes, peragerentur, ne lites propter ea aeternae essent. Haec autem negotia, vel publice vel privatim sollemni modo rituque celebrata, *actus* dixere *legitimos*, quoniam sollemnitate a lege inducta perfici consueverunt. Cum vero *actio*, & *actus* idem apud auctores denotet, factum est, ut Jureconsulti *actus legitimos* quoque *actiones legis* appellarent. Ita Cajus *Instit. lib.* 2. *tit.* 1. cessionem in jure, *legis actionem* vocat: Papinianus vero *l.* 77. *D. de reg. jur.* tutoris dationem *actum legitimum* dicit. Recte uterque. Nam quod *actus*, id & *actio* est ex linguae genio: quod *legitimum* appellamus, id quoque *legis* esse, nemo facile negaverit. Et ita censuerunt veteres prudentes, nullum unquam futurum, qui, cum scriptum viderit, cessionem in jure legis actionem esse, existimare posset, subintelligi legis actionem proprie sic dictam, qua vel accusamus vel petimus. Dedit tamen ea res infinitis erroribus occasionem, effecitque, ut recentiores JCti, quasdam secundi generis *legis actiones* fingerent, quae apud judicem quidem, sed sine disceptatione interponantur,

tur, & voluntariae jurisdictionis sint; ac in tertiam deinde classem rejicerent *actus legitimos*, qui scilicet sine judicis auctoritate intra privatos parietes fieri soleant. Sed, his admissis, quid fiet *tutoris dationi*, quam actum legitimum esse Papinianus scripsit? Hanc vero sollemniter in jure celebratam fuisse, adeo notum est, quam quod notissimum. Res igitur omnis ita concipienda. Aut accusamus, aut petimus; & tunc *lege agimus*, sive *legis actione* experimur, desideramusque, ut jus dicat judex ille, ad quem Jurisdictio pertinet. Etenim omnis legis actio jurisdictionem requirit. Aut negotium quoddam, sive actionem, sive actum sollemnem, celebramus, a lege inductum; tunc vero nec accusamus, nec petimus, nec id volumus, ut jus dicat judex, sed ut auctoritatem suam interponat, quo actus ille legitimus, sive legis actio, robur quoddam firmitatemque acquirat. Et quoniam hic nulla requiritur jurisdictio, actio illa, sive actus legitimus recte celebrari potest coram magistratu, qui jurisdictionem contentiosam non habet. Ita apud Proconsulem, postquam urbem egressus est, licet in provinciam, in qua ipsi jurisdictio competit, nondum venerit, manumissiones & adoptiones fieri possunt, *l. 2. D. de off. Procons.* & alibi. Aut denique negotium quoddam conficimus, quod judicis quidem auctoritatem non requirit, attamen, ne aliquando dubium possit suboriri, rem eam, non eo, sed alio longe modo actam esse, sollemnem formulam, ritum, signa, testes, & alia, vel lege, vel moribus inducta, desiderat: quae, cum rite legitimeque peragimus, moremque in civitate receptum observamus, actum hunc quoque celebramus legitimum. Et ad hos actus legitimos, utriusque generis, haec tantum pertinent, ut nec diem nec conditionem admittant: uno actu peragantur, atque per procuratorem explicari non possint; de quibus vide Jacob. Gothofredum ad *d. l. 77. D. de regul. Jur. pag. 940. sequ. Oper. Juridicor.* R.

§. XLVII.

§. XLVII.

Omnia haec in latenti retinebant patricii.

Omnem hanc formularum, rituum, dierumque cognitionem patricii & pontifices, qui soli jurisprudentiam formulariam, tamquam avitam possessionem sibi retinebant, in latenti habebant *, ut plebs omnis a se penderet, ipsique rebus omnibus interessent. Sane neque actionem quisquam sine periculo instituere, neque adoptare, emancipare, similemve actum explicare poterat, nisi haec adiisset oracula, eique formulas, ritus, dies, tamquam ex tripode eloquuti essent isti Apollines. *l.* 2. §. 6. *D. de orig. jur.* Cic. *de Orat.* *I*, 41.

* Livius *Lib. IX. cap.* 46. diserte ait, *in Pontificum penetralibus repositum fuisse jus civile, fastosque, ex quibus, quandoque lege agi posset, sciretur, plebi* ante Cn. Flavium *ignotos* mansisse. Idque & Cicero *pro Muraena cap. XI.* testatur. Hinc mirae fraudes Pontificum, fastos in gratiam vel odium quorundam hominum pro lubitu turbantium, de quibus conquestus Ammianus Marcellinus *Lib. XXVI. cap.* 1. *Haec nondum extentis fusius regnis, diu ignoravere Romani, perque saecula multo obscuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant, quum in sacerdotes potestatem transtulissent intercalandi, qui licenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium suum subtrahebant tempora, vel augebant. Hocque ex coepto emerserunt alia plurima, quae fallebant, quorum meminisse nunc supervacuum puto.* Magis perspicua sunt illa Censorini *de die nat. cap. XX. Quod delictum ut corrigeretur, Pontificibus datum est negocium, eorumque arbitrio interkalandi ratio*

ratio permissa. Sed horum plerique ob odium vel gratiam, quo quis magistratu citius abiret, diutiusve fungeretur, aut publici redemtor ex anni magnitudine in lucro damnove esset, plus minusve ex libidine interkalando, rem sibi ad corrigendum mandatam, ultro depravarunt. Eamdem Pontificum fraudem notarunt Sueton. *Jul. Caes. cap. XL.* Solin. *cap. I.* & Macrob. *Saturn. Lib. I*, 14. H.

§. XLVIII.

Prodidit arcanum Cn. Flavius, unde jus Flavianum.

Sed id quoque forense regnum evertit anno ab V. C. CCCCXIX. CN. FLAVIVS, scriba, patre libertino natus, qui formulas istas cum fastis, ab Appio Claudo Coeco, cui tamquam scriba adparuerat, in codicem collectas publicavit, eoque munere tantam a populo gratiam iniit, ut Aedilis curulis crearetur *, *l. 2. §. 7. D. de orig. jur.* Liv. *Lib. IX*, 46. Cicero *pro Muraena Cap. XI. & Lib. VI. Epist. ad Attic.* 1. *de Orat. I*, 41. Plin. *Hist. Nat. XXXIII*, 1. Gell. *Noct. Attic. VI*, 9. Idque est IVS illud FLAVIANVM, de quo eo loco Pomponius.

* Ita rem referunt Pomponius & Gellius, immo & Cicero, qui Flavium, quum id mysterium enarraret, scribam fuisse ajunt. Livius contra illum *haec omnia* IN ALBO ait *proposuisse*, quod quum a magistratibus fieri soleret, videri potest jam tum Aedilis fuisse, quum hoc beneficio plebem adficeret. At potuit Cn. Flavius, uti fieri solet, primum clanculum enunciasse id arcanum, & promisso illius mereri Aedilitatem, postea Aedilis creatus, & *actionum formulas*, & *fastos*, (utrosque enim ei tribuit Cicero,) in ALBO proposuisse, maxime quum se contemni a patribus &

nobilibus animadverteret. Ceterum hujusmodi esse fastos dixeris, quos edidit, commentarioque illustravit Sibr. Siccama *apud* Graev. *Th. Antiqu. Rom. Tomo VIII.* H.

§. XLIX.

Et iterum Sex. Aelius Catus, a quo jus Aelianum.

Quam aegre hanc jacturam tulerint patres, vel ex eo patet, quod amissam recuperare cupientes possessionem, novas excogitarunt formulas, easque, ne in vulgus manarent, non litteris, sed notis perscripserint *, quo nihilominus rebus omnibus interessent. Sed iterum circa annum ab V. C. DLII. secretum prodidit *egregie cordatus homo*, uti ab Ennio vocatus est, SEX. AELIVS CATVS, de quo nos infra pluribus. Is liber IVRIS AELIANI nomine venit ** *l.* 2. §. 7. *D. de Orig. Jur.* Addatur Cicero *pro Muraena Cap. XI.*

* *Notae* non sunt *siglae*, seu litterae singulares tota vocabula exprimentes, veluti S. P. Q. R. pro *Senatus populusque Romanus*, sed certa signa, quibus unum plurave vocabula involvebant, uti [sign] quod eadem verba significabat, ceu pluribus exemplis ostendit ὁ πάνυ Cujac. *Observ. XII.* 40. Unde qui notis excipiebant alterius verba, dicebantur NOTARII, qui siglis, SINGVLARII vel SINGVLARES, ut in *l.* 1. §. 8. *C. de offic. praef. praet. Afric.* Utrosque jungit Manil. *Astron. Lib. IV. v.* 197. ubi de nato sub Virginis signo:

Hic & scriptor erit velox, cui LITTERA verbum est,
Quique NOTIS linguam superet, cursimque loquentis
Excipiat longas nova per COMPENDIA voces.

Plura

Plura habet Scaliger *in Notis ad Manil. p.* 287. & Jo. Ge. Graevius ad Cicer. *pro Mur. Cap. XI.* Tales ergo hic intelliguntur *notae*, quales Tironis & Senecae nomina prae ſe ferentes in fine *Theſauri Inſcriptionum* edidit Jan. Gruterus. Contra quae ſub Valerii Probi, Magnonis, Petri Diaconi nominibus exſtant *Notae Romanae*, *Notae juris*, *Notae litterarum*, editae a Dionyſ. Gothofr. *Auct. lingu. Lat. p.* 1451. *ſequ.* eae, ſi a paucis diſceſſeris, non *notas*, ſed ſiglas ſiſtunt. Ceterum ſaepe Critici Tribonianum notas male expreſſiſſe putant, eoque medio emendandi ſaepe, tamquam Deo e machina, utitur Cujacius. Sed vanum plerumque eſſe hoc praeſidium, jam alii oſtenderunt, maxime V. A. Corn. van Bynkersh. *Obſerv. I*, 23. *& VII*, 21. *p.* 396. H. Longa eſt obſervatio, & nihilominus tamen longiſſime a veritate aberrarunt Auctor, & alii, qui de Jure Aeliano ſcripſerunt. De notis apud Pomponium nihil legitur, cujus verba haec ſunt: *Augeſcente civitate, quia deerant quaedam genera agendi, non poſt multum temporis ſpatium Sextus Aelius alias actiones compoſuit, & librum populo dedit, qui appellatur Jus Aelianum.* Ponunt autem ſententiae ſuae fundamentum viri docti in loco Ciceronis *Orat. pro Muraen. c.* 11. *Itaque*, inquit ille, *irati illi* (jureconſulti) *quod ſunt veriti, ne dierum ratione pervulgata, & cognita, ſine ſua opera lege poſſet agi*, (quoniam Flavius & faſtos & formulas vulgaverat) NOTAS *quasdam compoſuerunt, ut omnibus in rebus ipſi intereſſent.* Jam fingunt, veteres JCtos, proditis a Flavio formulis, novas compoſuiſſe, easque, ne quis legere poſſet, notis occultis ſcripſiſſe. Sed id exſculpi ex verbis Ciceronis nullo modo poteſt. Putabimus ne Ciceronem ita concludere potuiſſe: *notas compono, ergo omnibus in rebus interſum?* Sane ex mente doctorum noſtrae aetatis virorum Romanorum ille doctiſſimus ita ratiocinari debe-

bat: *notas composuerunt, ut nemo ea, quae scripta essent, legere posset.* Deinde, *notae* non *componuntur*, sed scribuntur; *componitur* vero *formula* sive *carmen*, ut ibidem Cicero *cap.* 12. docet. Recte igitur jam olim observavit Camerarius, per *notas*, *actionum formulas*, apud Ciceronem, intelligendas esse, & aptissime ad hunc locum Cl. Ernesti *Clav. Ciceron. voc. nota*, haec notavit: *Quorsum autem opus scribere formulas illas per notas? Ne a servo iterum aut scriba publicarentur? Sufficiebat cavere, ne in talis hominis manus venirent, qui iis vulgandis gratiam popularem captare vellet & posset. Ne ii autem publicarent, qui eas tenerent, ut Aelius fecit, ne per notas quidem cavere poterant.* Ego profecto neminem mihi persuaderi patiar, ut credam, notas tam vetustas esse, ut ante Aelium jam res quaedam iis perscribi potuerint. Sed hoc etiamsi factum esset, inde tamen male concluderetur, Ciceronem de notis esse intelligendum, cum de formulis actionum manifeste loquatur. Scribit enim, *Flavium cornicum oculos confixisse, fastos proposuisse, & ab ipsis cautis JCtis sapientiam compilasse*, sive, quod idem est, actionum formulas edidisse: *hos itaque iratos factos, quod verebantur, ne jam sine sua opera lege posset agere* quivis ex populo, NOTAS *quasdam composuisse*, id est, novas excogitasse formulas, *ut omnibus in rebus ipsi interessent*, id est, ut eorum quoque opera in posterum esset necessaria, ipsique soli regnum obtinerent forense. Si quis enim, post excogitatas has notas seu formulas novas, lege agere secundum Jus Flavianum, vel secundum antiquam formulam, volebat, causa is cadebat, quod docet Cicero *ibid. c.* 12. *Cum hoc fieri* (ex formula Juris Flaviani) *bellissime posset:* FVNDVS SABINVS MEVS EST: IMMO MEVS: DEINDE IVDICIVM: *noluerunt.* Novam enim excogitarunt notam seu formulam, & eam quidem ver-

verbosiorem, qua in fundo vindicando opus esse & Jureconsultus & Praetor clamabant. Hanc Cicero ibidem recitat: FVNDVS QVI EST IN AGRO, QVI SABINVS VOCATVR, EVM EGO EX IVRE QVIRITIVM MEUM ESSE AIO. INDE EGO TE EX IVRE MANV CONSERTVM VOCO. Est igitur haec illa nota, quam composuerunt JCti, quamque deinde cum aliis Aelius in *Tripertitis* vulgavit. Ex his autem simul patet, nullam esse fragmento Pomponiano fidem habendam; cum in eo legamus, Aelium demum actiones, sive notas composuisse. R.

** IVS AELIANUM differre non videtur a Sex. Aelii Cati *Tripertitis*, in quibus, *lege XII. Tab. proposita, jungebatur interpretatio, dein subtexebatur* LEGIS ACTIO *l.* 2. §. 38. *D. de orig. jur.* Nec alia esse videtur LEX AELIA apud Ciceron. *Topic. Cap. II.* ubi librarii absurde reposuerunt *lex Aelia Sentia*, qualis Ciceronis tempore nulla exstitit. Henr. Noris. *Cenotaph. Pisan. Diss. III. Cap. IX. p.* 423. H.

Cl. Ernesti *Clav. Cicer. Ind. LL. voc. Aelia Sentia.* R.

§. L.

TERTIVM, quod patres juri XII. Tabulis comprehenso adstruxerant, quodque tamquam avitam possessionem sibi solis retinere cupiverant, est INTERPRETATIO & DISPVTATIO FORI, quarum meminit Pomponius *l.* 2. §. 5. *D. de orig. jur.* Jurisconsulti enim ex legibus illis, quas Diodor. Sic. *Biblioth. Lib. XII. pag.* 87. *Edit. Rhodom.* *βραχέως ϗ ἀπερίττως*, Gell. *Noct. Attic. XX*, 1. *eleganti atque absoluta brevitate verborum* scriptas fuisse, ait, per interpretationem, quam extensivam vocant, varia eliciebant jura nova, varias actio-

Interpretatio Legum XII. Tabularum.

V. Heineccii dissert. de interpretat. et disputat. fori. — Conradi diss. ejusd. tit.

actio-

actiones utiles, aliaque, quae propalam & κατὰ τὸ ῥητὸν legibus istis haud comprehendebantur *. Atque inde est, quod passim non modo *interpretes*, sed & AVCTORES, & CONDITORES IVRIS vocantur. Cujac. *Observ. VII*, 25. Brisson. *de verbor. sign. sub voce Juris auctores.*

* Sic patronorum tutela dicitur LEGITIMA, *non quod* NOMINATIM *de hac tutela in XII. Tabulis cautum esset, sed quod perinde acciperetur, ac si verbis legis introducta esset.* §. *un. Inst. de legit. patr. tut.* Actiones VTILES in jure nostro utramque faciunt paginam. Eae vero dicuntur *exemplo*, vel *ad exemplum*, & veluti *ad similitudinem directarum compositae. l.* 5. §. 21. *D. ut in possess. legat. l.* 1. *C. de precar. & interd. Salv. l.* 13. §. 25. *D. de action. emti.* Et videntur accepisse nomen VTILIVM, quasi *utibilium*, quia tametsi nec legum verbis, nec in albo praetoris proditae essent, uti tamen iis liceret ob paritatem rationis. Promiscue veteres dixisse VTILE & VTIBILE, patet ex locis Plauti *Mostellar. IV.* 1, 2. Terent. *Phorm. IV*, 4, 9. Alia jura a jurisconsultis per interpretationem reperta, collegimus in *Antiqu. Rom. I*, 2, 36. H.

§. LI.

Disputatio fori.

Iidem jurisconsulti, quum saepe, ut fit, de interpretando adplicandoque jure dissentirent, vel in ipso foro, vel, uti Scholiastes *Juvenalis ad Satyr. I. v.* 128. memoriae prodidit, juxta Apollinis templum, inter se disceptabant. Cujusmodi disputationis forensis exempla exstant, non modo recentiora, *l.* 19. *D. de lib. & postum. l. ult.* §. 26. *D. de*

muner.

muner. & honor. ſed & vetera: veluti Craſſi & Galbae apud Ciceron. *de Orat. I,* 56. nec non Scaevolae; Manilii & Bruti apud eumdem *de Finib. I,* 4. Quidquid vero *poſt magnas varietates obtinuerat, l. ult. D. pro legato. l.* 32. *D. de obligat. & act. l.* 55. §. 1. *D. de legat. II.* id juris habebat auctoritatem, & ex DISPVTATIONE FORI *venire* dicebatur, Aſcon. Pedian. *in Verrem Lib. I. cap.* 42. & IVRIS RECEPTI, RECEPTAE SENTENTIAE, vel RECEPTI MORIS, nomen accipiebat*, Feſtus *in Receptus mos*, & RECEPTVM ESSE, dicebatur, *l.* 115. §. 2. *D. de verb. oblig. l.* 41. *D. de reb. cred.*

* Quum vero *recipi* dicatur, quod uſu ac conſuetudine inoleſcit: omnia illa jureconſultorum interpretamenta, & quaecumque per diſputationem fori ad liquidum perduxiſſe ſibi videbantur, tamquam conſuetudines valuerunt. Hinc vocantur *jus, quod* SINE SCRIPTO *venit : l.* 2. §. 5. & §. 12. *D. de orig. jur.* MOS, *pr. Inſt. de pupill. ſubſt.* Cic. *de Leg. II,* 24. *jus* CONSVETVDINIS, *quod in morem vetuſtas vulgi approbatione perduxit*, Cicero *de Invent. II,* 54. H.

§. LII.

Omnia iſta jura, interpretatione prudentum, vel diſputatione fori introducta, IVS CIVILE communi nomine vocantur *l.* 2. §. 5. *D. de orig. jur.* Cicero *de Offic. III,* 16. itemque IVS CONSENSV RECEPTVM, *pr. Inſt. de adquiſ. per adrog.* nec non IVS COMMENTICIVM, uti *l.* 20. *D. de poen.* interpretatur

Inde natum jus civile ſtricte dictum.

 tatur

tatur V. A. Corn. van Bynkershoek *Obſ. V, 16. p. 82. ſequ.* Ut adeo jus civile, quod alioquin latius patet, ſaepe opponatur legibus, Cic. *pro Caecin. Cap. XXVI.* adeoque ſolam τὴν τῶν σοφῶν νομοθεσίαν (uti vocat Theophil. *ad princip. Inſt. de off. jud.*) id eſt, jus a jureconſultis interpretando diſputandoque invectum denotet.

§. LIII.

Quod initio clam habetur, postea publice profeſſus eſt Tib. Coruncanius.

Hanc quoque ſcientiam initio in penetralibus ſuis repoſitam habebant patricii generis juriſconſulti, rati, id, quod res erat, non parum ſe inde auctoritatis conſequuturos, ſi ſibi ſolis hanc poſſeſſionem retinerent. Enimvero circa annum ab V. C. D. repertus eſt, qui hos jurisconſultorum circulos turbaret, TIBERIVS CORVNCANIVS, vir conſularis, triumphalis, & primus e plebe pontifex maximus. *Epit. Liv. Lib. XVIII. Ante hunc* enim *ex omnibus, qui ſcientiam nacti ſunt, puplice profeſſum neminem traditur: ceteri autem ad hunc* IN LATENTI *jus civile retinere cogitabant* *, *ſolumque conſultatoribus potius, quam diſcere volentibus ſe praeſtabant. l. 2. §. 35. & §. 38. D. de orig. jur.*

* Tales fuere vetuſtiſſimi jurisconſulti omnes PAPIRIVS, APPII CLAVDII, SEMPRONIVS SOPHVS, C. SCIPIO NASICA OPTIMVS, Q. MVCIVS, quippe nec docendo, nec ſcribendo celebritatem conſequuti. At qui poſt Tiberium Coruncanium memorantur, partim publice profeſſi ſunt, veluti SEX. & P. AELII, fratres, & P. ATILIVS

LIVS *l.* 2. §. 38. *D. de orig. jur.* BALBVS LVCILLIVS, AQVILLIVS GALLVS, SER. SVLPICIVS: *l.* 2. §. 43. 44. *D. eod.* partim juris civilis mysteria scriptis divulgarunt. Sic enim SEX. AELII *Tripartita veluti cunabula juris continuerunt. l.* 2. §. 38. *D. eod.* P. MVCIVS, BRVTVS & MANILIVS *jus civile fundarunt. l.* 2. §. 39. *D. eod.* Q. MVCIVS *jus civile primus constituit generatim in libros decem & octo redigendo. l.* 2. §. 41. *D. eod.* Demum in vulgus manavit id secretum, ut non modo plebeji, sed & peregrini, summam sibi scientiam adquirerent, vereque cecinerit Juvenalis *Satyra VIII. v.* 47.

Tamen ima plebe Quiritem
Facundum invenies: solet hic defendere caussas
Nobilis indocti: veniet de plebe togata,
Qui juris nodos & legum aenigmata solvat. H.

§. LIV.

Magistratus initio pauci.

Interea contigit, ut MAGISTRATVVM ROMANORVM numerus non parum amplificaretur. Quum enim initio bini tantum CONSVLES reipublicae praeessent, (§. XIII.) & praeter eos ac TRIBVNOS PLEBIS, (§. XVIII.) itemque binos AEDILES PLEBIS, Tribunorum adjutores, anno ab V.C. CCLX. simul cum illis creatos, Gell. *Noct. Att. XVII,* 21. Dionys. Halicarnass. *Lib. VI. p.* 411. * ac denique QVAESTORES, jam a Regibus institutos, deinde a primis consulibus restitutos, & postea subinde multiplicatos **, Plutarch. *in Poplicol. p.* 103. Tacit. *Annal. XI,* 22. Ulpian. *l. un. D. de offic. Quaest.* nulli in urbe magistratus ordinarii essent; postea multi alii, tum ordinarii, tum extraordinarii

accesserunt. Idque tanto facilius indulgebat populus, quanto magis eo imminui videretur potentia consulum, quippe inter plures distrahenda.

* Aediles a Graecis ἀγορανόμοι nominantur, quod patet ex Polybio, Dionysio, Dione, Plutarcho, Herodiano, aliisque. Aediles autem Plebis recte Tribunorum adjutores dixit Heineccius. Auctor enim est Dionysius *l. c.* quotannis creatos, τοὺς ὑπηρετήσοντας τοῖς δημάρχοις ὅσων ἂν δέωνται, καὶ δίκας ἃς ἂν ἐπιτρέψωνται ἐκεῖνοι, κρινοῦντας, *qui tribunis subministrent quicquid opus sit; & lites, quas tribuni eis commiserint, judicent.* Idem paulo post scribit: καὶ τὴν ἐξουσίαν ὑπηρετικὴν ἑτέρων ἔχουσιν, *& potestatem habent alterius magistratus ministram:* quem locum male sollicitat Casaubonus, cum rescribendum censet, ἐξουσίαν οὐχ ὑπηρετικήν. Confundit enim Aediles Curules cum plebejis, quos Dionysius significanter ὑπηρέτας τῶν δημάρχων, *ministros tribunorum*, appellat. Cum vero ad hosce Aediles, praeter annonam, aedium sacrarum, publicorum locorum, ludorumque cura antiquitus spectaret, factum deinde est, ut harum rerum procuratione ab Aedilibus curulibus suscepta, sola ferme annonae, rerum promercalium, ludorum plebejorum, & ne loca publica sordibus foetoreque inquinarentur, cura iis concessa sit. Occurrunt in numis Aediles Plebis sellis vulgaribus simul insidentes; utrinque autem modius cum spica, quae symbola, & apparens praeterea Spiciferae Cereris caput, omnino annonae procurationem arguunt. Vid. Spanhemius *de Usu & Praestant. Numism. Dissert. X. Tom. II, pag.* 152. Ludos plebejos ab eis celebratos esse, passim legimus apud Livium. Discurrisse Aediles per fora, vicos, plateas, & inspexisse res omnes venales, Plautus docet *Captiv. Act. IV. Scen.* 2. *Tum piscatores, qui praebent populo pisces foetidos &c.*

Eis

Eis ego ora verberabo ſirpiculis piſcariis. Et mox: *Tum lanii, qui locant caedundos agnos, & duplam agninam danunt, qui petroni nomen indunt verveci ſectario; eum ego ſi in via petronem publica conſpexero, & petronem & dominum reddam mortales miſerrimos.* Curam geſſiſſe eos, ne immunditie foetoreque publica loca foedarentur, idem *ibid.* docet: *Piſtores, qui alunt furfuri ſues, quarum odore nemo piſtrinum praeterire poteſt: Eorum ſi quojusquam ſcropham in publico conſpexero, ex ipſis dominis meis pugnis exculcabo furfures.* Quae Plauti verba incogitanter Heineccius §. 75. *infr.* ad Aediles curules retulit, cum nemo non videat, Poëtam ad Plebejos alludere. Iidem praeterea, quae iter in publica via impediebant, frangebant conſcindebantque, *l.* 12. *D. de pericul. & commod. rei vend.* diſpellebant plebeculam in plateis negotia conferentem, Plautus *ibid. Proinde, ut omnes itinera inſiſtant ſua, ne quis in hac platea negotii conferat quicquam ſui. Nam meus eſt baliſta pugnus*, &c. iniquas frangebant menſuras, *l.* 13. §. 8. *D. locat.* Cumque ab ipſa magiſtratus origine jurisdictionem propriam Aediles plebeji non habuerint, verum de rebus tantum Tribunorum arbitrio ad ſe delatis cognoverint, recte ſtatuit Hotomannus, eos Edictum in albo non propoſuiſſe. Sed edicebant viva voce in foris aut plateis, quae fieri vellent, ut ex Plauto *l. c.* cognoſcimus: *Prius edico, ne quis propter culpam capiatur ſuam;* judicabant de rebus levioribus de plano, immorigeros verberabant manu, flagellisque caedebant, ut praeter Plautum, docet Suetonius *in Claud. cap.* 38. & *l.* 12. *D. de decurion.* pignora quoque capiebant, poenasque irrogabant, Tacitus *Annal. Lib. XIII. c.* 28. lites vero propter res emptas venditasque obortas dirimebant Aediles curules. Geſſerunt tamen hunc magiſtratum illuſtribus apud Romanos familiis orti, quod numi docent a Spanhemio *l. c.* producti. R.

** Initio

** Initio duo erant patricii generis, qui *urbani* dicebantur. Eos anno ab V. C. CCCXXXII. duplicari voluerat Senatus, ut praeter duos urbanos duo consulibus ad ministeria belli praesto essent. Exigente vero plebe, ut pars ex plebe fieret, tota res de augendo quaestorum numero tum omissa est, Liv. *Lib. IV. cap.* 43. Nihilominus quatuor, & in his tres plebeji creati anno V. C. CCCXLIV. *Lib. IV. cap.* 55. Anno CCCCLXXXVIII. denuo ampliatus Quaestorum numerus, ut essent octo, *Epit. Liv. Lib. XV.* ex Cornelii Sullae porro instituto viginti, Tacit. *Annal. XI*, 22. ex Caesaris quadraginta creari coeperunt, Dio Cass. *Lib. XLIII.* ad an. V. C. 709. At quo plures fuerunt sub principibus, eo minus auctoritatis retinuerunt, cura aerarii primum ad praetorios viros; Dio Cass. *Lib. LIII. init.* Sueton. *Aug. Cap. XXXVI.* Tacit. *Hist. IV.* 9. postea ad praefectos aerarii translata: Tacit. *Annal. XIII*, 28. Plin. *Paneg. cap.* 121. ut demum Quaestura ingressus tantum gerendorum honorum, sententiaeque in senatu dicendae esset. *l. un.* §. 3. *D. de offic. Quaest.* H. De quaestoribus, cura aerarii, eaque saepius immutata, exposuit cum temporum luce Lipsius *ad Tacit. Annal. Lib. XIII. Excurs. B.* & post eum Spanhemius *de us. & praestant. numism. diss. X. Tom. II. pag.* 160. R.

§. LV.

Postea his accessere Censores & Praetores.

Sic primum anno V. C. CCCX. CENSORES censui agendo, lustro condendo, legendo Senatui, moderandaeque disciplinae publicae creati sunt. Dionys. Halicarn. *Lib. XI. extr.* Liv. *Lib. IV. Cap.* 8. *l.* 2. §. 17. *D. de orig. jur.* Deinde anno CCCLXXXVII. juri dicundo institutus est PRAETOR *urbanus*, * cui anno ab V. C. DX. accessit alter, qui

qui inter cives & peregrinos jus diceret, & his paullatim alii, ut primum eorum numerus ad quatuor, deinde ad sex, mox ad octo, denique ad decem, duodecim, immo & ad sedecim excreverit **. Dio Caſſ. *Lib. LVIII. p.* 634. *l.* 2. §. 27. 28. 32. *D. de orig. jur.* Lipſ. *Excurſ. D. ad Tacit. Annal. Lib. I.*

* Recte, *urbanum Praetorem* inſtitutum, Heineccius ſcripſit. Scio, Mylium *diſſert. de Praetor. peregrin.* ſtatuiſſe, Praetorem alterum, *Urbanum* eo demum tempore dictum fuiſſe, quo *Peregrinus* creari coeperit, cum antea minus neceſſarium videretur, unum Praetorem ab alio quoquam, addita hac nota, diſcernere. At enimvero Praetor tum inſtitutus neceſſario *urbanus* fuit appellandus, ut diſcerneretur a Praetoribus, qui extra urbem cum finitimis bella gerebant. Notum enim eſt, veteres, Conſules cum exercitu profectos, Praetores nominaſſe, ut docent Cicero *de LL. Lib. III. c.* 3. Feſtus *voc. Praetoria.* Aſconius *Lib. I. in Verr. cap.* 14. aliique. Conſule Perizonii *diſſertat. de Praetorio p.* 8. Optime igitur fragmentum Pomponii *l.* 2. *D. de orig. jur.* §. 27. habet: *cum Conſules avocarentur bellis finitimis, neque eſſet, qui in civitate jus reddere poſſet; factum eſt, ut Praetor quoque crearetur, qui urbanus appellatus eſt, quod in urbe jus redderet.* Firmat haec Livius *Lib. VI. in fin. Conceſſum nobilitati de Praetore uno, qui jus in urbe diceret, ex patribus creando.* R.

** Ex his unus jurisdictionem *urbanam*; alter *peregrinam*; quidam *provincias praetorias*; reliqui *quaeſtiones publicas* ſortiebantur. Maxima erat dignitas Praetoris urbani, qui ideo PRAETOR MAIOR dicebatur. Feſt. *in Major conſul.* Plutarch. *in Bruto p.* 986. Dio Caſſ. *Lib. XLII. p.* 195. Caeſar *de Bello civili. III*, 20. & COLLEGA

LEGA COSS. cui omnia absentium Coss. officia incumbebant Cic. *Lib. X. ad familiar. Epist.* 12. Plin. *Panegyr. Cap.* 92. Gell. *Noct. Att. XIII*, 14. Dio Cass. *Lib. LIX, ad an. V. C.* 793. Aliquando tamen duae conjungi solebant jurisdictiones, veluti urbana & peregrina, Liv. *Lib. XXIV*, 44. *XXV*, 3. *XXVII*, 36. quemadmodum & apud Gruter. *Inscr. p. DIII.* laudatur ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΚΑΤΑ ΠΟΛΙΝ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ. Ita & duas de criminibus quaestiones interdum conjungi consuevisse, jam olim observavit Sigon. *de Judic. II.* 4. *p.* 400. H. De voce στρατηγοῦ vide differentem Spanhemium *ad Julian. Orat.* 1. *pag.* 76. *& dissert. IX. de us. & praestant. numism. Tom.* I. *pag.* 697. Idem de Praetoribus, fascibus ac securibus, quibus utebantur Romae, & in provinciis, late exposuit *dissert. X. Tom. II. pag.* 104. *sequ.* Summum Praetoris urbani honorem ex eo conjicere possumus, quod functi consulatu continuo Praetores urbani fiebant, ut docet Livius *Lib. X. c.* 22. 47. cum alias Praetura esset proximus ad Consulatum gradus. Imo, qui Censuram gesserant, quae dignitas post Consulatum deferri consuevit, Praetores facti sunt, eodem Livio *Lib. XXIII. c.* 30. docente. Et Caesarum tempore, cum Impp. Consulatum adsumerent, Praeturam urbanam, ut dignitate ei proximam, filiis aut nepotibus, una cum Caesaris titulo subinde reliquerunt. Tacit. *Hist. IV. c.* 3. Sueton. *in Domitian. c.* 1. De Praetore Peregrino est erudita dissertatio Cl. Conradi *in Parergis.* R.

§. LVI.

Nec non Aediles curules.

Eodem tempore, quo primum Praetorem urbs vidit, & duo AEDILES CVRVLES creati, qui foro rerum promercalium, ludis, viis, aedibusque publicis, omnibus denique, quae

quae ad decus & tutelam urbis pertinere videbantur, praeessent. Liv. *Lib. VI. extr.* & *Lib. VII. Cap.* 1. *l.* 2. §. 26. *D. de orig. jur.* Iis Jul. Caesar rei frumentariae caussa quatuor alios ex plebe, & in his binos, quos CEREALES vocavit *, adjecit. Dio Cass. *Lib. XLIII. extr. l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.*

* Alias Aedilibus plebis praecipue incubuit cura annonae & rei frumentariae, adeo ut nihil in numis frequentius sit, quam Aedilitatis istius χάραγμα, puta duo modii cum spicis. Vaillant *de famil. Rom. Tomo II. p.* 213. Ez. Spanhem. *de usu & praest. numism. Tomo II. p.* 151. *sequ.* Videtur ergo Caesar hanc annonae curam ab Aedilibus plebejis ad cereales (quamvis & hi ex plebe essent,) transtulisse. Ceterum ineptiunt Alex. ab Alexandro *Genial. Dier. II,* 15. & Rosin. *Antiqu. Rom. VII,* 1. & quotquot eos sequuntur, ac ii, qui ex locis Dionis & Pomponii duos *Praetores cereales*, quales numquam Roma vidit, exsculpunt. Eos vero jam satis refellit Bern. Henr. Reinoldus *Varior. Cap. III. p.* 26. *sequ.* H. Annonae cura & ad plebejos, & ad curules Aediles pertinuit, atque utrique dignitati χάραγμα, modius cum spicis, in numis commune est. Imo mansit quoque iis haec cura, licet Cerealibus institutis, uti demonstravit Spanhemius *Dissert. X. de Us. & praestant. Numism. pag. cit.* Hos vero Caesar ideo instituit, ne urbs laboraret inopia & plebs seditiones excitaret. Quam ob caussam Augustus quoque postea annuos annonae Praefectos, e viris Praetoriis, fecit, eodem Spanhemio *ibid.* docente. Occurrunt adhuc Aediles Cereales Gordiani temporibus in marmore apud Gruterum CCLXXII. 6. R.

§. LVII.

§. LVII.

Itemque magistratus majores extra ordinem creati.

Addimus magistratus majores, aliquando extra ordinem creatos, veluti DICTATORES, in re trepida ab alterutro consulum, cujus sors exierat, noctu, silentio dictos: Livius *Lib. VIII. Cap.* 23. Dio Cass. *Lib. XXXVI.* DECEMVIROS legibus ferendis, quos semel tantum creatos, diximus. (§. XXV.) TRIBVNOS MILITVM COS. POTEST. qui ab anno V. C. CCCIX. quum de Consule alterutro ex plebe creando patribus cum plebe non conveniret, aliquamdiu loco Coss. fasces tenuerunt: Liv. *Lib. IV. Cap.* 6. INTERREGES, ad quos abdicantibus se consulibus, vel in magistratu exstinctis imperium curaque comitiorum consularium redibat: Liv. *Lib. III*, 8. *V*, 31. *VI*, 1. *VII*, 17. 21. *VIII*, 23. denique PRAEFECTOS VRBI, qui initio, profectis ab urbe regibus, ac mox magistratibus, deinde feriarum Latinarum caussa, reliquis magistratibus in monte Albano sacra facientibus, ut urbi interim praeessent, ex nobili juventute extra ordinem creabantur. * Tacit. *Annal. VI*, 10. 11. Gell. *Noct. Attic. XIV. extr. Excerpta Peiresc. p.* 477. & *l.* 2. §. 33. *D. de orig. jur.*

* Cave ergo hos praefectos urbi confundas cum illis, qui postea ab Augusti temporibus urbi praeerant, & de quibus singularis in Pandectis exstat titulus *de officio praefecti urbi.* Nostri enim, de quibus hoc loco loquimur, fuerunt magistratus extraordinarii, & qui vice aliorum absentium funge-

fungebantur: ii, qui ab Augusto constituti, ordinarie praeerant urbi, & quaevis fere jura reliquorum magistratuum usurpabant, non modo jus gladii intra urbem, sed & jurisdictionem intra centum ab urbe lapides sibi vindicantes. Sed de his infra plura dicendi locus erit. H.

§. LVIII.

XXviri, in quo numero Decemviri stlitibus judicandis.

Sed & minores MAGISTRATVS alii *quotannis* vel statis temporibus, alii interdum *extra ordinem* creabantur. Primi generis erant, qui numero rotundo XXVIRORVM nomine veniebant, quamvis eorum XXVI. numerarentur. Dio Cass. *Lib. LIV. p.* 540. *ad an. V.* C. 741. In eo numero erant DECEMVIRI STLITIBVS IVDICANDIS, * qui praetori cognoscenti aderant in consilio. Ulpian. *Fragm. I,* 13. & hastae judicioque centumvirali praeerant. Sueton. *Aug. Cap. XXXVI.* *l.* 2. §. 29. *D. de orig. jur.* Ger. Noodt *de Jurisdict. I,* 12. Siccama *de judic. centumv. Lib. I. Cap. IX.*

* STLITIBVS veteres dicebant pro *litibus*, ut asperitate quadam juvarent litteram nimis lenem L. Sic & *locus* illis erat STLOCVS, *latus* STLATVS, Fest. *voce Stlata.* De eo ἀρχαϊσμῷ plura Jan. Rutgers. *Var. Lect. V,* 16. Funcc. *de puerit. Lat. lingu. Cap. IV.* §. 4. *p.* 263. Ceterum postremis temporibus auctum hunc numerum esse, vel inde patet, quod & XVVIRI immo & XXVIRI STLIT. IVD. occurrunt in marmoribus apud Reines. *Inscr. VI,* 42. 50. & 136. H. Nemo credat, numerum Decemvirorum postremis tempobus auctum esse. Heineccius enim indices Reinesianos exscripsit, qui erroribus typographicis

ſunt pleniſſimi; lapides vero ipſos, alia omnia edocentes, ne adſpexit quidem. Nam apud Reineſium *Claſſ. VI. num.* 42. marmor nec *XVVIROS*, nec *XXVIROS* exhibet: verum Reineſius lacerum in lapide ICANIDIS vocabulum ex ingenio ita emendavit: X. V. STL. IVDICANDIS. Quam feliciter, videant alii. Quod autem ſcripſit ille Vir doctiſſimus, *Quindecim viros ſtlitibus judicandis* ex antiquitate & marmoribus vetuſtis notiſſimos eſſe, id mihi nunquam perſuadere potuit. Imo quovis pignore vellem contendere, in errorem quoque ipſum inductum fuiſſe ab Indice Gruteriano, in quo *XVViri* occurrunt magno numero, qui tamen, ſi lapides ipſos conſulueris, omnes ſunt *Decemviri*. *Viginti viros* vero cum putavit inveniſſe ſe in loco Spartiani *Vit. Julian. c.* 1. *Inter viginti viros electus eſt. Suffragio matris Marci*, vehementer erravit, & ſententiae ſuae favens, male hiſtorici verba interpretatus eſt. Sunt enim ibi *viginti viri*, quorum in numero ipſi *Decemviri ſtlitium judicand.* fuerunt, quod ipſum Caſaubonus docere potuiſſet. Lapis, quem *num.* 50. *Claſſ. ead.* vulgavit Reineſius, clariſſime XVIR STLIT. IVD. exhibet. Ita etiam habet marmor *num.* 78. & 136. at, quod affert *num.* 58. e collectione Piccarti, refert XVVIR. STLIT. IVD. Id tamen ipſe Reineſius ſubleſtae fidei eſſe & σφάλματα γραφικὰ habere, pronuntiavit. R.

§. LIX.

Quatuorviri viar. curand. Triumviri A. A. A. F. F. Trium-

In eodem XXVIRORVM numero erant QVATVORVIRI VIARVM PVBLICARVM CVRANDARVM, * de quibus *l.* 2. §. 30. *D. de orig. jur.* Gruter. *Inſcr. p. XVI*, 10. TRIVMVIRI A. A. A. F. F. id eſt, *auro, argento, aeri flando feriundo*, Cic. *Lib. VII. ad famil.*

famil. Epist. 13. TRIVMVIRI CAPITALES, qui carceris custodiae suppliciisque sumendis praeerant, quin & de furibus, servis, aliisque vilioribus capitibus cognoscebant apud columnam Maeniam *l.* 2. §. 30. *D. de orig. jur.* Epit. Liv. *Lib. XI.* Valer. Max. *Lib. V. Cap.* 4. *ex.* 7. Rupert. *ad Pompon. p.* 265. *sequ.* QVINQVEVIRI CIS & VLTRA TIBERIM, qui suae quisque regionis aedificiis nocturno tempore incendiorum caussa praeerant, *l.*2. §.31. *D. de orig. jur.* Liv. *Lib. XXXIX.* 14. &, quorum postea suppressum est officium, IIVIRI CVRATORES VIARVM extra urbem. Dio Cass. *Lib. LIV. p.* 540. *ad an. V. C.* 741. Ev. Otto *de tutel. viar. Part. II. Cap.* 5. *p.* 375.

viri capitales. Quinqueviri cis & ultra Tiberim. IIviri curat. viar.

* Dicti etiam VIOCVRI, Varr. *Lib. IV. de lingua Lat. init.* Cujac. *Obs. XII*, 40. IIIIVIRI VIAR. CVRAND. Gruter. *Inscr. p. XXVI*, 10. IIIIVIRI ITER. Idem *p. MLXVI*, 7. *p. MLXXVIII. n.* 14. & *p. MLXXXIII*, 11. quod exponunt *Quatuor viri iteris* pro itineris, cujus ἀρχαϊσμοῦ vestigia passim supersunt. De iis, uti & de reliquis magistratibus omnibus viarum curatoribus accuratissime suo more egit V. C. Everard. Otto *de tutela viar. Part. II. Cap.* 5. H. De *Triumviris monetalibus*, agit Spanhem. *de Us. & Praest. Numism. Dissert. X. Tom. II. pag.* 167. *sequ.* Is ibidem docet, aevo sequiore hoc signandae pecuniae munus penes Procuratores monetarum exstitisse, qui pendente e nutu Comitis S. L. ejusdem auctoritate pecuniam signari curabant. Liquet id, tum aliunde, tum ex Ammiano *Lib. XXVIII. c.* 1. a quo *monetae praepositi* vocantur. De *Triumviris capitalibus*, Lipsius *ad Tacit. Annal.*

Lib. V. cap. 9. iique, quos laudat Cortius *ad Sallust. Catil. c.* 55. exposuerunt; quibus addendus Georg. d'Arnaud *de Jur. Servor. c.* 8. a quo bene observatum est, poenas Triumviros ab iis tantum exegisse, quos publici criminis aliquid patrantes deprehenderant. R.

§. LX.

Magistratus minores extraordinarii.

Denique & extra ordinem aliquando creatos animadvertimus magistratus quosdam minores, veluti PRAEFECTOS ANNONAE, Liv. *Lib. IV. Cap.* 12. QVINQVE VIROS MENSARIOS, Liv. *Lib. VII. Cap.* 21. DVVMVIROS NAVALES, qui orae maritimae praeerant, classisque ornandae reficiendaeve curam habebant. Liv. *Lib. IX. Cap.* 30. *XL,* 18. *&* 26. Celebratur etiam in jure nostro PRAEFECTVS VIGILVM, qui & ipse magistratus extraordinarius. * *l.* 2. §. 33. *D. de orig. jur.* sed eum ab Augusto demum constitutum, non hujus esse epochae, patet ex *l.* 3. *pr. D. de offic. praef. vigil.*

* Praefectum vigilum magistratum esse negat Pomponius *l.* 2. §. 33. *D. de orig. jur.* Sed sensus est, eum inter magistratus ordinarios non fuisse, ceu ad eum locum recte observarunt Cujacius, Jan. Guill. *de Magistrat. Rom. Lit. C. p.* 1. & V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiss. p.* 55. Quum vero ipse Pomponius *d. l.* 2. §. 18. *eod.* Dictatorem vocet magistratum, qui & ipse extra ordinem in re trepida solebat creari: cur, quaeso, id nomen abjudicemus Praefecto vigilum? H. Recte Heineccius Praefectum Vigilum inter magistratus retulit, licet contradicat fragmentum Pomponianum, quod misere hic detruncatum esse jam

Cuja-

Cujacius obſervavit. Etenim commodum vix ſenſum haec *ibidem* admittunt: *Praefectus vigilum extra ordinem utilitatis cauſa conſtitutus eſt;* cum ſatis conſtet, ab Auguſti imperio ad Juſtiniani usque aetatem, dignitatem Praefecti vigilum legitimam perpetuamque fuiſſe. Eam ob cauſſam *de officio Praef. vigilum* titulus in Digeſtis eſt, quo dicitur, ipſum habere *cognitionem quaeſtionemque*, & *judicem conſtitutum eſſe.* Imo fuit is Conſtantini M. tempore equitum Romanorum Praeſul, uti Praefectus urbi Senatorum, docente *l. un. Cod. Theodoſ. de his, qui ven. aetat.* atque ad ipſum, tanquam Romanae civitatis magiſtratum, data eſt ejusdem Conſtantini M. *lex* 3. *Cod. eod. de infirmand. his, quae ſub tyran.* ubi conſulendus Jac. Gothofredus. R.

§. LXI.

Quum itaque conſulum munia poſtea per tot majores minoresque magiſtratus ſpargerentur: non mirum profecto eſt, pleroſque eamdem ſibi ſumſiſſe poteſtatem, edictis jura nova conſtituendi, qua conſules uſos eſſe diximus (§. XVIII.). Uti enim hoc ideo faciebant conſules, quod in regum locum ſucceſſiſſent (§. XVIII. juncto §. IV.) ita nihil aequius videbatur, quam eadem poteſtate gaudere reliquos magiſtratus, in quos quaedam conſularis poteſtatis partes fuerant translatae. *

Illi habebant jus edicta proponendi.

* Cauſſa ergo, quam ob rem magiſtratus edicta poſſent proponere, non erat IMPERIVM, ceu exiſtimavit Car. Sigon. *de jure civ. Rom. I*, 20. Nam & AEDILES CVRVLES edicta proponebant, qui nec vocationem, nec prenſionem habebant. Gell. *Noct. Att. XIII*, 13. itemque TRIBVNI PLEB.

 quos

quos SINE IMPERIO *esse*, diserte ait Appius Claudius apud Liv. *Lib. II. cap.* 56. nec non SACERDOTES, veluti Pontifices & decemviri sacrorum, Liv. *Lib. XL. cap.* 37. augures, Valer. Max. *Lib. VIII. cap.* 2. *ex.* 1. & inprimis PONTIFEX MAX. cujus de edicto perpetuo, sub sacerdotii auspicium proposito videndi Tacit. *Histor. II*, 91. Gell. *Noct. Attic. II*, 28. Jac. Guther. *de jure pontif. I*, 12. Jo. Andr. Bos. *de pontif. max. Rom. IV*, 1. Henr. Dodwell. *Adpend. praelect. Cambden. p.* 653. *sequ.* Et tamen sacerdotes sine imperio & potestate fuisse, scribit Livius *Lib. IV. cap.* 54. ipseque fatetur Car. Sigon. *ibid. I*, 19. Fundamentum ergo genuinum juris edicendi est HONOR, quo quicumque fungebantur, ii & edicta reddebant. Honoribus autem fungebantur non modo magistratus, nec hi soli dicebantur HONORATI, Liv. *Lib. XXV*, 5. Ovid. *ex Ponto IV*, 5. *v.* 2. *& ad Liviam v.* 329. vel HONORE VSI, apud Flor. *Hist. I*, 13. & Sallust. *Catilin. c.* 49. & Gruter. *Inscr. p. CCCLIII*, 6. *p. CCCLXXXVII*, 8. *p. CCCLXXXXII*, 1. verum etiam sacerdotes, ut docent exempla apud Grut. *p. CCCLVII*, 3. & *p. CCCLXIV*, 1. Unde & hi aeque edicebant, ac illi. Nec alia est ratio, cur IVS, quod ex magistratuum edictis descendit, dicatur HONORARIVM. *l.* 52. §. 6. *D. de obligat. & act.* §. 7. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.* Cujac. *Not. prior. ad d.* §. 7. & Raevard. *de auctor. prud. Cap. X. p.*1008. H. Plurima loca collegit Heineccius, ut sententiam probabilem redderet, fundamentum juris edicendi in honore positum esse: at enimvero pleraque testimoniorum, id quod contendit, minime probant. Ita apud Dodwellum *l. c.* de edicto Pontificis nihil invenies; & lapides tres e Grutero producti huc plane non pertinent, cum in iis *honore usi*, sint decuriones municipales. In marmore quidem pag. CCCLVII. 3. *M. Antonius Januarius Honoratus Au-*

Augustalis Misenis, occurrit, & in altero CCCLXIV. 1. *Fabiani Honorati*, fit mentio. Sed *Honoratus* ibi est nomen viro proprium, quod animadvertit jam Georg. d'Arnaud *Var. Conject. Lib. I. c. 3. pag.* 32. & praeterea utroque etiam in lapide flamines municipales indicantur. Nec male pronunciavit laudatus d'Arnaud, eodem jure, mulierem quandam, quae *Honorata* nuncupatur apud Gruterum DCCXXVI. 6. nos affirmare posse in honore fuisse, eoque & jurisdictionem, & jus proponendi edicta habuisse. Uti autem caussa, quamobrem magistratus edicta possent proponere, non *imperium* fuit, ut recte sentit Heineccius, ita quoque ab *honore* jus edicendi difficulter deducitur, cum inde sequeretur, & Jus Pontificium, Augurum, & verbo, jus sacrum omne, honorarium dicendum esse; quo tamen nomine id nemo veterum extulit. Imo sacerdotes in numero magistratuum non fuisse, sed singulari duntaxat effulsisse dignitate, demonstravit Graevius *in praefat. Tom. V. Thes. Antiquit. Rom.* Modestinus vero *l.* 52. *de obligat. & action.* scribit: *jure honorario obligamur ex his, quae edicto perpetuo, vel* MAGISTRATV *fieri praecipiuntur, vel fieri prohibentur.* Cum tamen negari non possit, sacerdotes quoque edixisse, rectius statuimus, edicta quondam omnia vi muneris publici, vel civilis vel sacri, fuisse proposita. Etenim id omnes facile perspiciunt, neminem munus publicum rite curare potuisse, nisi simul haberet edicendi de rebus iis potestatem, quae ad curam muneris, cui erat praepositus, pertinere videbantur. Quae de jure honorario addidit auctor, ea clarissime exponuntur in Institutionibus *de jur. nat. gent. & civ.* §. 7. *Hoc jus honorarium solemus appellare, quod qui honorem gerunt, id est, magistratus, auctoritatem huic juri dederunt.* R.

§. LXII.

Iisque definiendi ea, quae legibus non erant definita.

Quod itaque obſervavit Ariſtoteles *Polit. III*, 11. *oportere leges dominas eſſe, ſi ſint recte ſcriptae, magiſtratus autem* EDICERE *de illis*, περὶ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι, καθόλου δηλῶσαι περὶ πάντων· *de quibus leges exquiſite aliquid decernere nequeant, eo, quod non facile ſit ſermone generali ſingulos caſus comprehendere:* id ſemper obſervarunt MAGISTRATVS ROMANI plerique, ut alucinentur omnino, qui ſolos PRAETORES edicta reddidiſſe exiſtimant. *

* Ejus ſententiae fuit Jaſon *in l.* 1. *pr. D. de nov. op. nunc. n.* 7. Et quamvis viro non indocto ignotum non fuerit, Proconſules etiam & Aediles curules edixiſſe, ex *gloſſa* tamen *ad* §. 7. *Inſt. de jur. nat. gent. & civ.* notat, Praeſides quoque provinciarum & Aediles ex Praetoribus fuiſſe. Quo nihil dici potuiſſet abſurdius. At ſi fingamus eos jure praetorio gaviſos, (quod tamen de Aedilibus curulibus nemo dixerit:) pleroſque ſane alios magiſtratus edicta propoſuiſſe, jam obſervarunt Pomponius *l.*2.§.10. *D. de orig. jur.* Modeſtinus *l.* 52. §.6. *D. de obligat. & action.* Theophilus *ad* §. 7. *Inſt. de jur. nat. gent. & civ.* Guil. Maran. *in Paratitl. p.* 100. Camill. Borell. *de Edict. magiſtratuum I*, 17, 6. & alii. H.

§. LXIII.

Quod exemplis probatur.

Quemadmodum ergo ſupra edicta REGVM (§. IV.) & CONSVLVM (§. XVIII.) vidimus: ita apud veteres non minus celebrantur edicta DICTATORVM, quae *pro numine olim obſervata eſſe*, ait Livius *Lib. VIII. cap.*

cap. 34. CENSORVM, ea, quae ad civium disciplinam pertinebant, complexa, Cornel. Nepos *Caton. Cap. I.* & ex quibus quaedam decerpsit Plin. *Hist. Nat. XIII*, 13. *XIV*, 14. *VIII*, 57. *XXXVI*, 1. TRIBVNORVM PLEBIS, Cicero *in Verr. II*, 41. (qui aliquando & una cum praetoribus, & de communi utriusque collegii sententia, edicta proponebant,) Cic. *de Offic. III*, 20. & ex edictis suis jus dicebant. Idem *in Verr. II*, 41. *

* Eo minus vero dubitandum de magistratibus, qui liberam adhuc rempublicam administrabant, quo certius constat, ea jam occupata plerosque magistratus jus edicendi sibi more majorum vindicasse. Turcii Aproniani, PRAEFECTI VRBI, (de quo aliisque Aproniis legendus Lud. Anton. Muratorius *Anecdot. Tom. I. p.* 141. *sequ.*) bina edicta notatu dignissima exstant apud Gruter. *Inscr. p. DCXLVII*, 6. 7. Similia aliorum *praefectorum urbi* suggerit Ammian. Marcellin. *Histor. XXVII*, 9. *XXVIII*, 4. Avidii porro Flacci, PRAEFECTI AVGVSTALIS Aegypti edictum laudat Philo in *Flacc. p.* 966. *& p.* 972. Quin ne minores quidem magistratus dubitasse edicta de rebus ad curam suam pertinentibus reddere, patet exemplo QUAESTORUM, de quibus Cicero *in Verr. III*, 7. *L. Octavio & C. Cotta Coss. senatus permisit, ut vini & olei decumas, & frugum minutarum, quas ante te* QVAESTORES *in Sicilia vendere consuessent, Romae venderent, legemque his rebus, quae ipsis videretur,* EDICERENT. Ubi manifesto permittitur consulibus, quod antea ad Quaestorum pertinebat officium, ut edicta de venditionis legibus proponerent. H.

§. LXIV.

Omnes Praetores, non ſolus urbanus, edicta proponebant.

At celeberrima omnium ſunt edicta PRAETORVM, AEDILITIA & PROVINCIALIA, quia ex iis pleraque in jus Juſtinianeum migrarunt. Edicebant vero non modo Praetores VRBANI, verum etiam PEREGRINI, * Valer. Max. *Lib. I. Cap. 3. ex.* 2. Boëth. *Lib. III. ad Cic. Topic. cap.* 5. Theophil. *ad* §. 7. *Inſt. de jur. nat. gent. & civ.* immo & qui eorum PROVINCIAS aut QVAESTIONES PVBLICAS fuerant ſortiti. De illis paullo poſt erit dicendi locus. Horum exempla exſtant apud Ciceron. *pro P. Sextio Cap. XLI.* Varron. *de lingua Lat. Lib. V. in fin.* Add. Fridr. Brummer. *ad leg. Cinc. Cap. VI.* §. 7. & 8.

* His a nobis adlatis teſtimoniis V. C. Ev. Otto *in Notis ad Inſt. p.* 42. addit aliud Ciceron. *Epiſt. ad Famil. XIII*, 59. ubi Tullius Curtium Peduceanum, Praetorem tum peregrinum *edicti & inſtituti ſui* admonet. Recte ergo id jam olim obſervavit Bern. Henr. Reinoldus *Varior. Cap. XXXVII. p.* 267. quum ea de re dubitaſſent viri doctiſſimi, Franc. Hotomannus *de Magiſtrat. pop. Rom. p.* 396. Schubart. *de Fatis jurispr. Rom. p.* 399. & Nic. Hieron. Gundling. *in* Πρῶτ. *Pandect. tit. de orig. jur.* §. 31. quorum prior Praetorem peregrinum ex edicto urbano; poſteriores ex juris naturae & gentium principiis jus dixiſſe, cenſent. Sed ubi manifeſta in promptu ſunt veterum teſtimonia, ariolari nec licet, nec decet. H.

§. LXV.

Edicta quotuplicia?

Edictorum praetoriorum aeque, ac aliorum magiſtratuum alia REPENTINA erant, quae

quae, prout res inciderent, proponebantur, alia ad PERPETVAM IVRISDICTIONEM, id eſt, per totum magiſtratus tempus explicandam, pertinebant *, *l. 7. pr. D. de jurisd.* Horum porro quaedam erant TRALATITIA, quae ex ſui quisque deceſſoris edicto in ſuum totidem paene verbis transferebat, & NOVA, quae quisque de ſuo veteri edicto quotannis adſtruebat. Quamvis enim multo maxima pars eorum, quae Praetores edicere conſueverant, certa videretur propter vetuſtatem: Cicero *de Invent. II*, 22. non temere tamen quisquam auſpicabatur praeturam, quin nova quaedam adſueret capita **, vel aetatem latura, ſi laudem haberent aequitatis, vel negligenda a poſteris, ſi ambitioſa aut iniqua eſſent. Ex quo patet, cur edictum praetorium a Cicerone *in Verrem I*, 42. vocetur *lex annua, cui finem adferant Kalendae Januariae.*

* Equidem in *l. 7. D. de jurisd.* verba quaedam a Triboniano explicationis cauſſa inſerta eſſe videntur viris doctis, Cujac. *Obſerv. XXI*, 24. Jano a Coſta *ad* §. 12. *Inſt. de action.* At res ipſa tamen, puta quod edicta quaedam perpetuae jurisdictionis cauſſa propoſita, alia repentina fuerint, aliunde ſatis certa eſt. De prioribus nemo dubitaverit. *Repentinorum*, vel *peculiarium*, quae *ex tempore* proponi ſolita ſint, meminit Cicero *in Verr. III*, 14. edictorum, *quae ratio temporum reddi* poſtularit, Plinius *Hiſt. Nat. XXXVII*, 1. H.

** Atque hinc intelligitur, cur quaedam edicta auctorum ſuorum nomina retinuerint, veluti DRVSI apud Ciceron. *Lib. VII. ad Att. Epiſt.* 2. CN.

OCTAVII quod metus caussa. Idem *Lib. I. ad Q. fratr. Ep. I. num.* 7. C. AQVILLII de dolo malo. Id. *de Nat. Deor. III*, 30. PVBLICII de actione in rem, & restitutione majorum viginti quinque annis. §. 4. *Inst. de act. l.* 35. *D. de obl. & act. l.* 57. *D. mand.* Ut jam non dicam de actionibus SERVIANA, CALVISIANA, FABIANA, PAVLLIANA, edicto CARBONIANO, interdicto SALVIANO, quae omnia ex praetorum sunt edictis, eaque nomina acceperunt, quod Praetores isti primi haec edicta, tamquam nova, tralatitiis majorum suorum adstruxerunt, eaque postea ob aequitatem a posteris retenta maximam paullatim auctoritatem in foro sunt consequuta. H.

§. LXVI.

Modus illa proponendi.

Ea edicta Praetores sub auspicia magistratus sui solebant proponere. Inituri enim honorem in concionem adscendebant, & pro rostris habita more majorum oratione, quae essent in jure dicundo observaturi, EDICEBANT. Cicero *de Finib. II*, 22. Id est, edictum suum, domi compositum, non modo per praeconem recitari, (quod ex μιμήσει imperatoris histrici apud Plaut. *in prolog. Poenuli v.* 11. *sequ.* colligitur *,) verum etiam scriptum in ALBO publice proponi jubebant. Unde formula edictalis: APVD. FORVM. PALAM. VNDE. DE. PLANO. RECTE. LEGI. POTEST. (vel ἀρχαϊκῶς, POTESTVR. de qua forma vid. Voss. *de arte grammat. Lib. V. Cap.* 36. *p.* 319. *Tomo II. Operum.*) De ea formula legi possunt Joseph. *Antiqu. Jud. XIV*, 2. *XIX*, 4. Auson. *Grat. act. ad Gratian. Imp. Cap. XXI.* Cujac. *Obs. VII*, 29.

* Ibi

* Ibi enim prologus comoediae, qui se *magistratum* vel *imperatorem histrionicum* fingit, primum praeconem ita excitat:

Exsurge, praeco, fac populo audientiam:
Jamdudum exspecto, si tuum officium scias.

Deinde recitat ipsum edictum fictitium:

BONVM FACTVM 'ST, *edicta ut servetis mea.*

eoque finito subjicit:

Haec, imperata quae sunt, pro imperio histrico,
BONVM, *hercle*, FACTVM, *pro se quisque ut meminerit.*

Est vero haec formula: BONVM FACTVM, antiqua & sollemnis, quam edictis suis praemittebant magistratus, quamque Josephus *Antiqu. Jud. XVIII*, 5. *XIV*, 17. exprimere solet: ΚΑΛΩΣ ΕΧΕΙ, quae verba sollemnia in *Hudsoniana* pessime vertuntur: *Proinde aequum esse censeo:* Appianus vero *de bello civ. Lib. IV. p.* 593. 595. & 607. & veteres lapides apud Selden. *in Marm. Arundell. p.* 130. Reines. *Inscript. p.* 497. Smith. *de sept. eccles. Asiae p.* 20. *sequ.* & Jac. Gronov. *in Memoria Cossoniana p.* 142. 145. & 148. ΑΓΑΘΗι ΤΥΧΗι, qua formula ideo uti noluisse videtur Josephus Judaeus, quod *Bonam Fortunam* pro Dea colerent Romani. Alex. ab Alexandr. *Genial. Dier. I*, 13. Dalechamp. *ad Plin. Hist. Nat. I*, 7. Ceterum de formula edictali: BONVM FACTVM, consuli debet Barn. Brisson. *de Formul. pop. Rom. III. cap. I. sequ.* H.

§. LXVII.

His porro edictis Praetores non modo leges, propositis actionibus vel exceptionibus adjuvabant: sed & multa, quae praeterviderant legislatores, constituebant, quin & rigorem legum aequitate temperabant, ne videlicet summum jus in summam evaderet injuriam. Finis edictorum.

juriam. Quae omnia eleganter complexus Papinianus, *jus praetorium* ADIVVANDI *vel* SVPPLENDI, *vel* CORRIGENDI *juris civilis gratia, propter utilitatem publicam, introductum esse*, ait *l.* 7. §. 1. *D. de just. & jur.* *

* Notanda & explicanda haec lex est, cum Heineccius paullo post alia omnia censeat. R.

§. LXVIII.

Iis aliquando Praetores jus scriptum evertebant.

Ipsum equidem jus scriptum directe mutare edictis suis non poterant Praetores, idque non modo ipsi prae se ferunt, quoties in edictis suis LEGES, SCTA, EDICTA DECRETAQVE PRINCIPVM diserte excipiunt, *l.* 7. §. 7. *D. de pact. l.* 1. §. 5. *D. de postul. l.* 1. §. 1. *D. quib. ex causs. maj.* sed & jurisconsulti passim profitentur. *l.* 12. §. 4. *D. de Public. in rem act. l.* 12. §. 1. *D. de bon. possess.* Enimvero ut mali magistratus potestate, etiam legitima, facile abutuntur: ita & de Praetoribus idem observat Dio Cass. *Hist. Lib. XXXVI. p.* 19. & *pag.* 21. *Edit. Steph.* dum scribit: οὐ γὰρ (οἱ στρατηγοὶ) πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διετέτακτο, ἐποίουν, οὔτε ἐσάπαξ τοῦτ' ἐποίουν, οὔτε τὰ γραφέντα ἐτήρουν, ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον, καὶ συχνὰ ἐν τούτῳ πρὸς χάριν ἢ καὶ κατ' ἔχθραν τινῶν, ὥσπερ εἰκὸς, ἐγίνετο.. *Neque enim* (*Praetores*) *omnia ea jura, quae ad contractus dirigendos constituta erant, observabant, neque id umquam fecerant, neque scripto juri steterant, sed saepenumero ea variaverant, crebroque*

per

per gratiam & odium certorum hominum, veluti fieri adſolet, hac in re multa gerebantur. *

* Poteſt id per inductionem, quam vocant, probari, modo ad leges XII. Tabularum reſpicere velimus. Ita ſane Praetor mutavit poenam furti manifeſti, Gell. *Noct. Attic. XI*, *ult.* Theophil. *ad* §. 2. *Inſt. de perpet. & temp. act.* poenam frugis noctu demeſſae, Plin. *Hiſt. Nat. XVIII*, 3. injuriarum, Gell. *Noct. Attic. XX*, 1. actiones arborum furtim caeſarum, Plin. *Hiſt. Nat. XVII*, 1. depoſiti dolo malo abnegati, *Pariat. Moſ. & Rom. leg. X*, 6. conditionem liberorum emancipatorum, §. 9. *Inſt. de heredit. quae ab inteſt.* nec non cognatorum, *l.* 1. *pr. D. unde cogn.* Nec magis Praetor pepercit aliis legibus, veluti Aquilliae, cujus capita quaedam exſtitiſſe *de ſervo corrupto* & *de effuſis & dejectis*, quae deinde Praetor edicto ſuo excluſerit, ſuſpicatur V. A. Corn. van Bynkersh. *Obſ. I*, 13. *p.* 61. Jam obiter addo, eam veram ac genuinam eſſe rationem, cur actiones quaedam poenales, licet praetoriae, tamen ſint perpetuae, veluti actiones furti manifeſti, *pr. Inſt. de perp. & temp. act.* arborum furtim caeſarum, *l.* 7. §. 6. *D. arb. furt. caeſ.* furti adverſus nautas, caupones, ſtabularios, *l. ult.* §. 6. *D. naut. caup. ſtab.* depoſiti miſerabilis, *l.* 18. *D. depoſ.* ſervi corrupti, *l.* 13. *D. de ſerv. corr.* de effuſis & dejectis, ſi non de occiſo libero homine agitur *l.* 5. §. 5. *D. de his, qui effud. vel dejec.* Omnes enim hae actiones non ſunt origine praetoriae, ſed civiles, at immutatae & correctae a Praetoribus. H. Incipiſſit hic Heineccius minas in Praetorem jactare; ſed ſalva res eſt. Ni enim Praetor ea mutaſſet, quorum hac nota mentio facta eſt, non ſecundum humanitatem aequitatemque, ſed iniquiſſime jus dixiſſet: quod Doctores facillime tirones docere poterunt, dummodo reſpiciant ad mutatam Romanae reipublicae formam,

mam, quam a parvis initiis ad summum excrevisse fastigium, divitiis opibusque auctam esse, simul tamen vitiis moribusque pessimis laborare coepisse, notissimum est. R.

§. LXIX.

Quibus artibus id consequuti sint praetores.

Quod ergo directe non poterant Praetores, id indirecte, adhibitisque quibusdam artibus, eos praestitisse, dudum ostendimus. Nam & NOVIS excogitatis VOCABVLIS leges eludebant, & actiones civiles datis EXCEPTIONIBVS, RESTITVTIONIBVS, evertebant, & FICTIONIBUS suis efficiebant, ut aliam paene faciem induerent jura civilia*. *Antiqu. Rom. Lib. I. tit. 2. §. 24. tit. 16. §. 3. 4. 5.*

* Ita NOVIS ludebant VOCABULIS, dum iis, qui *heredes* esse non poterant, dabant *bonorum possessionem*, dum argentarios non *promittere*, sed *recipere*, eosque, qui rem a se aliisque promissam iterum promittebant, *constituere*, dicebant, atque inde dabant actiones *receptitiam* & *constitutae pecuniae: l.* 2. *C. l.* 1. §. 1. *l.* 16. §. 2. *l.* 18. §. 1. *l.* 25. *D. de const. pec.* quasi inter *pacisci*, *promittere*, *recipere*, *constituere*, tantum interesset discriminis, ut priora non mererentur actionem, posteriora mererentur. Deinde & variis EXCEPTIONIBVS elidebant jura, & iis quidem non tantum aequis, veluti *pacti*, *doli mali*, similibus, sed & iniquissimis, qualis vere fuit *exceptio lenocinii* apud Valer. Max. *Lib. VII. Cap.* 7. *exemplo* 7. Quod & de RESTITVTIONIBVS dicendum, quas saepe dabant Praetores mali, quando minime oportebat, ceu patet exemplo C. Verris apud Ciceron. *in Verr. I*, 46. FICTIONVM exempla omni exceptione majora sunt in §. 4. *Inst. de action.* H.

Cum

Cum Heineccius ad §. *LXX.* notaverit, Praeturam neminem mortalium impugnasse, sed malitiosos perfidosque Praetores his tantum artibus, quas hic enumerat, abusos esse, mirari satis non possum, quod hoc loco Praetores omnes accuset, eorum *artes* traducat, *indirecte jus immutasse*, & *novis lusisse vocabulis*, cum convitio scribat. At ineptum profecto est, statuere, Praetorem, sanctissimum Romani populi magistratum, novis vocabulis in foro, atque conspectu tot gravissimorum civium, & voluisse & potuisse ludere. Deinde quoniam omnes Praetores novis his vocabulis usos esse, exceptiones dedisse, atque in integrum restituisse, novimus, necessum quoque est, ut omnes, ex sententia Heineccii, malitiosi perfidique fuerint, quia adhibitis artibus, ut vocat, jus plurimum immutarunt. Nonne igitur is, qui *vocabula*, *exceptiones*, *restitutiones*, *fictionesque*, in civitate Romana cunctorum consensu receptas, in jure ipso frequentissime adhibitas, a Jureconsultis probatas, tantopere vituperat, Praeturam ipsam impugnare videtur? Quis autem tam imperitus est, qui non sentiat, has artes, quas Praetoribus exprobrat Auctor, non ab eorum libidine, aut nequitia, aut iniquitate, unice proficisci potuisse, verum ex voluntate arbitrioque totius Romani populi, juris civilis corrigendi adjuvandique caussa, in civitatem fuisse inducendas? Etenim si tantum potuissent Praetores, quantum persuadent sibi viri docti, fuisset sane eorum potestas major, quam Consulum, omniumque magistratuum; atque non tantum omnia ab eorum pendere debuissent nutu, verum etiam, & ipsas leges, & libertatem, & statum reipublicae, dudum ante Caesarem, potuissent evertere. Igitur mitius de Praetoribus & Praetura sentiendum, statuendumque est, haec, quae ab auctore allata sunt, omnia placuisse populo Romano. Non lusit Praetor, *bonorum possessionem* introducens. Etenim satis constat, magnam

gnam

gnam inter *bonorum possessionem*, *hereditatemque*, fuisse differentiam; & illam ob aequitatem summam non potuisse non ab omnibus probari. *Pacisci*, *promittere*, *recipere*, *constituere*, non sunt συνώνυμα, mirumque adeo est, elegantem JCtum ita pronuntiasse. Recte enim argentarius pro alio spondens *recipere* dicitur, quoniam in se recipit, soluturum se, quod hic vel ille cavisset. Proprie quoque dicitur is *constituere*, qui pro se aliisque iterum promittit. Nimirum, ut *rem constituere*, est quasi fundare, & loco suo firmiter sistere, unde dejici non possit: ita & qui *constituit*, rem promissam firmat, ipsamque obligationem reddit meliorem. Ni *restitutiones*, & *exceptiones* dedissent Praetores, summum jus in summam evasisset injuriam. Quae res adeo nota est, ut nulla probatione egeat. Errat quoque Heineccius, cum *exceptionem lenocinii* apud Valerium Maximum, iniquissimam dicit; eam enim summa niti aequitate, oppositamque fuisse homini, quem reipublicae pestem jure dixeris, patebit ipsa historici verba consulentibus. De *fictionibus* nihil addo: sufficit enim, eas civitatem Romanam, atque Prudentes, ratas & habuisse & fecisse. R.

§. LXX.

De Gottl. Cortii vindiciis Praetoris & juris honorarii.

Enimvero adversus omnes, qui Praetori haec exprobrant, stilum vindicem, quod mireris, expedivit V. C. GOTTL. CORTIVS, editis Lipsiae *vindiciis Praetoris ac juris honorarii*; ubi iis, qui talia scripserunt, tam grandem dicam scribit, ac tam vehementer indignatur, ut magis non potuisset, si conjurassent adversus rempublicam. Et tamen vir ille doctus, effusa omni bile, magno conatu maximas nugas egit.

* Primo

* Primo enim mutato ipso quaestionis statu §. *IV.* *p.* 3. se non perfidorum ac malitiosorum Praetorum, sed praeturae caussam acturum, minatur. Quasi ipsam praeturam quisquam mortalium impugnasset, aut alii Praetores, quam perfidi ac malitiosi, istis artibus abusi sint. Cum larvis ergo pugnat vir doctus, neminem habiturus adversarium. Deinde ostensurus, Praetores, ne si voluissent quidem, his artibus uti potuisse, a §. *V.* multa ex adversariis suis corradit de insigni Romanorum cura in servandis legibus, de edictis consentiente senatu scriptis, de intercessione tribunorum plebis, qua & adversus iniqua edicta Praetorum uti potuerint, denique de jurejurando, quod in leges jurarint Praetores. Enimvero, qua fronte negatur fieri potuisse id, quod re ipsa factum est? Jus praetores edictis evertisse, & Dio testatur, & Cicero: qui ergo everti non potuit? Cur, quaeso, C. Verrem, talia ausum non cohibuit insignis ista Romanorum cura in servandis legibus? cur hunc Senatus non in ordinem coëgit auctoritas? cur Tribuni plebis non domuerunt? & cur hominem non saltim jurisjurandi religio in officio continuit? Praeterea, si quid aliud, falsum est, Praetores edicta sua, vel de senatus, vel de collegii tribunicii sententia composuisse, neque id probant adducta a viro docto testimonia. Praeterea ridiculum est, vindicem initio negare, Praetores his artibus uti potuisse, & postea tamen §. *VIII.* non modo fateri, eos jura mutasse, sed & jure id ab illis factum esse contendere: partim, quod *similis legislatoriae esse debeat Praetorum potestas*, (quo nescio an quidquam scribi potuisset insulsius) partim, *quod populo potius vitio vertendum sit, quod tamdiu vetustis obscurisque legibus inhaeserit.* Quid ergo sibi vult vindex? cur iis indignatur, qui Praetores jura mutasse censent? cur id fieri potuisse negat? Non minus absonum est, quod §. *IX.* illam veterum querelam, inprimis

f. Asconius Pedianus [illegible] Edictum, ubi [illegible] verba: Praetor [illegible] iurat in leges.

mis locum Dionis Caſſii non de ordinariis annuis, ſed de ſubitaneis Praetorum edictis accipiendum eſſe ait, veluti de citatoriis, monitoriis, ſimilibusque. Quaſi vero lex Cornelia, de qua ibi agit Dio Caſſius, ad edicta ſubitanea pertinuerit, & quaſi ulli magiſtratui lege praecipi poſſit, ut omnia edicta ſubitanea, citatoria, monitoria ſub auſpicium honoris ſui ſemel ſimulque proponat. Nugae! Denique ubi ad rem ipſam ſe accingit vindex, artes iſtas Praetoribus injuria tribui oſtenſurus, multum interfuiſſe monet inter bonorum poſſeſſionem & hereditatem, ubi pleraque, quae nemo dupondiorum ignorat, quaedam & falſiſſima adfert. Deinde exceptiones aeque, ac reſtitutiones in integrum aequiſſimas eſſe contendit, quum nemo eas iniquitatis coarguerit, & veriſſimum tamen ſit, Praetores, qui aequas vel exceptiones vel reſtitutiones invexerunt, potuiſſe etiam invehere iniquiſſimas, easque aliquando re ipſa invexiſſe. Poſtremo, ne quid ineptiarum deſit, fictiones fictiones eſſe negat, easque nihil aliud, quam *veritates probabiles & interpretationes extenſivas eſſe*, contendit. Nam veritas admodum probabilis eſt, eum, qui non uſucepit, uſucepiſſe, non uſucepiſſe autem, qui uſucepit. Hoc vero eſt, quod ignorabamus miſeri. Quae ſub finem Diſſertationis adcumulantur de abſentium praeſentia, de ſervitute poenae, id eſt, Furiarum, & ſimilibus juris, quod homo iſte numquam intellexit, capitibus, tam frigida ſunt, ut nolim ea recenſendo anno tam inſalubri febrim lectori excitare. Saltim ſi veterum Praetorum aliquis has Praetoris vindicias legiſſet, eum non dubito exclamaturum fuiſſe:

Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tempus eget. H.

Migravit affectus in calamum Heineccianum, magnamque fecit *Cortio* injuriam, cum *vindicias Praetoris Romani, & juris honorarii*, non is, ſed *Joan-*

Joannes Richey, Hamburgensis, vir doctissimus, atque jurisprudentia elegantiori probe excultus, scripserit. Solebat Cortius frequenti auditorio in Academia Lipsiensi Heineccii Antiquitates Juris praelegere, & in eum, ob errores plures commissos, non raro nigrum effundere salem. Quae res eum, in Academia Halensi tum docentem, adeo commovit, ut, cum audisset, vitam cum morte commutasse Cortium, memoriae ejus hoc monumentum ponere, in animum induceret. Majorem vero apud homines eruditos iniisset gratiam, si eorum, quae hac nota proposuit, reddidisset rationem. Ego certe, eam quoque ob caussam, quod Heineccius, effusa licet omni bile, has Praetoris vindicias, quæ Cortio Praeside *Lipsiae* 1730. lucem viderunt publicam, non confutare, sed convitiis tantum proscindere potuit, vehementer easdem laudo commendoque, & dignas judico, quae denuo prelo subjiciantur. Nonne Richejus mox in principio dissertationis professus est, perfidorum Praetorum caussam se acturum non esse? Cur igitur Heineccius ad Dionem provocat, malitiosos tantum Praetores perstringentem? Cur Verrem producit, hominem maxime perfidum, superbum, crudelem, libidine infamem? Certe si toties, quoties is somniat, Jus Romanum nequitia perfidiaque sua Praetores evertissent, haberemus sane plura iniquissimorum Praetorum exempla apud eos, qui res Romanas memoriae summa cum fide tradiderunt. Ipse Cicero *in Verr. Lib. I. cap.* 45. scribit: *valde sit mirum, neminem fuisse, qui istius* (Verris) *se similem dici vellet.* Deinde, licet aliquando Praetores mali jus ex libidine sua dicerent, decreta variarent, nundinationes facerent; jus tamen civile ideo eversum esse, dici non potest: cum sciamus, gravissime eos, postquam magistratu abierant, & punitos, & quae immutata, atque per iniquitatem facta erant, abolita fuisse. Quae

cum ita sint, rectissime concludimus, Jus honorarium in civitatem, omnium consensu receptum, vituperari non posse, & injurium esse in Praetores doctissimum Heineccium, quod exceptiones, restitutiones, nova vocabula, & alia, quasi ad evertendum jus civile inventa, redarguat. Haec enim omnia, nisi Senatui populoque placuissent, suaque se probassent aequitate, non potuissent non quam citissime ex urbe, tanquam utilitati, felicitati, & ipsi libertati insidiantia, exulare. Cum quaerit Heineccius, *cur Verrem insignis Romanorum cura in servandis legibus non cohibuerit*, ignoravit forte, conspirasse nonnunquam splendidissimas familias, simul magistratus Romae gerentes, ut potentiores reliquis essent, & divitias conquirere facilius possent. Imo Peregrinus Praetor Verrem cohibuit, quod testatur Cicero *Lib. I. in Verr. cap.* 46. *Itaque L. Piso multos Codices implevit earum rerum, in quibus ita intercessit, quod iste* (Verres) *aliter, atque ut edixerat, decrevisset. Quod vos oblitos esse non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto Praetore solitus sit convenire. Quem iste collegam ni habuisset, lapidibus coopertus esset in foro. Sed eo leviores istius injuriae videbantur, quod erat in aequitate, prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium: quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono homines uterentur.* Et Verres ipse accusatus, nonne in exilium decessit, in eoque consenuit, odium timens Romani populi, gravissimamque poenam. Hanc autem quaestionem, *cur Verrem jurisjurandi religio in officio non continuerit*, plane ridiculam esse judico, quoniam, ne ipsum quidem Verrem ad eam respondere potuisse, persuasum mihi est. Non est insulsum, quod Richejus statuit, *Praetorum potestatem similem fuisse legislatoriae*, nec nugas egit, cum de *subitaneis edictis* exponeret; quamvis haud negem, satis distincte ipsum de lege Cornelia ex Dione

non

non exposuisse. Quaedam *de bonorum possessione*, quae *falsissima* sint, attulisse vindicem, scripsit quidem Heineccius, at non probavit, nec in Antiquitatibus ejus legimus meliora. Non negavit vindex, *Praetores iniquas potuisse invehere exceptiones & restitutiones:* at enimvero eas a perfidis atque malitiosis Praetoribus datas esse accurate observat. Cur igitur vituperat Heineccius vindicias? Cur perfidos Praetores in medium quasi producit, a quibus, ut supra dictum est, jus civile immutari nullo modo potuit? Etenim tum demum triumphum potuisset canere, si demonstrasset, iniquissimas has exceptiones & restitutiones in civitatem esse introductas, & in ipso jure civili locum accepisse. Intellexit profecto vindex *servitutem poenae*, *jus postliminii*, aliaque juris capita, atque de iis majori cum accuratione exposuit, quam quidem Auctor in Antiquitatibus; nec adeo absurda sunt, ut fingit Heineccius, quae de *fictionibus* protulit. A *veritate* autem *probabili* si abstinuisset, forte nulla literatissimo auctori data esset ridendi materia. R.

§. LXXI.

Sed & id sibi adrogaverant Praetores, ut edicta per annum, quotiescumque collibitum esset, mutarent, idque plerumque facerent *πρὸς χάριν καὶ κατ᾽ ἔχθραν τινῶν, in gratiam odiumque certorum hominum:* Dio Cass. *Lib. XXXVI. p.* 19. Ascon. Pedian. *in argum. orat. pro C. Cornelio majest. reo.* * adeo, ut ad coërcendam istam Praetorum licentiam opus esset edicto ipsorum Praetorum: QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVIT, VT IPSE EODEM IVRE VTATVR. *l.* 1. *D. quod quisque jur. in alt. stat.*

Praetore edicta sua per annum frequenter mutabant.

cf. Bach. hist. iur. p. 259

* Fecisse id animadvertimus C. Verrem. Is L. Annio, heredi secundo P. Annii Asellii, edicto condonavit hereditatem, exclusa filia unica herede a patre instituta. Cic. *in Verr. I*, 41. De eo edicto Cicero *ibid. Cap.* 42. *Ac si hoc juris non unius caussa hominis edixisses, cautius composuisses.* Idem *Cap.* 45. refert, ridiculum edictum proposuisse Verrem in gratiam heredis Minucii, cujus testamentum alioquin jure nullum erat. *Componit*, inquit, *edictum*, *iis verbis*, *ut quivis intelligere possit*, *unius hominis caussa conscriptum esse*, *tantum quod hominem non nominat.* Talia permulta sunt in illis in Verrem orationibus. H.

§. LXXII.

Hinc SCto jussi sunt ex edictis perpetuis jus dicere.

cf. Praefat. Ritteri.

Id quum demum intolerabile videretur civitati liberae, & jus incertissimum redderet; anno ab V. C. DLXXXV. L. Aemilio Paullo & C. Licinio Crasso Coss. V. Kal. Apr. in curia Hostilia factum est SC. VTI PRAETORES EX SVIS PERPETVIS EDICTIS * IVS DICERENT. Cujus Senatusconsulti notitiam verbaque debemus *Actis diurnis*, quorum fragmenta quaedam insignia ediderunt Steph. Vin. Pighius *Annal. Rom. Tomo II. p.* 378. Reines. *Inscript. Class. IV*, 1. & omnium accuratissime Henr. Dodwell. Adpend. *praelect. Cambden. p.* 665. *sequ.* **

* Neque tamen PERPETVVM dicitur hoc edictum, quasi aeternum duraturum, quale esse debuit illud a Salvio Juliano compositum sub Hadriano: sed quod illud per totum annum nullam subiturum esset mutationem. Nam *perpetuum* dicitur etiam, quod est continuum, vel non interruptum, quamvis non infinitum. Sic *palus* PERPETVA apud

apud Caesarem *de Bello Gall. VII*, 57. PERPETVA *amicitia* apud Q. Ciceron. *petit. consul. Cap. VII. biennium* PERPETVVM apud Terent. *Hecyrae I*, 2. *v.* 12. ubi Donatus: *Ut continuationem casus sui ostenderet*, PERPETVVM *dixit*. Hujus notionis quum non meminissent Menardus *in Cicer. in Verr. I. p.* 103. Guil. Grot. *de vit. jurisconf. II*, 6. non mirum est, eos maxime caecutiisse circa naturam edicti perpetui, quale ante Hadrianum Imp. invaluerat. H.

** Sed haec Acta diurna sublestae esse fidei, ostendit Vir egregie doctus, P. Wesselingius *Probabil. cap. ult.* R. cf. Bach. p. 209. l. c.

§. LXXIII.

Postea etiam lege Cornelia.

At ne id quidem SC. par fuit illi Praetorum licentiae. Nam multo post illa tempora C. Verres in urbe, & in Sicilia edicta sua in gratiam odiumque aliorum frequenter mutabat, & varie jus dicebat. Cicero *in Verr. I*, 45. & 46. Nec religiosius reliqui Praetores edicta sua servabant. Quo factum est, ut anno ab V. C. DCLXXXVI. C. CORNELIVS, Trib. pleb. magno cum nobilium hominum offensione * legem ferret, VT. PRAETORES. EX. EDICTIS. SVIS. PERPETVIS. IVS. DICERENT. *Quae* LEX CORNELIA *tum gratiam ambitiosis Praetoribus, qui* VARIE *jus dicere adsueverant, sustulit*, uti observat Ascon. Pedian. *in argum. orat. pro C. Cornel.* Meminit ejusdem legis Dio Cass. *Lib. XXXVI. p.* 19. qui ejus sententiam ita exprimit: Κατ' ἀρχάς τε ἐυθὺς στρατηγὺς τὰ δίκαια, οἷς χρήσονται, προλέγειν, καὶ μηδὲν ἀπ' ἀυτῶν παρατρέπειν.

πειν. *Ut & statim Praetores principio edicerent, quo jure essent usuri, & deinde nequaquam ab eo deflecterent.*

* Rem perspicue exposuit Ascon. Pedianus *in argumento orationis pro C. Cornelio, majestatis reo.* C. Cornelius, homo non improbus vita habitus, quaestor Cn. Pompeji, dein Tribunus plebis, C. Pisone consule, retulerat ad Senatum, *ne quis legatis exterarum nationum pecuniam expensam ferret.* Relationem repudiabat Senatus, quo ex ordine plerique hac credita pecunia permagnum & turpissimum lucrum faciebant. Offensus ea re Cornelius in concionibus Senatum turpis lucri accusat, simulque legem rogat, qua Senatus minueretur auctoritas: *ne quis, nisi per populum, legibus solveretur.* At Senatus facile movit P. Servilium Globulum, Tribunum pleb. ut Cornelio obsisteret. Et sane orto tumultu, in quo & C. Pisonis Cos. fasces fracti, lapidesque in consulem ex ultima concione jacti sunt, concilium tum dimittendum fuit. Postea sine tumultu pertulit legem paullulum emendatam, *ne quis a senatu legibus solveretur, nisi ducenti adfuissent.* Audacior hoc successu factus, & alias leges, & hanc de Praetorum edictis promulgavit tulitque, per quas contentiones paene totus ejus tribunatus peractus est. Sequenti deinde anno reus majestatis factus est a Cominiis fratribus, defensusque a Cicerone, desistentibus accusatoribus, evasit, nomenque ejus de reis exemtum est. Plura sciremus, si orationes illae Ciceronis integrae ad nos pervenissent. Jam vix fragmenta quaedam nobis servavit laudatus Asconius. H.

§. LXXIV.

Hinc jus praeto-

Hac ergo lege effectum est, ut non modo paullo minus necessarium esset edictum: QVOD

QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVIT, nisi quis repentino aliquo edicto damnum sensisset, sed & ipsum jus praetorium in posterum paullo videretur certius; quod pleraque tralatitia edicta in albo legerentur, & Praetores, licet quotannis edicerent, pauca tamen nova capita veteribus adstruerent. Hinc jurisconsulti ex eo tempore edicta Praetoris colligere, suisque illustrare coeperunt animadversionibus, veluti SER. SVLPICIVS, *l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* *. A. OFILIVS, *d. l.* 2. §. 44. *D. eod. l.* 1. §. 2. *D. ne quis eum, qui in jus voc.* & ANTISTIVS LABEO, *l.* 1. §. 5. *D. de fugitiv.* Gell. *Noct. Attic. XIII*, 10.

rium multo, quam antea, certius factum.

V. Wieling diatr. II de notis Ofilii et Labeonis ad edict. praetor.

* Sunt hi ipsi libri, qui alias *ad Brutum* scripti dicuntur. Hinc Pomponius: *Idem* Ofilius *edictum Praetoris primus diligenter composuit, nam ante eum* SERVIVS *duos libros ad Brutum perquam brevissimos ad Edictum subscriptos reliquit.* Et *l.* 5. §. 1. *D. de instit. act.* laudatur SERVII *liber primus ad Brutum:* non quasi Bruti, ICti, libros commentario illustrarit, sed quod has meditationes edictales M. Bruto, Julii Caesaris interfectori, cui Cicero etiam libros de finibus & de natura Deorum, itemque Oratorem & paradoxa sua nuncupaverat, inscripsisset. Ev. Otto *Ser. Sulpic. Cap. VII.* §. 3. *p.* 1598. *Tom. V. Thesaur. jur.* Ceterum quum vix minus necessariis scriptionibus operam dedisse virum negotiosissimum, probabile sit: recte ex ipsa brevitate, qua usus dicitur, colligere mihi videor, prima hunc libellum complexum esse jurisprudentiae elementa, eumque adeo in gratiam auditorum prodiisse. Studium sane juris tum ab edicto auspicatos esse pleros-

plerosque, testatur Cicero *de Legib. I*, 5. *A Praetoris edicto plerique nunc, non a XII. Tabulis, ut superiores, hauriendam juris disciplinam, putant.* Vid. Jac. Perizon. *de lege Vocon. p.* 193. & V. C. Ever. Otto *ibid. p.* 1599. H.

§. LXXV.

Edicta Aedilium curulium.

Eodem jure, quo Praetores, etiam AEDILES CVRVLES de rebus ad curam suam pertinentibus, (§. LVI.) edicta proposuisse diximus, * (§. LXI.) quae & ipsa *juris honorarii portio* erant. §. 7. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.* Nec tamen, sicuti Praetores, singuli videntur edixisse, sed communiter. Cujac. *Obs. XXV*, 16. Unde vix legas in *Digestis: ait Aedilis:* sed in numero plurativo: AIVNT, VOLVNT, NOLVNT, PRAECIPIVNT & DENVNCIANT, LOQVVNTVR, ORDINE FECERVNT AEDILES, cetera. *l.* 1. §. 1. *l.* 17. §. 17. *l.* 25. *pr. l.* 44. *pr. l.* 37. *l.* 38. §. 1. *l.* 25. §. 10. *D. de Aedil. edict.*

* Quod jus ab ipsa magistratus sui origine videntur usurpasse. Nam jam Plautus, qui centum circiter & septuaginta annis post primos Aediles curules scripsit, ad edictum eorum, tamquam rem notissimam, suo more adludit in *Captiv. Act. IV. scen.* 2. *v.* 43.

Eugepe, EDICTIONES AEDILICIAS *hic habet quidem:*
Mirumque adeo est, ni hunc fecere sibi Aetoli agoranomum.

Loquitur enim de Ergasilo parasito, qui adcurrens in via invehitur in *pistores scrophipascos, qui alunt surfuri sues, quarum odore praeterire nemo pistrinum possit:* deinde in *piscatores, qui praebe-*

ant populo piſces foetidos, qui advehantur quadrupedanti crucianti canterio, quorum odor ſubbaſilicanos omnes abigat in forum: tum in *lanios, qui concinnent liberis orbas oves, qui locent caedundos agnos, & duplam agninam dent, qui petroni nomen indant verveci ſectario.* Haec omnia ad Aedilium curam pertinebant, adeoque eleganter a Plauto vocantur *edictiones aediliciae.* H. Locus Plautinus pertinet ad Aediles plebis, ut ſupra ad §. LIV. obſervatum eſt. Vulgo ſcribunt, poteſtatem Aedilium Curulium deſiiſſe ſub Claudio & Nerone; ſed errant. Nam & Hadriani tempore viguit, quod oſtendit Edictum perpetuum, & de Gordiano ſeniore refert Capitolinus *in vit. c.* 3. ipſum aedilitatis ſuae tempore XII. populo Rom. munera, id eſt, per ſingulos menſes ſingula de ſuo exhibuiſſe. Imo conſtat, ad Conſtantinum M. usque, veteres magiſtratus in urbe manſiſſe, & fortaſſe diutius quoque, argumento *l.* 19. *Cod. Theodoſ. de accuſat.* & *l.* 1. *Cod. eod. de matern. bon.* quae inſcribuntur, *Coſſ. Praetorib. Tribunis Pl. Senatui.* Notandum & hoc eſt, non ſemper quotannis Aediles, Caeſarum tempore, eſſe creatos, eamque ob cauſſam eorum munera, & Praetores, & Tribunos Pl. obiiſſe. Vid. Dio *Lib. XLIX. pag.* 459. *Ed. Stephan.* & Cujacius *Obſervat. Lib. VIII. c.* 38. Sed de Aedilibus curulibus accurate egit, nec vulgo obvia protulit Spanhemius *de Uſ. & Praeſtant. Numiſm. Tom. II. p.* 143. *ſequ.* cui addatur Georg. d'Arnaud *Var. Conjectur. Lib. I. c.* 18. R.

§. LXXVI.

Quamvis vero V. C. Ev. Otto *de tutel. viar. III*, 2. *p.* 428. contra Albericum, Fulgoſium, Zoeſium, Bœckelmannum, recte obſervavit, non unum fuiſſe edictum Aedilicium, Eorum capita, quae in jure ſuperſunt.

cium, ſed plura, & ad varias cauſſas, de quibus eorum erat jurisdictio, pertinentia, eaque demum in unum collecta corpus ſuis partibus & titulis diſtincta videri: in jure tamen noſtro tria tantum ſuperſunt capita, quae ſola Salvius Julianus in Edictum perpetuum retulit, *l.* 1. §. 1. *ſequ. D. de Aedil. edict.* Unum de mancipiorum *, *l.* 1. §. 1. *D. eod.* alterum de jumentorum venditionibus, *l.* 38. *pr. D. eod.* tertium de cane, verre, ſimilibusque animalibus ibi, ubi vulgo iter fit, non habendis, *l.* 40. *ſequ. D. eod.* Quod poſtremum erudite illuſtravit laudatus Otto *ibid.*

* At ne id quidem caput ſatis integrum in Pandecte reperitur. Quum enim in *l.* 1. §. 1. *de Aedil. edict.* venditores tantum jubeantur CERTIORES FACERE EMTORES, QVID MORBI VITIIQVE CVIQVE SIT, EAQVE OMNIA PALAM RECTE PRONUNCIENT: verba vetuſta & τυπικὰ apud Gell. *Noct. Attic. IV,* 2. ita ſe habent: TITVLVS SERVORVM VTEI SCRIPTVS SIT COERATO, ITA VTEI INTELLIGI RECTE POSSIT, QVID MORBI. *cetera.* Tituli hujusmodi, quo vitia morbive mancipiorum exprimi ſolebant, meminerunt Seneca *Epiſt. XLVII.* & Philoſtrat. *in vit. Apollon. Tyan. Lib. III. Cap.* 25. *p.* 115. *edit. Olear.* & *pag.* 131. *Edit. Morell.* ubi ἔπαινος τῶν ἀνδραπόδων ΤΟ ΜΗ ΚΛΕΠΤΕΙΝ ΑΥΤΑ. *titulus mancipiorum:* NON FVRANTVR. H.

§. LXXVII.

Caput de funeri-

Paſſim tamen & aliorum hujus edicti capitum exſtant veſtigia. Quum enim & funerum

rum cura penes Aediles esset: permulta edixisse videntur de sumtibus funerum, ritibus funebribus, & structura monumentorum sepulcralium. Ovid. *Fastor. VI, v. 663.* bus & eorum sumtibus.

Adde quod AEDILIS *pompam qui funeris irent,*
Artifices solos jusserat esse decem *.

Et Reines. *Inscr. II, 73. p. 291.* elegans describit marmor, in quo C. Cestii heredes profitentur, se monimentum fecisse ex pecunia, quam pro suis partibus receperint ex venditione Attalicorum, QVAE EIS PER EDICTVM AEDILIS IN SEPVLCRVM C. CESTII INFERRE NON LICVERIT. Conf. Cicer. *ad Attic. Lib. XII. Epist.* 35. 36.

* Quum ex Cicerone *de Legib. II,* 23. constet, jam legibus XII. Tabularum cautum fuisse: TRIBVS RICINIIS ET DECEM TIBICINIBVS FORIS EFFERRE IVS ESTO: verba Ovidii sollicitare non dubitat Jac. Gothofredus *Not. in XII. Tabul. p.* 233. pro *Aedilis* rescribens EDICTIS, & per *edicta* intelligens XII. Tabulas, quae adpellatio sine exemplo esse videtur. Et cur non legem XII. Tabularum, luxu insequentium saeculorum, ut fieri solet, eversam, in usum revocare potuerint Aediles? Vid. V. C. Petr. Burmann. *ad Ovid. Tom. III. p.* 424. *sequ.* Hos sane de minuendis funerum impensis edixisse, extra omnem dubitationis aleam positum est ob lapidem Reinesianum. Ex quo simul patet, quomodo sint intelligenda verba Ciceronis *Philipp. IX. cap. ultim. Senatum censuisse, atque e republica existimare, Aediles curules* EDICTVM *quod de* FVNERIBVS *habeant, Ser. Sulpitii Q. F. Lemonia Rufi funeri remittere.* Ea enim Paullus Manutius recte interpretatus est de sumtibus funerum,

rum, quum contra ſatisfacere vix videantur conjecturae Jac. Gutherij *de jure Man. II*, 1. & V. C. Jo. Guil. Hoffmanni *Hiſt. Triumvirat.* §. *X. p.* 31. *ſequ.* H. Aediles curules de ſumtibus funerum edixiſſe, non ſatis liquet, imo negat Georg. d'Arnaud *Var. Conjectur. Lib. II. cap.* 23. Et primo quidem monet vir ille doctiſſimus, ſi edictum Aedilitium *de funeribus* eſſet propoſitum, fruſtra Praetorem *de religioſis & ſumptibus funerum* edixiſſe videri, cum omnes ſuper ea remotas lites, & potuiſſent, & debuiſſent, ſecundum jurisdictionem ſuam, componere Aediles curules. Deinde docet, Ovidii locum id minime probare, quod aſſerit Heineccius. Enarrat enim Poëta rem paullo uberius, quam Livius *Lib. IX. cap.* 30. ut dictu parvam, paene praeteriiſſet, ni viſa eſſet ad religionem pertinere. Nimirum an. V. C. 442. Tibicines, quod abs Cenſoribus prohibiti fuerant in aede Jovis veſci, quodque Aediles juſſerant, ne plures, quam decem, funus proſequerentur, indignati Tibur receſſerant. Nam, ut ait Ovidius, *temporibus veterum tibicinis uſus magnus, & in magno ſemper* HONORE, *dulcisque fuit* MERCEDE *labor.* Quam ob cauſſam, cum in aede Jovis veſci interdictum iis eſſet, &, ut decem tantum comitarentur funus, ex praeſcripto XII. tabularum, aediles juſſiſſent, & debitum detractum ſibi honorem, & mercedis acquirendae amplam ademptam occaſionem eſſe, queſti, urbem relinquere maluerunt. Numerum autem tibicinum in funeribus, Aediles non propterea definierunt, quod de ſumtibus funerum coërcendis edicendi facultatem haberent, ſed quia tibicines eorum jurisdictioni ſpeciatim ſubjacebant. Praeerant enim Aediles curules ludis ſpectaculisque, eoque ipſo peculiare habebant in actores imperium, ſive illi viva voce, ſive tibiis, aliave ratione delectationi populi ſervirent. Et acute conjicit laudatus d'Arnaud, minime probabile

babile esse, quod illa aetate, ab Xviris non adeo remota, severissimis adhuc populi Romani moribus, & ad parsimoniam comparatis, praeter XII. tabulas, Edicto Aedilium opus fuerit, ad funerum sumptus certis limitibus circumscribendos. Quod vero ad marmor Reinesianum attinet, ex eo quoque id non efficitur, quod volunt viri docti. Legitur enim ibi, *per Edictum Aedilis*, hocque satis arguit, Edictum Aedilium curulium intelligi non posse, cum ipse Heineccius §. LXXV. probaverit, Aediles non singulos, sicut Praetores, sed de utriusque sententia communiter, edixisse. Deinde illa prohibitio, cujus fit in lapide mentio, non ex ullo, nedum funerario, Aedilium Edicto, sed ex legibus XII. descendit, quibus vetitum est, ne aurum bustis sepulcrisve inferretur. Sed in hunc censum veniunt quoque Attalica vestimenta, operis Phrygii, auro intertexta. Porro in *l.* 14. §. 5. *D. de religios. l.* 113. §. 5. *D. de legat. I. l.* 40. §. 2. *D. de aur. arg. leg.* de sumptibus funerum agitur: at nulla fit Aedilium, neque his locis, neque etiam alibi, mentio. Quam ob caussam id Aedilis Edictum, quod marmor memorat, ad magistratum potius municipalem videtur esse referendum; ad quem etiam recte retulit Cl. d'Arnaud lapidem alium, cujus inscriptionem vulgavit Gruterus DCCCCXXXII. 8. Apud Ciceronem *ad Attic. Lib. XII. ep.* 35. 36. nil de Aedilibus legimus: verum is legis meminit, quae sumptus, in monumenta faciendos, definierit. Et est temeraria nonnullorum conjectura, legem ibidem Aedilium curulium Edictum esse, cum sciamus, monumenta, quae extra urbes erant, jurisdictioni Aedilium ideo subesse non potuisse, quia illa pomoeriis ipsius urbis terminabatur. Rectius suspicatus est Dion. Gothofredus, per legem eam apud Ciceronem intelligendam forte esse Caesaris Dictatoris sumptuariam, cujus meminit Dio *Lib. XLIII. pag.* 256. *Edit. Stephan.* Quae senten-

tia vel ideo probabilis eſt, quia oportet hanc legem non multum ante id tempus, quo monumentum ſive fanum Cicero filiae mortuae extruere cogitabat, datam eſſe, cum eam, & maxime timeret, & ne ſatis quidem haberet cognitam. Ita enim ſcribit ad *Att. Lib. XII. ep.* 36. *Si tibi res, ſi locus, ſi inſtitutum placet, lege, quaeſo, legem, mihique eam mitte. Si quid in mentem veniet, quo modo eam effugere poſſimus, utemur.* Supereſt locus ejusdem Ciceronis ex *Orat. Philipp. IX.* ab auctore adductus, quem viri docti plurimum roboris receptae opinioni addere exiſtimant. Sed ex eo quoque Aedilium edictum funerarium ſatis perſpicue deduci non poteſt. Differit ibi Cicero de funere & ſepulcro Ser. Sulpicii Rufi, JCti, de cujus vita, honoribusque infra §. CL. *ſequ.* expoſitum eſt. *Cumque*, inquit, *antea Senatus auctoritatem in virorum fortium funeribus, ornamentisque oſtenderit; placere, eum quam ampliſſime ſupremo die ſuo efferri. Et cum Ser. Sulpicius, Q. F. Lemonia, Rufus, ita de republica meritus ſit, ut his ornamentis decorari debeat: Senatum cenſere, atque e republica exiſtimare, aediles curules* EDICTVM *quod de* FVNERIBVS *habeant, Ser. Sulpicii, Q. F. Lemonia, Rufi, funeri mittere: utique locum Sepulcro in campo Eſquilino C. Panſa Conſul deſignet, quo Ser. Sulpicius inferatur.* At *Edictum funeri mittere*, quid ſit, omnes ignorant, eſtque ſine dubio locus corruptus. Cum vero ita habeant Codices, ex ingenio Manutius & alii emendant *remittere*, voluntque Senatum cenſuiſſe, ut Aediles, quo in Servii funus plus erogari poſſet, quam per Edictum liceret, ejus veniam facerent. Sed valde dubito, an Cicero dixerit, *Edictum remittere*, pro eo, quod eſt, veniam dare eorum, quae edicto ſtatuta ſunt. Concedamus tamen, hoc belle dici poſſe; nonne Edictum, ſi quod habuiſſent Aediles, ad funera tantum privata pertinuiſſet? Rufi vero

vero funus eſt publicum, ad quod deducendum Senatus requirebatur auctoritas. Quapropter Senatus tum quoque cenſuit, *ut ampliſſime ſupremo ſuo die Sulpicius efferretur, & Conſul locum ſepulcro deſignaret.* Si ſtructura monumentorum ad curam Aedilium pertinuit, cur Conſuli id negotium a Senatu datur? Aut ſibine quis perſuadere poterit, Senatum, qui legibus, quos vellet, ſolvebat, opus habuiſſe Aedilium permiſſione, ut majorem, quam hi edicto ſuo definierant, ſummam funeri impendere liceret. Certe ſi edictum funerarium exſtitiſſet, non potuiſſet id tacere ipſe Cicero *de Leg. Lib. II. c.* 25. eo loco, quo de ſumptibus funerum diſſerit, atque conqueritur, rem iſtam ad ſumptus maximos progreſſam eſſe. Igitur nova & ingenioſa locum Ciceronis tentavit emendatione, & reſcribendum eſſe putavit Georg. d'Arnaud: *Aediles* DEDVCTVM, *quod de* MVNERIBVS *habeant, Servii Sulpicii funeri mittere.* Notum enim eſt, Aediles *munera* edidiſſe, inque iis commiſiſſe gladiatores. Cumque Senatus Servii funus egregie cohoneſtare cuperet, & proinde plura populo gladiatorum paria exhibere: cenſuit, ut Aediles, quos in muneribus editis non commiſerant, quive ſuperſtites remanſerant gladiatores, funeri huic publico mitterent. Et quamquam praevideam, hanc conjecturam non omnibus ſatisfacturam eſſe, hoc tamen forte plerique ſentient, in Ciceronis verbis parum praeſidii eſſe opinioni, quam de Aedilium Edicto funerario viri docti conceperunt. R.

§. LXXVIII.

Aliud edicti Aedilicii caput de caſtratoribus puerorum quadruplo puniendis, memoratur *l.* 27. §. 28. *D. ad leg. Aquill.* quod juvenili, ſed docta commentatione illuſtravit V. C. Ever. Otto edita *Steinvord.* 1710. Apud

De caſtratione puerorum, & rebus in ſcenam

Noodt de crimine paederastiae et sodomitiae.

non projiciendis.

Macrobium porro *Saturn. II*, 6. legimus, Aediles aliquando propoſuiſſe edictum: NE QVIS ALIQVID IN SCENAM PRAETER POMVM IACERE VELLET: Caſcellium vero jurisconſultum, interrogatum, num nux pinea pomum ſit? facete reſpondiſſe: *Si in Vatinium miſſurus es, pomum eſt* *.

* Fuiſſe & alia Edicti Aedilicii capita, & inde colligi poſſe videtur, quod *l.* 2. *D. de diverſ. & temp. praeſcr.* Marcellus PLERASQVE *actiones* AEDILICIAS *certo tempore finiri*, ait. Quum enim hodie nullam ſciamus, quae non ſit temporalis: conſequi videtur, ut quarumdem, quae perpetuae fuerunt, ipſa memoria interciderit. At nervos huic argumento incidit V. A. Corn. van Bynkershoek *Obſ. IV*, 8. cujus conjectura, pro PLERAEQVE, extrita una littera, legentis PERAEQVE tam eſt elegans & veroſimilis, ut omnibus adſenſum extorquere videatur. H.

§. LXXIX.

Edicta provincialia.

Denique & magiſtratus provinciales, quales libera adhuc republica erant COSS. PRAETORES, PROCOSS. PROPRAETORES, (Car. Sigon. *de jure provinc. II*, 1.) edicta in provinciis ſuis proponebant. Habebant quidem ſingulae provinciae ſuas leges, quae victis gentibus ab Imperatore de decem legatorum * ſententia dari ſolebant, ſancte deinde ſervandae a praeſidibus: Cicero *in Verr. II*, 13. Liv. *Lib. XXXIII. Cap.* 30. 31. *& Lib. XLV. Cap.* 27. 29. erant etiam quaedam in provinciis civitates αὐτονόμοι, quibus ob bene

ne merita ſuae leges permiſſae **. Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. Cap.* 9. denique & ipſae leges Romanae ſaepe ad univerſum orbem Romanum ſingularibus ſanctionibus porrigebantur: Ulpian. *Fragm. XI*, 18. 20. *& ibi* Schulting. *l.* 5. *pr. D. de manumiſſ.* attamen his omnibus veluti auctarium & ſupplementum accedebant EDICTA PROVINCIALIA.

* Non *decem* ſemper legati Senatores miſſi ſunt, ſed & aliquando *quinque*, ex quorum ſententia, de hoſtibus, eorumque regione, Imperator ſtatueret. Vid. Livius *Lib. XLV. cap.* 17. & Sigon. *de antiqu. jur. provinc. Lib. I. cap.* 1. R.

** Non univerſa provincia easdem a victore leges accipiebat, ſed prout ſe civitates adverſus victorem populum geſſerant, de eoque meriti fuerant, ita vel duriores vel mitiores leges accipiebant. Car. Sigon. *de jure provinc. I.* 1. Aliquando humanioris ingenii Imperatores totam provinciam ſuis uti legibus patiebantur: & tale exemplum L. Aemilii Paulli, Macedonibus αὐτονομίαν concedentis eſt apud Livium *Lib. XLV*, 29. Si civitas αὐτονόμος (ſuis relictis legibus), jus Romanum ſua ſponte adoptaſſet, populus ille FVNDVS FACTVS dicebatur. Cic. *pro Balbo Cap. VIII.* Gell. *Noct. Attic. XVI*, 13. Qua de re doctiſſimae exſtant NIC. RIGALTII, ISM. BVLLIALDI & HENR. VALESII Diatribae *de populis fundis*, junctim editae *Divione MDCLVI*. 8. recuſae in Graevii *Theſauro Antiq. Rom. Tomo II.* H. Nec Ciceronem, nec Gellium cepit Heineccius. Differit eo loco Cicero, *de lege Julia*, L. Julii Caeſaris, qui Coſ. fuit cum P. Rutilio Lupo, bello ſociali A. V. DCLXIII. *qua lege civitas eſt ſociis & Latinis data, ſed qui* FVNDI *populi facti non eſſent, civitatem non haberent*, hoc eſt, ut

 ad

ad eos tantum populos hoc beneficium pertineret, qui professi essent, se beneficio hujus legis uti velle. Uti enim donatio vim non habet, nisi is, cui fit, ei donationi *fundus* fiat, sive, ut JCti loquuntur, donationem accipiat; ita quoque nulla Romana lex, qua beneficium populis sociisque tribuitur, rata esse prius potest, quam hi eam suo assensu probaverint, sive, quod idem est, *ei legi fundi facti sint*. Quid enim magis notum est, quam hoc, beneficia nemini obtrudi posse. Itaque multi etiam Heracliensium & Neapolitanorum beneficium hoc recusabant, sive *legi Juliae fundi fieri nolebant*. Cicero *ibidem: In quo magna contentio Heracliensium & Neapolitanorum fuit, cum magna pars in iis civitatibus, foederis sui libertatem civitate anteferret.* Sed quid sit, *populum fundum fieri*, ipse Cicero eo loco plenissime explicavit. *Sed totum hoc*, inquit, *in ea fuit positum semper ratione, ut, cum jussisset populus Romanus aliquid: si id adscivissent socii populi, ac Latini, &, si ea lex, quam nos haberemus*], *eadem in populo aliquo, tanquam in* FVNDO, *resedisset: ut tum lege eadem is populus teneretur; non ut de nostro jure aliquid minueretur: sed ut illi populi, aut jure eo, quod a nobis esset constitutum, aut aliquo commodo, aut beneficio uterentur.* Ad *locum Gellii* consule Gronovium. Plura dabunt Graevius *ad Cicer. l. c.* Spanhemius *Orb. Rom. Exercit. I. cap.* 12. *pag.* 97. *sequ. Ed. Londin.* & Ernesti *in Ind. LL. in L. Jul.* R.

§. LXXX.

Eorum varietas.

Qui nimirum mittebantur in provincias, exemplo Praetorum, ipsi quoque sub auspicium magistratus sui, quomodo jus dicturi essent de quibuslibet caussis, edictis denunciabant: Sigon. *de jur. prov. Lib. II. c.* 5. idque

que faciebant non modo Consules & Procoss. sed & Praetores, & Propraetores, uti patet exemplis L. Domitii & P. Licinii Nervae, Praetorum Siciliae, apud Valer. Max. *Lib. VI. Cap. 3. ex. 5. & in Excerpt. Peiresc. p. 633.* Totidem ergo erant edicta PROVINCIALIA, quot provinciae, celebranturque passim edictum SICILIENSE, Cicero *in Verr. I,* 43. ASIATICVM, & SYRIACVM, Idem *Lib. VI. Epist. ad Att.* 1. nec non CILICICVM *. Id. *Lib. III. Epist. ad Famil.* 8.

* Ex his locis adparet, diversa quidem fuisse haec edicta: at saepe praesides prudentiores, optima quaeque ac saluberrima, non modo ex urbano, sed & ex aliarum provinciarum edictis in sua transtulisse. Fecit id sane Cicero, qui *Lib. VI. Epist. ad Attic.* 1. de se ipso refert, quaedam se de Bibuli, Syriae Procos. nonnulla ex Q. Mucii edicto Asiatico in suum Cilicicum transtulisse: pleraque de jure dicundo, praeter ea, quae sine edicto satis commode explicari non posse visa sint, ἄγραφα reliquisse, & praemonuisse tantum provinciales, se de eo genere sua decreta ad edicta urbana adcommodaturum. H. *Edictum urbanum* semper fuit fundamentum *Edicti provincialis*, sive animo concipiamus provincias servitute affectas, quae legibus suis, ac magistratibus jus dicentibus, spoliatae sunt; sive libertate donatas, quas suis legibus magistratibusque usas esse, novimus. Ad priores enim quod attinet, magistratus Romanus quotannis ab urbe missus, conventus agebat, atque jus dicebat. Cum vero hae provinciae leges non haberent, Praetorem in jure dicundo ea observare oportuit, quae edicto urbano constituta erant, omissis tamen, vel additis quoque iis, de quibus in provincia, secundum reipublicae for-

mam, regionis situm & qualitatem, mores & consuetudines hominum, aliter edicendum fuit. Huc pertinent illa Ciceronis *Lib. I. in Verr. c. 46. Cur ea capita* (edicti urbani) *in edictum provinciale transferre nolueris? Utrum digniores homines existimasti eos, qui habitabant in provincia, quam nos, qui aequo jure uteremur? An aliud Romae aequum est, aliud in Sicilia? Non enim hoc potest in loco dici, multa esse in provinciis aliter edicenda.* Et paullo post: *video non modo ceteros, sed te ipsum totidem verbis edixisse, quot verbis edici Romae solet.* Patet inde, Hadriani tempore, quo Julianus Edictum perpetuum ordinavit, nullo opus fuisse Edicto provinciali, quoniam ea, quae in urbe valebant, vim quoque in provinciis obtinuerunt. Et licet provinciae civitatesque liberae suis uterentur legibus, magistratusque sibi suos crearent, facile tamen ad intelligendum est, legibus his, nec omnia definiri potuisse, nec ea, quae exigebat ipsa sequentium temporum necessitas. Quoniam vero provinciales nullam habebant condendarum novarum legum potestatem, magistratus Romani in has provincias missi, controversias de rebus, quae legibus definitae non erant, dirimebant, jusque secundum Edictum urbanum, atque si hoc forte ea, de quibus quaerebatur, non contineret, secundum aequitatem, dicebant. Quae de *novis* & *tralaticiis edictis* dixit Heineccius, ea accurate exposuit quoque Spanhemius *Orb. Rom. exercit. II. cap. 7. pag. 256. Edit. Londin.* qui Vir illustris *Dissert. IX. de Us. & Praestant. numism. Tom. II. p. 685.* confutavit Harduinum, in *Chronolog. Vet. Test. pag. 617. oper. selector.* statuentem, Rectoribus provinciarum nullum jus fuisse in civitates liberas, seu αὐτονόμους, sed eos ludis tantum, pro Augustis editis, interdum etiam cum conjugibus, interfuisse. At enimvero, licet verum sit, immunes fuisse has civitates ab ordina-

ria

ria magiſtratus Romani jurisdictione, habuiſſeque magiſtratus proprios, qui juxta leges patrias jus dicerent; niſi extraordinario ſubinde Senatus Romani decreto aliter ſtatueretur, ut eſt apud Ciceron. *pro Flacco cap.* 32. inde tamen non ſequitur, Romanis Praetoribus, ſive Praeſidibus, omnem in civitates αὐτονόμους, earumque cives, poteſtatem, vel imperium ademptum eſſe. Imperium certe ad eos ſolos pertinuit, quod declarant illa Paulli *l. 26. D. ad municipal. Ea, quae magis imperii ſunt, quam jurisdictionis, magiſtratus municipalis facere non poteſt.* Et Cicero ad Quintum fratrem, Aſiae tum Rectorem, in qua provincia plures fuerunt liberae civitates, *Lib. I. ep.* 1. *cap.* 10. ſcribit: *quoniam in iſtis urbibus cum ſummo imperio & poteſtate verſaris.* Nempe Praetorum ſive Praeſidum id genus, officium erat, non ludis ſolum, ut Harduinus ſomniat, praeeſſe publicis, verum civitates eas, in officio fideque, Romano imperio debita, continere, compeſcere ſeditiones, foedera ac ſocietates cum Romanorum hoſtibus amoliri, rem bellicam adminiſtrare, Senatus Decreta, & Edicta de iis rebus, quae provinciae legibus non erant definitae, proponere, idque efficere, ut, quae ad totius provinciae, aut ſingularum in ea urbium, aut ſocietatum, aut corporum ſalutem, ſecuritatem, commoda, privilegia, vel ornamentum etiam, ſpectarent, quam optime implerentur: denique procurare vectigalia populi Romani, niſi civitates ab iis ſpeciali privilegio immunes eſſent. R.

§. LXXXI.

Ceterum & haec provincialia edicta vel TRALATICIA erant, vel NOVA. Pleraque enim ex deceſſorum ſuorum edictis retinebant: at nihilominus tamen iisdem & nova quaedam adſuebant*. Cicero *Lib. III. ad Familiar.*

Erant illa vel tralaticia vel nova.

miliar. Epist. 8. Quin ea in re vel maxime elucebat magistratuum provincialium prudentia, si quid novi, quod provinciis suis salutare esset, constituissent. Quo nomine L. Lucullum laudat Cic. *Acad. Quaest. IV*, 1. quod *in eo tanta fuerit prudentia in constituendis temperandisque civitatibus, tanta aequitas, ut multo post steterit Asia, Luculli institutis servandis, & quasi vestigiis persequendis.* Similes sunt laudes, quibus Quintum fratrem prosequitur *Lib. I. Epist. ad Q. fratr.* 1. *Cap.* 9.

* Ita ipse Cicero *ad Famil. Lib. III. Epist.* 8. testatur, se pleraque ex Appii Pulcri edicto iisdem verbis transscripsisse in suum, & nova quaedam addidisse de minuendis civitatum sumtibus, quibus ipse magnopere delectetur. Fuere ergo in illo Ciceronis edicto Cilicico quaedam TRALATICIA, alia a Cicerone de NOVO addita: idque & reliqui, qui in provincias ibant, magistratus accurate observabant. H.

§. LXXXII.

Quae in edictis suis caverint boni Praesides.

Recte porro observatum est a Carolo Sigon. *de jure prov. II*, 5. tria potissimum in edictis suis componendis exercendisque cavere solitos esse bonos Praesides, qui famae servirent: *primum*, ne quid edicerent contra legem vel formulam provinciae,(§.LXXIX.) quo nomine male audiebat C. Verres, quod in Sicilia pleraque edixisset contra legem Rupiliam. Cicero *in Verr. II*, 13. *Alterum*, ne quod in urbe antehac sanxerant, edictis everterent provincialibus, quod eidem C. Verri expro-

exprobrat Cicero *in Verr. I, 46. Postremum*, ne quid ipsi unquam decernerent adversus edictum suum. Cicero *ad Attic. Lib. VI. Epist.* 1. *

* De Jurisdictione Praetorum sive Praesidum; de loco statuendi, tribunali, basilica, praetorio; de ministris, scribis, praeconibus, lictoribus: decreto, judicii datione, videndus Sigonius *de antiqu. jur. provinc. Lib. II. c.* 5. De Jure Latii, & Italico, quod ignorare non debent juris cultores, idem exposuit, *de antiquo jur. Ital. Lib. I. c.* 4. *sequ.* Jacob. Gothofr. *ad tit. Cod. Th. de jur. Ital. Urb. Constant.* & Spanhemius *Orb. Rom. exercit. I. c.* 8. 9. *Exercit. II. c.* 19. R.

§. LXXXIII.

An lex Cornelia provinciales etiam magistratus obstrinxerit?

Quandoquidem vero vix dubitandum est, quin idem sibi aliquando adrogarint magistratus provinciales, quod sibi Praetores urbanos sumsisse vidimus, puta ut edicta sua, quoties collibitum esset, mutarent: (§. LXXI.) nihil etiam videtur certius, quam LEGEM CORNELIAM de edictis perpetuis, supra descriptam, (§. LXXIII.) provinciales etiam magistratus obstrinxisse. Quin, si dicendum, quod res est, Praetorum provincialium iniquitas occasionem primum dedisse videtur Senatui, de edictis magistratuum perpetuis cogitandi.

* Diximus supra (§. LXXII.) L. Aemilium Paullum Conf. anno ab V. C. DLXXXV. auctorem fuisse Senatui condendi SC. ut Praetores ex edictis suis perpetuis jus dicerent. Jam vero ex *Epit. Liv. Lib. XLIII.* patet, circa ea tempora Praetores nonnullos eo, quod avare & crudeliter

ter administrassent provincias, damnatos esse, quae fusius narrat ipse Livius *Lib. XLIII. cap.* 2. & 8. De remedio ergo cogitandum fuit, quo nimia coërceretur Praetorum licentia, maxime in provinciis, ubi Senatus populique absentia magistratibus iniquis spem impunitatis multo maximam injiciebat. H.

§. LXXXIV.

Leges intra haec tempora post XII. tabulas conditae.

Quamvis ergo jam essent in urbe leges XII. Tabularum, plebiscita, legis actiones, jus civile, ex interpretatione prudentum & fori disputatione ortum, ac denique edicta magistratuum quam plurima: non tamen quotannis deerat occasio novas rogandi ferendique LEGES, novaque PLEBISCITA, quibus permulta, antea vel plane non, vel aliter, quam e republica videretur, definita sancirentur. Eas cum cura jam collegerunt alii. * Licebit tamen & hic earum texere catalogum; & quaedam ab aliis non observata, passim adspergere.

* Huc pertinet ANT. AVGVSTINI liber *de legibus* & alter *de SCtis Romanorum*, cum Fulvii Ursini fragmentis editus *Romae* 1583. 4. & postea aliquoties in Gallia. PAVLLI MANVTII *de legibus*, & separatim aliquoties, & cum priore insertus *Tomo II. Thesauri Graeviani.* Ediderunt & VDALR. ZASIVS & POMP. LAETVS & FRANC. HOTOMANVS *legum Romanarum catalogos*, sed in quibus praeter earum nomina & objectum vix quidquam notabile invenias, quamvis ZASII catalogum passim illustrarit LVD. CHARONDAS, (& cum aliis ejusdem argumenti scriptis inseri meruerit locupletissimo *Antiquit. Rom. Thesauro.*)

Addi

Addi debent PAVLLI MERVLAE *de legibus Romanorum* libri diligentissime scripti, & cum aliis ejusdem lucubrationibus, ad antiquitates Romanas pertinentibus, editi *Lugd. Bat.* 1686. 4. & collegae olim conjunctissimi, nunc amici desideratissimi, CHRIST. GOTTFR. HOFFMANNI *Historia juris Rom. Justin. p.* 42. H. Excitavit Cl. Otto *Praefat. Tom. I. Thesaur. Jur. p.* 30. nomina doctorum virorum, qui leges singulares Commentariis illustrarunt. R.

§. LXXXV.

Earum recensus.

Nos omissis iis, quae ad jus Romanorum publicum pertinent, eas tantum, quae de jure privato publicisque judiciis agunt, observata litterarum serie *, paucis recensebimus, ita tamen, ut in earum aetatem, ubicumque id fieri poterit, simul inquiramus, &, quid illis sancitum sit, paucis indicemus. Quod studiosis eo gratius futurum speramus, quo minus in omnium manibus versantur, quae paullo ante laudavimus, doctissimorum virorum opera.

* Quum plerarumque legum aetas incerta sit; res ardua est, earum chronotaxin accuratam dare. Ausus hic quaedam est STEPH. VIN. PIGHIVS *in Annal. Rom.* sed in eo opere permulta hariolatur auctor, paucissima certis ac exploratis veterum testimoniis probat. Nos temporis charactères ubique, quoad ejus fieri potest, notabimus. H.

§. LXXXVI.

Leges Acilia Calpurnia de

Agmen ducit LEX ACILIA CALPVRNIA *de ambitu*, lata anno ab V. C. DCLXXXVII. M. Acilio Glabrione & C. Calpur-

ambitu, Aemilia cibaria, & Apuleja majestatis.

Calpurnio Pisone Coss. qua cautum, *ut id crimen & multa coërceretur, & damnati nullum amplius magistratum capere nec senatui interesse possent, & accusatoribus certa praemia constituerentur* *. Dio Cass. *Lib. XXXVI. p.* 20. *Edit. Steph.* Sigon. *de Judic. II*, 30. *p.* 435. Nec praetermittenda LEX AEMILIA *cibaria* lata a M. Aemilio Lepido & Q. Luctatio Coss. anno ab V. C. DCLXXV. qua non sumtus coenarum, sed ciborum genus & modus praefinitus est. Gell. *Noct. Attic. II*, 24. Macrob. *Saturn. II*, 13. Cui jungimus LEGEM APVLEIAM *majestatis* conditam anno ab V. C. DCLII. C. Mario V. & M. Aquillio Coss. qua vis praecipue in urbe ac seditio videtur vindicata. Cic. *de Orat. II*, 25. 49.

* Est haec lex inter eas, quam inviti tulerunt Coss. Auctor enim est Dio Cassius, adeo ab ambitu non alienos fuisse Coss. ut ipsi alieno studio & magna contentione eum magistratum sint adepti. Pisonem certe ambitus accusatum vix evasisse. A Senatu ergo coacti hanc legem rogarunt, quod C. Cornelius tribunus pl. acerbissimas poenas ambitus reis constituere cogitaret, atque id maxime populo adprobante. Et sane in fragmentis Ciceronianae *orat. pro C. Cornelio majest. reo* legimus, *populum eam legem flagitasse.* Senatum autem existimasse immodicarum poenarum denunciatione terrorem injici hominibus, modicis autem poenis propositis nec accusatores, nec judices defuturos. Hinc auctorem ferendae legis Consulibus fuisse. H. De lege *Calpurnia* loca sunt apud Ciceron. *pro Mur. c.* 23. & 32. ubi haec legimus: *Senatusconsultum esse factum, si mercede corrupti obviam candidatis issent, si conducti secta-*

sectarentur, si gladiatoribus vulgo locus tributim, & item prandia si vulgo essent data, contra legem Calpurniam factum videri. Post biennium vero SC. factum, quo lex Calpurnia abrogaretur, ut discimus ex eodem Ciceron. *in fragm. Orat. pro C. Cornel. p.* 430. *Edit. Gronov.* & Ascon. *ibid.* An lex *Apuleja* auctorem habeat *L. Apulejum Saturninum Trib. Pl.* qui, *agrariam*, *frumentariam*, & *de coloniis*, leges rogavit, non satis constat, cum nemo historicorum id memoriae prodiderit. Vid. Hoffmannus *in Indice LL.* qui auctoritate Ciceronis *de LL. Lib. II. c.* 6. existimat, hujus turbulenti Tribuni Pl. rogationes statim cum ipso ex SC. interiisse, ideoque *Legem Apulejam majestatis* alii auctori tribuendam esse, quoniam in republica valuit, & ex ea C. Norbanus accusatus est; docente Cicerone *de Orat. l.c.* ex quo id quoque discimus, formulam hujus legis fuisse; *ne quis populi Romani majestatem minueret.* Pighius putat perlatam esse occasione motuum, qui Romae exorti sunt, cum Cimbri superatis Alpibus, Q. Catuli exercitum invasissent, & equites Romani relictis praesidiis Romam fugissent, qua re imminuta populi Rom. majestas videbatur. Vid. etiam Ernesti *in Ind. LL.* R.

§. LXXXVII.

LEX AQVILLIA *de damno injuria dato* est plebiscitum perantiquum, at incertae aetatis *. Ejus capita primum & tertium supersunt in *l.* 2. *pr.* & *l.* 27. §. 5. *D. ad L. Aquill.* Caput secundum in usu esse negavit Justinianus §. 12. *Inst. de leg. Aquill.* Hinc plures inanem operam impenderunt quaestioni, quid illo capite cautum fuerit? Vid. Jac. Cujac. *in Paratitl. D. & C. ad h. t.* cui nonnulla obver-

Lex Aquillia.

obvertunt V. A. Corn. van Bynkerſh. *Obſerv. I*, 13. & Ger. Noodt. *de lege Aquill. Cap. I. p.* 176. & qui rem ſingulari ſcriptione dignam credidit, Claud. Chiffletius *de ſecundo capite leg. Aquill. Tomo V. Theſaur. Jur. p.* 873. *ſq.* Immo plura fuiſſe hujus legis capita, quae deinde perierunt, quod ea Praetor mutaſſet, admodum eſt veroſimile. Ger. Noodt *de lege Aquill. Cap. I.* Bynkerſh. *Obſ. I*, 13. Ceterum praeter laudatum NOODTIVM hanc legem illuſtravit FRANC. BALDVINVS.

* Certum eſt, hanc legem exſtitiſſe ante Ciceronem, qui *in Bruto Cap. XXXIV.* meminit *legis Aquilliae de injuriis* : immo & ante Brutum & Scaevolam, qui primi jus civile fundaſſe dicuntur. Nam hos legem etiam Aquilliam expoſuiſſe, conſtat *l.* 27. §. 22. *l.* 39. *pr. D. ad leg. Aquill.* Uterque quum circa annum ab V. C. DC. floruerit: probabile eſt, auctorem hujus plebiſciti fuiſſe L. Aquillium P. F. L. N. Gallum, quem anno ab V. C. DLXXII. Tribunum plebis fuiſſe, tradit Stephan. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Tom. II. p.* 330. quamvis, quem ille auctorem habeat, fatear me ſcire juxta cum ignariſſimis. Praeturam tamen eum geſſiſſe anno ab V. C. DLXXVII. teſtis eſt Liv. *Lib. XLI. Cap.* 14. H.

§. LXXXVIII.

Lex Atilia.

Lege porro ATILIA cautum eſt, ut pupillis & mulieribus Praetor cum majore parte Tribunorum plebis tutorem daret *. *pr. Inſt. de Atilian. tut.* Addidimus mulieres, quia & Hiſpala Fecennia, libertina, tutorem

rem a Praetore & Tribunis accepit, teste Livio *Lib. XXXIX. Cap.* 9. Quod quum factum sit annno ab V. C. DLXVII. oportet hanc legem jam ante id tempus exstitisse, adeoque probabile est, conditam illam esse a L. Atilio Regulo, Tribuno plebis anno ab V. C. CCCCXLII. Liv. *Lib. IX. Cap.* 30.

* Em. Merill. *Observ. I*, 37. *p.* 63. ex eadem lege esse putat obligationem matris, intra annum a morte patris tutorem liberis impuberibus petendi. §. *penult. Inst. de SC. Tertull.* Petendus enim est *secundum leges*, ut est in *Novella Theodosii de tutorib.* vel *secundum leges*, *l.* 10. *C. de legit. heredib.* per quas probabiliter intelligi putat leges Atiliam & Juliam & Titiam. Sed quum mater tempore conditarum harum legum nondum esset heres liberorum, (quod jus per SC. Tertullianum demum accepit) adeoque & hereditate mulctari non potuerit ob petitionem tutoris omissam, & praeterea id jus diserte ex constitutione esse dicatur: *l.* 2. §. 2. *l.* 4. *princ.* §. 1. §. 4. *D. qui pet. tut. vel curat.* parum verosimilis videtur haec Merillii sententia, malimque ego per *leges* intelligere constitutiones principum, quae saepe LEGVM nomine in jure nostro veniunt. uti *l.* 22. *C. de admin. tut. vel curat. l.* 21. *D. de legat. praest.* H.

§. LXXXIX.

LEX ATINIA, ipsa quoque incertae aetatis*, rerum furtivarum usucapionem, antequam ad dominum reversae sint, inhibuit, quamvis & legibus XII. Tabularum idem cautum fuisse constet, §. 2. *Inst. de usucap. l.* 4. §. 6. *D. de usucap. l.* 215. *D. de verb. signif.* Lex Atinia de usucapione rerum furtivarum.

Eam

Eam legem singulari libello illustravit Hadr. Pulvaeus, nuper a Cl. Conradi cum Raevardi Triboniano, nec non *Tomo IV. Thesaur. jur. p.* 327. edito, qui tamen magis in Cujacium injuriis, quam bonae frugis plenus est.

* Immo & ipsum nomen legis non satis certum est. Theophilus enim §. 2. *Inst. de usucap.* vocat Ἀτίλιον νόμον, quo nomine etiam reliquis Graecis venit, habeturque id vocabulum etiam in quibusdam *Institutionum* editionibus. At plus tribuendum Pandectis Florentinis, Ciceron. *in Verr. I*, *c.* 42. & Gell. *Noct. Attic. XVII*, 7. quibus constanter dicitur ATINIA. Quare verosimile est, legem hanc latam a C. Atinio Labeone Tribuno plebis anno ab V. C. DLVI. Steph. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Tomo II. p.* 255. H. Notat Gellius *l. c.* quaestionem fuisse inter JCtos, auctore Q. Scaevola, utrum ea lex in praeteritum etiam, an in futurum tantum valeret. Cicero *l. c.* observante Cl. Ernesti *in Indic. LL.* diserte eam his legibus annumerat, quae in posterum statuunt, ex iisque docere suscipit, non posse a Praetore edici in praeteritum. R.

§. XC.

Lex Aufidia & Cornelia Baebia de ambitu.

Nec praetermittenda LEX AVFIDIA *de ambitu*, anno ab V. C. DCLXXXXII. Messalla & Pisone Coss. ab Aufidio Lurcone Trib. pl. lata, in qua id de novo sancitum erat, *ut qui numos in tribu pronunciarit, si non dederit, impune esset; sin dederit, ut quoad vivat, singulis tribubus sestertium* cIↃ cIↃ cIↃ *deberet.* Cic. *ad Attic. Lib. I. Epist.* 16.* Ejusdem generis, at paullo antiquior, est LEX BAEBIA AEMILIA, uti Sigon. *de Judic.*

Judic. 11, 30. vocat, vel potius BAEBIA CORNELIA, *de ambitu*, qua anno ab V. C. DLXXII. cautum, *ne suffragationes & coitiones fierent* **. Plura de hac lege ignoramus.

* Sed haec *lex Aufidia* non videtur esse perlata. Etenim Cicero *ad Attic. Lib. I. Ep.* 18. scribit, *facto Senatusconsulto, de ambitu, de judiciis, nulla lex perlata.* R.

** Legis ipsius meminit Liv. *Lib. XL. Cap.* 19. sed verbis his paucissimis: *Et leges de ambitu consules ex auctoritate senatus ad populum tulerunt.* Sed supersunt quaedam fragmenta ex oratione Catonis pro hac lege adlata a Nonio, quae omnia ad largitiones pertinent: ex quibus adeo non inepte colligit Sigonius, legem hanc potissimum largitionibus corruptionibusque tribuum ac centuriarum fuisse oppositam. Rogarunt legem ejus anni Consules, P. Cornelius Cethegus & M. Baebius Tamphilus, ut adeo nescire me fatear, cur Sigonius hanc legem tribuerit Aemilio Paullo, tum non Consuli, sed longe ab urbe adversus Macedonas bellum gerenti. H.

§. XCI.

Leges Calpurnia repetundarũ & Cincia de donis & muneribus.

Nec minus nota est CALPVRNIA *repetundarum*, lata anno ab V. C. DCIV. a L. Calpurnio Pisone Tribuno plebis, qua cautum, ut provinciales pecuniam, quam magistratus contra leges acceperint, constituto Romae judicio repetere possent. Cic. *in Verr. IV*, 25. *in Bruto c.* 27. *de offic. Lib. II. cap.* 21.* In primis vero celebris LEX CINCIA *de donis & muneribus*, qua vetitum, ne quis ob caussam orandam donum munusve caperet. Liv. *Lib. XXXIV*, 4. Tacit. *Annal.*

XI, 5. Latam eam novimus a M. Cincio Alimento, Tribuno pleb. anno ab V. C. DXLIX. Cornelio & Sempronio Coss. nec quisquam ignorat eruditissimum de ea *Commentarium* scripsisse FRIDR. BRVMMERVM, editum *Lutet. Paris.* 1668. 4. recusumque Lips. 1712. 8. **.

* Fuit haec lex prima de pecuniis repetundis. Cicero *de Off. l. c. Nondum centum & decem anni sunt, cum de pecuniis repetundis a L. Pisone lata est lex, nulla antea cum fuisset.* Sed & poenam in damnatos repetundarum statutam, & ipsam legis formulam hodie ignoramus. Quam enim apud Hotomannum, Pighium, aliosque legimus, eam hi viri docti ex ingenio finxerunt. Bene tamen monuit Cl. Ernesti *in Ind. LL.* hac lege primam quaestionem perpetuam constitutam esse. R.

** Eo commentario Brummerus, quidquid de hac lege dici poterat, tam luculenter exposuit, ut nemo Iliada post hunc Homerum scribere velit. Nam *Cap. I.* statim de auctore & nomine legis egit, eaque occasione de ipsa gente Cincia quaedam non vulgaria disserit. Deinde non modo capita hujus legis expendit, quorum primum, de quo *Cap. II.* fuit, NE QVIS OB CAVSSAM ORANDAM DONVM MVNVSVE CAPIAT; alterum, de quo *Cap. XII.* VT NE PLVS . . . HS. DONARE LICERET, EXTRA QVAM SI CONIVNCTIS PERSONIS DONARETVR, QVOD EO AMPLIVS DONATVM ESSET, RATVM NE ESSET: tertium, de quo *Cap. XIII.* VT IN DONATIONE QVIBVSCVMQVE PERSONIS FACTA MANCIPATIO TRADITIOVE INTERVENIRET: Sed & ubique occasiones hujus legis, relationes ejusdem, temperamenta, observationem, fraudes ei factas, & totam donorum & munerum, quae vel advocatis vel aliis

data

data ſunt, hiſtoriam accurate exponit, ut quidem nihil, quod ad illuſtrandam hanc legem facere videatur, omiſerit. Sententiam tamen ejus, quod Caput II. per *l. ult. C. Theod. de ſponſal.* ſublatum ſit, recte refellit Ant. Schulting. *ad Ulpian. Fragm. p.* 561. H.

§. XCII.

Sequuntur variae leges CORNELIAE, nec aetatis unius, nec ejusdem omnes auctoris. Ut enim jam non repetam, quae paullo ante de variis legibus a C. CORNELIO Tribuno plebis anno ab V.C. DCLXXXVI. latis, diximus: (§. LXXIII. *) lex CORNELIA FVLVIA *de ambitu*, qua capitale eſſe coepit, ſuffragia donis & pecuniis emere, rogata eſt anno ab V.C. DXCIV. Cn. Cornelio Dolabella & M. Fulvio Nobiliore Coſſ. *Epit.* Liv. *Lib. XLVII.* * Incertae aetatis eſt LEX CORNELIA *de luſu & ſponſionibus*, cujus fit mentio *l.* 3. *D. de aleator.* LEGES vero CORNELIAE *majeſtatis; de ſicariis, veneficis, incendiariis, parricidiis; falſis, injuriis, limitibus & teſtamentis* ** omnes nomina obtinuerunt a L. Cornelio Sulla Dictatore, adeoque perlatae videntur anno ab V. C. DCLXXII. vel inſequente. Plures leges Corneliae.

* De hac lege omnia incerta ſunt. Et cum Livius *in Epit.* haec tantum habeat; *lex de ambitu lata*, Paull. Manutius recte monet, ne conjicere quidem nos ex iis poſſe, utrum conſularis, an tribunitia, haec lex fuerit. Quae Sigonius de *jud. Lib. II. c.* 30. affert, crimen ambitus hac lege exilii poena vindicatum eſſe, conjecturis nituntur. R.

 ** Lege

** Lege *majestatis*, quae ante Juliam ejusdem argumenti apud Romanos obtinebat, cautum fuerat, *ut rei majestatis essent, qui intercessionem sustulerint, aut magistratui; quo minus munere suo fungeretur, impedimento fuerint, qui exercitum e provincia eduxerint, aut sua sponte bellum gesserint, legiones sollicitaverint, ducibus hostium captis ignoverint, potestatem suam in administrando non defenderint, qui, quum cives Rom. sint, apud Reges externos versati sint. Ut porro & mulieris testimonium de hoc crimine acciperetur, nec ulla poena sit calumniatoribus. Denique ut damnatis aqua & igni interdiceretur.* Cicero *in Pison. Cap. XXI. pro Cluent. Cap. XXXV.* Ascon. Pedian. *argum. leg. pro Cornel. majest. reo.* Cic. *in Verr. I*, 5. & ibi Ascon. Pedianus *in Schol. Lib. III. ad famil. Ep.* 11. Legis CORNELIAE *de sicariis* capita varia fuerunt, veluti *de iis, qui hominem occiderint, quorum dolo malo incendium factum fuerit, qui hominis occidendi furtive faciendi caussa cum telo ambularint, qui quum magistratus essent, publicisve judiciis praeessent, dedissent operam, quo quis falsum indicium profiteretur, ut quis innocens conveniretur, condemnaretur, qui hominis necandi caussa venenum confecerint, dederint, quive falsum testimonium dolo malo dixerint, quo quis judicio publico rei capitalis condemnaretur: quive quum magistratus judicesve quaestionis sub capitalem caussam pecuniam acceperint, ut publica lege quis reus fieret. l.* 1. *pr. & §.* 1. *D. ad leg. Cornel. de sicar.* Paull. *Recept. Sent. V*, 23. 1. Poena erat aquae & ignis interdictio bonorumque ademtio, sine discrimine, cujus esset conditionis, *l.* 3. §. 5. postea in honestioribus deportatio, in vilioribus ultimum supplicium *l.* 3. §. 5. *l.* 16. *D. eod.* Paull. *ibid.* Quin & occisi cognatis aliquid esse adjudicatum pro satisfactione, patet ex *Collat. leg. Mos. & Rom. I*, 11. Cujac. *Obs. XIV*, 4. LEX CORNELIA

NELIA

NELIA *de parricidiis* passim memoratur *l. ult. C. Theodos. ad leg. Corn. de fals. l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.* immo & *l.* 1. *pr. D. ad leg. Pomp. de parricid.* Nam ibi aut legendum: *quae est legis Corneliae de parricidiis*, aut eamdem fuisse oportet legem CORNELIAM *de sicariis* & *de parricidiis*. Vid. Schulting. *Jurispr. vet. antejustin. p.* 513. De lege CORNELIA *de falsis*, quae & *testamentaria*, omnia nota sunt ex Paulli *Recept. Sentent. V*, 25, 1. *sequ.* Et ex hac lege etiam esse videtur *fictio legis* CORNELIAE, qua is, qui apud hostes decessit, in civitate decessisse, fingitur. *l.* 18. *D. de captiv. & postl. l.* 12. *D. qui test. fac. poss.* Paull. *Rec. Sent. III*, 4, 8. De lege quoque CORNELIA *de injuriis* omnia pervulgata sunt. Addi tamen potest Schulting. *ibid. p.* 440. Legis CORNELIAE *de limitibus* meminit Hyginus *de limit. p.* 152. *inter rei agrar. auct. Goesii*, eaque cautum fuerat, *ut per actuarios limites populo, sicut per viam publicam iter faciendi jus esset.* Quamvis ab hoc, an alio Cornelio lata sit, nondum constet. Quin quum jungantur *leges Sempronia & Cornelia & Julia:* fieri potest, ut lex dicta sit *Cornelia Julia.* Collegas autem P. Cornelium Cossum & C. Julium Tullum Tribunos milit. Cos. pot. reperias anno ab V. C. CCCXLV. Liv. *Lib. IV*, 56. H. Ex *lege Cornelia de Sicariis*, occisi cognatis aliquid esse adjudicatum pro satisfactione, quod putat Heineccius, non patet *ex Collat. leg. Mos. & Rom. l. c.* Clodius enim, dum sago jactatur, culpa Euaristi tam male acceptus fuerat, ut post diem quintum moreretur. Proconsul Baeticae, ut ceteros ejusdem aetatis juvenes emendaret, Euaristo provincia Baeticae in quinquennium interdixit, *decrevitque, ut impendii caussa duo millia Clodii patri persolveret, quod manifesta ejus fuerat paupertas.* Qui locus docet, Euaristum sicarium non fuisse, cum homicidium, non consulto,

Mascov dissertat. ad leg. Corneliam de falsis.

Thomasius de actione ...

 sulto,

ſulto, nec inimicitia iraque concitatus, ſed caſu, atque inter ludendum fecerit. Deinde obſervamus, decreta patri Clodii duo millia, *impendii cauſſa*, id eſt, ob impenſam, in curationem & funus, faciendam. Et tandem patet, id unice factum propter ſummam patris paupertatem. Recte igitur ſcribit Schultingius *ad h. l.* hinc non ſequi, Romanis probatum fuiſſe pecuniariam poenam aliam, cognatis occiſi dandam; quamvis illis, quorum intereſt hoc damnum farciri, etſi tantum intervenerit culpa, naturalis ſuccurrat aequitas, de qua Grotius *Lib. II. c.* 17. *de jur. bell. ac pac.* videndus, quamque poſtea placuiſſe, Cujacius docuit *Obſervat. XIV.* 4. Quae *ad legem Cornel. de ſicar.* & *de parricidiis* pertinent, ſummo ſtudio collegit Jo. Franciſc. Ramos *in Tribon. Lib. IV. p.* 107. *ſequ.* R.

§. XCIII.

Leges Didia ſumtuaria & Duillia Maenia de foeneribus. Fabia de plagiariis.

Nec minus celebris eſt lex DIDIA *ſumtuaria*, lata anno ab V. C. DCX. Appio Claudio & Q. Metello Coſſ. qua cautum, *ut univerſa Italia lege Fannia teneretur, utque non modo qui ſumtuoſius epularentur, ſed & convivae in poenas legis inciderent.* Macrob. *Saturnal. II.* 13. Cui ſubjungimus legem DVILLIAM MAENIAM, a M. Duillio & L. Maenio, Trib. pl. anno ab V. C. CCCXCVI. Marcio & Manlio Coſſ. perlatam, *ne quis foenus unciario majus exerceret.* Liv. *Lib. VII. Cap.* 16. Noodt. *de foenor. & uſur. II*, 4. FABIAM *de plagiariis* latam eſſe volunt anno ab V. C. DLXX. Ex ea capitale crimen naſcebatur adverſus eum, qui liberum hominem ſciens emit, ſuppreſſit, vendidit, donavit, in dotem dedit, permuta-

mutavit, fugitivum alienum suscepit, celavit, invinctum habuit, servo alieno fugam persuasit. *l.* 1. *l.* 4. *l.* 5. *l.* 6. §. 2. *D. ad leg. Fab. de plagiar.* Poenaque ex ea lege numaria fuisse dicitur *. *l. ult. D. eod.* Paull. *Recept. Sent. Lib. V. tit.* 6. §. 14.

Eam poenam numariam vel pecuniariam in publicatione dimidiae partis bonorum constitisse, suspicatur Rittershusius *ad Paullum ibid.* Et sane ipse Paullus apud *Pariat. legum Mos. & Rom. tit. XIV.* §. 2. ait, honestiores ademta dimidia parte bonorum in perpetuum relegatos, humiliores aut in metallum damnatos, aut in crucem sublatos. At id ex ipsa lege Fabia esse, ex Paulli loco non liquet. Immo vero Ulpianus *ibid.* §. *III.* mentionem facit poenae sestertiorum quinquaginta millium: quamvis & haec summa satis grandis, & vix probabilis videatur. Schulting. *jurisp. vet. antejustin. p.* 783. Immo ne ratio quidem excogitari posse videtur, cur *capitale crimen* vocetur *l.* 1. *D. ad leg. Fab. de plagiar.* si mere pecuniaria illa poena fuerit. H.

§. XCIV.

Fabiae de ambitu & re agraria. Fannia sumtuaria & Furia de modo legatorum.

Sunt & aliae leges FABIAE, veluti illa *de ambitu* vel *numero sectatorum* *. Sed eam perlatam non esse comperio, quippe *cui tenuiores restiterunt*, teste Cicerone *pro Muraena Cap. XXXIV.* Certior est lex FABIA, quamvis & ipsa incertae originis, *de re agraria & limitibus*, cujus capita quaedam exstant inter Guil. Goesii *rei agrariae scriptores p.* 339. Addimus legem FANNIAM *sumtuariam*, latam anno ab V. C. DXCII. C. Fannio & M. Messalla Coss.

cujus ſanctiones ** fuſius deſcribunt Plin. *Hiſt. Nat. X*, 50. Gell. *Noct. Attic. II*, 24. Athenaeus *Deipnoſ. VI. extr. p.* 274. Macrob. *Saturn. II*, 13. ac poſtremo legem FVRIAM incertae aetatis *de modo legatorum*, de qua *pr. Inſt. de lege Falc* Cujac. *Obſ. XIX*, 31. ***

* *Sectatores*, ſive *aſſectatores*, qui ſint, vide apud Quint. Fratr. *de petit. Conſulat. cap.* 9. ubi ab *ſalutatoribus* & *deductoribus*, eos diſtinguit, duoque *ſectatorum* genera conſtituit, quorum alterum eſt *ſectatorum voluntariorum*, alterum vero eorum, qui *ſectari debent*, & de quibus ita Quintus ſcribit; *Qui autem tibi debent, ab iis plane munus exige: qui per aetatem ac negotium poterunt, ipſi tecum ut aſſidui ſint. Qui ipſi ſectari non poterunt, neceſſarios ſuos in hoc munere conſtituant. Magnam affert laudem, & ſummam dignitatem, ſi ii tecum erunt, qui a te defenſi, & qui per te ſervati, ac judiciis liberati ſunt.* R.

** Inter alia cautum ea lege fuerat, *ut ludis Romanis, plebejis Saturnalibus & aliis quibusdam diebus centenos aeris in ſingulos dies impendere liceret: decemque aliis diebus ſingulis menſibus tricenos; ceteris autem omnibus diebus denos. Ne quid volucrum poneretur, praeter unam gallinam, quae non eſſet altilis.* Ita legem deſcribunt Plinius, Gellius, & Macrobius. Athenaeus vero addit, vetuiſſe legem, *ne praeter domeſticos convivae plures tribus exciperentur, aut ad ſummum* (immo potius κατ' ἀγοράν, *die nundinarum*, ceu docet Caſaub. *Animadv. ad Athen. VI*, 21. *p.* 295.) *quinque & id ſingulis menſibus ter tantummodo fieret: neve pluris, quàm duabus drachmis & dimidia obſonarent e foro.* Porro eamdem legem *carnis in fumum inveteratae in annum talenta quindecim abſumere permiſiſſe* ait, & *leguminum & olerum, quaecumque terra gignat, decocta.*

Talia

Talia erant fungi, helvellae, beta, malva, & ſimiles cibi parabiles. Caſaubon. *ibid.* *p.* 296. H.

*** Haec lex & *Fuſia* dicitur; nam idem nomen eſt, & *Furii* iidem & *Fuſii* ſunt appellati, ut obſervat Cl. Erneſti *in Ind. LL.* ex Quintiliano *Lib. X.* Male igitur habent optimae quoque Ciceronis editiones in *Verr. I. c.* 42. *Furias*, *Fuſias*, cum altera vox ex gloſſa in textum irrepſerit, ideoque tollenda ſit. Mentio quoque legis fit apud Ciceron. *pro Balbo c.* 8. & Ulpianum *tit.* 1. §. 2. ubi haec legimus: *Furia teſtamentaria, plus quam mille aſſium legatum, mortisve cauſſa, prohibet capere, praeter exceptas perſonas: & adverſus eum, qui plus ceperit, quadrupli poenam conſtituit.* Vid. Schultingius *ad h. l.* R.

§. XCV.

Porro hac temporis periodo perlatae LEX GENVCIA *de foenore*, anno ab V.C. CCCCXI. C. Martio IV. & Q. Servilio Coſſ. a L. Genucio Trib pl. qua prohibitum, ne cui foenerare liceret. Liv. *Lib. VII. Cap.* 42. Ger. Noodt. *de foenor. & uſur. Lib. II. Cap.* 4. LEX HOSTILIA *de furtis*, puta *ut furti agere liceret eorum nomine, qui apud hoſtes vel reip. cauſſa abeſſent. pr. Inſt. de iis, per quos ag. poſſ.* lata, ut videtur, ab A. Hoſtilio Mancino & A. Atilio Serrano Coſſ. anno ab V.C. DLXXXIII.*

Leges Genucia de foenore & Hoſtilia de furtis.

* Legis hujus nusquam alias fit mentio, quam *d. pr. Inſt. per quos ag. poſſ.* nec aliud ſupereſt ejus caput, quam quod pro iis, qui apud hoſtes aut reip. cauſſa abeſſent, furti agere permiſit, quum adhuc nulli procuratores in foro admitterentur. Quum vero vix probabile ſit de eo ſolo legem latam: veroſimile eſt, quaedam alia hac lege de furtis conſtituta eſſe. Ceterum ſententia Joſephi

Nerii

Nerii *Analect. I*, 26. hanc legem ab *hoſtibus* nomen accepiſſe exiſtimantis, non minus abſona eſt, quam derivatio legis Fuſiae Caniniae a *cane*, Falcidiae a *falce*, quam vix in Gloſſatoribus toleramus. H.

§. XCVI.

Lex Julia Caeſaris de vi.

Sequuntur leges IVLIAE, quarum tam multae ſunt, ut vel ſolae longum tractatum poſcerent, ſi de iis agendum eſſet accuratius. Sed quum pleraeque ab Auguſto demum latae ſint: ad hanc periodum pertinet tantum lex IVLIA, *de rebus vi poſſeſſis non uſucapiendis*, quae Plautia * recentior, lata eſt a C. Julio Caeſare, Dictatore, eaque cautum, *ut nec rerum vi poſſeſſarum ulla eſſet uſucapio*, §. 2. *Inſt. de uſucap. l.* 33. §. 2. *D. eod.* & *iis*, *qui vim fecerint publicam*, *aqua & igni interdiceretur*. Cic. *Philipp. I*, 9.

* PLAVTIA multo antiquior eſt IVLIA, lata quippe Catulo & Lepido Coſſ. anno ab V. C. DCLXIII. auctore praecipue Q. Catulo conſule, at rogante C. Plautio, Tribuno plebis, a quo & nomen tulit. At quia & hac lege uſucapio rerum vi poſſeſſarum fuit inhibita: junguntur a Juſtiniano §. 2. *Inſt. de uſucap.* leges Julia & Plautia, quum potius inverſo ordine dicendum fuiſſet Plautia & Julia, ut in *l.* 33. §. 2. *D. de uſurp. & uſucap.* H.

§. XCVII.

Leges Juliae majeſtatis & repetundarum.

Inter leges IVLIAS, a Julio Caeſare latas, eſt etiam IVLIA *majeſtatis*, cujus itidem meminit Cicero *Philipp. I*, 9. Ea tamen, quae in Pandecte explicatur, non Julii Caeſaris, ſed Auguſti, eſſe videtur, Sigon. *de Judic.*

II,

II, 29. Quod nos quidem non ſatis expeditum eſſe, arbitramur, quum contra certiſſimum ſit, legem hanc ſaepe ſub malis potiſſimum Principibus, auctam & acrioribus poenis firmatam eſſe. Tacit. *Annal. I*, 72. Freher. *Parerg. II*, 9. De ejus legis capitibus videndi Sigon. *ibid. p.* 429. &, qui *ſingularia ejus legis* expendit, Nic. Hier. Gundlingius. Addimus legem IVLIAM *de repetundis*, ab eodem Julio Caeſare in primo conſulatu latam anno ab V. C. DCXCIV. Cic. *in Vatin. Cap. XII. pro Rabir. Poſtum. Cap. IV. pro Sext. Cap. LXIV. in Piſon. Cap.* 21. 37. *ad Attic. V*, 10. 16. Sueton. *Jul. Cap. XLIII.* Legis quaedam capita ſuperſunt in ipſo *titulo D. ad leg. Jul. repetund.* Alia ex Cicerone * collegit Car. Sigon. *de Judic. II*, 27. *p.* 425. *ſequ.*

* Fuit haec ex legibus ampliſſimis, quippe cujus plura, quam centum, capita fuiſſe docet Coelii epiſtola ad Ciceronem, *inter familiar. Lib. VIII. Epiſt.* 8. Quum enim πολύμοϱφον ſit hoc crimen, & quod ſe facile in omnes formas ac ſpecies commutat: non mirum profecto eſt, oppoſitam illi legem capitibus compluribus conſtitiſſe. De poena criminis, hac lege propoſita, omnia ſatis incerta ſunt. Quae tamen de ea dici poſſunt, omnia occupavit Ant. Schulting. *Juriſpr. vet. antejuſtin. p.* 525. H.

§. XCVIII.

Lex Julia de novarum tabularum exſpecta-

Nec omittenda LEX IVLIA Caeſaris *de foenore.* Quum enim populus novas tabulas frequentiſſime poſtularet: improbam illam ſpem disjecit Caeſar, lata lege, *ut debitores credito-*

tione disjicienda.

creditoribus satisfacerent per aestimationem possessionum, quanti quasque ante civile bellum comparassent, deducto summae aeris alieni, si quid usurae nomine numeratum aut perscriptum * *fuisset.* Qua conditione quarta fere pars crediti deperibat. Sueton. *Jul. Cap. XLII.* Jul. Caes. *de Bello Civil. III*, 1. Ex quo loco simul colligitur, legem hanc perlatam esse Caesare & Servilio Coss. anno ab V.C. DCCV. quum victo Pompejo in urbem victor revertisset.

* *Numeratum* dicitur, (quod de domo solutum: *perscriptum*, quod per argentarios. Eo sensu accipiendae *perscriptiones* apud Ciceron. *de Orat. I*, 58. ubi vulgo legitur, *praescriptiones*. C. Celeb. Burmann. ad Sueton. *Caes. Cap. XLII.* ubi & ostendit, Henr. Valesium *ad Excerpta Peiresc. p.* 27. *pecuniam perscriptam* male accipere, pro in tabulas rationum relata, vel nondum soluta. Ceterum eam legem nova alia adjuvit Caesar. Quum enim multi plurimum pecuniae clam habere dicerentur: ἀπηγόρευσε, μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κεκτῆσθαι· *ne quis in auro vel argento plus quam LX. sestertium possideret, vetuit.* Dio Cass. *Hist. Lib. XLI. p.* 171. & *pag.* 192. *Edit. Stephan.* H.

§. XCIX.

Leges Laetoria, & Licinia de foenore.

Celeberrima porro est LEX LAETORIA, quam Plautus *Pseudol. Act. I. Scen.* 3. *v. 69.* *quinamvicennariam*, alii male *Plaetoriam* vel *Plectoriam* vocant. Quum ergo Plauto fuerit antiquior, eam M. Laetorium Plancianum, Tribunum plebis circa annum ab V. C. CCCCXC. auctorem habuisse probabile est*.

Hac

Hac quoque multo antiquior eſt LICINIA *de foenore de capite deducendo*, lata anno ab V.C. CCCLXXVI. a C. Licinio Stolone, Tribuno pleb. Liv. *Lib. VI. Cap.* 35.

* Multis capitibus conſtitit LEX LAETORIA, quae tamquam ſparſa Hippolyti membra hic juvat colligere. Primum enim haec lex annos minorennitatis definivit, *l.* 2. *C. Theod. de donat.* dicta ob hanc ipſam cauſſam *quinavicennaria*. Plaut. *Pſeud. I*, 3. *v.* 69. Deinde ex hoc ipſo Plauti loco patet, creditoribus negatam eſſe actionem adverſus adoleſcentes, quibus crediderant pecuniam. Tertio eadem lex minoribus petentibus cauſſa cognita curatores dari juſſit. Jul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* Quarto adoleſcentes inſtipulari vetuit, eorumque promiſſis vim omnem obligandi detraxit. Plaut. *Rudent. V*, 3. *v.* 25. Sueton. apud *Priſcian. Lib. VIII. pag.* 794. & *Lib. XVIII. pag.* 1164. *inter Putſch. Grammat.* Denique quinto minores in quocumque contractu dolo malo laeſos reſtitui in integrum juſſit. Cic. *de Offic. III*, 15. H. Sparſa haec legis Laetoriae capita dudum ante Heineccium collecta ſunt a Jacob. Gothofredo *ad d. l.* 2. *Cod. Theodoſ.* De tertio vero capite quaedam monenda. Ait Capitolinus *in Marco c.* 10. *De curatoribus vero, cum ante nonniſi ex lege Laetoria, vel propter laſciviam, vel propter dementiam, darentur, ita ſtatuit, ut omnes adulti curatores acciperent, non redditis cauſſis.* Quae verba Heineccius *in Inſtit. tit. de curatorib.* & *infra not. ad* §. 302. ita accipit, ut triplicem ante Marcum curationem fuiſſe docere videantur, unam *minorum* ex hac lege, alteram *prodigorum*, quos Capitolinus *laſcivos* vocet, tertiam *furioſorum*, qui hiſtorico ſint *dementes*. Hos vero, ut & *laſcivos*, accepiſſe curatores ex jure vetuſtiſſimo XII. Tabularum, *minoribus petentibus* ſubveniſſe

legem

legem Laetoriam, exiſtimat. Sed non attendit, *L. XII.* non aliis prodigis proſpexiſſe, quam iis, qui jure civili ab inteſtato parentibus erant heredes, ut optime obſervat Schultingius *ad Ulpian. tit.* 12. His enim, qui ex teſtamento, patris heredes facti erant, bonaque ſua deinde diſſipabant, ex lege XII. curator dari non poterat. Audi Ulpianum *tit.* 12. §. 3. *A Praetore conſtituitur curator*, LIBERTINIS PRODIGIS, *itemque* INGENVIS, *qui ex teſtamento parentis heredes facti, male diſſipant bona: his enim ex* LEGE *curator dari non poterat: cum* INGENVVS *quidem non* AB INTESTATO, *ſed ex* TESTAMENTO *heres factus ſit patri: libertinus autem nullo modo patri heres fieri poſſit, qui nec patrem habuiſſe videtur, cum ſervilis cognatio nulla ſit.* Qui locus nos dubitare non ſinit, hoc innuiſſe Capitolinum, quod *curatores ex lege Laetoria*, ante Marcum, *propter laſciviam, & dementiam dati ſint;* Imperator vero ille deinde ſtatuerit, *ut omnibus adultis darentur cauſſis non redditis.* Neque ſtatuendum eſt, *minoribus petentibus*, cauſſa cognita, ex hac lege curatores tantum datos eſſe. *Dementes* enim, & parum de eo laborabunt, & forte vix laborare poterunt. Et quod ad *laſcivientes* attinet, ii non tantum non petent, ſed & curatores ſibi datos omni ſtudio evitabunt, ut ſuo more, remotis arbitris, poſſint vivere. Imo hoc hominum genus tantum ſibi ſua ſtultitia placet, ut credat neminem melius rebus ſuis ſupereſſe poſſe. Quis igitur putet, hujus generis hominem adiiſſe Praetorem, hisque verbis, (quod fieri certe oportebat) eum imploraſſe: *Peto curatorem, laſciviens enim ſum?* Adibant igitur Praetorem hi, quorum intererat, id eſt, agnati proximi, cauſſamque reddebant, quae curatorem poſtulare videbatur, ne forte laſciviens demensque homo, familiae probrum facere poſſet. Conſul. Schulting. *ad Cajum Lib. I. tit.* 8. Spanhemius

hemius *de Us. & Praestant. numism. Dissert. X. Tom. II. pag.* 116. de fascibus sex, iisque sine junctis securibus, qui Praetoribus Romae a totidem ῥαβδοφόροις lictoribus, praelati, auctorum veterum testimoniis, & numorum auctoritate, disputans, Manutium, Sigonium, Pighium, Vaillantium, confutavit, qui *ex lege Laetoria*, quam Censorinus *de die nat. c. ult.* memorasse dicitur, probare voluerunt, Praetorem, duos tantum in urbe fasces habuisse. Sed cum omnes libri Censorini habeant: *M. Plaetorius Tribunus Pl. scitum tulit*, notique sint *Plaetorii* ex Cicerone, (vid. Ernest. *Ind. histor.*) verba hujus plebisciti ad legem nostram pertinere non videntur. R.

§. C.

Leges Licinia Cornelia sumtuaria & Luctatia de vi.

Exstitit etiam LEX LICINIA CORNELIA *sumtuaria*, lata anno ab V. C. DCLVI. a P. Licinio Crasso & Cn. Lentulo Coss. cujus sanctiones recensent Cicero *Lib. VII. ad familiar. Epist.* 26. Gell. *Noct. Attic. II*, 24. Macrob *Saturnal. II*, 13. * Addimus LEGEM LVCTATIAM *de vi*, latam Q. Luctatio & C. Mario IV. Coss. anno ab V. C. DCLI, qua in primis cautum novimus, ut de vi diebus etiam festis ludisque publicis quaereretur. Cicero *pro Coel. Cap. I. & XXIX.*

* Videtur hac lege, antiquior FANNIA, quam supra descripsimus, in usum revocata, quum gliscente luxu, mox, ut fit, exolevisset. Macrob. *Saturn. II*, 13. Saltim ipsa legis Liciniae sanctio alteri est simillima, nisi quod paullo plus, quam Fannia, in singulas coenas expensum tulit. Nam & illa cavetur, ut *Kalendis, Nonis, nundinis Romanis cuique in dies singulos centenos duntaxat asses edundi caussa consumere liceret: nu-*

ptiis ducenos; ceteris vero diebus, qui excepti non essent, carnis aridae pondo tria & salsamentariorum pondo: quod autem e terra, vite, arboreve natum esset, impune consumere liceret. Hinc *centenaria coena* Festo est, in quam per legem Liciniam non plus centussibus, praeter terra nata, impendere licebat. Gell. *Noct. Attic. II*, 24. Ceterum Macrobius memoriae prodidit, *legis istius ferundae probandaeque tantum studium ab optimatibus impensum esse, ut consulto Senatu juberetur, ut ea tantummodo promulgata, priusquam trinundino confirmaretur, ita ut omnibus observaretur, quasi jam populi sententia confirmata.* H.

§. CI.

Leges Mamilia de finibus, Manlia de vicesima manumiss. & Maria de ambitu.

Proxima est LEX MAMILIA *de finibus agrorum*, frequentissime laudata a scriptoribus rei agrariae, in primis a Siculo Flacco *de condit. agr. p* 8. *Edit. Goes.* lataque anno ab V.C. DCXXXXII.* Ei addimus LEGEM MANLIAM *de vicesima a manumissis aerario inferenda*, latam a Cn. Manlio & C. Martio Coss. anno ab V.C. CCCXCVI. Liv. *Lib. VII. Cap.* 16. nec non LEGEM MARIAM *de ambitu*, rogatam a C. Mario, Tribuno plebis, anno ab V.C. DCXXXIV. & *ut pontes angustiores fierent*, praecipientem. Cic. *de legib. III*, 17. **

* Quum hujus legis MAMILIAE sanctiones, fragmentaque a Guil. Goesio *Rei agrar. auct. p.* 339. *sequ.* exhibita paucissimi intelligant: eam legem paullo accuratius expendere, operae pretium fuerit. Leges XII. Tabularum quinque pedum semitam inter fundos relinqui jusserant, quae *limitare iter* & Graecis μεθόρια dicebatur. Idem ω lex MAMILIA sanxerat, teste Flacco Siculo *de condit.*

condit. agr. p. 8. cujus en ipsa verba: *Signantur arbores finales utrimque, id est, ex utraque possessione, intra pedes quinos, ut legis Mamiliae commemoratae rationem habeant.* Et planius Aggenus Urbic. *Comment. in Frontin. p.* 53. *De fine*, inquit, LEX MAMILIA *quinque aut sex pedum latitudinem praescribit, quoniam hanc latitudinem vel iter ad culturas accedentium occupat, vel circumactus aratri, quod usucapi non potest.* Similia sunt apud Frontinum *p.* 40. & Simplicium *p.* 83. quae hic non adscribimus. Erat ergo hoc spacium inter fundos, & in ipsis finibus: non quaquaversum circa fines, uti contra Hotomanum ostendit Guil. Goes. *Not. ad Sicul. Flacc. p.* 129. Ejus porro limitaris itineris nulla erat usucapio. Aggen. Urbic. *p.* 53. Alciat. *de quinque ped. praescript. Tomo III. Op. p.* 345. Goes. *ibid. p.* 191. Ergo si quando de hoc quinque pedum limitari itinere nascebatur controversia, quod imminutum esse ab alterutro vicino diceretur, ea vocabatur *controversia finalis*, vel *de finibus*, seu *judicium finium regundorum*, in eoque nulla habebatur praescriptionis ratio. Sin de ipso agro lis intercederet: erat haec *controversia de loco*, quae non ad agrimensorem, sed ad Praetorem, pertinebat. Postea mos invaluit, ut spatium quinque pedum, non usucapi quidem, at actioni de eo longissimo tempore praescribi posset. Sed id quoque mutarunt Valentinianus, Theodosius & Arcadius Augg. *l.* 4. *C. Theod. fin. regund.* quam accurate exposuit, & a Jac. Gothofredi ψευδερμηνείᾳ vindicavit Guil. Goes. *in Not. p.* 192. Denique quum Justinianus praescriptionem tricennalem limitaris itineris in usum revocasset: *l.* 6. *C. fin. reg.* factum est, ut spacium quinque pedum sensim plane aboleretur, & fines fierent lineares, quorum de confusione quotidianas nasci querelas oportuisse, facile unusquisque intelligit. Fuerunt vero & alia hujus legis capita:

veluti, *ut curaret ille, qui coloniam deduxerit, limites ut fiant, terminique ut constituantur, neve quis ejiciat locove moveat, qui ita constituti fuerint: Ne limites, qui constituti fuerint, serendo occuparentur, aliaque ratione reddantur inutiles usibus publicis: Ut terminum, qui amotus fuerit, is, cujus ager esset, restitueret.* Quorum capitum verba legitima supersunt apud Guil. Goes. *p.* 329. *sequ.* H. Meminit *legis Mamiliae* Cicero *de LL. Lib. I. cap.* 21. docetque, ea singulos arbitros finibus regundis datos esse, cum e LL. XII. tres essent, si de finibus controversia esset orta. De auctore legis videndus etiam Cl. Otto *Praefat. Tom. I. Thes. Jur. pag.* 24. R.

** Jussit *lex Maria*, ut pontes angustiores fierent, eam ob caussam, ne quis inspicere tabellam, ne rogare de suffragio, aut appellare ferentem posset. Observat Cl. Ernesti *in Ind. LL.* ex Plutarchi *Mario pag.* 407. eam, quia potentiae procerum erat opposita, Cottam & Metellum Coss. impugnasse SCto, sed frustra. Magnam ei affert lucem numus cujusdam P. NERVAE, cum septis, seu cancellis, pontibus, cista, diribitore, populo tabellas distribuente, apud Spanhem. *dissert.* X. *Tom. II. p.* 193. R.

§. CII.

Leges Oppia & Orchia.

Aeque pulcra fuit LEX OPPIA *de cultu mulierum*, lata anno ab V. C. DXL. Q. Fabio & T. Sempronio, Coss. a C. Oppio, Tribuno plebis. Ea vetitum, *ne qua mulier plus semiuncia auri haberet: neu vestimento versicolori uteretur: neu juncto vehiculo in urbe oppidove, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum caussa, veheretur.* Liv. *Lib. XXXIV. Cap.* 1. & Tacit. *Annal. III,* 33. *seq.* Sed de hac lege nihil est,

est, quod addamus post eruditissimam Jo. Guill. Hoffmanni *de lege Oppia* Dissertationem, quae prodiit *Francof. juxta Viadr. anno MDCCXXXVI.* LEX ORCHIA *de numero convivarum* nomen tulit a C. ORCHIO, Tribuno plebis, qui anno ab V. C: DLXX. Q. Fabio & M. Claudio Coss. hanc legem sumtuariam rogavit. Festus *in Objonitavere.* Macrob. *Saturnal. II.* 13.

§. CIII.

Leges Pinaria de ambitu, & Plautia de vi.

LEX PINARIA *de ambitu* satis antiqua est, rogata quippe anno ab V. C. CCCXXI. a L. Pinario, Tribuno mil. consul. potest. ejusque collegis. Placuerat enim senatui tollendae ambitionis caussa tribunos legem promulgare, *ne cui album in vestimentum addere petitionis caussa liceret**. Liv. *Lib. IV. Cap.* 25. De PLAVTIA vel PLOTIA, *quae vim, & rerum vi extortarum usucapionem* cohibuit, jam supra (§. XCVI.) diximus. Ea cautum fuerat, *ut aqua & igni interdiceretur iis, qui adversus remp. conjurassent, insidias senatui fecissent, magistratibus vim attulissent, qui cum telo fuissent in publico, aut seditionis caussa loca superiora occupassent: qui possessorem e fundo hominibus armatis dejecissent dolo malo, aut armatis objectis, ut inde profugeret, caussam attulissent: denique ne praedium, unde vi dejectus sit possessor, usucaperetur.* Quae legis capita ex Cicerone, Suetonio, Dione Cassio, miro ingenii acumine eruit Carol. Sigon. *de Judic. II,* 33.**

 * Mos

* Mos erat petitoribus honorum, togam candidam ſumere, eamque creta ita imbuere, ut plane ſplenderet. Unde & λαμπρὰν vocat Polyb. *Lib. X. Cap.* 4. quemadmodum & ipſi petitores ab hac toga candida *candidati* dicebantur. Lipſ. *Elect. I*, 13. Bernegg. *ad Suet. Caeſ. Cap XIX. & XXIV.* Hinc & togam candidam abjiciebant, qui abjecerant ſpem potiundi honoribus: quale exemplum Cicereji eſt apud Valer. Max. *Lib. IV. Cap.* 5. *ex.* 3. Cur vero illum morem hac lege abolitum voluerit Senatus, vix conjectura adſequimur, niſi huc trahere velis locum Plutarchi ex *Quaeſt. Rom. p.* 276. *Edit. Xylandr.* qui petitores, quando in campum deſcenderint, togas poſuiſſe, refert, ejusque rei cum alias, tum hanc potiſſimum rationem reddit: *ἵνα μὴ δεκάζωσιν, ἀργύριον ἐν τῷ κόλπῳ κομίζοντες*: *ne argentum in ſinu geſtantes, ſuffragia redimerent.* H. Non capio hanc conjecturam. Ego certe ita concludere nollem: quia petitores in campum deſcendentes togam poſuerunt, ideo Tribuni Pl. legem promulgarunt, ne cui album in veſtimentum petitionis cauſſa addere liceret. Alia excogitanda eſt ratio, quam ipſe Livius ſuppeditat *l. c.* e quo diſcimus, patricios, ſumpto elegantiore habitu, omnium in ſe oculos convertiſſe, & oſtentatis quaſi divitiis, plurium e plebe, qui opis indigebant, ita commoviſſe animos, ut in clientum numero eſſe vellent. Addatur Meurſius *de luxu Rom. cap.* 4. quo loco, de veſtibus preſſis, ut niterent, exponit, & Gronovius *ad Liv. l. c.* Praeterea bene monuit Hoffmannus, hanc legem male *Pinariam* dici. Hoc quidem ſcimus, latam eam eſſe *A. V.* 321. quo *L. Pinarius Mamercinus, L. Furius Medullinus, Sp. Poſthumius Albus*, Tribuni militares fuerunt; ſed cum legamus apud Livium, *placet tribunos legem promulgare*, patet plebiſcitum eſſe, & invitis etiam patribus fuiſſe promulgatum. Eſt igitur error ridiculus, quem com-

miſe-

miserunt tamen omnes, qui de legibus scripserunt, doctissimi viri, quod *Pinarium* legis auctorem fecerint, sine dubio receptum a patribus morem acriter defendentem. Ita enim Livius *ibid. Res haec tunc ingenti certamine Patres ac plebem accendit.* Posset quis eodem jure, sed & errore eodem, hanc legem *Furiam*, vel *Posthumiam* appellare, quoniam tribunorum Plebis nomina ignoramus. R.

** Observat tamen Cl. Ernesti *in Ind. LL.* Sigonium, cum legem Plautiam *Catuli* auctoritate latam esse scribat, graviter errare, & *legem Lutatiam Catuli*, cum *Plotia* confundere. Lex *Lutatia*, auctoritate *Q. Lutatii Catuli* lata, fuit *Plotia* severior, & sanxit praeterea, ut diebus etiam festis de vi quaeri posset. Adeoque de *Lutatia* capiendus Cicero *pro Coelio l. c.* non vero de *Plotia*, quod vult Sigonius. R.

§. CIV.

Nec minus memorabilis est lex POETELIA *de ambitu*, lata a C. Poetelio Trib. pl. anno ab V. C. CCCXCV. C. Fabio & C. Plautio Coss. Liv. *Lib. VII. Cap.* 15. qua cautum fuerat, *ne, qui honores peterent, nundinas & conciliabula obirent* *. Ab ea lege diversa est POETELIA PAPIRIA, qua, rogantibus C. Poetelio & L. Papirio Coss. anno ab V. C. CCCCXXVII. cautum est, *ne quis, nisi noxam meritus, in compedibus haberetur, utque pecuniae creditae caussa bona debitoris, non corpora, obnoxia essent.* Liv. *Lib. VIII. Cap.* 28.

Leges Poetelia de ambitu & Poetelia Papiria de obaeratis in compedibus non habendis.

* Inter artes eorum, qui honores petebant, & illa erat, quod candidati nundinas, conciliabula, immo & municipia & colonias obirent, omniumque sibi gratiam prensando conciliare adniterentur.

Quod & poſt latam hanc legem tam impudenter factum, ut ſeditiones & tumultus inde metuerentur, ac proinde C. Maenius, Dictator, anno ab V. C. CCCCXXXIX. quaeſtiones exerceret adverſus eos, qui magiſtratuum petendorum cauſſa coitiones feciſſent: quod adverſus rempublicam eſſent. Liv. *Lib. IX. Cap.* 26. H.

§. CV.

Leges Pompejae de vi & ambitu.

Sed & Cn. Pompejus, quamvis ſago, quam toga, illuſtrior, leges tamen quasdam reipublicae ſalutares tulit, quae ab illo POMPEIARVM nomen tulerunt, quia pleraeque anno ab V. C. DCCI. quo ipſe inuſitato exemplo faſces ſolus tenuit, ab eo rogatae ſunt. Eo pertinent LEGES POMPEIAE *de vi & de ambitu*, uno eodemque die ex SC. promulgatae, quibus tam poenam exaſperavit, quam formam judiciorum breviorem reddere ſtatuit. Utraque enim ſanxit, *ut, priusquam cauſſa ageretur, teſtes audirentur per triduum, eorumque dicta conſignarentur, quarta die omnes in diem poſterum adeſſe juberentur, & fieret judicum ſortitio: tum porro accuſatori duae, reo tres horae ad dicendum concederentur: denique, ubi cauſſa perorata eſſet & accuſatori & reo liceret quinos ex ſingulis ordinibus rejicere, utque adeo ex LXXXI. judicibus ſorte datis quinquaginta & unus, ſententias laturi, ſupereſſent* *. Aſcon. Pedian. *in Arg. Orat. pro Milone.* Cicero *Lib. X. ad Attic. Epiſt.* 4. Dio Caſſ. *Lib. XL. p.* 145. *& p.* 162. *Edit. Stephan.* Caeſ. *de bello civ. Lib. III. Cap.* 1.

* Fuiſſe

* Fuisse & alia ista lege comprehensa, jam Dio observavit, veluti *ut certus patronorum numerus esset*, *ut ne laudatores* (ἐπαινέται) *admitterentur*, de quo reorum praesidio videndus Car. Sigon. *de Judic. II*, 19. *ut & ii accusatores admitterentur, qui olim simili de caussa postulati essent, eique, qui duos reos fecisset, atque unum damnasset, impunitas pro praemio daretur.* Ut adeo facile adpareat, tam intolerabilem reip. ambitum tum factum esse, ut res ipsa legem severissimam postulare videretur. H.

§. CVI.

Ejusdem auctoris aetatisque est LEX POMPEIA *de pecuniis repetundis*, de qua Appianus *de bell. civ. Lib. II. p.* 441. *Edit. Stephan.* Νόμῳ τε ὥριζεν, ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ τὸ πρῶτον ὑπατείας ἐς τὸ παρὸν, εὐθύνειν τὸν ἐθέλοντα. *Legem tulit, ut ex eo tempore, quo ipse primum consul fuisset, usque in alterum consulatum liceret a magistratibus rationes actorum expetere*, & quidem, ut idem paullo ante monuerat, ob δωροδοκίαν καὶ δεκασμὸν, id est, *munerum corruptelas & largitiones*: quod ipsum repetundarum crimen esse, nemo non videt. At celeberrima omnium LEX POMPEIA *de parricidiis*, quam anxia paene industria illustravit Jo. Franc. Ramos *in Triboniano sive de errorib. Triboniani de poena parricidii* *. *L. B. MDCCXXVIII.* 4.

Leges Pompejae repetundarũ & de parricidiis.

* Errores illi Triboniani varii, veluti quod dicat, Pompejum asperrimum crimen parricidii nova poena persequutum, quum poena cullei sit antiquissima, sed ex lege Cornelia non nisi in parricidio proprio, locum habuerit: quod non indicarit, qua in re a lege Cornelia discreparit Pom-

peja. Discrimen autem in eo statuit Ramos, quod quum ex lege Cornelia ii tantum insuerentur culleo, qui parricidium proprie sic dictum admisissent: Pompejus hanc poenam & ad reliquas personas cognatas & adfines, quarum mentio fit *l.* 1. *D. ad Leg. Pomp. de parricid.* produxerit. Praeterea & alias parricidii poenas, quas Tribonianus omiserit, recenset, & ubique hominem tantum non parricidii postulat, ut jureconsultus ille Salamanticensis inter Tribonianomastigas jure possit referri. Ceterum poenae culleí meminerunt post legem Pompejam Seneca *de Clement. Lib. I. Cap.* 15. & 23. Juvenal. *Sat. VIII. v.* 214. *Satyr. XIII. v.* 155. Suet. *August. Cap. XXXIII.* ex quo loco etiam patet, poenam illam non nisi confessis reis infligi potuisse. Quamobrem non videtur admittenda Cujacii divinatio, cullei poenam tantum ante leges Corneliam & Pompejam, moribus obtinuisse, at per legem Pompejam in poenam legis Corneliae de sicariis mutatam, denique a Constantino M. *l.* 1. *C. de his qui par. vel lib. occid.* in usum revocatam esse suspicantis. Vid. Cujac. & Schulting. *ad Paull. Rec. Sent. Lib. V. tit. XXIV. p.* 512. & *sequ.* H. Adde Jacob. Gothofred. *in Commentar. ad leg. un. Cod. Th. de parricidio*, &, quos ibidem laudavi, Viros doctos. R.

§. CVII.

Leges Publicia, Publilia, Remmia.

PVBLICIA LEX *de lusu & sponsionibus*, cujus mentio fit *l.* 3. *D. de aleat.* non modo incertae aetatis, verum etiam in se obscura est, nisi quod ea sponsiones de rebus honestis fieri permiserit. De lege PVBLILIA *de plebiscitis* jam supra, quantum satis est, diximus. (§. XL.) Hic vero praetermittenda non est LEX REMMIA, quam alii RHEMMIAM,

MIAM, alii REMNIAM, REMIAM, alii MEMMIAM adpellitant, cujusque de origine nihil conſtat, niſi quod fuerit antiquiſſima, ipſisque decemviralibus legibus non multo recentior, ex mente V. C. Henr. Brencmanni *de lege Remm. Cap. III.* *) Ceterum ea cautum fuiſſe, *ut qui per calumniam innocentem accuſaſſet, ejus fronti littera K. inureretur* *, patet ex Cic. *pro Sex. Roſc. Cap. XX.* Julian. Μισοπωγ. p. 357. *Edit. Spanhem.*

* Sunt, qui litteram C. tamquam initialem vocabuli CALVMNIA praeferunt, alii litteram D. tamquam primam vocis DELATOR: Turneb. *adverſ. VIII*, 22. Immo quidam hic ad litteram Θ confugiunt, tamquam vocis Graecae θάνατος indicem. Sed quemadmodum veteres Romani, conſentientibus omnibus, pro CALUMNIA ſcribebant KALVMNIA, quemadmodum pro caput *Kaput*, pro calendae *Kalendae*; ita rem omnem conficit Juliani locus ex Μισοπώγον. ubi Antiochenis, K. id eſt Konſtantium deſiderantibus, optat duplex ΚΑΠΠΑ, tamquam calumniae poenam juſtiſſimam. Brencmann. *Cap. V. p.* 1587. Scire autem Julianum rem potuiſſe, nemo negaverit, quum & ſub Imperatoribus adhuc exſtitiſſe lex Remmia videatur. *l.* 13. *D. de teſtib.* H.

§. CVIII.

Non minus dubiae aetatis ſunt LEGES SCANTINIA *de nefanda Venere*, cui facem accenderunt V. C. Jo. Fridr. Chriſtius *diſſ. de lege Scantinia*, & Jo. Guil. Hoffmannus *in Comment. ad legem Juliam de adulter. Cap. I.* §. 26. *p.* 52. & SCRIBONIA *de uſucapione*, quam

Leges Scantinia & Scribonia.

quam ſingulari commentatione illuſtravit Jac. Raevardus*. Ea lege *uſucapionem ſervitutium ſublatam eſſe*, quam JCti diſputatione fori invexerant, ſatis patet ex *l.* 4. §. *ult. D. de uſurp. & uſucap.*

* Ant. Auguſtin. *de legib. p.* 130. hanc legem tribuit auctori L. Scribonio Liboni, cujus meminit Cic. *in Bruto Cap. XXIII.* & *de Orat. I,* 53. Sed eam ſententiam ſolidis argumentis profligavit Galvan. *de uſuſructu Diſſ. Cap. XII.* §. 4. *p.* 113. Sane Ciceronis aetate adhuc ſervitutum uſucapionem proceſſiſſe, diſcimus ex *Orat. pro A. Caec. Cap. XXVI.* Quare probabilius eſt, legem Scriboniam ſub Auguſto latam eſſe a L. Scribonio Libone Coſ. collega M. Antonii II. Coſ. anno DCCXX. ceu viſum eſt Galvano *ibid.* & Herm. Noordkerkio *Disquiſit. de lege Petron. III,* 6. *pag.* 90. Saltim tardius latam eſſe, (quod putavit Jac. Raevardus *de lege Scribon. p.* 497.) & quidem anno ab V. C. DCCLXVIII. L. Scribonio Libone & Siſenna Statilio Tauro Coſſ. eo minus crediderim, quo rarius tum leges rogari ſolebant a Conſulibus. H. Ad hanc. legem quaedam obſervavit B. Branchu *Decad. II. Obſervat.* 17. qui non tantum Cujacii opinionem de Lege Scribonia tuetur, ſed & contendit, ex Cicerone *pro Caecin. cap. cit.* probari minime poſſe, ejus aetate ſervitutes fuiſſe uſucaptas. Conſule etiam Jo. van de Water *Obſerv. Jur. Lib. II. c.* 18. & Cl. Ottonem *Diſſert. de uſucap. ſervit.* R.

§. CIX.

Leges Serviliae de adulteriis & ſtupris,

Exſtitiſſe porro legem quamdam SERVILIAM *de adulteriis & ſtupris*, circa annum ab V. C. DCCV. a P. Servilio Vatia Coſ. rogatam, fretus loco Valerii Maximi *Lib. VIII.*

Cap. I.

Cap. 1. *ex.* 8. acute conjicit V. C. Jo. Guil. Hoffmann. *de lege Jul. de adult. l.* 21. *p.* 33. Certius eſt, LEGEM SERVILIAM *repetundarum*, cujus fragmenta ex monimento vetuſtiſſimo extulit Sigon. *de Judic. II*, 27. anno ab V. C. DCLIII. rogatam eſſe. Eam vero ita illuſtravit laudatus Sigonius, ut ocium nobis feciſſe videatur.* nec non de repetundis.

* Referenda haec lex ad *an. V. C.* 653. quo a C. Servilio Glaucia, Praetore lata eſt, quem eodem anno C. Marius VI. Coſ. interfecit. Cicer. *Catilin. III. cap.* 6. Epit. Liv. *Lib. LXIX.* & Cl. Erneſti *Ind. Hiſtor. voc. Glauc.* R.

§. CX.

DE LEGE TITIA *de luſibus & ſponſionibus*, cujus mentio fit *l.* 3. *D. de aleat.* nihil me, quod dicam, compertum habere, fateor. At TVLLIA *de ambitu* auctorem habet M. Tullium Ciceronem, Coſ. cum C. Antonio, anno ab V. C. DCXC.* Denique celeberrima olim fuit LEX VOCONIA *de mulierum hereditatibus & de legatis*, lata a Q. Voconio Saxa, Trib. pl. anno ab V. C. DLXXXIV. Caepione & Philippo Coſſ. ſed de ea ſingularibus commentationibus tam accurate egerunt FRANC. BALDUINVS & JAC. PERIZONIVS, ut plura addere nihil attineat. Leges Titia de ſponſionibus, Tullia de ambitu, & Voconia.

* Hanc legem jam ſuperiore anno L. Julio Caeſare & C. Marcio Figulo Coſſ. rogari juſſerat Senatus: ſed interceſſerat Q. Mucius Oreſtinus, Trib. plebis, teſte Aſcon. Ped. *in Orat. in toga cand.* Ci-

cero

cero *pro Muraena Cap. XXXIV.* Postea legem de novo ex SC. tulit Cicero, eaque cautum, ne mercede conducti obviam canditatis irent, nec conducti eos sectarentur; ne gladiatoribus locus tribueretur, ne prandia vulgo darentur. Cic. *pro Muraena Cap. XXXII. in Vatin. Cap. XV.* Ex quibus locis etiam patet, praeter alias poenas & decennale exsilium irrogatum esse iis, qui contra hanc legem fecissent. Sigon. *de Judic. II, 29. p. 436.* H.

§. CXI.

SCa hoc tempore non erant species juris scripti.

Nihil adhuc diximus de SENATVSCONSVLTIS, quorum tamen innumera hoc temporis intervallo facta esse, nemo ignorat. Enimvero, quod de sua aetate scribit Ulpianus *l. 9. D. de legib. Non ambigi, Senatum jus facere posse:* id ad liberae reip. tempora plane non pertinet. Erat tum Senatui jus, deliberandi de republica, administrandi aerarium, curandi opera publica, delicta extra Romam in Italia admissa persequendi, gliscentes in Italia controversias componendi, legationes decernendi audiendique, indicendi ferias & supplicationes, de provinciis disponendi: Polyb. *Hist. VI,* 11. & de his rebus etiam SCa fiebant, vel, si quis majorum magistratuum Tribunorumve plebis intercessisset, AVCTORITATES scribebantur: Cic. *Lib. VIII. Epist. ad famil.* 8. Dio. Cass. *Lib. LV. p. 550. & pag. 629. sequ. Edit. Stephan.* At nova jura SCis invecta esse ante Caesarum tempora, nusquam legeris. *

* Verum tamen est, populum nec jure rogari, nec jure sciscere potuisse, nisi Senatus fieret auctor, eam-

eamque in rem ſcriptum eſſet SCtum. Liv. *Lib. I. cap.* 17. *Lib. VIII. cap.* 12. Plutarch. *in Coriolano p.* 227. Cic. *in Bruto Cap. XIV.* Appian. *de bello civ. Lib. I. p.* 650. Ex quo Ciceronis loco diſcimus, exſtitiſſe ea de re legem veterem MAENIAM, quam Feſtus *in voc. Prorſus* MINIAM; Nonius vero Marcell. *cap.* 2. *n.* 289. & 785. MANIAM vocat, eaque cautum fuiſſe, *ut patres in comitiorum eventum auctores fierent.* At plerumque hanc legem neglexerunt turbulenti ingenii Tribuni plebis, qui ſeditioſiſſimas rogationes inconſulto fere ac refragante Senatu rogarunt, patribusque nec quidquam diſſuadentibus, pertulerunt. H. De Jure Senatus vid. Cl. Dukerus *ad* Liv. *Lib. XXXIX. c.* 14. De *lege Maenia*, quam latam *an. V. C.* 467. plerique putant, fere omnia ſunt incerta. Feſtus *voc. prorſus*, ejus non meminit, ſed ibi habent libri impreſſi, *Junia.* Apud Nonium autem legitur *Maenia*, non *Mania.* Et errat graviter Heineccius *ad leg. Jul. & Pap. Lib. II. c.* 3. §. 4. cum compertum ſibi eſſe ſcribit, rogationi iſti nomen eſſe inditum a *C. Maenio Nepote*, qui una cum *L. Furio Camillo Cos.* fuit *an. V. C.* 415. Cum enim *anno* antecedente 414. *lex Publilia*, auctore *Q. Publilio Philone*, Dictatore, lata, eaque ſecundum Livium *Lib. VIII. c.* 12. cautum ſit, *ut legum, quae comitiis centuriatis ferrentur, ante initum ſuffragium patres auctores fierent*, conſulem ex plebe deſignatum *C. Maenium*, paullo poſt, hanc legem plebi gratiſſimam tuliſſe, exiſtimat. Sed Ciceronem non legit, qui in *Bruto c.* 14. haec habet: *M. Curium, quod is Tribunus Plebis, interrege Appio Caeco, diſerto homine, comitia contra leges habente, cum de plebe conſules non accipiebat, patres ante auctores fieri coëgerit; quod fuerit permagnum, nondum lege Maenia lata.* Faſti docent, *Appium Claudium Caecum* an. V. C. 446. Conſulem prodiiſſe. Ponas vero, ipſum

tum

tum annum ingressum esse quadragesimum secundum, qui propter annariam legem requirebatur: necesse est, ut fuerit *C. Maenio Nepote Cos.* sive *an.* 415. undecim annorum puer. Quomodo igitur Interrex *Claudius* ante legem Maeniam esse potuit? Finge, plures eo tempore annos habuisse, quo primum Consul factus est, parum tamen efficies, cum ex Dionysio sciamus, Interreges electos fuisse, gravissimos natuque maximos, ordinis Senatorii viros. At prolixa disputatione non opus est, cum Livius *Lib. X. cap.* 11. memoriae tradiderit, Appium *an. V. C.* 454. fuisse Interregem, Consulesque creasse *L. Cornel. Scipionem*, & *Cn. Fulvium.* Igitur inanis est illa Heineccii conjectura, & amplectenda potius elegantis ingenii viri, J. F. Gronovii opinio, qui *Observat. I.* 25. Maeniam legem, Maenio Tribuno Pl. tribuit, annoque demum 467. supra memorato, statuit latam esse, & Ciceronis de ea locum egregie illustrat. De *auctoritate Senatus* etiam minus accurate exposuit Heineccius: sed meliora dedit Cl. Ernesti *Clav. Cicer. voc. auctoritas.* R.

§. CXII.

Jurisconsultorum hujus aetatis recensus.

Contra ea quum PRVDENTVM, seu IVRISCONSVLTORVM permagnam hoc tempore auctoritatem fuisse dixerimus: (§. LII. sequ.) operae pretium fuerit, instituere hic illorum recensum, & quae de iis notatu digna videbuntur, veluti per lancem saturam memorare, eademque opera, quae BERN. RVTILIVS, IO. BERTRANDVS, GVIL. GROTIVS, VAL. FORSTERVS, GVIDO PANCIROLLVS, IAN. VINC. GRAVINA, similesque scriptores, vel praeter-

terviderunt, vel perperam tradiderunt, * supplere atque emendare.

* Nulla historiae litterariae pars adhuc minus exculta est, quam haec de vitis & scriptis veterum jurisconsultorum. Nec omnes hi auctores ita ea in re versati sunt, ut ocium fecerint posteris. Bern. Rutilius vulgaria & incomperta saepe pro veris attulit. Doctior Bertrandus, at in divinando paullo audacior, nec ab erroribus immunis. Minime omnium operae pretium fecit Val. Forsterus, qui homo ad quasvis potius operas sordidas, quam ad scribendam juris historiam erat condemnandus. Guido Pancirolus & Jan. Vinc. Gravina breviter hanc rem exsequuntur: hic praeterea pleraque sublegit aliis, quae deinde miro orationis flore solet vestire, aliquando etiam corrumpere. Vere ergo reliquorum omnium industriam vicit magni Grotii frater Guil. Grotius, quamvis ne is quidem, quae est hominum infelicitas, omnia viderit. H. Vitas JCtorum, quorum in Ciceronis scriptis facta est mentio, breviter, sed accurate, delineavit Cl. Ernesti *in Clav. Ciceron.* R.

§. CXIII.

Inter hos primi C. Papirius & App. Claudius Decemvir.

Apud Pomponium jureconsultorum agmen ducit PAPIRIVS, Pontifex Max. quem Caji praenomen tulisse, & jus Papirianum, paullo post exactos reges, compilasse, jam supra notavimus. (§. XVI.) Excipit eum APPIVS CLAVDIVS, *unus ex Decemviris, cujus maximum consilium in XII. Tabulis scribendis fuit. l. 2. §. 36. D de orig. jur.* Sed de eo quoque jam supra pleraque occupavimus *, (§. XXV. sequ.) quibus jam id addimus, quod Appius ille impotente libidine sua non

 modo

modo ſibi, ſed & reipublicae maximum intulerit detrimentum, ac proinde conjectus in carcerem, dignum flagitiis ſuis ſupplicium morte voluntaria anteverterit, anno ab V.C. CCCVI. Liv. *Lib. III. Cap.* 58.

* CLAVDII e Regillorum oppido oriundi, gente Sabini erant. Sueton. *Tiber. Cap. I.* Unde & Decemviro noſtro nomen fuit APPII CLAVDII SABINI REGILLENSIS. Primus ex ea gente, quae Herculem, ſeu Deum Sancum Fidium auctorem generis ciebat, anno ab V. C. CCXLIX. Romam e Sabinis migraverat ATTVS CLAVSVS, de quo Virgil. *Aeneid. VII. v.* 706.

Ecce Sabinorum priſco de ſanguine magnum
Agmen agens Clauſus, magnique ipſe agminis inſtar,
Claudia nunc a quo diffunditur & tribus & gens
Per Latium, poſtquam in partem data Roma Sabinis.

Agminis meminit Virgilius, quia ATTIVS ille vel ATTA domi impar adverſae factioni, magna clientium comitatus manu, ab Regillo Romam transfugerat. Potentem adeo fuiſſe oportet hominem, quem advenientem Romani non modo civitate & agro donarunt, ſed & inter patres adlegerunt, non multo poſt in principum dignatione futurum, Liv. *Lib. II. Cap.* 16. immo & Conſulem anno ab V. C. CCLVIII. collega P. Servilio. Idem *Lib. II. cap.* 21. Fuit huic filius APP. CLAVDIVS SABINVS REGILLENSIS, Conſul cum T. Quinctio anno ab V. C. CCLXXXII. plebi exercituique inviſus, qui quum a ſuis deſertus a Volſcis vinceretur, ſuppliciis in centuriones, ſigniferos, gregariorumque decimum quemque ſaeviit, accuſatusque ideo, antequam damnaretur, morbo deceſſit. Liv. *Lib. II. cap.* 58. *ſequ.*

Huic

Huic filius fuit Decemvir, praecipuus juris, quod ex XII. Tabulis proficiscitur, auctor. H.

§. CXIV.

Subjungit his Pomponius alterum APPIVM CLAVDIVM *ejusdem generis*, quippe Decemviri abnepos, * quem CENTVMANI cognomen tulisse, maximamque scientiam habuisse ait. At quum alii eum CAECVM cognominent, mirum est, quantopere Criticis vapulet bonus Pomponius: quum tamen nihil impediat, quo minus, qui Senex ob casum CAECVS dictus est, idem antea CENTVMANI cognomen habuerit. Bynkersh. *Praetermiss. ad Pompon. p.* 85. Centumanorum saltim, vel Centumalorum cognomen non ignotum fuisse in gente Claudia intelligimus ex Cic. *de Offic. III,* 16. & Val. Max. *Lib. VIII. Cap.* 2. *ex.* 1.

App. Claudius Caecus. Ejus cognomina.

* Ne decipiatur lector ab iis, qui hic miscent quadrata rotundis: dabimus operam, ut plures Appios distinguamus. En ergo schema genealogicum:

ATTA vel ATTIVS CLAVSVS, qui Regillo profugus, Romam cum magna clientium manu migravit, inter patricios adlectus, dictusque APP. CLAVDIVS. Consul anno V. C. CCLVIII. Plutarch. *in Poplic. p.* 108. Suet. *Tiber. Cap. I.* Tacit. *Annal. IV*, 9. *XII*, 25.

APP. CLAVDIVS REGILLENSIS Cos. anno ab V. C. CCLXXXII. Liv. *Lib. II. Cap.* 56.

C. CLAVDIVS, qui pertaesus flagitiorum Appii fratris filii, Decemviri, Regillum remigravit. Liv. III, 58.

APP. CLAVDIVS CRASSINVS, Decemvir, manus sibi ipse intulit, anno ab V. C. CCCVI. Liv. III, 58.

APP. CLAVDIVS CRASSVS, Tribun. mil. Cos. pot. anno ab V. C. CCCXXIX. Liv. *Lib. IV. Cap.* 35.

APP. CLAVDIVS CRASSVS, de cujus contentione cum Tribunis pl. anno CCCLXXXV. Liv. *Lib. VI. Cap.* 40.

C. CLAVDIVS CRASSVS REGILLENSIS, Cos. anno V. C. CCCCIV. in magistratu decessit. Liv. *Lib. VII*, 25.

APP. CLAVDIVS CAECVS, Pomponio CENTVMANVS, ICtus, de quo hic agimus. *

* De *gente Claudia* consule Spanhemium *de Us. & Praestant. numism. Dissert. X. Tom. II. p.* 48. R.

§. CXV.

Ejus honores, res gestae & inventū.

Honores inverso fere ordine gessit, primum censor anno ab V. C. CCCCXLII. quo tempore viam Appiam stravit; & aquam Claudiam in urbem induxit: *l.* 2. §. 36. *D. de orig. jur.* Liv. *Lib. IX*, 29. Ald. Manut. *Quaesit. per Epist. I*, 2. *p.* 181. Deinde anno CCCCXLVI. & CCCCLVI. Consul; Liv. *Lib. IX. Cap.* 42. & *Lib. X. Cap.* 18. insequente Prae-

Praetor creatus eſt: Liv. *Lib. X. Cap.* 22. Senex luminibus orbus viribusque defectus, tamen & clientibus ſe dedit, & lectica delatus in Senatum ſua potiſſimum oratione effecit, ut Pyrrhus Rex in urbem non admitteretur. *Epit.* Liv. *Lib. XIII.* Plutarch. *in Pyrrho p.* 394. Poſtremo Pomponius obſervat, eum litteram caninam in quibusdam vocabulis reperiſſe *, ut quum Romani teſtibus Varrone *de lingu. Lat. VI. c.* 3. *init.* & Quinctiliano *Inſt. Orat. I*, 4. antea pronunciarent *doloſem*, *eſo*, *miſeſia*, *meſidie*, *melios*, *vapos*, poſtea *dolorem*, *ero*, *miſeria*, *meridie*, *melior*, *vapor*, pronunciare mallent.

* Pomponius hac de re tam obſcure loquitur, ut neſcias, noſterne Appius, an alius, qui ab eo proceſſit, litteram iſtam R. invenerit. Sed quum Cicero *Lib. IX. Epiſt. ad famil.* 21. diſerte ſcribat, L. Papirium Craſſum circa annum V. C. CCCCXV. primum deſiiſſe vocari *Papiſium*: non alii ejus inventi laus debere videtur, quam Appio Caeco, ſiquidem ejus pater jam anno CCCCVI. deceſſerat, filius vero tum nondum ejus fuit aetatis, ut ab eo tale quid proficiſci potuiſſe videatur. Ceterum non credibile eſt, Appium ipſam litteram R. inveniſſe, quam ipſa *Romuli*, *Remi*, *Romae* vocabula praeferunt, quaeque in ipſis carminibus Saliaribus frequenter occurrit. Itaque in quibusdam tantum vacabulis, in quibus ipſa euphonia R. pro S. exigere videbatur, litteram caninam invexiſſe videtur Appius. In ipſis ſane carminibus Saliaribus, in quibus mentio fit *Marmurii*, *Veturii*, ſimiliumque, occurrunt etiam *muſes*, i. e. mures, *ruſe*, i. e. rure, *pluſima*, i. e. plurima, *melios*, i. e. melior. Add. Jo. Nic. Funcc. *de puerit. Lat. lingu. Cap. I. p.* 193. & *Cap. III. p.* 243. H.

§. CXVI.

Sempronii Σοφϛ honores.

Fuit post eos, teste eodem Pomponio, *maximae scientiae* SEMPRONIVS, *quem populus Romanus σοφὸν, id est*, SAPIENTEM *adpellavit, nec quisquam ante hunc aut post hunc hoc nomine cognominatus est* *, *l.* 2. §. 37. *D. de orig. jur.* At non fuit post Appium Sempronius, sed iisdem paene temporibus floruit, quippe consul creatus anno ab V. C. CCCCXLIX. cum P. Sulpicio, Liv. *Lib. IX. Cap.* 45. quocum etiam de Aequis eo anno triumphavit. *Fast Capitol. ad hunc ann.* Anno porro ab V. C. CCCCLIII. Pontifex primus e plebe, & Censor, Liv. *Lib. X. c.* 9. & jam anno antecedente, M. Valerio Corvo, Dictatore, Magister Equitum factus est, ut conjicit Sigonius *in Comment. Fast ad an.* 452. Et tamen vir consularis, censorius ac triumphalis praeturam anno ab V. C. CCCCLVII. suscipere non est dedignatus. Liv. *Lib. X. Cap.* 21.

* Argutantur hic novi scriptores, observantes, (1) id nomen & posteris ejus haesisse: (2) non defuisse alias gentes, quibus insignis sapientiae gloria nobile ac perpetuum cognomen pepererit. Habere enim historiam *Atilium* & *Laelium* SAPIENTES, *Scipionem* CORCVLVM: *Sex.* & *P. Aelios* CATOS, denique *M. Porcium* CATONEM dictos, quae cognomina ab illo σοφϛ elogio non nisi sono differant; adeoque fallere Pomponium, dum *nec quemquam ante hunc*, *aut post hunc*, *hoc nomine cognominatum esse*, contendat. Sed ad *prius* respondetur, posteris id nomen haesisse tamquam hereditarium, at neminem eorum sibi id nomen virtute peperisse. Ad *posterius*, Pomponium

ponium id obſervaſſe de Graeco σοφȣ̃ cognomine, quod in Graecia ſeptem tantum viris, Romae ſoli poſt hominum memoriam P. Sempronio datum ſit. Unde & SAPIENTIAE ſimulacrum in gentis Semproniae numis reperiri obſervat Rupertus *ad Enchirid. Pompon. p.* 318. Quae quum ita ſint, adſentiri non poſſumus Reineſio, qui *ad Inſcript. p.* 36. ipſum *Semproniorum* nomen a ſapientia derivat, eosque *Sempronios* dictos putat, quaſi σώφρονας, atque inde & originem cognominis σοφȣ̃ argute arceſſit, quum tamen noſter prius dictus ſit Sempronius, quam σοφȣ̃ cognomen ob ingenii praeſtantiam accepit, & jam pater P. SEMPRONIVS LONGVS; avus C. SEMPRONIVS LONGVS dicti ſint. Rupert. *ibid.* H.

§. CXVII.

Vulgo eum uxori miſiſſe repudium, perhibent, ob eam ſolam cauſſam, quod ludos inconſulto ſe ſpectarit. Sed Plutarchus, qui *in Quaeſt. Rom. pag.* 267. *Tom. II. Edit. Francof.* id memoriae prodidit, diſerte ait, id divortium fuiſſe tertium ab eo, quod fecerit Sp. Carvilius. Quum vero hic anno demum DXXI. * primus uxorem res ſuas ſibi habere juſſerit, noſter autem eam aetatem non attigiſſe videatur: conſequens profecto eſt, ut alius fuerit ille Sempronius σοφὸς, qui tam ſevera animadverſione uxoris curioſitatem ultus eſt. Jo. Guil. Hoffm. *de lege Jul. de adult. Cap. I. p.* 22. *ſequ.* Certius eſt, filium habuiſſe noſtrum ejusdem nominis, qui anno ab V. C. CCCCLXXXV. Conſul de Picentibus triumphavit, *Faſti Capitol. ad hunc ann.* & anno ab V. C. D. Cenſor luſtrum condidit. *Epit. Liv. Lib. XVIII.*

An uxorem ludos ſpectantem repudiarit.

 * Ve-

* Veteres auctores, Dionysium, Valerium Maximum, & Gellium, inter quos de anno, quo Carvilius divortium ab uxore fecit, non convenit, optime conciliavit Dodwellus *in Chronolog. Graeco Rom. pro hypothes. Dionysii ad an.* 521. *aerae Caton.* R.

§. CXVIII.

Tiberius Coruncanius.

Proximus aetate fuit TIBERIVS CORVNCANIVS, quem primum omnium jurisprudentiam publice professum esse, diximus. (§. LIII.) Eum nihil scripsisse, ait Pomponius: addens tamen, diligenter eum de jure consulentibus respondisse: *l.* 2. §. 38. *D. de orig. jur.* ob quam juris scientiam dexteritatemque in respondendo eumdem laudat etiam Cicero *de Orat. III*, 15. & 33. Consul fuit anno ab V. C. CCCCLXXIII. collega P. Valerio Laevino: postea creatus primus ex plebe Pontifex maximus * anno ab V. C. D. *Epit. Liv. Lib. XVIII.* obiit in extrema senectute (nam senibus, qui reipublicae profuerint, eum accenset Cic. *de Senect. Cap. VI.*) anno ab V. C. DIX. quippe quo ei in pontificatu surrogatum esse L. Caecilium Metellum, patet ex *Epitomatore Livii Lib. XIX.*

* Equidem primus ex plebe pontifex anno ab V. C. CCCCLIII. creatus est cum P. Decio Mure, C. Marcio Rutilio & M. Livio P. Sempronius Sophus: Liv. *Lib. X. Cap.* 9. at pontificatum maximum ad annum usque D. tamquam propriam sibi possessionem, retinuerant, eoque honore primus ornatus est Tib. Coruncanius, juris scientia non minus quam aliis virtutibus eam dignitatem meritus.

meritus. Nusquam ſane ſine laude ejus meminit Cicero. Nam *de Nat. Deor. II*, 66. eum adnumerat *ſingularibus viris, quorum neminem, niſi juvante Deo, talem fuiſſe credendum ſit.* Libro *de Senectute Cap. IX. ab eo jura civibus praeſcripta, ejusque usque ad extremum ſpiritum provectam eſſe prudentiam* ait. In *Laelio Cap. XI.* laudat M. Curium & Ti. Coruncanium, & *ſanctiſſimos viros* dicit. Alibi *de Orat. III*, 33. eum jungit P. Craſſo illi veteri, & Scipionibus, quos vocat *prudentiſſimos homines, qui omnes Pontifices maximi fuerint, ut ad eos de omnibus divinis atque humanis rebus referretur, quique iidem & in Senatu, & apud populum, & in cauſſis amicorum, & domi, & militiae conſilium fidemque ſuam praeſtiterint.* In *Bruto* porro *Cap. XIV.* obſervat, Coruncanium *ex Pontificum commentariis longe plurimum ingenio valuiſſe videri.* Denique in *Orat. pro domo ſua Cap. LIV.* eum vocat *peritiſſimum pontificem*: ut alia ejus loca hic praetermittam. H.

§. CXIX.

L. Cincius Alimentus.

In eumdem cenſum Guil. Grotius *de Jureconſ. Lib. I. Cap.* 2. refert L. CINCIVM ALIMENTVM *, qui quaeſturam geſſit anno DXXXIV. Praeturam Siciliae anno DXLIII. & bello in primis Punico ſecundo inclaruit, quo anno DXLIV. Cannenſis exercitus reliquias duxit, Liv. *Lib. XXVII. Cap.* 7. captusque ab Hannibale, quantum is exercitum adduxerit in Italiam, ex ejus ore audivit. Liv. *Lib. XXI. Cap.* 38. Scripſit librum de OFFICIO IVRIS-CONSVLTI, laudatum a Feſto *in voce Subjici*, & praeter illum *Annales, Faſtos, de comitiis, de*

 Coſſ.

Coss. potestate, *mystagogica*, *de verbis priscis & de re militari*, ex quibus reliquias haud contemnendas collegit, suaeque Sallustii editioni subjecit Cl. Wassius, cujus exemplum & Cortius postea est sequutus. Add. Voss. *de Hist. Gr. IV*, 13. & *Lat. I*, 4.

* Celeberrima iis temporibus fuit gens Cincia, ex qua eodem fere tempore claruit L. Cincius Alimentus, Tribun. pl. anno ab V. C. DXXXIX. & L. Cincius Alimentus Aedilis plebis anno ab V. C. DXLI. nisi forte posterior idem cum nostro fuerit. Ast celeberrimus omnium M. Cincius M. F. Alimentus, cujus tribunatus nobilis fuit rogata LEGE CINCIA, (§. XCI.) de quo totaque gente Cincia plura Fridr. Brummer. *ad leg. Cinc. Cap. I. sequ. p. 2. sequ. edit. Paris.* H.

§. CXX.

P. Scipio Nasica vir optimus a senatu dictus.

Paullo minor natu, at eorumdem tamen temporum fuit PVBLIVS (non CAIVS, ut Pomponius vocat,) CORNELIVS SCIPIO NASICA*, qui anno ab V.C. DXLVIII. adolescens nondum Quaestorius VIR OPTIMVS a Senatu adpellatus est, dignusque habitus, qui matrem Deûm Ostiam advectam exciperet. *l.* 2. §. 37. *D. de orig. jur.* Liv. *Lib. XXIX. Cap.* 14. Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 15. *ex.* 3. *Excerpt. Peiresc. p.* 381. & 606.

* Quum facillima sit in tot Scipionum rebus gestis errandi occasio: praeclare sane de republica litteraria meriti sunt viri docti, & in his Christoph. Ad. Rupert. *ad Pomp. Enchirid. p.* 323. dum accuratum Scipionum stemma confecerunt, ex quo nos brevem hanc tabulam excerpimus:

L. COR-

L. CORNELIVS L. F. CN. N. SCIPIO Cof. anno ab V. C. CCCCLXXXIV. de Poenis, Sardis & Corfis triumphavit.

P. CORNELIVS L. F. L. N. SCIPIO Cof. anno DXXXV. qui primus cum Hannibale minus profpere fub Alpibus conflixit. Flor. II, 6.

P. CORNELIVS P. F. L. N. SCIPIO AFRICANVS, victor Hannibalis.

CN. CORNELIVS L. F. L. N. SCIPIO CALVVS, Cof. anno ab V. C. DXXXI. cum fratre in Hifpania occubuit.

P. CORNELIVS CN. F. L. N. SCIPIO NASICA, jurisconfultus, *vir optimus* a Senatu cognominatus.

P. CORNELIVS P. F. CN. N. SCIPIO NASICA, CORCVLVM dictus Cof. anno DXCI. & DXCVIII. H.

§. CXXI.

Ejus honores, res geftae, filius.

Praetor anno DLX. rem bene ac profpere geffit in Hifpania, & infequente anno pro Praetore Lufitanos paene perdomuit. Liv. *Lib. XXXV. Cap.* 1. Creatus deinde conful, anno DLXII. Bojos ad internecionem cecidit, de iisque triumphum egit pulcherrimum. Liv. *Lib. XXXVI. Cap.* 37. *fequ.* Petenti anno ab V. C. DLXVIII. cenfuram Cato praelatus eft. Liv. *Lib. XXXIX. Cap.* 40. Sed tanto honorificentius de eo fuit judicium populi, quando ei publice domus in facra via data eft, quo facilius confuli poffet. *l.* 2. §. 37. *D. de orig. jur.* Filius ipfi fuit, cum aliarum virtutum, tum jurisprudentiae laude patris fimillimus, & five ob fapientiam, five ob

ob communem civium amorem CORCVLVM adpellatus, qui anno V. C. DXCI. & DXCVIII. consul fuit, & gravem de Carthagine non delenda sententiam in Senatu dixit *.

* Equidem patri P. Scipioni Nasicae, quem *virum optimum* adpellatum diximus, hanc orationem tribuunt Diodor. Sic. *in Excerpt. Peiresc. p.* 382. & *Epitomator Livii Lib. XLIX.* Sed quum haec contigerint anno ab V. C. DCII. ad id vero tempus vix advixisse videatur P. Scipio Nasica, qui jam anno ab V. C. DLX. praeturam gesserat, filius contra hoc ipso tempore aetate non minus, quam auctoritate, rerumque gestarum gloria floreret: adsentiri non dubitaverim Ruperto, existimanti, filium, P. Scipionem Corculum gravem illam sententiam in Senatu dixisse. Vid. Rupert. *ad Pompon. Enchirid. p.* 325. H. Scipio *Corculum*, hoc est, *Sapiens*, Censuram gessit anno 595. ut docet Plin. *Hist. Nat. Lib. XXXIV. c.* 6. & in magistratu, statuas circa forum omnes eorum, qui magistratum gesserant, sustulit, exceptis his, quae populi, aut senatus sententia essent statutae. Idem *Lib. VII. c.* 60. *Scipio Nasica*, (Censor) inquit: *primus aqua divisit horas aeque noctium ac dierum. Idque horologium sub tecto dicavit, anno urbis DXCV. Tamdiu populi Romani indiscreta lux fuit.* Haec ideo adscripsi, ut & de urbis magnificentia, & horarum observatione, his temporibus judicium fieri possit. R.

§. CXXII.

An & Q. Mucius eorum temporũ JCtus.

Dubiae sanitatis est locus Pomponii *l.* 2. §. 37. *D. de orig. jur.* ubi horum temporum jurisconsultis accenset Q. MVCIVM quemdam, quem legatum ad Carthaginienses missum,

ſum, ex duabus teſſeris poſitis, una pacis, altera belli, dato arbitrio, utram vellet, Romam referret, utramque ait ſuſtuliſſe, addita cauſſa, Carthaginienſes petere debere, utram accipere mallent. Ut enim jam non dicam, rem ab aliis multo aliter narrari: Liv. *Lib. XXI*, 18. Florus *Lib. II. Cap. 6.* Gell. *Lib. X. Cap.* 27. Sil. Ital. *Lib. II. v.* 382. *ſequ.* nemo veterum in ea legatione Q. Mucium fuiſſe refert, ſed id uno ore tribuunt Q. FABIO MAXIMO, qui deinde *Cunctatoris* nomen meruit. Eum vero Fabium jurisprudentiam reliquis laudibus ſuis adjunxiſſe, ego quidem nusquam reperio. *

* Probabile tamen eſt, Pomponium ſcripſiſſe *Q. Maximum*, idque poſtea librarios perperam mutaſſe in *Q. Mucium.* Rupertus *ibid.* Q. vero Fabium juris peritum fuiſſe idem Rupertus probat loco Ciceronis *de Senectute Cap. IV.* ubi Cato de Fabio: *Nec vero ille*, inquit, *in luce modo*, *atque in oculis civium magnus*, *ſed intus domique praeſtantior. Qui ſermo? quae praecepta? quanta notitia antiquitatis? quae* SCIENTIA IVRIS? *augurii?* At male interpungere videtur Rupertus. Cato enim non laudat Fabii *ſcientiam juris*, ſed *ſcientiam juris augurii*, vel auguralis, quae & in juris imperitum cadebat. H.

§. CXXIII.

Iisdem paene temporibus jurisprudentiae laude floruerunt duo fratres celeberrimi, P. & SEX. AELII PAETI CATI, quorum alterum juris Aeliani auctorem fuiſſe, ſupra vidimus. (§. XLIX.) PVBLIVS anno V. C. DXLIX. P. Aelius Paetus.

DXLIX. Aedilis plebis, ac insequente anno Praetor, Liv. *Lib. XXIX. Cap.* 38. anno DLI. Magister Equitum C. Servilii Gemini Dictatoris, Id. *Lib. XXX. Cap.* 39. sequente Consul, Liv. *Lib. XXX. Cap.* 40. biennio post Censor creatus, Idem *Lib. XXXII. Cap.* 7. pestilentia periit anno ab V.C. DLXXIX. Liv. *Lib. XLI. Cap.* 21.

§. CXXIV.

Sex. Aelius Catus. SEX. AELIVS PAETVS CATVS per eosdem fere honorum gradus decurrens itidem ad consulatum & censuram pervenit, quorum illum anno DLV. Liv. *Lib. XXXII. Cap.* 8. hanc anno DLIX. ab V.C. gessit cum collega C. Cornelio Cethego*. Liv. *Lib. XXXIV. Cap.* 43. & *Lib. XXXV. Cap.* 9. De ejus *Tripartitis* supra diximus. (§. XLIX.) Addit Pomponius *l.* 2. §. 38. *D. de orig. jur.* ei & alios libros, sed dubiae auctoritatis, tribui. Eruditorum manibus vel maxime trita videntur *Tripartita*, tamquam insigne juris universi systema, quo & Cicero usus videtur, dum *Lib. VII. ad famil. Epist.* 22. tractat quaestionem juris, *possetne heres, quod furtum antea factum esset, recte furti agere?*

* Refert Plin. *Hist. Nat. Lib. XXXIII. cap.* 11. Aelium Catum L. Aemilii Paulli, qui Perseum, Macedoniae regem vicerit, generum fuisse, eumque quum legati Aetolorum, in consulatu prandentem in fictilibus adiissent, oblata ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitae diem, quam duo pocula,

cula, quae L. Paullus, ſocer, ei ob virtutem donaſſet. Sed L. Paulli gener *Q. Aelius Tubero* fuit, non *Sex. Aelius Catus*. Illum ob virtutem navatamque in bello Macedonico operam generum ſibi delegerat Aemilius. Plutarch. *in Paull. p.* 257. *Edit. Francof.* At Aelius iſte, Paulli gener, nec Cati cognomen tulit, nec umquam Conſul fuit, ſed vir optimus ac continentiſſimus, καὶ μεγαλοπρεπέστατα Ῥωμαίων πενίᾳ χρησάμενος, & *qui omnium Romanorum magnificentiſſime paupertatem tulit*, ceu loquitur Plutarchus. Recte id monuit Rupertus, quum Coraſius, Hotomanus, & Jo. Bertrandus, Plinii ſequuti auctoritatem, perperam haec omnia ad Sex. Aelium Catum referant. H.

§. CXXV.

L. Acilius an P. Atilius, Sapiens.

Jungit Pomponius Aeliis fratribus P. ATILIVM, quem primum SAPIENTEM a populo cognominatum ſcribit *d. l.* 2. §. 38. *D. de Orig. jur.* Quamvis vero celeberrima Romae fuerit *Atiliorum* familia, multisque imaginibus illuſtris, de qua praeclare meritus eſt V. C. Jac. Perizonius *Animadv. Hiſt. Cap. I. p.* 26. ubi & ſtemma Atiliorum dedit: Ruperto tamen hic parum accuratus videtur Pomponius, quippe qui *P. Atilium* nobis obtrudat pro L. ACILIO. De hoc ſane Cicero *de Amicit. Cap. II. Scimus L. Acilium*, (ita enim habent libri optimi,) *apud patres noſtros adpellatum* SAPIENTEM, *quia prudens eſſe in jure civili putabatur*. Et *Lib. II. de Legib. Cap.* 23. iterum vocat *L. Acilium*, eumque jungit *Sex. Aelio*. Attamen res & etiamnunc incerta eſt, & jam olim inter has gentes de hoc jurisconſul-

consulto certamen fuisse videtur *. Quaedam ad XII. Tabulas scripsisse hunc sive Atilium, sive Acilium, jam supra observavimus. (§. XXXI.)

* In *Aciliae* gentis denariis Janus bifrons, prudentia sapientiaeque signum, conspicitur apud Patin. *de famil. Rom. p.* 3. At idem χάραγμα & in *Atiliae* gentis numis *p.* 42. reperimus. Si ergo verum est, hoc esse signum sapientiae vel prudentiae, a quo majorum quis cognomen tulerit; facile est ad existimandum, de eo gentium suarum decore inter utramque certatum esse. H. Bene monet Auctor, rem de *Atilio* & *Acilio* incertam esse. Optimi enim libri, & manu exarati, & impressi Ciceronis, *de Amicit. c.* 2. habent, *Atilius*: quam lectionem cur amplecti nolint viri docti, mirari satis non possum. De *Sapientis* cognomine videndus Gellius *Lib. IV. c.* 1. qui docet, veteres, juris magistros, appellasse sapientes. R.

§. CXXVI.

Ser. Fabius Pictor & Q. Fabius Labeo.

Eorumdem temporum jurisconsultis Grotius *de Jurisconf. Lib. I. Cap.* 4. adnumerat SER. FABIVM PICTOREM, quem *juris, & litterarum, & antiquitatis peritissimum* fuisse testatur Cicero *in Bruto Cap. XXI.* Unde existimari posset, Ciceronem haec scribentem in animo habuisse *Q. Fabium Pictorem*, Annalium scriptorem, cujus fragmenta in Cl. Wassii *Sylloge* primum statim locum obtinent. Enimvero, quum non Quintum illum vocet, sed Servium, & hunc M. Porcio Catone natu paullo minorem fuisse, observet:

vet: magis eſt, ut ex filiis ejus aliquem intelligamus, de quo tamen altum alioquin in hiſtoria Romana ſilentium eſt. Celebrior Q. FABIVS LABEO, Quaeſtor anno ab V. C. DLVII. Liv. *Lib. XXXIII. Cap.* 28. ſeptimo poſt anno Praetor, Liv. *Lib. XXXVII. Cap.* 47. & 50. anno porro DLXX. Conſul, Liv. *Lib. XXXIX. Cap.* 45. demum triennio poſt Pontifex. Id. *Lib. XL. Cap.* 42. Eum iisdem paene laudibus, ac Ser. Fabium Pictorem, exornat Cicero *in Bruto Cap. XXI.*

§. CXXVII.

T. Manlius Torquatus.

T. MANLIVM, A. F. T. N. TORQVATVM *juris civilis & ſacrorum pontificalium*, teſte Valerio Maximo *V*, 8, 3. *peritiſſimum*, conſulem cum Cn. Octavio anno ab V. C. DLXXXVIII. fuiſſe, obſervat Cicero *de Finib. I*, 7 * ſimulque refert, eum filium compertum repetundarum judicio domeſtico damnaſſe, & in conſpectum ſuum venire vetuiſſe. Addit Valerius, quum filius tam triſti perculſus ſententia ſuſpendio vitam finiiſſet, eum ne exſequiis quidem adoleſcentis interfuiſſe, ſed tum maxime, quum funus efferretur, conſulentibus vacuas aures commodaſſe. *Epit.* Liv. *Lib. LIV.*

* Gentilitium id fuit genti Manliae, ſaevire in ſuos, iisque nullius delicti gratiam facere. Hinc *Manliana imperia* illo etiam tempore horrenda, exempli ſemper triſtis in poſterum fuerunt. Liv. *Lib. VIII. cap.* 7. & *IV*, 29. De acerbitate L. Manlii in filium, nullius probri compertum, un-

de Imperiosi nomen tulit, idem videndus Liv. *Lib. VII. cap.* 4. Noster ergo Titus tertium dedit tam inusitatae severitatis exemplum. *Titus*, inquam, nam mendum in praenomine est apud Ciceronem. Quem enim exemplaria Ciceronis omnia *Lucium* vocant, ei *Fasti Capitolini*, his in rebus accuratissimi aeque, ac Valer. Maximus & Livii Epitomator, *Titi* praenomen tribuunt. Graviore multo errore Colerus *in Notis ad Valer. Max. Manlium* hunc confundit cum *Manilio*, jurisconsulto, de quo paullo post. Quem errorem errat etiam Bernard. Rutil. *in vit. JCt. XV*, 21. ideo jure notatus a Guil. Grotio *de vit. JCt. I*, 4. H.

§. CXXVIII.

C. Marcius Figulus.

Eidem Valerio Maximo debemus notitiam C. MARCII FIGVLI, qui circa annum DCXX. *juris civilis studio celeberrimus fuit.* At istius professionis, tamquam infructuosae eum pertaesum est, quum petens consulatum repulsam tulisset. Nam istius ignominiae dolorem non ferens, quum ad eum postero comitiorum die multi consulendi caussa confluxissent, omnes rerum suarum incertos dimisit, praefatus: *At vos consulere scitis, consulem facere nescitis.* Valer. Max. *Lib. IX. Cap.* 3. *ex.* 2. qui auctor hoc subjungit judicium: *Dictum graviter & merito: sed tamen aliquanto melius non dictum.*

§. CXXIX.

M. Porcius Cato, Censorius, pater.

Qui iisdem temporibus floruit, totumque paene saeculum doctrina prudentiaque illustravit M. PORCIVS CATO Quaesturam gessit

gessit anno ab V. C. DXLIX. Liv. *Lib. XXIX. Cap.* 25. Praeturam anno V. C. DLV. Liv. *Lib. XXXII. Cap.* 7. Consulatum triennio post, Liv. *Lib. XXXIII*, 28. a quo tempore bellum in Hispania prosperrime gessit, censuraque anno DLXIX. severissime acta, Liv. *Lib. XXXIX*, 41. *sequ.* anno demum ab V. C. DCIV. L. Marcio & M. Manilio Coss. octuagenario major decessit. Cic. *in Bruto Cap. XV. Et tam versatile ingenium pariter ad omnia fuit, ut natum ad id unum dixisses, quodcumque ageret. In bello enim manu fortissimus, multisque insignibus clarus pugnis, idem, postquam ad magnos honores pervenit, summus imperator, idem in pace, si quis jus consuleret, peritissimus, si caussa agenda esset, eloquentissimus fuit.* Quales laudes in eum tamquam ex compacto congerunt Liv. *Lib. XXXIX. Cap.* 40. Cic. *de Orat. I*, 37. *III*, 33. Cornel. Nep. *Caton. Cap. III.* Quinctilian. *Inst. Orat. XII*, 3. Valer. Max. *VIII*, 7. *ex.* 1. *

* Raro sane inter mortales exemplo M. ille Porcius Cato in omni artium scientiarumque genere eminuit, bonus Imperator, bonus Censor, Consul, Praetor, optimus ac fere eximius Jureconsultus, Orator facundissimus, historiae omnisque antiquitatis, si quis alius, peritissimus, agricola insignis. Senex & Graecas litteras didicit, tanto ardore animi, ut diuturnam sitim explere velle videretur. Cic. *de Senectute Cap. I. Lib. IV. Acad. Quaest. Cap.* 2. Idque eo magis mirandum, quod nullo subsidio adspiravit ad rempublicam, solaque virtute ad summa enixus est. Unde Plutarch. *in Cat. Maj. p.* 353. *Ed. Francof.* Ὁ δὲ Κάτων ἐκ πολίχνης τε μικρᾶς ϗ διαίτης ἀγροίκου δοκούσης φέρων

ἀφῆκεν ἑαυτὸν ὥσπερ εἰς πέλαγος ἀχανὲς τὴν ἐν Ῥώμῃ πολιτείαν. *Cato vero ex oppidulo exiguo & vitae genere, quod rusticanum videbatur, in rempublicam Romanam sese, tamquam in vastum pelagus, praecipitavit.* Addit, non tum fuisse ea tempora, quae Curios, Fabricios, Hostilios, aliosque ab aratro pauperes, ad magistratus & rostra admiserit, sed Romam jam claritati familiarum, divitiis, largitionibus & prensationibus adsuefactam, honores petentibus 'novis hominibus insultasse. Denique & id miratur Plutarchus, quod Cato, quum omnes paene civitatis potentissimos & primos haberet adversarios, & ad senectutem usque instar athletae decertarit, conservaverit se incolumem, non alio tutus praesidio, quam τῷ λόγῳ, id est, eloquentia, ᾧ δικαιότερον ἄν τις, ἢ τύχῃ καὶ δαίμονι τοῦ ἀνδρὸς, τὸ μηδὲν παθεῖν παρ' ἀξίαν, ἀνατιθείη. *Cui verius, quam casui vel fortunae ejus, quod illaesa semper permanserit dignitate, acceptum referas.* Meretur tota Catonis vita a Plutarcho scripta, ejusque in primis & Aristidis comparatio legi, quippe qua Catonem omnes magni viri partes implevisse, & Aristidem longo post se intervallo reliquisse, luculentissimis argumentis demonstratur. H. M. Catoni, ob eloquentiam, Demosthenis cognomen impositum fuisse, tradit Diodorus *in Excerpt. Peiresc. pag.* 383. R.

§. CXXX.

Ejus opera.

Opera varii argumenti, ab eo scripta, veteres laudant quam plurima *, ex quibus & hodie integrum exstare creditur illud *de re rustica.* Ex ejus vero *Originibus*, librisque *de re militari*, *de liberis educandis*, *de moribus*, *praeceptis ad filium*, *epistolis*, *orationibus*, fragmenta, quae supersunt, cum cura collegit Wassius. Laudantur & ejus COMMEN-

TARII

TARII IVRIS CIVILIS a Festo; oratio de DOTE a Gellio *Noct. Attic. X*, 23. Denique eum & RESPONSA novo more, expressis personarum nominibus, edidisse, observat Cicero de *Orat. II*, 33.

* De operibus vero juridicis Catonis, ut & aliis, quae Catoni tribuuntur, veluti regula Catoniana, non satis exploratum est, patri, an filio, sint attribuenda. Nec mirum, quum eadem utriusque sint nomina, & eadem uterque jurisprudentiae laude floruerit. Quamvis etiam veteres omnes, & in his Plutarchus *in Catone Maj. pag.* 351. eum *de re rustica*, scripsisse, testentur; de eo tamen, quod hodie exstat sub Catonis nomine, opusculo, sitne vere M. Porcii Catonis, an alterius, non sine ratione ambigitur. Vid. V. C. Joan. Matth. Gesneri *praefat. scriptoribus rei rust. praemiss. pag. I. sequ.* H.

§. CXXXI.

Filium Cato sustulerat sibi ὁμώνυμον, M. PORCIVM CATONEM, iisdemque virtutibus in toga sagoque insignem*. Rei militaris specimina bello Macedonico tam praeclara dederat, ut L. Aemilius Paullus eum sibi generum ultro deligeret. Juris vero civilis scientia omnes ejus aetatis viros doctissimos superavit, egregiosque de juris disciplina libros reliquit. Gell. *Noct. Attic. XIII*, 18. *l.* 2. §. 38. *D. de orig. jur.* Exstinctus est vivo patre, & Praetor jam designatus anno ab V. C. DC. Et is unus casus concussisse dicitur intrepidum animum Catonis patris, Cic. *de Senect. Cap. XXIII.* quem ideo hujus

M. Porcius Cato filius.

 filii

filii sui saepe in scriptis suis cum laude meminisse refert Plutarch. *in Cat. maj. p.* 351. *Edit. Francof.*

* Quum plures Catones in historia Romana occurrant, quorum facilis est confusio: non ingratum lectori fuerit, totam illam gentem in schemate contemplari. Et quamvis illud concinnare jam coeperit Gell. *Noct. Attic. XIII*, 18. & inde sua sumserit Guido Panciról. *de clar. Leg. interp. I*, 8. *p.* 27. licebit tamen illud hoc modo supplere. (‡) H.

§. CXXXII.

Ejus scripta.

Quamvis vero patris filiique scripta saepe confundi videantur: filio tamen, quae Catoni in jure nostro tribuuntur *, pleraque deberi existimamus, veluti REGVLAM CATONIANAM, *l.* 1. *D. de reg. Cat.* & quae ex Catonis libris proferuntur de adoptione servorum, §. 12. *Inst. de adopt.* de servo mutilo morboso, *l.* 10. § 1. *D. de Aedil. Edict.* de socero a genero instituto herede, *l.* 44. *pr. D. solut. matrim.* de poena certae pecuniae promissa, si quid aliter factum sit, *l.* 4. §. 1. *D. de verb. obl.* de mense intercalari, *l.* 98. §. 1. *D. de verb. signif.*

* Laudatur Cato saepius, sed ita, ut ejus libri Ulpiani & Paulli temporibus non amplius videantur exstitisse. Hinc formulae: *Apud Catonem bene scriptum*, REFERT ANTIQVITAS: §. 12. *Inst. de adopt. Catonem scribere* LEGO. *l.* 10. §. 1. *D. de Aedil. Edict. Nerva & Cato responderunt, ut est* RELATVM *apud Sextum ab Aristone.* Sic aliena fide citant Catonem. Semel Paullus *l.* 4. §. 1. *D. de verb.*

M. PORCIVS CATO CENSORIVS natus anno 519. Quaestor anno 549. Praetor 555. Consul 558. Censor anno 569. obiit anno V. C. 605. sexto & octuagesimo aetatis anno.

M. PORCIVS M. F. CATO jureconsultus, Praetor jam designatus decessit vivo patre, anno ab V. C. 600. matrem habuit *Liciniam*.

M. PORCIVS M. F. M. N. CATO, insignis orator, Cos. anno 635. cum Q. Marcio, Africam sortitus, in magistratu ibi decessit.

M. PORCIVS M. F. M. N. CATO, Aedilis, ipse quoque in Africa decessit.

M. PORCIVS, M. F. CATO SALONIANVS, id cognomen adeptus a Salonio, patris scriba, cujus ille filiam secundis nuptiis domum duxerat. Plutarch. *in Cat. Maj. p.* 351.

L. Cato

M. Cato, Tribunus pl. Praeturam petens decessit. — Livia, M. Livii Drusi filia, nupta postea. — Q. Servilio Quaestori, occiso bello Sociali 663.

L. Lucullus — Porcia soror germana Catonis Uticensis.

L. Lucullus.

M. PORCIVS M. F. M. N. CATO Uticensis, maritus (1) Lepidae: (2) Atiliae: (3) Hortensiae.

Q. Servilius Caepio Catonis frater uterinus. Plut.

Filia.

Servilia soror Catonis uterina, impudica a Caesare amata. — M. Brutus a Pompejo interfectus. Plutarch.

M. Porcius Cato in acie ad Philippos occubuit. Plutarch.

Filius alter. Plutarch.

Filia, cujus mem. Plut.

Porcia, quae se crudeliter interemit occiso marito Bruto. — Bibulus. Plut. quo mortuo nupsit. — Bruto Caesaris interfectori.

Bibulus.

M. PORCIUS CATO CENSORIUS natus anno 519. [illegible] [illegible] Consul [illegible] [illegible]
C. [illegible] [illegible] [illegible] aetatis anno.

M. PORCIUS M. F. CATO [illegible] [illegible] Praetor [illegible] [illegible] patre [illegible] [illegible] U. C. 600. [illegible] [illegible]

M. PORCIUS M. F. CATO SALONIANUS, [illegible] adoptus a Salonio, [illegible] matris [illegible], cujus ille filiam [illegible] domum duxit. Plutarch. in Cat. Maj.

A. 511.

M. PORCIUS M. F. M. N. CATO, infamis orator, Cos. anno 636, Pedit C. Marcio [illegible] [illegible] [illegible]

L. Cato [illegible] M. Cato [illegible] Tribunus pl. [illegible] [illegible] [illegible]

Livia, M. Livii Drusi filia, nupta postea

Q. Servilio Caepioni, [illegible] occiso bello Sociali 663.

L. [illegible] Porcia [illegible] M. PORCIUS M. F. M. N. CATO Uticensis, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

L. Lucullus.

Q. Servilius Caepio Catonis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Plut.

Servilia, soror Caepionis Catonis uterina, [illegible] Plut. Caesare amata.

M. Brutus a Pompejo interfectus. Plutarch.

Filia

M. Brutus Caesaris interfector.

[illegible] Bibulus. Plut. [illegible]

Porcia, quae [illegible] [illegible] mem. [illegible] Plut. [illegible] marito Bruto.

Filius [illegible] [illegible] Plutarch.

Filius [illegible] [illegible] Plutarch.

Porcius Cato [illegible] occubuit. Plutarch.

Bibulus.

verb. oblig. citat *Catonis librum XV.* sua, an aliena fide, non facile dixerim. H.

§. CXXXIII.

C. Livius Mamilianus Drusus.

C. LIVIVS C. F. MAMILIANVS DRVSVS Consul anno ab V. C. DCVI. collega P. Cornelio Scipione eo potissimum nomine laudatur, quod senex, oculis captus, viribusque defectus, consulentibus non minus de jure responderit, quum, quorum res esset, sua ipsi non videntes, coecum adhibere ducem non dubitarent. Cic. *Tusc. Quaest. V,* 38. Valer. Max. *VIII,* 7. Addit Valerius, eum utilissima monimenta, oculorum licet acie destitutum, composuisse, quae saltim in P. Juventii Celsi manus videntur incidisse. Nam Drusum hic laudat *l.* 38. §. 1. *D. de act. emt. vend.*

§. CXXXIV.

P. Mucius Scaevola.

Venio nunc ad triumviros, qui *jus civile fundasse* dicuntur a Pomponio *l.* 2. §. 39. *D. de orig. jur.* Horum Princeps P. MVCIVS P. F. Q. N. SCAEVOLA ex ea gente ortus est, quae jurisprudentiam pro gentilitio bono habuit, pluresque patriae dedit jurisconsultos eximios *. Noster anno ab V. C. DCXX. Consul fuit, collega L. Calpurnio Pisone Frugi, Vell. Paterc. *Hist. II,* 2. Gruter. *Inscript.* p. 202. *& sequ.* biennioque post, quum Crassus occubuisset, pontificatum maximum est adeptus. Cic. *Lib. XII. ad Attic. Epist.* 5. *de Orat. II,* 12. *de Nat. Deor. III,* 2. *pro domo Cap. LIII.* Denique eum phthiriasi exstinctum esse, tradit Plutarch. *in Sulla p.* 475. *Ed. Francof.*

 * Magnam

* Magnam ergo gratiam ab historiae studiosis iniit Rupert. *ad Enchir. p.* 389. *sequ.* quod plures Mucios, quos juris scientia nobilitavit, accurate distinxit. Nos ex ejus schemate pauca haec decerpimus:

P. MVCIVS SCAEVOLA.

Q. MVCIVS P. F. SCAEVOLA praetor anno 538. Sardiniam sortitus est. Liv. XXIII, 24. 30.

Q. MVCIVS Q. F. P. N. SCAEVOLA praetor anno V. C. 574. Liv. XL, 44. Cos. anno 579. cum S. Postumio.

- Q. MVCIVS. Q. F. Q. N. SCAEVOLA, Augur, Cos. anno ab V. C. 936. cum L. Metello. Grut. *Inscr. p. CCIV.* Vixit adhuc L. Luculli temporibus. Val. Max. III, 8. *ex.* 5. JCtus egregius, quem Cicero audivit.
  - Mucia uxor L. Licinii Crassi, oratoris.
    - Licinia nupta P. Cornelio Scipioni Nasicae. Cic. *in Bruto Cap. LVIII.*
  - Mucia, de qua Cicero *in Bruto Cap. LVIII.*

P. MVCIVS Q. F. P. N. SCAEVOLA praetor 574. Liv. XL, 44. Cos. 578. cum M. Aemilio Lepido. Liv. XLI, 19. eodem anno triumphavit de Liguribus.

- P. MVCIVS. P. F. Q. N. SCAEVOLA Pontifex Max. JCt. de quo Pomponius. *l.* 2. §. 39. *D. de Orig. jur.*
  - Q. MVCIVS. P. F. P. N. SCAEVOLA Consul anno 658. Asiae proconsulatu gesto celeberrimus, ob quem Mucia festum diem instituerunt Asiatici. Cic. *Verr. II,* 21. JCtus celeberrimus, de quo *l.* 2. §. 41. *D. de orig. jur.*
- P. LICINIVS P. F. P. N. adoptatus a P. Licinio Crasso, ac proinde dictus MVCIANVS ab origine, LICINIVS CRASSVS a patre adoptivo. Consul anno 622. Pontifex Max. & JCtus celeberrimus, de quo *l.* 2. §. 40. *D. de orig. jur.*

§. CXXXV.

§. CXXXV.

Reliquisse a Pomponio dicitur DECEM LIBELLOS, *l.* 2. §. 39. *D. de orig. jur.* ex quibus dubio procul decerpta sunt, quae ex hujus Scaevolae monimentis adferunt non modo Cicero *Topic. Cap. IV.* & *Lib. VII. ad familiar. Epist.* 21. sed & jurisconsulti nostri *l.* 66. *pr. D. solut. matr. l.* 17. *D. de legation. l.* 4. *D. de capt. & postlim.* * Ejus scripta.

Binkershoek de foro legatorum. — Curaeus de jure postliminii, Jeller diss. de jure postliminii

* Neque tamen crediderim, P. Scaevolae opera adhuc exstitisse tempore JCtorum, qui illa laudant. Nam Javolenus *l.* 66. *pr.* *D. sol. matr.* quae de P. Scaevolae sententia memorat, vel ex Labeone, vel ex Servio, quem ibi testem citat, videtur exscripsisse. Pomponius *l.* 17. *D. de legation.* Q. Mucium sequutus est. Modestinus denique *l.* 4. *D. de capt. & postlim.* quae ibi de P. Scaevola habet, ex Pomponio haurire potuit. H.

§. CXXXVI.

Alter ex hac triga M. IVNIVS BRVTVS, vir praetorius, *l.* 2. §. 39. *D. de orig. jur.* quem Cicero *in Bruto Cap. XLVII. in jure ante alios summum evasisse* ait, *ibidemque Cap. XXXIV.* vocat *virum optimum & jurisperitissimum*, in eo tamen paullo infeliciorem, quod filium reliquerit gentis suae dedecus, vulturem togatum, accusatorem vehementem & molestum, & qui opes paternas turpiter disperdiderat. Cic. *ibid.* & *de Orat. II*, 55. Reliqua fere ignoramus, nisi quod eum temporibus Gracchanis floruisse constat. M. Junius Brutus.

§. CXXXVII.

Ejus libri.

Librorum de jure civili a Bruto ſcriptorum ſeptem numerat POMPONIVS, *d. l.* 2. §. 39. *D. de orig. jur.* quamvis Ciceronis aevo tres tantum DE IVRE CIVILI libri pro genuinis habiti videantur*. Cic. *de Orat. II,* 55. Ex iis quaedam, quae ad edictum potiſſimum pertinuerunt, notis vel ſtricturis ſuis illuſtraſſe videtur SER. SVLPICIUS: *l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur. l.* 5. §. 1. *D. de inſtit. actione*, niſi forte, quod alii ſuſpicantur, eos libros Bruto potius cuidam nuncuparit. (§. LXXIV. *) Bruto vero noſtro, tamquam eximio juris auctori, teſtimonium frequenter denunciant Cicero *de Finib. l.* 4. *Lib. VII. ad famil. Epiſt.* 22. Gell. *Noct. Attic. VII,* 15. & jurisconſulti noſtri, *l.* 68. *pr. D. de uſufr. l.* 27. §. 22. *D. ad leg. Aquill. l.* 13. *pr. D. de in diem addict. l.* 3. §. 3. *D. de adqu. vel amitt. poſſeſſ. l* 4. *D. de capt. & poſtl.*

* Veroſimile eſt, mendum irrepſiſſe in Pomponii *Enchiridion*, & acute ſuſpicatur V. A. Corn. van Bynkersh. *in Praetermiſſ. p.* 67. transpoſitis vocabulis legendum eſſe: *Brutus tres: Manilius ſeptem:* quale quid in mentem venit etiam Joanni Bertrando *de Jurisperit. II,* 6. Ceterum Brutum quoque his libris ſuis intexere ſolitum eſſe reſponſa, & quidem expreſſis perſonarum nominibus, (§. CXXX.) obſervat Cicero *de Orat. II,* 33. Quod inſtitutum probandum, an reprehendendum ſit, diſquirit Guil. Grot. *de Vit. Juriſc. I,* 5. H.

§. CXXXVIII.

M. Manilius.

Tertius M. MANILIVS P. F. P. N. (ita enim ſcribendum id nomen, non littera duodecima

decima MAMILIVS, uti hoc nomen ubique emendari jubet Petr. Victor, *ad Varron. de re rustic. II, 3. 5.* *) P. F. P. N. vir consularis, quippe qui fasces anno ab V. C. DCIV. collega L. Marcio Censorino tenuit. *Fast. Consul. ad h. ann.* quum antea Praetor cum Lusitanis bellum parum prospere gessisset. Appian. *Iberic. p. 286. Edit. Stephan.* ac ne Consul quidem Carthaginem felicius oppugnasset. *Epit. Liv. Lib. XLIX.* At tanto illustrior toga, non modo consulentibus totum se dedit, eorumque commodo transverso foro quotidie obambulavit, ut sui consulendi copia esset omnibus: verum etiam domi suae, quam mediocrem in Carinis habebat, omnes & de jure civili, & de filiabus elocandis, fundis emendis, agro colendo, deque omni officio negotioque consulturos admisit: Cic. *de Orat. III*, 33. pauperem tamen fuisse, testatur Cicero *Paradox. VI*, 3.

* Hoc audacior Val. Forsterus in *Hist. Jur. II*, 21. eum vocat *M. Manlium*, quum *Marci* praenomen in gente *Manlia*, ob M. Manlii Capitolini supplicium, lege familiae quasi proscriptum esset, Liv. *Lib. VI. cap.* 20. immo sub finem istius capitis illum confundit cum *T. Manlio Torquato*, de quo supra disseruimus: (§. CXXVII.) accurate refutatus a Ruperto *ad Pompon. Enchirid. III*, 5. H.

§. CXXXIX.

Reliquit DE IVRE CIVILI libros, si vulgarem scripturam in Pomponio servandam Ejus opera.

dam credimus, *tres*, sin Amplissimi Bynkershoekii conjecturam (§. CXXXVII.) sequimur, *septem*, ac praeterea *volumina inscripta* MANILII MONIMENTA, *l.* 2. §. 39. *D. de orig. jur.* quae, qualia fuerint, nos hodie scimus juxta cum ignarissimis. Praeterea MANILIANARVM VENALIVM VENDVNDORVM LEGVM * mentionem faciunt Cicero *de Orat. I*, 58. & Varro *de re rustica II*, 5. quas a monimentis illis diversas non esse, existimat Ant. Augustin. *de nomin. propr. Pandect.* p. 211. *Thes. jur. Tom. I.* Et ea quidem Manilii opera passim laudari animadvertimus a Varrone *de Lingu. Lat. Lib. IV. p.* 13. *& Lib. VI. p.* 68. *de re rust. II*, 5. Cicerone *Lib. VII. ad familiar. Epist.* 22. Gell. *Noct. Attic. Lib. XVII. Cap.* 7. denique a Paullo jurisconsulto *l.* 3. §. 3. *D. de adquir. vel amitt. possess.*

* Pertinuerunt *Manilianae* istae *venalium vendundorum leges* ad jurisprudentiam formulariam. Auctor enim est Plin. *Hist. Nat. XVIII*, 3. observationem earum tam scrupulosam fuisse, ut ne carnes quidem & sues, nisi conceptis verbis, a laniis emerentur, neque mulctae dictio aliter justa esset, nisi in qua OVIS masculino genere efferretur, & nisi bubus ovibusque simul expressis, oves prius, quam boves nominarentur. Ev. Otto *Jurispr. Symbol. Exerc. I*, 15. *p.* 92. Exstant tales venalium vendundorum formulae apud Varron. *de re rust. II*, 3. H.

Locus Plinii pertinet ad leg. Ateriam Tarpejam, nec id probat, quod vult Heineccius. Vid. *supr. not. ad* §. 21. Sed alia loca suppeditavit Cl. Otto *l. c.* R.

§. CXL.

§. CXL.

Q. Mucius Scaevola Augur.

Subjungimus illuſtri illi jurisconſultorum trigae Q. MVCIVM, Q. F. Q. N. SCAEVOLAM, vulgo *Augurem*, Coſ. anno ab V. C. DCXXXVI. collega L. Caecilio Metello, qui ſenex admodum deceſſit, neque ſe adduci paſſus eſt a L. Sulla, ut C. Marium hoſtem reip. judicaret. Val. Max. *III*, 8. *ex*. 5. Quantus in reſpondendo fuerit, vel ex eo patet, quod Cicero *in Bruto Cap. XXXIX. ſequ.* & *de Orat. I*, 45. eum juris civilis intelligentia atque omnis prudentiae genere praeſtitiſſe, ejusque januam & veſtibulum in infirmiſſima valetudine adfectaque jam aetate maxima quotidie frequentia civium ac ſummorum hominum ſplendore *celebratam eſſe*, teſtatur. Auditores habuit illuſtres quam plurimos, & in his Ciceronem, ceu ipſe teſtatur *in Bruto Cap. LXXXIX.* quamvis poſtea, eo mortuo, ad Q. Mucium Scaevolam, Pontificem, de quo paullo poſt, ſeſe contulerit. Cic. *de Leg. I*, 4. An quidquam ſcripſerit, hodie ignoramus. Arbitrium tamen ejus in cauſſa finium regundorum inter Genuates & Veturios exſtat apud Gruter. *Inſcript. p. CCIV.*

§. CXLI.

Antipater, Virginius, Pompejus, Tu-

Quos his Pomponius ſubjungit, CAELIVS ANTIPATER, PAVLLVS VIRGINIVS, SEX. POMPEIVS, Q. AELIVS TVBERO, quamvis juris non imperiti, aliis tamen potius

bero, Rutilius Rufus.

tius artibus adpulisse animum videntur *. Quare dicendum potius erit de P. RVTILIO RVFO, qui P. Mucium Scaevolam, pontificem maximum, audivit, Cic. *de Offic. II*, 13. simulque philosophiae Stoicae, duce Panaetio, totum se dedit. Idem *de Offic. III*, 2. in *Bruto Cap. XXX.* Functus consulatu anno ab V.C. DCXLVIII. collega Cn. Manlio Maximo, iniquissimo repetundarum judicio opprimitur & exsul Smyrnae consenescit, honoratus ab omnibus Asiae civitatibus. Ovid. *ex Ponto I*, 3. *v.* 63. *sequ.* Cic. *de Orat. I*, 53. Valer. Max. *Lib. VI. Cap.* 4. *ex.* 4. Vellej. Paterc. *Lib. II. Cap.* 13.

* L. CAELIVM ANTIPATRVM ipse Pomponius *l.* 2. §. 40. *D. de orig. jur. plus eloquentiae, quam scientiae juris, operam dedisse*, testatur: quamvis & de ejus eloquentia non adeo magnifice sentiat Cicero *de Orat. II*, 12. *&* 13. Scripsit *annales*, aliaque, quorum ossa, ut ita dicam, legit Clarissimus Wassius. De PAVLLO VIRGINIO veteres veluti ex compacto silent, nisi sit ille *A. Virginius*, (ex Aullo enim facile Paullus nasci potuit,) cujus se amicitia delectari ait Laelius apud Ciceronem *de Amicit. Cap. XXVII.* SEX. POMPEIVS, Cn. Pompeji patruus, & Q. AELIVS TVBERO a juris peritia quidem laudantur a Cicerone *in Bruto Cap. XLVII. &* *de Offic. I*, 6. nec non a Gellio *Noct. Attic. I*, 22. sed ita, ut Stoicos magis professi videantur, quam Jurisconsultos. H.

§. CXLII.

Rutilii Rufi scripta.

Praeter libros HISTORIARVM, DE VITA SVA, HANNIBALICORVM, & aliquot

quot orationes, ex quibus ſcriptis, quae ſuperſunt, fragmenta clariſſimus Waſſius collegit, Rutilius Rufus etiam de jure quaedam elucubravit, ex quibus quaedam proferuntur *l.* 10. §. 3. *D. de uſu & habit. l.* 3. §. 9. *D. de penu leg. l.* 1. §. 2. *D. de arb. caed.* Edicti ab eo in praetura praepoſiti mentio fit. *l.* 1. §. 1. *D. de bon. libert.*

§. CXLIII.

Q. CORNELIVS MAXIMVS ſolo Trebatio auditore, cujus ille formavit ingenium, celebris, nulla alia re ſui memoriam ad poſteritatem propagavit. Cic. *Lib. VII. ad familiar. Epiſt.* 8. & 17. At tanto ſerenioris famae eſt P. LICINIVS CRASSVS, a patre naturali P. Mucio Scaevola MVCIANVS, anno ab V. C. DCXII. in adoptionem P. Licinio Craſſo datus. Per omnes honorum gradus anno ab V. C. DCLVIII. ad conſulatum, & quadriennio poſt ad cenſuram adſpiravit, in magiſtratibus fere omnibus, praeterquam in cenſura, collegam nactus Q. Mucium Scaevolam. Denique & Pontifex maximus deceſſit ex vehemente laterum dolore, quem ſibi altercatione cum L. Philippo in Senatu contraxerat. Cic. *de Oratore III*, 2. (Auctor eſt Pomponius, *l.* 2. §. 40. *D. de orig. jur.* a Cicerone hunc Craſſum dictum eſſe *juriſconſultorum diſertiſſimum* *.) Fuit enim incredibili eloquentia, quamvis parum faveret Rhetorum ſcholis, quos in cenſura ſua, propoſito

C. Cornelius Maximus & P. Licinius Craſſus Mucianus.

v. Maians l. l.

ſito

ſito edicto, urbe exeſſe juſſerat. Gell. *Noct. Att. XV*, 11. Sueton. *de clar. rhetor. Cap. I.* **

* Plerique tamen id ideo vocant in dubium, quod Cicero eo elogio non ſemel ornet Q. Mucium Scaevolam, veluti *de Orat. I*, 39. & *Brut. Cap. XXXIX.* & *XL.* quum de Craſſo tale nihil in ejus operibus reperiamus. Rupertus *ad Enchirid. p.* 383. ut erroris abſolvat Pomponium, elogium hoc a librariis alieno loco poſitum, in §. ſequentem transferri oportere ſtatuit. Alii aliter rem expediunt. Sed quid prohibet, quo minus Cicero alicubi eamdem laudem attribuerit Craſſo, Pomponiusque id elogium vere legerit in opere ejus aliquo, nunc deperdito, quod nos hodie non legimus? Vid. V. A. Corn. van Bynkershoek *Praetermiſſ. ad d. l.* 2. §. 40. *D. de Orig. jur.* H.

** Confundit Heineccius *Craſſos* duos, *P. Licinium Craſſum Mucianum Divitem*, & *L. Licinium Craſſum.* De his paucis, ſed diſtincte, dicam. P. LICINIVS P. F. P. N. CRASSVS MVCIANVS, (ut eſt in tabula Capitolina) *P. Mucii Scaevolae*, Coſ. A. V. 518. *filius*, & *P. Mucii Scaevolae*, qui Coſ. fuit A. V. 620. & Pontifex M. & de quo Pomponius de O. J. §. 39. *frater naturalis*, adoptatus eſt a *P. Craſſo Divite.* De eo Gellius *Lib. I. c.* 13. *Is P. Craſſus Mucianus, a Sempronio Aſellione, & plerisque hiſtoriae Romanae Scriptoribus, traditur quinque habuiſſe rerum bonarum maxima & praecipua, quod eſſet ditiſſimus, quod nobiliſſimus, quod eloquentiſſimus, quod jurisconſultiſſimus, quod Pontifex Maximus.* Cicero de *Orat. I*, 37. *P. Craſſum illum Divitem laudandum puto, quod, cum* P. SCAEVOLAE *frater eſſet, ſolitus ei perſaepe dicere, neque illum in jure civili ſatis illi arti facere poſſe, niſi dicendi copiam aſſumpſiſſet.* Fuit hic *Coſ. A. V.* 622. collega *L. Valerio Flacco*, & *Pontifex Maximus*, & in eo Conſulatu multam dixit collegae *Valerio*,

qui

qui Flamen Martialis erat, si a sacris discessisset, ad bellum contra Aristonicum, Regis Eumenis filium, in Asia gerendum, ut ipse cum imperio in eam provinciam ire posset. Cicero *Philipp. XI. c. 8. Cum Aristonico bellum gerendum fuit, L. Valerio & P. Licinio* (Crasso Muciano) *Consulibus. Rogatus populus, quem id bellum gerere placeret: Crassus Cos. & Pontifex Maximus, Flacco collegae, & Flamini Martiali, multam dixit, si a sacris discessisset. Ita populus Romanus Consuli Crasso bellum gerendum dedit.* Sed cum inordinata acie praelium Consul faceret, victus est, & ex vulnere mortuus. Livius *Epit. Lib. LIX. Adversus Aristonicum P. Licinius Crassus, Cos. quum idem Pontifex Maximus esset, (quod nunquam antea factum erat) extra Italiam profectus, praelio victus, & interemptus est.* Vid. Valer. Max. *Lib. III. c. 2. ex.* 12. & Vaillant *pag.* 341. *in Achaemenidar. imper.* Et hic est ille *P. Crassus Mucianus*, cujus meminit Pomponius *de O. J. l.* 2. §. 40. Alter & ab eo diversus, est L. LICINIVS CRASSVS, excellens ille orator, quem Cicero introducit loquentem in libris *de Oratore.* Vid. *Lib. I. c.* 8. & de quo fortasse scripsit quoque Pomponius; cujus tamen verba plurimum depravata dedit is, qui Justiniani tempore ex eleganti ejus libello dolavit excerpta. Hic *Consulatum* gessit cum *Q. Mucio Scaevola A. V.* 658. quem & in reliquis fere magistratibus habuit collegam. *Censor* fuit *A. V.* 662. ut Plinius scribit *Lib. XVII. c.* 1. collega *Cn. Domitio Aenobarbo*, quo tempore de coërcendis Latinis Rhetoribus Edictum proposuit, cujus mentio fit apud Gellium *l. c.* Et *A. V.* 662. cum *L. Philippus Cos.* graviter in Senatorium ordinem esset invectus, facunde deploravit casum Senatus, neque ipsi Consuli pepercit. Sed cum vehementissima animi commotione multa in eum dixisset, latus ei condoluit, sudorque plurimus est consecutus;

ex quo cum cohorruiſſet, cum febri domum rediit, dieque ſeptimo lateris dolore conſumtus eſt. Ita rem narrat Cicero *de Orat. III. init.* qui *in Bruto c.* 39. & de eo, & Q. Scaevola ſcribit: *Atque ita tum ab his patronis aequalibus, etiam conſularibus, cauſſa M. Curii apud centumviros dicta eſt, cum uterque ex contraria parte jus civile defenderet, ut* ELOQVENTIVM IVRISPERITISSIMVS CRASSVS, IVRISPERITORVM ELOQVENTISSIMVS *Scaevola putaretur.* R.

§. CXLIV.

Q. Mucius Scaevola, Pontifex Max.

Paullo junior fuit Q. MVCIVS SCAEVOLA, Pontifex maximus, cum Q. Mucio Scaevola, Augure, non confundendus. De ejus eloquentia Ciceronis teſtimonia paullo ante vidimus. Eumdem Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 12. *ex.* 1. *legum clariſſimum ac certiſſimum vatem*; Diodorus Siculus *in Excerpt. Peireſc. p.* 405. ἐπιφανέστατον τῶν Ῥωμαίων, *Romanorum illuſtriſſimum*, adpellat. Eum fere in omnibus honoribus L. Craſſo collegam fuiſſe diximus. Praecipuam vero laudem ſibi geſto ſanctiſſime Aſiae proconſulatu peperit, adeo ut eum provinciales divinis paene honoribus proſequerentur. Aſcon. Pedian. *in Verr. II,* 10. Denique in Mariano tumultu anno ab V.C. DCLXXI. C. Fimbriae ſcelere nefarie interemtus, maximum bonis omnibus ſui deſiderium reliquit. Cic. *de Orat. III,* 3. *Excerpt. Peireſc. p.* 410. Appian. *de Bello Civ. Lib. I. p.* 504. *Edit. Stephan.* Vellej. Paterc. *Hiſt. II,* 26. Lucan. *Pharſal. II, v.* 126. *ſequ.*

§. CXLV.

Multa huic Mucio Scaevolae debet juris- *Ejus scri-*
prudentia, veluti CAVTIONEM MVCIA- *pta.*
NAM, aliaque ejus generis plura, quae sin-
gulari commentario sub *jurisprudentiae Mucia-
nae* titulo illustravit Franc. Balduinus. Mu-
cii *liber* ΟΡΩΝ vel DEFINITIONVM antiquissimus est eorum, ex quo quaedam in Pandecten retulit Tribonianus, *l. 64. D. de adquir. rer. domin. l. 8. D. de aqua quotid. & aestiv. l. 241. D. de verb. signif. l. 73. D. de reg. jur.** Libros etiam IVRIS CIVILIS duodeviginti edidit *l. 2. §. 41. D. de O. J.* quorum decimum sextum laudat Gell. *Noct. Attic. VII, 15.* In eos vero notas scripserunt Pomponius, Laelius Felix, apud Gell. *Noct. Attic. XV, 27.* Modestinus, *l. 53. & l. 54. D. de adquir. rer. dom.* & acerrimus aemulus Ser. Sulpicius, nostro tam parum aequus, ut ejus stricturae non *Notae*, sed reprehensa Mucii capita adpellentur. *l. 3. §. 6. D. de penu leg.* Gell. *Noct. Attic. IV, 1.*

* Mireris, quum hic liber ὅρων singularis adhuc Triboniani temporibus exstiterit, fueritque eorum, quos illa aetas superstites habebat, antiquissimus, cur non plura, quam quatuor illa fragmenta ex iis in *Pandectas* retulerit Tribonianus. Enimvero eum vel ipsa hujus jurisconsulti aetas, qua floruit, excusat. Quis enim dubitet, quin pleraque, quae de sui temporis jurisprudentia scripserat Mucius, sexto, quo Tribonianus vixit, saeculo adeo vel ab usu recesserint, vel mutata sint, ut locum amplius non habuerint in opere, quod

jus eorum temporum, recisis antiquis fabulis, ex Justiniani instituto, complecti debebat? *Const. Deo auctore* §. 7. *de concept. Dig. ad Tribonian.* H.

§. CXLVI.

C. Aquillius Gallus.

Progredimur ad C. AQVILLIVM GALLVM, cujus vitam singulari oratione illustravimus *Francof. juxta Viadr.* 1731. Patrem habuit M. Aquillium Gallum, virum consularem & triumphalem*. *Fast. Capitolin. ad ann. ab V. C.* 652. Praeturam gessit anno ab V. C. DCLXXXVII. collega inter alios M. Tullio Cicerone, inque ea illi quaestio de ambitu sorte obvenit. Cic. *pro A. Cluent. Cap.* LIII. Consulatum ob temporum perturbationem regnumque illud forense, teste Cicerone *Lib. I. ad Attic. Epist.* 1. ne petere quidem voluit. Vixisse videtur saltim ad annum DCCVIII. quo eum adhuc *Gallum suum* vocat idem Cicero *Lib. IV. ad fam. Epist.* 6.

* Celeberrima ab ipsa urbis origine fuit gens AQVILLIA, ex qua tamen & viri fato suo infelicissimi prodierunt. M. Aquillium IIIIvirum vel IIvirum potius sacris faciundis, a Tarquinio Rege ob evulgatas sortes Sibyllinas insui culleo jussum esse, tradit Dionys. Halicarn. *Lib. IV. Antiquit.* p. 260. Ἀκύλιον enim ibi legendum pro Ἀτύλιον, recte observarunt viri doctissimi. Notum quoque est, quod, exacto Tarquinio, ab Aquilliis adolescentibus conjurationis reis a L. Junio Bruto, primo Cos. sumtum est supplicium, de quo idem Dionys. Halic. *Lib. V. p.* 283. Plutarch. *in Poplic. p.* 98. Liv. *Lib. II. Cap.* 4. In *Fastis* celebrantur anno ab V. C. CCLXVI. *C. Aquillius Tuscus*, anno ab V. C. CCCCXCIV. *C. Aquillius* M.

M. F. C. N. anno DCLII. *M. Aquillius Gallus*, consules, & partim triumphis, partim ovatione insignes. At postremus, cujus de rebus gestis insigne monimentum occurrit apud Gruter. *Inscr. p. CL*, 7. repetundarum postea postulatus, cicatricum ostentatione evasit. Denique legatus missus in Asiam ad Mithridatem, bellumque ibi administrans anno ab V. C. DCLXIV. a Mitylenaeis hosti traditur, a quo asino circumvectus, omnesque cruciatus perpessus, infuso demum in os auro liquefacto, misere periit. Cic. *Tuscul. V.* 5. & *pro leg. Manil. Cap.* 5. Appian. *in Mithridatic. p.* 184. Plin. *Hist. Nat. XXXIII*, 3. Arnob. *advers. gent. Lib. I. p.* 23. Et hunc ipsum sane C. nostri Aquillii patrem fuisse, verosimile est. Bertrand. *de Jurisperit. II*, 9. *p.* 184. Ceterum jurisconsulti nostri mentio fieri videtur in marmore apud Gruter. *p. DCLII*, 6.

L. AQVILLIVS
IVRECONSVLTI L.
GEMELLVS
SEXTIA Ɔ. L. FLORA
L. AQVILLIVS L. L.
RVFIO.

Ubi sane non laudatur *Aquillius Florus*, jurisconsultus, uti conjecit Ursinus *in Not. ad Cicer. Philipp. II.* sed L. Aquillius Gemellus, jureconsulti libertus. H.

§. CXLVII.

Juvenis Q. Mucium Scaevolam, Pontificem maximum, audivit, & *inter condiscipulos*, quorum in numero L. Lucillius Balbus, Sex. Papirius, Juventius, quin & M. Tullius Cicero & Atticus fuerunt, Cic. *de Legib. I*, 4. *maximae auctoritatis apud populum fuit l.* 2. §. 42. *D. de orig. jur.* Postea mira dexteritate de jure re-

Ejus studium juridicum.

respondit, Cic. *pro A. Caecin. Cap. XXVII.* multasque cautiones & formulas, ad jurisprudentiam potissimum heurematicam pertinentes, quin & nova quaedam juris interpretamenta, invenit, veluti stipulationem Aquillianam, §. 2. *Inst. quib. mod. obl. toll.* formulam doli mali, Cic *de Nat. Deor. III*, 30. *de Offic. III*, 14. *l.* 1. §. 1. *D. de dol. mal.* postumos Aquillianos, *l.* 29. *pr. D. de liberis & postum.* jus accrescendi, *l.* 74. *D. de hered. instit.* jus postumi ad patrui hereditatem admittendi, *l.* 127. *D. de legat.* 1. & similia. *

* Absonum vero est, quod statuit Jan. Vinc. Gravina *de Orig. Jur. Civ.* §. *LX. p.* 97. jurisconsulto nostro deberi LEGEM AQVILLIAM, quippe quam supra non modo ante Ciceronis, sed & ante Bruti tempora exstitisse novimus. (§. LXXXVII. *) At non magis solidum est Franc. Balduini judicium, qui ne ex gente quidem Aquillia, ex qua jureconsultus noster prodierit, legis Aquilliae auctorem prodire potuisse existimat, quia gens haec patricia, legis vero Aquilliae lator tribunus plebis fuerit. Balduin. *de leg. Aquill. p.* 218. *sequ.* Sane, nec jurisconsultum nostrum patricium fuisse, adeo certum: nec admodum novum est, eamdem gentem patricias plebejasque habuisse familias. H.

§. CXLVIII.

Ejusdem scripta.

Pomponius auctor est, C. Aquillium magnam anni partem in *Cercinna*, Africae insula, sive, ut Muretus, Corasius & Rupertus malunt, *Caecinae*, Hetruriae oppido exegisse, ibique & auditoribus, & libris scribendis vacasse. *l.* 2. §. 42. *D. de orig. jur.* Sed librorum

ejus

ejus ne tituli quidem hodie noti sunt, * iisque multum nocuisse videtur Ser. Sulpicii diligentia, qui quum plerasque & Aquillii & aliorum Mucii auditorum sententias in libros suos transtulisset, eo ipso effecerat, ut ipsi fontes minus aestimarentur. *d. l.* 2. §. 42.

* Auctoritate tamen C. Aquillii, dissimulatis librorum titulis, utuntur Dionys. Halicarn. *Lib. III. Antiq. Rom. p.* 200. Labeo, *l.* 29. §. 1. *D. de legat. III.* Priscus Javolenus, *l.* 39. *pr. D. de statulib.* Africanus, *l.* 33. §. 1. *D. de vulg. & pup. subst.* Ulpianus, *l.* 6. §. 2. *D. si serv. vindic. l.* 17. §. 6. *D. de act. emt. l.* 30. §. 7. *D. de legat. I. l.* 7. §. 4. *D. quod vi aut clam.* Julius Paullus, *l.* 127. *D. de legat. I. l.* 32. §. 1. *D. de auro arg. l.* 77. *D. de verb. signif.* Cervidius Scaevola, *l.* 29. *pr. D. de lib. & postum.* Licinius Rufus, *l.* 74. *D. de hered. inst.* denique Florentinus, *l.* 18. §. 1. *D. de acceptilat.* H.

§. CXLIX.

L. Lucilius Balbus, Sex. Papirius, C. Juventius, M. Tullius Cicero.

Sequuntur reliqui Q. Mucii auditores, veluti L. LVCILIVS BALBVS, SEX. PAPIRIVS, & C. IVVENTIVS, quibus & M. TVLLIVM CICERONEM adderem, si quod alicubi minatus est, jurisconsultum umquam profiteri voluisset.* Attamen eos omnes Aquillio nulla ex parte fuisse comparandos, nec eorum opera inter hominum manus versata esse, haud obscure fatetur Pomponius, *l.* 2. §. 42. *D. de orig. jur.* LVCILIVS BALBVS, (philosophiae Stoicae, teste Cicerone *de Orat. I*, 6. addictissimus,) in respondendo paullo tardior fuit. Cic. *Brut. Cap. XLII.* ** De SEX. vero PAPIRIO & C. IV-

C. IVVENTIO nihil ex antiquitate compertum habemus, nisi ad posteriorem referre velis, quae de T. IVVENTIO refert Cicero *in Bruto Cap. XLVIII.*

* Notum est, CICERONEM non expertem fuisse jurisprudentiae. Non modo Q. Mucium audiverat, sed & tantum fiduciae ponebat in scientia sua, ut *in Orat. pro Muraena Cap. XIII.* scribere non vereretur: *Si mihi, homini vehementer occupato, stomachum moveritis, triduo me jurisconsultum esse profitebor.* Quin librum ejus DE IVRE CIVILI IN ARTEM REDIGENDO,*) qui hodie non exstat, laudat Gellius *Noct. Attic. I,* 22. ex eoque satis patet, eum de conficiendo systemate juris cogitasse. At quum JCtum se numquam sit professus, neque vel de jure respondisse, vel docendo scribendoque illustrasse legatur jurisprudentiam: facile patet, cur tam parum eruditis conveniat de Ciceronis jurisprudentia. Vid. V. C. Ant. Schultingii *Orat. de Jurisprud. Ciceronis.* & V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiss. p.* 83. *sequ.* H.

*) quem librum se reperisse tradit Gorius (orig. antiquitt. Etruscarum) quamquam admodum male conservatum.

** Balbos confundit, & male cum Ruperto ad Pompon. *pag.* 397. *Edit. Jenens.* ad locum Ciceronis *de Orat. I, c.* 6. provocat, ubi nulla fit *Balbi* mentio. Huc pertinet L. LVCILIVS BALBVS, Servii Sulpicii praeceptor, de quo Cicero *Brut. c.* 42. *Cumque* Servius Sulpicius *discendi caussa duobus peritissimis operam dedisset,* L. LVCILIO BALBO, *C. Aquillio Gallo;* BALBI, *docti & eruditi hominis tarditatem,* in respondendo, *vicit.* Ab hoc diversus est Q. LVCILIVS BALBVS, Stoicus, & in hoc Philosophiae genere cum excellentibus Graecis comparandus, de quo idem Cicero *de Nat. Deor. Lib. I. c.* 6. haec habet: *Aderat etiam* Q. LVCILIVS BALBVS; *qui tantos progressus habebat in Stoicis, ut cum excellentibus in eo genere Graecis compararetur.* R.

§. CL.

§. CL.

Sed omnibus ante se jurisconsultis veluti caliginem induxit SER. SVLPICIVS, *Lemonia* RVFVS, cujus vitam singulari oratione, Ultrajecti habita, posteaque in justi libri formam redacta & *Tomo V. Thesauri Jur. Civ.* inserta, illustravit V. C. Ev. Otto. An objurgatione Q. Mucii, veluti a pulvere & radio excitatus, animum ad jurisprudentiam adpulerit, ceu refert Pomponius *l.* 2. §. 43. *D. de orig. jur.* non adeo expeditum est, nec temporis id admittere videntur rationes. * Certius est, C. Aquillio Gallo & L. Lucilio Balbo illum navasse operam, Cic. *Brut. Cap. XLII. d. l.* 2. § 43. ab iisque tantum profecisse, ut *juris civilis magnum usum & apud Scaevolam, & apud multos; artem in uno Sulpicio fuisse*, judicet Cicero *in Brut. Cap. XLI.*

Ser. Sulpicii studium juridicum.

Add. Aranchii vitae XVI JCtorum a Bodegero conjunctim edita.

* Dubiam hanc narrationem primus reddidit Ant. Augustinus, *Not. ad librum de nomin. propr. Pandect. p.* 20. partim quod Tullii & Servii adolescentia vetent, quo minus eos, vivo Q. Mucio Scaevola, primum locum in caussis orandis tenuisse dicamus: partim quod Servius demum ex Rhodo reversus, id est, anno V. C. DCLXXVI. quum jam ante quinquennium occisus esset Scaevola, ad jurisprudentiam adjecerit animum, adeoque objurgatione Mucii ad id studium excitari non potuerit. Quem quidem nodum solvere non adeo facile esse, fatetur V. C. Ev. Otto *in Praefat. Tomi I. Thesauri Jur.* H.

§. CLI.

Honores omnes gessit ad consulatum usque, quem, repulsam antea passus competitore

Ejus honores.

titore L. Muraena, demum anno ab V. C. DCCII. collega M. Marcello geſſit. Inter civiles tumultus adeo ſemper pacis & ocii auctor fuerat, ut Caeſaris victoris retineret gratiam, ejusque beneficio Achaiam provinciam regeret. Cic. *Lib. IV. ad famil. Epiſt.* 3. *&* 4. & *Lib. XIII. Epiſt.* 26. Oborta poſt Caeſaris caedem nova tempeſtate, pacis conciliandae cauſſa legatus ad Antonium miſſus, in legatione illa deceſſit anno V. C. DCCX. ſtatua pedeſtri ex SCto honoratus. Cic. *Philipp. IX*, 7. Reineſ. *Inſcript. Claſſ. VII*, 30.

§. CLII.

Scripta ejusdem.

Libros eum prope centum & octoginta reliquiſſe, auctor eſt Pomponius. Inter hos ſunt REPREHENSA SCAEVOLAE CAPITA, de quibus jam ſupra: (§. CXLV.) liber ſingularis DE DOTIBVS, laudatus a Gellio *Noct. Attic. IV*, 3. *&* 4. & a Neratio, *l.* 8. *D. de condict. cauſſ. dat.* Ejusdem libros duos, ſive DE TESTAMENTIS, ſive, ut alii malunt, DE DETESTANDIS SACRIS citat idem Gellius *Noct. Attic. VI*, 12. Meminimus etiam ſupra librorum duorum EDICTI AD BRVTVM. (§. LXXIV.) Reliqua, quae ſcripſit, videntur ex parte ad amoeniores litteras pertinuiſſe *, quippe *quarum maximam quaſi lucem ad artem hanc, omnium artium maximam, attuliſſe*, dicitur Ciceroni *in Bruto Cap. XLI.*

* Eidem Servio Udalr. Zaſius tribuit librum *de claris jurisconſultis* ex male intellecta *l.* 2. §. 42. *D. de*

de orig. jur. Stephan. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Lib. IV. ad ann.* 387. ab eodem elucubrata eſſe contendit *Commentaria in Edictum Aedilicium*, ex male accepto loco Gellii *Noct. Attic. IV*, 2. Denique eum *ad Alſenum Varum* notaſſe, obſervaſſe ſibi viſus eſt Perennon. *Animadv. II*, 23. ex *l.* 65. §. 8. *D. pro ſoc. l.* 67. *D. de ſolut. l.* 77. *D. de verb. ſignif.* Sed alucinatos eſſe hos omnes, ſolide demonſtravit V. C. Ev. Otto *de vita Ser. Sulpicii Cap. VII.* §. 7. *p.* 1608. & *Cap. VIII.* §. 6. *p.* 1614. *ſequ.* H.

§. CLIII.

Sequitur apud Pomponium magna juriſconſultorum turba, quae ex Ser. Sulpicii ſchola, tamquam ex equo Trojano, exiit: ſed in illa pauci famam ſibi eximia quadam juris peritia pepererunt: veluti ALFENVS VARVS & CAIVS AVLVS OFILIVS *. Minoris contra exiſtimationis & obſcurioris famae ſunt, TI. CAESIVS, AVFIDIVS TVCCA, AVFIDIVS NAMVSA, FLAVIVS PRISCVS, C. ATEIVS, PACVVIVS, LABEO ANTISTIVS, Labeonis Antiſtii pater, CINNA, PVBLICIVS GELLIVS *l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* Sed quum horum plerique ipſius Auguſti aetatem videantur attigiſſe: de iis ad proxime ſequentem jurisprudentiae epocham erit dicendum.

Ser. Sulpicii auditores.

* In quibusdam editionibus CAIVS, & A. OFILIVS, tamquam duo diverſi juriſconſulti, diſtinguuntur. At quum decem a Pomponio numerentur Ser. Sulpicii auditores, & diſtincte numerato *Cajo*, undecim prodirent: veroſimillimum eſt, unum

unum eumdemque hominem fuisse *C. Aulum Ofilium*. Est haec observatio Ant. Augustini *Not. ad nom. propr. Pand. p.* 21. & V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiss. ad l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* H.

§. CLIV.

Studia Romanorum juvenilia.

Antequam huic capiti finem imponamus, paucis, qualis tum ordo ratioque studiorum juridicorum fuerit, videtur exponendum. A bellorum Punicorum temporibus, quibus primum Roma elegantioribus litteris optimarumque artium studiis honorem habere coepit, adolescentes primos annos dabant Graecis litteris, adeoque grammaticos, rhetores, philosophos audiebant. Cic. *in Bruto Cap. XC. de Offic. I,* 1. Sueton. *de clar. Rhet. Cap. I. & II.* Hinc, sumta virili toga, sese ad forensem praeparabant eloquentiam, & a viro quodam illustri in forum deducebantur *: aliquando & Athenas, Rhodum, Mytilenen, Massiliam studiorum caussa secedebant, ne urbanis distraherentur negotiis. Cic. *Brut. Cap. XCI. Lib. IV. ad famil. Epist.* 7. & *Lib. VII. Epist.* 3. Vellej. Paterc. *Lib. II. Cap.* 59. Tacit. *Agric. Cap. IV.* Quin, si vel maxime stipendia facerent, ne in castris quidem sese ab honestioribus studiis divelli patiebantur. Vellej. Paterc. *Lib. I. Cap.* 13. Sueton. *Caes. Cap. LVI. August. Cap. LXXXIV.* Plin. *Lib. I. Epist.* 10. *& Lib. III. Epist.* 11.

* Fiebat hoc non sine sollemnitate, & ut deducendi in forum officium frequens haberent tirones, dies potissimum eligebatur togae purae dandae,

simul

ſimul advocabatur clientium turba, quae adoleſcentem frequens comitaretur. Et ita intelligendus Ovid. *Lib. III. Faſtor. v.* 787.

Ergo ut tironem celebrare frequentia poſſet:
Viſa dies dandae non aliena togae.

Vid. Jo. Fridr. Gronov. *Obſerv. II,* 21. *pag.* 398. *ſequ.* H.

§. CLV.

Qui ſe conſecraverant jurisprudentiae, id in primis dabant operam, ne illotis manibus, id eſt, a philoſophiae deſtituti praeſidiis, haec ſacra attingerent. Et quidem quum alias plures eſſent, quae philoſophorum animos diſtrahebant, ſectae: JCti Stoicam reliquis tantum non omnibus antehabebant, quippe quam turbidos & negotiorum adpetentiores efficere homines exiſtimabant. Tacit. *Annal. XIV,* 57. Hinc non mirum, philoſophiam Stoicam *ſummam ſapientiam* dici a juriſconſulto, *l.* 2. *D. de legib.* ſiquidem eam juriſconſultis prae reliquis ſectis in deliciis fuiſſe, obſervavit Cujac. *Cap. XXVI.* 40. ex inſtituto demonſtrarunt Em. Merill. *Obſerv. I,* 8. *ſequ.* Schilter. *Manuduct. philoſ. mor. ad juriſp. I,* 5. *ſequ.* & Ev. Otto *ſingulari Orat. de Stoica JCtorum philoſophia.* * JCti pleriqueStoici.

* In ea oratione, quae *Diſſertationum juris publici & privati Parti I. p.* 562. inſerta eſt, Paganini Gaudentii diſſertationem *de philoſophia apud Romanos* refellit, ubi *Cap. XLIII.* falli eos omnes exiſtimat, qui juriſprudentes e Stoa ſapuiſſe credant. Contra illum ergo magna facundia initio oſtendit, primos quosque & maximos Romano-

rum

rum philoſophos e porticu prodiiſſe: deinde non aliam magis, quam Stoicam diſciplinam JCtorum ſtudiis fuiſſe accommodatam; denique plerorumque horum reſponſa Stoicae familiae placitis reſpondere. H.

§. CLVI.

Methodus docendi jura.

Ab his porro inſtructi praeſidiis juriſconſulto cuidam celebriori ſeſe adjungebant. Ubi tamen non exiſtimandum, hos ita ſcholas aperuiſſe juridicas, ut auditores, poſitis ſubſelliis e cathedra docerent jurisprudentiae principia: (tales enim ſcholas a ſaeculo demum tertio Romae, Conſtantinopoli & Beryti floruiſſe novimus:) ſed viri illuſtres in reſpondendo, cavendo, agendo, exercitati, domi aeque ac in foro admittebant cupidos diſcendi adoleſcentes, ut, quid reſponderent, quas cautiones, actiones, exceptiones, interdicta, in quavis cauſſa commendarent, quibus rationibus conſilia ſua firmarent, audirent coram, eaque ſibi omnia in futuros uſus enotarent*. Cicero *Bruto Cap. LXXXIX. & in Oratore Cap. XLII.*

* Hinc eſt, quod JCtorum diſcipuli vulgo vocentur AVDITORES. Proprium ſane id vocabulum fuiſſe juriſconſultorum diſcipulis, obſervavit Cujac. *Obſerv. XXVII*, 4. Quamvis enim M. Seneca *Controv. Lib. IV. contr.* 25. ſcribat, id nomen primum in Porcii Latronis ſchola eſſe natum, ejusque diſcipulos ideo irriſionis cauſſa dictos eſſe AVDITORES, quod ſemper audiverint, neque umquam ipſi dicendo inclareſcere ſtuduerint, poſtea vero id vocabulum in uſu eſſe, & promiſcue pro diſcipulo *auditorem* poni coepiſſe, referat:

referat: illum tamen, nisi de oratoriae studiosis est loquutus, procul dubio fugit ratio. Ut enim de philosophorum *auditoribus* jam nihil dicam, quorum meminit Cicero *de Nat. Deor. I*, 15. *de Finib. V*, 19. *de Divinat. II*, 42. ante Augusti tempora, quibus Porcius Latro, teste Eusebio *in Chron. n. MMXIII. pag.* 156. *Thes. Tempor. Scaliger.* floruit, in jure nostro celebrantur MVCII AVDITORES, *inter quos praecipuae auctoritatis fuerint Aquillius Gallus, Balbus Lucilius, Sex. Papirius, C. Juventius. l.* 2. §. 42. *D. de orig. jur.* nec non Alfenus Varus, & Cajus Aulus Aufidius, *qui inter* SER. SVLPICII AVDITORES *plurimum auctoritatis habuerunt: l.* 2. §. 44. *D. eod. l.* 6. §. 1. *D. de dote prael. l.* 1. §. 6. *D. de aqu. & aqu. pluv. arc. l.* 12. *pr. D. de instr. & instrum. leg.* item Trebatius CORNELII MAXIMI AVDITOR, Q. Mucius VOLVSII AVDITOR, *l.* 2. §. 45. *D. eod.* Antistius Labeo, *qui omnes hos* AVDIVIT, *l.* 2. §. 47. *D. eod.* Massurius Sabinus, *qui, quum ei non adeo amplae essent facultates, plurimum a suis* AVDITORIBVS *sustentatus est. l.* 2. §. 47. *D. eod.* Ut adeo in scholis juridicis potius, quam rhetoricis, natum videatur hoc AVDITORVM vocabulum. H.

§. CLVII.

Ita denique perpolitos exercitatosque juvenes nihil prohibebat, quo minus respondendi de jure facerent periculum, simul ac studiorum haberent fiduciam, neque adhuc ea respondendi facultas a Senatu populoque impetranda videbatur. *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.* Professi vero jurisconsultos & in foro obambulabant, ut consulturis esset sui copia, & si eximia quaedam prudentiae consultatoriae specimina dedissent, limina sua sub ipsum

Unicuique erat facultas de jure respondendi.

ipſum galli cantum obſideri videbant a clientibus, quibus ipſi reſponſa ex ſolio, tamquam ex tripode oracula, fundebant *. Cic. *de Legib. I*, 4. *de Orat. I*, 45. Horat. *Serm. I*, 1. *v.* 9. *ſequ.* & *Lib. II. Epiſt.* 1. *v.* 103.

* Neque tamen tunc in ſcriptis reſpondebant, vel, uti ſub Imperatoribus mos erat, *reſcribebant*: ſed viva voce monebant, quid factu opus eſſet, & hinc eos cum teſtibus fere adibant conſultores. Menag. *Amoen. jur. civil. Cap. XX. p.* 103. Ceterum & quoties de jure ambigebant, adibant juriſconſultos, & quoties vel teſtamentum condere, vel cautionis libellum ſcribere, vel ſponſionem facere decreverant: Arrian. *Diſſ. Epictet. II*, 13. *p.* 180. immo & ſi filias elocare, fundos emere, agros rite colere vellent, ceu ſupra (§. CXXXVIII.) exemplo Marci Manilii oſtendimus. Cic. *de Orat. III*, 33. Qui tamen artis ſuae fines regebant accuratius, ii illos, a quibus de facto conſulebantur, ad oratores remittebant. De C. Aquillio ſane Cicero *Topic. ad Trebat. Cap. XII. Nihil hoc ad jus: ad Ciceronem, inquibat Gallus noſter, ſi quis ad eum tale quid retulerat, ut de facto quaereretur.* H.

§. CLVIII.

Nec tamen eorũ reſponſa judices obligabant.

At iſtorum reſponſorum tum nondum erat tanta auctoritas, ut vel judices obſtringerent, vel dicendo non ſaepe everterentur ab oratoribus. Cic. *pro Muraena Cap. XIII.* & *pro A. Caecin. Cap. XXIV.* Hinc nec rationes decidendi addebant reſponſis ſuis, Sen. *Epiſt. XCIV.* nec ea ſignabant, quippe viva tantum voce prolata. (§. CLVII. *) *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.* Quae omnia aliter ſe coeperunt habere,

bere, ex quo certis tantum jurisprudentibus facultas ab Augusto data de jure respondendi, impositaque est judicibus necessitas, ut non recederent ab eorum sententiis. Qua de re infra erit plura dicendi locus.

CAP. IV.
DE STATV IVR. ROM. A CAESARE AVGVSTO AD CONSTANTINVM M. IMP.

§. CLIX.

RESpublica Romana, nec sub C. IVLII CAESARIS dictatura, quam non admodum diuturnam fuisse notum est, nec statim eo interfecto, novam monarchiae faciem induit: sed anno demum ab V. C. DCCXXIV. Caesare Octaviano IV. & M. Licinio Crasso, Coss. * Tunc enim *postquam Bruto & Cassio caesis, nulla jam publica arma, Pompejus apud Siciliam oppressus, exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Julianis quidem partibus, nisi Caesar, dux reliquus: hic, posito triumviri nomine, Consulem se ferens, & ad tuendam plebem tribunicio jure contentum, ubi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine ocii pellexit, insurgere paullatim, munia Senatus, magistratuum, legum, in se trahere coepit, nullo adversante.* Tacit. *Annal. I, 2.* Epochae hujus initium.

* Equidem ipse Tacitus *Annal. III*, 28. Augustum *sexto demum consulatu, potentiae securum, quae triumviratu jusserat, abolevisse*, observat: is vero incidit in annum ab V. C. DCCXXVI. Et sane

ne eo anno de novo imperium, rogatu Senatus, suscepit, provincias cum eo partitus est, Augusti nomen tulit, legibus solutus est, adeoque paullo liberius principem egit, ceu Dio Cass. *toto Lib. LIII. p.* 495. *sequ.* accuratius prodidit memoriae. At quemadmodum non semel & simul ad ἀκμὴν pervenire solent nova imperia: ita biennio illo, quod inter quartum sextumque Augusti consulatum intercessit, magis magisque eum rem suam stabilivisse, votique sui demum sub sexto consulatu participem factum esse, facile crediderim. Ante id biennium Triumviratum viguisse, omniaque suo arbitrio egisse Augustum, Antonium & Lepidum, in vulgus notum est. Quam misera vero tum fuerit publici privatique juris conditio, elegante dissertatione, quam *singularia capita ex historia triumviratus* inscripsit, ostendit V. C. Jo. Guil. Hoffmannus, *Francof. juxta Viadr. MDCCXXXIII.* H. Recte scripsit Tacitus *Annal. III,* 28. *Sexto* demum *Consulatu* Augustum potentiae securum factum, quoniam mox *anno sequente*, sive *Consulatu VII. A. V.* 727. *ex sententia Munatii Planci a Senatu caeterisque civibus ante diem XVI. Kal. Februar. nomen* AVGVSTI *accepit*, ut habet Censorinus *de die natal. c.* 21. AVGVSTI vero nomine accepto, omne Populi Senatusque imperium ad eum translatum est, secundum Dionem *Lib. LIII. pag.* 581. *Edit. Steph.* Facta tum quoque est *divisio provinciarum* inter Caesarem & S. P. Q. Romanum.*) Idem *ibid. pag.* 576. Et *aeraria duo* instituta.†) Id. *ibid. pag.* 580. ex qua institutione deducenda *fisci origo*. Divisio vero provinciarum, & duplex hoc aerarium fecit, ut *Quaestores*, (quos *Quaestores Candidatos* appellamus, & de quibus infra plura) creandi essent.**) Augustus autem teste Dione *Lib. LIII. pag.* 577. quo longius Romanos a suspicione regiae potestatis abduceret, *imperium* tantum *decennale* capessivit. Sed ei, quum primum *decennium*

nium exiisset, aliud *Quinquennium*, atque eo elapso, rursum aliud, & hoc etiam circumacto, *Decennia duo* decreta sunt, ita ut continuatis *quinque Decenniis* per totam vitam summam imperii obtineret. Dio *Lib. LIII. p.* 580. Haec *Quinquennia* & *Decennia*, *Quinquennalibus*, *Decennalibusque* dederunt originem, de quibus *ibid.* Dio: *Quam ob caussam posteriores Imperatores, etsi non ad certum tempus, sed per omne vitae spatium iis Imperium deferatur, tamen singulis* DECENNIIS *festum pro ejus renovatione agunt, quod hodie etiam fit.* Inde nummi illi votivi, quibus inscriptum, VOT. X. MVLT. XX. Inde quoque *lustralis collatio*,* de qua est *titulus in Codice Theodos.* Ex *Quinquennalibus* vero hisce, *Decennalibusque* plurimum lucis capiunt leges Codicis utriusque, cum in sollemnibus illis festis Impp. quae ad religionem & Rempublicam juvandam ornandamque potissimum spectare videbantur, constituerent. Certe, & *criminum*, & *reliquorum indulgentias*, absque Decennalium beneficio, difficillime intelligimus. Vid. Pagium *dissert. hypat. part. II. cap.* 4. & quae scripsi ad *Prolegom. Cod. Theodos. pag.* 213. R.

§. CLX.

Augustus de immutando jure cogitavit.

Quum vero hoc tempus aliam vitam, alios mores postulare videretur; neque omnes antiquae leges novo statui monarchico convenirent: fieri profecto non poterat, quin AVGVSTVS, princeps πολιτικώτατος, de jure Romano, ad illum reip. statum paullatim inflectendo, cum cura cogitaret, vel, ut eleganter rem exprimit Tacit. *Annal. III*, 28. *jura daret, quibus pace & principe uterentur.* *

* Ceperat jam id consilii C. IVLIVS CAESAR, quem *jus civile ad certum modum redigere, atque ex immensa*

mensa diffusaque legum copia optima quaeque ac necessaria in paucissimos conferre libros voluisse, testatur Sueton. *Caes. Cap. XLIV*. Sed conatum illum irritum reddiderunt Caesaris fata. Iterum ergo idem egit AVGVSTVS, sed minus aperte, ne quid populo suboleret. Quare recte hinc novam jurisprudentiae periodum inchoat Pomponius, *quando per partes evenerat, ut necesse esset reipublicae per unum consuli l. 2. §. 11. D. de orig. jur.* quae verba subtiliter interpretatur Rupert. *ad Pompon. Enchirid. p. 135. sequ.* H.

§. CLXI.

Id tamen fecit occultius.

Quandoquidem vero regiae potestatis adfectatio male cesserat C. IVLIO CAESARI, qui cruento interitu suo documento fuerat posteris, quam infidum sit vi & armis occupatum in libera civitate imperium: AVGVSTVS princeps prudentissimus cautius componebat rationes suas, regioque ita utebatur imperio, ut vulgus, regnari se, non animadverteret, tot pristinae libertatis simulacris quotidie delusum. Hinc Dio Cass. *Lib. LIII. in fin.* τά τε ἄλλα, καὶ τοῦτο ὡς ἐλευθέροις Ῥωμαίοις προσεφέρετο. *Cum in* aliis plerisque, *tum in hoc quoque cum Romanis, tamquam cum hominibus liberis, agebat.* Addatur *praefatio nostra ad Commentar. in leg. Jul. & Papiam Popp.*

§. CLXII.

Eadem magistratuum vocabula:

Eadem ergo in speciem Senatus, quae olim, auctoritas: eadem magistratuum vocabula: eadem potestatum insignia. Procedebant, sicuti libera

libera republica, *consules*, eumque honorem ipse Augustus non semel suscipiebat. Erant in urbe, non secus ac olim, *Praetores*, *Aediles*, *Tribuni plebis*, *Quaestores*, *XXviri*, ut plebi plane vetus respublica ob oculos versaretur. At pleraque ac potiora eorum magistratuum munia in se traxerat princeps, ut vere scripserit Tacitus *Annal. I*, 3. & 4. *eadem fuisse magistratuum vocabula : nihil usquam prisci atque integri moris.* *

nihil prisci atque integri moris.

* Communis erat principi cum privatis consulatus honor, sed ita ut hi illum acciperent ὡς ἆθλον καὶ γέρας ἀρετῆς ἢ πίστεως, ἤ τινος εὐνοίας καὶ ὑπηρεσίας περὶ τοὺς τῶν ὅλων ἄρχοντας, ἢ πράξεως λαμπρᾶς, *tamquam praemium ac mercedem virtutis aut fidei benevolentiaeque erga Principes, rerumque praeclare gestarum;* illi vero πρὸς οἷς ἔχουσιν ἀγαθοῖς ἄγαλμα καὶ κόσμον, *tamquam accessionem bonorum, quae jam possiderent.* Julian. *Orat. III. pag.* 108. *Edit. Spanhem.* Tituli porro ipsi, quos admittebat Augustus, nihil, quod monarchiam redoleret, in se habere videbantur. Vocabulum PRINCIPIS, *quo nomine cuncta discordiis fessa sub imperium acceperat*, teste Tacito *Annal. I*, 1. libera etiam republica non inauditum fuerat, quum singulis lustris PRINCEPS SENATVS legeretur. Hinc de Tiberio Dio Caſſ. *Lib. LVII. pag.* 607. & *pag.* 696. *Edit. Stephan.* πρόκριτός τε τῆς γερουσίας κατὰ τὸ ἀρχαῖον ὠνομάζετο· *Princeps autem Senatus ritu prisco dicebatur.* Eadem erat ratio titulorum IMPERATORIS, PONTIFICIS MAX., TRIBVNICIAE POTESTATIS, PROCONSVLIS, quibus omnes Romanorum aures jam pridem adsueverant. Ezech. Spanhem. *de usu & praest. numism. Tomo II. p.* 392. *sequ. p.* 413. *sequ. p.* 424. *sequ. p.* 463. *sequ.* Et tamen e. g. tribunicia illa

Mylius comment. de tribunitia Imperatorum potestate, in ejus opuscc. — Schwarz de tribunicia imperator. potest.

illa potestas erat *summi fastigii vocabulum*, *quod Augustus repererat*, *ne regis aut dictatoris nomen adsumeret*, *& tamen adpellatione aliqua cetera imperia praeemineret*. Tacit. *Annal. III*, 56. Sed & reliquis adsumtis vocabulis, rebus ipse omnibus solus praeerat, &, quidquid collibitum esset, sanciebat liberrime, uti jam observavit Dio Cass. *Lib. LIII. pag.* 504. & *pag.* 581. *sequ. Edit. Stephan.* H. Bene quidem monuit Heineccius, processisse *Consules*, sicut libera Republica; sed observandum tamen est, consularem dignitatem nonnihil detrimenti passam esse propter *Consules suffectos*, quorum quidam jam a Caesare sunt constituti, & dein, *ab anno V. C.* 715. cum Triumviri ad gubernacula publicae rei residerent, eligi coeperunt. De his videndus Dio *Lib. XLIII. pag.* 268. & *Lib. XLVIII. pag.* 431. *Edit. Steph.* Pagii *Dissert. Hypat. Part. I. c.* 1. qui alibi, *in Critic. ad Annal. Baron. an.* 311. *n.* 7. asserit, hunc, Consules suffectos creandi, morem, ad conditae usque Constantinopoleos tempora, obtinuisse. Imo est *tertium* etiam *genus Consulum*, quos *honorarios*, aut *Codicillares* dixerunt, qui licet Consulatum nunquam adepti essent, Consulares tamen viri, ex Imperatorum indulgentia & privilegiis, appellabantur, ornamentis & praerogativis Consularibus iis concessis. Hanc dignitatem excogitavit Jul. Caesar, teste Suetonio *in Vit. c.* 76. quem imitatus est Senatus Romanus, qui, cum Consulem facere nollet Augustum, Consulares ei honores detulit. Et invaluit tempore *Severi Aug.* ut hi Consules, eadem, qua suffecti, praerogativa potirentur, dicerenturque *Consules iterum*, si ad Consulatum ordinarium eos evehi contingeret. Dio *Lib. XLVI. pag.* 362. 365. Pagii *Dissert. cit. Part. I. c.* 8. De *Tribunitia* Caesarum *potestate* est erudita Cl. Schwartzii dissertatio. R.

§. CLXIII.

§. CLXIII.

Leges veteri ritu latae.

Quin ut cives mutatam esse rempublicam, eo minus animadverterent: prudenter initio Augustus non constitutionibus jura nova condebat, sed laturus leges populum mittebat in suffragia, ut quod populus per centurias vel tributim scivisset, id pro lege esset. Auctor illi fuerat Maecenas apud Dion. Cass. *Lib. LII. p.* 477 & *p.* 546. *Edit. Steph.* ut ita instrueret scenam, ne populus protinus immutari statum reip. sentiret *. Cujus consilio obsequutus Augustus, οὐ μέν τοι πάντα ἰδιογνωμονῶν ἐνομοθέτει, ἀλλ' ἔστι μὲν, ἃ καὶ ἐς τὸ δημόσιον προεξετίθει, ὅπως ἄν τι μὴ ἀρέσῃ τινὰ, προμαθὼν ἐπανορθώσῃ, προετρέπετο γὰρ πάνθ' ὁντινοῦν συμβουλεύειν οἱ, εἴτις τι ἄμεινον αὐτῶν ἐπινοήσειε· *non omnia suo arbitrio sanciebat, sed plura etiam populo promulgabat, ut is, si quid minus placeret, emendaret, hortatus omnes, ut, si quid melius haberent, consulerent in medium.* Dio Cass. *Lib. LIII. pag.* 585. *Ed. Steph.* Zonaras *Annal. Tomo I. Lib X. pag.* 533. *Edit. Paris.*

* Equidem idem Maecenas *ibid. p.* 484. & *p.* 554. *Edit. Stephan.* Augusto suaserat, οὐδὲ τὸν δῆμον οὔτε ἐς δικαστήριον, οὔτε ἐς ἀρχαιρεσίας, οὔτε ἐς ἄλλον τινὰ τοιοῦτον σύλλογον, ἐν ᾧ τι καὶ χρηματισθῆναι δεῖ, συνιέναι χρῆναι, *populo non concedendum, ut ad judicia, comitia, aliave hujusmodi concilia conveniret.* Sed fuit id consilium inter illa, quae Augustus, teste eodem Dione Cassio *p.* 493. & *p.* 565. *Ed. Steph.* φοβηθεὶς μὴ καὶ σφαλῇ τι, ἀθρόως μεταῤῥυθμίσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐθελήσας· *veritus, ne si subito homines in alium deducere statum cuperet, res ea sibi parum esset successura.* H.

§. CLXIV.

Leges Julia & Titia & Julia de adulteriis.

Hoc vetere ritu jam anno ab V. C. DCCXXIII. Caesare Aug. III. & ex Kal. Majis M. Titio Rufo Coss. lata est LEX IVLIA & TITIA *, cautumque, *ut, quemadmodum in urbe a praetore cum majore parte tribunorum plebis; ita in provinciis a Praesidibus pupillis tutores darentur. pr. Inst. de Atil. tut.* Henr. Vales. *ad Excerpt. Peiresc. p.* 61. Anno V. C. DCCXXXVII. C. Furnio & C. Junio Silano Coss. lata lex IVLIA *de adulteriis*, ex rationibus V. C. Jo. Guil. Hoffmanni *de lege Jul. de adult. Cap. II. p.* 50. *sequ.* & quidem *ex rostris, & in foro*, uti refert Seneca *de Benefic. VI*, 32.

* Deseruit nuper Henr. Valesii sententiam V. C. Aug. Christ. Marche edita singulari dissertatione *de tutoribus ex lege Julia & Titia datis*, *Lips. MDCCXXXVI.* Potius non unam esse legem statuit, sed duas, quarum *Titia* antiquior, lata sit anno ab V. C. vel CCCCLXXXVIII. vel DXXVI. sive a C. Titio, sive a Q. Titio, Tribunis plebis: *Julia* contra a Caesare Augusto anno DCCXXVI. Et sunt sane ejus argumenta non nullius momenti. Urget enim testimonium Theophili *Paraphr. pr. Inst. de Atil. tut.* ubi diserte memorat β. νόμους, Ἰούλιον καὶ Τιτιανόν, *duas leges, Juliam & Titiam.* Urget copulam ET, quae interjici non soleat inter collegarum nomina, a quibus lex aliqua cognominetur. Enimvero quemadmodum non adeo classicum videtur Theophili de re tam antiqua testimonium: ita exemplo non caret copulativa ET, etiam unius legis auctorum nominibus interjecta. Quod ut uno probem exemplo, notissima est LEX LICINIA ET MVCIA, constanter ita vocata a Cicerone *pro Balbo Cap. XXI.*

in

in Bruto Cap. XVI. & in fragmentis *orationis pro C. Cornelio perduellionis.* H.

§. CLXV.

Porro anno V. C. DCCXLV. T. Quinctio Crispino & Caesare Germ. Coss. insignis perlata est LEX QVINCTIA *, *de poenis eorum, qui rivos, fistulas, castella, lacus aquarum publicarum violarint, vel corruperint.* Quod integrum exstat apud Frontin. *de Aquaeduct. Articul. CXXIX. pag.* 218. *Edit. Poleni*, & Reines. *Inscript. VII*, 10. ** Lex Quinctia de aquaeductibus.

* Reinesius id vocat PLEBISCITVM, eoque vocabulo & ipsi in prima editione usi sumus. Sed ipsa verba initialia: T. QVINCTIVS CRISPINVS COS. POPVLVM IVRE ROGAVIT, POPVLVSQ. IVRE SCIVIT IN FORO PRO ROSTRIS satis ostendunt, esse hanc legem potius quam plebiscitum, quippe cui definitio legis §. 4. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.* perfecte quadrat. Equidem sub Augusto, vel potius sub Triumviratu, anno ab V. C. DCCXIV. Cn. Domitio M. F. Calvino & C. Asinio Pollione Coss. rogatum est plebiscitum, quod LEGIS FALCIDIAE nomine venit, eoque cautum, *ut ne liceat ultra dodrantem hereditatis legatis exhaurire. l.* 1. *pr. D. ad leg. Falcid.* Dio Cass. *Lib. XLVIII. p.* 377. *& p.* 430. *Edit. Steph.* Sed id plebiscitum, quod Franc. Balduinus singulari libello illustravit, non tam ad hanc, quam superiorem Epocham pertinet. H.

** Hanc legem magna industria illustravit Joan. Polenus *in not. ad Frontin.* R.

§. CLXVI.

Sic & anno DCCLII. lata videtur LEX FVSIA CANINIA *de numero servorum testamento* Leges Fusia Caninia, Aelia

Sentia, Julia de marit. ordin. & Papia Poppaea.

mento manumittendorum, quam accuratius describunt Ulpian. *Fragm. tit. I.* §.24. Paull. *Sent. Recept. IV*, 14. & Caj. *Instit. I*, 2. 1. Eam sane hoc anno latam esse, non inepte conjicit Ephr. Gerhardus *de lege Fusia Caninia* §. *VII.** Certius est anno DCCLVII. Sex. Aelio Cato & C. Sentio Saturnino Coss. latam esse LEGEM AELIAM SENTIAM de manumissionibus & conditione manumissorum, cujus varia capita ex antiquitatis parietinis eruta dedimus *Antiqu. Rom. Tomo I. p.* 115. *edit. nov.* Ejusdem aetatis est LEX IVLIA *de maritandis ordinibus*, eleganter Horatio lex marita dicta, de qua nos in *Comm. ad L. Juliam & Papiam Popp. Lib. I.* §. 3. *p.* 48. Haec severius emendata est, perlata a. V. C. DCCLXII. M. Papio Mutilo & Q. Poppaeo secundo Coss. suffectis LEGE PAPIA POPPAEA *nuptiali & caducaria*, de qua nos eodem COMMENTARIO egimus accuratius.

* Obscura est hujus legis aetas, nisi quod eam sub Augusto latam esse, constat ex Sueton. *Aug. Cap. XL.* Jam anno DCCLII. consules ordinarii fuerunt Caesar Octavianus Aug. XIII. & M. Plautius Silvanus. Atqui eodem anno ex Kal. Jul. suffectus fuit C. Caninius Gallus, & Kal. Octob. consules memorantur L. Caninius Gallus & Q. Fabricius in *Marmore Ancyr. p.* 62. edit. Jac. Gron. *in Mem. Cosson.* Reines. *Epist. ad Hoffm. p.* 415. Noris. *Cenotaph. Pisan. p.* 180. & 183. Quum ergo, quis Caesari Augusto ex Kal. Juliis fuerit suffectus, non constet: non sine verosimilitudinis specie colligunt, C. Caninio Gallo collegam datum esse M. Furium Camillum, qui & anno

anno DCCLXI. cum Sex. Nonio Quinctiliano consul fuit, teste Dione Cass. *Lib. LV. p.* 570. & 653. *Ed. Steph.* H.

§. CLXVII.

Ejusdem fere aetatis fuit LEX IVLIA *de caede & veneficio*, cujus meminit Sueton. *Neron. Cap. XXXIII.* ubi conferri meretur Schubartus *de fatis jurisp. Exerc. III.* §. 52. *p.* 595. *sequ.* V. C. Hermannus Noordkerkius *Disquisit. de lege Petron. p.* 89. eorumdem etiam temporum esse putat LEGES SCRIBONIAM *de usucapione servitutum*, VISELLIAM *de libertinis* *, & IVNIAM VELLEIAM *de heredum institutionibus.* Enimvero uti verosimilia sunt, quae de legis Scriboniae & Juniae Vellejae origine disserit: ita suffragari non possum viro doctissimo, existimanti, post Augusti tempora nullam amplius latam esse legem proprie sic dictam, ac proinde ipsam legem Juniam Norbanam, certissime latam sub Tiberio, *ibid. p.* 91. ad tempora liberae reip. referenti.

Leges Julia de caede & veneficio, Scribonia, Visellia & Junia Velleja.

* Legem VISELLIAM probabilius est, latam esse post Augusti tempora, immo post legem Juniam Norbanam, quia in ea Latinorum libertinorum facta est mentio. Ulpian. *Fragm. III*, 5. Quum ergo anno ab V. C. DCCLXXVII. fasces fuerint penes L. Visellium Varronem & Ser. Cornelium Cethegum, Coss. eo ipso anno latam esse hanc legem, suspicatur V. C. Jo. Godofr. Richterus, Lipsiensis, *de lege Visellia c.* 2. ubi & Cl. Noordkerkii refellit sententiam, & ipsa legis istius capita quaedam erudite illustrat. Prodiit haec dissertatio *Lipsiae MDCCXXXVI.* H.

§. CLXVIII.

§. CLXVIII.

Sed Augusto paullatim liberius regnare permissū.

Quemadmodum vero hanc civilitatem Augusto initio ipsa necessitas extorserat: ita Senatus paullatim se ad servile demittere obsequium, populusque, congiariis, ludis, muneribus gladiatoriis, venationibus, ipsaque ocii dulcedine delinitus, jugum pati coepit. Hinc non modo Tacit. *Annal. III*, 28. observat, Augustum *jam a sexto consulatu, potentiae securum, jura dedisse, quibus pace & principe uterentur*: sed & Pomponius & Ulpianus, *populum ei & in eum omne suum imperium potestatemque contulisse, testantur*, adeo, *ut ratum esset, quod constitueret. l. 2. §. 11. D. de orig. jur. l. 1. pr. D. de const. princ.* Suffragatur his Dio Cass. *Lib. LIII. p. 516. & p. 590. Edit. Steph.* qui anno ab V. C. DCCXXX. Senatum, ait, in Augusti acta jurasse, eumque solvisse legibus, decrevisse denique, *ἵνα καὶ αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε, ὅσα βούλοιτο, ποιοίη, καὶ πάνθ᾽ ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο, μὴ πράττῃ· ut summo cum jure, omninoque & sui, & legum potens, quae vellet, faceret, & eorum, quae nollet, faceret nihil.*

§. CLXIX.

Unde nata lex Regia.

Habes ergo LEGEM illam REGIAM, de qua *l. 1. pr. D. de const. princ. §. 6. Inst. de jure nat. gent. & civ.* AVGVSTVM PRIVILEGIVM, *l. un. §. 14. C. de caduc. toll.* LEGEM AVGVSTI, *l. 14. §. 1. D. de manumiss.* qua regimenta reipublicae ad Imperatores perpetuos

tuos translata, *l. un. pr. D. de offic. praef. praet.* LEGEM denique IMPERII, ad quam provocatur *l. 3. C. de testam.* De ea quanta a renatis litteris fuerint sententiarum divortia, alibi docuimus, ostendimusque simul, eam nihil esse aliud, quam congeriem variorum SCtorum, in honorem Augusti, deque ejus imperio factorum, & renovatorum subinde, atque amplificatorum sub auspicia imperii insequentium Principum *. *Antiqu. Rom. I, 62. p. 86. sequ.*

* Potest hoc demonstrari exemplis. Tacit. *Hist. I, 47. Adcurrunt patres, decernitur Othoni tribunicia potestas, & nomen Augusti, & omnes principum honores.* Idem de Vitellio *Hist. II, 55. In Senatu cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur.* Denique de Vespasiano *Hist. IV, 3. At Romae Senatus cuncta* PRINCIPIBVS SOLITA, *Vespasiano decernit, laetus & spei certus.* Hinc Dio Cass. *Lib. LIII. p. 519. & p. 594. Edit. Steph.* diserte refert, honores ac potestatem, quam Augusto primum decreverat Senatus, postea & successoribus LEGE QVADAM dari consuevisse: idque etiam patet ex insigni monimento apud Gruter. *Inscr. p. CCXLII.* in quo Flavio Vespasiano eadem decernitur potestas, quae antea Augusto, Tiberio, Claudio Imperatoribus decreta fuerit: maxime vero, VTI, QVAECVMQVE EX VSV REIP. MAIESTATE DIVINARVM, HVMANARVM, PVBLICARVM PRIVATARVMQVE RERVM ESSE CENSVERIT, EI AGERE FACERE IVS POTESTASQVE ESSET, ITA, VTI DIVO AVG. TIBERIOQVE IVLIO CAESARI AVG. TIBERIOQVE CLAVDIO CAESARI AVG. GERMANICO FVERIT. H.

§. CLXX.

§. CLXX.

Ea fretus permulta SCtis & edictis constituit.

Fretus hac potestate Augustus, adulto jam imperio coepit quaedam sine centuriarum suffragiis constituere, eaque in re duplici arte usus est. Nam primo quum jam adsuetus populus esset Senatus auctoritati, eumque SCta fecisse, libera republica, nemo ignoraret: Augustus permulta per Senatum sancivit, etiam de iis rebus, quae libera adhuc republica non pertinuerant ad curam ordinis istius amplissimi *. Deinde & propositis edictis ea, quae fieri vellet, praecipere, eaque ratione jura nova quam plurima constituere coepit.

* Ea quoque in re sequutus Augustus est Maecenatis consilium, qui in oratione prudentissima apud Dionem Cassium *Lib. LII. p.* 485. & *p.* 556. *Edit. Steph.* monet principem, primum, ut legatos ab exteris missos in Senatum introducat, addita ratione; τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ σεμνὸν καὶ ἀξιόλογόν ἐστι τό, τε τὴν βουλὴν πάντων κυρίαν δοκεῖν εἶναι, καὶ τὸ πολλοὺς τοὺς ἀντιπάλους τοῖς ἀγνωμονοῦσιν αὐτῶν φαίνεσθαι. *Esse enim e dignitate reipublicae omnia in potestate Senatus esse videri, plurimosque esse eorum adversarios, qui se contumaces in eum gerant.* Deinde addit, oportere Augustum ἅπαντα τὰ νομοτεθούμενα δι᾽ αὐτῶν ποιεῖν, καὶ μηδὲν τὸ παράπαν ἄλλο ἐπὶ πάντας ὁμοίως φέρειν, πλὴν τῶν ἐκείνης δογμάτων, *per Senatum facere omnia, quae decernenda sint, quia non omnino quidquam aeque ad omnes pertineat, ac Senatusconsulta.* Eadem iterum inculcat *p.* 487. & *p.* 557. *Edit. Steph.* ubi & hanc reddit rationem, quod & par sit, κοινὰ κοινῶς διοικεῖσθαι, *publica publico consilio administrari:* & homines suapte natura gaudeant iis, quae

tam-

tamquam conditione aequales a majore adipiſcantur, omniaque, quae is cum ipſorum conſilio decernat, laudent, & tamquam ultro a ſe ipſis ſtatuta diligant. H.

§. CLXXI.

Hinc SCta non pauca jam ſub Auguſto prodiiſſe comperio, quae poſtea pro legibus fuerunt. Tale eſt SC. SILANIANVM, quo cautum, *ut ſi dominus a familia occiſus diceretur, de ea, antequam heres adeat, publica quaeſtio haberetur, & de ſontibus ſumeretur ſupplicium, neque prius tabulae teſtamenti aperirentur**, *vel, ſi quid contra factum fuerit, hereditatem fiſcus occuparet.* Quod SC. anno ab V. C. DCCLXIII. P. Cornelio Dolabella & C. Junio Silano Coſſ. factum eſſe, recte exiſtimat Franc. Hotomanus, immo & ante eum Cujac. *Obſerv. I*, 18. Idque verum eſſe, vel inde patet, quod inſequente ſtatim anno, T. Statilio Tauro & M. Aemilio Lepido Coſſ. novo SC. ſancitum eſt, *ut quaeſtioni iſti quinquennio praeſcriberetur, niſi plane quaereretur de parricidio. l. 13. D. de SC. Silan.*

Talia SCta Silanianum & Statilianum.

* Hoc ipſum eſt, quod eo SC. primum cautum fuiſſe videtur. Nam quod, domino domi ſuae occiſo, familia omnis diris quaeſtionibus ſubjici ſoleret, id ſemper Romae obtinuit, etiam libera adhuc republica. Tacit. *Annal. XIV*, 42. *Ceterum quum* VETERE *ex* MORE *familiam omnem, quae ſub eodem tecto manſitaverat, ad ſupplicium agi oporteret: concurſu plebis, quae tot innoxios protegebat, uſque ad ſeditionem ventum eſt.* Ad quae verba Juſt. Lipſius: *Bene*, inquit, *vetere*

ex

ex more. Nam etiam libera republica id obtinuit, ex epiſtola Ser. Sulpicii de caede Marcelli: Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi: inveni duos libertos, & pauculos ſervulos: reliquos ajebant profugiſſe, metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus eſſet. *Hunc priſtinae ſeveritatis ritum firmavit poſtea SC. Silanianum ſub Auguſto.* Ceterum laudata a Lipſio Servii Sulpicii Epiſtola eſt inter Ciceronianas *Lib. IV. ad familiar. Epiſt.* 12. H.

§. CLXXII.

Itemque Velleja-num.

Nec aliorum temporum ego eſſe arbitror SC. VELLEIANVM, quod mulierum interceſſit interceſſionibus, easque irritas eſſe juſſit. *l.* 2. §. 1. *D. de SC. Vellej.* Movet me, quod jam Auguſtus hoc dicatur edixiſſe. *l.* 2. *pr. D. eod.* edicta vero principum Senatusconſulta, uti mox oſtendemus, vel praecedebant, vel mox ſequebantur. Deinde SC. hoc *ibidem* factum dicitur M. SILANO & VELLEIO TVTORE Coſſ. Atqui non quidem M. ſed L. SILANVS FLAM. MART. & C. VELLEIVS TVTOR COSS. anno V. C. DCCLXIII. reperiuntur apud Gruter. *Inſcr. p. CCCCLXX,* 1. 2. neque aliud ejusdem nominis par conſulum alibi in *Faſtis* occurrit *.

* Obſervaveram hoc in *Elem. Jur. ſec. ord. Pandect. Parte III.* §. *CXCVI**, addideramque, iisdem conſulibus latam videri legem IVNIAM VELLEIAM. Poſterius etiam V. C. Herm. Noordkerkio *in Diſquiſit. de lege Petron. pag.* 94. probari, video: non autem prius. Ait enim vir doctiſſimus: *Sed nollem, vir egregius iisdem etiam aucto-*

auctoribus Vellejanum SC. acceptum retulisset: quam opinionem vel Ulpianus damnat, qui *l.* 2. *D. d. t. diserte testatur*, POST *Claudii edictum fuisse conditum.* Ego vero quum haec scriberem, non ignorabam, Ulpianum primum Edicti Augusti & Claudii meminisse, & deinde subjicere: POSTEA *factum est SC. quo plenissime feminis omnibus subventum est.* Ipse enim eo modo ratiocinatus fueram in *Antiqu. Rom. III*, 21, 12. Sed non ignorabam etiam, *postea* illud etiam referri posse ad solum Edictum Augusti, quod praecessit, neque semper tam accurate his similibusque vocabulis usos esse JCtos veteres, ut iis tuto superstruere possis rationes chronologicas: immo ea adverbia illos promiscue plerumque adhibere, pro *praeterea.* Ita Pomponius *l.* 2. §. 8. *D. de orig. jur.* ubi de XII. Tab. disputatione fori, legisque actionibus egerat, statim subjicit: DEINDE *quum esset in civitate lex XII. Tab. & jus civile, essent & legis actiones: evenit, ut plebs in discordiam cum patribus perveniret, & secederet.* Atqui id ante conditas XII. Tabulas evenisse novimus. Similia licet observare *d. l.* §. 18. 20. 22. Haec si reperias apud jurisconsultum, qui ex instituto texit historiam: quid sperandum de chronologica jurisconsultorum ἀκριβείᾳ, ubi id ex instituto non agunt? Sed sufficit nobis, alium annum adhuc ostendi non potuisse, quo collegae in Consulatu fuerint *Silanus* & *Vellejus Tutor*; nos vero eos annos DCCLXIII. inter suffectos feliciter reperisse. H. Potuit facile tam felix esse Heineccius, ut hos suffectos Coss. reperiret, cum Almeloveenius jam *in Fastis* eorum nomina protulerit. Sed feliciorem se praedicare potuisset, si probasset, hoc Consulum par ad annum tantum 763. non vero ad alium, pertinere. Marmor Gruterianum nuda nomina habet, & fasti parum subsidii adferunt; viri autem docti his Coss. locum ex conjectura adsignarunt. Quae cum ita

 sint,

ſint, Cl. Noordkerkii opinio tantiſper praeferenda eſt, dum meliora quis doceat. Loca ex Pomponii Enchiridio ſententiam Heineccii parum ſtabiliunt, quoniam abſona illa & fere ridicula, JCto elegantis ingenii, nullo modo tribui poſſunt. Qua de re jam dixi, cum de jure Papiriano diſſererem. R.

§. CLXXIII.

Quo colore edicta propoſuerit Auguſtus?

Sed & EDICTIS Auguſtus uti ſenſim coepit ad jura nova conſtituenda, idque ſe jure facere, plebi facillime perſuaſit. Quum enim, magiſtratus tantum non omnes edicta de rebus curationi ſuae demandatis propoſuiſſe, ſupra oſtenderimus: (§ LXI. ſeq.) Auguſtus, qui omnium magiſtratuum munia in ſe traxerat, nullo adverſante, jure ſuo uti poterat, quoties id videretur e republica futurum. Si quid ergo ediceret in provinciis, id faciebat tamquam PROCONSVL *; ſin in urbe, vi TRIBVNICIAE POTESTATIS; ſi apud exercitum, tamquam IMPERATOR; ſi denique circa ſacra, tamquam PONTIFEX MAXIMVS id jure facere videbatur. (§. CLXII. *)

* Et tale procul dubio fuit δόγμα, ὃ ἐξῆλθε παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, EDICTVM, *editum a Caeſare Auguſto, ut deſcriberetur totus orbis Romanus.* Luc. *II*, 1. Ita enim potius vertendum, quam per *decretum* vel *ſententiam.* Alia ejus edicta memorantur apud Sueton. *Aug. Cap. XXVIII. XXXI. LIII. LXXXIX.* Dion. Caſſ. *Lib. XLIX. pag.* 401. & *pag.* 458. *Ed. Steph.* Joſeph. *Lib. XVI. Ant. Jud. Cap.* 6. *l.* 2. *princ. D. ad SC. Vellejan. l.* 26. *D. de lib. & poſtum. l.* 8. *D. de quaeſtion.* H.

§. CLXXIV.

§. CLXXIV.

Et plura sane sub Augusto invaluerunt jura nova, de quibus nec leges ullae, nec SCta, quod quidem hodie sciamus, exstiterunt. Ita sane tunc sensim imminutum est domesticum in servos imperium, data his facultate, apud Praefectum urbi de dominorum saevitia conquerendi. Just. Lips. *ad Sen. de Benef. III*, 21. * Invaluisse etiam tunc videtur, ut parentes liberos aut instituere, aut nominatim exheredare tenerentur **. Alia edicta quibus quaedam nova jura invecta sunt, jam diximus superesse in *l.* 2. *pr. D. ad SC. Vellej. l.* 8. *pr. D. de quaestion. l.* 26. *D. de lib. & postum.*

Jura iis introducta.

* Superavit Lipsii diligentiam Georg. d'Arnaud, cujus prostat eruditus libellus *de Jure Servorum*. R.

** Si tamen dicendum, quod res est, pleraeque de institutione & exheredatione liberorum sanctiones, quae initio edictis invectae sunt, quando quibusdam extra ordinem subvenire placuit, velut Tettio infanti, a patre injustissime exheredato, Valer. Max. *VII*, 7. *ex* 3. Reines. *ad Inscript. pag.* 24. postea migrasse videntur in legem quamdam. In quam vero, nisi in IVNIAM VELLEIAM, quae ad heredum, liberorumque inprimis institutionem paene tota pertinuit? Ejus legis capita quaedam recensentur *l.* 10. §. 2. *D. de testam. tut. l.* 13. *D. de injust. rupt. irrit. fact. test. l.* 29. §. 5. *sequ. D. de lib. & postum.* H.

§. CLXXV.

Idem princeps, institutis aliquot novis potestatibus, jus vel maxime ad novum reip. statum adcommodavit. Primo enim, instituta

Novi magistratus ab Augusto instituti.

tuta PRAEFECTVRA VRBANA*, regnum Praetorum forense haud parum concussit**, multaque, quae in civitate monarchica observari oportebat, adjutore Praefecto urbi facile introduxit. Deinde & PRAEFECTVRA PRAETORIANA, quamvis militaris initio potestas, teste Dione *Lib. LII. pag.* 488. & *pag.* 549. & *Lib. LV. pag.* 555. & *pag.* 635. *Edit. Steph.* adeo paullatim invaluit, ut insequente tempore ἀρχὴ δευτέρα μετὰ τὰ σκῆπτρα, *magistratus, a principatu secundus*, videretur. Herodian. *Hist. Lib. V. Cap.* 1.*** Ut jam de PRAEFECTURA VIGILVM, coërcendis incendiis, custodiendaeque nocturnis temporibus urbi ab eodem principe instituta, *l.* 2. §. 33. *D. de Orig. jur. l.* 3. *pr. D. de offic. praef. vigil.* similibusque novis dignitatibus, nihil dicamus. ****

* Hoc quoque inventum non destituebatur colore. Nam & sub Regibus, & libera republica *praefectos urbi*, quoties reges magistratusque reliqui urbe abesse oportebat, creatos esse, jam supra (§. LVII.) observavimus, Liv. *Lib. III. cap.* 29. Tacit. *Annal. VI*, 10. 11. *l.* 2. §. 33. *D. de orig. jur.* Gruter. *Inscr. p. CCCXIII*, 9. *p. CCCLVI*, 1. Non ergo tam novi quid introducere, quam magistratum veterem retinere videbatur, nisi quod pro extraordinario illum in posterum ordinarium esse vellet. Et obtentus quidem admodum honestus videbatur, *ut esset, qui coërceret servitia, & quod civium audacia turbidum, nisi vim metueret:* Tacit. *Annal. VI*, 11. Vere tamen id agebat Princeps, ut pleraque Praetoris aliorumque magistratuum munera paullatim in illum prae-

fectum

fectum transferret, eoque modo eorum potestatem everteret. Quod adeo verum est, ut M. Valerius Messalla, quem Augustus primum Praefectum urbi creaverat, sexto die eo magistratu se abdicaret, INCIVILEM esse POTESTATEM, contestatus, Euseb. *Chron. n. MDCCCCXCI. pag.* 155. *Thes. Temp. Scaliger.* id est, civitati liberae, qualem tum adhuc plebs somniabat, minus convenientem. Ita intelligendus Eusebius, neque tunc opus est emendatione Justi Josephi Scaligeri. H. Jul. Caesarem jam de Praefectis Urbi constituendis cogitasse, docet locus Sueton. *in Vit. c.* 76. quem illustrat Spanhemius *de Us. & Praestant. Numism. dissert. X. Tom. II. pag.* 118. ubi, & de Praefectorum dignitate doctissime disseruit, & ex Cassiodoro *Var. I*, 42. probavit, Praetorum eos insignia habuisse. Consulenda quoque est *Notitia Dignitatum*, quam Pancirolus edidit. R.

** Id praeter auctorum loca, optime docent Ulpianus & Paullus, qui *de Officio Praefecti Urb.* libros singulares scripserunt, e quibus excerpta vide *l.* 1. *&* 2. *D. de Offic. Praef. Urb.* Duravit quidem Praetura, & fuerunt aevo Constantinianeo Praetores plures tam Romae, quam Constantinopoli, usque ad Justinianum, ut demonstrant *tituli de Off. Praet.* & *de Praetoribus*, in Digestis & Codice: sed adeo fuit imminuta eorum potestas, ut ipsis fere ludorum Circensium theatraliumque cura tantum incumberet, eamque ob caussam Editores dicerentur *l.* 5. 7. 31. *Cod. Theod. de Praetorib.* ubi consulendus Jac. Gothofredus *in Commentar.* jurisdictio vero his finibus inclusa esset, ut ad eos modo pertinerent cognitio liberalis caussae, caussae restitutionis in integrum, tutoris & curatoris datio, manumissiones & emancipationes, docente *l.* 16. *Cod. Th. de Praetorib.* quae est *l.* 1. *Cod. Just. de Off. Praetor.* Vid. etiam Valesium *ad Ammian. Lib. XXVII. c.* 3. & Spanhemium *de Us. & Praestant. Numism. dissert. X. Tom. II. pag.* 142. 143. R.

*** Herodianus non vocat Praefecturam, *magistratum a Principe secundum*, sed Zosimus, quem vide *Hist. Lib. II. c.* 32. Apud Herodianum vero *l. c.* legitur *Macrini epistola*, quam mox, postquam ab exercitu Imperator dictus fuerat, ad Senatum dedit, eaque scripsit, *Praefecturam Praetorianam, non multum abesse a principatu.* Sed, si placet, vide *Historiam Praefecturae Praetorianae ab origine dignitatis ad Constantinum M.* ubi de potestate, a Principibus ante Constantinum M. Praefectis Praetorio sensim pedetentimque tributa, dixi. R.

**** Vide, quae scripsi supra, *ad* §. 60. R.

§. CLXXVI.

Mutatio circa provincias.

Maximi quoque momenti erat mutatio circa PROVINCIAS, quas cum Senatu ita partiebatur Augustus, ut illi pacatas atque inermes relinqueret, sibi bello turbidas, in quibus legiones erant, seponeret. Strabo *Geogr. XVII. extr.* Suet *Aug. Cap. XLVII.* Dio Cass. *Lib. LIII p* 503 & *pag.* 576. 577. *Edit. Stephan.* Illis Senatus PROCOSS. * his ipse LEGATOS AVG. vel PRO PRAETORIBVS cum jure gladii & imperio militari praeficiebat. Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 504. & *pag.* 578. *Edit. Steph.* Lips. *Excurs. M. ad Tacit. Annal. I.* Jam vero per tot praesides sibi obnoxios Augustum, quidquid collibitum esset, in orbe Romano instituere potuisse, nemo non animadvertit.

* Inde *Proconsulum* Siciliae mentio fit, Caesarum tempore, in lapidibus. Vid. Gruterus *CCCCXXI.* 3. *CCCCXXXVI.* 7. Nec novus est titulus *Legati Propraetore*, & ab Augusto demum excogitatus,

tus, licet id velit Dio *l. c.* verum jam antea is in uſu fuit, probante Spanhemio *de Uſ. & Praeſtant. Numiſm. diſſert. X. p.* 179. qui *Pompejae gentis* denarium producit, in cujus anteriore parte leguntur verba, CN. MAGNVS IMP. poſticae vero inſcriptum nomen M. PVBLICI LEG. PROPR. nempe Pompeji M. in Hiſpania *Legati Propraetore.* R.

§. CLXXVII.

Quum de Aegypto in fatis eſſe diceretur, eam, ſimul ac faſces Rom. ibi viſi eſſent, priſtinam libertatem recuperaturam: Cic. *Lib. I. Epiſt. ad famil.* 7. Trebell. Pollio *in Aemilian. Cap. XXII.* id in rem ſuam callide vertit Auguſtus, provinciamque illam rei annonariae cauſſa unice neceſſariam, tamquam peculiarem ſibi vindicavit, excluſisque ejus aditu Senatoribus, in illam miſit virum equeſtrem ſine faſcibus, qui PRAEFECTVS AVGVSTALIS vocabatur: Tacit. *Annal. II,* 59. *XII,* 60. *Hiſtor. I,* 11. Dio Caſſ. *Lib. LIII. p.* 504. & 577. *Edit. Steph.* Arrian. *Expedit. Alexandri M. III,* 6. Sueton. *Tiber. Cap. LII.* cuique adjungebatur IVRIDICVS ALEXANDRINAE CIVITATIS, cujus de officio ſingularis in Pandecte titulus exſtat. *

Praefectus Auguſtalis Aegypti & Juridicus Alexandrinae civitatis cur inſtituti?

* Falluntur, qui IVRIDICVM hunc ſoli Alexandriae jus dixiſſe, exiſtimant. Erant enim *Juridici* praeſides provinciarum, quales in Italia loco *Conſularium* conſtituerat Marcus Antoninus Imp. Jul. Capitol. *in Marco Cap. XI.* Hinc paſſim memorantur *Juridici per Flaminiam & Umbriam,* apud Gruter. *Inſcr. p. MXCIII,* 3. itemque *per Apuliam & Picenum: Ibid. p. CCCCLXV,* 5. 6.

denique & *Juridici Asturiae & Gallacciae.* *Ibid. p. CCCCLXIII. 4.* Ita & *Juridicus Alexandrinae civitatis*, non soli huic civitati jus dicebat, sed universae Aegypto una cum Praefecto Augustali praeerat, Cujac. *Observ. XX*, 31. & hinc IVRIDICVS AEGYPTI vocatur apud Gruter. *Inscr. p. CCCLXXIII. 4.* nec multo minor ejus erat, quam Praefecti Augustalis auctoritas, ut plane huic tamquam speculator adjunctus videatur, ne quid rerum novarum posset moliri. Reines. *ad Inscr. Class. II*, 26. *p.* 271. Erat sane apud Juridicum legis actio, *l.* 1. *D. de offic. Jurid.* aeque ac apud Praefectum Augustalem: Tacit. *Ann. XII*, 60. Non minus ac ille tutores dabat, quamvis ea facultas illis demum constitutione D. Marci data sit. *l.* 2. *D. eod.* §. 5. *Inst. de Atil. tut.* Denique & contentiosa eos jurisdictione esse gavisos, vel ipsa argumento sunt vocabula *Juridici*, *δικαιοδότης*, *Romani judicis*, & similia, quibus in jure nostro, nec non apud Strabonem designantur. H. Errat gravissime Heineccius, a Reinesio seductus, ut demonstravi *in praefat. ad Tom. V. Codicis Theodosian.* *Juridici provinciarum*, qui in locum Consularium successerunt, uti Praesides, provinciis praefuere, & nequaquam confundendi sunt cum *Juridico unius civitatis*, qualis ille *Alexandrinus* fuit. Nil probant marmora, ubi alia omnia suadent docentque auctorum veterum, & legum testimonia. Uti enim ipse *Praefectus Augustalis*, nonnunquam *Praefectus Alexandrinus* audit, quia Alexandriae sedebat, ita dici quoque in lapide potuit *Juridicus Alexandrinus*, *Juridicus Aegypti*, a totius provinciae metropoli. Imo in marmore Reinesiano IVR. PER. AERA. scriptum est, ut facile judicare possis, quantum fidei huic monumento tribuendum sit. Male provocat etiam Heineccius ad Cujacium, qui nullibi scripsit, universae Aegypto una cum Augustali Juridicum praefuisse; verum id statuit, eum, & Prae-

Praesidem Thebaidos, in Gypsum vel Oasin relegare potuisse, quoniam hae insulae eorum potestati subjectae fuerint. In quo tamen Vir ille magnus & ipse errorem commisit, cum in Graeca constitutione, quam e Basilicis produxit, legamus, τοὺς δὲ ἄρχοντας Ἀλεξανδρείας καὶ Θηβαΐδος κελεύομεν μόνους εἰς Γύψον καὶ εἰς Ὄασιν ἐκπέμπειν αὐτοὺς, hisque verbis, non alii, quam Augustalis, & Praeses Thebaidos, intelligi possint. Ἄρχοντες sunt Praefecti provinciarum. Dio de Augusto *Lib. LIII. p.* 578. *Edit. Steph.* τοὺς δὲ ἔξω πάντας, ὡς καὶ ἀντ' ἐκείνων ἄρχοντας προσηγόρευσε, *qui extra* (Italiam) *imperarent, quasi eorum locum tenentes, Praefectos appellavit.* Vide etiam Justiniani *Edict. XIII. de Alexandr. & Aegypt. Provinc.* Sed, ut rem omnem animo facilius concipiamus, hoc tenendum est. Augustus, subacta Aegypto, hujus provinciae civitatibus reliquit suos magistratus & consuetudines; Alexandrinos autem solos sine Senatu esse voluit, quoniam experientia didicerat, esse eos ad rebellionem maxime proclives. Haec Dio habet *Lib. LI. p.* 521. *Edit. Steph.* Cum igitur soli Alexandrini Senatum non haberent, mittendus fuit magistratus, qui jus in ea civitate diceret, ipsosque cives retineret in ordine. Fecit hoc Augustus, urbique *Juridicum* praefecit, ut Strabo *Geograph. Lib. XVI. pag.* 1147. 1148. *Edit. Almeloveen.* scriptum reliquit. Ὁ μὲν οὖν πεμφθεὶς τὴν τοῦ βασιλέως ἔχει τάξιν· ὑπ' αὐτῷ δ' ἐστὶν ὁ Δικαιοδότης, ὁ τῶν πολλῶν κρίσεων κύριος, ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων, καὶ τῶν εἰς Καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων, ἐξεταστής ἐστι. παρέπονται δὲ τούτοις ἀπελεύθεροι Καίσαρος καὶ οἰκονόμοι, μείζω καὶ ἐλάττω πεπιστευμένοι πράγματα. *Qui mittitur Regis loco est. Ei subest Dicaeodotes,* (id est, juridicus) *qui judicia exercendi pleraque potestatem habet. Tum alius* ἴδιος λόγος, *nimirum, qui peculiares rationes curat. Is in ea inquirit, quae sub alterius potestate non sunt, sed seorsim ad Caesarem*

ſarem recidunt. (bona vacantia & caduca intelligit) *Hos comitantur Caeſaris liberti & adminiſtratores, quibus majora & minora negotia committuntur.* Docet hic locus claſſicus, *Praefectum Auguſtalem* Regis loco omni Aegypto praefuiſſe; ſubfuiſſe autem ei *Juridicum Alexandrinum*, quaſi hujus urbis, quae Senatu carebat, praefectum. Fuit deinde ſimul in eam provinciam miſſus ἴδιος λόγος, ſive *Caeſaris Procurator*, aut *Rationalis*; additi *officiales*, Caeſaris liberti, quos leges Codicis Theod. *Caeſarianos* appellant. Eſt itaque Aegyptus in poteſtate *Praefecti Auguſtalis*, *ſub cujus diſpoſitione* ſunt *Juridicus*, & *Caeſaris Procurator*; *Officium autem habet ex Caeſarianis.* Cum vero Strabo, *Juridicum* Auguſtali ſubfuiſſe dicat, non video, quid viros doctos movere potuerit, ut ei concurrentem cum Auguſtali juriſdictionem, aequalemque paene poteſtatem tribuant, cenſeantque, tanquam ſpeculatorem in eam provinciam miſſum eſſe. Sed fuit profecto inter magiſtratus minores, uti colligere eſt ex *l. 2. D. de off. Juridici*, ubi dicitur, ipſi demum *tutoris dationem ex conſtitutione Divi Marci conceſſam eſſe*: qua conſtitutione tamen nil opus erat, ſi Juridicus in Praeſidum fuiſſet numero, quoniam ex *lege Julia & Titia*, ad ipſum quoque tutoris datio pertinere debebat. Imo in Digeſtis *titulus de officio Juridici*, poſtponitur ei, qui *de officio Procuratoris Caeſaris* exponit. Et imminuta etiam eſt Juridici poteſtas in urbe Alexandrina, poſtquam ea, imperante Septimio Severo, Senatum accepit. Ita enim Spartianus *in Severo cap.* 17. ſcribit: *Alexandrinis jus buleutarum dedit, qui ſine publico conſilio, ita ut ſub regibus ante vivebant, uno judice contenti, quem Caeſar dediſſet.* A quo tempore, & urbis & curiae dignitas, adeo crevit, ut & Theodoſius M. ad *Senatores civitatis Alexandrinae*, conſtitutionem emitteret, quae eſt *lex* 19. *Cod. Theod. de petitionib.*

J. Tit. X. de procuratoribus Caesaris. V. Mascov de procurat. Caes. diss.

Kapp diss. de iuridico Alexandrinorum.

petitionib. in qua nulla Juridici mentio. Quae cum ita ſint, non poſſumus non incertiſſimi eſſe, utrum apud eum, poſt Severi tempora, contentioſa quoque fuerit jurisdictio, an voluntaria tantum. De voluntaria, Digeſta & Codex loquuntur. Nec liquet, quem locum is obtinuerit apud Alexandrinos aevo ſequiore, cum clarum ſit ex *lege un. Cod. Juſt. de Off. Jurid.* Leonis Auguſti tempore dubitatum fuiſſe, an poſſent apud eum Alexandrini cives donationum inſtrumenta referare. Quoniam vero id fieri potuit apud *defenſores plebis*, docente *lege eadem*, *Juridicus Alex.* tunc temporis, non in majore, quam hi; honore fuiſſe videtur, hac ſola tantummodo praerogativa exſplendeſcens, quod ab antiqua inſtitutione, ab Imperatore urbi imponeretur, & in magiſtratuum municipalium numero non eſſet. R.

§. CLXXVIII.

Auguſtus certis tantum JCtis dedit facultatem reſpondendi.

Non ignorabat porro princeps prudentiſſimus, quam multum utilitatis capere poſſet ex opera atque interpretatione IVRISCONSVLTORVM. Ut ergo & hos ſibi haberet obnoxios, eorumque ope in evertendo Praetoris regno & jure per novas interpretationes ad ſtatum monarchicum inflectendo uteretur: * primus facultatem de jure reſpondendi, olim omnibus communem, (§. CLVII.) certis tantum exploratae fidei viris beneficii loco dedit, ſimulque neceſſitatem impoſuit judicibus, ne ab eorum ſententia umquam recederent. §. 8. *Inſt. de jure nat. gent. & civ. l. 2. §. 47. D. de orig. jur.*

* Genuinam hanc eſſe hujus inſtituti cauſſam, & Ulricus Huber. *Auſpic. domeſt. p.* 178. ex parte vidit,

vidit, & nos cum cura demonſtravimus in *Antiqu. Rom. I*, 2, 39. *p*. 68. Unde veram hujus inſtituti cauſſam vel non pervidit, vel diſſimulavit Pomponius, dum id ab Auguſto factum eſſe ſcribit, *ut major* eſſet juris auctoritas. *l*. 2. §. 47. *D. de orig. jur.* Solere ſane Pomponium blandiri principibus, eorumque obtentus pro veris rerum cauſſis obtrudere, patet ex *d. l*. 2. §. 9. 11. 27. *D. de orig. jur.* H.

Vitas JCtorum, qui ab Auguſti tempore floruerunt, negligere legum cultores nullo modo poſſunt, quamvis nemini auctor eſſe velim, ut minutiis inhaereat. Eſt autem α) attendendum *ad tempus*, quo JCtus vixit, ne in interpretandis ejus fragmentis, quae in Digeſta relata ſunt, errores committamus chronologicos. β) Conſideranda dein eſt *Secta*, cui Jureconſultus adhaeſit, ut facilius de diverſis opinionibus ferre ſententiam poſſimus. γ) Porro obſervandum eſt, *quid ſcripſerit JCtus*, diligenterque & attente inſpiciendae ſunt *inſcriptiones legum*, quas ſollicite eam ob cauſſam exprimi curavit Juſtinianus, quoniam ſine iis, ipſa fragmenta JCtorum ne intelligi quidem poſſunt. Aliam enim interpretationem requirunt ea, quae ab JCtis ad Edictum urbanum ſcripta ſunt, & aliam iterum illa, quae ad Edictum provinciale pertinent. Aliter interpretanda ſunt verba, cum JCtus de Quaeſtorum, aliter vero, cum de Proconſulis, Praeſidisque officio expoſuit. R.

§. CLXXIX.

Cur Labeonem ſibi conciliare non potuerit?

Quum vero iis temporibus duo illuxiſſent ingenia eximia, M. ANTISTII LABEONIS, & C. ATEII CAPITONIS, quos duo pacis decora vocat Tacit. *Annal. III*, 75. utrumque quidem ſibi conciliare ſtudebat Auguſtus,

ſtus, ſed laterem lavabat in LABEONE, Q. Labeonis, C. Julio Caeſari olim inſenſiſſimi, filio, *incorruptae libertatis viro*, ut idem Tacitus *ibid.* eum vocat, *quique nihil ratum penſumque habebat, niſi quod juſtum ſanctumque eſſe, in Romanis antiquitatibus legiſſet.* Gell. *Noct. Attic. XIII*, 12. Quum ergo huic viro atrox inſideret priſtinae libertatis memoria: nullam elabi patiebatur occaſionem, odium adverſus principatum prodendi, ejusque παῤῥησίας exempla ſuperſunt apud Sueton. *Aug. Cap. LIV.* & Dion. Caſſ. *Lib. LIV. p.* 531. & *p.* 608. *Edit. Steph.* ut mirum non ſit, hominem ne conſulatus quidem auctoramento adduci ſe paſſum, ut ſe Auguſto addiceret. * *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.*

* Ait Pomponius, *noluiſſe Labeonem, quum offerretur ei ab Auguſto conſulatus, quo ſuffectus fieret, eum honorem ſuſcipere.* At Tacitus *Annal. III*, 75. refert, *Auguſtum acceleraſſe Atejo conſulatum, ut Labeonem Antiſtium iisdem artibus praecellentem, dignatione ejus magiſtratus anteiret.* Ex illo ergo colligas, Labeonem honorem adſpernatum eſſe, quod inter ſuffectos tantum eſſet deſignatus: ex hoc, Auguſtum illum neglexiſſe, ut Atejus illum dignitate anteiret: & hinc ſtatim ſubjicit: *Labeoni, quod praeturam intra ſtetit, commendatio ex injuria; huic, quod conſulatum adeptus eſt, odium ex invidia oriebatur.* Quae vero injuria facta eſſet Labeoni, ſi ipſe oblatam dignitatem ultro rejeciſſet? Rem ita concipio. Auguſtus, ut utrumque ſibi conciliaret, utrique videtur obtuliſſe conſulatum: quum vero Atejo, cujus obſequium ei magis probabatur, illum honorem acceleraſſet, id male habuit Labeonem, virum praeto-

praetorium, ac proinde quum ille paullo post consul suffectus designaretur, illum honorem repudiavit, injuriam interpretatus, quod Atejo esset posthabitus, neque mora illa ac dilatio saltim consulatu ordinario compensaretur. Ita intelligo Pomponium & Tacitum, quamvis nec improbabilis sit conjectura V. A. Corn. van Bynkersh. in *Praeterm. ad h. l.* pro *quo suffectus fieret*, legentis: *quo suspectus fieret.* H.

§. CLXXX.

Cur Atejum sibi facilius habuerit obnoxium.

At tanto facilius sibi ad omne obsequium devinxit C. ATEIVM CAPITONEM, *cujus obsequium*, ex Taciti judicio non poterat non *dominantibus magis probari*: quum se ad servilem paene adulationem demitteret, ceu patet ex Tacito *Annal. III*, 70. & Sueton. *de illustr. gramm. Cap. XXII.* Eo ingenio consulatum meruit, quo tamquam suffectus anno V. C. DCCLIX. collega C. Vibio postumo functus est. Gruter. *Inscr. p. MLXXXII*, 2. Huic ergo similibusque Augustus respondendi de jure facultatem dedit: ex eoque tempore responsa sua & scripta dare, & signare coeperunt, Seneca *de Benef. VII*, 16. quum antea neutrum fieri soleret. * *l. 2. §. 47. D. de orig. jur.*

* Utroque opus erat, ut judices, & quid sibi responsum esset, & responsum illud a jurisconsulto, cui respondendi jus sit, profectum esse, intelligerent. Ceterum libera republica judices adeo non adstricti erant responsis prudentum, ut ea saepe ab Oratoribus dicendo everterentur, teste Cicerone *pro Muraena Cap. XIII.* qui & alibi id exemplo Crassi confirmat *pro A. Caecin. Cap. XVIII.* H.

§. CLXXXI.

§. CLXXXI.

Scripta Labeonis.

LABEONEM quam plurimos ad jurisprudentiam instituisse, & *totum annum ita divisisse, ut Romae sex mensibus cum studiosis esset, sex mensibus secederet, & conscribendis libris operam daret*, refert Pomponius, *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.* qui & quadringenta eum volumina reliquisse testatur. In his erant *Libri octo* ΠΕΙΘΑΝΩΝ, ex quibus octo tantum fragmenta in Pandecte supersunt. Scripsit & *libros* XL. POSTERIORVM, Gell. *Noct. Attic.* X*III*, 10. quamvis in indice Florentino *decem* tantum laudentur, ex iisque unicum ἀποσπασμάτιον exstet in *l.* 42. *D de liberali causs.* * Memorantur etiam *liber primus* PRAETORIS VRBANI, *l.* 19. *D. de verb. signif.* & *liber tricesimus* PRAETORIS PEREGRINI, *l.* 9. §. 4. *D. de dolo malo.* nec non liber EPISTOLARVM, *l.* 30. §. 1. *D. de usurp. & usucap.* de quo Menag. *Amoenit. jur. civ. Cap.* XX denique RESPONSA, quorum *librum XV.* laudat Ulpianus apud *Pariatorem leg. Mosaic. & Roman. tit. XII.* §. 7.

* Libros Πειθανῶν in compendium redegit IVLIVS PAVLLVS, Perrenon. *Animadv. Jur. II*, 16. Bynkershoek. *Obs. III*, 6. Eamdem operam libris *Posteriorum* navavit IAVOLENVS, qui & libros *ex Posterioribus Labeonis* scripsit, qui libri, quomodo distinguendi sint, disquirunt Merill. *Obs. V*, 38. Mascov. *de Sect. Procul. & Sabin. p.* 50. *sequ.* & V. C. Gottlob. Aug. Jenichen *de Prisco Javoleno* §. *XVII. p.* 32. *sequ.* Praeterea ad LABEONEM notarunt QVINTVS, *l.* 7. §. 7. *D.* *de*

de dolo malo. AVLVS, (fortaſſis Caſcellius,) *l.* 17. §. 5. *D. de hered. inſt.* PROCVLVS, *l.* 10. §. 1. *D. de negot. geſt.* & Ariſto, *l.* 17. §. 5. *D. de hered. inſtit.* Maſcov. *de Sect. Cap. I. p.* 18. *ſequ.* H.

§. CLXXXII.

Ejus bonarum artium ſtudium.

Tantum vero abeſt, ut vir eximius ultra Praetoris edictum ſapere noluerit, ut & per reliquas ſapientiae diſciplinas bonasque artes vividam circumtulerit indolem. Teſtem habemus non modo Pomponium, qui eum *& in ceteris operam ſapientiae dediſſe,* obſervat, verum etiam Gellium, qui *Noct. Attic.* XIII, 10. *Labeo Antiſtius,* inquit, *juris quidem civilis diſciplinam principali ſtudio exercuit, & conſulentibus de jure publice reſponſitavit, ceterarum quoque bonarum artium non expers fuit, & in grammaticam ſeſe, atque dialecticam, litterasque antiquiores altioresque penetraverat.* Nihil ergo prohibere exiſtimo, quo minus *libros XV.* DE IVRE PONTIFICALI apud Feſtum *in Siſtere. libros* DE DIIS ANIMALIBVS apud Servium *in Virgil. Aeneid. III. v.* 168. eidem Labeoni noſtro tribuamus, quamvis alii diſtinguendos exiſtiment Labeones JC. & theologum.*

Add. L. XV de disciplinis etruscis Romanorum in Mythographis Voll.

* Pro eodem utrumque habent Bertrandus in vita, & Menag. *Amoen. jur. civ. Cap. XX.* Eosdem diſtinguendos putat V. A. Corn. van Bynkershoek *in Praeterm. ad l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.* Et ſane memoratur a Macrobio CORNELIVS quidam LABEO, quem *libros Faſtorum & librum de oraculo Apollinis Clarii* ſcripſiſſe ait: & hic fortaſſis poſſet dici Labeo theologus. Sed quum non ſint libri

libri hi iidem, quos a Festo & Servio laudari animadvertimus: nihil obstat, quo minus & noster talia scripserit, aemulatus fortassis aemulum, Atejum Capitonem, cujus de libris ejusdem argumenti paullo post erit dicendi locus. Vid. Christfr. Waechtleri *litt. de V. A. Corn. van Bynkersh. Praetermiss. p.* 304. *sequ. edit. Uhlii.* H.

§. CLXXXIII.

Scripta Ateji Capitonis.

Nec C. ATEIVS CAPITO, quamvis magis immersus negotiis civilibus, calamo pepercit. Scripsit enim libros de IVRE PONTIFICIO, quorum quintum laudat Gell. *Noct. Attic. IV*, 6. *libros* CONIECTANEORVM quam plurimos, quippe quorum ducentesimum quinquagesimum nonum laudat Gell. *Noct. Att. XIV*, 7. librum de OFFICIO SENATORIO, Idem *IV*, 10 & de IVRE SACRIFICIORVM apud Macrob. *Saturn. III*, 10. nec non EPISTOLAS, ex quibus quaedam descripsit Gell. *Noct. Attic. XIII*, 12. Addimus, ex tot libris jurisconsulti maximi, & *principem in civitate locum*, teste Tacito *Ann. III*, 75. *civilibus studiis adsequuti*, ne unum quidem fragmentum in Pandecten relatum esse, * ipsumque Atejum inter vivos esse desiisse anno V. C. DCCLXXV. Tacit. *ibid.*

* Videntur ergo Ateji Capitonis libri jam ante Triboniani tempora intercidisse. Nec inter jurisconsultos, qui illi denunciant testimonium, alii sunt, quam ei σὺν χρόνῳ Labeo, *l.* 79. §. 1. *D. de jure dot. l.* 30. §. 6. *D. de legat. III.* Proculus, *l.* 13. §. 1. *D. de serv. praed. urban.* Javolenus, *l.* 39. §. 2.

S D.

D. de aur. arg. mund. Ulpianus, *l.* 29. *D. de rit. nuptiar.* denique Paullus, *l.* 2. §. 4. *D. de aqu. & aqu. pluv. arc.* Postremi, qui ejus libros laudant, fuere Festus & Macrobius, ut adeo Ateji opera saltim ad saeculum usque quintum inter hominum manus versata esset adpareat. H.

§. CLXXXIV.

Alfenus Varus, JCtus.

Hofacker vita Alfeni Vari

Progredimur ad reliquos, qui sub Augusto floruerunt, jurisconsultos. Quamvis vero huc tota pertineat Ser. Sulpicii familia, de qua Pomponius *l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* in ea tamen in primis eminuit C. vel, ut in Dionis Cassii *Laterculo Coss.* ad ann. DCCLV. vocatur, P. ALFENVS, (in numis ALFINIVS) VARVS, elegantis ingenii & facundiae vere Augusteae scriptor. Eum vulgo ferunt Cremonae, Publio patre natum, diu exercuisse sutrinam, postremo, clausa sutrina, se Romam contulisse, & audito Ser. Sulpicio, maximos in jure profectus fecisse. Acron ad illa Horat. *Serm. I. Sat.* 3. *v.* 130.

Optimus est modulator, ut ALFENVS *Vafer, omni*
Abjecto instrumento artis, clausaque taberna,
Sutor erat. *

Nostrum consularem fuisse, & Pomponius observat: dubium tamen, quo anno. Qui enim anno ab V. C. DCCLV. cum P. Vinicio collega consul fuit, quique fato functus, observante eodem Acrone, publico funere elatus est, vix noster esse potuit, nisi eum senem capularem fasces suscepisse, existimemus.

* Ob

* Ob ὁμωνυμίαν tota prope ALFENI vita perquam incerta ac perplexa est. Hinc an noster sutor ille consularis sit, merito ambigitur. Nostro sane illa Horatiana & Acroniana vix quadrare, pluribus iisque satis luculentis rationibus evicerunt Cl. Waechtl. *in Act. Erud. Lipſ. anno MDCCXI.* & V. C. Ev. Otto *praefat. Tom. I. Theſ. jur.* & postea *in Publ. Alfeno Varo ab injuriis veterum & recentiorum liberato*, inserto *Tomo V. Theſaur. Jur. Civ. p.* 1629. *ſequ.* Ceterum quum Alfenus noster Ser. Sulpicium, qui jam anno DCCX. decessit, audiverit, eum, qui anno DCCLIV. consul fuit, si Sulpicium decennio ante ejus mortem audiverit, & tunc saltim triginta annorum fuerit, (neque enim tum erant tempora, quibus cruda studia in forum propellebantur,) octoginta quatuor annorum fuisse oporteret. H.

§. CLXXXV.

Scripsit ALFENVS *libros* XL. DIGESTORVM, quos Julius Paullus in epitomen contraxit: & COLLECTANEA, vel ut aliae Gellii editiones habent, CONIECTANEA, quorum liber secundus laudatur *Noct. Attic. VI*, 5. ubi & auctor, *jurisconſultus*, *Servii Sulpicii diſcipulus*, *rerumque antiquarum non incurioſus* vocatur. Sed de his *conjectaneis* mox plura. Neque enim adeo certum est, ea esse ALFENI nostri opus. Ceterum de jurisconsulto hoc eximio praeclare meriti sunt Henr. Brencmannus libro elegante, quem *Pandectas juris civilis auctoribus ſuis & libris reſtitutos* inscripsit. *Amſt. MDCCIX.* 8. & Ev. Otto *in P. Alfeno Varo ab injuriis veterum & recentiorum liberato. Tomo V. Theſ. Jur. p.* 1629. *ſequ.* †

Ejus scripta.

§. CLXXXVI.

C. Aulus Ofilius.

Eorumdem temporum jurisconsultus, C. AVLVS OFILIVS jam Ciceronis aevo inclaruit, qui ejus meminit *Lib. VII. ad Familiar. Epist.* 21. Συμφιλολογῦντα habuisse videtur T. Pomponium Atticum, *l.* 234. §. 2. *D. de verb. signif.* Ejus exemplo non ambivit honores, sed in equestri ordine consenuit, quamvis Julio Caesari familiarissimus *l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* Scripsit de LEGIBVS VICESIMAE, nec non de IVRISDICTIONE, & AD EDICTVM PRAETORIS *, quae omnia laudantur a Pomponio. His adjiciendi *libri* ACTIONVM, *l.* 3. §. 5. *D. de venu leg.* & *libri* IVRIS PARTITI, *l.* 55. § 4. *D. de legat. III.* Uxorem ejus CLODIAM, quindecies enixam, CXV. annos vixisse, observat *Plin. Hist. Nat. VII*, 48. quocum jungendus Valerius Max. *VIII*, 13. *ex.* 6. Menag. *Amoen. jur. Cap. XLII.*

* Henr. Dodwellus *Adpend. Praelect. Cambden.* p. 780. Ofilium edictum perpetuum Julii Caesaris auspiciis scripsisse, illudque opus postea decreto Caesaris firmatum esse, existimat. Sed id vix verosimile esse, quilibet animadvertit. Si enim vel maxime fieri potuerit, ut Caesar id negotii dederit Ofilio, (quum de jure in ordinem redigendo eum cogitasse, satis constet,) omnia tamen illa consilia ejus fata turbasse, testis est *Sueton. Caes. Cap. XLIV.* Si ergo edictum composuit: privatis id factum est auspiciis: at inscriptio AD EDICTVM argumento est, eum magis notas vel scholia ad edictum scripsisse, quam edictum composuisse

posuisse tale, quale postea jussu Hadriani edidisse novimus Salvium Julianum. H.

§. CLXXXVII.

Hi sunt celebriores eorum temporum jurisconsulti. Nam non nisi nominibus noti sunt T. CAESIVS, AVFIDIVS TVCCA AVFIDIVS NAMVSA, cujus tamen scripta aliquoties in Pandecte laudantur, * *l.* 40. § 3. *D. de condit. & demonstr. l.* 5 § 7 *D. commod. l.* 2. §. 6. *D. de aqua & aqu. pluv* FLAVIVS PRISCVS, C. ATEIVS PACVVIVS, CINNA, qui citatur *l.* 6. *D. de ritu nupt* & *l.* 40 § 1. *D. de condit. & demonstr.* & PVBLICIVS GELLIVS, qui omnes a Pomponio inter Ser. Sulpicii auditores recensentur. Addimus his, uti videtur, σύγχρονον, CARTILIVM, bis laudatum in jure nostro, *l.* 5. § 13. *D. commodat.* & *l.* 69. *D. de hered. inst.* cujus memoriam primus restituit Ant. Augustin. *Emend.* *III*, 9. laudatus ideo a Cujac. *Obs. I*, 9.

Reliqui Ser. Sulpicii auditores & Cartilius.

* Refert Pomponius *l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* Aufidium Namusam octo illustriorum Ser. Sulpicii auditorum libros digessisse in centum quadraginta libros. Hos ipsos vero esse libros COLLECTANEORVM vel CONIECTANEORVM, quos ob locum Gellii *Noct. Attic. VI*, 5. Alfeno Varo tribuunt, (§. CLXXXV.) acute conjicit V. A. Corn. van Bynkersh. *Observ. VIII*, 1. ubi etiam ostendit, idem opus conjectaneorum laudari, quoties in Pandecte citentur Ser. Sulpicii auditores vel auctores, veluti ab Ulpiano *l.* 1. §. 6. *D. de aqua & aqu. pluv. arc. l.* 6. §. 1. *D. de dote praeleg. l.* 12. *pr. D. de instruct. vel instrum. leg.* H.

§. CLXXXVIII.

C. Trebatius Testa. Multo celebrior tamen his omnibus, C. TREBATIVS TESTA, C. Julio Caesari, M. Tullio Ciceroni, & postea Caesari Augusto amicissimus, a Q. Cornelio Maximo in jure profecerat. Cic. *Lib. VII. ad Famil. Epist. 8.* In philosophia primum vel Stoicos, vel Academicos; postea Epicureos sectatus est, nisi potius Ciceronem *ibid. VII*, 12. suo more potius jocatum esse dixeris *. Ceterum eum magnopere laudat Cicero *ibid. VII*, 5. *eoque probiorem hominem, meliorem virum, prudentioremque esse neminem, quin familiam illum ducere in jure civili, & singularem ejus memoriam, summam scientiam esse*, testatur.

* Nescio tamen, an non Epicureum quodammodo prodat honorum neglectus, quem veritus Cicero *Lib. VII. ad Famil. Epist.* 12. jocose scribit: *Quid porro fiet populo Ulubrano, si tu statueris, πολιτεύεσθαι non oportere?* Nusquam sane legitur vel praeturam, vel consulatum gessisse: quum tamen ei in tanta Caesaris utriusque gratia deesse non potuisset occasio capessendi rempublicam. Quare vix aliam excogitare licet rationem, quamobrem nullos ad honores pervenerit, quam quod ex sectae suae formula nollet πολιτεύεσθαι. H.

§. CLXXXIX.

De eo judicium, ejusque scripta. Hic serio &, ut ipse ait, more Romano loquitur Cicero. Quare merito mireris, ex jocis, quibus ille cum Trebatio, ut cum amico, paullo liberius familiariusque usus est, collegisse Dan. Heinsium *Diss. de Satyra Horatiana,*

ratiana, Trebatium illum obtuſioris ingenii, ac paene dubiae ſanitatis hominem fuiſſe: cujus ſententiam refellit Nic. Hieron. Gundling. *diſſertatione de C. Trebatio Teſta.* Inſcripſit ei *Topica* ſua Cicero; Horatius *vero Satyram I. Libri II. Sermonum*, ejusque conſilio in rebus ad jus pertinentibus uſus eſt Caeſar Auguſtus, ceu patet ex *pr. Inſt. de codicill.* Ipſe reliquit tum libros aliquot DE IVRE CIVILI, tum *libros IX.* DE RELIGIONIBVS, laudatos a Porphyrione, Horatii Scholiaſte, & Macrobio *Saturnal. III*, 3.

§. CXC.

Jungimus huic A. CASCELLIVM, Q. Mucii & Volcatii auditorem, beneficiorum tam memorem, ut prioris nepotem P. Mucium, in avi honorem judicio ſupremo heredem reliquerit *l.* 2. §. 45. *D. de orig. jur.* Laudem is ſibi pepererat jurisconſulti eximii, ipſoque Trebatio eloquentioris, & juris inprimis praediatorii tam periti *, ut ipſe Q. Mucius, ſi quando de eo conſuleretur, clientes ad hunc diſcipulum ſuum remitteret. Cic. *pro Balbo Cap. XX.* Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 12. ex. 1. Obiit Quaeſtorius, ſenex & orbus, quas duas res ſibi, natura dicaciori, & faceto, magnam licentiam praebere loquendi, fatebatur. Val. Max. *Lib. VI. Cap.* 2. ex. 12. A. Caſcellius.

* *Juris praediatorii*, cujus mentionem paſſim faciunt veteres, & de quo ſingulare caput olim in Edicto exſtitit, *l.* 54. *D. de jure dot.* hodie nec vola, nec veſtigium exſtat in jure noſtro. Rem

tamen expedivit Claud. Salmas. *de modo usur. p.* 739. *seq.* PRAES, teste Festo, erat, *qui populo se obligabat, interrogatusque a magistratu, si praes esset, respondebat : praes.* Si plures pro eadem re, e. g. pro ejusdem vectigalis conductoribus sese obligassent, ii COMPRAEDES dicebantur. Ii, quorum bona publico fuerant obligata, PRAEDIATI; ipsa bona publico obligata, PRAEDIA; qui ea bona commissa emebant, PRAEDIATORES adpellabantur. Ergo IVS PRAEDIATORIVM erat, quo, quid justum sit circa praediatos, eorumque bona, tradebatur; LEX vero PRAEDIATORIA, vel titulus edicti *de praediatoribus*, quem Cajus jurisconsultus singulari commentario illustraverat, vel pactum illud, quod magistratus publico nomine cum praedibus inierant. Addantur viri docti ad Sueton. *Claud. Cap. IX.* H.

§. CXCI.

Ejus facetiae & Benedicta.

De facetiis ejus, quarum supra exemplum vidimus, (§. LXXVIII.) consuli possunt Macrob. *Saturn. II, 6.* Quinctilian. *Instit. Orat. VI,* 4. & Scip. Gentil. *Parerg. I,* 38. Scripsit quaedam, sed ex quibus jam Pomponii aetate *nihil exstitit* *, *nisi unus liber* BENEDICTORVM. *l.* 2. §. 45. *D. de orig. jur.* per quae nihil aliud intelligi videtur, quam dicta cata faceta acutaque, quibus ille responsa sua passim distinxit. Menag. *Amoenit. jur. civ. Cap. VIII.* Corn. van Bynkersh. *Praeterm. ad l.* 2. §. 45. *D. de orig. jur.* Ita enim *benedicta* acceperunt rhetores. Seneca *Lib. I. Controv.* 4. *Auct. de corrupt. eloqu. Cap. XXXIV.* Quinctilian. *VI,* 4.

* Saepe tamen Cascellio denunciatur testimonium a Labeone, *l.* 29. *pr. D. de legat. III. l.* 6. §. 1. *D. de dote praeleg.* Celso, *l.* 158. *D. de verb. sign.* Javoleno, *l.* 39. *pr.* & §. 2. *D. de vulg.*

&

& pupill. subst. l. 100. *pr. D. de legat. III. l.* 7. *pr. D. de trit. vin. ol. l.* 26. §. 1. *D. de instr. & instr. leg. l.* 10. *D. de supell. leg. l.* 39. §. 1. *D. de aur. arg. l.* 40. §. 1. *D. de condit. & dem.* denique ab Ulpiano, *l.* 1. §. 17. *D. de aqu. & aqu. pluv.* & *l.* 1. §. 7. *D. quod vi aut clam.* H.

§. CXCII.

Nec praetereundus denique est Q. AELIVS TVBERO, Q. Ligarii apud Julium Caesarem accusator, qui ab A. Ofilio profecisse dicitur. De gente Aelia, ex qua ille oriundus fuit, accuratius egit Rupertus *in Enchirid. Pomponii p.* 346. In matrimonio habuit Servii Sulpicii filiam, ipse postea avus maternus Cassii Longini futurus *, *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.* Praeter filiam illam sustulisse etiam videtur filium, Consulem anno DCCXLIII. Hunc enim Dio Cassius *in laterculo Coss.* quem *libro LIV.* praemisit, vocat Κ. Αἴλιον, Κ. υἱ. Τȣβέρωνα, *Q. Aelium, Q. F. Tuberonem*, quod ad nostrum, quippe *L. Filium* pertinere non potest. Q. Aelius Tubero.

* Cicero *pro Q. Ligario Cap. I.* & postea saepius hunc Q. Tuberonem vocat *propinquum suum.* Quem locum interpretaturus *Scholiastes: Dicebatur*, inquit, *Tubero sororem Ciceronis habuisse in matrimonio.* Aut ergo, fama deceptus, haec scripsit Scholiastes, aut bis uxorem duxisse oportet Tuberonem. H.

§. CXCIII.

Habitus est doctissimus publici privatique juris, librosque reliquit DE OFFICIO IVDICIS, Gell. *Noct. Attic. XIV*, 2. item AD OPPIVM, Gell. *Noct. Attic. VII*, 9. At *hi-* Ejus scripta.

 storia-

ſtoriarum libros XIV, quos eidem Tuberoni noſtro tribuit Guil. Grotius *vit. JCtor. l,* 12,5. L. potius Tuberoni, patri, tribuendos eſſe exiſtimat Voſſ. *de Hiſtoric. Lat. Lib. I. Cap.* 12. idque ſatis luculenter probat ex Cicer. *Lib. I. ad Q. fratr. Epiſt.* 1. ubi ad fratrem ſcribens: *Quamquam*, inquit, *legatos habeas eos, qui ipſi per ſe habituri ſint rationem dignitatis ſuae: de quibus honore, & dignitate, & aetate praeſtat* TVBERO: *quem ego arbitror, (praeſertim quum ſcribat* HISTORIAM,) *multos ex ſuis annalibus deligere, quos velit & poſſit imitari* *. Ceterum, quamvis obſervatum ſit a Pomponio, ſcripta Tuberonis noſtri non adeo magnum plauſum tuliſſe ob ſermonem antiquum & obſoletum, quem tamquam cum Euandri matre loquuturus ubique adfectarit: *l.* 2. §. 46. *D. de orig. jur.* ſaepe tamen eum teſtem laudari animadvertimus a Labeone, *l.* 29. §. 4. *D. de legat. III.* Celſo, *l.* 6. *D. de pecul. l.* 43. *D. de legat. III. l.* 7. §. 1. 2. *D. de ſupell. leg.* Javoleno, *l.* 77. *D. de contrah. emt. l.* 7. *pr. D. de trit. vin. ol. l.* 25. *pr. D. de inſtr. & inſtr. leg.* Ulpiano, *l.* 2. §. 1. *D. de uſu & hab. l.* 5. §. 4. *l.* 7. *pr. D. de pecul. l.* 13. §. 30. *D. de act. emt. l.* 1. *pr. D. de aqu. & aqu. pluv. l.* 72. *pr. D. de verb. obl.* denique a Paullo, *l.* 32. §. 1. *D. de aur. arg.*

* Quum tam frequenter a viris doctis confundantur Aelii Tuberones, ejusdem quidem gentis cum Catis & Paetis, at diverſae plane familiae: licebit eos brevi ſchemati includere, eademque opera ſupplere illud, quod dedit Chriſt. Ad. Rupertus *ad Enchir. Pompon. Lib. III. Cap.* 4.

L. AE-

L. AELIVS PAETVS TVBERO primus ita cognominatus, Praetor urbanus. De quo Val. Max. V, 6, 4. Plin. *Hist. Nat. X*, 18.

P. AELIVS TVBERO, Aedil. pleb. anno 551. Liv. XXX. 39. Praetor anno 552. Siciliam sortitus. Id. *cap.* 40. legatus anno 563. Idem XXXVII, 55.

Q. AELIVS TVBERO, tribunus pl. anno 559. Liv. XXXIV, 52. Triumvir anno 560. Liv. XXXV, 9.

Q. AELIVS TVBERO, L. Aemilii Paulli gener, de quo Plutarch. in L. Aemilio Paullo.

Q. AELIVS TVBERO, Stoicus & JC. de quo Val. Max. VII, 5. 1. Cic. *pro Muraena Cap.* 36. *de Orat. Lib. III*, 23.

P. AELIVS TVBERO, de quo Cic. *de Oratore II*, 84.

L. AELIVS TVBERO historicus, Q. Ciceronis legatus in Asia, postea propraetore Africam sortitus littore prohibitus a Q. Ligario & P. Atio Varo.

Q. AELIVS L. F. TVBERO JCtus, de quo hic agimus. Vxores Ciceronis soror & Ser. Sulpicii filia.

Q. AELIVS Q. F. TVBERO Cos. cum P. Fabio Maximo anno V. C. 743. Dio Cass.

filia nupta Cassio.

CASSIVS LONGINVS, JCtus, de quo infra. H.

§. CXCIV.

Quum ergo tum Roma tantum ingeniorum praestantissimorum proventum viderit, ex his vero quibusdam, veluti LABEONI, atrox insedisset veteris reipublicae liberae memo- Sectarum origo.

memoria, alii cum ATEIO CAPITONE ſcenae ſervirent, fructusque hujus obſequii ſui caperent uberrimos: non potuit non inter diverſarum partium jurisconſultos aemulatio naſci, ex qua & diſcrepantia in interpretando jure reſpondendoque principia, & inde diverſas SECTAS pullulare omnino oportuit.

§. CXCV.

Earum deſcriptio.

Hinc de M. ANTISTIO LABEONE & C. ATEIO CAPITONE Pomponius: *Hi duo*, inquit, *primum veluti diverſas* SECTAS *fecerunt. Nam Atejus Capito in his, quae ei tradita fuerant, perſeverabat: Labeo ingenii qualitate, & fiducia doctrinae, qui & ceteris operis ſapientiae operam dederat, plura innovare inſtituit.* * *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.* De his vero jurisconſultorum ſectis cum cura egerunt Em. Merill. *Obſ. I*, 2. *ſequ.* & V. C. Gottfrid. Maſcovius *de ſectis Sabin. & Proculian.* qui inprimis *Cap. IX.* veſtigia ſectarum praecipua per univerſum jus ſagaci ingenio inveſtigavit.

* Mirum profecto eſt, hos jurisconſultos tam non modo inter ſe, ſed & a ſe ipſis diſſenſiſſe, ut alia principia in republica: alia in juriſprudentiae ſtudio ſequerentur. In republica LABEO tantum abeſt, ut nova probaret, *ut nihil ratum penſumque haberet, niſi quod juſtum ſanctumque eſſe, in Romanis antiquitatibus legiſſet.* Gell. *Noct. Attic. XIII*, 12. Contra ATEIVS CAPITO accommodato dominantibus ingenio facile omnia, quae Auguſtus de novo inſtituebat, probabat. (§. CLXXIX. ſequ.) At in juriſprudentia LABEO novator erat, ATEIVS ea, quae a majoribus tradita

dita acceperat, mordicus tenebat. Sic saepe maximos etiam viros alio ingenio domi, alio in republica, esse animadvertimus. H.

§. CXCVI.

Talis sub Augusto fuit jurisprudentiae facies. Ejus successor, TIBERIVS, callidissimus princeps, non modo iisdem Augusti artibus, suscepto imperio, sollerter usus est, sed & nova quaedam reperit, ad stabiliendam μοναρχίαν vel maxime comparata. Nam ut inter initia principatus *civilem admodum, ac paullo minus, quam privatum, egit.* Sueton. *Tiber. Cap. XXVI.* adeo, ut *cuncta per consules inciperet, tamquam vetere republica, & ambiguus imperandi, ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciae potestatis praescriptione, proponeret:* Tacit. *Annal. I, 7.* Ita *paullatim principem exeruit praestititque* *. Sueton. *Tiber. Cap. XXXIII.* Qualis Augusti successor, Tiberius?

* Mutationem hanc omnes historici observant: at ipsum tempus, quo Tiberius, veluti Circeo poculo inebriatus, semel simulque sui dissimillimus factus est, simulque caussam istius μεταμορφώσεως accuratius, quam alius quisquam, notavit Dio Cassius *Lib. LVII. p. 615. & pag. 706. Edit. Steph.* Postquam enim Germanici casum narravit, statim pergit historicus πολιτικώτατος: Τιβέριος δὲ, ἐπεὶ τὸ ἐφεδρεῦον οὐκέτ' εἶχεν, ἐς πᾶν τοὐναντίον τῶν πρόσθεν εἰργασμένων αὐτῷ, πολλῶν ὄντων καὶ καλῶν, περιέστη. τά τε γὰρ ἄλλα, ἀγρίως ἦρξε, καὶ τὰς τῆς ἀσεβείας δίκας, εἴ τις οὐχ ὅσον ἐς τὸν Αὔγουστον, ἀλλὰ καὶ ἐς αὐτὸν ἐκεῖνον, τήν τε μητέρα αὐτοῦ πράξας τι ἢ καὶ εἰπὼν ἀνεπιτήδειον ἐπεκλήθη, δεινῶς ἐπεξῆγε. *Enimvero Tiberius, ubi jam nemo esset, qui principatui imminens,*

nens, vitam ejus observaret, quum antehac plurima egregie fecisset, tum in contraria omnia mutatus est. Imperavit crudeliter, violati numinis postulari jussit, non modo qui contra Augustum, sed etiam qui contra ipsum aut matrem quidquam egissent, loquutique essent incommodius. Itaque tum demum suo omnia arbitrio agere coepit, quum remoto aemuli, Germanici, metu, se solum ex familia Augusta superesse animadverteret, id est, anno ab V. C. DCCLXXII. H.

§. CXCVII.

Vetere ritu sub eo lata Lex Junia Norbana.

Et sane exemplo Augusti aliquamdiu leges vetere ritu, missisque in suffragium centuriis vel tribubus, ferri passus est. Talis enim omnino est LEX IVNIA NORBANA de libertinis, minus sollemniter manumissis, Latinorum coloniariorum numero habendis, Ulpian. *Fragm. I*, 10. Caj. *Inst. l.* 1, 2. non libera adhuc republica anno ab V.C. DCLXX. C. Junio Norbano Balbo & L. Cornelio Coss. (quod in mentem nuper venit V. C. Hermanno Noordkerkio *Disquis. de lege Petron. p.* 91. *) sed centum annis post, puta anno ab V. C. DCCLXXII. M. Junio Silano & L. Junio Norbano Coss. lata, ceu contra Noordkerkium ostendit Jo. Guill. Hoffmannus *de lege Jul. de adulter. Cap. V. p.* 107.

* Nimirum primo vir doctus sibi procul dubio persuaserat, post Augustum nullas amplius leges vetere ritu rogatas esse. Deinde favorem libertatis, quem haec lex eo ipso prodiderit, dum eos, qui domini voluntate in libertate morarentur, Latinos saltim esse voluerit, temporibus illis minus convenire, existimavit. Denique cives Romanos, in

in Latinas colonias missos, temporibus Augusti & Tiberii jam civitate donatos esse, observat, ex eoque colligit, legem Juniam, si libertinos minus sollemniter manumissos Latinis coloniariis exaequasset, eo ipso illos declarasse cives Romanos. Quod quum absonum videatur, potius hanc legem multo antiquiorem, & libera adhuc republica latam esse censuit. Sed quod fecisse Augustum vidimus: quidni & fecerit Tiberius, maxime quum ad hunc ipsum civilem admodum, & vix principem ageret? Sane sub eodem principe & legem VISELLIAM vetere ritu latam esse probabile est. (§. CLXVII. *) Deinde potuit legislator favere libertati, quamvis libertinos ad jura civitatis promiscue non admitteret. Denique falsum est, quod vir clarissimus pro certo ponit, Latinos coloniarios jam sub Augusto & Tiberio cives fuisse. Jus enim Latii, certis coloniis, immo totis provinciis datum, multo post Tiberii tempora a jure civitatis Romanae diversum fuisse, luculenter docuit Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. I. cap.* 8. ipse tamen lapsus memoria, dum *pag.* 46. legem nostram a Junio Norbano sub Augusto latam esse statuit. H.

§. CXCVIII.

Sed & reliqua Augusti instituta servavit Tiberius. Nam & praefectorum urbi & praetorio auxit potentiam*: & in provinciis suo omnia arbitrio disposuit: & jurisconsultorum celeberrimis, inter quos MASVRIVM SABINVM nominat Pomponius, *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* facultatem de jure respondendi pro beneficio dedit. Tiberius & reliqua Augusti instituta servat.

* Patet hoc exemplo L. Aelii Sejani, quem ad annum DCCLXXXV. Praefectum praetorio habuit, quem Dio Cass. *Lib. LVIII. p.* 630. & *pag.* 722. *Edit.*

Edit. Steph. vocat μέγιστον τῶν τε πρὸ αὐτοῦ, καὶ τῶν μετ᾽ αὐτὸν (πλὴν Πλαυτιανοῦ) τὴν ἡγεμονείαν ταύτην λαβόντων, ἰσχύσαντα, *inter omnes, qui ante aut post illum, (excepto Plautiano,) illam potestatem consequuti sint, ad summam potentiam evectum.* Et Tacit. *Annal. IV*, 2. Sejanum non modo *vim praefecturae modicam antea intendisse*, obſervat, ſed & id factum eſſe, monet, *facili Tiberio, atque ita prono, ut socium laborum non modo in sermonibus, sed apud patres & populum, celebraret, colique per theatra & fora effigies ejus, interque principia legionum, sineret.* Conf. Sueton. *Tiber. Cap. LXV.* H.

§. CXCIX.

Comitia tamen a populo ad patres tranſtulit.

Dominatum tamen non alia arte magis ſtabilivit, quam comitiis primo ſtatim imperii ſui anno, Sex. Pompejo & Sex. Appulejo Coſſ. a populo ad patres translatis. Tacit. *Annal. I*, 15. Nam ad eum diem etſi potiſſima arbitrio principis, quaedam tamen etiam ſtudiis tribuum facta fuerant. Ex eo vero tempore & honores decernebantur a Senatu, praeter conſulatum, quem ipſe princeps ſuo arbitrio dabat, Dio Caſſ. *Lib. LVIII. p.* 633. & 726. *Edit. Steph.* Lipſ. *Excurſ. E. ad Tacit. Lib. I. Annal.* neque dubitabatur amplius, Senatum jus facere poſſe. *l.* 9. *D. de legib.* Senatum vero adeo ſibi obnoxium habebat princeps, ut non temere quisquam in alia ire auderet, quam qua ire animadverteret principem, maxime quum in curia non, uti in campo Martio, vel in foro, tabellis ſuffragia ferrentur, ſed patres viva voce & diſceſſione, viden-

vidente atque audiente principe, ſententiam animi denudare cogerentur. Ita quaecumque vellet, ſtatuebat Tiberius: quamvis ad minuendam invidiam ea a Senatu decerni fingeret. *

* Et haec erat vera hujus conſilii ratio. Nam quam Pomponius *l.* 2. §. 9. *D. de orig. jur.* reddit, *quod difficile fuerit, tantam populi multitudinem in unum convenire*, ad obtentum pertinet, quo novum hoc inſtitutum excuſabat princeps aſtutiſſimus. Ceterum quamvis initio illa mutatio circa comitia potiſſimum ad magiſtratus creandos pertineret, non ad leges, quippe quas Tiberium adhuc aliquando populi ſuffragiis tuliſſe, diximus: facile tamen eſt ad animadvertendum, expertem ſemel juris ſuffragii populum aequo animo pati debuiſſe, ut & jura nova per Senatum, quotiescumque collibitum fuiſſet principi, ſtatuerentur. Quod obſervans Tacit. *Annal. III*, 60. *Tiberium vim principatus ſibi firmantem antiquitatis imaginem Senatui praebuiſſe*, ait. H.

§. CC.

Ex eo tempore jam rarius leges priſco more rogabantur. Pleraque enim, quae pro legibus valere volebant principes, habita, aut per Quaeſtores candidatos * recitata oratione, vel libello praelecto, patribus commendabant. ** Tacit. *Annal. XI*, 25. Quo facto aliquot Senatores dicebant ſententiam, reliquis aut verbo adſentientibus, aut pedibus euntibus in partem alterutram. Quod pluribus placuerat, id pro lege erat, & SENATVSCONSVLTVM dicebatur. Tac. *Annal. VI*, 12.

Hinc jura nova SCtis conſtituta.

12. Placere vero solebat tantum non omnibus, quod principi placuisset.

* Hos *Quaestores* primum ab Augusto introductos esse, post annum *V. C.* 743. ut Senatus Consulta adservarent, quum Tribuni Pl. ac Aediles, quibus ante id negotium datum fuerat, per apparitores suos hoc egissent, atque propterea erroribus & confusioni dedissent occasionem, statuit diligentissimus Pancirolus *in Commentar. ad Notit. Imp. Oriental. cap.* 73. Sed errat sine dubio; neque Dio, ad quem provocat, *Lib. LIV. pag.* 625. *Edit. Steph.* dicit, Quaestores custodiendorum SenatusConsultorum caussa primum tum creatos esse, verum id memoriae tradidit historicus, Quaestoribus, qui in urbe magistratum gerebant, eo demum tempore hanc servandorum SC. curam demandatam esse. *Quaestores Candidati* sine dubio jam ab anno V. C. 727. creari coeperunt, postquam facta est *divisio provinciarum*, Augustum inter & S. P. Q. Romanum, isque *Proconsulare imperium* sumpsit. Duplex *aerarium* tum fuit, alterum populi, alterum Augusti, Dio *Lib. LIII. p.* 580. Eam vero ob caussam Augusto *Quaestoribus* opus erat, qui aerarii, ad quod provinciarum Augustalium reditus pertinebant, curam gererent, rationes e provinciis Romam transmissas conferrent, & conficerent, confectasque referrent ad Augustum. Deinde notum est, *Proconsules*, cum in provincias mitterentur, habuisse secum *Quaestores*, quibus etiam muneris sui partem demandare sunt soliti. Cum vero *Augustus perpetuus Proconsul*, in provincias suas *Legatos* mitteret, ipseque Romae esset, ex Proconsulari illa potestate Quaestores quoque circum se habuit, iisque non modo conferendarum conficiendarumque rationum curam demandavit, verum eorum quoque opera usus est in conscribendis epistolis, & praelegendis in Senatu libellis & orationibus.

tionibus. Vid. Dio *Lib. LIV. pag.* 617. Sueton. *Aug. c.* 65. Guther. *de Off. dom. Aug. Lib. II. c.* 18. & Dodwell. *Praelection. Cambden. prael.* 10. *pag.* 864. Sed cur *Quaestores hi*, *Candidati Principum* dicti sint, plurimos ignorare animadverto, ut adeo necessum sit, paucis etiam in hujus nominis originem inquirere. Scilicet *Quaestores* populi suffragiis in comitiis erant creandi. Sed, eversa libertate, Julius Caesar jam comitia cum populo partitus est, *ut*, teste Suetonio in vita *c.* 41. *de cetero numero candidatorum, pro parte dimidia, quos populus vellet, pronuntiarentur; pro parte altera, quos ipse edidisset.* Pergit Suetonius, editionisque narrat modum: *Et edebat per libellos circum tribus missos scriptura brevi, Caesar Dictator illi tribui. Commendo vobis illum, & illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant.* Habes igitur *Candidatos Caesaris.* Cum deinde Augustus imperaret, comitia quidem habebantur vetere more, *nihil tamen*, inquit Dio *Lib. LIII. pag.* 585. *praeter voluntatem Augusti agebatur. Magistratus partim ipse* DESIGNABAT, *alios populo plebique creandos permittebat.* En! itaque *Candidatos Principis. Principis* enim nomine Augustus cuncta sub imperium accepit. Sunt autem *Quaestores* κατ' ἐξοχὴν, *Principis candidati* appellati, eam potissimum ob caussam, quoniam non ut reliqui magistratus, populi Romani, provinciis, aut rebus urbanis, sed negotiis palatinis praeficiebantur; eratque consentaneum, ut ab ipso Principe deligerentur. De Tiberio vide, quae Dio habet, *Lib. LVIII. pag.* 727. Post stabilitam magis magisque monarchiam, & everso, in provincias, jure Senatus, cum cura aerarii principalis aliis esset demandata, Quaestores hi, *scribendis* Principum *epistolis*, *rescriptis*, *edictis*, *decretis*, & *legendis* in Senatu *libellis orationibusque*, vacarunt, ut docet Ulpianus *titul. D. de Off. Quaest.* simul tamen, quia circa Principem

versabantur, magnam sibi acquisiverunt auctoritatem, ita, ut deinde aevo Constantinianeo *Quaestores Palatii*, audirent, & inter aulicas dignitates summum obtinerent locum, *precum arbitri*, *concilii regalis participes*, & *legum conditores*, essent, ut est apud Symmachum *Lib. I. ep.* 17. Est de iis locus apud Zosimum *Lib. V. cap.* 32. medela tamen egens; atque ad haec tempora pertinent Cassiodori *formulae*, ab Heineccio allegatae. Sed inprimis consulenda *Notitia utriusque Imper. in not. viri ill. Quaest.* R.

** LIBELLI SCto praemissi mentio fit *l.* 20. §. 6. *D. de hered. petit.* Multo frequentius tamen ORATIONIS, quam vel ipse habebat princeps, vel per Quaestorem candidatum recitabat. *l.* 1. *D. de offic. quaest.* Tacit. *Annal. XVI*, 27. Sueton. *Aug. Cap. LXV. Neron. Cap. XV. Tit. Cap. VI.* Quod Quaestoris officium tanti videbatur, ut Cassiodorus *Var. V*, 4. *&* *VI*, 5. magistratum illum vocare non dubitet *imaginem principis & linguae regiae vocem.* Quum vero *orationem principis* plerumque *patrum consultum sequeretur*: Tacit. *Annal. XI*, 25. non mirum est, jura invecta SCtis, orationibus principum sancita dici. *l. pen. D. ad SC. Tertyll. l.* 8. *pr. D. de transact. l.* 52. §. 10. *D. pro soc. l.* 60. *pr. D. de rit. nupt. l.* 32. *pr.* §. 1. *sequ. D. de donat. int. vir. & uxor. l.* 1. *l.* 7. *C. de praed. min. non alien. l. un. C. Theod. de cretione.* Vopisc. *Prob. Cap. XIII.* Talis oratio Claudii Imperatoris, qua Galliae jus civitatis dedit, quamque & Tacit. *Annal. XI*, 24. recensuit, integra exstat Lugduni, quam ex tabula antiqua primus extulit Lips. *Excurs. A. ad Tacit. Annal. Lib. XI.* postea accuratius descripsit exposuitque Jac. Sponius *dans la recherche des Antiquités & curiosités de la ville de Lyon Cap. VIII. pag.* 170. *sequ.* Addi possunt de principum orationibus Christ. Otto a Boekeln *Diss. de Orat. princip. in Senatu*, & Schubart. *de fatis jurispr. Rom. Exerc. III. p.* 575. H.

§. CCI.

§. CCI.

Hoc modo anno ab V. C. DCCLXIX. T. Statilio Tauro & L. Scribonio Libone, (non *Statilio* & *Tauro*) Coss. factum est SC. LIBONIANUM, quo poena legis Corneliae de falsis irrogatur, & ei, *qui quid aliud, quam testamentum sciens signarit, signarive curarit, falsas testationes faciendas, testimoniave falsa invicem dicenda aut consignanda dolo malo curaverit.* * *Pariat. Leg. Mos. & Rom. VIII. 7. l. 9. §. 3. D. ad leg. Corn. de fals.* Jac. Cujac. *Parat. C. ad leg. Corn. de falsis.* Petrus Fab. *Semest. I, 25 p.* 143. Claud. Salmas. *ad jus Attic. XXX. p.* 877. SC. Libonianum.

* Postrema Pariatoris verba admodum obscura, dubiaeque lectionis sunt, adeo, ut ne Basilica quidem hic verba Graece versa exhibeant, sed eorum auctores sensum qualemcumque inde exsculpere contenti fuerint. Quidquid inter viros doctos ea de re disputatum est, reperies apud V. A. Corn. van Bynkersh. *Observ. III*, 18. & Schulting. *Jurispr. vet. antejustin. p.* 763. H.

§. CCII.

Deinde anno ab V. C. DCCLXXIII. M. Aurelio Cotta & M. Valerio Messalla Coss. Senatus censuit, *ut, si qui coierint ad occisionem innocentum, lege Cornelia de falsis tenerentur. Pariat. leg. Mos. & Rom. ibid.* * Insequente anno DCCLXXIV. Tiberio Aug. IV. & Druso Nerone iterum Coss. SCto cautum, *ut damnatis vitae spacium ad diem decimum propagaretur.* Tacit. *Annal. III*, 51. Sueton. *Tiber. Cap. LXXV.* SCta Aurelianum & Claudianum.

 Dio

Dio Cass. *Lib. LVII. p.617. & p.707. Edit. Steph.* Seneca *de Tranquil. Lib. I. Cap.* 14.

* Vid Bynkershoekius *Observat. III*, 18. & Schultingius *Jurispr. Antejust. p.* 764. In *l.* 1. §. 1. *D. de leg. Corn. de fals.* legitur, *coierit ad obligationem innocentum*, eaque lectio multum vexavit viros consultissimos. Melior certe est haec, *ad occisionem. Occisio*, notat condemnationem, aut periculum. Et bene observat Jo. Aug. Bachius *de Legib. Trajan. p.* 12. veteres, *jugulare, necare, occidere*, de iis dixisse, quos in judiciis, inprimis capitis, condemnassent. Imo Cato dixit, foenerari, *esse hominem occidere.* Vid. Gronov. *Observat. IV*, 24. R.

** Occasionem huic SC. praebuit C. Lutorii Prisci Equitis Romani fatum, qui ab accusatoribus impietatis accusatus ob carmen, quod in Germanici mortem conscripserat, & ob quod pecunia donatus fuerat a Tiberio; quasi id aegro Druso spe majoris praemii composuerit, a Senatu capitis fuerat damnatus. Factum ergo SC. urgente Tiberio, *ne decreta patrum ante diem decimum ad aerarium deferrentur, idque vitae spacium damnatis prorogaretur.* Tacit. *Ann. III*, 51. Aegre enim id tulerat Tiberius, οὐχ ὅτι ἐκολάσθη, ἀλλ' ὅτι τις ὑπὸ τῶν βουλευτῶν ἄνευ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης ἐθανατώθη· *non quod is supplicio esset adfectus, sed quod Senatus aliquem sine sua sententia damnasset.* Dio Cass. *Lib. LVII. p. cit.* H.

§. CCIII.

SCta Licinianum & Rubellianum.

Porro anno ab V. C. DCCLXXX. M. Licinio quintum & L. Calpurnio Coss. (non Licinio & Tauro Coss.) a Senatu decretum, *ut ex lege Cornelia de falsis condemnarentur, qui ob struendam advocationem, testimoniave, pecuniam acce-*

acceperint pactive fuerint, societatem coierint, aut aliquam delationem interposuerint. Ita enim sententiam amplissimi ordinis exprimit *Pariator leg. Mos. & Rom. tit. VIII.* §. 7. qui ibidem etiam alterius meminit SCti, biennio post duobus Geminis Coss. facti, quo Senatus ejusdem legis Corneliae poenae subjicit & illos, *qui ob venumdandum, vel denunciandum vel non denunciandum remittendumve testimonium pecuniam acceperint.* *

* In textu Pariatoris sine sensu legitur: *ob venundandum vel denudandum non remittendumve testimonium.* Hinc de sanando loco admodum solliciti sunt viri doctissimi, Heraldus *de rer. judicat. auctor. I, 6.* Salmas. *ad jus Att. Cap. XXX.* Hugo Grot. *Flor. spars. ad l. ult. C. de concuss.* & V. A. Cornel. van Bynkersh. *Observ. III*, 19. Nobis commodissimum sensum habere visa est, quam hic sequuti sumus, lectio. H.

§. CCIV.

Ejusdem aetatis est SC. PERNICIANVM, uti vocat Ulpianus *Fragm. XVI*, 3. vel PERSICIANVM potius ex sententia Perizonii *de lege Vocon. p.* 156. conditum sub Tiberio anno V. C. DCCLXXXVII. Paullo Fabio Persico & L. Vitellio Nepote Coss. Est hoc caput illud, *quod Papiae legi a Tiberio additum, cuique a Claudio Imp. obrogatum esse*, scribit Sueton. *Claud. Cap. XXIII.* Eo SCto cautum fuerat, *ut sexagenariorum & quinquagenariarum nuptiae ne essent, ac proinde vir & uxor caelibatus poenis perpetuo tenerentur.* * Qua de re plura dixi- SC. Persicianũ vel Pernicianum.

mus *in Commentar. ad Legem Jul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap.* 3. §. 5. *p.* 159.

* Sunt qui jam lege Julia & Papia Poppaea, ſexagenariis maſculis, feminisque quinquagenariis, nuptiis interdictum fuiſſe, exiſtimant: Ant. Auguſtin. *de Legib. & SC. p.* 1213. *Tom. II. Theſauri Graev.* Juſt. Lipſ. *Excurſ. C. ad Tacit. Annal. Lib. III.* Barn. Briſſon. *de jure connub. p.* 160. & ipſe Jac. Gothofredus *Leg. Pap. Popp. Cap. II.* & quidem ob locum Lactantii *Inſtit. divin. I*, 16. & *l.* 27. *C. de nupt.* Sed ex Ulpiani *Fragm. XVI*, 3. patet, legem Juliam ſenes potius poenis caelibatus liberaſſe, ſub Tiberio vero additum eſſe per SC. Perſicianum, ut perpetuis caelibatus poenis ſubjacerent, donec per Claudianum SC. & huic obrogatum, cautumque eſt, *ut qui major ſexagenario minorem quinquagenaria duxerit, perinde haberetur, ac ſi minor ſexaginta annorum uxorem duxiſſet.* Apud Lactantium ergo, & in *d. l.* 27. *C. de nupt.* SC. Pernicianum, quia ad legem Papiam factum eſt, cum lege ipſa confunditur. Quod ſaepe fieri, alibi pluribus exemplis oſtendimus. H.

§. CCV.

Quaedam Tiberius etiam edictis conſtituit.

Quemadmodum vero jam ſub Auguſto, qui maxime civilis videri cupiebat, non pauca reſcriptis edictisque conſtituta eſſe, vidimus: (§. CLXX.) ita multo minus dubitandum videtur, quin & TIBERIVS eadem uſus ſit poteſtate. Ejus ſane conſtitutionum reſcriptorumque mentio fit *l.* 41. *D. de hered. inſt.* & *l.* 38. §. 10. *D. ad leg. Jul. de adult.* Neque tamen edicto, uti quibusdam viſum, ſed SCtis, in municipiis vel abolevit vel ad modum redegit jus moremque aſylorum. * Sueton. *Tiber. Cap. XXXVII.* & Tacit. *Annal. III*, 60.

* Sue-

* Suetonius Tiberium *omnem vim moremque asylorum, quae usquam fuerint, abolevisse statuit.* Sed eum erroris, praeter commentatores arguunt Marsham. *in Can. chronic. p.* 356. & Spanhem. *de usu & praest. numism. Diss. IX. pag.* 661. Et sane rem expedit Tacitus, pluribus referens, crebrescente per Graecas urbes licentia atque impunitate asyla statuendi, completa fuisse templa pessimis servitiorum, eodemque subsidio obaeratos adversum creditores, suspectosque capitalium criminum receptatos. Addit, principem retulisse rem omnem ad Senatum, civitatesque, quae id jus usurparent, legatos mittere jussas. Auditis legatis, aliis populi Rom. beneficium, aliis sociorum pacta, aliis regum, qui ante vim Romanam valuerint, decreta allegantibus facta esse SCta, *quibus multo cum honore, modus tamen praescriptus sit, jussumque, ut in templis aera figerentur, sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem delaberentur.* Tacit. *Annal. III*, 63. H.

§. CCVI.

Ceterum sub Tiberio quoque floruerunt jurisconsulti celeberrimi, inter quos primum locum sibi suo quodam jure vindicat MASVRIVS SABINVS, non ille apud Athenaeum *, quem cum nostro plerique confundunt, sed laudatus ab Arriano *Dissert. Epictet. IV.* 3. & Persio *Satyra V. v.* 90. Praeceptore ille usus est Atejo Capitone, cujus ipse praecepta tam religiose tenuit, ut ab eo potissimum SABINIANORVM sectam nomen accepisse contendant. **

Inter jurisconsultos, sub Tiberio floruit Masurius Sabinus.

* Quamvis enim inter deipnosophistas & colloquutores apud Athenaeum fuerit *Massurius* quidam, isque

isque jurisconsultus, eumque hunc nostrum fuisse existiment viri doctissimi, Guil. Grot. *de vit. jurisc. II*, 1. & Rupertus *ad Pompon. Enchirid. pag.* 435. ratio tamen temporis, quo id convivium praebitum fingitur, vix patitur, ut calculum huic sententiae adjiciamus, nisi fingere velimus, Athenaeum tam fuisse absonum, ut inter homines diversorum saeculorum convivium celebratum fingere, id est, data opera nugari voluerit. Vid. Gerard. Jo. Voss. *de Histor. Lat. I*, 21. & V. C. Car. Andr. Duker. *de Latinit. vet. jurisconsult. p.* 158. H.

** Ita plerique, quos & ipsi aliquando sequuti sumus. Solus Jac. Gothofredus *in Manual. jur. p.* 29. SABINIANORVM nomen a Coelio Sabino, quem sub Vespasiano floruisse constat, arcessere maluit. Et sane quum sectatores nomina adsumere soleant a doctoribus, eodem tempore florentibus: probabile est, opponendos sibi esse PROCVLVM & CASSIVM, qui sub Claudio & Nerone potissimum inclaruerunt, nec non PEGASVM & COEL. SABINVM, qui sub Vespasianis floruerunt. Immo huic sententiae ipse favere videtur Pomponius, dum *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* scribit: *Adpellatique sunt partim* CASSIANI, *partim* PROCVLEIANI, *quae origo a Capitone & Labeone coeperat.* Ubi sane *Proculejanos* non *Sabinianis*, sed *Cassianis* opponit. H.

§. CCVII.

Ejus modicae facultates.

Facultatem de jure respondendi acceperat a Tiberio, nec tamen multum rei fecerat, tam curtae supellectilis, ut fere ab auditoribus esset alendus. *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* Occurrit apud Gruter. *Inscript. p. DXXXV*, 5. MASVRIA M. F. MARCELLA, nupta veterano, quam filiam nostri fuisse putat Reines. *ad Inscript. p.* 259. Quod si verum esset, & prae-

praenomen jurisconſulti noſtri inde poſſet reſtitui, & videretur hoc forte argumentum paupertatis admodum firmum, quod filiam militi gregario nuptum dare non dubitaverit. Sed conjecturam hanc non adeo probabilem eſſe, facile unusquisque intelligit.

§. CCVIII.

Reliquit SABINVS noſter opera praeſtantiſſima, inter quae *libri tres* IVRIS CIVILIS tantae admirationi fuerunt veteribus, ut non modo jurisconſulti, veluti ARISTO, *l. 6. D. de uſu & habit.* POMPONIVS, VLPIANVS & PAVLLVS eos commentariis illuſtrarint, ſed & plerique, qui ab eo tempore ad Hadrianum usque floruerunt, librorum Sabinianorum ordinem, a Jac. Gothofredo in *Quatuor fontibus juris civilis* inveſtigatum, in operibus ſuis ſint ſequuti *. Hub. Giphan. *Oeconom. jur. p.* 120. Quin hi ipſi ſunt libri, quos Arrian. *Diſſ. Epictet. IV,* 3. τὰς Μασυρίου νόμους, *Maſurii leges*; Perſius vero *Sat. V. v.* 90. *Maſuri rubricam* adpellant. Libri tres juris civilis ab eo ſcripti.

* Non potuit ſane poſteros, praeter Sabini auctoritatem, quidquam movere, ut ejus ordinem ſequerentur, quippe parum profecto concinnum. Oſtendit enim Jac. Gothofredus *in Sabinianor. libr. ſerie & continentibus. Theſaur. Jur. Civ. Tom. III. p.* 250. eum *primo libro* egiſſe de ſucceſſione teſtamentaria, adeoque de teſtamentis ordinandis, de heredum inſtitutionibus, & ſubſtitutionibus, hereditatis diviſione, adquiſitione & ſimilibus quaeſtionibus, quae *libris Pandect. XXVIII. & ſequ.* tractantur: *libro ſecundo* de bonorum poſſeſſio-

ſeſſionibus, de legatis tum generatim, tum de variis eorum ſpeciebus, de patria & dominica poteſtate, de contractibus, de nuptiis, dotibus, repudiis, de tutelis & delictis, denique de adquirendo rerum dominio, adquirenda amittendave poſſeſſione, ſolutionibus & donationibus: *libro tertio* & poſtremo de obligationibus contrahendis, de ſtipulationibus, novationibus, fidejuſſionibus, acceptilatione, de interdictis, actione ad exhibendum, ſervitutibus & rei vindicatione, & poſtremo de judiciis, jure publico, captivis & poſtliminio reverſis egit. Nulla hic reddi poteſt ordinis ratio, nullus in hac rerum juridicarum farragine materiarum nexus deprehenditur, & tamen haec materiarum ſeries placuit poſteris, puta Sabinianis, quibus merito adclames illud poetae: *O imitatores, ſeruum pecus!* H.

§. CCIX.

Reliqua ejus opera.

Ab A. Gellio *Noct. Attic. IIII*, 9. laudatur ejus *liber* de INDIGENIS, (vel potius, (quod ipſius loci inde adducti materia indicat,) DE INDIGITAMENTIS. Lipſ. *Elect. I*, 7.*) FASTORVM libros laudat Macrob. *Saturn. I*, 4. ut & libros MEMORIALIUM vel MEMORABILIVM, opus hiſtoricum, Gellius *Noct. Attic. IV*, 20. *V*, 6. *VI*, 7. Macrob. *Saturn. III*, 6. & Paullus *l.* 144. *D. de verb. ſignif.* ** Scripſit & quaedam AD EDICTVM VRBANVM, ut patet ex *l.* 18. *D. de operis libert.* *libros* ADSESSORIORVM ~~*l.* 12. *D.*~~ *de pact.* *l.* 5. §. 8. *D. de injur.* AD VITELLIVM, *l.* 45. *D. de legat. III.* denique RESPONSA, *l.* 4. *pr. D. ad leg. Rhod. de jactu.* Plura tanti ingenii monimenta non reperio. Quem enim

Gell.

Gell. *Noct. Attic.* XI, 18. memorat, librum de FVRTIS, eum non tam ſingulare opus, quam titulum librorum juris civilis fuiſſe, arbitramur.

* INDIGITAMENTA erant βιβλία ἱερατικά, libri ſacri, quibus Deorum nomina & ſacrorum ritus veluti in indice comprehendebantur. Hujusmodi libros & alii ſcripſerunt, veluti GRANIVS FLACCVS JCtus, Julio Caeſari σύγχρονος, de quo ſupra (§. XVII.) plura diximus. Ejus enim *indigitamenta* laudat Cenſorin. *de die natali Cap. III.* ex quibus permulta *in librum III. adverſ. gentes* retuliſſe Arnobium, obſervat Lud. Carrio *Emendat. I*, 4. H.

** De Inſcriptione hujus libri, conſule Gronovium *in praefat. ad Gellium.* Proba eſt lectio, *Memorialium*, ſi quid video, quam & Paullus, & Macrobius, ſervant. R.

§. CCX.

v. Brenckm. vitae XVI JCtorum.

Eorumdem temporum, at diverſae ſectae, fuit M. COCCEIVS NERVA *; quem Labeonis fuiſſe auditorem diſſenſionesque auxiſſe, teſtatur Pomponius *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* Tiberio fuit familiariſſimus, quocum ſolus fere Senatorum ſeptem fere annos familiariſſime vixit in Campania. Tacit. *Annal. IV*, 58. *VI*, 26. Functus eſt aquarum curatione, Frontin. *de Aquaeduct. Art. CII. pag.* 183. *Edit. Polen.* & conſul fuit anno ab V. C. DCCLXXV. collega C. Vibio Rufino. Gruter. *Inſcript. p. CLXXXVII*, 13. *p. DCII*, 4. Anno demum DCCLXXXVI. vitam inedia finiit, tanta animi obſtinatione, ut ne a Tiberio quidem

M. Cocceius Nerva JCtus, Labeonis auditor.

v. Winkler de aquarum curatione.

ſe a

ſe a propoſito revocari pateretur. Tacit. *Annal. VI*, 26. Reliquiſſe eum quaedam ingenii monimenta, ſatis conſtat: *l.* 2. §. 28. *D. ne quid in loc. publ.* quamquam ne inſcriptio quidem librorum hodie nota eſt.

* Ut tot Nervae, cum in univerſa hiſtoria Romana, tum in hiſtoria juris, celebrati recte diſtinguantur: eos in ſchemate quodam hic lectoribus ob oculos ponere juvabit.

M. COCCEIVS NERVA.

M. COCCEIVS M. F. NERVA. Golz. *Faſt. p.* 206. Conſul anno 718. cum L. Gellio Poplicola. ab Appiano perperam L. Coccejus vocatus.

M. COCCEIVS M. F. M. N. NERVA JCtus noſter, Coſ. anno 775. vitam anno 786. inedia finivit.

M. COCCEIVS M. F. M. N. M. P. NERVA ipſe quoque JCtus, qui de uſucapionibus ſcripſit, Conſul ſuffectus anno ab V. C. 793. — SERGIA LAENATISA PLAVTILLA mater Imp. Nervae Caeſ. Aug. memoratur in lapide apud Spon. *Miſcell. erud. antiqu. p.* 268.

Imp. NERVA CAES. AVG. GERMANICVS caeſo Domitiano ad imperium pervenit anno ab V. C. 849. deceſſit, adoptato M. Ulpio Trajano anno 851. VI. Kal. Febr. H.

§. CCXI.

§. CCXI.

Qui Tiberio ſucceſſit, C. CALIGVLA, nihil fere, praeter externam ſpeciem, humani habuit: neque monſtro illi & dedecori humani generis quidquam debet jurisprudentia. Tentaverat, revocato more comitiorum ſuffragia reddere populo, Sueton. *Calig. Cap. XVI.* immo reddiderat, mox erepturus: Dio Caſſ. *Lib. LIX. p. 647. & 753. Ed. Steph.* ſed jurisconſultis infenſiſſimus, non modo C. Caſſio Longino ſtruxit inſidias, Caſſium cavere ſortibus Antianis juſſus, Sueton. *Calig. Cap. LVII.* Dio Caſſ. *Lib. LIX. extr.* verum etiam toti jurisperitorum ordini exitium minatus eſt, ſi recte intelligimus verba Suetonii *in vita Cap. XXXIV. De juris quoque conſultis, quaſi ſcientiae eorum omnem uſum aboliturus, ſaepe jactavit, ſe mehercle effecturum, ne quid reſpondere poſſint praeter eum.* *

Status juris ſub C. Caligula Caeſare.

* Vexatiſſimus locus, & a criticis non minus, quam librariis male habitus. Alii omitti jubent verba: *praeter eum*, alii legi jubent *praeter aequum*, alii *praeter eccum*, alii *praeterea*, alii *praeter verum*, alii *praeter Deum*, alii *praeter: Te reum?* nullo fere ſenſu. Qui viros doctos ad hunc locum legerit, affatim ineptiarum reperiet. Nobis adhuc placet Joſ. Scaligeri interpretatio adlata a Caſaubono: *In Caligula lege indubitate:* Ne quis reſpondere poſſit, praeter eum. *Vox tyrannica, ſed ſatis acuta: ſe ſublaturum juriſconſultos, ita ut ipſius voluntas ſit pro jure: nemoque ſuperſit, qui conſulatur, praeter eum, hoc eſt, Caligulam. Quemadmodum enim in animo habebat Caligula omnia exemplaria Liviana & Virgiliana abolere: ita etiam omnes juriſconſultos, ut nemo ſupereſſet,*

qui

qui de jure consuli & respondere posset, praeter eum, nempe Caligulam. Propterea subjicit Suetonius, quasi scientiae eorum omnem usum aboliturus. H.

§. CCXII.

Cur nusquam ejus in jure fiat mentio?

Enimvero & breve fuit Caji istius imperium, nec illi tantum ocii fuit in quotidiana ingluvie, ut de ulla re seria cogitaret. Praeterea acta illius omnia rescidit ejus successor Claudius, teste Suet. *in Claud. Cap. XI.* adeoque si quid forte constituerit novi, id postea ratum non fuit. Et hinc facile reddideris rationem, cur in universo jure nostro nihil omnino, quod Caligulae debeat originem, usquam occurrat. *

v. Wolte diss. de abolit. memoriae, Lips.

* Si enim acta rescinderentur alicujus tyranni, plerumque simul ejus memoria damnabatur, & tunc omnia, quae vel a damnato habebant nomen, vel ad conservandam ejus memoriam pertinebant, solebant aboleri. Detrahebantur ergo eorum statuae, & vel conflabantur, vel revellebantur, vel capite saltim truncabantur. Hinc Juvenal. *Sat. X. v.* 62.

Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens
Sejanus, deinde ex facie toto orbe secunda
Fiunt urceoli, pelves, sartago, patellae.

Exempla passim exstant apud Tacit. *Hist. III,* 13. Herodian. *Hist. I,* 14. *VII,* 7. *VIII,* 5. Jul. Capitolin. *Maximin. Cap. XXIII. Gordian. Cap. IX.* Euseb. *Hist. Eccl. VIII,* 13. Lactant. *de mortib. persequ. Cap. XLII.* de quo more pluribus egerunt Just. Lips. *Excurs. ad Tacit. Annal. Lib. VI.* Rad. Forner. *Quotid. II,* 17. & 18. Sed & reliquae imagines & picturae damnati memoriam conservaturae corrumpebantur, Herodian. *Hist. VII,* 2. adeo, ut ne cusi quidem ab illis numi

valorem

valorem suum retinerent. Arrian. *Diss. Epictet. Cap. V.* Quare non mirum, si tam diri monstri nec leges, nec SCta, nec ulla alia instituta rata fuerint. H.

§. CCXIII.

Sub Claudio primum instituti Praetores fideicommissarii.

Multa contra nova reperit, multa emendavit non incallidus juris, nec pessimis principibus adnumerandus TI. CLAVDIVS CAESAR. Primo enim quaedam circa magistratus mutavit, & *jurisdictionem de fideicommissis, quotannis & tantum in urbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum atque etiam per provincias, potestatibus demandavit.* Sueton. *Claud. Cap. XXIII.* Et in urbe quidem de fideicommissis jus dicebant duo Praetores *, *l. 2. §. 32. D. de orig. jur.* (non unus, uti est in §. 1. *Inst. de fideic. hered.* siquidem unum Titus demum detraxit. *l. 2. §. 32. D. de Orig. jur.*) qui PRAETORES DE FIDEICOMMISS. vocantur apud Gruter. *Inscr. p. CCCLXXXXIII,* 6. In provinciis Claudius eam jurisdictionem Praesidibus in perpetuum delegarat. Ulpian. *Fragm. tit. XXV,* 12.

* Nec soli tamen. Ipse enim Ulpianus *ibid.* ait *Romae cognitionem* de fideicommissis *esse Consulum, aut Praetoris, qui fideicommissarius vocetur.* Quod recte interpretatus Cujacius *Obs. XXI,* 34. ostendit, Consules de majoribus, Praetorem de minoribus summis jus dixisse, eoque refert locum Ulpiani *l. 19. §. 1. D. jurisd.* Res ipsa certa est ex Quinctiliano *Inst. Orat. III,* 6. ubi ille: *Non debes,* inquit, *apud Praetorem petere fideicommissum, sed apud Consules. Major enim Praetoria cognitione summa est.* Add. Schulting. *Jurispr. vet. antejustin. p.* 662. H.

§. CCXIV.

Tutorum datio ab eo Coſſ. delegata.

Deinde ſatis notum eſt, eumdem Imperatorem ſanxiſſe, *ut pupillis extra ordinem * tutores a conſulibus darentur*. Sueton. *Claud. Cap. XXIII.* Quum enim antea ex lege Atilia in urbe tutores dediſſent Praetores cum majore parte tribunorum plebis, animadvertens Claudius, id minus diligenter fieri, eam curam delegavit Conſulibus, tutores in poſterum cum inquiſitione daturis. §.3. *Inſt. de Atil. tut.* Id quod adhuc Plinii ſecundi temporibus obtinuiſſe, ex *Libr. IX. Epiſt.* 13. intelligimus.

* Quidquid alicui magiſtratuum praeter munia ordinaria, demandabatur, quum alias id ex lege vel more majorum ad eorum curationem non pertinet, id EXTRA ORDINEM, vel, ut alibi *in Claud. Cap. XIV.* loquitur Suetonius, EXTRA HONOREM dari peragique dicebatur. Sic provincia aliquando dabatur, *extra ordinem.* Sueton. *Jul. Cap. IX.* bellum alicui decernebatur *extra ordinem.* Id. *Aug. Cap. III.* itemque judicia. Sueton. *Veſp. Cap. X.* animalia rariora advecta publicabantur *extra ordinem.* Sueton. *Aug. Cap. XLIII.* artium magiſtri, ſi quando etiam horis non conſuetis differerent, id *extra ordinem* facere dicebantur. Suet. *Tib. XXXII.* Add. Idem *Claud. VI.* Hinc & Coſſ. extra ordinem data eſt poteſtas tutores dandi, quod id alias ad Coſſ. non pertineret. H.

§. CCXV.

SC. Claudianum de ſexagenario.

Permulta porro ſub Claudio SCtis conſtituta ſunt, quorum pleraque, quia in ejus inciderunt conſulatus, ab ipſo CLAVDIANO-

RVM

RVM nomen acceperunt.* De iis ex instituto egit Petr. Faber *Semestr. I*, 25. In eo numero est SC. CLAVDIANVM, quo SCto Perniciano obrogatum, teste Sueton. *Claud. Cap. XXIII.* cautumque est, ut, qui major sexaginta annis minorem quinquagenaria duxisset, perinde haberetur, ac si minor sexagenario duxisset uxorem. Ulpian. *Fragm. XVI*, 3. Id SC. illustravimus in *Comment. nostro ad Leg. Jul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap.* 3. §. 6. *p.* 162. rum nuptiis.

* Neque tamen omnia SCta *Claudiana* Claudio Imp. tribuenda sunt. *Claudianum* enim etiam vocatur edictum, ad legem Corneliam de falsis factum, *l.* 14. §. 2. *l.* 15. *pr. D. ad Leg. Corn. de fals.* quod tamen a Tiberio esse, eleganter demonstravit Petr. Faber *Semestr. I*, 25. *p.* 143. Aliud ejusdem nominis SC. memoratur in *rubr. tit. D. de SC. Silan. & Claud.* quod tamen non sub Claudio nostro, sed Nerone Imp. iterum & Calpurnio Pisone Coss. factum esse, & ideo *Pisonianum* quoque vocari in *l.* 8. *pr. D. eod.* ex Tacit. *Annal. XIII*, 32. discimus. H.

§. CCXVI.

Est & aliud SC. CLAVDIANVM, quod ad rem nauticam pertinuit, cujus varia capita passim occurrunt, veluti, *ut, si quis ex naufragio clavos, vel unum ex his abstulerit, omnium rerum nomine teneretur.* Ulpianus *l.* 3. §. 8. *D. de incend. ruin. naufr.* itemque, *ut negotiatoribus certa lucra proponerentur, suscepto damno, si quid per tempestates accidisset: ut naves mercaturae caussa fabricantibus magna commoda constituerentur pro conditione cujusque, civibus vacatio legis* SC. Claudianum de re nautica.

*Papiae Poppaeae**, *Latinis jus Quiritium*, *feminis jus quatuor liberorum.* Sueton. *Claud. Cap. XVIII. & XIX.* Ulpian. *Frag. III.* 1. *&* 6. *l.* 3. *D. de vacat. & excus. mun. l.* 5. §. 3. *D. de jur. immunit.*

* Neque tamen eo privilegio fruebantur Senatores navem fabricantes, *quod nec habere illis navem ex lege Julia repetundarum liceret. l.* 3. *D. de vacat. & excus. mun.* At multo ante legem Juliam repetundarum lege publica prohibitum fuerat Senatoribus, quo minus navem aedificarent. Nam jam anno V. C. DXXXV. P. Cornelio & Ti. Sempronio Coss. Q. Claudius, tribunus pl. suasore legis C. Flaminio ad plebem tulerat, *ne quis Senator, quive Senatoris pater fuisset, maritimam navem, quae plus, quam trecentarum amphorarum esset, haberet.* Id enim satis habitum ad fructus ex agris vectandos, quaestus omnes patribus indecorus visus. Rem per summam contentionem actam memoriae prodidit Livius *Lib. XXI. Cap.* 63. Et ad hanc legem respicere videtur Cicero *in Verr. V*, 18. *Noli metuere, Hortensi, ne quaeram qui licuerit aedificare navem Senatori? Antiquae sunt istae leges, & mortuae, quemadmodum tu soles dicere, quae vetant.* Sed antiquam illam & mortuam legem in vitam veluti revocavit lex Julia repetundarum. H.

§. CCXVII.

SCta Claudiana de tutela mulierum & feminis servili a-

†) potius: quo tutela mulierum efficacius sustinebatur.

Porro nota est LEX CLAVDIA, id est, ut ego interpretor, SC. CLAVDIANVM, quo *tutela mulierum legitima sustinebatur.*†) Ulpian. *Fragm. XI*, 8. de quo nos plura in *Comment. ad Leg. Jul. & Pap. Popp. II*, 11, 3. *p.* 237. Denique celeberrimum etiam fuit SC. CLAV-

CLAVDIANVM de muliere servi alieni amore bacchante, a domino servi in servitutem vindicanda *, quod Justinianus sustulit. §. 1. *Inst. de success. subl. l. un. C. de SC. Claud. toll.* Vid. Ulpian. *Fragm XI*, 11. & Tertullian. *ad uxor. II*, 8. Conditum illud est anno V. C. DCCCV. Tacit. *Annal. XII*, 53. Cur vero illud Vespasiano tribuatur a Suetonio *Vespas. Cap. XI.* disquirit Petr. Faber *Semestr. I*, 25. ** more bacchantibus.

* Sunt, qui putant, hoc SC. prospexisse tantum dominis, ne in servis suis, alieno amori operam dantibus, detrimentum paterentur; honestatem vero mulierum parum curasse Claudium, quoniam hae, permittente servi domino, impune cum ipso concumbere potuerint. Est haec sententia Gothofredi *in Commentar. ad leg.* 1. *Cod. Theod. ad SC. Claudian.* quam amplectitur quoque Georg. d'Arnaud *Var. Conject. lib.* 1. *c.* 20. Et, tam Taciti locus, quam Theophil. *in Instit.* imo etiam Paullus *l. c.* opinioni favere videntur. Sed tu vide ea, quae notat elegantissimus vir, Schultingius, ad Paullum *pag.* 306. *Jurisprud. Antejust.* R.

** Existimat enim vir doctissimus, Vespasianum hujus SCti auctorem esse, sed consulem sub Claudio, non principem, ac proinde illud recte & Claudio & Vespasiano adscribi posse. Enimvero quum Suetonius eam sanctionem Vespasiano non tamquam privato, sed tamquam principi tribuere videatur: plerique hoc jus sub Claudio constitutum a Vespasiano in usum revocatum esse contendunt. Et sane non raro auctores rem & jus, ante jam ab aliis constitutum, ei solent tribuere, qui obsoletum renovavit, ut pluribus exemplis probavit Frid. Brummer. *de lege Cincia Cap. VII.* Ceterum *hujus relationis repertor* sub Claudio fuerat libertus famosissimus, Pallas, cui ideo Senatus praetoria insignia & centies quinquagies sestertium de-

decrevit, fixo aere SC. quo libertinus sestertii ter millies possessor antiquae parcimoniae laudibus cumulabatur. Tacit. *Annal. XII*, 53. Exstat & hodie fragmentum SCti, quod pro merito exagitant Plin. major *Hist. Nat. XXXV. cap. penult.* & Plin. minor *Lib. VII. Epist.* 29. & *Lib. VIII. Epist.* 6. H.

§. CCXVIII.

SCta Largianum aliaque sub Claudio facta.

Alia fuerunt SCta, quae tametsi Claudio imperante condita sint, nomen tamen ab eo non adsciverunt. Sic primo statim imperii anno, Claudio II. & L. Licinio Caecina Largo Coss. A. V. DCCXCV. factum est SC. LARGIANVM, quo cautum, *ut liberi manumissoris, non nominatim exheredes scripti, extraneis heredibus in bonis Latinorum praeferrentur. l. un. pr. &* §. 12. *C. de Lat. lib. toll.* Sic & Vellejo Rufo & Osterio Scapula, Coss. suffectis, id est, anno ab V. C. DCCXCVIII. factum SC. de adsignandis libertis, cujus ipsa verba legitima supersunt *l.* 1. *pr. D. de adsign. libert.* Duo porro SCta de aedificiis negotiationis caussa non diruendis integra exstant apud Jul. Capacium *Hist. Neapol. II*, 9. & Reines. *Inscr. Class. VII*, 11. quorum alterum Cn. Hosidio Geta & L. Vagellio Coss. suffectis, anno ab V. C. DCCXCIX. alterum decennio post sub Nerone conditum est, ex quo verba quaedam recitantur a Paullo *l.* 52. *D. de contrah. emt.*

§. CCXIX.

SC. Macedonianum.

Sed celeberrimum omnium est SC. MACEDONIANVM, Claudianis temporibus factum*

factum * anno ab V. C. DCCC. Tacit. *Annal.* *XI*, 13. Claudius *lege lata*, (ita hic SC. vocatur, uti supra §. CCXVII. *lex Claudia*) *saevitiam creditorum coërcuit, ne in mortem parentum pecunias filiisfamilias foenori darent.* Nomen hoc SC. tulit non ab auctore, sed a Macedone, filiofamilias, *qui inter ceteras sceleris caussas, quas ei natura administrabat, etiam aes alienum adhibuerat:* eoque cautum est, *ut ne foeneratoribus, qui pecuniam filiofam. credidissent, etiam post mortem patris actio petitioque daretur.* *l.* 1. *pr. D. de SC. Macedon.* Theophil. *Paraphr.* §. 7. *Inst. quod cum eo, qui in al. pot. est, negot. gest. ess. dic.*

* Hoc quoque SC. Vespasiano attribuit Sueton. *in Vespas. Cap. XI. Auctor Senatui fuit, decernendi, ne filiorum familias foeneratoribus exigendi crediti jus umquam esset, hoc est, ne post patrum quidem mortem.* Sed potest Vespasianus adhuc Senator sub Claudio auctor fuisse Senatui, ut improborum foeneratorum incertis nominibus credentium rapacitatem coërceret. Potest etiam jus, diris Neronis temporibus obsoletum, in usum revocasse. Quae enim legum vincula non perfringit foeneratorum audacia? Sane & post Vespasiani tempora, legem, licet vix restitutam, violare ausos esse homines improbos, colligi potest ex verbis Juvenalis *Sat. III. v.* 43.

Funus promittere patris
Nec volo, nec possum. H.

§. CCXX.

Quaedam porro CLAVDIVS, decessorum exemplo, etiam EDICTIS & RESCRIPTIS constituit. Ita enim sanxit, *ut exposita a dominis* Quaedam Claudius edictis

constituit. *minis mancipia aegra & adfecta libera essent, nec redirent in ditionem domini, si convaluissent. Quod si quis necare mallet, quam exponere, caedis crimine teneretur.* Sueton. *Claud. Cap. XXV.** Itemque, *ut curatoris auctoritas in adrogationibus intercederet.*** *l.* 8. *D. de adopt.* nec non, *ut bonis paternis a fisco propter debita occupatis, peculium filiifam. profectitium separaretur. l.* 3. §.4. *D. de minor.* Porro, *ut, si per quaestionem numariam praejudicium statui videatur fieri, quaestio cessaret: l.* 4. §. 1. *D. ne de statu defunct.* denique, *ne feminae pro viris intercederent. l.* 2. *pr. D. ad SC. Vellej.*

* Mentio fit hujus Edicti *l. un.* §. 3. *Cod. de Latin. libert. toll.* & *l.* 2. *D. qui sine manumiss.* Huc pertinet Vegetius *praefat. art. veterin.* ubi scribit; *praesertim cum mancipia, quorum plebeja curatio non putatur, saepe vilioris pretii, quam equi venduntur, aut muli.* Inde facile colligi potest, cur gravi laborantes infirmitate servos, domini exponere maluerint. Ad edicta Claudii, quae Petr. Faber collegit, aliud adjecit Georg. d'Arnaud *diss. de his, qui pretii participand. causs. c.* 7. *de iis, qui pretium participaverint, libertate multandis*, ex *lege ult D. quibus ad libert. proclam. non licet.* R.

** Observat hoc Modestinus, *d. l.* 8. Nimirum ante Claudii tempora homines puberes, quamvis minorennes, recte se adrogandos dabant suo arbitrio, neque opus erat consensu curatorum, quia curator potissimum rei dabatur, adrogatio vero ad personam potius, quam ad ejus res pertinere videbatur. Attamen quum adrogatio simul esset modus adquirendi universalis, adeo ut & liberi, & bona omnia cum adrogato in potestatem ac dominium adrogatoris transirent: *pr.* & §. 1. *Inst. de adquis.*

adquis. per adrogat. l. 11. §. 2. *D. de bon. possess. sec. tab. l.* 15. *D. de adopt.* ipsa juris analogia id exigere videbatur Claudio, ut curatoris accederet consensus, vel, uti Modestinus loquitur, *auctoritas.* H.

§. CCXXI.

Status juris sub Nerone.

Progredimur jam ad NERONEM CLAVDIVM CAESAREM, qui sicuti primo quinquennio humanissimi principis exemplum praebuerat, ita procedente tempore tam sui factus est dissimilis, ut in generis humani exitium natus videretur. De novis quibusdam ejus institutis Sueton. *Neron. Cap. XVII. Adversus falsarios,* inquit, *tum primum repertum, ne tabulae, nisi pertusae, ac ter lino per foramina trajecto, obsignarentur. Cautum, ut in testamentis primae duae cerae, testatorum modo nomine inscripto, vacuae signaturis ostenderentur: ac ne quis alieni testamenti scriptor legatum sibi adscriberet. Item, ut litigatores pro patrociniis certam justamque mercedem, pro subselliis nullam omnino darent, praebente aerario gratuita: utque rerum actu ab aerario caussae ad forum ac recuperatores transferrentur: & ut omnes adpellationes a judicibus ad Senatum fierent.* *

* De tabulas signandi modo litem inter Salmasium & Des. Heraldum intercessisse, nemo ignorat. Prior praeter ea, quae ea de re ad jus Atticum disseruit, singularem edidit diatriben *de modo subscribendi & signandi testamenta, & de veterum & hodiernorum sigillorum differentia, contra Desid. Heraldum. Lugd. Batav. MDCLIII.* 8. Inprimis notandum, Neronem noluisse, ut primum statim

τετράδιον, ſeu prima cera, nomen heredis contineret, quum antea moris fuiſſet, ut primae ſtatim cerae linea prima teſtatoris; altera nomen heredis contineret. Unde Horat. *Lib. II. Sat.* 5. *v.* 53.

Quid prima ſecundo
Cera velit verſu, ſolus, multisne coheres.

id eſt, quis heres ſit inſtitutus. Acron & Porphyrio *ad h. l.* Quae de certa juſtaque mercede advocatorum a Nerone conſtituta eſſe dicuntur, potius Tiberio ſunt tribuenda. Is enim *capiendis pecuniis poſuit modum, usque ad dena ſeſtertia,* Tacit. *Annal. XI*, 7. quum contra Nero legis Cinciae ſanctione in uſum revocata, conſtituerit, *ne quis ad cauſſam orandam mercede aut donis emeretur.* Idem *Annal. XIII*, 5. Memoria ergo hic lapſum Suetonium, ex inſtituto oſtendit Brummer. *de lege Cinc. Cap. IV. & V.* ejusque ſententiae ſubſcripſit Jo. Ge. Graev. *ad Sueton. Ner. Cap. XVII.* De pecunia pro ſubſelliis exigi ſolita, hodie omnia ignota ſunt: reliqua notiſſima. De adpellationibus ad Senatum magis perſpicue Tacit. *Annal. XIV*, 28. *Auxitque patrum honorem, ſtatuendo, ut, qui a privatis judicibus ad Senatum provocaſſent, ejusdem pecuniae periculum facerent, cujus ii, qui Imperatorem adpellavere. Nam antea vacuum id, ſolutumque poena fuerat.* Licebat ergo adpellare Senatum, ſed ita, ut certa pecunia ab adpellante deponeretur, quam amitteret, ſi in lite ſuccubuiſſet. H.

§. CCXXII.

SCta tamen, quibus haec conſtituta, pleraque ad alia tempora pertinent.

Quae his verbis deſcribit Suetonius, jura nova, ea jura pleraque SCtis videntur invecta. Quae enim de tabulis certo modo ſignandis refert, ea *ab ampliſſimo ordine decreta eſſe*, docet Paull. *Rec. Sent. V*, 25, 6.* quamvis id SC. ad Tiberii tempora referendum putet Petr. Faber *Semeſtr. I*, 25. Certius eſt, alte-

alteram ſanctionem, ne quis ipſe ſibi legatum adſcriberet, ſub Tiberio prodiiſſe. Eſt enim illa ex SC. LIBONIANO, de quo jam ſupra diximus. (§. CCI.) Quum ergo & tertium Suetonii ἁμάρτημα μνημονικὸν de certa mercede advocatorum paullo ante obſervavimus (§. CCXXI. *) ex illo loco nos non adeo multum proficere poſſe, facile intelligimus.

* Paullus quidem hoc SC. non ad tabulas teſtamentorum, ſed ad *tabulas, quae publici privatique contractus ſcripturam continent*, refert. Sed nec Suetonius in ſpecie teſtamentorum, ſed generatim tabularum meminit. Itaque non opus eſt, ut ſub contractuum vocabulo & teſtamenta intelligamus, uti jubet Salmaſ. *de modo uſur. Cap. XI.* ſiquidem eam vocabuli notionem jura non admittunt, *l. 20. D. de verbor. ſign.* ſed probabilius eſt SC. generatim hunc modum praeſcripſiſſe, in omnibus tabulis ſive ſuper negotiis inter vivos, ſive ſuper ultimis voluntatibus conficerentur, obſervandum. Guil. Goeſ. Not. *ad Sueton. ibid: Suetonius*, inquit, *de teſtamentis*, (immo generatim de tabulis) *Paullus de contractibus loquitur: veruntamen quin uno eodemque SCto de his cautum ſit, non ambigo: ut uni quod deeſt auctori, ex altero ſit ſupplendum.* H.

§. CCXXIII.

Magis certum eſt ſub Nerone conditum eſſe SC. CALVITIANVM, vel, uti Perizon. *de lege Vocon. p. 63.* legendum exiſtimat, CALVISIANVM, cujus de auctore annoque natali omnia incerta ſunt.* Eo cautum, *ut, quae quinquagenaria major, minori ſexagenario nupſe-* SC. Calvitianũ vel Calviſianum.

nupserit, quique minor sexagenario, majorem quinquagenaria duxerit, iis impar illud matrimonium ad accipiendas hereditates dotesque legatas non proficeret, sed dos, mortua muliere, caduca fieret. Ulpian. *Fragm. XVI*, 3. Quae ad illustrandum hoc SC pertinent, jam occupavimus in *Comment. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II*, 3. *p.* 163.

* Probabilius est, hoc SC. CALVISIANVM dictum esse, quam quod *Calvitianum* adpellatum sit, quia noti Calvisii, Calvitii vix in Romanorum scriptoribus ac monimentis occurrunt. Et sane sub Nerone reperio *Calvisium*, Agrippinae accusatorem apud Tacit. *Annal. XIII*, 19. paullo post relegatum a Nerone, teste eodem, *ibid. Cap. XXII.* & denique restitutum ex decreto Caesaris. Tac. *Annal. XIV*, 12. Sed hunc honores gessisse, ut ab eo SC. hoc nomen habere potuerit, non reperio. Sane anno ab V. C. DCCL. in *Fastis* celebrantur C. Calvisius Sabinus, & L. Passienus Rufus. Monim. Ancyran. *tab.* 3. apud Gronov. *in memor. Cosson. p.* 132. Viginti & novem annis post, anno DCCLXXIX. consulatus honore fulsit C. Calvisius cum Cn. Cornelio Lentulo Getulico. Tacit. *Annal. IV*, 46. ex quorum sane liberis vel nepotibus aliquis sub Nerone inter Coss. suffectos esse potuit, immo revera fuit. *P.* enim *Calvisius* Cos. anno DCCCXIII. laudatur apud Grut. *Inscript. p. LXIV*, 9. H.

§. CCXXIV.

SC. Memmianum & Pisonianum vel Neronianum.

V. Vertrañ. Maurus de jure trium liberorum

Certioris aetatis est SC. Memmianum, C. Memmio Regulo & Virginio Rufo Coss. factum anno V. C. DCCCXVI. quo cautum, *ne simulata adoptio in ulla parte muneris publici juvaret, & ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset.* * *l.* 51. §. 1. *D. de legat. II. l.* 76. *D. de*

condit.

condit. & demonstr. Tacit. *Annal. XV*, 19. Quam sanctionem illustravi in *Comment. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II*, p. 204. De PISONIANO quoque, quod ad illustrandum Silanianum factum, jam supra diximus. (§. CCXV. *) Eo cautum fuerat, *ut, si quis a suis servis interfectus esset, ii quoque, qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter servos supplicia penderent:* Tacit. *Annal. XIII*, 32. *l.* 3. §. 16. *D. de SC. Silan. & Claud.* itemque, *ut, si servus obnoxius poenae venisset, quandocumque in eum animadverti oporteret, venditor pretium praestaret. l.* 8. *pr. D. eod.* Denique *ut occisa uxore etiam de familia viri quaestio haberetur, idemque & juxta uxoris familiam observaretur, si vir diceretur occisus.* Paull. *Recept. Sent. III*, 5, 5. ubi hoc SC. NERONIANVM adpellatur.

* Postquam Romani certa nuptiarum ac foecunditatis praemia, itemque poenas caelibatus orbitatisque statuerant: saepe orbi adoptionibus has leges eludere solebant. Quam fraudem legibus factam jam pridem graviter notaverat P. Scipio, de quo Gellius *Noct. Attic. V*, 19. *Animadvertimus in oratione P. Scipionis, quam Censor habuit ad populum de moribus, inter ea, quae reprehendebat, quod contra majorum instituta fierent, id etiam eum culpavisse, quod filius adoptivus patri adoptatori inter praemia patrum prodesset.* Sed non videtur censorum severitas par fuisse abolendae huic fraudi, nec alia ex eo tempore lex prodiisse, qua illa coërceretur. Saltim de Neronis temporibus Tacit. *Annal. XV*, 19. *Percrebuerat*, inquit, *ea tempestate pravissimus mos, quum propinquis comitiis, aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios,* prae-

praeturasque & provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptaverant. De quo quum magna cum invidia conquererentur ii, qui, quum liberorum parentes essent, orbis posthabebantur: factum hoc est SC. ad quod saepius remittimur in jure nostro. Vid. Vertran. Maur. *de jure liberor. Cap. XLIII.* H.

§. CCXXV.

SCta Turpillianũ & Volusianum.

Sed & SC. TVRPILLIANVM *de abolitionibus & tergiversationibus in judiciis publicis*, de quo *l.* 1. 2. *&* 7. *D. & l.* 1. *C. ad SC. Turpill. l.* 3. §. *ult. D. de praevaricat.* iisdem temporibus factum est, anno ab V. C. DCCCXIV. C. Caesonio Paeto & C. Petronio Turpilliano Coss. Denique VOLVSIANVM factum anno DCCCIX. Q. Volusio Saturnino & P. Cornelio Scipione Coss. * quorum mentio fit apud Tacit. *Annal. XIII*, 25. Reines. *Inscript. VII*, 11. *p.* 476. Gruter. *p. IX*, 4. de aedificiis negotiationis caussa non diruendis, marmoribusque non detrahendis, integrum exstat in marmore apud Capacium & Reinesium, (§. CCXVIII.) ex eoque verba quaedam laudantur *l.* 52. *D. de contr. emt.*

* Quumque circa ea tempora vix alius Volusius Consul notus sit: vix dubitandum videtur, quin ejusdem aetatis sit, ab eodemque Q. Volusio Saturnino Cos. nomen acceperit SC. VOLVSIANVM alterum, quo cautum fuerat, *ut, qui improbe in alienam litem coiissent, ea lege, ut quod inde in rem alicujus redactum esset, inter eos communicaretur, lege Julia de vi privata tenerentur. l.* 6. *D. ad leg. Jul. de vi priv.* Id SC. quo tempore factum sit, ignorare se, fatetur Ant. Augustin. *de Nomin. propr. Pandect. Cap. IV. p.* 330. H.

§. CCXXVI.

SC. Trebellianum.

Neque tamen ullum est SC. ejus temporis celebrius TREBELLIANO, quod L. Annaeo Seneca & Trebellio Maximo Coss. suffectis, id est, anno ab V. C. DCCCXIV. die VIII. Kal. Sept. factum esse novimus.* *§. 4. Inst. de fideicomm. hered. l. 1. §. 1. D. ad SC. Trebell.* Nec minus ex ipsis *Pandectis* atque *Institutionibus* notum est, eo SC. decrevisse amplissimum ordinem, *ut actiones, quae in heredem heredibusve dari soleant, eae neque in eos, neque his darentur, qui fideicommissum, sicuti rogati essent, restituissent: sed his & in eos, quibus ex testamento fideicommissum restitutum fuisset, quo magis in reliquum confirmarentur supremae defunctorum voluntates. l. 1. §. 2. D. ad SC. Trebell.*

Berger de quarta Trebellianica.

* Equidem Senecam Cons. fuisse, negat Ausonius *in gratiar. act. Cap.* 13. sed ideo, uti observavit Vinetus, quod non fuisset Cos. ordinarius. Alioquin enim hodie satis certum est, consulatum ejus incidere in annum ab V. C. DCCCXIV. Lips. *Vit. Senecae Cap. IV.* Ceterum SC. hoc dictum initio esse *Annaeanum*, & Seneca demum capitis damnato, ob damnatam simul ejus memoriam, *Trebelliani* nomen adsumsisse, suspicatur Theod. Marcil. *ad* §. 4. *Inst. de fideic. hered.* Sed conjectura ea parum probabilis est, partim quod nusquam hoc SC. Annaeanum dictum esse, comperio, partim, quod non semper SCta a Consule majore, sed ab eo potissimum, qui ad Senatum retulerat, denominabantur. H.

§. CCXXVII.

JCti sub Caj. Claudio & Ne-

Ut jam porro & ad IVRISCONSVLTOS, qui a Tiberii excessu ad Neronis interitum floru-

rone. Sempronius Proculus. floruerunt, progrediamur: inter eos ſibi primum merito locum vindicat SEMPRONIVS PROCVLVS *, quem Nervae ſucceſſiſſe maximaeque fuiſſe auctoritatis, & plurimum potuiſſe, refert Pomponius, *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* addens, ab eo Labeonis familiam PROCVLEIANORVM nomen adſumſiſſe, quod poſt annum ab V. C. DCCLXXXVI. quo vivere Nerva deſiit, factum eſſe oportet. Scripſerat EPISTOLARVM *libros* non octo, quot in Indice Florentino memorantur, ſed multo plures, quum ex *undecimo* quoque nonnulla decerpta videamus *l.* 69. *D. de contrah. emt. l.* 12. *D. praeſcript. verb. l.* 17. *D. de pact. dotal.* nec non NOTAS AD LABEONEM, quibus procul dubio doctrinas doctoris ſui ab adverſariorum ſtricturis vindicavit. *l.* 10. §. 1. *D. de negot. geſt. l.* 69. *D. de condit. & dem.*

* Sunt qui PROCVLVM noſtrum ex gente *Julia* fuiſſe exiſtimant, ob marmor in ruderibus aedium Proculi cujusdam repertum, quod tamen Reineſ. *Inſcr. VI*, 122. *p.* 459. non ad hunc juriſconſultum noſtrum, ſed ad *L. Acadium Proculum*, pertinere cenſet, eaque occaſione noſtrum ex gente *Licinia* fuiſſe ſibi videri, docet. At veroſimilius eſt, eum nec *Licinium*, nec *Julium*, ſed SEMPRONIVM vocatum. Id enim nomen ei diſerte tribuitur *l.* 47. *D. de legat. II.* Grot. *de vit. JC. II*, 2, 1. Ever. Otto *praefat. Theſaur. Jur. Tom. I.* Et aliunde conſtat, *Proculorum* cognomine uſos eſſe Sempronios. Gruter. *Inſcr. p. DLX*, 9. De aetate etiam Proculi non eadem omnes ſentiunt. Haud levis ſane error eſt Perrenonii *Animadv. II*, 23. qui eum ſub Julio Caeſare floruiſſe exiſtimat. Nec minus errant, qui ad Proculum noſtrum

nostrum referunt, quae de Licinio Proculo, Praefecto praetorio sub Othone, passim narrat Tacit. *Histor. I*, 46. 82. 87. *II*, 39. 40. 44. 60. itemque, qui Martialem *Epigramm. I*, 71. de jurisconsulto nostro cecinisse putant:

Vade salutatum, pro me, liber: ire juberis
Ad PROCVLI *nitidos, officiose, Lares.*

Si enim Proculo, anno ab V. C. DCCLXXXVI. Nervae succedenti XXX. tantum annos tribuamus, (nec enim probabile est, prius eum ad tantam celebritatem pervenire potuisse, ut sectae caput haberetur,) sub Domitiano, sub quo Martialis scripsit, fuisset senex decrepitus, & alibi *Lib. XI. Epigr.* 37. *v.* 8. eum diserte vocat *C. Julium Proculum*, adeoque non magis noster est, quam qui a Tacito memoratur *Licinius Proculus*. Denique minime omnium ad nostrum pertinent rescripta Alexandri Imp. *l.* 9. *C. ad Leg. Jul. de adult.* & Gordiani, *l.* 7. *C. de accusat.* quamvis eum errorem erraverit Guido Panciroll. *Var. Lect. I*, 79, 10. H.

§. CCXXVIII.

Huic merito jungimus aequalem & aemulum, C. CASSIVM LONGINVM, Q. Aelii Tuberonis ex filia nepotem, Ser. Sulpicii pronepotem. (§. CXCI.) Consulem illum cum Quartino temporibus Tiberii fuisse observat Pomponius *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* sed Quartino L. Naevium Surdinum substituit Rupertus *in Pompon. Enchirid. p.* 443. *sequ.* quod hoc par Coss. occurrit in lapide apud Gruter. *Inscr. p. MLXXXVII*, 4.* Praefecerat eum Asiae C. Caligula Imp. mox occidi jusserat, sed frustra. (§. CCXI.) Sub Claudio Syriae praefuit, & ad Euphratem castra habuit. Tacit. *Annal.* C. Cassius Longinus.

Wagenstecheri diss. de Cassio Longino

XII, 11. eaque occasione illi & cum Judaeis fuit negotium. Joseph. *Antiqu. Jud. XX*, 1. Sub Nerone in Senatu liberrime dixit sententiam: Tacit. *Annal. XIII*, 41. at postremo suspectus principi saevissimo in Sardinia exsulavit. Tac. *Annal. XVI*, 7. & 9. Sueton. *Neron. Cap. XXXVII.* inde tamen postea a Vespasiano revocatus. *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* Menag. *Amoen. jur. Cap. XLIII. p.* 417.

* Pro Quartino Cos. quem in *Fastis* non reperiunt, alii rescribunt *Q. Haterius*, alii *Surdinus*. Nam C. Cassius Longinus & L. Naevius Surdinus Coss. laudantur apud Gruterum *Inscr. p. MLXXXVII*, 1. Sed quum notissimus sit *M. Vinicii* sub Tiberio consulatus, sub eoque Cos. suffectus fuerit *C. Cassius Longinus*, eique collega tribuatur *L. Naevius Surdinus*, quis, quaeso, dubitet, quin ex *Surdino* facile fingi potuerit *Quartinus*, maxime quum huc usque nondum probatum sit, Vinicios *Quartinorum* cognomen tulisse? Major sane lapidis Gruteriani, quam Pomponii hic merito est auctoritas. Ceterum M. Vinicii, adeoque & Cassii nostri, consulatum incidere in annum V. C. erae Varron. DCCLXXXIII. ann. Christi XXX. luculenter ostendit Henr. Dodwell. *in Annal. Vellejan.* §. *XXIX. p.* 703. *sequ. Edit. Burm.* H.

Ejus scripta & schola.

§. CCXXIX.

Reliquerat *libros X.* aut plures IVRIS CIVILIS, *l.* 70. *pr. D. de usufr.* NOTAS AD VITELLIVM, *l.* 12. §. 27. *D. de instruct. & instrum.* immo & AD VRSEIVM FEROCEM, *l.* 10. §. 5. *D. quib. mod. usufr. vel us. amitt.* * In Cassium deinde notarunt ARISTO, *l.* 17. §. 1. *D. de usufr.* & PRISCVS IAVOLENVS,

l. 28.

l. 28. §. 1. *D. de statulib.* At multo majorem sibi famam peperit propagatis ad posteritatem & magis magisque perpolitis Masurii Sabini, praeceptoris, principiis. Unde Masurium & Cassium conjungit Arrian. *Dissert. Epict. IV*, 3. Fuit enim *Scholae Cassianae princeps & parens*, uti vocatur a Plin. *Lib. VII. Epist.* 24. novamque adeo lucem Ateji Capitonis familiae intulit, quae inde CASSIANORVM nomen adscivit. *l.* 35. §. 3. *D. de mort. causs. don. l.* 18. *D. de furt.*

* Jo. Bertrandum & Eberlinum, qui CASSIVM ad VRSEIVM notasse scribunt, refellere non dubitarunt Guil. Grot. *in vit. JCtor. II*, 4. & Menag. *Amoen. jur. civ. Cap. XLIII. p.* 429. Ursejum potius ad Cassium notasse, existimantes. At neminem ignorare arbitramur, quid veteribus JCtis fuerit *notare apud Cassium.* Res eo redit, uter fuerit aetate prior. Prior vero sine dubio fuit *Ursejus Ferox*, cujus ex libris Cassium quaedam retulisse, testatur Ulpianus *l.* 1. §. 10. *D. quar. rer. act. non detur.* Quidni ad eumdem notas scribere potuerit? H.

§. CCXXX.

Obscurioris famae sunt ATILICINVS, & CASSIVS LONGINVS alter, cujus meminit Pomponius *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* ubi, eum equestris ordinis fuisse & ad praeturam pervenisse, scribit. ATILICINVS Proculo fuit aequalis, quippe quo cum litterarum commercium habuit. *l.* 17. *D. de pact. dotal.* Hinc & Proculi partibus eum fuisse addictum colligunt, maxime quum plerumque vel Proculo, vel Nervae, adsensus dicatur. *l.* 27. *pr.*

Atilicinus & Cassius Longinus junior.

D. de pact. l. 21. §. 9. D. de recept. arbitr. l. 5. §. 1. D. de servit. praed. rust. l. 17. D. de pecul. l. 7. pr. D. de condict. causs. dat. l. 45. §. 7. D. mandati. l. 19. D. de legat. III. l. 16. D. de liberat. leg. l. 49. pr. D. ad leg. Falcid. l. 4. §. 8. D. de doli mal. & met. except.

§. CCXXXI.

Nerva filius.

Vd. Strauch in vitis XVI Ictorum.

M. COCCEIVS NERVA, Marci illius, quem supra (§. CCX.) descripsimus, filius, Imp. Nervae pater, ingenii praecocissimi fuit, quippe qui XVII. annorum adolescens, aut non multo major, de jure responsitavit. * *l. 1. §. 3. D. de postul.* Ad hunc procul dubio referendum, quod Tacit. *Annal. XV*, 72. refert, Coccejum Nervam, Praetorem designatum tanti fuisse apud Neronem, ut supra triumphalem in foro imaginem apud palatium quoque ejus effigiem statui juberet. Libri ejus DE VSVCAPIONIBVS laudantur a Papiniano *l. 47. D. de adqu. vel amitt. possess.* Saepissime vero, dissimulato librorum titulo, citatur a Cajo, Pomponio, Venulejo, Ulpiano, Paullo, & quidem plerumque sub *Nervae filii* nomine. Proculejanum fuisse, & familia argumento est, & ex *l. 3. §. 17. D. de adqu. vel amitt. possess.* & *l. 2. §. 5. D. de his, qui . ot. infam.* colligitur.

Vd. l. 2. D. de or. iur.

* Quum adolescens non *respondisse*, sed *responsitasse* de jure dicatur Nerva *d. l.* Guil. Maranus & Mornacius suspicati sunt, *responsitare* minus esse, quam respondere, quos exinde Choartius & Dionys.

onyſ. Gothofredus ſunt ſequuti. Sed quis ignoravit, hoc naturae verborum frequentativorum refragari, quae notionem verbi augent potius & intendunt, quam minuunt? Merito ergo hunc virorum doctorum errorem notavit Menag. *Amoen. jur. civ. Cap. II. p.* 4. Sane & Antiſtium Labeonem *conſulentibus de jure publice* RESPONSITASSE, ait Gellius *Noct. Attic. XIII*, 10. Et Cicero *de Legib. I*, 4. *ſummos fuiſſe*, ait, *in civitate viros, qui jus interpretari populo &* RESPONSITARE *ſoliti ſint.* Eſt ergo reſponſitare potius frequenter & adſidue reſpondere, eoque verbo procul dubio uſus eſt Ulpianus, ut Nervam adhuc adoleſcentem jam frequentiſſime de jure reſpondiſſe oſtenderet. H.

§. CCXXXII.

Status juris Rom. ſub Galba, Othone & Vitellio.

Qui Neroni ſucceſſerunt, principes tragici ac veluti intercalares, GALBA, OTHO & VITELLIVS inter fluctus civiles perpetuos & in tanta imperii brevitate vix quidquam novi juris conſtituere potuerunt. * DE VITELLIO tamen hic non praetermittendum, quod memoriae prodidit Tacit. *Hiſtor. II*, 91. *funeſti ominis loco acceptum eſſe, quod, maximum pontificatum adeptus, de caerimoniis publicis XV. Kal. Aug.* EDIXISSET, *antiquitus infauſto die Cremerenſi Allienſique cladibus.* Ex eo enim patet, Pontifices max. etiam ſub ſacerdotii ſui auſpicia edicta propoſuiſſe de ſacris & caerimoniis, (§. LXI. *) eumque vetuſtiſſimum morem ne his quidem temporibus exoleviſſe. Jac. Guther. *de jure Pontific. I*, 12. Jo. Andr. Boſ. *de pontif. max. Rom. IV*, 1.

* Idem Tacitus *Hiſt. II*, 62. refert, VITELLIVM

praemiſſo in urbem edicto, mathematicos omnes Italia expuliſſe, vel, uti Sueton. *Vitell. Cap. XIV.* rem refert, *ſanxiſſe, ut intra Kal. Octobres urbe Italiaque mathematici excederent*: aſtrologos vero proxima nocte aliud oppoſuiſſe edictum: BONVM FACTVM, *ut Vitellius Germanicus intra eumdem Kalendarum diem nusquam ne eſſet.* Verumne fuerit iſtud augurium, illudque comprobarit exitus, diſquirit Savil. *Not. ad Tacit. ibid.* Sane enim Vitellium non ante Octobrem, ſed die XXI. Decembr. interiiſſe, luculenter demonſtravit Anton. Pagius *Critic. Baron. ad ann. Chriſti 69. n. VIII. p. 62. ſequ. Tomo I.* H.

§. CCXXXIII.

Veſpaſianus multa jura conſtitutionibus invexit.

V. Kramer diss. de lege regia.

Stabilius fuit VESPASIANORVM imperium, qui proinde & plurima nova in jurisprudentiam invexerunt. Sane enim T. FLAVIVS VESPASIANVS, cui ad hoc faſtigium evecto Senatus omnem poteſtatem, qua olim Auguſtus, Tiberius & Claudius uſi eſſent, ſanctione honorificentiſſima decreverat, Tacit. *Hiſtor. IV*, 3 Gruter. *Inſcr. p. CCXLII.* plura conſtituit EDICTIS, veluti, *ne plures, quam tres, legati a civitatibus mitterentur*: *l. 4. §. 6. D. de legation.* plura DECREVIT, ceu docet exemplum *l. 7. pr. D. de jur. patron.* plura RESCRIPTIS praecepit, veluti ut grammatici, medici, oratores, philoſophi, a recipiendis hoſpitibus immunes eſſent. *l. 18. §. 30. D. de mun. & hon.* *

* Reſcriptum Veſpaſiani ad IIIIviros & Decuriones Saborenſes, adeoque ſanctionem pragmaticam apud ſe exſtare, ſcribit Ant. Auguſtin. *de nom. propr. Pandect. Cap. III. p. 264.* quae an umquam

lucem viderit, nescio. Non solum autem nova jura constituit hic Imperator, sed & vetera pleraque restituit. Auctor enim est Sueton. *Vespas. Cap. VIII.* eum *aerearum tabularum tria millia, quae simul* (cum Capitolio) *conflagraverant, restituenda suscepisse, & undique investigatis exemplaribus, instrumentum imperii pulcherrimum & vetustissimum confecisse, quo contenta fuerint paene ab exordio urbis SCta, plebiscita*, & similia. H.

§. CCXXXIV.

Idem tamen Imperator veteris moris, de rebus alicujus momenti ad Senatum referendi fuit servantissimus. Hinc sub eo tot condita SENATVSCONSVLTA, inter quae eminet PEGASIANVM, Pegaso & Pusione Coss. suffectis, incertum, quo anno, factum. Censuerat enim his Coss. ordo amplissimus, *ut ei, qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere liceret.* Ulpian. *Fragment. XXV*, 14. Paull. *Recept. Sent. IV*, 3. §. 5. *Inst. de fideic. hered.* Notum quoque est duplex SC. PLANCIANVM, * alterum de fideicommissis, quae personis incapacibus relinquerentur. *l.* 59. §. 1. *D. ad leg. Falcid.* alterum de agnoscendo partu, *l.* 3. §. 1. *D. de agnosc. vel alend. liber.*

SCta iis temporibus facta Pegasianum, & Plancianum.

* A quo Plancio haec SCta acceperint nomen, non adeo certum est. Testem tamen habeo Tacitum *Hist. II*, 63. M. PLANCIVM VARVM praetura functum esse sub Vespasiano. Idem procul dubio postea & consul factus. Proconsulem enim paullo post fuisse docet numus apud Spon. *in Itinerar. sub fin.* in cujus antica caput Vespasiani

 cum

cum ejus nomine additis litteris ΚΛΑΥΔΙΟΠΟΛ. in postica fasciculus sex spicarum, cum epigraphe: ΕΠΙ ΜΑΡΚΟΥ ΟΥΑΡΟΥ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ. Fuit ergo hic M. Plancius Varus Procos. Ciliciae sub Vespasiano, ad quam dignitatem tum vix alii, quam viri consulares & praetorii adspirabant. Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 504. & 579. *Edit. Steph.* H. Debet Heineccius hanc observationem Gronovio, qui de Plancio Varo ad Tacit. *l. c.* ex Sponio disseruit. Incertissimum tamen est, an huic *Varo* tribuendum sit SC. *Marci* enim pronomen apud Tacitum ei non tribuitur, nec Praetor fuit sub Vespasiano, sed ea dignitate functus est, *Galba* imperante. R.

§. CCXXXV.

SC. de aedificiis non diruendis negotiationis caussa, & Vitrasianum.

Memoratur etiam SC. his temporibus, at incertum, quo anno, factum, de aedificiis negotiationis caussa non diruendis, marmoribusque non detrahendis, *l.* 2. *C. de aedif. privat.** quale & sub Nerone factum esse supra vidimus (§. CCXXV.) Nec minus ad Vespasiani tempora pertinet SC. VITRASIANVM**, *de manumissis & pretio manumissionis*, de quo *l.* 30. §. 6. *D. de fideicommissar. libert.*

* SC. Vespasiani, *de aedificiis non diruendis*, d. lex Cod. non memorat, verum ibi legimus, Vespasianum hoc *Edicto* statuisse. En verba: *Negotiandi caussa aedificia demoliri, & marmora detrahere,* EDICTO *D. Vespasiani, &* SENATVSCONSVLTO *vetitum est.* Intelligitur hic *SC. Volusianum*, quod in desuetudinem abierat, imperantibus *Galba, Othone, & Vitellio.* Vespasianus vero urbem, & orbem Romanum ornaturus, novo Edicto idem constituit, cum Senatusconsulto non opus esset. R.

** Est & hoc SC. incerti anni, cum Vitrasii Consulis sive ordinarii, sive suffecti, sub Vespasiano nusquam vel vola, vel vestigium occurrat. Sub Hadriano celebris fuit *Vitrasius Pollio*, Legatus provinciae Lugdunensis, ad quem rescripsit Princeps *l.* 15. §. 17. *D. de excusat. tut.* cujusque mentio fit apud Reines. *Inscript. VIII*, 52. *p.* 532. Sub Antoninis porro annis DCCCCXIX. & DCCCCXXIX. bis consul fuit *T. Vitrasius Pollio*, primum cum Q. Servilio Pudente, deinde cum M. Flavio Apro. Spon. *Inscript. p.* 34. Gruter. *Inscr. p. XXX*, 4. *p. XXXI*, 3. Malvas. *Marmor. Felsin. p.* 253. Quare parum abest, ut hoc SC. potius sub M. Aurelio Antonino Imp. quam sub Vespasiano factum, existimem. H.

§. CCXXXVI.

Alia sub Vespasiano circa jus mutata.

Ab eodem Vespasiano V. Consule anno erae Dionysiacae LXXIV. A. V. DCCCXXVII. ultimum lustrum esse conditum, neque umquam postea censum actum, observat Censorin. *de die natali Cap. XVIII.* Longo tamen intervallo repetitum censum egisse dicitur Decius Imperator. Trebell. Pollio *in Valerian. I. & II.* Ex quo consequitur, ut & manumissio per censum lustralem, de qua Cic. *de Orat. I*, 40. Ulpian. *Fragm. I*, 8. *Fragment. regul. vet. JC. §. XVII.* tunc exoleverit*. Eumdem Vespasianum de contrahendis litibus consilia agitasse, refert Sueton. *Vespas. Cap. X.*

* Quamvis vero in locum hujus manumissionis surrogatus dicatur ritus manumittendi in sacrosanctis ecclesiis: id tamen multo post, saeculo puta quarto, factum est a Constantino M. Sozom. *Hist. Eccles. I*, 9. *l.* 1. *& l.* 2. *C. de his, qui in eccles. manumitt.* Neque enim ad haec tempora

 perti-

pertinent manumissiones factae ἐπὶ τῶν βωμῶν, *super aras*, Graecis usitatae, Suid. *in voce* Κράτης, neque rasio libertinorum in templo Feroniae, de qua plura Brisson. *Antiqu. Sel. I*, 11. Taubmann. *ad Plaut. Amphitr. Act. I. scen.* 1. *extr.* Alex. ab Alexandro *Genial. Dier. IV*, 20. denique manumissiones ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, *in comitiis*, quas Constantino, hanc manumissionem introducenti ob oculos fuisse, existimat Jac. Gothofred. *ad Cod. Theodos. Tomo I. p.* 355. H.

§. CCXXXVII.

Status juris sub Tito Imp.

Non adeo multa sunt, quae TITO, Imperatori, debeat jurisprudentia *, quippe inter ipsa imperii auspicia properantibus fatis exstincto. Notari tamen meretur primum, eum de binis PRAETORIBVS FIDEICOMMISSARIIS unum detraxisse: *l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.* deinde eumdem gravissimas leges *) oppofuisse delatoribus, qui tum impune in corpora & bona innocentum grassabantur: Plin. *Panegyr. Cap. XLII.* Sueton. *in Tito Cap. VIII.* V. A. Henr. Brencmann. *de lege Remm. Cap. XVIII. p.* 1622. tum porro, Titum Imp. esse auctorem praecipuum privilegii, quod militibus testamentum condituris datum est. *l.* 1. *pr. D. de testam. milit.* Denique & constitutionis Titi Imp. mentio fit *l.* 1. §. 3. *D. de jure fisci.*

* Immo jacturam haut levem tunc fecit jurisprudentia, templo Capitolino cum vicinis templis iterum igne, quem terra erupisse ferunt, denuo consumtis. Dio Cass. vel potius Xiphilin. *Lib. LXVI. p.* 756. & *pag.* 227. *Edit. Steph.* Neque enim dubitandum, quin simul incendio illo perierint

erint illa SCta, plebiscita, foedera, quae Vespasianus post prius incendium tanta industria restituit. (§. CCXXXIII.) Sueton. *Vespas. Cap. VIII.* H.

§. CCXXXVIII.

Itemque sub Domitiano.

Sed & T. FLAVIVS DOMITIANVS Imp. initio principatus sui non pauca satis praeclare constituit. Ex quibus ut hic pauca veluti per lancem saturam proferamus, ipse Sueton. *in Domit. Cap. VII.* eum edixisse, ait, *ne mares castrarentur* *: & sequente *Cap. VIII.* *ut probrosis feminis nec lecticae usus* **, *nec jus capiendi legata hereditatesve esset:* porro, quod *Cap. IX.* pluribus refert, *ut fiscales calumniae calumniantium poenis reprimerentur: ut rei, qui ante quinquennium proximum apud aerarium pependissent, universi discrimine liberarentur, nec repeterentur, nisi intra annum, eaque conditione, ut accusatori, qui caussam non teneret, exsilii poena esset.* Denique & EDICTI Domitiani, *ut abolitiones ex SCto Turpilliano factae ad servos, capitalis criminis postulatos, non pertinerent,* mentio fit *l. 2. §. 1. D. de custod. & exhibit. reor.* quamvis id RESCRIPTVM vocet Paullus *l. 16. D. ad SC. Turpill.*

Vid. supra [illegible] leges de abolitionib[illegible]

* Quamvis hoc a Domitiano non tam amore justi & aequi, quam odio Titi, fratris, qui semiviris istis magnopere delectatus fuerat, constitutum esset. Xiphilin. *in Domitian. Lib. LXVII. p.* 759. & *pag.* 230. *Edit. Steph.* Philostrat. *Vit. Apollon. Tyan. VI,* 17. magno tamen omnium cum plausu excepta est illa Domitiani sanctio. Ut enim omittam laudes, quibus ideo Principem prosequuntur Martial. *Lib. VI. Epigr.* 2. & *Lib. IX. Epigr.*

Epigr. 7. nec non Ammian. Marcellin. *Lib. XVIII. Cap.* 4. eam Domitiani legem ita eleganter describit Papinius Statius *Lib. III. silva* 4. *v.* 74.

Nunc frangere sexum,
Atque hominem mutare, nefas: gavisaque solos,
Quos genuit, natura videt.

At paullo post, sub Antoninis, jam iterum mos inoleverat, ut in provinciis impune exscinderentur mares, modo in Praesidum praescitu fieret. Justin. Martyr. *Apol. II. p.* 71. Hinc tam frequenter in usum revocata est haec prohibitio constitutionibus Nervae, Hadriani, Antonini Pii, Constantini M. Leonis Sapientis, ut facile adpareat impares huic vitio leges fuisse. Lindenbrog. *ad Ammian. Marcellin. pag.* 211. *Edit. Gronov.* H.

** De *lecticis* his habet aliquid Dio *Lib. LVII. pag.* 702. *Edit. Steph.* & *Lib. LX. init.* item Ammianus *Lib. XIV. c.* 6. qui *basternas* vocat. R.

§. CCXXXIX.

SCta sub eo principe facta.

SENATVSCONSVLTA quoque nonnulla sub Domitiano facta commemorantur. Tale est IVNIANVM, quo anno ab V. C. DCCCXXXVII. Domitiano X. & Appio Junio Sabino Coss. cautum est, *ut qui per domini & servi, aut patroni & liberti collusionem, factum probasset, ut vel servus ad libertatem, vel libertus ad ingenuitatem proclamaret, liberque aut ingenuus pronunciaretur, is servum quidem in potestate ac dominio suo, libertum autem in patronatu suo haberet. l.* 1. *D. de collus. deteg. l.* 2. *C. eod.* ubi hoc SC. vitiose pro *Juniano Numianum* dicitur, & *l.* 8. §. 1. *D. de in jus voc.* Sed uti adhuc principem egit haec constituens Domitianus: ita tyrannidem redolet SC. Asprenate & La-

terano

L. IVNIVS MAVRVS, Lar. Aug. Magister, apud Gruter. *Inscr. p. MLXVIII*, 8.

Junius

uxor II. — uxor I.

POMPONIA GRATILLA uxor II. Aruleni Rustici, cui vidua nupsit. Relegata a Domitiano. Plin. *Epist. III*, 11.

= N = IVNIVS ARVLENVS RVSTICVS Philosophus Stoicus a Domitiano interemtus. Suet. *Domit. Cap. X.*

IVNIVS MAVRICVS exsul sub Domitiano. Plin. *Epist. I*, 5. & 14. *III*, 22.

IVNIA soror. = Vettius Bolanus, legionis ductor. Tacit. *Ann. XV*, 3. rexit Britanniam anno 821. Tac. *Hist. II*, 65. *Agric. Cap.* 8. & 16.

Q. IVNIVS RVSTICVS cui rhetorem quaerit patruus, Junius Mauricus. Plin. *Epist. II*, 18. Cos. anno 872.

Fratres quidam Junii Rustici, quorum meminit Plin. *Epist. II*, 15. inter quos fortassis *Junius Mauricianus*, JCtus, de quo infra §. 308.

Junia virgo, cui Plinius maritum invenit. Plin. *Epist. I*, 24. = Minucius Acilianus Brixiensis, Trib. pleb. Praetor & Senator. Plin. *Epist. I*, 14.

M. Vettius Rusticus Bolanus Cos. anno 863. Gruter. *Inscr. p. CXXVIII.* 5. & *CLXIX.* 7.

Assudius Curianus, Gratillae ex priore matrimonio filius, a matre exheredatus, Plinio herede instituto. Plin. *Epist. V.* 1.

IVNIVS RVSTICVS Philosophus Stoicus, Marci Antonini Imp. praeceptor, Jul. Capitol. *in Marco Cap. III.* Cos. suffectus anno 915. Gruter. *Inscr. p. CLXXXI*, 3. *Praefectus urbi & amicus Imperatorum* vocatur a DD. fratribus *l.* 1. §. 3. *D. de adpellat.* idem, ut videtur, qui Justinum Martyrem capitis damnavit. *Acta S. Justini philosophi & sociorum ejus*, apud Ruinart. *Act. martyr. sel. p.* 58.

terano Coss. anno ab V. C. DCCCXLVII. factum, quo *omnes philosophi urbe & Italia excesse jussi sunt* *. Gell. *Noct. Attic. XV.* 11.

* Occasionem severissimae sanctioni praebuerat Junius Rusticus, qui Paeti Thraseae & Helvidii Prisci laudes scribens, eos *sanctissimos viros* vocaverat. Adeo iis temporibus & virtutem laudare periculosum fuit. Sueton. *Domit. Cap. X.* Pertinuit id periculum ad plurimos, non modo Romanos, sed & Graecos, veluti Dionem Chrysostomum, qui hanc calamitatem suam commemorat *orat. XL.* Epictetum, Musonium, Demetrium, Peregrinum, in primis vero ad Junii Rustici propinquos & amicos, quam vere philosophicam familiam brevi schemati inclusam dabo ex Reines. *Epist. ad Rupert. XXXIV. p.* 216. *Epist. XXXV. p.* 251. sed a nobis hinc inde suppleto. Subjungam etiam alteram Helvidiorum & Paetorum Thrasearum gentem, ut tot utriusque sexus personae illustres, & incredibilem sapientiae famam consequutae semel simulque oculis obversentur. Et Juniorum quidem Rusticorum stemma tale est: (†)

Alteram vero Helvidiorum & Paetorum familiam hoc schemate complectimur:

PAETVS CAECINA, qui cum Scriboniano contra Claudium Imp. fecerat. Plin. *Epist. III*, 16. = ARRIA, virilis animi femina, maritum in exsilium sequuta, cujus facta & mortem miratur Plin. *ibid.*

Filius mira pulcritudine & pari verecundia, qui vivo & simul aegrotante patre decessit. Plin. *Epist. III*, 16.

ARRIA minor ob mariti fatum, mori cupide voluit, in filiae Fanniae solatium precibus mariti a proposito revocata. Tacit. *Ann. XVI*, 34. = PAETVS THRASEA, a Nerone mori coactus. Tac. *Ann. XVI*, 34.

Helvidius, qui invito Vespasiano periit. Suet. *Vesp. Cap. XV.*

HELVIDIVS PRISCVS a Domitiano interemtus, de quo Tacit. *Agric. Cap. II.* Sueton. *Domitian. Cap. X.* Plin. *Epist. I*, 5. *IX*, 13. = FANNIA, noverca Helvidii. Plin. *Epist. IX*, 13. cum Arria & Gratilla relegata a Domitiano. Plin. *Epist. III*, 11.

HELVIDIVS filius, qui tempore Plinii solus supererat domumque fulciebat. Plin. *Ep. IV*, 21. H.

Duae filiae, quas ambas uno tempore a partu decessisse, refert Plin. *Epist. VIII*, 21.

§. CCXL.

JCti sub Vespasianis, Coelius Sabinus.

Subjungimus more nostro seriem IVRISCONSVLTORVM, qui sub Vespasianis potissimum floruerunt. Horum veluti familiam duxit COELIVS SABINVS, aliis perperam CAECILIVS, qui ab Othone Imp. Cos. designatus in Kal. Jul. anni ab V. C. DCCCXXII. eum honorem & volente Vitellio

tellio gessit. Tacit. *Hist. I*, 77. Plurimum potuit sub Vespasiano, *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* eodem die auspicante imperium, quo ipse magistratum inierat. Scripsit *librum* DE EDICTO AEDILIVM CVRVLIVM: Gell. *Noct. Attic. IV*, 2. ex quo & illa, quae *Lib. VII*, 4. de servis pileatis venum prostantibus ex Coelio Sabino profert, decerpta videntur. Sabinianum eum fuisse, nemo dubitat: immo potius ab hoc ipso demum Coelio Sabino *Sabinianorum* nomen ortum videri, jam supra monuimus. (§. CCVI. **)

§. CCXLI.

Celsus pater.

De CELSO Patre, nihil fere memoriae proditum reperimus, quam quod in Ducennii Veri, Consulis, consilio fuerit. *l.* 29. *pr. D. de legat. II.* At quis fuerit ille Ducennius, plerique se scire fatentur juxta cum ignarissimis. Et sane ne probabilis quidem videtur conjectura Ant. Augustini, qui libro *de Nom. propr. Pandect. Cap. III. p.* 259. C. Juventium Verum Cos. vel Guil. Grotii, qui *Lib. II. de vit. JCt. Cap.* 2. L. Cejonium Commodum; vel denique V. C. Abr. Wielingii, qui *in Jurispr. restituta p.* 351. & *in auctar. p.* 194. L. Cejonium Verum sub eo nomine latitare existimant*. Neque, an quidquam hic Celsus noster scripserit, hodie notum est, quia raro, & non nisi omissa libri inscriptione, citatur in jure nostro, ita tamen, ut eum inter Proculi sectatores fuisse,

non

non obſcurum videatur. *l.* 20. *D. de legat. II. l.* 39. *D. mandat.*

* C. Juventius Verus Coſ. fuit anno ab V. C. DCCCLXXXVII. ad quem vix Celſus pater aetatem produxiſſe potuit. Reliqui quoque Coſſ. a Grotio & Wielingio laudati Celſo patre juniores videntur. Nos ergo intelligimus DVCENNIVM GEMINVM, Conſulem, cum Pompejo Paullino ſuffectum ex Kal. Jul. anni ab V. C. DCCCIX. De his conſulibus videndi Lydiat. *in ſerie ſumm. magiſtr. p.* 62. & Spon. *Miſcell. erud. antiqu. p.* 278. Is ſane & Veri cognomen habere potuit. Vid. *diſſ. noſtra de P. Juventio Celſo p.* 10, De ejus praefectura urbis Tacit. *Hiſt. I,* 14. H.

§. CCXLII.

Pegaſus.

De PEGASO, juriſconſulto celeberrimo, erudite diſſerit Aegid. Menag. *Amoen. jur. civ. Cap. XVII. p.* 88. *ſequ.* Patrem habuit trierarchum, cujus ex liburnae paraſemo, quod Pegaſus erat, ipſe nomen accepit, ut refert Scholiaſtes Juvenalis *ad Satyr. IV. v.* 77. ubi & id addit, *eum juris ſtudiis tantam memoriae gloriam meruiſſe, ut* LIBER *vulgo, non homo diceretur.* Eumdem porro *omni honore functum eſſe*, refert, *quum & provinciis plurimis praefuerit, & urbis curam adminiſtrarit.* Et ſane de ejus conſulatu teſtem habemus Juſtinianum §. 5. *Inſt. de fideic. hered.* de praefectura urbis Pomponium *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* & Juvenalem *Sat. IV. v.* 77. ex quibus teſtimoniis colligimus, eum ſemel ſub Veſpaſiano, atque iterum ſub Domitiano, urbi praefuiſſe.

§. CCXLII.

Proculejanos ab eximio hoc jurisconsulto PEGASIANORVM nomen adsumsisse, in vulgus notum est, quamvis id vocabulum in jure non occurrat. Videtur tamen ad illud adludere Scholiastes Juvenalis, dum *ibidem* scribit: *Hinc est* PEGASIANUM *scilicet* IVS, *quod jurisperitus fuerit.* * Ex ejus libris, si quos scripsit, nihil in *Pandectas* relatum est. At citatur tamen passim, talesque ejus recensentur sententiae, ut eum cum Labeone, Proculo, Nerva plerumque sensisse, & dissensisse a Sabino, adpareat. *l.* 12. §. 3. *D. de instruct. & instr. l.* 7. §. 1. *D. de Senator. l.* 30. *pr. D. de pecul. l.* 27. §. 2. *D. de adqu. rer. dom. l.* 2. §. 5. *D. de his, qui not. infam. l.* 115. §. 2. *D. de verb. obl.*

Ejus schola & scripta.

* Non praetermittenda hic ingeniosa, at mira tamen viri doctissimi, Jac. Hasaei, sententia, qui in singulari *de Berytensi jurisconsultorum academia* diatribe *Cap. III.* §. 5. Pegasi placita jam a Vespasiani temporibus Beryti doceri solita esse, existimat, idque probat testimonio Juvenalis *Sat. III. v.* 117.

Ripa nutritus in illa,
Ad quam Gorgonii delapsa est pinna caballi.

Quae poëtae verba ille hac παραφράσει explicat: *In illa ripa, ad quam Gorgonii caballi pinna, id est, Pegasiani juris disciplina, quasi pinna pegasi, delapsa est, quia jus ex placitis sectae Pegasianae ibi docebatur.* Sed loqui ibi poëtam de Egnatio Celere, Beryti nato, res ipsa docet, caussamque jam peroravit V. C. Gottfridus Mascov. *de Sectis Sabin. & Proculejan. Cap. III.* §. 5. *n.* 2. *p.* 68. *sequ.* H.

§. CCXLIV.

Urſejus Ferox.

Circa eadem tempora floruiſſe, anteriores tamen aetate anteceſſiſſe videtur VRSEIVS FEROX, cujus permagnam & sereniorem fuiſſe famam, vel ex eo colligas, quod ejus libros notis illuſtrarunt C. CASSIVS LONGINVS, (§. CCXXIX.*) & IVLIANVS. Proculo tamen poſterior fuit, cui aliquoties denuntiat teſtimonium. *l.* 27. §. 1. *D. ad leg. Aquill. l.* 11. §. 2. *D. aqu. & aqu. pluv.* Ipſe non modo a Juliano, ſed & a Caſſio laudatur, ex eoque manifeſto conſequitur, ut eum ſub Nerone & Veſpaſianis floruiſſe dicamus. Proculejanorum ſua aetate acerrimus fuiſſe videtur, dignus quippe viſus, in quem ſtricturas conficerent duo ſcholae Sabinianae decora, C. Caſſius & Salvius Julianus. *

* Quid ſcripſerit, non minus hodie ignoramus. Opus tamen ejus non exiguum fuiſſe videtur. Quamvis enim Index Florentinus Juliani *libros* tantum *quatuor ad Urſejum* recenſeat: ipſius tamen *Urſeji Librum X.* laudat Ulpianus apud *Pariatorem legum Moſ. & Rom. tit. XII.* §. 7. H.

§. CCXLV.

Fufidius.

FVFIDIVM, ignotum antehac jurisconſultum, primus ab oblivione vindicavit Jac. Cujac. *Obſ. I*, 9. in eo tamen falſus, quod illum, libera adhuc republica, floruiſſe exiſtimavit, * quum Atilicinum, Proculo σύγχρονον, (§. CCXXX.) laudet, *l.* 5. *D. de aur. arg. mund. leg.* recte id obſervante Grotio *de vit.*

vit. jurisconſ. II, 4. Ceterum pauciſſimis *Pandectes* locis mentio fit hujus Fufidii, ex iisque adparet, eum ſcripſiſſe libros QVAESTIONVM, quorum ſecundus laudatur *d. l.* 5. *D. de aur. arg. mund. leg.* Addantur *l.* 25. *D. de manumiſſ. vind.* & *l.* 29. *D. de rebus auctor. jud. poſſid.*

* Nec magis ſolida eſt Ant. Auguſtini divinatio, qui eumdem fuiſſe hunc Fufidium exiſtimat cum illo L. Fufidio, ad quem M. Scaurum tres libros de vita ſua ſcripſiſſe, quemque in aliquo patronorum numero fuiſſe, refert Cicero *in Bruto Cap. XXIX.* Plin. *Hiſtor. Nat. XXX*, 1. Ita Ant. Auguſtin. *de nom. propr. Pand. p.* 244. ſed eodem Grotii argumento refutandus. Celebris fuit Fufidiorum familia, a qua & *lex Fufidia* nomen habuit. Paſſim etiam Fufidiorum fit mentio a Cicerone *in Piſonem Cap. XXXV.* Horatio *in Satyris*, & ab aliis. H.

§. CCXLVI.

Sed & PLAVTII magnum inter jurisconſultos eorum temporum nomen fuiſſe, vel ex eo patet, quod ad ejus libros certatim notas ſcripſerunt NERATIVS, IAVOLENVS, POMPONIVS & PAVLLVS. Quum vero ipſe CASSIVM & PROCVLVM laudet, *l.* 8. *D. de auro arg. mund. leg. l.* 43. *pr. D. de condit. & demonſtr.* & viciſſim laudetur a NERATIO, *l.* 5. §. 1. *D. de ſervit. praed. ruſtic.* certiſſimum profecto eſt, eum Veſpaſianorum temporibus vixiſſe. * Plautius.

* *Plautii* celeberrimi fuerunt ſub Claudio & Nerone Auguſtis, in primis *A. Plautius*, qui primus e conſularibus Britanniae praefuit, Tacit. *Agric.*

Cap. XIV. atque inde ovans rediit. Tac. *Annal. XIII*, 32. Nec minus notus *Plautius*, qui inter Messalinae adulteros nominatus ob patrui, Auli procul dubio, merita id flagitium impune tulit. Tac. *Annal. XI*, 30. & 36. Denique omnium celeberrimus Plautius Lateranus, qui a Nerone mori jussus, incredibile constantis atque intrepidi animi specimen edidit, laudatus ideo a Tacito *Annal. XV*, 60. & Arriano *Diss. Epictet. Lib. I. cap.* 1. Postremo huic liberi fuerunt superstites, quos ne complecti quidem patri ante mortem licuit, teste Tacito *ibid.* Sed eodem tempore & alii celebrantur Plautii, quorum accuratius stemma confecit Reines. *ad Rupert. XXXII. p.* 106. Verosimile itaque est, virorum istorum aliquem Plautii nostri vel parentem, vel fratrem fuisse. H.

§. CCXLVII.

Octavenus.

Proximus est OCTAVENVS, de quo, quod dicamus, fere nihil est, nisi quod illi a Valente, Terentio Clemente, Pomponio, Marciano & Ulpiano saepius testimonium denuncietur, * adeoque & ipse sub Vespasianis videatur floruisse. Grot. *de vit. jurisconf. II*, 5. Idem suspicatur, eum quaedam AD EDICTVM, nec non AD LEGEM IVLIAM ET PAPIAM, in quibus illustrandis eo tempore jurisconsulti praecipue exercebant ingenia, scripsisse. Quod posterius ex *l.* 32. §. 2. *D. qui, & a quib. manum. lib. non fiunt* colligit: quamvis rem non adeo expeditam esse, observaverim *in Commentar. ad leg. Jul. & Pap. I*, 1, 4. *p.* 15.

* Laudatur hic jurisconsultus etiam ab auctore *fragmenti veteris jurisconsulti*, quod a Petro Pithoeo pri-

primum in lucem protractum, postea Ant. Schultingius *Jurisprudentiae suae veteri & antejustinianeae* inseruit, & quidem §. *XII. p.* 806. ubi tamen falso vocatur OCTAVIANVS. Ceterum ex hoc ipso fragmento saltim id discimus, quod Octavenus hic meminerit legis Juniae Norbanae, adeoque eum post Tiberii tempora vixisse oporteat. H.

§. CCXLVIII.

Denique & VALERII SEVERI scripta memorantur a Juliano, *l.* 30. *D. de negot. gest.* adeoque satis certum est, jurisconsultum istum ante Hadriani imperium vixisse. Fallitur tamen, nisi ipse fallor, Guil. Grotius *de vit. Jurisc. II*, 5. dum Hadrianum Imp. *l.* 3. §. 2. *D. de testib.* ad hunc ipsum VALERIVM rescripsisse, existimat, quum ibi non *Severus*, sed *Valerius Verus* nominetur, & nominis istius emendatio nullius fide MSCti nitatur. Neque magis certum est, quod idem conjicit Grotius, *Valerium* hunc esse illum *Severum*, quocum Plinio Secundo litterarum commercium intercesserit: Vid. *Lib. III. Epist.* 6. 18. *Lib. IV.* 28. *Lib. V. Epist.* 1. *Lib. VI. Epist.* 27. *Lib. IX. Epist.* 22. Nam nec Valerii nomen exstat apud Plinium, &, si exstaret, illud eo tempore tam multis commune fuit, ut nihil certi ex eo colligere liceret. * Valerius Severus.

* Plures eo tempore passim occurrunt VALERII SEVERI, & quidem milites aeque, ac aliorum ordinum homines, maxime in marmoribus. Vid. Gruter. *Inscript. p. XLIX*, 4. *p. DLXVI*, 6. *p. DCCXLV*, 6. *p. MLXXVII*, 7. Periculosum ergo est, in tanta *Valeriorum & Severorum* ὁμωνυμίᾳ certi quid statuere velle. H.

§. CCXLIX.

Status juris ſub Nerva.

Haec de Veſpaſianorum temporibus. Eorum ſucceſſor M. COCCEIVS NERVA, Imp. juriſconſulti filius & nepos, licet breve habuerit imperium, non tamen omnino nihil ad augendam juriſprudentiam contulit. Primus PRAETOREM FISCALEM, qui inter fiſcum & privatos jus diceret, conſtituit, *l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.* & militibus, teſtamenta condituris, pleniſſimam indulgentiam dedit * *l.* 1. *pr. D. de teſtam. milit.* Primus deinde quaeſtionem de ſtatu defunctorum, elapſo a morte quinquennio, vetuit. *l.* 4. *pr. D. ne de ſtatu def.* quin & primus civitatibus omnibus, quae ſub imperio Romano eſſent, legata relinqui permiſit. Ulpian. *Fragm. XXIV*, 28. LEGIS quoque AGRARIAE a D. Nerva latae mentio fit *l.* 3. § 1. *D. de term. mot.* ſed ea procul dubio SC. tantum fuit. Ulr. Obrecht. *de legib. agrar. Cap. V.* **

* Idem & filiisfamilias militantibus teſtandi dedit facultatem, de iis ſaltim rebus, quas in expeditione adquiſiviſſent. Id Trajanus poſtea firmavit, militibusque, licet in patria poteſtate conſtitutis, eam poteſtatem ratam eſſe voluit. Hadrianus vero eam ulterius produxit etiam ad veteranos. *pr. Inſt. quib. non eſt perm. fac. teſt.* H.

** Xiphilinus e Dione *in Vit. Nervae pag.* 240. *Edit. Steph.* refert, ipſum ſtatuiſſe; *ut ſervi ac liberti, qui inſidias dominis patronisque feciſſent, omnes interficerentur, & ne eis liceret crimen ullius facinoris dominis inferre.* Idem ibid. ſcripſit, *Nervam non permiſiſſe, ut quisquam impietatis aut ritus Judaici accuſaretur*, cum multi per calumniam

mniam essent damnati. Pag. 241. laudatus historicus memoriae tradidit, *Nervam multas leges tulisse, praesertim, ne quis eunuchum faceret, neve quis neptem in uxorem duceret.* R.

minime neptem ... fratris filia.

§. CCL.

Status juris sub Trajano. SC. Rubriarum.

Nervae successit TRAIANVS, *Optimi* cognomine ornatus a Senatu, laudatusque tantum non ab omnibus eorum temporum scriptoribus. Quemadmodum civilitatis laudem in omnibus rebus adfectavit: ita servavit id institutum, ut de praecipuis ad Senatum referret. Argumento sunt tot SCta, sub ejus imperio condita, inter quae primum est RVBRIANVM, factum anno DCCCLIV. Rubrio Gallo & C. Coelio Hispone Coss. ex Kal. Jul. suffectis. Grut. *Inscr. p. CCCCLXIV*, 1. * quo cautum, *ut, si hi, a quibus libertatem praestari oporteret, evocati a Praetore non adessent, neque ulla justa caussa impedirentur; Praetor vero, caussa cognita, libertatem deberi, pronunciasset, eorum status eodem jure servaretur, ac si directo manumissi essent.* ** Ita enim hoc SC. describitur *l.* 26. §. 7. *sequ. l.* 28. *l.* 33. §. 1. *l.* 36. *D. de fideicomm. libert. l.* 3. §. 3. *D. de legit. tut.* ***

* Non debebat ad hunc lapidem provocare Heineccius, ad quem offendit. Is enim servat memoriam *C. Rubrii Proculejani*, qui non Consulatum, sed dignitatem municipalem gessit, & *Curator Reipublicae* apud Veronenses fuit. Hi consulendi erant, qui fastos concinnarunt, quique ad hunc annum *Consules Suff. ex Kal. Jul. Rubrium Gallum & Q. Coelium Hisponem*, ediderunt. R.

** In *l.* 29. *D. de fideicomm. libert.* Paullus addit: *Si*

Si quis, posteaquam in ea caussa esse coeperit, ut ex fideicommisso manumitti deberet, alienatus sit, eum quidem, cujus interim servus fuerit, manumittere cogi, neque hic distingui, justa an non justa caussa absit: omnimodo enim LIBERTATEM EI SERVARI. Postrema verba Merill. *Observ. VI*, 24. mutanda censet, rescribendumque putat: *Omnimodo enim ei* LIBERTVS *servatur.* Qua in re sequitur Graecos, praefatus, *non temere quidem se adsentiri Graecorum interpretationibus, quibus vis Latini sermonis, & potissimum verborum ad jus civile pertinentium haud satis perspecta fuerit: hic tamen rationem facere, ut eorum lectionem tueri malit.* At quae ratio? Quod in ipso SCto ita exprimitur: *eorum status servatur*, id Paullus reddit: *ei libertas servatur.* Et quis ita loquitur: *libertus servatur?* H. Non cepit Heineccius Merillium, qui hanc *legem* 29. ad *SC. Juncianum*, non vero *ad Rubrianum* pertinere, contendit, eamque ob caussam recte legit, *libertus ei servatur*, id est, ad eum, qui in manu habet servum alienatum, (cui ex fideicommisso debetur libertas) sive ex justa sive non justa caussa absit, *pertinet libertus*, & ejus patronus fit, postquam Praetor servo libertatem, absente domino, dedit. Posses tamen melius cum Bachio *de legib. Trajan. p.* 120. legem referre ad SC. Dasumianum, sed servata etiam Merillii lectione, quae sensum praebet commodissimum, quicquid contradicat auctor. R.

*** De Legibus, SC. Edictis, Rescriptis, Decretis Trajani, elegantem libellum concinnavit Jo. Aug. Bachius, Lips. 1747. sub titulo, *D. Trajanus, sive de legibus Trajani Imp.* R.

§. CCLI.

SC. Dasumianum. Paullo post prodiit SC. DASVMIANVM. Illud enim non multo post *Rubrianum* & *Articu-*

ticulejanum factum esse, observavit Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. Cap. IV. p.* 325. Eo cautum*, ut si ex justa *etiam caussa abesset, qui fideicommissam libertatem deberet, & hoc pronunciatum esset, perinde libertas competeret, atque, si, ut oportebat, ex caussa fideicommissi manumissus esset.* Ita Marcianus *l.* 51. §. 4. *D. de fideic. libert.* Itemque, *ut, quemcumque fideicommissam libertatem ex quacumque caussa debere pronunciatum fuerit, & eum eosve abesse contigerit, perinde haberetur, atque si, ut oportebat, ex caussa fideicommissi manumissus esset. l.* 51. §. 6. *D. eod.*

* Novi ergo quid Rubriano adstructum est per SC. Dasumianum. Ex Rubriano enim ob verba, *Si adesse noluerit*, quaerebatur, quaenam sit caussa absentiae, justane an injusta? si injusta, servus manumittebatur, sed fiduciarius jura patronatus amittebat. Sin justa, libertas servabatur, sed jura patronatus salva esse jubebat SC. Dasumianum. *l.* 36. *pr. D. de fideic. libert.* Merill. *Observ. VI*, 24. H. Recte observat Bachius *de Legib. Trajan. pag.* 116. *Rubrianum SC.* a *Dasumiano* ita differre, ut priore cautum sit de iis, qui libertatem fideicommissam, cum deberent, evocati adesse noluissent, *dolo malo*, sive *in fraudem libertatis*, secundum *legem* 28. §. 5. *D. de fideicommissariis libertat. Dasumianum* vero *SC.* agat de iis, qui justa ex caussa abessent, & non in fraudem libertatis. *Rubriano* itaque coërcetur fraus & dolus malus, erepto liberto atque jure Patronatus. *Dasumiano* vero subvenitur libertati fideicommissariae, si justa caussa fideicommissarii absint, servato liberto & jure patronatus. Pertinet autem utrumque SC. ad servos hereditarios, quibus libertas relicta, atque in eo differt a *SC.*

 Jun-

Junciano, quod servis non hereditariis, quibus libertas fideicommissa debetur, prospexit, *l.* 28. §. 4. *D. de fideicommiss. libertat.* R.

§. CCLII.

SC. Articulejanũ & lex Vectibulici.

SC. ARTICVLEIANO Trajano IV. & Sex. Articulejo Paeto Coss. anno ab V. C. DCCCLIV. facto cautum est, *ut quacumque in provincia libertas servo relicta testamento fuerit, Praeses ejus provinciae ea de re cognosceret, quamvis heres non esset ejus provinciae. l.* 51. §. 7. *D. de fideicomm. libert.* Inter SCta procul dubio etiam fuit illa LEX VECTIBVLICI, quae libertis municipiorum jura civitatis concessit, *l. ult. C. de serv. reip. manum.* quamque ego iisdem temporibus conditam fuisse arbitror. *

* Municipia olim servos manumittere plane non poterant, quia actio legis non poterat per procuratorem explicari. *l.* 123. *pr. D. de regul. jur. l.* 3. *C. de vind. lib.* Postea id permissum quidem est municipiis: at manumissi non cives erant, sed ex lege Aelia Sentia tantum in libertate morari dicebantur. Ulpian. *Fragm. I*, 12. Quum porro lex Junia Norbana omnes, quos lex Aelia Sentia in libertate morari patiebatur, Latinae conditionis esse juberet: idem jus & municipiorum libertis competebat: donec hac lege Vectibulici participes fierent jurium civitatis. Quamobrem parum solida est V. C. Hermanni Noordkerkii observatio, legem illam Vectibulici multo antiquiorem esse temporibus Tiberii, existimantis, *in Disquis. de lege Petron. p.* 98. Potius hanc legem, quodcumque verum ejus nomen fuerit, latam esse oportet inter annum DCCLXXI. quo lex Junia Norbana lata est, & annum V.C.DCCCLXXXI. quo lex Vectibulici etiam ad provincias prolata est.

Quid? si legeretur: Vettii Rellicti? qui ... 6 reg. Hadriani ... fuere.

eſt. *l. ult. C. de ſerv. reip. manumitt.* Quum vero monſtrum nominis ſit illud Vectibulici, anno vero V. C. DCCCLXIII. Conſul cum L. Calpurnio Piſone fuerit VETTIVS RVSTICVS BOLANVS, Gruter. *Inſcr. p. LXVI*, 2. *p. CXXVIII*, 5. *p. CLXIII*, 7. non dubitamus, quin ſcribendum ſit: *lex Vettia vel Vectia Bolani.* H. Sunt hic quaedam minus accurate ab Heineccio tradita. *Lex Vectibulici* ad municipia proprie ſic dicta, & in Italia ſita, pertinere debuit, cum deinde demum SCto Hadriani tempore facto, ad provincias porrecta ſit. *Municipia* vero ſervos ſuos manumittere olim non potuiſſe, clarum ex *l.* 123. *D. de reg. Jur.* Sed iis id permiſſum poſtea. Manumiſſos vero ex *lege Aelia Sentia* in libertate tantum eſſe moratos, nec Ulpianus dixit, nec Heineccius mihi perſuadere potuit. Pertinet enim *lex Aelia Sentia* ad cives Romanos, atque de ſervis privatorum, non vero de publicis municipiorum ſtatuit. Idem dicendum de *lege Junia Norbana.* Recte igitur vidit Bachius *de legib. Trajan. pag.* 158. hoc demum tempore non amplius dubitatum fuiſſe, id municipiis permitti poſſe, ut ſervis publicis libertatem darent, cum jam antea iis eſſet conceſſum, ut legata caperent, & alias juris Quiritium partes, beneficio Imperatorum, accepiſſent. Quod vero ad *legem Vectibulici* attinet, bene quidem monet Heineccius, eſſe hoc monſtrum nominis; ſed videant alii, an non & ejus conjectura monſtroſa ſit. Perſuadebitne peritis, potuiſſe librarios ex illis *l. ult. Cod. de ſerv. reipubl. ſecundum legem Vettiam Bolanam*, effingere *legem Vectibulici?* In MSS. eſt *Vectii Libici*, ut Contius & Cujacius viderunt, emendantque Contius, *Vectii Lybici*, Pancirolus, *Vectii Bulici*, & alii aliter, ſed omnes nulla adjuti veteris teſtimonii auctoritate. Cl. Otto *in praefat. ad Tom. I. Theſ. jur. pag.* 9. varias recenſet opiniones, legendumque eſſe putat, vel *Vettii Ruſtici*, vel *Vettii*

Cal-

Calpurnii; ſed melius eſt, profiteri doctam ignorantiam. R.

§. CCLIII.

SC. ἀνώνυμον de actione ſubſidiaria adverſus magiſtratus.

Denique SCti, quo *actio ſubſidiaria adverſus magiſtratus municipales, tutorum nominatores, ſi adminiſtrationis finito tempore non fuerint ſolvendo, nec ex cautione fidejuſſionis ſolidum exigi poſſit, indemnitatis nomine introducta eſt*, mentio fit in conſtitutione DIOCLETIANI & MAXIMIANI AVGG. *l.* 5. *C. de magiſtr. conven.* Id vero auctore Trajano factum eſſe, & hac ipſa lege exprimitur, & aliunde ſatis notum eſt.

§. CCLIV.

Reſcripta & edicta Trajani.

Multa tamen etiam Trajanus non adhibito in conſilium Senatu, RESCRIPTIS atque EDICTIS conſtituit. Et illorum quidem quam plurima memorantur in jure noſtro: magis tamen notatu digna ſunt EDICTA, veluti *de iis, qui ſe ipſi detulerint, parte quadam eorum, quae contra leges ceperint, donandis.* * *l.* 13. *pr.* §. 1. *l.* 15. §. 3. *l.* 16. *l.* 42. *l.* 49. *D. de jure fiſci. l.* 5. §. 20. *D. de his, quae ut indign.* Quod BENEFICIVM D. TRAIANI, quod in jure noſtro vocatur, caput tantum fuiſſe videtur EDICTI ſeveriſſimi, *quo delatorum calumnias compeſcuit.* Plin. *Panegyr. Cap. XXXII.* Sed & de ſtateris adulterinis. *l.* 6. §. 1. *D. de extr. crimin.* nec non de pollicitationibus, quaedam edixiſſe dicitur princeps optimus. *l.* 14. *D. de pollicitat.*

* Haec ſui ipſius delatio ad caduca, quae fiſcus capiebat, pertinebat. Quum enim lege Julia cadu-

caria praemia constituta essent delatoribus, quae deinde Nero ad quartas redegerat, Suet. *Ner. Cap. X.* id vero lucrum plures moveret, ut per calumniam bona quaevis, tamquam caduca, deferrent: demum delatorum calumniis ita intercessit Trajanus, ut ipsis possessoribus liceret, se ipsos deferre, illudque tunc lucrum majus caperent, quam alioquin delatoribus vel quadruplatoribus cedebat, nempe dimidiám. *l.* 13. *pr. D. de jure fisci.* Quumque alias non omnibus promiscue liceret deferre: se ipsos deferre poterant etiam feminae, & adolescentuli in pupillari aetate constituti, *l.* 16. *D. eod.* modo se ipsos tantum deferrent, non alios. Id enim tam rigide exigebant interpretes, ut ne illud quidem, quod servo fuerat relictum, a domino deferri paterentur. *l.* 13. §. 8. *D. eod.* Dubitatum etiam legimus, an heres ejus, qui contra leges ceperit, deferre posset. At DD. Fratres rescripserunt, ita demum heredes deferre posse, si is, cui plus justo datum fuerit, constituerit se ipsum deferre, idque morte praeventus non potuerit. *l.* 13. §. 5. 6. *D. eod.* Plura, quae ad hoc edictum illustrandum pertinent, observavimus *in Commentar. ad leg. Jul. & Pap. Lib. III. cap.* 10. §. 3. *p.* 446. *sequ.* H.

§. CCLV.

Jurisconsulti sub Nerva & Trajano. P. Juventius Celsus.

Proximum est, ut & IVRISCONSVLTORVM, qui sub Nerva & Trajano potissimum floruerunt, brevem recensum instituamus. Horum princeps, P. IVVENTIVS CELSVS, qui ex rationibus nostris anno ab V. C. DCCCXX. aut non multo post natus*, & puer artibus elegantioribus ac philosophia Stoica probe excultus, jurisprudentiam a patre edoctus est, *l.* 20. *D. de legat. II.* cujus exemplo & Proculi sectae se addixit.

dixit. Cujac. *Obſ. VIII*, 35. *XXVII*, 12. Maſcov. *de ſect. Sabin. & Proculej. Cap. III.* §. 7. *p.* 75. Attamen veritatis, quam ſectae, ſtudioſior, aliquando a Labeone, Nerva, ipſoque patre diſſenſit, *l.* 25. §. 1. *D. de furt. l.* 29. *pr. D. de evict. l.* 3. §. 6. & 7. *D. de condict. cauſſ. dat.* ac Sabino & Caſſio adſentiri non dubitavit. *l.* 65. §. 3. *D. de legat. III. l.* 6. *D. de condict. ob turp. cauſſ.*

* Rationes autem ita ſubducimus. Juventii noſtri praetura incidit in aetatem Plinii. Et hic quidem refert, eum Praetorem graviter altercatum eſſe cum Licinio Nepote, de ſententia, quam hic in cauſſa Pomponii Rufi Vareni, repetundarum a Bithynis poſtulati, in Senatu dixerat. Plin. *Lib. VI. Epiſt.* 5. Ea cauſſa acta eſt anno ab V. C. DCCCLIV. quia tunc *M. Acilium Rufum*, Coſ. deſignatum, primum ſententiam dixiſſe, alibi obſervat Plin. *Lib. V. Epiſt.* 20. qui eo anno conſul ſuffectus fuit. Quumque ex eodem conſtet Plinio, *Lib. VII. Epiſt.* 16. leges annarias tunc adhuc religioſe fuiſſe obſervatas, annum vero praeturae legitimum eo tempore fuiſſe aetatis trigeſimum quartum, nemo ignoret, natum eſſe oportet Celſum noſtrum circa annum DCCCXX. vel aliquot annis prius aut poſterius, quia aliquot anni aliquando vel jure liberorum, vel beneficio Principis remittebantur. Tacit. *Annal. II*, 51. *l.* 2. *D. de minorib. Comment. noſt. in Leg. Jul. & Pap. II*, 6. §. 3. *p.* 201. H.

§. CCLVI.

Ejus honores.

Cum Nerva, qui imperio poſtea potitus eſt, aliisque conjuraverat adverſus Domitianum, ſed nominatus inter conjuratos, eo periculo ſe callide expediverat, dum perſuaſerat

ſerat principi, ſe expertem eſſe ejus criminis, & liberaliter ei fuerat pollicitus, ſe ipſum indagaturum ſceleris ſocios, argumentaque conjurationis perſpicua ſuggeſturum: ita vero dimiſſus, rem ad caedem usque Domitiani extraxerat. Dio Caſſ. *Lib. LXVII. p. 765.* & *p. 236. Edit. Steph.* Philoſtr. *Vit. Apoll. Tyan. VII*, 3. Hoc facinus illi, caeſo Domitiano, magno procul dubio adjumento fuit ad honores conſequendos. Praeturam enim anno ab V. C. DCCCLIV. Plin. *Lib. VI. Epiſt. 5.* Conſulatum priorem neſcio quo anno; poſteriorem anno ab V. C. DCCCLXXXII. collega Marcello geſſit. Noriſ. *de Epoch. Syro-Macedon. p. 498.* quin & inter Hadriani amicos & conſiliarios fuit, Spartian. *Hadrian. Cap. XVIII.* extremis ejus annis, uti videtur, fato functus.* Vid. *Diſſ. noſtr. de P. Juventio Celſo p. 21.*

* Non ergo confundendus eſt noſter cum filio ejusdem nominis, qui ſub Antoninis Imperatoribus tamquam PROMAGISTER, libello liberti Auguſt. quo petierat, ut conjugis & filii reliquias ſarcofago marmoreo liceret inferre III. Non. Novembres Antio & Opimiano Coſſ. ordinariis, id eſt, anno ab V. C. DCCCCVIII. ſubſcripſit. Is libellus cum P. IVVENTII PROMAGISTRI ſubſcriptione integer exſtat in lapide apud Gruter. *p. DCVII*, eumque perperam ad juriſconſultum noſtrum retulerunt Grot. *de vitis juriſc. II*, 3. & Menag. *Amoenit. jur. civ. Cap. XX. p. 98.* quum eum, tunc fere nonagenarium, Promagiſtri negotioſiſſimum officium obiiſſe, ne veroſimile quidem videatur. H.

§. CCLVII.

§. CCLVII.

Nec non ſcripta.

Scripſit EPISTOLAS, quarum *librum XI.* laudat Ulpianus, *l.* 3. §. 1. *D. de minorib.* nec non QVAESTIONVM *libros* ſaltim XIX. * *l.* 1. *D. de reb. cred. l.* 9. §. 2. *D. de hered. inſtit. l.* 19. §. 3. *D. de aur. arg. mund. leg.* itemque COMMENTARIOS, quorum *liber VII.* laudatur *d. l.* 19. §. 6. *D. eod.* Ex nullo vero alio opere Tribonianus fragmenta in *Pandectas* retulit, quam ex DIGESTORVM *libris XXXIX.* ut illi ſoli ea aetate adhuc exſtitiſſe videantur. Somniare dixeris Bern. Rutil. *in Vit. juriſconſ. Cap. LVIII.* qui Celſo noſtro INSTITVTIONVM *libros XX.* nec non Jan. Vinc. Gravinam, qui ei librum DE VSVCAPIONIBVS tribuit, in eoque illum crebram patris ſui mentionem facere addit, quum CELSI *patris* vix ſemel ac iterum mentio fiat in toto *Pandectarum* opere.

* Quales fuerint ſcripti a veteribus juriſconſultis QVAESTIONVM libri, (tales enim praeter noſtrum & Africanus, Maecianus, Cervidius Scaevola, Tertullianus, Papinianus, Calliſtratus & Julius Paullus reliquerunt,) oſtenderunt Jac. Cujac. *in Tract. I. in African.* V. A. Corn. van Bynkershoek *ad l. lecta Cap. I. p.* 6. & Ev. Otto *in Papiniano Cap. XII. p.* 234. Nimirum quum ſaepe JCti inciderent in problemata juris; ea, publice tractata, editis quaeſtionum libris evulgabant juriſconſulti, rationesque, cur eae deciſiones placuerint, diligentius atque exquiſitius, quam in *Reſponſorum libris*, explicabant. Ex quo ſimul intelligitur, cur inſcriptionem QVAESTIONVM PVBLICE TRACTATARVM operi ſuo praefixerit Cervidius Scaevola. H.

§. CCLVIII.

§. CCLVIII.

Σύγχρον@ P. Juventio Celso, ejusque condiscipulus, (siquidem uterque Celso patri in schola Proculejana successit, *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.*) fuit NERATIVS PRISCVS*, vir omnibus probatissimus & doctrina moribusque eximius, & tam carus Trajano Imperatori, ut hic non modo consiliis ejus uteretur, *l.* 5. *D. si a parent. quis manumiss.* sed & ex multorum sententia eum successorem designaret, eique aliquando diceret: *Commendo tibi provincias, si quid mihi fatale acciderit.* Spartian. *Hadr. Cap. IV.* Consul fuit, collega Annio Vero, *l.* 6. *D. ad leg. Cornel. de sicar.* posteaque & inter Hadriani consiliarios locum habuit, Spartian. *Hadr. Cap. XVIII.* sub quo principe & decessisse illum, opinor. Neratius Priscus.

* In veteris JCti *fragmento Regularum* apud Schulting. *pag.* 807. vocatur NERATIVS PROCLVS. Sed aut *Priscus* rescribendum, quod Pithoeo placuit, aut & PROCVLVS, quod ego malim. Ceterum, quum apud Ulpian. *Fragm. tit. XI.* §. 28. PRISCVS dicatur inter Proculejanos & Cassianos in quaestione de pubertate ita se medium gessisse, ut amborum sententiam conjungeret, incertum est, nosterne sit intelligendus, an Javolenus, quia uterque & ejusdem cognominis, & maximae auctoritatis fuerit. Schulting. *Jurisp. vet. antejustin. p.* 604. H.

§. CCLIX.

Plura reliquerat ingenii monimenta, veluti REGVLARVM *libros XV*, MEMBRANARVM *libros VII*, RESPONSORVM *libros* Ejus scripta.

bros III, quae sola in Indice Florentino memorantur. At praeter haec opera laudantur etiam *libri* EPISTOLARVM *, *l.* 12. §. 35. *D. de instr. & instr. leg. libri* EX PLAVTIO, *l.* 5. §. 1. *D. de serv. praed. rustic. libri* DE NVPTIIS apud Gell. *Noct. Attic. IV*, 4. Edidit etiam NOTAS AD FVLCINIVM, *l.* 43. *D. de mort. causs. donat.* quemadmodum & AD NERATIVM *Notarum libros IV.* reliquerat Julius Paullus. Ceterum & Neratium fecisse cum Proculo, vel schola, ex qua prodierat, satis superque demonstrat. Mascov. *de Sect. Sabin. & Procul. III*, 8. *p.* 76.

* Videtur Neratius litterarum commercium habuisse cum viris, qui tum floruerunt, doctissimis. Nam & Plinius, quas *Lib. II. Epist.* 13. *Lib. VI. Epist.* 8. & *Lib. VII. Epist.* 8. & 19. ad Priscum dedit, epistolas, ad Neratium nostrum videtur scripsisse. At EPISTOLAE tamen, quales Proculus, Celsus, Neratius, aliique veteres jurisconsulti reliquerunt, non tam ad familiares amoris caussa & de negotiis privatis, quam ad jurisconsultos de quaestionibus juris dubiis, vel ad consulentes, de speciebus ambiguis scriptae videntur. H.

§. CCLX.

T. Aristo. Iisdem temporibus inclaruit T. ARISTO, aequalis Celso & Neratio, quibuscum illi & litterarum commercium intercessit. *l.* 19. §. 2. *D. locat. l.* 3. *D. quae res pign. vel hypoth. l.* 29. §. 1. *D. de statulib.* Ex quo tamen non consequitur, eum Proculejanis esse adnumerandum, & a Pegasi sane opinione suam sejungit

sen-

ſententiam. *l.* 19. *D. de hered. inſtit.* Amiciſſimus fuit Plinio, qui *Lib. I. Epiſt.* 22. illi, pertinaciter aegrotanti, tamquam jam mortuo, tanta facundia parentavit, ut ſimul veram perfecti jurisconſulti imaginem, qualem illo tempore animo concipiebant viri docti, ob oculos ponere voluiſſe videatur. *

* Primo generatim laudat ejus gravitatem, ſanctitatem, doctrinam, quam tam variam ac diffuſam eſſe ait, *ut ſibi non unus homo, ſed litterae ipſae, omnesque bonae artes, in uno homine ſummum periculum adire videantur.* Deinde inprimis eruditionis juridicae ambitum ita circumſcribit: *Quam peritus ille & privati juris & publici? quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet? nihil eſt, quod diſcere velis, quod ille docere non poſſit. Mihi certe, quoties aliquid abditum quaero, ille theſaurus eſt.* Laudat porro ejus in ſermonibus fidem, in reſpondendo circumſpectam tarditatem, frugalitatem in victu & cultu, magnitudinem animi, quae nihil ad oſtentationem, omnia ad conſcientiam referat. Denique eum tamquam genuinum Stoae alumnum deſcribit. Quamvis enim non ſectetur gymnaſia & porticus, nec diſputationibus longis aliorum ocium ſuumque delectet, ſed in toga negotiisque verſetur, multosque advocatione, plures conſilio juvet: non tamen facile quemquam eorum, qui ſapientiae ſtudium habitu corporis praeferant, huic viro videri comparandum. Addit, nemini illum caſtitate, pietate, juſtitia, fortitudine, patientia in morbo pertinaciſſimo, etiam primo loco cedere: quin jam ſibi paucisque aliis aperuiſſe eum conſilium, ſponte exeundi e vita, ſi medici morbum inſuperabilem eſſe renunciarent. Quae omnia argumento ſunt, Ariſtonem more ſaeculi philoſophiam Stoicam cum accuratiore jurisperitia o-

mniumque bonarum artium ſcientia conjunxiſſe. H.

§. CCLXI.

Ejus ſcripta.

De ſcriptis Ariſtonis, quod mireris, nihil Plinius. Ex jure tamen noſtro patet, illum notaſſe AD CASSIVM, *l.* 7. §. 3. *l.* 17. §. 1. *D. de uſufr.* AD SABINVM, *l.* 6. *D. de uſu & habitat.* *l.* 3. §. 1. *D. de penu leg.* nec non AD LIBROS POSTERIORVM LABEONIS, *l.* 17. §. *ult. D. de hered. inſtit.* Librum porro illius DE FVRTIS laudat Gell. *Noct. Att. XI*, 18. & collectionem DECRETORVM FRONTI[illegible]ANORUM * Pomponius *l. ult. D. de adquir. vel amitt.* [illegible] An & RESPONSA, & DIGESTA ſcripſerit, (quod ex *l.* 8. §. 5. *D. ſi ſerv. vind.* & *l.* 44. *D. ſolut. matr.* colligunt,) alii viderint.

* At quid DECRETA FRONTINIANA ? Id hodie nemo facile dixerit. Videtur tamen quidam vel *Frontinus*, vel *Fronto* in jurisdictione ſua multa ſevere ac prudenter decreviſſe, quae deinde digna viſa Ariſtoni, quae animadverſionibus ſuis illuſtraret. Ceterum ad *Frontonem* quemdam reſcribit Trajanus, *l.* 5. *pr. D. de poen.* & M. Cornelius Fronto Conſul fuit anno ab V. C. DCCCLIII. idem fortaſſis cum priore. Sed alii quoque circa eadem tempora paſſim memorantur *Frontones* & *Frontini*, quos recenſet Ant. Auguſtin. *de nom. propr. Pand. p.* 272. 353. 361. 377. 379. & 399. H. Intelligendus eſt ſine dubio *Cornelius Fronto*, qui Conſulatum geſſit cum Trajano *A. V.* 853. *A. C.* 100. Vid. Pagius *in Critic. an. cit.* Hic enim *Fronto* inter decemviros fuit, quos amici Trajani, in convivio, cum is de

ſucceſ-

successore deliberaret, dignos principatu judicarunt. Xiphilinus *in Adrian. p.* 265. Qui, cum *ibidem* horum decemvirorum virtutes enarret, *Frontonem* potissimum ob juris peritiam laudat. Ἀμέλει καὶ Κορνήλιος Φρόντων, ὁ τὰ πρῶτα τῶν τότε Ῥωμαίων ἐν δίκαις φερόμενος: *Fuit & Cornelius Fronto magnae auctoritatis, qui in agendis caussis Romae primum locum obtinebat.* R.

§. CCLXII.

Arrianus, Servilius, Vivianus.

Minus celebres ea aetate fuerunt ARRIANVS, SERVILIVS & VIVIANVS. *Arrianum* Guil. Grotius eumdem esse suspicatur cum illo, ad quem litteras dedit Plin. *Lib. I. Epist.* 2. *Lib. II. Epist.* 11. & 12. *Lib. IV. Epist.* 8. & alibi. Sed id incertum. Certius multo est, eum scripsisse libros DE INTERDICTIS, qui citantur *l.* 11. *D. de hered. petit.* SERVILIVS *) a solo Terentio Clemente laudatur, & ita quidem, ut eum Proculo posteriorem fuisse adpareat, * *l.* 10. *D. de jure patron.* Postremus VIVIANVS, laudatus subinde a Cervidio Scaevola, Pomponio, Ulpiano, Paullo, ipse aliquando Sabino, Cassio & Proculo testimonium denunciat. Quaedam scripsisse videtur AD EDICTVM, ad quae deinde notas edidit Pomponius. *l.* 17. §. 4. *D. commodati.*

*) videtur fuisse Sabinianus, et notas in legem Papiam Poppaeam scripsisse.

* Ex quo manifestum est, quamvis pro *Servilius* plerique codices MSSC. habeant SERVIVS, hic tamen intelligi non posse Servium Sulpicium. Quandoquidem tamen jurisconsulti veteres raro citarunt obscurioris famae homines: elegans profecto est conjectura V. A. Corn. van Bynkersh. *Observ. V,* 23. *p.* 125. pro *Servilio* rescribentis *Cervidium*, puta Scaevolam, & qui per aetatem & laudari a Terentio Clemente, & laudare Proculum potuit. H.

§. CCLXIII.

Minucius Natalis.

De serenioris famae jurisconsulti, MINVCII NATALIS, aetate eo minus dubitare licet, quod ad eum rescripsisse dicitur Trajanus, *l.* 9. *D. de feriis.* Cujac. *Observ. VII*, 2. & ita quidem, ut eum tunc Proconsulem fuisse adpareat, quippe cujus de officio ibi Ulpianus disseruit. Firmat hanc conjecturam marmor apud Gruter. *Inscr. p. XLIX*, 6. in quo LEG. AVG. PRO PR. PROVINCIAE MOESIAE INFERIORIS vocatur.* Sabinianum se suo indicio prodit. *l.* 61. *D. de rei vindic. l.* 22. *D. de reb. cred. l.* 6. §. 4. *D. de act. emti.* Cujac. *Observ. X*, 4. Quid vero scripserit, hodie fere nescimus, quamvis ejus libros, qualescumque fuerint, notis a IVLIANO illustratos esse, satis constet.

* Ex eadem inscriptione patet, Minucio huic praenomen fuisse *Lucii*, itemque eum & Consulem & Augurem fuisse. ' Tota enim sic se habet :

HERCVLI
TIBVR. VICT
ET. CETERIS. DIS
† PRAET. TIBVRT.
L. MINICIVS
NATALIS
COS. AVGVR
LEG. AVG. PR. PR
PROVINCIAE
MOESIAE INFER
VOTIS. SVSC.

†Apianus rectius legit PENAT.

In quem vero annum hic consulatus L. Minucii Natalis incidat, nullo indicio deprehenditur. H.

§. CCLXIV.

§. CCLXIV.

CALVISII cujusdam nomen jurisconsultorum catalogo ideo inseruit Guil. Grot. *de vit. ICt. II.* 5. quod Plinius Secundus *Lib. V. Epist.* 7. Calvisio cuidam dat negotium, Decurionum Comensium ordinem docendi, quid justum sit circa legata municipio relicta. Sed quum talia, ut non dicam cuivis ex trivio, saltim mediocriter prudenti diligentique homini mandare potuerit Plinius: ego ideo Comensem illum non dixerim jurisconsultum, multo minus illum auctorem crediderim ACTIONIS CALVISIANAE, cujus originem ad eumdem referre non dubitat Grotius. An & Calvisius?

§. CCLXV.

Meliore jure hic locum damus LAELIO FELICI, quem ad Hadriani tempora vitam produxisse, patet ex *l.* 3. *D. si pars hered. pet.* Scripsit AD MVCIVM, ex quo libro quaedam decerpsit Gell. *Noct. Attic. XV*, 27. Nec aliunde esse videntur, quae ab eo αὐτόπτῃ scripta esse dicuntur de muliere Alexandrina, quinque simul utero gestante. * *d. l.* 3. *D. si pars hered. pet.* Ceterum Laelii Felicis testimonio utitur etiam Paullus. *l.* 43. *D. de hered. pet.* Laelius Felix.

* Eamdem historiam narrant etiam Cajus *l.* 7. *pr. D. de reb. dub.* Julianus *l.* 36. *D. de solut.* Phlegon *de Mirabilib. Cap. XXIX.* & Jul. Capitolin. *in Antonino Pio Cap. IX.* sed circumstantiis tam

 discre-

discrepantibus, ut ambiguus haereas, idemne, an diversa narrent. Totam rem cum cura expenderunt Rigalt. *ad Tertullian. de Anima Cap. XVII. p.* 81. & Car. Hannibal Fabrot. *Exercit. Select. II.* H.

§. CCLXVI.

Sub Hadriano maximā mutationem subiit jurisprudentia.

Progredimur ad HADRIANVM IMP. sub quo novam veluti faciem induisse jurisprudentiam, inter omnes constat. Juvenis adhuc, quum futuri sollicitus Virgilianas sortes consuleret, sors exiit illud *Aeneid. Lib. VI. v.* 808.

> *Quis procul ille autem, ramis insignis olivae*
> *Sacra ferens? Nosco crines, incanaque menta*
> *Regis Romani, primam qui LEGIBVS urbem*
> *Fundabit.*

teste Spartiano *in Hadr. Cap. II.* Quam sortem probante eventu, Hadrianus in publica privataque vita Numam imitari studuit. Aurel. Victor *Schotti Cap. XIV.* Dodwell. *Praelect. Cambden. VII. p.* 295. *sequ.* In eo tamen praecipue se ad Numae exemplum composuit, quod legibus armavit rempublicam, quod in eo laudant Latin. Pacat.*) *Panegyr. Cap. XI.* Oros. *Lib. VII. Cap.* 13. Jo. Sarisber. *Nugar. Curial. Lib. VIII. Cap.* 19.

*) de quo vid. commentarius Schefferi.

§. CCLXVII.

Ejus auspiciis conditū edictum perpetuum.

Sic primus condi jussit Edictum perpetuum,*) quum Praetores ad ejus usque tempora edicto singulis fere annis novi quid adstruxissent.* Falluntur enim, qui Paullo Diacono

*) vid. [illegible] opuscula jurisprud. elegantioris – Polycarpi [illegible] histor. edicti perpetui.

cono credentes, eam laudem Antonino Pio tribuunt, vel decepti loco Aurelii Victoris male sano, Didio Juliano edictum illud deberi, contendunt, veluti Garro *ad l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* & Hugo Grot. *Flor. sparf. p.* 87. Hadriani vero auspiciis hunc laborem suscepisse SALVIVM IVLIANVM, testantur Eutrop. *VIII*, 9. & ipse Justinianus, *Constit. Graec. de confirmat. Digestor.* §. 18.

* Durasse hunc morem ad Hadriani usque tempora, probari potest luculento loco *l. 6.* §. 1. *D. de custod. & exhibit. reor.* ubi Marcianus: *Sed & caput*, inquit, *mandatorum exstat*, *quo D. Pius*, *quum provinciae Asiae praeerat*, SVB EDICTO PROPOSVIT, *ut irenarchae*, *quum adprehenderint latrones*, *interrogent eos de sociis & receptatoribus*, cetera. Asiam autem eum multo ante, quam ab Hadriano esset adoptatus, rexisse sub Hadriano, patet ex Julio Capitol. *in Anton. Pio Cap. III.* Si ergo Procos. tunc adhuc edicta sub auspicia magistratus sui proposuerunt: quidni & Praetores? H.

§. CCLXVIII.

Auctor est Eusebius *Chron. n. MMCXLVII.* illo Abraami anno in lucem prodiisse Edictum perpetuum: qui annus inchoandus est a Kal. Octobr. anni ab V. C. DCCCLXXXIV. erae Dionys. CXXX. Quum vero sequente demum anno Hadrianus celebrarit Quindecennalia, quae ut plurimum illustrium legum promulgatione solebant celebrari: Ant. Pagii *Dissert. hypat. Part. II. Cap.* 4. §. 3. *p.* 123. genuina publicati edicti perpetui era incidere vide- Quo anno?

videtur in annum erae Dionyſ. CXXXI. quo Ser. Octavius Laenas Pontianus & M. Anton. Rufinus Conſules fuerunt. * Ant. Pagius *Critic. Baron. Tomo I. p.* 127. Tillemont *Hiſt. Imp. Tomo II. Parte* 2. *p.* 408.

* Errant ergo tum Baronius, qui Edictum anno erae Dionyſ. CXXXIV. conditum putat, tum Ren. Bottereau, qui *in Hadriano legislat. p.* 189. eram illam figit in anno CXXXII. Nos Euſebium eo tutius ſequi videmur, quo certius conſtat, illum antiquiora pleraque ex Julio Africano exſcripſiſſe: hunc vero Chronologiam ſuam perduxiſſe ad annum erae Dionyſ. CCXIX. adeoque nonaginta circiter annis abfuiſſe ab illis Hadriani temporibus. Georg. Syncell. *Chronograph. pag.* 107. *Edit. Reg.* & *pag.* 86. *Edit. Venet. inter Script. Rer. Byzant.* Quis vero dubitet, quin tum adhuc exſtiterint incorrupta monimenta, ex quibus genuinum publicati edicti perpetui annum eruere potuerit ſcriptor diligentiſſimus? H.

§. CCLXIX.

Auctor ejus Salvius Julianus.

Compoſuiſſe illud Edictum perpetuum SALVIVM IVLIANVM, juriſconſultum celeberrimum, non modo Euſebius & Eutropius obſervant, verum etiam Juſtinianus *l.* 2. §. 18. *C. de vet. jur. enucl.* & *l.* 10. *C. de condict. indeb.* ubi *ſummae auctoritatis homo, &* EDICTI PERPETVI ORDINATOR adpellatur. Quum vero & alii tum floruerint juriſconſulti eximii, & Juliano nihilo deteriores: ratio, cur ei potiſſimum id negotii datum ſit, vix alia reddi poterit, quam quod ille tum praeturam geſſerit, eumque adeo in

edicto scribendo laborare oportuerit. * Idque & inde colligimus, quod Julianus tralatitiis edictis quaedam nova, veluti *de conjungendis cum emancipato liberis ejus*, addidit: *l.* 3. *D. de conj. cum emanc. lib.* quod non nisi a Praetore fieri potuisse, novimus.

* Ipse sane praeturae suae meminit Julianus, *l.* 5. *D. de manum. vind.* Ea vero per temporis rationes commode incidere potuit in hunc annum erae Dionys. CXXXI. Vix credibile est, sine aemulatione JCtorum, maxime diversae sectae deditorum, huic Sabiniano dari id negotium potuisse, quum facile praevidere potuerint illi, hominem pleraque sectae suae placita edicto inserturum. Commodissima vero ratio componendi hanc litem haec esse potuit, ut negotium id delegaretur ei, qui esset Praetor in hunc annum designatus. Ita enim non erat quod Proculejani irascerentur Juliano, qui forte magis, quam Principis judicio, Spartam hanc nactus videbatur. H.

§. CCLXX.

Quamvis autem in eo potissimum constiterit Salvii Juliani opera, ut jus, *quod varie inconditeque a Praetoribus* adhuc *promebatur*, IN ORDINEM COMPONERET, Aurel. Victor *Schotti C. XIX.* ORDINARET, *l.* 10. C. *de condict. indeb.* & CONDERET *: *l.* 2. §. 18. *C. de vet. jur. enucl.* certissimum tamen est, eumdem non modo quaedam de novo adjecisse, *l.* 3. *D. de conj. cum emanc. lib.* vel omisisse, tamquam quae usu jam exolevissent, e. g. edictum *de fluminibus retandis* apud Gell. *Noct. Attic. XI*, 17. sed & aliqua immutasse, uti observatur ab Edicti interpretibus, *l.* 1. *D. quod met.*

In quonam constiterit Juliani opera.

met. cauſſ. l. 1. §. 1. *D. commod.* quin & ſectae ſuae ſervientem, quaedam Sabinianorum placita edicto inſeruiſſe, & Proculejanorum hoc modo exploſiſſe ſententias, *l.* 1. §. 1. *D. de jure fiſci.*

* Talia veterum Praetorum edicta eo tempore adhuc permulta exſtabant, maxime in bibliotheca Ulpia, in qua integrum eorum volumen reperit evolvitque paullo poſt Gellius, ceu ipſe teſtatur *Lib. XI. Cap.* 17. Bibliotheca iſta, collecta a Trajano, & legum, SCtorum, edictorum, aliorumque monimentorum collectionibus refertiſſima, initio in templo Trajani ſtetit, & poſtea in thermas Diocletianas translata eſt, ubi ſe illa uſum eſſe teſtatur Vopiſc. *in vita Taciti Cap. VIII.* & *in vita Aureliani Cap. VIII.* Vocatam eſſe hanc Bibliothecam *Athenaica*, ex codice Palatino Trebellii Pollionis *de trigintatyrann. Cap. X.* obſervat Claud. Salmaſ. *ad Script. Hiſt. Aug. p.* 302. Sed impreſſi plerique ibi pro *athenaicis* habent *archiva.* H.

§. CCLXXI.

Edictum perpetuum oratione principis & SCto firmatum.

Ceterum hoc edictum adeo ſe probavit & Hadriano Imp. & Senatui, ut ille ORATIONE, quae in *conſtit. Graeca de confirm. Digeſt.* §. 18. *λόγος τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν κοινῷ διεξελθὼν ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρης Ῥώμης, oratio Hadriani in Senatu veteris Romae recitata* adpellatur *; hic SCto in principis ſententiam facto iſtud ratum haberet. Id SC. poſtea ipſi edicto loco praefationis praemiſſum eſſe, ex *l.* 102. *pr. D. de reg. jur.* luculenter conjecit Jac. Gothofred. *in Comment. ad Reg. Jur. p.* 449.

* Ex hac oratione principis integram ſententiam ſervavit Juſtinianus *d.* §. 18. quae & ab ipſo Ju-

liano

liano repetitur in *l.* 12. *D. de legib.* & ab eo alisque quoque Jurisconsultis, mutatis tantum verbis, saepe inculcata est, in *l.* 10. *l.* 11. & *l.* 13. *D. eod.* puta, ut *si quid praeter id, quod jam ordinatum sit, emerserit, conveniens sit, eos, qui in magistratu sint, conari decidere, & remedium imponere secundum eorum, quae jam ordinata sint, consequentiam.* H.

§. CCLXXII.

Ejus auctoritas.

Ex eo ergo tempore edictum illud, a Juliano conditum, pro norma jurisdictionis perpetua atque immutabili fuit, dictumque est κατ᾽ ἐξοχὴν EDICTVM, *l.* 1. *l.* 2. *C. de success. edict.* EDICTVM PERPETVVM, Gell. *Noct. Attic. X,* 15. Eutrop. *VIII,* 9. ΔΙΗΝΕΚΕΣ ΔΙΑΤΑΓΜΑ, Paean. *Metaphr. Eutrop. ibid.* EDICTI FORMA, *l.* 8. *D. de calumn.* EDICTI PERPETVI AVCTORITAS, *l.* 3. *C. de edendo.* IVRIS AVCTORITAS *l.* 10. *C. Gregor. de pact.* EDICTI PERPETVI CVRSVS, *l.* 6. *C. qui adm. ad bon. possess.* FORMA CONSTITVTA, *l.* 1. *C. de inoffic. donat.* FORMA IVRIS, *l.* 1. *C. si tut. vel curat. interv.* FORMA IVRISDICTIONIS *, *l.* 5. §. 1. *D. ut legat. seu fideic. causs.* IVRISDICTIONIS TENOR, *l.* 5. *C. de his, quae vi metusv. causs.* PERPETVA IVRISDICTIO, *l.* 2. *C. de restit. mil.* INDVBITATVM IVS, *l.* 2. *C. Gregor. de pact. & transact.* IVRIS RATIO, *l.* 7. *C. Greg. eod.* LEX, *l.* 1. §. 2. *D. unde cogn.* denique IVS PERPETVVM, *l.* 5. *C. de adpellat.*

* Apud Graecos primum invaluerat, ut edicta qualiacumque τύποι vocarentur, hinc τύπος ἐπαρχικὸς, *edictum*

edictum praefectorium. *Nov. CLXVI. in rubr.* *Nov. CLXVII. sequ. in rubric.* θεῖος τύπος, *edictum Imperatoris. Nov. CLXII.* γενικὸς τύπος, *generale edictum.* Id postea Latino FORMA expresserunt, cui adeo adsueverunt jurisconsulti, ut *formas* vel τύπους vocarent quaslibet leges, sanctiones, constitutiones principum, *l.* 31. *D. de administr. & peric. tut. l.* 10. *pr. D. de pact. l.* 14. §. 1. *D. de alim. & cibar. leg. l.* 2. *C. de jure domin. l.* 23. *C. de excusat. tut.* Sic & *formam oraculi sui* Principes vocabant constitutionem suam *l.* 1. *C. Theod. de rei vind.* Immo & sententia ad legis vel constitutionis praescriptum lata *forma* vocabatur, *l.* 11. *C. Theod. de bon. proscript.* & τέλειον ἐπιτιθέναι τύπον est *sententiam definitivam ferre. Nov. XXIV. Cap.* 5. H.

§. CCLXXIII.

Edicto ne principes quidem derogare audebant.

Immo tantum abest, ut magistratibus, publicato jam edicto perpetuo, novi quid edictis suis sancire liceret, ut ipsi Principes passim profiterentur, non esse ulli permittendum, jurisdictionis formam mutare, vel juri publico derogare, *l.* 13. *C. de testam.* absurdum esse, edicti perpetui negligi formam *l.* 2. *C. de condit. insert.* eoque nomine frustra supplicari, *l.* 2. *C. de success. edict.* & temere desiderari poenam, edicto perpetuo praestitutam ulli concedi, *l.* 2. *C. de in jus voc.* frustra denique remedium a principe quaeri, ubi supplicem ratio juris impugnet. *l.* 1. *C. Hermog. de calumn.* Si quid etiam ex edicto perpetuo fuerat decretum: ne adpellationi quidem locum fuisse, docet Paullus *l.* 7. §. 1. *D. adpellat. recip. vel non**. Donell. *Commentar. in Lib. XXVIII. Cap.* 6. *p.* 437.

* Id

* Id tamen cum grano ſalis accipiendum. Poteſt in edicto ad factum adplicando non minus labi judex, ac in adplicando alio jure. Et ſi ex tali adplicatione perverſa oritur gravamen, ob quod ſuperiorem judicem adpellare licet: quidni etiam, ſi edictum perperam facto ſit adplicatum? Verba Paulli *d. l.* 7. §. 1. *D. de adpellat. recip. vel non.* ita ſe habent: *Item ſi ex perpetuo edicto aliquid decernatur*, ID QVOD MINVS FIAT, *non permittitur adpellare.* Senſus ergo eſt, ſi quis adpellatione ſua impedire velit, quo minus ſecundum edictum decernatur, eo fortaſſis obtentu, quod illud edicti caput exoleverit, ejus non recipiendam eſſe adpellationem, quum perpetua ſit atque indubia edicti auctoritas. H.

§. CCLXXIV.

Edictum provinciale idem cum urbano.

Memoratur etiam in jure noſtro EDICTVM PROVINCIALE perpetuum, quod Henr. Dodwellus ab eodem Hadriano; Ezech. Spanhemius ſub Antonino quodam conditum putat. Sed illud vere cum Praetorio unum idemque fuit, idque nomen tulit in provinciis, quum in urbe *praetorium*, *urbanum*, itemque *urbicum adpellaretur.* * Sane & ſeriem vel ordinem eumdem fuiſſe in edictis urbano & provinciali, obſervavit Jac. Gothofredus *in Serie edicti perpet.* & Cajus, qui edictum provinciale luculento commentario illuſtravit, promiſcue utitur formulis: AIT PROCOS. & AIT PRAETOR. *l.* 4. *D. quod quisque jur. l.* 1. §. 2. *D. quod cujuſc. univerſ. nom.*

* Quum jam libera republica Praeſides pleraque edicti urbani capita in ſua edicta provincialia transferrent: (§. LXXX. *) ad quid opus fuiſſet ſingulari

gulari edicto provinciali sub Imperatoribus? Accedit, quod Aristides *Orat. in Romam p.* 395. *edit. Guil. Canteri*, quum paullo ante *p.* 390. meminisset θεσμῶν καὶ τάξεων ἀφύκτων ἅπασιν ἐπισταθεισῶν; *legum & ORDINIS PERPETVI omnibus traditi*; statim pergit: οὐδὲ γὰρ δεῖ νῦν περιήγησιν γῆς γράφειν, οὐδ' ὡς ἕκαστοι χρῶνται νόμοις ἀπαριθμεῖν· ἀλλ' ὑμεῖς ἅπασι περιηγηταὶ κοινοὶ γεγόνατε, ἀναπετάσαντες ἁπάσης τῆς οἰκουμένης τὰς πύλας, καὶ παρασχόντες ἐξουσίαν αὐτόπτας πάντων τοὺς θέλοντας γίνεσθαι, ΝΟΜΟΥΣ ΚΟΙΝΟΥΣ ἅπασι τάξαντες. *Nulla nunc terrae descriptione opus est, nec singulorum leges recensere quidquam attinet, postquam vos communes omnium orbis exploratores exstitistis, totiusque terrae portis apertis, unicuique, quod vellet inspiciendi facultatem dedistis*, COMMVNES*que* OMNIBVS LEGES *tulistis*. Qui νόμοι ἅπασι κοινοὶ non alii sunt, quam edictum perpetuum, provinciis cum urbe commune, seu ipse haec verba accepit Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. Cap.* 7. *p.* 285. Recte ergo Ant. Pagius *Critic. Baron. Tomo I. p.* 127. scribit: Edicto perpetuo omnes civitates Romanae urbis leges sequi jussae sunt: quamvis vir doctissimus, dum istud edictum & hodie exstare, existimat; illa opinione sua omnino fallatur. H.

§. CCLXXV.

Qui restituere conati sint edictum perpetuum?

Quum vero praeclarus illae Romanae jurisprudentiae fundus temporum injuria jam pridem perierit, de restituendo illo jam inde a renatis litteris cogitarunt viri doctissimi, quamvis non eodem omnes successu. EGVINARIVS BARO *in Manualibus juris*, nec ordinis, a Juliano observati, ullam rationem habuit, &, judice Jac. Gothofredo *in Manual. jur. p.* 46. *sciens saepe ea edicta confinxit, quae numquam fuerunt, sed quae sunt ex jurisconsultorum placitis, moribus*

moribus Romanorum, *antiquis legibus*, *vel etiam novis principum constitutionibus*. Majore religione edicti perpetui reliquias collegit GVIL. RANCHINVS, quamvis & ipse non ad genuinum, qui Praetori placuerat, ordinem, sed secundum seriem titulorum Pandectarum, capita edicti disposuerit.

§. CCLXXVI.

Quandoquidem tamen haud parum interest studiosi juris, ordinem seriemque edicti perpetui non ignotum esse: primum HVB. GIPHANIVS *in Oeconomia juris* illum non infeliciter ostendit: deinde & PETR. PITENIVS IC. Florentinus scripsit librum *de oeconomia edicti perpetui*, mihi adhuc nondum visum, at laudatum a V. C. Jo. Alb. Fabricio *Biblioth. Lat. Vol. III. p.* 788. Denique omnium industriam superavit Jac. Gothofredus, edita & quatuor fontibus juris civilis inserta tabula, quam *seriem edicti perpetui* inscripsit. * Qui ejusdem oeconomiā vel ordinem ostenderint.

* At hi omnes tamen spicilegium satis magnum reliquerunt aliorum industriae. Nos ipsi in schedis habemus EDICTVM PERPETVVM, multorum annorum adfectum magis, quam perfectum opus, in quo tria potissimum nobis proposuimus: *primum*, ut historiam edictorum & edicti perpetui demus quam accuratissimam: *alterum*, ut ipsum edictum non modo ordini atque integritati suae, quoad ejus fieri potest, restituamus, sed & omnia probationibus luculentissimis firmemus: *tertium*, ut fragmenta veterum jurisconsultorum, qui edictum perpetuum commentariis suis illustrarunt, omnia suis quaeque locis aptemus, eoque modo

 genui-

genuinam eorum ſpeciem in clariſſima luce collocemus. Utinam demum colophonem imponere liceret laborioſo operi! Sperarem, juriſprudentiae haud parum lucis ex his vigiliis meis acceſſurum. Sed haec Deo curae erunt. H. Aliter Deo viſum eſt; & quod meditabatur opus elegantiſſimus Heineccius, perficere, morte praeventus, non potuit. Prodierunt quidem poſt obitum ejus in lucem publicam adfecti operis ſchedae: verum eae doctorum hominum deſiderio nullo modo ſatisfacere poſſunt. R.

§. CCLXXVII.

Quam mutationem edictum perpetuum in juriſprudentiae ſtudio attulerit?

Neque hic praetermittendum videtur, edictum perpetuum in ipſo etiam juris ſtudio mutationem haud exiguam attuliſſe. Quum enim antea a legibus XII. Tabularum auſpicarentur juriſprudentiam: jam eam ab edicto exordiebantur, ſi credimus Gothofredo *Man. jur. p.* 10. quod tamen jam Ciceronis temporibus fieri coepiſſe, jam ſupra a nobis obſervatum eſt. (§. LXXIV.*) Deinde quum antea in libris Sabini, aliorumque juriſconſultorum illuſtrandis potiſſimum exercerent ingenium: ex eo tempore ad Edictum plerique ſcripſerunt, ejusque ordinem in operibus ſuis tantum non omnibus ſunt ſequuti.* Hub. Giphan. *Oecon. jur. p.* 120. Ev. Otto *in Papiniano XII*, 6. *p*. 259.

* Sunt, qui & ſectas, condito edicto perpetuo, paullatim interiiſſe exiſtimant. Godefr. Maſcov. *de Sect. Sabin. & Procul. Cap. VII.* Sed id non adeo liquido probatur. Quaedam Julianum ex Sabinianorum ſententia edixiſſe, ipſi ſupra ex *l.* 1. §. 1. *D. de jur. fiſci* oſtendimus. (§. CCLXX.) Sed

pau-

pauciora haec fortassis fuerunt, quam ut inde sectis immineret periculum. Et fuerunt sane etiam post Hadriani tempora jurisconsulti, alterutri sectae addictiores: adeoque probabilius est, principum interpretationibus ac decisionibus paullatim factum esse, ut Jurisconsulti secum invicem in gratiam redirent. H.

§. CCLXXVIII.

Iisdem temporibus etiam EDICTVM AEDILITIVM perpetuum conditum esse, suspicatur Henr. Dodwellus, sed sine auctore: nec admodum probabilis est haec viri doctissimi divinatio. Primo enim quaedam Edicti Aedilitii capita translata fuerant in edictum perpetuum. *Const. tanta.* §. 5. *de confirm. Digest. Const. omnem reip.* §. 4. *ad Antecess.* Cur vero, quaeso, id factum fuisset, si singulare exstitisset, aut ex Hadriani sententia conficiendum fuisset edictum Aedilitium perpetuum? * Deinde jam eo tempore eviluerat Aedilium curulium jurisdictio, ut de eorum officio nec titulus singularis exstet in *Pandectis*, nec liber singularis jurisconsulti ullius exstiterit, quum tamen de multo minoribus magistratibus justis libris egerint. Papiniani enim librum ἀστυνομικῶν ad Aediles municipales pertinuisse, observavit V. C. Ev. Otto *in Papinian. Cap. XII.* §. 5. *p.* 253. *sequ.*

An & Aedilitium edictum perpetuum exstiterit?

* Pleraque veteris Edicti Aedilitii capita, quorum supra quaedam ex antiquitatis parietinis eruimus, (§. LXXVII. sequ.) jam illo tempore ab usu recesserant. Tria vero, quae adhuc in foro usum aliquem habebant, (§. LXXVI.) tanti non visa

ſunt Hadriano, ut inde novum ſyſtema vel edictum Aedilitium perpetuum contexeret, ſed ea edicto praetorio inſeri juſſit. Hinc quamvis inſequentis ſaeculi ſcriptores, CAIVS, VLPIANVS & PAVLLVS *binos* quisque *libros* AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM ſcripſerint: in iis tamen non alia, quam quae in *Pandectis* memorantur, capita interpretati ſunt, ut facile adpareat, eos non tam ad ſingulare aliquod edictum aedilitium perpetuum, quam ad titulum edicti perpetui *de Aedilitio edicto*, qui inter poſtremos edicti erat, ſcripſiſſe. Ev. Otto *de tutel. viar. Lib. III. Cap.* 2. *p.* 429. H.

§. CCLXXIX.

Advocatus fiſci inſtitutus, reſtitutaque juriſconſultis facultas reſpondendi.

In eo etiam novi quid invexit Hadrianus, quod primus ille FISCO ADVOCATVM dedit. Spartian. *in Hadrian. Cap. XX.* * Idem jurisconſultis priſtinam libertatem de jure reſpondendi reſtituit. Qua de re Pomponius: *Optimus*, inquit, *princeps*, *Hadrianus*, *quum ab eo viri praetorii peterent*, *ut ſibi liceret reſpondere*, *reſcripſit iis : hoc non* PETI, *ſed* PRAESTARI *ſolere* **, *& ideo*, *ſi quis fiduciam ſui haberet*, *delectari ſe*, *populo ad reſpondendum ſe praepararet. l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.*

* Huc & pertinent illa Spartiani *cap.* 22. *Quatuor Conſulares per omnem Italiam Judices conſtituit.* Eorum loco M. Antoninus *Juridicos* Italiae praefecit, Capitolin. *in Vit. c.* 11. ſed reduxit Conſtantinus M. *Conſulares*, de quibus vide Notit. Imp. *in Not. vicar. urb. Rom.* R.

** Ex his verbis patet, jam paullo ante Hadrianum paullatim exoleviſſe illud Auguſti inſtitutum, de quo ſupra plura diximus. (§. CLXXVIII. ſequ.) At ex intervallo tamen illud multo poſt Hadrianum

num in usum coepisse revocari, patet exemplo Innocentii, jurisconsulti, apud Eunapium *in vita Chrysanthi init.* sive *pag.* 187. *Edit. Commelin.* qui respondendi de jure facultatem a principe impetrasse dicitur. A Severi Imp. temporibus id fieri iterum coepisse, suspicatur Henr. Dodwellus *Praelect. Cambden. IX.* §. 11. *p.* 355. H.

§. CCLXXX.

Frequentius etiam multo, quam antea, CONSTITVTIONIBVS nova jura dabat Hadrianus. Quum enim ante eum pleraque principum edicta vel SCtis firmarentur, veluti edictum Augusti de intercessionibus mulierum, *l.* 2. *D. ad SC. Vellejan.* Tiberii, de iis, qui sibi legatum ipsi adscripserint, Petr. Faber *Semestr. I,* 25. *p.* 143. Claudii de navicularariis apud Sueton. *Claud. Cap. XVIII. sequ. l.* 5. §. 3. *D. de jure immunit. l.* 3. *D. de vacat. & excus. mun.* juncta *l.* 3. §. 8. *D. de incend. ruin. naufr.* vel ea, quae decreverat Senatus, principum edictis confirmarentur & publicarentur: Tacit. *Annal. VI,* 12. Symmach. *Lib. X. Epist.* 21. Maran. *Paratitl. p.* 114. Ant. Dadin. Alteserra *Recitat. quotid. p.* 182. & V. C. Petr. Burmannus *de vectigal. pop. Rom. Cap. VI. p.* 113. ab Hadriani temporibus principes, nullo adhibito colore, quidquid collibitum, edictis suis constituere coeperunt.*

Quid circa constitutiones innovatum?

* Hadrianus id eo faciebat frequentius, quo rarius toto fere imperii sui tempore Romae erat, quippe per universum terrarum orbem peregrinatus. Spartian. *Hadr. Cap. XII.* Hinc & rarius consulebat Senatum, & suo pleraque arbitrio rescriptis consti-

constituebat, adeo, ut ab ejus potissimum temporibus increbuisse videatur paroemia? ἐκεῖ τε ἡ Ῥώμη, ὅπου ποτ' ἂν ὁ βασιλεὺς ᾖ· *Roma est, ubi Imperator est.* Herodian. *Lib. I. Histor. Cap. 6.* H. Ubicunque locorum igitur Princeps *consistat*, ibi de rebus ad salutem reipublicae, civium, subditorumque pertinentibus, inconsulto Romano Senatu, adhibitis in consilium comitibus, deliberare atque statuere potest. Vides *Consistorii*, atque *Comitum Consistorianorum* originem. Qui enim primis monarchiae Romanae temporibus, *amici*, *comites*, *consiliarii Principis*, dicti sunt, hos, aetate sequiore, *Comites Consistorianos* nominarunt. De his vide Salmasium *ad Spartiani Hadrian. c. 18. ad Trebell. Pollion. Macrian. c. 11.* & Gothofredum *in Commentar. ad leg. un. C. de Comit. Consistorian.* Bene legitur in Glossis Nomicis: Κονσιστώριον βασιλικὸν σέκρετον. In eo *Comites Consistoriani*, devotionis testandae caussa, plerumque stabant, solo sedente Principe. Vid. *Commentar. ad leg. 5. Cod. Theodos. de fide test.* & Du Fresne *Glossar. voc. consistorium.* Sed hoc notatu dignum est, in principis consistorio numerata suffragia, &, si aequalia essent, reum absolutum fuisse. Est elegans hac de re locus apud Julianum in Encomio Eusebiae, sive *Orat. III. pag. 115. Edit. Spanhem.* Postquam enim retulisset, Athenis olim, si par reo cum accusatore suffragiorum numerus esset, tum Minervae suffragio ei, qui condemnandus erat, adjuncto, utrumque ab omni crimine liberatum esse; hanc suffragiorum aequalium legem, in Consistorio Principis non servari modo, dicit, sed Eusebiam Augustam, tanquam alteram Minervam, sua intercessione, eam multo benigniorem etiam reddere. Τοῦτον δὴ φιλάνθρωπον ὄντα, καὶ χαρίεντα τὸν νόμον ἐπὶ τῶν δικῶν, ὡς ὁ βασιλεὺς κελεύει, σωζόμενον πρᾳότερον αὕτη καθίστησιν. οὐ γὰρ ἂν ὁ φεύγων παρ' ὀλίγον ἔλθῃ τὴν ἴσην ἐν ταῖς ψήφοις λαχεῖν, πείθει τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ δέησιν προσθεῖσα, καὶ ἱκετηρίαν,

ἐλαν, ἀφεῖναι πάντως τῆς αἰτίας. *Hanc perhumanam suavemque legem, quae* IN IIS IVDICIIS *retinetur, de quibus* IMPERATOR COGNOSCIT, *multo illa* (Eusebia) *mitiorem ac benigniorem facit. Nam ubi reus ipse* NON PAREM *omnino suffragiorum numerum sortitus est, tum illa precibus suis interpositis, apud eum efficit, ut omnibus illum criminibus absolvat.* Ad hoc *Principis consistorium*, in quo is cum *amicis* deliberabat tractabatque, pertinet etiam *l.* 17. *D. de jure patronatus*, quam ad *disputationes forenses*, viri docti, & in his Heineccius quoque (§. 52. *supr.* ubi tamen consulto eam expunxi) inepte referunt. En! verba ex rescripto Divorum fratrum : *Sed cum & ipso Maeciano, & aliis* AMICIS *nostris Jurisperitis adhibitis, plenius tractaremus; magis visum est, nepotem non excludi a bonis aviti liberti.* R.

§. CCLXXXI.

Nova jura ab Hadriano constituta.

Itaque Hadrianus non modo, ut utamur verbis Tertulliani *Apologet. Cap. IV.* quotidie *totam illam veterem ac squallentem silvam legum novis principalium rescriptorum & edictorum securibus rustabat, caedebatque:* sed & nova constituebat jura, veluti de adquisitione thesauri, Spartian. *Hadr. Cap. XVIII.* §. 39. *Inst. de rer. divis.* de bonis damnatorum, Spartian. *ibid.* & *l.* 2. *l.* 6. *l.* 7. §. 3. *D. de bon. damnat.* de alimentis legatis, *l.* 14. §. 1. *D. de alim. & cib. leg.* Em. Merill. *Obs. III*, 16. de tempore partus, Gell. *Noct. Attic. III*, 16. de beneficio divisionis inter plures confidejussores *, *l.* 26. *sequ. D. de fidejuss.* de muliere vulgari & quaestuaria a milite herede non instituenda, *l.* 41. §. 1. *D. de test. mil.* de iis, qui testari aliquem pro-

hibuerint, hereditate a fisco privandis, *l.* 1. *pr. D. si quis aliqu test. prob.* de possessione ventri danda, *l.* 1. §. 14. *D. de ventr. in poss. mitt.* de funeribus & sepulcris, *l.* 3. §. 5. *D. de sepulcr. viol. l.* 37. §. 1. *D. de religios.* de poena perpetui carceris non irroganda, *l.* 35. *D. de poen.* de iis, qui spadones, vel thlibias faciunt, puniendis, *l.* 4. §. 2. *l.* 5. *D. ad legem Cornel. de sicar.* de parricidiis, *l.* 9. *pr. D. ad leg. Pompej. de parricid.* de termino moto, *l.* 2. *D. de term. mot.* aliisque juris capitibus, de quibus accuratius Ren. Bottereau *in Hadriano legislatore.*

* Hoc jus epistola D. Hadriani invectum esse, satis patet ex §. 4. *Inst. de fidejuss. l.* 26. *D. eod. & l. ult. C. de constit. pec.* Vix autem prodierat illa Epistola, quum in edictum perpetuum referretur a Juliano. Paull. *Recept. Sent.* I, 20. Ut mirum non sit beneficium hoc divisionis ex edicto repeti a Paullo, quod alioquin ex Epistola Hadriani profectum dicitur. Miramur ergo, Cujacium ejus auctorem facere Antoninum Pium, quum fieri non possit, ut ab Antonino sit, quod jam in Edicto perpetuo locum invenit. Neque Cujacio suffragatur *l.* 49. §. 1. *D. de fidejuss.* ubi Antoninus non jus novum constituit, sed jam constitutum certae speciei adplicat. H.

§. CCLXXXII.

Ejus decreta, interloquutiones, dicta.

Sed & DECRETORVM Hadriani passim fit mentio: *l.* 28. *D. de inoffic. test. l.* 23. §. 2. *D. de liberal. causs.* & INTERLOQVVTIONES ejusdem plures complectitur Dosithei, grammatici Graeci elegans *Sententiarum & Epistolarum* libellus, editus a Melch. Goldasto, ac deinde

deinde ab Ant. Schultingio *Jurisprudentiae veteri antejustinianeae* insertus *p.* 855. *sequ.* EDICTA denique notanda sunt complura, veluti illud, quod singulari constitutione abolevit Justinianus *l.* 3. *C. de edicto D. Hadr. toll.* de quo accurate Jac. Cujacius *in Paratitl. Cod. h. t.* nec non de direptione navium, *l.* 7. *D. de incend. ruin. naufr.* & de poena eorum, qui relegati vel ante tempus redierint, vel excesserint insula, vel deportati evaserint*: *l.* 28. §. 13. *D. de poen.* denique de masculorum feminarumque lavacris separandis. Spartian. *in Hadrian. Cap. XVIII.*

vid. Linke de hoc tit. – Reichemius de hoc tit. – Mascov de leg. 3 C. de ed. Hadr. toll. – Leiser meditationes [illegible] ad tit. Quorum bonorum.

* Deportati in insulam fuerant suspecti de imperio Laberius Maximus & Frugi Crassus. Et quamvis Hadrianus primis statim imperii diebus per epistolas esset admonitus a Tatiano, ut homines occideret: tantum tamen erat clementiae studium, ut neutrum eorum laederet. Crassum tamen postea egressum insula, Caesaris procurator, dubium an jussu domini, occiderat. Spartian. *Hadr. Cap. V.* id occasionem dedisse huic edicto, quo relegatus, si insula excesserit, deportari, deportatus capitis damnari jubetur, conjicit Ren. Bottereau *in Hadriano legislat. p.* 138. qui hoc edictum anno ab V. C. DCCCLXX. T. Vipsanio & Aproniano Coss. prodiisse existimat. Ubi obiter monemus, Coss. eo anno non fuisse *T. Vipsanium & Apronianum*, sed *T. Vipsanium Apronianum & Quinctium Nigrum.* Gruter. *Inscr. p. DLXXVIII,* 1. *p. MVIII,* 7. *MIX.* 2. H.

§. CCLXXXIII.

Neque tamen nulla sub Hadriano facta sunt SENATVSCONSVLTA. Ut enim jam non

Senatusconsulta sub Ha-

driano facta.

non dicam de illo, quo anno V. C. DCCCLXXXV. edictum perpetuum firmatum esse, monuimus: (§. CCLXXI.) passim commemorantur & alia, veluti factum anno V. C. DCCCLXXIX. Neratio Prisco & Annio Vero Coss. de eo, qui servum castrandum dederit: *l. 6. D. ad leg. Cornel. de sicar.* nec non aliud de agnoscendo partu: *l. 3. §. 1. D. de agnosc. & al. lib.* itemque de legatis vel fideicommissis civitatibus relictis, Ulpian. *Fragm. XXII, 5. XXIV*, 28. quod non videtur ab Aproniano diversum *: Schulting. *Jurispr. vet. antejustin. p. 635.* porro de fideicommisso, quod servo cum libertate relinquitur: *l. 83. §. 1. D. de hered. instit.* de adpellatione a Senatu non recipienda: *l. 1. §. 2 D. a quib. adpell. non lic.* denique de parte dimidia, iis, qui se ipsi detulissent, ex beneficio Trajani relinquenda. *l. 15. §. 3. D. de jure fisci.*

* Sub Hadriano prodiisse hoc SC. vel inde patet, quod ejus notitiam habuit Julianus *l. 27. pr. D. ad SC. Trebell.* Et sane sub Hadriano, anno ab V. C. DCCCLXX. consul fuit *T. Vipsanius Apronianus*, cujus paullo ante (§. CCLXXXII. *) meminimus, & anno DCCCLXXVI. *C. Ventidius Apronianus*, cujus mentio fit in lapidibus apud Gruter. *Inscr. p. MLXXIX*, 10. *p. MLXXXII*, 16. a quorum alterutro nomen accipere potuit hoc SC. Nulla saltim ratio est, cur cum τῷ πάνυ Cujacio, *in Not. ad Ulpian. Fragm. XXIV*, 28. & *in Julianum ad l. 27. D. ad SC. Trebell.* SC. Apronianum sub Marco demum Imp. conditum esse, existimare malimus, quum *l. 20. D. de reb. dub.* non de legatis civitatibus, sed collegiis relictis agat, & his a Marco Imp. concedi potuerit, quod

quod antea ab Hadriano concessum fuerat municipiis. H. Minus accurate auctor *T. Vipsanii Aproniani* Consulatum ad Hadrianum refert. Prodiit enim is Cos. A. C. 117. qui est ultimus Trajani. Vid. Pagius *in Critic. an. cit.* Eam ob caussam Bachius *de legib. Trajan. p.* 138. SC. Apronianum, ad Trajanum referri posse censuit, hac in primis ratione inductus, quod jam ante D. Nerva statuerit, *ut civitatibus omnibus, quae sub imperio populi Romani sunt, legari posset.* Sed licet ibidem vir ille doctus copiose & subtiliter disputet, ut tueatur sententiam, ego tamen *Apronianum SC.* cum Schultingio Hadriani imperio, & anno V. C. 876. quo Consulatum, *Ventidius Apronianus* gessit, assignare malo, cum sciam, hunc Imperatorem totius Romani orbis peragrasse provincias, in omnibus fere urbibus aliquid aedificasse, honores municipales, ut singularem testaretur comitatem, gessisse, ludos edidisse, & provincialibus ingentia tribuisse beneficia. Haec, & alia huc pertinentia Spartianus *in Vita* habet. Quis igitur non credat, id quoque beneficii libenter Hadrianum provincialibus concedere voluisse, *ut civitatibus,* quarum plerasque singulari complexus est favore, *fideicommissae hereditates restituerentur?* R.

§. CCLXXXIV.

SCta Juventiana, ἀνώνυμον & Tertullianum.

At omnium celeberrima sunt quatuor SCta, quorum duo IVVENTIANA anno ab V. C. DCCCLXXXII. P. Juventio Celso & Julio Balbo Coss. facta sunt, alterum de accessionibus fructibusque hereditatis, & pecunia, ex hereditate redacta, quod integrum superest *l. 20. §. 6. sequ. l. 25. D. de hered. petit.* * alterum, quo lex Vectibulici, de qua supra, (§. CCLII.) ad provincias est prolata, memoratur *l. ult. C. de serv. reip. manumitt.* Nec praeter-

praetermittendum SC. quo uxoris, civis Romanae partus civis Rom. declaratur, apud Ulpian. *Fragm. III*, 3. & TERTVLLIANVM, quo mater ingenua, trium; libertina quatuor liberorum jus habens, ad bona liberorum ab intestato vocatur. Id enim sub Hadriano factum esse, docemur §. 2. *Inst. de SC. Tertull.* Cujacii vero dissentientis sententiam discussimus in *Antiqu. Rom. III*, 3. *p.* 28.

* Quantivis pretii est hoc SC. ex quo adparet, qualis eorum forma sub Hadriano fuerit. Sed quaedam tamen in mendo videntur cubare, in primis Imperatoris titulus, quem jam emendare coepit Petrus Pithoeus *Adverſ. II*, 15. De consulibus, qui ibi memorantur, vid. Henr. Noris. *de Epoch. Syro-Maced. p.* 498. Libelli, seu orationis huic SC. praemissae pars quaedam superest in *l.* 22. & *l.* 40. *pr. D. de hered. petit.* Denique notandum, IVNII RVSTICI, cujus distracta hereditas huic SC. occasionem dedit, integrum stemma genealogicum nos supra (§. CCXXXIX. *) exhibuisse. Non potest autem ille esse alius, quam aliquis fratrum, quibus rhetorem invenire rogatus est Plinius *Lib. II. Epist.* 18. H.

§. CCLXXXV.

Jurisconsulti sub Hadriano, Priscus Javolenus.

Progredimur ad illorum temporum IVRISCONSVLTOS, inter quos PRISCVS IAVOLENVS* primum omnino locum meretur, in eo felix, quod laudum suarum praeconem, simulque vindicem reperit V. C. Gottl. Aug. Jenichen, cujus *de Prisco Javoleno* Dissertatio prodiit *Lipſ. MDCCXXXIV.* Fuit Coelii Sabini auditor, dignusque in schola Sabini-

Sabiniana successor, *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.* quamvis & ipse aliquando a Cassio Longino dissentiat, *l.* 54. *pr. D. de condit. & demonstr. l.* 39. *D. de statulib.* & aliquando Labeonis & Proculi sententiam amplectatur. *l.* 57. *D. loc. cond. l.* 32. *pr. D. de pact. dot. l.* 90. *pr. D. de furt. l.* 11. *D. de hered. instit. l.* 64. *D. de donat. inter vir. & ux. l.* 62. *pr. D. de acquir. vel amitt. hered.* Quanto cum plausu docuerit jurisprudentiam, vel id argumento est, quod tria eximia ingenia Salvii Juliani, Aburni Valentis & Tusciani se ab illo potissimum formata perpolitaque esse gloriarentur. *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.*

* *Prisci* cognomen noster cum Neratiis, Fulciniis, Flaviis, Aeliis, Corneliis, Lutoriis, aliisque commune habuit, pluresque Priscos ea, qua est diligentia, ex vetustis monimentis collegit laudatus Jenichen §. *II. p.* 7. 8. Non aeque obvium *Javolenorum*, vel, ut in Pandectis Florentinis scibitur, *Jabolenorum* nomen. Aliquorum tamen notitiam ex Gruteri *Inscr. p. XLVIII, p. LIII*, 15. *p. DCCXC*, 1. & Thom. Reines. *Inscript. Class. XIV*, 194. dedit idem §. *III. p.* 9. Dicti sunt, si quid video, ἀπὸ τοῦ ἰαύειν, *a commorando*, unde ἰαυθμὸς, *diversorium, commoratio.* Potuit inde formari *Javolus*, & ex hoc *Javolenus*, quemadmodum ex Octavio *Octavenus*. H. Si Heineccius docuisset, Javolenum apud Graecos natum, aut majores ejus Graecos fuisse, forte melius conjicere potuisset. Sed quid est *Javolus?* vox profecto sensum non habens. R.

§. CCLXXXVI.

Honores eum gessisse, dubitare nos non patitur Julianus, qui eum ex praetura Africam

Ejus honores & aetas.

cam & Syriam rexiſſe, & ſervos apud ſe ipſum manumiſiſſe teſtatur. *l.* 5. *D. de manum. vind.* Poſtea & de jure reſpondit diligentiſſime, & conſiliis adhibitus eſt, ipſo fatente Plinio *Lib. VI. Epiſt.* 15. qui tamen illi iniquior, eum ſenem dubiae ſanitatis fuiſſe, ſcribit. * Deceſſit vel extremis Trajani, vel primis Hadriani annis. Saltim non veroſimile eſt, eum ad Antonini tempora vitam produxiſſe, quod tamen decepto loco corrupto Julii Capitolini *in Antonino Pio Cap. XII.* colligunt Rutil. *in vit. juriſc. Cap. LVII.* §. 1. Bertrand. *in vit. Lib. II. Cap.* 9. §. 1. Rupertus *ad Enchirid. Pomp. Lib. III. Cap.* 13. *ſect.* 4.

* Ab hac injuria Javolenum erudite vindicavit V. C. Gottl. Aug. Jenichen, *Diſſ. de Javoleno Priſco* §. *XII. p.* 23. *ſequ.* ubi miratur vir mei amantiſſimus, me hanc calumniam in hiſtoria juris paullo timidius profligaſſe. Sed id feceram apertius, antequam illa hiſtoria juris prodiiſſet in *Diſſ. de Salvio Juliano*, ubi *p.* 801. *Sylloges opuſc.* ita ſcripſeramus: *Plinius refert, Paſſienum Paullum, elegos recitaturum, adhibuiſſe etiam Priſcum Javolenum. Hunc vero honoris cauſſa interrogatum:* PRISCE, IVBES? *reſpondiſſe:* EGO VERO NON IVBEO. *Male id habuit Plinium, qui ideo in Javolenum invectus:* Cogita, *inquit*, qui riſus hominum? qui joci? Eſt omnino Priſcus dubiae ſanitatis. Intereſt tamen officiis, adhibetur conſiliis, atque etiam jus civile publice reſpondet, quo magis, quod tum fecit, ridiculum & notabile fuit. *Ob id parum abeſt, quin bonum Javolenum pro inſano traducant. At quid, quaeſo, ſtoliditatis ineſt illi Javoleni dicto? Et quid mirum, ſi ſenex occupatiſſimus, pertaeſus moleſtiſſimi iſtius officii, recitationes frigidiſſimas audiendi, Paſſieni*

inſa-

insaniam senili dicacitate perstrinxerit, *quam non minore libertate multo ante perstrinxerat* Juvenalis *Sat. I. v. 2. sequ. III*, *v.* 8. Magnam ergo gratiam a nobis iniit doctissimus βιόγραφος, quod hanc sententiam nostram pluribus argumentis stabilivit, caussamque, cur Plinio acuto hoc dicto bilem moverit Javolenus noster, perspicue ostendit. H. De loco Plinii jam olim scripsit quaedam Franciscus Sarmiento, JCtus Hispanus, *Lib. II. Selection. c.* 1. *n.* 4. quem laudat Delrio ad Senecae *Medeam pag.* 113. Mihi persuasum est, eos, qui auctores Latinos interpretari possunt, verba Plinii non aliter esse intellecturos, quam ita, ut Priscus tunc temporis, per intervalla quaedam, optima ratione usus non sit. In primis enim pensitanda sunt haec Plinii: *tam sollicite recitaturis providendum est non solum*, *ut sint ipsi sani*, *verum etiam ut sanos adhibeant*. R.

§. CCLXXXVII.

Scripsit EX CASSIO *libros XV.* in quibus plerasque magni hujus scholae suae auctoris sententias partim mascule defendit, partim mitigavit, *l.* 21. §. 2. *D. de aquir. vel amitt. poss. l.* 36. §. 2. *D. mand.* vel, quo erat candore animi, refellit, *l.* 54. *pr. D. de condit. & demonstr.* EPISTOLARVM *libros XIV.* AD PLAVTIVM *libros V.* in quibus eum verba Plautii fere integra retulisse, & raro, praeterquam in *l.* 34. *D. de stipul. servor.* judicium suum interposuisse, observant. Denique *libros* EX POSTERIORIBVS LABEONIS & LIBRORVM LABEONIS epitomen; quae opera quomodo distinguenda sint, ostendit jam Em. Merill. *Observ. V*, 38. Ejusdem scripta.

§. CCLXXXVIII.

§. CCLXXXVIII.

Salvius Julianus.

v. Heinecc. vita Salvii Juliani – Struve vitae XVI Jctorum – Cujacius ad libr. Digestorum Salv. Juliani

De SALVIO IVLIANO, celeberrimo horum temporum juriſconſulto nuper ſingulari diſſertatione egimus. Fuit is non Mediolanenſis, Inſuber, ſed Hadrumetinus Afer: Spartian. *Julian.* *Cap. I.* Floruit ſub Hadriano, Pio & Divis, quos vocant, fratribus, a quibus amicus vocatur, *l.* 17. *D. de jure patron.* & Sabinianorum poſt Javolenum duxit familiam. Non modo praeturam, ſed & bis conſulatum & praeterea praefecturam urbi geſſit, Spartian. *ibid. l.* 5. *D. de manum. vind.* & in omnium, ſub quibus floruit, principum conſilio fuit. Spartian. *Hadrian. Cap. XVIII.* Jul. Capitolin. *Antonin. Cap. XII. l.* 17. *D. de jure patron.* Poſteros ejus, inter quos & Didius Julianus, Auguſtus, in tabula genealogica* exhibuimus *in Diſſ. de Salvio Juliano. p.* 794.

* Tale ſchema genealogicum primus confecit Iſaac. Caſaubonus *Not. ad Hiſtor. Aug. p.* 110. *Edit. Pariſ.* poſtea id lapidum auxilio emendavit Thom. Reineſ. *Var. Lect. Lib. III. Cap.* 2. *p.* 34. ab eoque acceptum *Adnotationibus ſuis ad Pompon. Enchirid. p.* 473. inſeruit Rupertus. Quum vero & in hoc permulta vel perperam dicta, vel omiſſa eſſe, in eadem *diſſertatione p.* 793. oſtenderimus: pleniorem & accuratiorem tabulam & nos concinnare auſi ſumus, quam hoc loco etiam exſtare operae pretium fuerit: (✠)

§. CCLXXXIX.

Ejus ſcripta.

Praeter edictum perpetuum, cujus illum conditorem fuiſſe, paullo ante diximus, ſcripſit *libros XC.** DIGESTORUM, ad Edicti perpetui

DIDIVS SEVERVS Insuber Mediolanensis.

DIDIVS SEVERVS.

SALVIVS IVLIANVS Hadrumetinus, Afer, JC. bis Cos. & Praef. urbi: Edicti perpetui conditor.

M. SALVIVS IVLIANVS, Dionimale Σέβηρος, Cos. anno V. C. 928. Praefectus praetorio, occisus a Commodo circa ann. V. C. 941.

L. VIBIVS VARVS.

NVMIVS. = VIBIA SALVIA VARA, de qua Gruter. p. 459, 2.

= PETRONIVS DIDIVS. = AEMILIA CLARA.

SALVIVS IVLIANVS, cujus pudicitiae insidias struxit Commodus, cui desponsata fuerat Taruntei Paterni, JC. & Praef. praetorio filia.

M. NVMIVS ALBINVS bis Consul anno 999. & 1016. Praef. urbi 1009.

NVMIA VARA.

L. DIDIVS PROCVLVS ob adoptionem ROSCIVS. Gruter. p. 459, 2.

M. DIDIVS SALVIVS IVLIANVS SEVERVS Aug. natus anno V. C. 890. ad imperium evectus, in eoque occisus anno 945. Vxor MANLIA SCANTILLA.

NVMIVS SECVNDVS. Reines. *Inscr. Class.* *VI*, 132.

PROCVLVS ROSCIVS IVLIANVS, de quo Grut. *p. XVIII*, 10.

Filii, de quibus idem marmor.

BASSA, de qua marmor apud Gruter. *p. XVIII*, 2.

Filii, de quibus idem marmor.

DIDIA CLARA Aug. destinata Didii Proculi filio, nupta Cornelio Repentino, Praefecto urbi.

petui seriem compositos, & notis illustratos ab Ulpio Marcello, Cervidio Scaevola, Julio Paullo, & Junio Mauriciano, quibus Africanum, licet parum accurate, junxit Guil. Grot. *de vit. jurisc. II, 6.* deinde *libros VI.* AD MINVCIVM, *libros IV.* AD VRSEIVM FEROCEM, *librum singularem* DE AMBIGVITATIBVS, Stoicorum exemplo scriptum, quorum multos exstitisse libros περὶ τῶν ἀπόρων & περὶ ἀμφιβολιῶν, patet ex Diog. Laërt. *VII*, 178. & 193. Quos vero Bertrandus addidit libros AD EDICTVM & DE DOTALI PRAEDIO, eos numquam exstitisse probavimus in *Diss. de Salvio Juliano p.* 808.

* Equidem librum XCIV. DIGESTORVM laudari videmus *l.* 32. *D. de legib.* Sed in Codice Florentino scriptum fuisse *libr. LXXXIV.* quartumque X ab alia manu accessisse, αὐτόπτης testatur V. C. Theodor. Laur. Gronovius *de Emendat. pandect. Cap. XXV. p.* 70. 71. Errant igitur, qui cum Haloandro, Bertrando, & Angelo Politiano opus hoc libris vel XCIX. vel C. constitisse putant: quod & Hub. Giphanium *in Oecon. jur. p.* 128. suspicatum esse animadverto. H.

§. CCXC.

Aburnus Valens & Tuscianus.

ABVRNVS (non ALBVRNIVS, ABVRBINVS, EBVRNIVS, Bynkersh. *Praetermiss. p.* 96.) VALENS, Juliano σύγχρονος, & cum illo in Antonini Pii consilio fuit. Julius Capitolin. *in Antonino Cap. XII.* ex quo loco simul colligimus eum Juliano paullo fuisse juniorem, quippe cujus etiam auctoritate utitur. *l.* 33. *D. de minor.* Scripsit *libros VII.* FIDEI-

 COM-

COMMISSORVM, totidemque saltim, si non plures, ACTIONVM. Sabinianis eum accenset Mascov. *de Sect. Sabin. & Proculej.* II, 5, 3. *p.* 53. quippe Javoleni discipulum. Jungimus illi condiscipulum TVSCIANVM, de quo omnia incerta sunt, quia ejus praeter Pomponium *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* veterum nemo omnino meminit. *

* Refertur a Pomponio inter Javoleni successores, adeoque procul dubio Sabinianus fuit. Quum vero nec *Tusciani*, nec librorum ejus usquam fiat mentio: fuerunt qui nomen ei mutarent, & pro *Tusciano* modo *Fuscianum*, modo *Maecianum*, modo *Vivianum* vocarent. At probum est nomen, & vere Romanum, ceu patet ex *l.* 18. *D. mand.* Si quid mutandum esse existimarem, latere sub hoc nomine crederem *Fuscium Fuscianum*, Numidiae Legatum, cui rescripsit Antoninus Imp. *l.* 7. *D. de legat. praest.* H. *Tusciani* nomen Romanum esse non negaverim: sed frustra id quaeres *d. l.* 18. *D. mandat.* Augustinus *de nominib. propr. Pand. pag.* 240. *Tom. I. Thesaur. Jur.* scribit, nullam ejus fieri in Digestis mentionem. R.

§. CCXCI.

Status juris sub Antonino Pio. Ejus constitutiones.

Progredimur ad ANTONINVM Imp. sub quo eadem omnia, ac sub Hadriano, observamus. RESCRIPTA ejus in *Pandectis* aeque, ac *Codice* tam multa laudantur, ut eorum recensum instituere, taediosum videretur. DECRETORVM exempla sunt in *l.* 3. *D. de his, quae in testam. del. l.* 35. *D. ad SC. Trebell. l.* 1. §. 3. *D. de liber. exhib.* quorum primum vel ideo maxime notabile est, quod in

eo

eo ipſa ſententiae verba ſervata animadvertimus. Denique nec EDICTA deſunt, quippe quorum veſtigia exſtant in *l. 6. § 2. D. ad leg. Jul. peculat. l. 11. pr. D. de mun. & hon.*

§. CCXCII.

Quumque, *imperatorum faſtigium eum ad ſummam civilitatem deduxiſſe*, teſtetur Jul. Capitolin. *in Antonino Cap. VI.* non dubitamus, quin & Senatum conſuluerit de rebus praecipuis, adeoque & SCta ſub eo condita ſint, quamvis eorum hodie vix exſtet memoria. TERTVLLIANVM enim & APRONIANVM, quae ſub Antonino Pio condita eſſe putat Cujacius, * ad Hadriani potius tempora referenda eſſe oſtendimus. Quid? quod jam paullo rarius Imperatores jura nova hoc ritu conſtituere coepiſſe videantur, facilius id per edicta fieri, experientia jam pridem edocti.

An & SCta ſub eo condita?

* Multa, quae Hadriano debent originem, Antonino Pio tribuere ſolet Cujacius, eo obtentu, quod & Pius adoptionis jure Hadriani nomen tulerit. Id quod quidem veriſſimum eſt, quum in vetuſtis monimentis ſaepe legamus: IMP. CAES. D. HADRIANI F. T. AELIVS HADRIANVS ANTONINVS PIVS AVG. Reineſ. *Inſcrip. II*, 9. 10. 11. 75. *III*, 21. *ſequ.* Sed vix tamen reperies exemplum, ut ſimplex Hadriani nomen Antonino detur: adeoque vix huic obſervationi locus eſſe videtur, ſicubi aliquid Hadriano ſine addito tribuitur. H.

Everard. Otto V. C. *praefat. Tom. I. Theſaur. Jur. pag.* 30. obſervat, ſaepe in Digeſtis alio in loco *Hadrianum*, alio vero, *Pium*, idem reſcripſiſſe, dici. Vid. leges ab eo productas. Negari

quidem non poteſt, *Antoninum Pium* in lapidibus *Hadrianum* dici; at enim vero, cum fieri vix potuerit, ut Juriſconſulti in tantam prolaberentur confuſionem, melius ita pronuntiabimus, id, quod ab Hadriano fuerat introductum, a Pio deinde, aut extenſum, aut reſtrictum, aut diligentius conſtitutum fuiſſe. R.

§. CCXCIII.

Jura nova ab eo invecta.

Ceterum *multa* Antoninum *de jure ſanxiſſe*, obſervat Jùl. Capitolin. *in Antonino Cap. XII.* eoque refert, *quod mortuos intra urbem ſepeliri vetuerit*; quod tamen jam Hadrianum ſanxiſſe novimus: *l.* 3. §. 5. *D. de ſepulcr. violat.* Adde, quod primus arrogationem impuberum certis conditionibus conceſſit. Ulpian. *Fragm. VIII*, 5. §. 3 *Inſt. de adopt. l.* 17. *D. l.* 2. *C. eod.* quod actionem ſubſidiariam ab Hadriano adverſus magiſtratus datam, & adverſus eorum heredes dedit: *l.* 6. *D. de magiſtr. conven.* quod inter perſonas conjunctas donationem & ſine mancipatione valere voluit, quam alioquin lex Cincia requirebat: *l.* 4. *C. Theod. de donat.* Paull. *Recept. Sent. IV*, 1, 11. Brummer. *de lege Cinc. XV*, 2. *ſequ. p.* 251. *ſeq.* quod donatorem ultra vetuit conveniri, quam quantum facere poſſet: *l.* 20. *l.* 41. §. *ult. D. de re judic. l.* 28. *D. de reg. jur.* denique quod donationes inter virum & uxorem, conſtante matrimonio honoris cauſſa factas, ſuſtinuerit. * *l.* 42. *D. de donat. inter vir. & uxor.* & hujus generis alia.

* Quamvis enim alioquin certum ſit, SC. de donationibus inter virum & uxorem prohibendis demum

mum ſub Antonino Caracalla factum eſſe: *l.* 3. *pr. D. de donat. inter vir. & ux.* aetas tamen Caji, cujus eſt fragmentum iſtud *l.* 42. *D. eod.* vix patitur, ut in ea Antoninum Caracallam intelligamus. Sed ſalva res eſt. Et ante Caracallam irritas viſas eſſe donationes iſtas, ex ipſa hujus principis oratione intelligimus. *l.* 3. *pr. D. eod.* H.

§. CCXCIV.

Ejus reſcriptum de lege Rhodia.

Addo, Antonini Pii temporibus, LEGEM RHODIAM in orbe Romano tantae fuiſſe auctoritatis, ut Eudaemoni Nicomedienſi, direptum ſe a publicanis, querenti reſcripſerit princeps: Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης: τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ, ἐν οἷς μή τις τῶν ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται: *Ego quidem mundi dominus: lex autem maris. Lege id Rhodia, quae de rebus nauticis praeſcripta eſt, judicetur, quatenus nulla noſtrarum legum adverſatur. l. 9. D. de lege Rhod. de jactu.* ad quam legem multa egregia ſcripſerunt cum alii, tum FRANC. BALDVINVS, JAC. GOTHOFREDVS & CORN. VAN BYNKERSHOEK.

§. CCXCV.

Quid de legibus Rhodiis hodie extantibus ſit ſentiendum.

Exſtat eo pertinens Graeca legum nauticarum farrago, apud Leunclav. *Jur. Graeco-Rom. Tomo II. p.* 265. Ex ejus praefatione vel *auctoritate*, uti ibi vocatur, Jac. Gothofredus *Diſſert. de imperio mar. Cap. VIII. p.* 45. probare nititur, legem Rhodiam primum ſub Claudio, anno V. C. DCCCVI. Q. Aterio Antonino & D. Junio Silano Coſſ. receptam; de-

inde a Veſpaſiano, Trajano, Antonino Pio, quin & poſtea a Pertinace & Severo, Imperatoribus firmatam eſſe. Enimvero ut ipſam congeriem iſtam, quae legum Rhodiarum nomine ſuperbit, eſurientis cujusdam Graeculi commentum eſſe praeclare demonſtravit V. A. Corn. van Bynkersh. *ad l.* ἀξίωσις *Cap. V.* ita & nullius fidei eſt, quae illi praemittitur, auctoritas. *

* Primum ei hiſtoria refragatur. Auctoritatis enim illius auctor legem Rhodiam receptam eſſe ſcribit ſub Tiberio Claudio δημαρχικῆς ἐξουσίας λβ. *Tribuniciae poteſtatis anno XXXII.* At ſive Tiberium Imp. intelligas, ſub eo nullum reperies Antoninum Coſ. ſive Claudium, hic vix ad annum XIV. tribuniciae poteſtatis vitam produxit. Deinde manifeſtum eſt, auctorem iſtius auctoritatis, quisquis fuerit, pleraque exſcripſiſſe ex *l. 9. D. ad leg. Rhod.* idque tam imprudenter feciſſe, ut ne gloſſema quidem illud: τοῦτο δὲ αὐτὸ ἤδη ὁ θεῖος Αὔγουστος ἔκρινεν *Hoc ipſum & D. Auguſtus conſtituit*, omiſerit. Fucum ergo fecit viris doctis, quisquis illas leges nauticas in lucem protruſit, mirumque eſt, Jac. Gothofredum, cui alioquin naſus rhinocerotis erat, id non olfeciſſe. H.

§. CCXCVI.

Lex Rhodia quae & quo tempore Romanis recepta?

Quidquid ergo de lege RHODIA pro certo adfirmari poteſt, eo redit. Rhodii, *populus nauticus*, teſte Floro *II*, 7. & diu θαλασσοκρατῶν, ſeu *maris dominus*, uti obſervat Euſebius *in Chron. n. MC. pag. 36. Theſaur. temp. Scaliger.* leges de rebus nauticis tulerat aequiſſimas, adeo, ut & Cic. *pro lege Manil. Cap. XVIII.* eas mirifice laudet, & θαυμαστὴν εὐνομίαν περὶ τὰ

ναυτικὰ

ναυτικὰ, *admirandam legum optimarum circa rem nauticam constitutionem*, maxime miretur Strabo *Geogr. Lib. XIV. pag. 964. Edit. Almeloveen.* Ex his Rhodiorum legibus non omnia, sed caput de jactu*, receperant Romani, & quidem non demum sub Claudio, sed ante ipsius Augusti imperium, siquidem non modo OFILIVS, LABEO & SABINVS, sed & SER. SVLPICIVS, qui libertati patriae non fuit superstes, secundum legem Rhodiam de jactu responderunt, eamque suo more illustrarunt. *l. 2. pr. §. 3. l. 4. pr. & §. 1. D. ad leg. Rhod. de jact.*

* Hinc nec in *Pandectis* fragmenta ulla, nisi quae ad hoc caput pertinent, occurrunt: nec Paullus *Recept. Sent. II*, 7. ubi ex instituto legem Rhodiam interpretatur, de re alia, quam de jactu disputat. Attamen & de exercitoria actione quaedam ex lege Rhodia in *Pandectas* translata & a Romanis adoptata esse suspicatur Nic. Rigalt. *Observ. ad Tertull. adv. Marcion. Lib. III. Cap. 6. p. 99.* Cujus tamen conjecturae suae, quas ille rationes habuerit, scire me fateor juxta cum ignarissimis. H.

§. CCXCVII.

Ab Antonini Pii excessu primum MARCVS & LVCIVS Caesares, qui in jure nostro DIVI FRATRES appellantur, postea superstes M. AVRELIVS ANTONINVS ob philosophiae studium celeberrimus, * solus, ac demum idem cum COMMODO filio imperavit. Hoc quoque tempore constitutiones fere innumerae prodierunt, in *Pandectis* aeque

Status juris sub Marco Aurelio Antonino Imp.

ac *Codice* vel ſuperſtites, vel laudatae, quas illuſtravit vir clariſſimus, cui ego olim in cathedra Franequerana ſucceſſi, IO. ORTW. WESTENBERGIVS in Commentario, quem *D. Marcum* inſcripſit, ediditque *Lugd. Bat. MDCCXXXVI.* 4. Nos quae tunc in jurisprudentia novata ſunt, paucis conſectabimur.

* Non minus tamen juriſprudentiam, quam philoſophiam excoluerat princeps optimus, de quo Julius Capitolinus *in Marco Cap. III. Studuit & juri, audiens L. Voluſium Maecianum, tantumque operis & laboris ſtudiis impendit, ut corpus adficeret, atque in hoc ſolo pueritia ejus reprehenderetur.* Et hunc Maecianum, praeceptorem, (non Marcianum,) ipſe celebrare videtur *libro I. ad ſeipſ.* §. 6. Non mirum ergo, principem in jure conſtituendo, emendando, dicundoque ſagaciſſimum fuiſſe, quum non ab unius alteriusve conſilio penderet, ſed ipſe civilem illam ſapientiam probe a puero imbibiſſet. Hinc Ariſtides *Orat. in Regem p.* 109. *Tomo I. edit. Canteri:* ὁ δὲ τὸ μὲν δίκαιον ἀκριβῶς οἶδεν, ὡς αὐτὸς νομοθέτης ὢν, καὶ εὑρετὴς αὐτοῦ. *Ipſe jus exacte novit, quippe qui ejus auctor ſit, & legis lator.* Et paucis interjectis, laudans juſtitiae ſtudium, ſumma humanitate temperatum: Τούτου δὲ αἴτιον, inquit, ὅτι οὐκ εἰς ἑτέρους ὁρῶν ἑρμηνέας, οὕτω λαμβάνει τὸ δίκαιον, ἀλλ' αὐτὸς ἔχων ἐκ παιδείας τῶν ὡς ἀληθῶς καλῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐπιστήμην τὴν ἀπὸ τῶν νόμων ἐμπειρίαν προσειληφώς· ὥστε μήτι τῶν γεγραμμένων διαφεύγειν αὐτόν· οὕτω τὰς κρίσεις ποιεῖται περὶ πάντων. *Cujus eſt rei cauſſa, quod ille non ab aliis interpretibus juris cognitionem accipiat, ſed ad eam, in qua inſtitutus eſt, rerum praeclariſſimarum ſcientiam adjuncta legum experientia, ſic, ut nihil eum ſcripti juris effugiat, ita demum de rebus omnibus judicat.* H.

§. CCXCVIII.

§. CCXCVIII.

Orationes vel SCta DD. fratrum & Marci Antonini.

Primum ergo multa hi quoque Imperatores SCtis vel ORATIONIBVS suis constituerunt. Exstitit enim Divorum Fratrum oratio, qua & cum inquisitione datus tutor satisdare jubebatur, si unus administrare vellet. *l.* 19. §. 1. *D. de testam. tutel.* Celebrantur etiam Divi Marci orationes de feriis & dilationibus: *l.* 1. *pr. &* §. 2. *l.* 7. *D. de fer.* Jul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* de transactione super alimentis *: *l.* 8. *pr. D. de transact.* de fugitivis, etiam per Caesaris, Senatorum & paganorum praedia investigandis: *l.* 3. *D. de fugit.* de quatuor mensium usuris socio solvendis, qui cessantibus sociis insulam restituerit: *l.* 52. §. 10. *D. pro soc.* de Senatoris filia, libertino nupta: *l.* 16. *pr. D. de ritu nupt.* de libertinis libertinorum tutoribus: *l.* 1. §. 4. *D. de excusat. tut. l.* 44. *pr. D. eod.* Julius Capitolin. *in Marco Cap. XI.* denique de testamento ejus, qui damnatus provocavit. *l.* 6. §. 9. *D. de injusto rupt. irr.* **

* Julius Capitolinus *in Marco Cap. XI.* generatim: *De alimentis*, inquit, *publicis multa prudenter invenit.* Annon & de privatis? Celeberrima sane illa oratio principis de alimentis *l.* 8. *D. de transact.* non ad alimenta publica, sed testamento relicta, adeoque privata, pertinet. Et hinc If. Casaubonus *in Notis ad script. hist. Aug. p.* 66. *Edit. Paris.* rescribendum existimat: *de alimentis publicis privatisque.* Ceterum ad publica alimenta recte referas, quae idem Julius Capitolinus *in Marco Cap. VII.* refert: *Filiam suam Lucillam*

fratri despondit. Ob hanc conjunctionem pueros & puellas novorum hominum frumentariae perceptioni adscribi praeceperunt. H.

** Ex Capitolino *in vita Marci cap.* 9. scimus, Marcum muniisse liberales caussas. *Liberales caussas ita munivit*, inquit, *ut primus juberet apud praefectos aerarii Saturni unumquemque civium natos liberos profiteri, intra tricesimum diem nomine imposito. Per provincias tabulariorum publicorum usum instituit, apud quos idem de originibus fieret, quod Romae apud Praefectos aerarii: ut si forte aliquis in provincia natus caussam liberalem diceret, testationes inde ferret.* Adjecit quoque Marcus ad dies fastos judiciarios. Idem *cap.* 10. *Fastis dies judiciarios addidit, ita ut ducentos triginta dies annuos rebus agendis litibusque disceptandis constitueret.* Neque quisquam Principum, plus Senatui, quam is, detulit. Huc pertinent illa Capitolini *cap. cit. Senatum multis cognitionibus, & maxime ad se pertinentibus judicem dedit. Et quoties de Senatorum capite esset judicandum, secreto pertractavit. Semper interfuit Senatui, etiamsi nihil esset referendum, si Romae fuit: Si vero aliquid referre voluit, etiam de Campania ipse venit. Comitiis usque ad noctem interfuit, neque recessit de curia, nisi Consul dixisset*, NIHIL VOS MORAMVR, PATRES CONSCRIPTI. *Senatum appellationibus a Consule factis, judicem dedit.* R.

§. CCXCIX.

Alia eorumdem SCta.

Ejusdem MARCI sunt orationes & SCta de tacita hypotheca ejus, qui quid ad reficiendas aedes credidit: *l.* 1. *D. in quib. causs. pign.* de quaestione status, morte finienda: *l.* 1. §. 3. *ne de statu defunct.* de collusione intra quinquennium detecta: *l.* 2. *pr.* §. 4. *D. de collus. deteg.* Jul. Capitolin. *in Marco Cap.* X. de

de confessis & judicatis: *l.* 56. *D. de re jud. l.* 6. §. 2. *D. de confess.* de expilatoribus hereditatum, *l.* 1. *D. expil. hered.* denique de temporibus interponendae adpellationis: *l.* 1. §. 7. *D. quando appell.*

§. CCC.

Quin & MARCI cum COMMODO filio imperantis orationes, & SCta eas consequuta passim occurrunt, veluti de nuptiis Senatorum: *l.* 16. *pr. D. de sponsal.* nec non de pupilla uxore a tutore ejusve filio non ducenda. *l.* 20. *l.* 60. *D. de ritu nupt.* *. Omnium tamen celeberrima sunt SCta duo, quorum altero SC. APRONIANVM (§. CCLXXXII. *sequ.*) ad collegia & corpora prolatum est; *l.* 20. *D. de reb. dub.* altero ORPHITIANO liberi ad maternam admissi sunt hereditatem. *l.* 1. *l. pen. D. de SC. Tertull. & Orphit.* Conditum illud est anno ab V. C. DCCCCXXX. Vettio Rufo & Cornelio Scipione Orphito Coss. de quibus Henr. Noris. *in Epist. consular. p.* 462. Praemissae vero huic SCto Marci & Commodi Imperatorum orationis meminit Ulpianus *Fragm. XXVI*, 7.

Necnon ad Marci & Commodi orationes condita.

* In *l.* 20. *D. de ritu nupt.* inscriptio legis talis est: PAVLLVS *libro singulari ad orationem D. Severi & Commodi.* Sed haec nihili esse, facile unusquisque animadvertit. Numquam enim cum Severo imperavit Commodus, sed cum M. Antonino patre, cujus hic nomen reponendum esse, recte observat Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. p.* 289. Nam hoc nomen habet etiam inscriptio *l.* 60. *D. de ritu nupt.* H.

§. CCCI.

§. CCCI.

Nova a Marco reperta.

Quamvis vero a Julio Capitol. *in Marco Cap. XI.* obſervatum ſit, Marcum Imp. *jus magis vetus reſtituiſſe, quam novum feciſſe:* plurima tamen etiam nova ab eo profecta animadvertimus, veluti, quod PRAETOREM TVTELAREM primus fecit. § 3. *Inſt. de Atil. tut.* Jul. Capitol. *in Marco Cap. X.* Joſ. Caſtalio *Var. Lect. VI*, 4. itemque, quod quum antea non niſi ex lege Laetoria, vel propter laſciviam, vel propter dementiam curatores darentur: * adultos omnes curatores accipere juſſerit, non redditis cauſſis. Jul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* nec non, quod calumniis quadruplatorum interceſſerit, adpoſita falſis delatoribus nota, viceſimamque hereditatum temperarit. Jul. Capitolin. *ibid. Cap. XI.*

* Hunc locum a plerisque ita intelligi animadvertimus, ac ſi ex lege Laetoria adoleſcentibus tantum laſcivis ac dementibus curatores dati ſint. Sed hi auctoris verba male intelligunt. Aliunde enim conſtat, legem illam omnibus adoleſcentibus petentibus curatores dari juſſiſſe, cauſſa cognita. Senſus ergo potius eſt: quum antea non niſi tria curatorum genera nota eſſent, unum eorum, qui adoleſcentibus petentibus ex lege Laetoria dabantur, alterum eorum, quos prodigi, tertium eorum, quos furioſi ex legibus XII. tabularum accipiebant: Marcum Imp. haec eatenus mutaſſe, ut adulti omnes curatores acciperent, etiam cauſſa non cognita. Vid. *Elementa noſtra ſec. ordin. Inſt.* §. *CCLXXI. ſequ.* H. Vide, quae ſupra *in not. ad leg. Laetoriam*, huic opinioni oppoſui. R.

§. CCCII.

Status juris Rom. sub Commodo Imp.

Pessimis omnino principibus adnumerandus est M. ANTONINVS COMMODVS: tamen & is, ubi solus rerum potitus est, quaedam ad jurisprudentiam contulisse legitur. RESCRIPTA enim ejus laudantur *l.* 10. *D. de in lit. jur. l.* 2. *D. ad SC. Silan. l.* 6. *D. si cui plus, quam per leg. Falc. l.* 31. *D. de jure fisci.* DECRETI mentio fit *l.* 26. *D. de probat. & praes.* EDICTI denique *l.* 6. §. 1. *D. de agnosc. & alendis lib.* Notum quoque est SC. IVNCIANVM, sub eodem Imp. factum anno ab V. C. DCCCCXXXV. Aemilio Junco & Julio Severo Coss. * de fideicommissariis libertatibus, de quo *l.* 28. §. 4. *l.* 51. §. 8. *D. de fideic. libert.*

* Varie admodum hi Coss. suffecti nominantur. Aemilius Lampridio *in Commodo Cap. IV.* vocatur *Junctus*, ejusque collega *Atilius Severus*, quos a Commodo in exsilium actos refert. At Cos. alter in *l.* 28. §. 4. *D. de fideic. libert. Julius Severus*, in aliis Fastis *A. Hibius Severus* dicitur. Sed facile ex *Atilius* scribarum oscitatione fieri potuit *A. Hibius*, vel *Julius*. H.

§. CCCIII.

Status juris Rom. sub Pertinace & Juliano.

Occiso Commodo HELVIVS PERTINAX, & huic mox nefarie obtruncato DIDIVS IVLIANVS, Salvii Juliani pronepos, (§. CCLXXXVIII. *) successit. Utrique in tam brevi imperio vix licuit multa de jure constituere. Memorantur tamen quaedam Helvii Pertinacis CONSTITVTIONES, veluti una de fideicommissariis libertatibus,

occu-

occupata a fisco hereditate, dandis: *l.* 12. §. 2. *D. de fideicomm. libert.* nec non Graeca altera, de immunitate ob XVI. liberorum numerum, aliasque caussas concedenda. *l.* 5. §. 2. *&* §. 13. *D. de jure immunit.*

§. CCCIV.

Quaedam Pertinacis constitutiones & orationes.

In Codicem quoque repetitae praelectionis relatas esse video ejus CONSTITVTIONES de filio, qui patremfamilias mentitus mutuam sumsit pecuniam. *l.* 1. *C. ad SC. Macedon.* & de servo oppignorato, ac deinde herede instituto. *l.* 1. *C. de necess. servis her. inst.* Sed & ORATIONIS D. Pertinacis de testamentis mentio fit §. 7. 8. *Inst. quibus mod. test. infirm.* Jul. Capitolin. *in Pertin. Cap. VII.* IVLIANI, quamvis jurisconsultissimi principis, * nihil quod sciam in jure nostro occurrit, nisi quod ei, nondum principi, rescripsisse dicitur Marcus Imperator. *l.* 20. §. 9. *D. qui testam. fac. poss.*

* Imperatorem hunc *Julianum jurisperitum* vocat Euseb. *in Chronic. n. MMCCIX. p.* 171. *Thes. temp. Scalig.* immo & aliis Graecis scriptoribus νομοθέτης est: sed vereor, ne hi aeque ac Aurelius Victor, eum cum Salvio Juliano proavo confundant. De Eusebio tamen id suspicari vix licet, quia ipse alibi in *Chronico* meminit Salvii Juliani, qui sub Hadriano composuerit edictum perpetuum, adeoque hunc cum Didio Juliano confundere non potuit. H.

§. CCCV.

JCti, qui sub Antoninis huc

Sed omittendi etiam non sunt IVRISCONSVLTI, qui sub Antoninis ad haec usque

Brunquell diatr. de mißoliorib. JCtj.

que tempora floruerunt. Eorum agmen ducit SEX. CAECILIVS AFRICANVS. Eumdem enim cum Africano esse *Sex.* illum *Caecilium*, qui *l.* 3. §. 4. *D. de agnosc. & al. lib.* memoratur, & quem Gell. *Noct. Attic.* XX, 1. cum Favorino de XII. Tabularum legibus disputasse refert, contra Ant. Augustinum, Labittum, Menagium ostenderunt Cujac. *Tractat. I. in African. init.* Idem *Observ. VII*, 2. & Reinold. *ad l.* 23. *D. de reg. jur. p.* 9.* usque floruerunt, Sex. Caecilius Africanus.

* Fundus rei est *l.* 3. §. 4. *D. de agnosc. & al. lib.* ubi Julianus *Sex. Caecilio Africano* respondisse dicitur. Quum ergo & tempus conveniat, nec inauditum, sed frequentissimum sit, jurisconsultum jurisconsulto respondere, maxime seniorem & serenioris famae juniori, praeceptorem discipulo: nulla profecto ratio est, cur elegantem illam conjecturam Cujacii rejicere velimus, quamvis eam pro certa obtrudere, ne ipse quidem fortassis Cujacius voluerit. H.

§. CCCVI.

Fuit Africanus Juliano σύγχρονος, sed eo paullo aetate minor, quippe qui sub Antoninis potissimum floruit. Saltim ante Severi & Antonini Caracallae tempora eum vixisse ex *l.* 109. *D. de legat. I.* acute suo more collegit Cujac. *Recitat. ad African. Tractat. I.* Sabinianum eum fuisse, & ejus quidem sectae subtilissimum, nemo negaverit. At apud eumdem Juliani, uti apud Pythagoraeos Pythagorae, auctoritatem sine ratione valuisse, quod eidem Cujacio, Menagio & Guil. Grotio visum est, nullo idoneo argumento probatur. Ejus aetas, secta, scripta.

batur. Mascov. *de Sect. Cap. IV.* §. 3. *p.* 81. Scripsit *libros novem* QVAESTIONVM*, & fortassis *libros saltim XX.* EPISTOLARVM, quae laudari videntur *l.* 39. *pr. D. de legat. I.*

* In his QVAESTIONVM libris tam subtiliter de difficillimis juris quaestionibus disputavit Africanus, ut jam olim in proverbium iverit quotidianum interpretum dicterium: *Africani lex, id est, difficilis.* At nodos illos se vindice dignissimos existimavit ὁ πάνυ Cujacius, qui scriptis in Africani fragmenta recitationibus, non alios tantum, sed & se ipsum longe superavit. H.

§. CCCVII.

Terentius Clemens & Vinidius Verus.

Vid. Majans. in vitis XXX ICtorum, de Vinidio Vero.

Minus celebres sunt TERENTIVS CLEMENS & VINIDIVS VERVS. Et ille quidem discipulus, uti videtur, & sectator Juliani fuit, quippe quem ipse *suum* vocat *l. 6. D. de vulg. & pupill. subst.* auctorque fuit *librorum* XX. AD LEGES IVLIAM ET PAPIAM POPPAEAM, ex quibus plurima in *Digestis* fragmenta, alibi a nobis curatius exposita, supersunt. Hic inter Antonini Pii consiliarios fuit, Jul. Capitol. *in Antonin. Cap. XII.* & a Maeciano, Ulpiano & Paullo aliquoties, quamvis non expressis librorum titulis, laudatur. *l.* 32. §. 4. *D. ad leg. Falcid. l.* 7. §. 18. *D. de pact. l.* 2. *D. si ex nox. causs. ag.*

§. CCCVIII.

Junius Mauricianus, Taruntenus

IVNIVS MAVRICIANVS, qui aetatem suam ipse perspicue indicat, *l.* 57. *D. de legat. II.* auctor fuit *librorum sex* AD LEGEM IVLIAM

Paternus & Papirius Justus.

LIAM ET PAPIAM, & ſaltim *duorum* DE POENIS. *l.* 3. *D. de edendo.* TARVNTENVS PATERNVS ſub Commodo Imp. praefectus praetorio occubuit. *Excerpta Peireſc. p.* 724. Lamprid. *in Commodo Cap. IV.* relictis *libris IV.* DE RE MILITARI. * Denique PAPIRIVS IVSTVS, collector *librorum XX.* CONSTITVTIONVM, uti fragmenta ejus operis pleraque oſtendunt, ſub Marco potiſſimum Antonino & Commodo ſcripſiſſe videtur. Vid. *l.* 60. *D. de pact.*

Stockmann diss. de Papirio Justo.

* Sunt duo priores juriſconſulti omnino notabiles. IVNIVS MAVRICIANVS procul dubio adoptivus fuit *Junii Maurici*, fratris *Junii Aruleni Ruſtici*, quorum ſtemma ſupra (§. CCXXXIX. *) dedimus. Quum enim Plinius *Lib. II. Epiſt.* 18. mentionem faciat plurium filiorum iſtius Junii Aruleni Ruſtici: unus eorum a patruo, *Junio Maurico* adoptatus, Junii Mauriciani nomen videtur adſciviſſe. TARVNTENVM PATERNVM ſub Alexandro demum Severo Imp. vixiſſe exiſtimat Guido Pancirol. *Var. Lect. I,* 79. non alio motus argumento, quam quod hic Imperator *Paterno* cuidam reſcribit *l.* 2. *C. de magiſtrat. conven.* Sed quum & iis temporibus & multo poſt permulti floruerint Paterni, quorum aliquos recenſet Reineſ. *Inſcript. p.* 38. nulla ratio eſt, cur ibi Taruntenum Paternum noſtrum intelligamus. Accedit, quod jam illo tempore homines juris rerumque militarium periti ad praefecturam praetorianam adſpirarent. Noſtrum vero tamquam *diligentiſſimum juris militaris adſectorem*, laudat Veget. *de re milit. Lib. I. cap.* 8. H.

§. CCCIX.

Sex. Pomponii aetas.

SEX. POMPONIVS unus, non duo, in jure noſtro celebrari videtur, * de eoque nos

ex instituto egimus in *praefatione* Jo. Lud. Uhlii *Opusculis ad Historiam juris, & maxime ad Pomponii Enchiridion pertinentibus*, praemissa, *Halae MDCCXXXV.* Vixisse eum Juliani temporibus, vel inde patet, quod & a Juliano laudatur, *l.* 6. §. 6. 7. 8. *D. de negot. gest. l.* 63. §. 9. *D. pro soc.* & ipse Julianum & Aburnum Valentem laudat. *l.* 2. §. 47. *in fin. D. de orig. jur.* Vitam saltim ad Divorum Fratrum, quos vocant, tempora produxit, quippe qui alicubi *Antoninum Pium* Divum vocat. *l. pen. D. de pollicit.* Contra nusquam meminit vel Marci Antonini, vel Commodi, immo ne *Ulpii Marcelli* quidem, ceu quidam ex *l.* 10. *D. de castr. pecul.* colligunt. Verba enim illa non Pomponii esse, sed Triboniani, quamdam Ulpii Marcelli notam ad Pomponium referentis, observavit Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. p.* 121. Erroris ergo manifesti rei sunt, qui eum sub Alexandro demum vixisse contendunt, veluti Bernard. Rutil. *de vit. jurisc. Cap. LXXIII.* & Jo. Bertrandus *de jurisp. Lib. I. Cap.* 11. Uterque enim deceptus est loco Lampridii *in Alex. Cap. LXVIII.* quem ab aliena manu esse, luculenter ostendit Salmas. *ad Hist. Aug. Script. p.* 242. *Edit. Paris.*

* Duos fuisse Sex. Pomponios, primus suspicatus est Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. p.* 92. & 255. quem deinde cum alii, tum & Guil. Grot. *de vit. JCtor. Lib. II. cap.* 5. sequuti sunt. Immo nec se ab hac sententia admodum alienum esse profitetur V. C. Ev. Otto *praefat. Tomi I. Thesaur. jur. civil. pag.* 18. At rationes omnes,

quas

quas diligenter collegit Grotius, *in praefatione ad Uhlii Opuscula p.* 10. *sequ.* excussimus. Urgent praecipue, Pomponium in *l.* 41. *D. de hered. inst.* ipsum videri alium Sex. Pomponium citare, & in *l.* 32. *pr. D. de legat. I.* legi: *Quod ita verum esse, tam Sex. quam Pomponius, negant.* Sed uti in posteriore textu SEXTVS ille alius esse potest JC. quam Pomponius, & ille ipse fortassis, qui *l.* 44. *pr. D. solut. matr. l.* 30. §. 6. *D. de adqu. hered. & l.* 1. §. 27. *D. ad SC. Silan.* ita admodum dubium est, an *l.* 41. *D. de hered. inst.* sit Pomponii, ac non potius Juliani, & *liber XII. Var. Lect.* Pomponii non in margine tantum fuerit adscriptus. Reinold. *Orat. de Pompon. p.* 12. *sequ.* H.

§. CCCX.

Praeter jurisprudentiam, eorum temporum more, & philosophiam videtur excoluisse, cujus vestigia deprehendimus in *l.* 121. *D. de verb. signif.* juncto Seneca *de Benef. Lib. VII. Cap.* 10. & *l.* 30. *pr. de usurp. & usucap.* ubi divisio corporum interiorem philosophiam redolet, ceu observarunt Cujac. *Obs. XV*, 33. & Guil. Forner. *Select. II*, 27. De secta inter viros doctos non satis convenit, aliis eum jurisconsultis neutrarum partium, quos ercifcundos adpellitant, adnumerantibus, Mascov. *de Sectis Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 4. *p.* 130. aliis eum inter Proculejanos referentibus. Christ. Otto a Boekelen *de divers. famil. vet. jurisc. Cap. VI.* *

Ejus philosophia & secta.

* *Proculejanum* ideo fuisse contendunt, quod Labeonis definitionem probet: *l.* 22. §. 1. *D. quando dies leg. ced.* ejusque sententiam tueatur adver-

sus Trebatium[: *l.* 21. *pr. D. de hered. instit.* Proculo testimonium denunciet, *l.* 16. §. 2. *D. de evict. l.* 12. *pr. D. de legat. I.* itemque ejus & Pegasi, Celsi, Atilicini, Aristonis & Neratii sententias probet: *l.* 28. *D. de adquir. rer. dom. l.* 43. §. 2. *D. de legat. II. l.* 29. *pr. D. de evict. l.* 14. *D. de verb. obl. l.* 48. *pr. D. de legat. I. l. ult. D. de adq. vel omitt. her. l.* 21. *l.* 72. *D. ad SC. Trebell. l.* 8. §. 2. *D. de liberat. leg. l.* 3. *D. pro suo. l.* 45. *pr. D. de legat. I.* At idem Pomponius non modo Sabino & Cassio aliquando suffragatur, *l.* 6. §. 1. *D. de condit. & dem. l.* 6. *D. de stipul. serv.* & eorum dicta benigniore interpretatione juvat, *l.* 3. §. 1. *D. de jur. & facti ign.* sed & passim eorum auctoritate utitur, *l.* 34. §. 2. *D. de fideic. libert.* & id plerumque agit, ut dissidentes jurisconsultos ad concordiam reducat, veluti Proculum & Sabinum, *l.* 14. *D. de condit. & demonstr.* nec non Proculejanos & Sabinianos *l.* 26. §. 2. *D. de legat. I.* Qui vero ita rationes componit, jurisconsultus, eum si quis sectarium esse clamet: nae is, quid sit sectae studium, mihi omnino videtur ignorare. H.

§. CCCXI.

Ejus scripta.

Scripsit hic jurisconsultus, inter πολυγράφους jure referendus, ENCHIRIDION duplex, quorum unum *singularis* fuit *liber*, *l.* 2. *D. de orig. jur. l.* 2. *D. de just. & jur. l.* 239. *D. de verb. sign.* alterum ex *duobus libris* constitit: *l.* 8. *D. de grad. & adfin. l.* 13. *D. de tutel. l.* 107. *D. de solut. & liberat.* EPISTOLARVM *libros XX.* FIDEICOMMISSORUM *libros V.* LECTIONVM AD Q. MVCIVM *libros XXXIX.* AD PLAVTIVM *libros VII.* REGVLARVM *librum singularem.* AD SABINVM *libros XXXV.*

Reger Berkey ad Pomponii libros ad Sabinum.

SENA-

SENATVSCONSVLTORVM *libros V.* VARIARVM LECTIONVM *libros* non XV, ut eſt in indice Florentino, ſed ſaltim *ultra XL.* * *l.* 8. §. 6. *D. ſi ſerv. vind.* DIGESTORVM *libros V.* DE STIPVLATIONIBVS *libros VIII.* denique AD EDICTVM *libros LXXXIII.* ex quibus fragmenta in *Pandectis* quam plurima ſuperſunt.

* Hunc titulum inter *inſcriptionum feſtivitates, quas plerique utriusque linguae ſcriptores in libris ſuis feciſſe ait*, refert Gell. *Noct. Att. praefat.* Ait enim, *alios libros ſuos* MVSARVM *inſcripſiſſe, alios* SILVARVM, *illum* ΠΕΠΛΟΥ, *hunc* ΚΕΡΑΤΟΣ ΑΜΑΛΘΕΙΑΣ, *alium* ΚΗΡΙΟΥ, *partim* ΛΕΙΜΩΝΟΣ, *quemdam* LECTIONIS SVAE, *alium* ANTIQVARVM LECTIONVM. Ubi Gellius manifeſto ridere voluit titulos librorum argutiores atque exquiſitiores. Sed jam Salmaſius recte monuit, multos titulos eo referre Gellium, qui nihil habeant, quod ad *feſtivitates inſcriptionum* jure referri poſſit. Quid enim feſtivitatis ineſt inſcriptionibus *antiquarum lectionum, Epiſtolarum moralium, Epiſtolicarum quaeſtionum, Hiſtoriae naturalis,* quas omnes Gellius in hanc claſſem retulit? Quis non titulum NOCTIVM ATTICARVM, quem ſe Gellius tamquam ſimpliciſſimum libro ſuo praeſcripſiſſe, ait, facilius facetis nugis compareret, quam titulum *antiquarum* vel *variarum lectionum?* Sed videtur Gellius hic ſine judicio imitatus Plinium *in praefat. Hiſt. Natural.* H.

§. CCCXII.

CAIVS, elegantis ingenii jurisconſultus, vulgo GAIVS, certiſſime vixit ſub Hadriano, ceu patet ex *l.* 7. *pr. D. de reb. dub.* certiſſime etiam ſuperſtes fuit Antonino Pio, quia M. Anto- Cajus jurisconſultus.

Antoninum Imperatorem *sacratissimum principem suum* vocat *l. 9. D. ad SC. Tertull.* An vero ad Antonini Caracallae tempora advixerit, quod Jac. Raevardo *Conject. III, 19.* & nuper V. C. Franc. Car. Conradi (vid. *Act. erud. Lips. ann. MDCCXXVII. mense Februar.*) visum est, merito in medio relinquimus, tanto certiores, falli eos opinione sua, qui Cajum nostrum, quem familiaritatis jure suum vocat Pomponius, *l. 39. D. de stip. serv.* vel ad Diocletiani, vel ad ipsius Justiniani tempora vitam produxisse existimant, quum ab Hadriani excessu ad Diocletiani imperium centum & quadraginta septem; ad Justiniane imperii auspicia trecenti octoginta novem anni sint circumacti *

* Cajum Diocletiani tempora attigisse, suspicatus est Marcilius *ad §. 6. prooem. Instit.* Eumdem Justiniano σύγχρονον & Christianum fuisse, ex *d. §. 6. prooem. Inst. §. 5. Inst. de publ. judic.* & *Constit. Omnem reip. §. 1. ad Antecess.* collegerunt Ant. Vacca & Hotomanus, non alio persuasi argumento, quam quod eum *Cajum suum* vocare non dubitarit Justinianus. At praeterquam quod nihil Christiani praeferunt Caji fragmenta, quodque utrique huic sententiae rationes chronologicae manifesto refragantur: aliae rationes esse potuerunt Triboniano, (nam Justinianum ibi stilo suo usum, vix credibile est,) cur Cajum *suum* vocare non dubitarit, quoniam nimirum eum potissimum exscripsit in conscribendis Institutionibus. Vid. Ev. Otto *Praef. Tomi I. Thesaur. jur. p. 19.* H.

§. CCCXIII.

Ejus scripta. Ceterum CAIVS quoque a sectae studio factis alienus jure ercifcundis accensetur, Massov.

cov. *de Sect. Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 3. *p.* 127. modestiam ejus satis superque demonstrantibus tot ejus fragmentis; quae in *Digesta* retulit Tribonianus. Scripta reliquit tam multa, ut lectorem merito remittamus ad indicem Florentinum & Menag. *Amoen. jur. civ. Cap. XLIII.* id modo observantes, eum quaedam scripsisse, in quibus reliquorum jurisconsultorum vix quisquam exercuerat ingenium, veluti DOTALITIORVM *librum singularem*: AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM *libros II.* AD EDICTVM PROVINCIALE *libros XXXII.* AD LEGES XII. TAB. *libros VI.* & similia. INSTITVTIONVM & extra *Pandectas* exstare fragmenta bene longa, sed ab Aniano passim interpolata, nemo ignorat.*

Bauer diss. de iurisprudent. visigothica Aniana.

* Ex iis duo fragmenta insignia de ritu mancipationis, & in jure cessione, quae in Anianea editione hodie non exstant, servavit Boëth. *Lib. III. Commentar. in Topic. Ciceron.* quae tota exhibet Ant. Schulting. *in vet. jurispr. antejustin. p.* 50. *sequ. & p.* 84. *sequ.* Sed eadem in Cyni *Commentario ad tit. C. de usuc. transform.* multo integriora reperit V. A. Corn. van Bynkersh. *de reb. mancipi Cap. I. p.* 107. Is vero haec descripta esse ait a Petro Jacobo de Ravanis, qui dicat *se ea vidisse in libro Institutionum Caji.* Quae si vera sunt, (fidem autem Petri Jacobi de Ravanis in dubium cur vocare velimus, nullam omnino rationem video,) Caji Institutiones saeculo XIV. quo ille de Ravanis vixit, adhuc integriores, quam est Aniani editio, exstitisse oportet. H. Haec Caji Fragmenta insignia, uti a Boëthio, Cyno, Rosato, & Papi a ad posteritatem transmissa sunt,

egregio inſtruxit commentario JCtus doctiſſimus, Gerardus Meermannus *in Diatriba antiquario-juridica de rebus mancipi & nec mancipi;* qui eximius vir, edito quoque *Specimine Criticarum Animadverſionum in Caji Inſtitutiones*, plurimum iis, MSS. ope, & lucis & medelae attulit. R.

§. CCCXIV.

L. Voluſius Maecianus.

L. VOLVSIVM MAECIANVM ſub Antonino Pio & Divis fratribus vixiſſe, & in eorum principum conſilio fuiſſe, ex Jul. Capitolin. *in Pio Cap. XII. l. 36. pr. & l. 42. D. de fideic. libert.* denique ex *l. 17. pr. D. de jure patron.* patet. Marcum Imp. inſtituerat in jurisprudentia, teſte eodem Julio Capitol. *in Marco Cap. III.* Vid. Menag. *Amoenit. jur. civ. Cap. V. p. 31.* Vitam etiam ad Marci imperium produxit, ſub quo tamquam Alexandrinae civitatis Juridicus, * in Avidii Caſſii tumultu periit, & quidem ſeditionis Caſſianae conſcius, teſte Vulcat. Gallic. *in Avid. Caſſio Cap. VII.* id eſt, anno erae Dionyſiacae CLXXV. in quem hunc tumultum incidere oſtendit Ant. Pagius *Critic. Baron. Tomo I. p. 168. ſequ.*

* Non *Juridicus*, ſed *Praefectus Auguſtalis* fuiſſe videtur, ut monui *in praefat. ad Tom. V. Cod. Theodoſ.* Nam apud Vulcatium legitur, *Maecianum conſenſiſſe Caſſio*, SPE PARTICIPATVS; qualem ſpem Juridicus alere vix poterat. Xiphilinus vero *in Vita Marci pag. 278.* auctor eſt, totam defeciſſe Aegyptum. Cum igitur ſolum Maecianum, tanquam ſeditionis caput, occiſum eſſe legamus, colligi poteſt, ipſum huic provinciae, quam non Juridicus, ſed Praefectus Auguſtalis ad rebellionem ſollicitare potuit, tunc temporis praefuiſſe. R.

§. CCCXV.

§. CCCXV.

Sabinianum eum fuisse, & Juliani adseclam, ipse in fragmentis suis satis prodidit. Scripsit FIDEICOMMISSORVM seu QVAESTIONVM DE FIDEICOMMISSIS *libros sedecim*. Menag. *Amoenit. jur. civ. Cap. V.* PVBLICORVM *libros XIV.* a quibus diversum fuisse librum EX LEGE RHODIA, vel ad LEGEM RHODIAM * suspicamur, quamvis aliud visum sit Jac. Gothofredo *de Imper. mar. Cap. II.* Vid. V. A. Corn. van Bynkershoek *ad l. 9. D. ad L. Rhod. Cap. I.* Porro *libri* QVAESTIONVM meminit Papinianus, *l. 86. pr. D. de adqu. vel omitt. hered.* qui tamen an a *libris quaestionum de fideicommissis* diversus sit, alii viderint. Denique notus est *libellus* Maeciani DE ASSE, a Jo. Fridr. Gronovio post opus *de pecunia veterum*, & a Jo. Ge. Graevio *Thesaur. Antiqu. Rom. Tomo XI.* editus, & juris studiosis etiam atque etiam commendatus a Jac. Cujacio *ad l. 21. D. de ann. legat.* Ejus secta & scripta.

* In Florentina est: *ex lege Rhodia*, apud Haloandrum: *ad legem Rhodiam.* Sed non erat, quod hic aliquid mutaret Haloander. Ita enim, notante V. A. Corn. van Bynkershoek, & aliae in jure nostro librorum inscriptiones se habent. Nec absurdus est titulus, ex quo colligitur, Maeciani librum fuisse collectionem quarumdam legum Rhodiarum, fortassis quae magis in usu erant, & ad jactum pertinebant, quasque hoc libro Volusius vel collegerit tantum, vel notis suis illustrarit. Vid. laudatissimi Bynkersh. *Opusc. min. p. 269. edit. nov.* H.

§. CCCXVI.

Q. Cervidius Scaevola.

Proximus est Q. CERVIDIVS SCAEVOLA, *auctor jurisconsultorum prudentissimus*, *l.* 3. *C. Theod. de testam.* & Marco Antonino a consiliis, Jul. Capitol. *in Marco Cap. XI.* vel hoc ipso maximam laudem consequutus, quod Severum Imp. & Papinianum jurisconsultum formavit. Spartian. *in Caracalla Cap. VIII.* Miscellionibus vel erciscundis eum adnumerat Mascov. *de Sect. Sabin. & Proc. Cap. VIII.* §. 5. quippe adeo fluctuantem inter diversas scholae utriusque sententias, ut Bertrando Proculejanus; Ottoni a Boekelen *de famil. JCtor. Cap. V.* Sabinianus videatur. Notum quoque est, eum apud quosdam non modo obscuritatis & variationis, sed & προσωποληψίας caussa male audire. *

* Nam in *l.* 14. *D. de transact.* eum ingenuitatis & candoris laudem non servasse, & in gratiam alicujus vel odium a jure recessisse statuit Ger. Noodt *Probabil. II*, 2. & *de Pact. & transact. Cap. XXII.* Variationes quoque ejusdem notant Cujac. *Obs. IV*, 1. Merill. *Obs. I*, 9. & Noodt. *Obs. II*, 18. ubi & stilum ejus abruptum & hiulcum, ac proinde maxime obscurum notari animadvertimus, de quo etiam conqueruntur Guil. Budaeus *Adnot. ad Pandect. p.* 76. *sequ.* Franc. Duaren. *Disput. anniverf. I*, 50. Petr. de Toullieu *Diss. de anantapodotis in jure occurrentibus*, & Ev. Otto *in Papiniano Cap. XI.* §. 2. *p.* 212. Sed ut de stilo Scaevolae facile transegerim: ita reliqua, quae Scaevolae exprobrantur, jam ab aliis satis profligata sunt. H.

§. CCCXVII.

Ejus scripta.

Scripsit DIGESTORVM *libros XL.* & quidem

dem post excessum Marci Antonini Imperatoris, ceu ex *l.* 39. *D. de legat. III.* observavit Ger. Noodt *de Foenor. & usur. Lib. III. Cap.* 6. DE QVAESTIONE FAMILIAE *librum singularem*: QVAESTIONVM *libros XX*: QVAESTIONVM PVBLICE TRACTATARVM *librum singularem*: REGVLARVM *libros IV.* RESPONSORVM *libros VI*, in quibus eum saepe repetere, quae jam dixerat in Quaestionibus, observat Cujac. *Obs. XII*, 10. ~~ΟΡΩΝ *librum singularem*~~: denique *Notas* IN IVLIANVM & MARCELLVM.

§. CCCXVIII.

Ulpius Marcellus.

Superest VLPIVS MARCELLVS, vir toga sagoque celeberrimus, quem in consilio Antonini Pii fuisse, testatur Jul. Capitolin. *in Antonin. Pio Cap. XII.* Floruit & sub Marco, *l.* 19. §. 1. *D. de testam. tut.* sub quo non quidem Praefectus praetorio, uti existimat Bertrandus *de Jurisperit. I*, 17. sed Legatus pro Praetore Pannoniae inferioris fuit. Ita enim intelligendus vetus titulus apud Grut. *Inscr. p.* C, 4.

VIRTVTI.
ET.
HONORI. L.
VLPIVS. MARCELLVS.
LEG. AVG.
PR. PR.
PANNON. INF.
V. S.

Sub

Sub Commodo in Britanniam cum imperio miſſus, non modo incredibilia continentiae, frugalitatis & vigilantiae ſpecimina edidit, * ſed & rem ibi praeclare geſſit, ut parum abeſſet, quin a ſaeviſſimo principe virtutis cauſſa occideretur. Dio Caſſ. *Lib. LXXII. p.* 820. & *p.* 287. *Edit. Steph.* & *in Excerpt. Peireſc. p.* 724.

* Meretur ille Dionis locus, qualis in primis in *Excerptis Peireſcianis* legitur, excerpi. Ait, Legatum illum in Britannia tam alienum fuiſſe a ſordibus & corruptione, quantum ab humanitate ac benignitate: tam autem vigilantem, ut per totam noctem vigilare videretur. Ut vero & ceteros comites ſomno arceret, eum duodecim tabellas, quales ex philyra fieri ſolebant, quotidie veſperi perſcripſiſſe, & mandaſſe alicui ex ſuis, ut alias aliis, atque aliis horis perferret ad diverſos. Quamquam etiam a natura ad domandum ſomnum fuerit factus, tamen vigilantiam illam adjuviſſe abſtinentia, modico tantum uſum cibo, &, ut pane ventrem ne impleret, eum Roma in Britanniam advehi curaſſe, non quod pane ejus regionis veſci non poſſet, ſed ut eo minus ob vetuſtatem panis comederet, gingivis ob ejus ſiccitatem ſaepe cruentatis. Hinc apud Xiphilinum Ulpius noſter vocatur ἀνὴρ μέτριος καὶ εὐτελὴς ὢν, *vir modeſtus & frugi*, ὅτε ἐπολέμει, ὑψηλόφρων καὶ φρονηματώδης, χρημάτων τε διαφανῶς ἀδωρότατος ὢν. *ſublimis & elati animi*, *quoties bellum gereret*, *& pecunia non corruptibilis.* Habes ergo priſcae diſciplinae ac continentiae hominem, dignumque, qui non ſub Commodo, ſed melioribus reipublicae temporibus vixiſſet. H.

§. CCCXIX.

Ejus ſecta & ſcripta.

Proculejanorum ſuo tempore fuit acerrimus,

mus, Merill. *Observ. I, 28. VIII, 18.* Mascov. *de Sect. Sabin. & Proculej. Cap. V. §. 4. p. 90.* ut Ulpiano aliisque id haud leve veritatis argumentum esset, si Juliano adstipularetur Ulpius Marcellus. Cujac. *Obs. XIV, 35.* Menag. *Amoenit. jur. Cap. XXIV.* Mireris, homini negotioso, & saepius in castris, quam in museo, moranti, tantum fuisse ocii, ut aliquid de jure scriberet. Et tamen praeter NOTAS AD IVLIANVM & POMPONIVM reliquit DIGESTORVM *libros XXXI.* AD LEGES Juliam & Papiam *libros VI:* DE OFFICIO PRAESIDIS *librum singularem:* DE OFFICIO CONSVLIS *libros* saltim *V.* PVBLICORVM *libros II. & librum singularem* RESPONSORVM.*

* Addit Jac. Curtius *Lib. I.* Εἰκαστῶν *Cap.* 38. NOTAS AD PAPINIANVM, quarum mentionem fieri ait *l. 7. D. ad leg. Jul. de adult.* Marcellum saltim laudasse ait Papinianum *l. 1. D. ad SC. Turpillian.* Quum vero multo antiquiorem Papiniano Scaevolam ad Marcellum notasse constet: *l. 11. §. 6. D. de donat. int. vir. & uxor.* laudatus Curtius duos floruisse *Marcellos* jurisconsultos, existimat: *Ulpium* alterum, de quo hic agimus, alterum *C. Quinctillium.* Sed potuisset Curtius non errare. Qui enim ad Papinianum scripsit, eumque laudavit, non est MARCELLVS, sed AEL. MARCIANVS, Ulpiani aequalis. Adeoque ad illorum temporum jurisconsultos non pertinet ille *C. Quinctillius.* H.

§. CCCXX.

Redimus ad Imperatores Romanos, inter quos obtruncato Didio Juliano, aemulisque, Status juris sub Septimio Severo.

lisque, C. Pescennio Nigro, & D. Clodio Septimio Albino, remotis, imperium arripuit L. SEPTIMIVS SEVERVS, Africanus, princeps non solum Graecis Latinisque litteris eruditissimus, sed & juris Romani peritissimus, auditor quippe Q. Cervidii Scaevolae, & Papiniani condiscipulus (§. CCCXVI.) & hinc fisci advocatione ante imperium functus. Spartian. *in Sept. Sev. Cap. I. & in Antonin. Caracall. Cap. VIII.* Hujus potissimum condiscipuli sui, Papiniani, usus consilio jura constituit, aequitatis, moderationis, clementiaeque plenissima, ut ab Aurelio Victore *legum conditor longe aequabilium* appelletur. Ev. Otto *Papinian. Cap. XIV.* §. 3. Odio tamen decessoris, Didii Juliani, *Salvii Juliani decreta jussit aboleri, quod non obtinuit.* Spartian. *Sev. Cap. XVII.* Quod nos de edicto Juliani perpetuo intelligendum esse arbitramur. *

* Sunt, qui haec de Didii Juliani decretis intelligunt, quia & hic intercalaris veluti princeps Salvii nomen tulerit. Thomas. *Naev. jurispr. antejustin. p.* 85. Sed *de Salvii scriptis*, non de Imperatoris alicujus actis loqui Spartianum, ex Aurelio Victore *de Caesar. cap.* 20. eamdem rem plenius narrante, intelligimus. Is enim, ubi de Septimio nostro agit: *Salvii*, inquit, *nomen, atque ejus* SCRIPTA *factaque aboleri jubet, quod unum effici nequivit.* Jam quid, quaeso, Didium scripsisse novimus tam eximium, ut id perire nollet Senatus? Et quid intererat Senatus, Didii principis sibi exosi & hostis a se judicati, memoriam & acta non aboleri, ut in hoc uno, principi asperrimo, dicto minus audiens esse auderet? Denique si de Salvii Juliani scriptis privatim editis acci-

accipiamus Spartianum & Aurelium Victorem, vix comminisci licebit rationem, cur Senatus voluntati principis severi, & accuratum a suis obsequium exigentis, refragari voluerit. Verosimillimum itaque est, Severum, post exsecratum Julianorum nomen, conditum a Salvio Juliano edictum perpetuum voluisse abolere, Senatu tamen ob eximiam ejus operis praestantiam auctoritatemque graviter obnitente. H.

§. CCCXXI.

Inter Severi instituta & sequentia fuerunt: quod praefecturam urbanam, data ad Fabium Chilonem epistola, ad summam evexit potentiam: *l. 1. pr. D. de offic. praef. urb. l. 8. §. 5. D. de poen. l. 6. §. 1. D. de interd. & releg.* quod oratione sua anno ab V. C. DCCCCXLVIII. Q. Flavio Tertullo & Flavio Clemente Coss. res immobiles eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto alienari vel supponi vetuit: *l. 1. D. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt.* quod legem Juliam de adulteriis in usum revocavit *: Dio Cass. *apud* Xiphil. *Lib. LXXVI. p.* 869. & *p.* 343. *Ed. Steph.* quod quaedam circa leges Juliam & Papiam Poppaeam mutavit: Tertull. *Apologet. Cap. IV.* quod cum Antonino Caracalla, filio, imperii socio, SCto anno ab V. C. DCCCCLIX. M. Nummio Albino & Fulvio Aemiliano Coss. facto, donationes inter virum & uxorem de novo prohibuit: *l. 32. pr. D. de don. int. vir. & uxor.* Recensum vero tot constitutionum, quae in *Pandecte* aeque ac *Codice*, utramque paginam faciunt, hic a nobis institui, chartae angustia vix patitur.

Jura a Severo constituta.

* De-

* Debemus hanc notitiam Dioni, qui de Severo Imp. refert, cum criminari ſolitum incontinentes, ὡς καὶ περὶ τῆς μοιχείας νομοθετῆσαί τινα, *ob eamque cauſſam & de moechis leges tuliſſe*, ex quibus deinde quam plurimi in jus rapti ſint. Addit: Τρισχιλίας γοῦν ὑπατεύων εὗρον ἐν τῷ πίνακι ἐγγεγραμμένας, innuens, *ſe conſulem tria millia moechorum in tabulis accuſatorum reperiſſe*. Incidit vero Caſſii illius conſulatus in annum Chriſti CCLXXXXI. quo jam paene ante centum annos leges iſtas ſeveriſſimas tulerat Severus, ex eoque jam ſatis patet, quam late patuerit hoc flagitium, quum Severus eam legem ferret. Ceterum ex eo ſimul reddi poterit ratio, cur *de adulteriis* & ad legem Juliam de illis eo tempore certatim ſcripſerint PAPINIANVS, VLPIANVS, PAVLLVS, & alii. H. Verſatur Heineccius in ridiculo errore, quem facile evitare potuiſſet, dummodo attente legiſſet Xiphilinum. Confundit enim duos *Diones*, quorum alter Conſul fuit *A. C.* 229. alter vero hanc dignitatem geſſit *anno Ch.* 291. Prior eſt ille, qui magna diligentia Hiſtoriam Romanam ſcripſit: poſterior, obſervante Pagio, Praefecturam urbanam ante Conſulatum adminiſtravit. Huc vero pertinet *Dio Hiſtoricus*, qui *l. c.* narrat, ſe Conſulem inveniſſe tria millia moechorum in tabulis, qui poſt legem a Severo latam tunc temporis accuſati eſſent. Fuit autem *Dio* Senator Romanus *Commodo* imperante, eumque *Pertinax* Praetorem deſignavit, quod ipſe teſtatur *in vita Juliani pag.* 305. Pertinax Auguſtus fit & interficitur *an. Ch.* 193. Ab hoc anno uſque ad annum *Ch.* 291. quo putat Heineccius Dionem Conſulem prodiiſſe, effluxere anni 98. Adde, Dionem, cum eſſet Praetor deſignatus, annum egiſſe trigeſimum: Conſulem habebis annorum centum viginti atque octo, &, quod magis miraberis, vegetum adhuc, muneribusque publicis gerendis idoneum, uti profitetur ipſe in fine operis. Quae ſi penſitaſſet Heinec-

Heineccius, vidiſſet forte, haec ſibi repugnare. *Dio Hiſtoricus* autem *Conſul* fuit cum *Alexandro Aug. III. an. Chr.* 229. Vide Hiſtoriam ejus *in fin.* & geſto hoc conſulatu, pertaeſus rerum urbanarum, relicta Italia, in patriam, Nicaeam, abiit, ut in otio conſeneſceret. Idem *ibid.* Jam finge, Severum, mediis imperii annis, legem moechis oppoſuiſſe: elapſos tantum 30 annos eſſe, tempore Conſulatus, quem Dio geſſit, obſervabis. R.

§. CCCXXII.

Status juris ſub Caracalla.

Qui exſtincto patre, & Geta fratre occiſo, ſolus imperavit, ANTONINVS CARACALLA, non minus, quam pater, jus variis novis inſtitutis locupletavit. Nam ut jam non dicam de celeberrima conſtitutione *l.* 17. *D. de ſtatu hom.* qua jus civitatis cum omnibus ingenuis, in orbe Romano habitantibus, communicavit, * quam Antonino noſtro auctoritate Dionis Caſſii *in Excerpt. Peireſc.* p.744. vindicat Ezech. Spanhem. *in Orbe Romano:* tot aliae ejus conſtitutiones in *Codice* & *Pandectis*, immo & in *Codicis Gregoriani* & Paulli *Receptarum Sententiarum* reliquiis ſuperſunt, ut reliquorum Imperatorum paene omnium conſtitutiones numero ſuperare videantur.

* Origo ergo hujus juris hodie extra omnem dubitationis aleam poſita eſt, quamvis & noſtris temporibus non deſint viri eruditiſſimi, qui & Antonini Pii hac in re partes aliquas fuiſſe, adeoque vel conſtitutionem antiquam ab Antonino Pio primum editam, in uſum revocatam eſſe, vel diſtinctione inter jus civitatis *indultum* & *imperatum* rem expediri poſſe exiſtimant. Illuſt. Cancell. a Ludewig in *diſſ. de peregrinitate, albinagio &*

 wildfan-

wildfangiatu Cap. IX. §. 3. *p.* 98. *sequ.* Et sane favent huic sententiae partim locus insignis *Novellae LXXVIII. Cap.* 5. partim numus Antonini Pii Imp. apud Mediobarbum Comit. Biragium, cujus in postica coronae inscriptum: S. P. Q. R. AMPLIATORI CIVIVM. At si dicendum quod res est, nec Justiniani est tanta in rebus historicis auctoritas, ut ea in re errare non potuisse videatur: & elogium istud tribui posse Antonino Pio, si vel maxime auctor non sit constitutionis famosissimae, quam *l.* 17. *D. de stat. hom.* laudari animadvertimus, jam ipse ostendit Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. Cap.* 1. *p.* 208. quippe qui non modo viros bene de republica meritos frequentius jure civitatis donarit, sed & cum Carnis Catalisque, adeoque cum totis gentibus, eximium istud beneficium communicarit. Gruter. *Inscr. p. CCCCVIII,* 1. H.

§. CCCXXIII.

Itemque sub Opilio Macrino.

ELAGABALVS, monstrum illud hominis, qui, occiso Caracalla, victoque aemulo *M. Opilio Aurelio Severo Macrino*, imperio potitus est, non plus ad jurisprudentiam amplificandam contulit, quam hic Opilius, ut scribit Jul. Capitol. *in Macrino Cap. XIII. juris non incallidus*, & teste Herodiano *Hist. IV.* 12. peritus νόμων ἐπιστήμης. Equidem Opilium istum *omnia rescripta veterum principum tollere statuisse*, refert *eodem loco* Julius Capitolinus, *nefas esse dicentem, leges videri Commodi & Caracallae, hominum imperitorum voluntates, quum Trajanus numquam libellis responderit, ne ad alias caussas facta * proferrentur, quae viderentur ad gratiam composita:* Sed brevitas imperii vix bimestris vetuit spes inchoare longas.

*FACTA

* FACTA hic sunt rescripta, uti Graecis πραγματικαὶ vel πραγματικοὶ τύποι. Jac. Gothofred. *ad Codic. Theodos. Tomo I. p.* 26. Hinc PAVLLI *libri Sententiarum* & FACTORVM *sex*. Ceterum quamvis id consilium Macrini plerique damnent: tantum tamen abest, ut videatur reprehendendum, ut prudentissimo instituto rescriptis tantum in aliquorum gratiam vel odium editis vim legum detrahere voluerit. Id vero non magis improbandum est, quam quod & Valentinianus Senior Imperator talia rescripta cassa esse jussit. *l.* 6. *C. de vectigal.* H. Vide Schultingium *dissert. pro rescript. Imperat.* cujus eximii viri sententiam amplexus sum, cum quaedam notarem *ad Cod. Theodos. l. c.* R.

§. CCCXXIV.

ELAGABALI vero ne nomen quidem in *Pandecte* occurrit, quamvis quaedam ejus constitutiones exstent *l. un. C. Gregor. de patr. potest.* & *l.* 8. *C. de negot. gest.* quas Elagabali esse, ex subscriptionibus docent Henricus Cardinalis Norisius *Epist. consular. p.* 471. & Ant. Pagius *Crit. Baron. Tomo I. p.* 202. Obiter tamen monemus, Elagabali origines & familiam ex *Pandectis* non modo illustrari, verum etiam suppleri posse.* Nec non sub Elagabalo.

* Fuisse ELAGABALVM filium Varii Marcelli & Juliae Soaemidis, ex eorum temporum historicis satis notum est. Sed in jure nostro passim memorantur alii ejus cognati, quos hac tabula repraesentare juvabit, maxime quum quaedam videantur emendanda, quae parum accurate tradidit Reines. *Epist. ad Rupert. LXIX. p.* 611.

N. e familia IVLIORVM.

- IVLIVS AGRIPPA primipilaris, de quo *l.* 38. §. 4. *D. de legat. III.* patruus magnus Juliae Domnae: quam legem non intellexere Cujac. *Obs. III*, 18. & Menagius *Amoen. jur. Cap. XXV. p.* 142.
  - N. filia, de qua *l.* 38. §. 4. *D. de leg. III.*
    - N. Neptis, de qua eadem *l.* 38.
  - IVLIVS AGRIPPINVS, cui rescripsit Antoninus Imp. anno 961. *Pariator LL. Mos. & Rom. Tit. X.* §. 4.
- N. Julii Agrippae frater.
  - BASSIANVS, Sacerdos Dei solis. Sex. Aurel. Victor *in Caracalla & Elagab.*
    - IVLIA DOMNA Aug. nupta Septimio Severo Imperatori.
      - ANTONINVS BASSIANVS CARACALLA, Imp.
        - *Filiolus* una cum matre in Liparam insulam relegatus, teste Dione.
      - P. SEPTIMIVS GETA, a fratre occisus.
    - IVLIA MOESA ex Apamea Syriae, teste Dione, vel ex Emesa, uti existimat Herodian. *Histor. V*, 3.
      - IVLIA SOOEMIS, nupta *Vario Marcello.*
        - ELAGABALVS Imp.
      - IVLIA MAMMAEA, nupta *Genesio Marciano.*
        - ALEXANDER Imperator. H.

§. CCCXXV.

Et sub Alexandro Imp.

Successit his M. AVRELIVS SEVERVS ALEXANDER, Elagabali consobrinus, continentissimae disciplinae princeps, & qui non pauca constitutionibus suis emendavit. Praefectorum urbi & praetorio potentiam maxime auxit, & illis quatuordecim ROMAE CVRATORES addidit ex consularibus,

bus, quos audire negotia cum praefecto urbis jussit, ita, ut omnes, aut magna pars, adessent, quando acta fierent. Lamprid. *in Alex. Cap. XXXIII.* His senatoriam addidit dignitatem, ut VIRI CLARISSIMI essent, & dicerentur, idque ideo, ne quis, qui Senator non esset, de Senatore Romano judicaret. Lamprid. *ibid. Cap. XXI.* Quin & edicta eorum, condito licet jam pridem edicto perpetuo, servari voluit. *l. 2. C. de offic. praef. praet. Orient. & Illyr.*

§. CCCXXVI.

Denique sub Maximino, Maximo & Balbino, Gordiano & Philippo.

MAXIMINVS porro, Alexandri percussor, quod a scelere auspicatus fuerat, imperium tam breve habuit, ut non multum potuerit de jure novo constituendo cogitare. Habemus tamen duas ejus constitutiones: *l. 13. C. de pact.* & *l. 6. C. de jure dot.* quum oppositorum illi principum, MAXIMI & BALBINI nullae omnino exstent. Plurimae contra supersunt GORDIANI tertii, sub quo revirescere potuisset imperium, si vixisset diutius: nec non percussoris ejus PHILIPPI, Arabis, quamvis plerisque horum omnium epistolis vetera magis jura speciebus obvenientibus adplicari, quam novi quid sanciri, animadvertamus. *

* Et hoc ipsum argumento est, Philippum illum Imp. sceleratissimum hominem, non fuisse Christianum. Fieri enim non potuisset, quin de emendando jure, abolendisque, quae paganam superstitionem sapiebant, serio cogitasset, ejusque rei

veſtigia in ejus conſtitutionibus exſtarent, ſi pio Chriſtianorum coetui ſeſe adjunxiſſet. Praeterea ludi ſaeculares, publice editi, ſacraque ſollemnia & ſuperſtitioſiſſima eo anno curata, cum religione Chriſtiana minime omnium congruunt. Sed illam de Philippi Chriſtianiſmo ſententiam jam pridem profligarunt viri doctiſſimi, in quorum numero ſunt Conr. Sam. Schurzfl. *Diſſ. de Philippis Augg.* §. *III. ſequ.* Cellar. *de primo principe Chriſt.* H.

§. CCCXXVII.

Juriſconſulti huc uſque florentes. Papiniani origo.

Supereſt, ut & IVRISCONSVLTOS, qui a Commodi exceſſu ad haec uſque tempora floruerunt, paucis perſequamur. Eorum facile princeps fuit AEMILIVS PAPINIANVS, quem vulgo Italum, Hoſtilii Papiniani & Eugeniae Gracilis filium fingunt, ob lapidem, deſcriptum a Grut. *Inſcr. p. CCCXLVIII*, 8. Sed nihil veri ei lapidi ineſſe, ad quem tot viri docti offenderunt, praeclare oſtendit V. C. Ev. Otto *in Papin. Cap. III.* qui eumdem potius Syrophoenicem, & Juliae Domnae cognatum fuiſſe ſuſpicatur. *

* Fundamentum hujus conjecturae eſt locus Spartiani *in Caracall. Cap. VIII.* ubi Papinianum *amiciſſimum fuiſſe*, ait, *Severo Imperatori*, &, *ut alii loquuntur*, *adfinem etiam per ſecundam uxorem.* At ſecunda Severi uxor erat Julia Domna, cujus ſchema genealogicum ſupra (§. CCCXXIV. *) exhibuimus, ac proinde ejus cognatum fuiſſe oportet Papinianum. Ceterum fuit illa familia litterarum ſtudioſiſſima, adeo ut Philoſtratus *in vit. Sophiſt. II*, 30. *p.* 622. Juliam Domnam vocet τὴν φιλόσοφον,, & Antoninum Caracallam τὸν τῆς φιλοσόφȣ παῖδα Ἰȣλίας, *philoſophae Juliae filium.* Eam

Eam enim lectionem contra Jos. Scaligeri emendationem tuentur Thom. Reines. *Var. II*, 12. & Gottfrid. Olear. *in not. ad Philostr. p.* 622. De doctrina Juliae Domnae videndus etiam Aegid. Menag. *de mulier. philos. Cap. XVI.* H.

§. CCCXXVIII.

Ejus doctrina.

In Jurisprudentia praeceptorem habuit Cervidium Scaevolam: Spartian. *Caracall. Cap. VIII.* in eaque arte adeo profecit, ut omnes longo post se intervallo reliquerit. Zosim. *Hist. l*, 9. Hinc passim vocatur *juris asylum & doctrinae legalis thesaurus*, Spartian. *in Severo Cap. XXI.* ὁ ἄριστος τῶν νομικῶν, *jurisconsultorum excellentissimus*, Theophil. §. 7. *Inst. de fideic. hered. legum armarium*, Cassiodor. *Var. VI*, 5. *acutissimi ingenii vir, & merito ante alios excellens*, *l.* 30. *C. de fideicomm.* & vix umquam a veteribus sine elogio nominatus: * tanto major profecto, quanto minus in aliorum verba juraverat, inter erciscundos, quos vocant, praecipuus. V. C. Ev. Otto *in Papin. Cap. XI.* §. 6.

* Ejus vero auctoritas tum in scholis juridicis, tum in foro maxima fuit. In illis tertio cursus juridici anno studiosi PAPINIANISTARVM nomen non sine caerimoniarum adparatu adsumebant. *Const. omnem reip.* §. 1. 4. *ad antecessor.* In hoc inter JCtos, quorum scriptis Theodosius junior vim juris scripti attribuerat, Papiniano non solum primus locus datus, sed & id concessum est, ut paribus jurisconsultorum suffragiis, ea pars vinceret, cui suffragaretur Papinianus. *l. un. C. Theod. de respons. prud.* & ibi Jac. Gothofredus. H.

§. CCCXXIX.

Honores & scripta ejus.

Quamvis vero vir ingenii eminentissimi innumeris paene negotiis distringeretur, quippe sub Marco Imp. advocatus fisci, Spartian. *in Caracall. Cap. VIII.* sub Severo libellorum magister, *l.* 12. *pr. D. de distract. pign.* ac paullo post praefectus praetorio, Xiphilin. *lib. LXXVI. p.* 865. *& p.* 339. *Edit. Steph.* & Caracallae ac Getae, fratrum, totiusque imperii tutor: Zosim. *Histor. I,* 9. non tamen impediri se passus est, quo minus libros praestantissimos scriberet, veluti *libros XXXVII.* QVAESTIONVM *libros XIX.* RESPONSORVM, *libros II.* DEFINITIONVM, porro DE ADVLTERIIS tum *libros II.* in quibus singula legis Juliae capita ordine exposuit, tum alium *singularem*, de exercitione hujus publici judicii. *l.* 11. *D. ad leg. Jul. de adult.* Ev. Otto *in Papinian. Cap. XII. p.* 249. denique *librum* ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΩΝ, quo Aedilium municipalium officia Graece explicavit. *l. un. D. de via publ.* Otto *Papin. Cap. IV.* §. 3. Mascov. *de sect. Procul. & Sabin. Cap. VIII.* §. 6. *n.* 2.*

* Papinianum in libris suis aliquando variasse, ejusque variationis vestigia passim in *Pandectis* exstare, ostendunt Jac. Cujac. *Obs. II,* 37. Merill. *Obs. I,* 9. Idem Cujac. *Obs. XII,* 10. notat, Papinianum, Scaevolae praeceptoris exemplo saepe repetere in libris RESPONSORVM, quae jam in libris QVAESTIONVM scripserit. Sed non sane novum est, in uno libro auctorem accuratius exsequi illa, quae strictius in alio exposuerat. H.

§. CCCXXX.

§. CCCXXX.

Sed tantum ſidus exſtinxit Antonini Caracallae furor, qui quum Papiniani virtutem ferre non poſſet, ipſe flagitiis omnibus contaminatus, eum non modo dignitate movit, ſimul ac pervenit ad imperium, Xiphilin. *Lib. LXXVII. pr.* ſed & paullo poſt, parricidium, in Geta admiſſum, defendere recuſantem, una cum filio, Quaeſtorio viro, nefarie interemit: quamvis ea de re non parum diſcrepent veterum hiſtoricorum ſententiae. Saltim Papinianum tum non triginta ſex, ſed ſeptuaginta aut plures annos natum fuiſſe, oſtendit celeberrimus Otto *in Papinian. Cap. XVI.* §. 9. * — Mors Papiniani.

* Ex quo patet, quam abſonum ſit, quod Gruter. *Inſcr. p. CCCXXXVIII. n.* 8. exhibet Papiniani monimentum:

AEMILIO. PAVLLO. PAPINIANO.
.PRAEF. PRAET. IVR. CONS.
QVI. VIX. ANN. XXXVI. M. IIII. D. X.
HOSTILIVS. PAPINIANVS.
EVGENIA. GRACILIS.
TVRBATO. ORDINE. IN. SENIO.
HEV. PARENT. INFELICISS.
FILIO. OPTIMO. P. M.
FECERVNT.

Sed impoſtura haec aeque manifeſta eſt, ac illud, quod urnae argenteae inſcriptum eſt, elogium apud Boldon. *in Diſſ. praelim. Epigr. fol.* 2. illi Gruteriano ſimillimum, niſi quod in hoc EVGENIA GRACILII VXOR vocatur. Sed cauſſam jam perorarunt M. Aurel. Galvan. *de uſufr. Cap. XIII. n.* 11. Reineſ. *praeſ. Inſcr. p.* 5. & celeb. Otto *in Papin. Cap. XVI.* §. 9. *p.* 397. H.

§. CCCXXXI.

Tertullianus.

Progredimur ad TERTVLLIANVM, de quo praecipue quaeritur, ſitne idem cum Q. SEPTIMIO FLORENTE TERTVLLIANO, qui inter Latinos eccleſiae patres primum locum tenet? Nam & hunc Euſebius *Hiſt. Eccl. II. 2.* τὰς Ῥωμαίων νόμους ἠκριβωκότα ἄνδρα, *virum jus Romanum adcurate doctum* adpellat, & ipſa patris iſtius opera magnam ubique juris peritiam produnt. Hinc eumdem eſſe juriſconſultum noſtrum & Tertullianum patrem, adfirmant Ant. Auguſtin. *de nom. propr. Pand. p.* 139. Cujac. *Obſerv. VII*, 2. Radulph. Forner. *rer. quotid. VI*, 5. Guil. Grot. *vit. juriſc. II*, 9. Sed ſi nihil aliud huic ſententiae opponi poſſet: ipſum dicendi genus, a tumore patris eccleſiaſtici diverſiſſimum, ſatis evinceret, diverſos hos fuiſſe Tertullianos, quamvis & juriſprudentiae laude, & ipſa aetate ſuppares.* Menag. *Amoen. jur. civ. Cap. XII. p.* 71.

* Fatetur id & Guil. Cave *Antiqu. Patr. Tom. I. p.* 396. Sed ſubleſtum eſt, quo utitur, argumentum, a diverſitate nominum deſumptum. Juriſconſultum enim noſtrum TERTYLLIANVM; patrem eccleſiaſticum TERTVLLIANVM dictum eſſe, ait: quaſi non eadem eſſent haec nomina, nec ſexcenta exſtarent exempla permutationis litterarum. Sane quum Graeci dixerint *Sylla* pro *Sulla*, *Tyllius* pro *Tullius*, Latini *Suria* pro *Syria*: quidni & eodem jure ſcripſerint *Tertyllianus* & *Tertullianus*? Immo & pater eccleſiae Τερτυλλιανὸς vocatur ab Euſebio *Hiſt. Eccl. II*, 2. H.

§. CCCXXXII.

§. CCCXXXII.

Uterque tamen, ut dixi, eodem tempore floruit. Ulpiano certe noster anterior est, quippe a quo citatur *l.* 30. §. 6. *D. de adqu. vel omitt. hereditat.* posterior vero SC. Tertulliano, quod sub Hadriano factum esse, diximus, ceu colligi potest ex *l.* 2. §. 44. *D. ad SC. Tertull.* Scripsit *libros VIII.* QVAESTIONVM, & DE PECVLIO CASTRENSI *librum singularem*, ex quo tria fragmenta supersunt *in Pandecte*, *l.* 23. *D. de test. mil. l.* 33. *D. eod.* & *l.* 4. *D. de castr. pecul.* Ejus aetas & scripta.

§. CCCXXXIII.

Minus celebres sunt CLAVDIVS TRYPHONINVS, Papiniani aequalis, quocum & cum MESSIO, nescio quo, in Severi & Antonini consilio fuit, * *l.* 50. *D. de jure fisci.* & praeter NOTAS AD SCAEVOLAM, ab Ant. Dadino Alteserra illustratas, *Tolos.* 1679. *libros* non XXVI, uti putat Grot. *in vit. jurisc. II*, 9. sed XXI. tantum, DISPVTATIONVM scripsit: nec non ARRIVS MENANDER, Antonino Caracallae a consiliis, & hinc a tutela excusatus, *l.* 11. §. 2. *D. de minor.* quem libros IV. MILITARIVM, seu de RE MILITARI reliquisse novimus. Claudius Tryphoninus & Arrius Menander.

* Est haec observatio Cujacii *Obs. VII*, 2. eaque firmatur ex *l.* 78. §. 4. *fin. D. de jure dot.* ubi ipse Tryphoninus se *in auditorio* aliquid *dixisse* refert, procul dubio in auditorio Papiniani, quod toties in jure celebratur. *l.* 40. *D. de reb. cred. l.* 97. *D. de adqu. vel omitt. hered.* Praeterea ad Claudium

dium Tryphoninum anno erae Dionyf. CCXIII. refcripfit Antoninus Caracalla *l.* 1. *C. de Judaeis & coelic.* ex quo loco eum Syriae tum Praefidem fuiffe colligit Guido Pancirol. *Var. Lect. I,* 79. H.

§. CCCXXXIV.

Sex. Pedius Puteolanus, Pactumejus, Fronto & alii.

Incertae aetatis funt SEX. PEDIVS, qui AD EDICTVM, tum PRAETORIVM, tum AEDILICIVM notaffe, *librumque* DE STIPVLATIONIBVS fcripfiffe videtur: *l.* 6. §. 2. *D. de bon. poffeff. l.* 6. *D. de reb. cred.* nec non PVTEOLANVS, auctor ADVERSARIORVM, *l.* 12. *D. de pact.* PACTVMEIVS CLEMENS, citatus a Pomponio *l.* 21. §. 1. *D. de ftatulib.* PAPIRIVS FRONTO *, cujus RESPONSA laudat Calliftratus, *l.* 4. *fin. D. ad leg. Rhod. de jact. l.* 220. §. 1. *D. de verb. fignif.* FVRIVS ANTHIANVS, auctor *librorum V.* AD EDICTVM *: denique CLAVDIVS & Q. SATVRNINI, & RVTILIVS MAXIMVS, de quibus tantum non omnia incerta funt.

* Hic FVRII ANTHIANI Commentarius ne Triboniani quidem aetate integer videtur exftitiffe. Ex folo enim *libro I.* fragmenta non nifi tria in *Pandecten* relata funt. *l.* 62. *D. de pact. l.* 40. *D. de dolo mal. l.* 80. *D. de rei vind.* Praeterea auctorem habeo Laur. Theod. Gronovium *de Emend. Pandect. Cap. XXV. p.* 81. in Indice Florentino non, ficut in Taurelliana, legi μέρος ἐδίκτου βιβλία πέντε, fed μέρος ἐδίκτου βιβλίων πέντε. H.

§. CCCXXXV.

Domitii Ulpiani

A Papiniani celebritate parum abfuit DOMITIVS VLPIANVS, Tyrius Syrophoenix,* *l.* 1.

l. 1. *pr. D. de cens.* qui Romae jam ſub Severo & Antonino inclareſcere coepit, quo tempore inter Papiniani adſeſſores, ſcriniorumque magiſter, poſtea ab Elagabalo vel dignitatibus privatus vel in exſilium miſſus, Lamprid. *Elagab. Cap. XVI.* hinc inter Alexandri conſiliarios & Praefectus annonae fuit. Lamprid. *in Alex. Cap. XXVI. l.* 4. *C. de contr. ſtipulat.* Denique ſub eodem principe ad ſummum praefecturae praetorianae faſtigium adſpiravit, ἐπιγνώμον καὶ ὥσπερ κοινωνὸς τῆς ἀρχῆς, *inſpector & quaſi particeps imperii*, uti vocatur Zoſimo *Hiſt. I*, 11. natales & honores.

* Sunt, qui ideo Hebraiſmos quosdam in Ulpiani ſtilo deprehendere ſibi videntur. Sed quamvis loquutiones quasdam ſibi peculiares habuerit, ceu recte obſervavit V. C. Car. Andr. Dukerus *de Latinitat. vet. jurisc. p.* 322. & 392. nihil tamen in ejus *Fragmentis* occurrere, quod Hebraiſmum redoleat, ſingulari programmate de Hebraiſmis Ulpiani oſtendimus. *Francof.* 1730. Multo certius eſt, plurimos Helleniſmos, magnamque ſtribliginem ejus ſtilo ineſſe: quod non mirandum in homine ſemigraeco, & qui cadente jam Latinitate ſcripſit. Erudite de ejus ſtilo diſſerit V. A. Corn. van Bynkersh. *Obſ. VIII*, 15. ubi & *l.* 22. §. 7. 8. *D. ſolut. matr.* quam Cujac. *ad l.* 1. *C. de dignit.* & Donellus *Comment. jur. civ. VIII*, 2. ob impuriſſimam Latinitatem non ab Ulpiani, ſed Triboniani, manu eſſe exiſtimant, accuratius expendit. H.

§. CCCXXXVI.

Quamvis vero tanta cum prudentia ampliſſimis muneribus fungeretur, ut dicere non vereatur Lamprid. *in Alex. Cap. LI.* ideo *Alexan-* Ejus mors.

drum

drum ſummum imperatorem fuiſſe , quod Ulpiani potiſſimum conſiliis rexerit rempublicam, ac proinde principi ſuo eſſet cariſſimus, a quo non modo ut amicus, ſed & parentis fere loco honorabatur: *l.* 4. *C. de contrah. ſtipul.* & *l.* 4. *C. locat. cond.* a militibus tamen praetorianis, ejus ſeveritatem peroſis, in ipſo paene Imperatoris gremio eſt interemtus.* Zoſim. *Hiſt. I,* 11. Xiphilin. *Lib. LXXX, p.* 917. *&* *p.* 374. *Edit. Steph.*

* Auctor eſt Lamprid. *in Alex. Cap. LI.* Alexandrum *Ulpianum pro tutore habuiſſe, primum repugnante matre, deinde gratias agente, eumque ſaepe a militum ira objectu purpurae ſummae defendiſſe.* Purpura enim ſacroſancta habebatur & inviolabilis. Et hinc patet, cur & poſtrema vice, quum urgeretur a militibus, in palatium, & veluti in gremium principis, tanquam in portum confugerit. Ceterum cauſſa odii a Xiphilino memoratur reformatio morum, ſub Elagabalo corruptiſſimorum, quam Ulpianus urgebat, occiſis ſimul Flaviano & Chreſto, & quidem ἵνα αὐτὸς διαδέξηται, *ut illis ſuccederet.* Male id habuit Epagathum hominem libertinum, ſed potentem, qui non deſiit ſollicitare praetorianos ad ſeditionem, donec, obtruncata magna civium parte, injectoque urbi igne, Ulpianum etiam occiderent. At non impune id facinus tulit Epagathus, primum in Aegyptum ſub honoris ſpecie miſſus, quia periculum erat, ne a praeſente ſumtum ſupplicium milites ad novum tumultum incitaret, inde vero mox in Cretam revocatus, capitisque ibi, prout meruerat, damnatus. Refert haec omnia auctor σύγχρονος, Dio, a Xiphilino excerptus *Lib. LXXX. p.* 917. & *pag.* 375. *Edit. Steph.* quum reliqui ſcriptores paene omnia confundant, immo quidam ſub Elagabalo obtruncatum eſſe Ulpianum perperam ſcribant. H.

§.CCCXXXVII.

§. CCCXXXVII.

In juriſprudentia id, quod ſummum eſt, erat adſequutus, νομοθέτης ἄριστος, καὶ τὸ παρὸν εὖ διαθῆναι, καὶ τὸ μέλλον εὐστόχως συνιδεῖν δύνατος, *juriſconſultus praeſtantiſſimus, qui & res praeſentes recte diſponere, & futura callide proſpicere poterat*: Zoſim. *Hiſt. I*, 11. Nulli ſectae mancipatus, modo Sabino, & Caſſio, modo Labeoni & reliquis Proculejanis ſuffragatur, ideoque erciſcundis accenſendus, ex ſententia Maſcovii *de Sectis Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 7. *n.* 2. quamvis eum paullo addictiorem Proculo fuiſſe exiſtimet V. C. Ev. Otto *in Papiniano Cap. XIII.* §. 9. *p.* 297. qui & §. 7. *p.* 288. obſervaſſe ſibi viſus eſt, eum ſaepe perſtringere Papinianum, etiam ubi id minime mereatur, & §. 8. eumdem argutari aliquando,* & cavillis uti, thermis Neronianis frigidioribus. Id quod tamen me nondum fateor deprehendiſſe.

Ejusdem jurisprudentia.

* Eumdem Ulpianum verborum novatorem eſſe, obſervat Jac. Gothofredus *Animadv. Cap. VIII.* Sed fallitur vir doctus, dum ſequutus Cujacium *Obſerv. XXIV*, 39. juriſconſultum noſtrum confundit cum Ulpiano, Sophiſta, quem κειτούκειτον vel κειταιπούκειτον ob familiarem illi interrogationem: ποῦ κεῖται, *ubi hoc habetur?* dictum, & ob κενοφωνίαν ſaepe irriſum eſſe, refert Athenaeus *Deipnoſoph. III*, 18. Diverſus vero hic non minus eſt a noſtro, quam Ulpianus, Demoſthenis ſcholiaſtes, quamvis & ipſe Tyrius Syrophoenix fuerit. Jo. Alb. Fabric. *Biblioth. Graec. IV*, 20, 6. *p.* 632. H.

§. CCCXXXVIII.

§. CCCXXXVIII.

Opera VLPIANI majora.

Fragmenta ex ſcriptis Ulpiani plura, quam ex ullius veteris jurisconſulti, *in Pandectis* ſuperſunt. Scripſit enim plurima, partim majora opera, partim mole exigua. In illorum numero ſunt DIGESTORVM *libri ſaltim XL.* AD EDICTVM *libri LXXXIII.* AD LEGES IVLIAM ET PAPIAM POPPAEAM *libri XX.* AD SABINVM *libri LI.* AD LEGEM IVLIAM DE ADVLTERIIS *libri V.* DE APPELLATIONIBVS *libri IV.* DE CENSIBVS *libri VI.** DISPVTATIONVM *libri X.* FIDEICOMMISSORVM *libri VI.* OPINIONVM *libri VI.* INSTITVTIONVM *libri II.* AD LEGEM AELIAM SENTIAM *libri ſaltim IV.* PANDECTARVM *libri X.* REGVLARVM *libri VII.* RESPONSORVM *libri II.* PROTRIBVNALIVM *libri X.* quorum de argumento videndus Cujac. *Obſ. VII*, 23. DE OFFICIO COS. *libri III.* DE OFFICIO PROCOS. *libri X.*** denique AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM *libri II.*

* Tot occurrunt in Indice Florentin. ſed ex libris tantum quinque apparent excerpta in Digeſtis, de quibus docte, ſuo more, diſſeruit Jacob. Gothofred. *in Comment. ad leg. un. Cod. Theodoſ. de Jur. Ital. urbis Conſtantinopol.* R.

** Hos libros ſaepenumero in *Gloſſis* Philoxeni, non adſcripto Ulpiani nomine, citari, obſervat Cujac. *Obſ. X*, 34. Quumque Lactant. *Inſt. div. V*, 15. referat, *Domitium libro VII. de officio procos.* (ita enim legendum eſt, non *libris VII.* Cujac. *Obſ. X*, 34. Menag. *Amoenit. jur. civ.*

Cap.

Cap. XII. p. 69.) multa principum rescripta contra Christianos collegisse: quaerunt eruditi, an de Ulpiano nostro loquatur Lactantius? Negant id multi, & nuper ex instituto V. C. Petrus de Toullieu, sed sine idoneo argumento. Christianis nostrum parum aequum fuisse, & aliunde patet. *l.* 1. §. 3. *D. de extraord. cognit.* Et scripsit Ulpianus hos libros sub Antonino Caracalla, ceu patet ex *l.* 4. *pr. l.* 6. §. 3. *D. de offic. procos. l.* 6. *D. de legation.* aliisque quamplurimis: sub quo principe durius actum esse cum Christianis, nemo ignorat. Et quis, quaeso, in pagano odium adversus Christianos susceptum miretur? Conf. V. A. Cornel. van Bynkersh. *Obs. V,* 23. *p.* 127. & *de relig. peregr. Diss. I. p.* 241. H.

§. CCCXXXIX.

Inter minora Ulpiani opuscula sunt DE OFFICIO QVAESTORIS *libri sive II. sive unus.* Merill. *Observ. II,* 30. necnon libri singulares DE OFFICIO CONSVLARIVM, CVRATORIS REIP.* PRAEFECTI VIGILVM, PRAEFECTI VRBI, PRAETORIS TVTELARIS, itemque DE EXCVSATIONIBVS & DE SPONSALIBVS. Accedunt NOTAE, quibus varia veterum jurisconsultorum, veluti ARISTONIS, PAPINIANI & MARCELLI opera vel illustravit vel reprehendit.** Et minora.

* De hac municipali dignitate, lege, quae observavit Gothofredus *ad leg.* 20. *Cod. Theodos. de decurionib.* Patet ex fragmentis Ulpiani, quorum quinque tantum in Digestis sunt reliqua, idem munus *Curatores reipublicae,* aut *civitatum* obiisse, quod Romae Aediles. R.

** Notas Ulpiani ad Papinianum saepe fuisse κατα-

σκευαστικῶς, obſervat V. C. Ev. Otto *in Papinian. Cap. XIII. §. 6. ſequ.* Idem de Notis in Marcellum ſtatuit Merill. *Obſerv. I*, 28. Quum enim Marcellus notas ſcripſiſſet ad Julianum, in quibus ejus ſententias quacumque ratione cavillaverat ac reprehenderat, Merillius credit, Ulpianum, Marcello indignatum, par pari retuliſſe. Sed conjectura haec eſt, quam in *l.* 14. *D. de reb. cred.* quam Merillius ad partes vocat, parum praeſidii reperire, facile unusquisque animadvertet. H.

§. CCCXL.

JuliiPaulli patria& honores.

Suppar aetate ejusdemque vir dignitatis fuit IVLIVS PAVLLVS, quem Bartachinus & alii, Patavinum; Jo. Bertrandus, Tyrium; Hotomanus & Marcilius, Graeculum; Laur. Pignorius *opuſculo ſingulari*, & *Epiſt. ſymbolic. 1*, 41. Romanum fuiſſe contendunt, argumentis parum idoneis ſubnixi. Eosdem fere, ac Ulpianus, honores geſſit, quippe Severi conſiliarius, *l. ult. D. de jure fiſci. l.* 97. *D. de adquir. vel omitt. hered.* nec non Antonini Caracallae, *l.* 38. *D. de minor.* ab Elagabalo in exſilium actus *, patriaeque redditus ab Alexandro Imp. Aurel. Victor *Cap. XXIV.* Fuit etiam inter Papiniani adſeſſores, *l.* 40. *D. de reb. cred.* demum ſub Alexandro praefectus praetorio. Lamprid. *Alex. Cap. XXVI.*

* Ejus rei non meminit Lamprid. *in Elagabal. Cap. XVI.* ſed Ulpianum tantum ab Imperatore, ut virum bonum, remotum eſſe, refert. Hinc vereor, ne hic duos JCtos confuderit Aurelius Victor. Sane Elagabalum Imp. generum habuiſſe videtur Paullus noſter, data ei in matrimonium parum auſpicatum filia, IVLIA CORNELIA

PAVL-

PAVLLA, quam γυναῖκα ἐυγλυεστάτlω, *illustrissimam feminam* vocat Herodian. *Histor. V*, 6. cujusque numos exhibet Vaillant. *de numism. Imp. p.* 137. & 263. H.

§. CCCXLI.

Hic quoque *jurisperitissimus* a Lampridio *in Alex. Cap. LXVIII.* & cum Scaevola & Ulpiano *legum prudentum coryphaeus* a Modestino, *l.* 13. §. 2. *D. de excusat.* adpellatur. Sabinianum eum fuisse, credit Ev. Otto *in Papinian. Cap. XIII.* §. 9. ercifcundis accenset Mascov. *de sectis Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 8. *n.* 2. Id vero omnes fere observant, eum carpendi studio maximorum virorum doctrinas non sine acerbitate perstringere, Balduin. *Jurispr. Muc. p.* 299. Petr. Faber *ad l.* 145. *D. de reg. jur.* Ev. Otto *ibid. p.* 294. *sequ.* Mascov. *ibid. p.* 144. & ab Ulpiano in primis & Papiniano frequenter dissentire: Merill. *Observ. I*, 33. quamvis, quae de Ulpiani & Paulli aemulatione vulgo jactantur, non adeo certa videantur V. A. Corn. van Bynkersh. *ad l. lecta Cap. XIII. p.* 89. Denique subtilitatum studiosissimum, ut subinde σκοτεινὸν, & obscurum eum vocat Duaren. *ad l.* 132. *D. de verb. sign.* suscipiente & hic ejus patrocinium laudatissimo Bynkershoekio *ibid. p.* 55.

Ejus jurisprudentia.

§. CCCXLII.

Indicem operum bene longum texit index Florentinus, quem hic exscribere taedet.* Fuit enim noster jurisconsultorum πολυγραφώτατος. Observasse ergo hic tantum

Ejus opera.

juvabit, ne omnes quidem Paulli libros in indice isto reperiri, sed in eo desiderari *libros II.* AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM, *libros* saltim *quinque* EPITOMARVM, seu EPITOMATORVM ALFENI DIGESTORVM, DE IVRE FISCI tum *libros II.* tum *librum singularem*, DE CENSIBVS *libros IV* **, *libellos* item *singulares* DE LIBERALI CAVSSA, DE ARTICVLIS LIBERALIS CAVSSAE, nec non DE ASSIGNATIONE LIBERTORVM, DE COGNITIONIBVS, DE CONCEPTIONE FORMVLARVM, DE DOTIS REPETITIONE, DE FORMA TESTAMENTI, AD LEGEM FVSIAM CANINIAM, DE OFFICIO ADSESSORVM, DE OFFICIO COS. AD ORATIONEM D. ANTONINI ET COMMODI, AD SC. LIBONIANVM, & DE VARIIS LECTIONIBVS. Denique NOTAS ad IVLIANVM, SCAEVOLAM, & PAPINIANI tum *Quaestiones*, tum *Responsa.*

* Exstiterunt PAVLLI opera & opuscula ultra nonaginta, quorum tamen quaedam brevissima fuisse videntur. Habuit sane vir doctus *librum* PAVLLI *de gradibus*, quem non multo prolixiorem fuisse, quam *l.* 10. *D. de grad. & adfin.* testatur Cujac. *Obs. VI*, 40. Quales fuerint PAVLLI *libri Decretorum*, disquirunt Cujac. *Obs. II*, 26. & Merill. *Obs. II*, 26. quales *libri ad Plautium & ad Labeonis libros* πιθανῶν, Corn. van Bynkershoek *Obs. II*, 18. *III*, 6. & 12. qui alibi & *de libris Quaestionum* disserit ad *l. lecta Cap. I.* §. 3. Ad Paulli *libros Manualium* librum Differentiarum

rum singularem edidit Em. Merillius *Paris.* 1638. 8. Denique Paullum non *de septemviralibus*, sed *de centumviralibus judiciis* scripsisse, jam alii observarunt. Jo. Frid. Gronov. *Obs. IV*, 2. Ita plura monere liceret de PAVLLI libris, nisi admoneret promissae brevitatis fides, quando omnia transcursu dicenda sint. H.

** Hos libros ego investigare non potui. Index Florentinus habet, *de Censibus* βιβλία δύο. Et, τȣ̃ αὐτȣ̃ μονοβιβλια. Wieling. *Jurisprudent. Restit.* in *Indice JCtor. p. LXXXVII.* producit, *de Censibus Lib. IV.* Sed *pag.* 207. unicum tantum occurrit fragmentum *ex libro II.* Unde igitur probabimus, *libros IV.* exstitisse? Wielingii tamen auctoritatem Heineccius secutus est. R.

§. CCCXLIII.

Iisdem temporibus & CALLISTRATVS floruit, quippe qui Severum & Antoninum Caracallam Imperatores suos vocat, *l.* 2. §. 6. *D. de jure fisci. l.* 38. *D. de legib. l.* 3. §. *ult. D. de offic. Proc. Caes.* Plura de eo fere ignoramus. Nam locus Lampridii, in quo Papiniani discipulis, & consiliariis Alexandri Severi adnumeratur, tam corruptus est, ut ei fidem habere non liceat. Scripsit COGNITIONVM vel de COGNITIONIBVS *libros sex*, EDICTI MONITORII *libros totidem*, quos ego ad ordinem edicti perpetui compositos fuisse, observavi. INSTITVTIONVM *libros tres*, DE IVRIBVS FISCI ET POPVLI *libros quatuor*, denique *libros II.* QVAESTIONVM. Callistratus.

§. CCCXLIV.

Aelius Marcianus.

vid. Heinold observat. rod. Justinian. — Oelrichs diss. de Aelio Marciano. —

Sed & AELIVS MARCIANVS Alexandri Severi tempora attigit *, Jac. Gothofr. *de Cenotaph. p.* 330. quippe qui Antoninum Caracallam Divum vocat, *l.* 11. §. 3. 4. *D. de muner. & honor.* & ab Alexandro Imp. rescripto videtur honoratus. *l.* 4. *C. ne de statu def.* Fuit & ipse adsessor, sive Papiniani, sive Ulpiani, *l.* 1. *fin. D. ne de statu def.* & quod ad jurisprudentiae studia attinet, inter JCtos erciscundos refertur a V. C. Ev. Ottone *in Papiniano Cap. XIII.* §. 9. *p.* 298.

* Diversus itaque est ab eo *Aelio Marciano*, non *Aurelio*, uti est apud *Pariatorem legum Mosaic. & Rom. tit. III.* §. 3. qui sub D. Pio Baeticae proconsul fuit, & ad quem hujus principis rescriptum exstat §. 2. *Inst. & l.* 2. *D. de his, qui sunt sui vel al. jur.* Quum ergo & jurisconsultus noster AELIVS vocetur §. 1. *Inst. de L. Aquil.* probabile est, hunc illius filium fuisse. Ad eumdem jurisconsultum nostrum pertinere videtur rescriptum Alexandri Severi, *l.* 6. *C. de procurat.* immo & Gordiani fortassis, *l.* 4. *C. de fide instrum.* H.

§. CCCXLV.

Ejus scripta.

Scripsit DE ADPELLATIONIBVS *libros II.* INSTITVTIONVM *libros XVI.**) in quibus, observante Jac. Gothofredo *de Cenotaph. p.* 330. *Tomo III. Thesaur. jur. civ.* id potissimum, quod in ipsis obtinuit rerum argumentis, diligentius proposuit, REGVLARVM *libros V.* PVBLICORVM *libros II.* DI-

GESTO-

GESTORVM *libros VII.* *) Porro *libros singulares* DE DELATORIBVS, AD HYPOTHECARIAM FORMVLAM, †) & ad SC. TVRPILLIANVM: ††) denique NOTAS AD PAPINIANI *libros de adulteriis* **), quas eum non interpretationis, sed reprehensionis caussa scripsisse, post Franc. Raguellum ad *l.* 1. *C. de vet. jur. enucl.* *) observat V. C. Ev. Otto *in Papiniano Cap. XIII.* §. 6. & 9. p. 285. & 298.

§. CCCXLVI.

Nullum quoque dubium est, quin ejusdem aetatis fuerit FLORENTINVS, *) cujus exstiterunt INSTITVTIONVM *libri XII.* stilo non vulgari scripti. Videtur hic idem esse Florentinus, cui rescripsit Alexander Imp. *L.* 8. *C. de inoffic. test.* Nec aliorum temporum fuit VENVLEIVS SATVRNINVS, cui rescripsisse videmus & Caracallam, *l.* 1. *C. quib. non objic. long. temp. praescr.* & Alexandrum *l.* 1. *C. de excusat. veteran.* Reliquit is ACTIONVM *libros X* DISPVTATIONVM *libros VII.* *) INTERDICTORVM *libros VI.* **) DE OFFICIO PROCOS. *libros IV.* DE POENIS PAGANORVM *librum singularem.* PVBLICORVM *libros II.* & STIPVLATIONVM *libros XIX.* Σύγχρονον his fuisse LICINIVM RVFINVM, vel id argumento est, quod cum Paullo instituit litterarum commercium. *l.* 4. *D. quib. ad libert. procl. non lic.* Scripsit REGVLARVM *libros saltim XIII.* si recte se habet inscriptio *l.* 34. *D. de re jud.* De

Florentinus, Venulejus Saturninus, & Licinius Rufinus.

aliis ejus operibus nihil compertum habemus. *

* Eidem Licinio Rufino vulgo tribuunt COLLATIONEM LEGVM MOSAICARVM ET ROMANARVM a Petro Pithoeo primum editam *anno MDLXXII.* & poſtea ſaepius, & praecipue in V. C. Antonii Schultingii *Jurisprud. vet. antejuſtin. p.* 727. *ſequ.* recuſam: ſed non alio argumento, quam quod Jo. Tilius narrare ſolitus ſit Petro Pithoeo, habuiſſe ſe aliquando ejus operis fragmenta pauca, quae ipſe LICINIO RVFINO tribuerit. Quamvis vero ipſe Pithoeus neſcire ſe fateatur, cur ita ſenſerit Tilius: aliis tamen illa Tilii conjectura tam viſa eſt probabilis, ut ideo Licinium Chriſtianum fuiſſe cenſerent, non modo Jo. Bertrandus, ſed & ipſe Cujac. *Obſerv. VII*, 2. Vid. Menag. *Amoen. jur. civ. Cap. VII. p.* 37. Enimvero quum hic *Pariator legum Moſ. & Roman.* non modo ex *Codice Hermogeniano & Gregoriano*, verum etiam ex ipſo *Theodoſiano* conſtitutiones quasdam deſcripſerit: *Tit. V. §.* 3. oportuit illum ſaltim non ante Theodoſii junioris tempora, & annum CCCCXXXVIII. quo *Codex Theodoſianus* prodiit, vixiſſe. Immo ſunt argumenta, quae auctorem illum ſaeculo demum ſexto animum ad ſcribendum adpuliſſe perſuadent. Vid. Jac. Gothofr. *proleg. Cod. Theod. Cap. III.* & *Manual. Jur. II*, 10. Manifeſtum itaque eſt, operis iſtius fragmenta Licinio Rufino, ſaeculi tertii jurisconſulto, abſurdiſſime tribui. H.

Pithoei notae [illegible] ad collationem etc. Heidelberg 1656. — Van [illegible] observat. criticae in Collat. etc — Vryhof observat. juris rom. — [illegible] not. et observat. [illegible] in pariatorem etc. —

§. CCCXLVII.

Aemilius Macer.

Eamdem aetatem prodidit AEMILIVS MACER, dum non modo Ulpianum & Paullum ſaepius citat, *l.* 68. *D. ad leg. Falcid. l.* 13. §. 5. *D. de re milit.* ſed & Alexandrum Severum

rum suum Imp. vocat. *l.* 1. *pr. D. si pendent. adpellat.* Accedit, quod ad eum rescripsisse videtur Alexander *l.* 3. *C. de calumn.* Guid. Panciro l. *Var. Lect. I*, 79. Reliquit *libros II.* MILITARIVM, totidemque PVBLICORVM*, *libros* item DE OFFICIO PRAESIDIS, ΕΙΚΟΣΤΩΝ seu DE VICESIMA HEREDITATIS & DE ADPELLATIONIBVS. Perperam ipsi tribuitur opus ΟΡΝΙΘΟΓΟΝΙΑΣ, cujus Diomed. *Lib. I.* meminit. Illud enim alii Aemilio Macro, aevi Augustei poëtae deberi, ostendit Broukhus. *ad Tibull. II*, 6.

* PVBLICORVM *libros* praeter Aemilium Macrum nostrum scripserunt Marcianus, Venulejus & Volusius Maecianus. Ea vero inscriptio nihil aliud significat, quam illa PAVLLI *de publicis judiciis*, ex quo libello deceptae sunt *l. 6. D. de praevaricat. l. 8. D. de publ. jud. l. 7. D. ad leg. Corn. de sicar. l. 9. D. ad leg. Jul. peculat.* Sane, si inter se contendas omnia fragmenta, quae ex tot auctorum *libris publicorum* in *Pandectas* relata sunt, ne unum quidem, quod non ad crimina, publicaque judicia pertineat, reperies. H.

§. CCCXLVIII.

HERENNIVM MODESTINVM ab Ulpiano esse eruditum, satis constat ex *l.* 52. §. 20. *D. de furt.* quamvis ex eo loco vix probetur, eum gente Dalmatam fuisse. Sub Alexandro Imp anno V. C. DCCCCLXXXIX. cum Faltone Restitutiano controversiam, decem & octo annos inter magistros fontium & fullones agitatam, decidit. * Fabrett. *Inscript.* p. 278. Post Alexandri excessum Maximinum

Herennius Modestinus.

juniorem in jurisprudentia instituit. Jul. Capitolin. *Maximin. Jun. Cap. I.* Porro de jure eum respondisse comperio sub Gordiano, a quo *non contemnendae auctoritatis jurisconsultus* vocatur. *l. 5. C. ad exhib.* Legalia se Graecorum voce enarrasse, ipse profitetur in *l.* 1. §. 1. *D. de excus.* At in Latinis quoque ejus operibus Graecismos passim reperit Merill. *Obs. III*, 33. Aequitatem, modestiam, prudentiamque Modestini pro meritis laudat V. A. Brencmann. *in Modestin. Heuremat. Cap. I.* §. 18.

* Prolixum est illud marmor, ad aggerem Servii pone ecclesiam S. Antonii Abbatis in Exquiliis repertum, ex quo patet, fullones, quum aquae usum sine pensione exigerent, Aelium Florianum Magistrum existimasse, debere fullones probare, *hoc ex sacra auctoritate descendere, ut pensiones non dependerentur.* Replicasse porro fullones, *se quibuscumque rationibus posse ostendere, hoc ex sacra auctoritate observari, & hodie, & ex eo tempore, ex quo Augustus rempublicam obtinere coeperit, usque in hodiernum diem numquam haec loca pensiones pensitasse.* Demum sententia pro fullonibus lata, & pensiones exigi prohibitum est. ACTVM IIII IDVS MAR. ANN. . . VO. VICTORIAM PERCEPIMVS. LITIGATVM EST EX ALEXANDRI AVG. II ET MARCELLI II COS. IN PEREGRINI ET AEMILIANI COS. DIES. id est, ab anno Christi CCXXVI. ad ann. CCXLIV. H.

§. CCCXLIX.

Ejus scripta.

Scripsit Modestinus praeter HEVREMATICA, a Joanne Schiltero & Henr. Brencmanno illustrata, de quorum materia praeter lau-

laudatos scriptores Jac. Cujac. *Obs. XII*, 32. & Merill. *Obs. VII*, 34. DIFFERENTIARVM *libros IX*. EXCVSATIONVM *libros VI*. Graece adornatos, quorum fragmenta erudite exposuit Ant. Augustinus; porro REGVLARVM *libros X*, RESPONSORVM *libros XIX*, PANDECTARVM *libros XII*, quos definitiones tantum complexos esse putat Merill. *Obs. VIII*, 32. DE POENIS *libros IV*. AD Q. MVCIVM *libros saltim XXXI*. denique & *libros singulares* DE DOTIS DIFFERENTIA, DE CASIBVS ENVCLEATIS, quos de novo enucleavit V. C. Jo Florens Rivinus, *Diss. edita Lips.* 1727. DE INOFFICIOSO TESTAMENTO, DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS, DE MANVMISSIONIBVS, DE PRAESCRIPTIONIBVS, DE RITV NVPTIARVM, & DE TESTAMENTIS.*

* Eidem Modestino periochas, Virgilii Maronis libris praemissas, tribuunt Scip. Gentil. *Parerg. II*, 31. ipseque Jo. Alb. Fabricius *Biblioth. Lat. I*, 12. *p.* 207. Sed eas grammatici cujusdam inferioris aevi esse, cum ipsae illae periochae produnt, tum praefatio, in qua se Nasonem vocat ille Modestinus. Vid. *Catalecta Virgil. p.* 143. *edit. Scalig.* H.

§. CCCL.

Ex eo obmutuerunt jurisconsultorum oracula.

Ex eo tempore fere obmutuerunt jurisconsultorum oracula, cessim & retro paullatim collabente jurisprudentia. Qui enim deinceps inclaruerunt, cujusmodi haud pauci memo-

memorantur, nudam docendi profitendique provinciam Beryti, Romae ac Constantinopoli pro virili ornarunt, non accessione ulla locupletarunt jurisprudentiam. Jac. Gothofred. *Manual. jur. p. 26. sequ.* Illuxerunt quidem multo post HERMOGENIANI, AVRELII ARCADII CHARISII, &, uti quibusdam videtur, IVLII AQVILAE ingenia, quae & lucubrationibus suis sibi famam pepererunt: sed vel ipsa operum fragmenta ostendunt, eos viros doctos non adspirasse ad Veterum gloriam, nec cum his ulla ex parte esse comparandos.

§. CCCLI.

Status juris Rom. sub insequentibus Imp.

Sed &, qui Gordianum & Philippos sequuti sunt, Imperatores vel breve habuerunt imperium, vel inter arma & perpetuas turbas vix cogitare de legibus pouerunt. Exstant tamen constitutiones CN. MESSII TRAIANI DECII, C. VIBII TREBONIANI GALLI & C. VIBII VOLVSIANI, P. LICINII VALERIANI & P. LICINII GALLIENI, M. AVRELII CLAVDII, L. DOMITII AVRELIANI, M. AVRELII PROBI, M. AVRELII CARI & M. AVRELII CARINI, qui ab anno erae Dionys. CCXLIX. ad ann. CCLXXXIV. imperarunt: * sed earum plerisque non tam novi quid constitui, quam jura constituta speciebus obvenientibus adplicari, animadvertimus.

* Has constitutiones ordine chronologico disposuit, & ad

& ad ſuos quamque annos & Coſſ. retulit Petr. Reland. *in Faſt. Conſular. p.* 210. *ſequ.* Et DECII quidem conſtitutiones reperies *l.* 2. *C. de hered. act. l.* 2. *C. ubi cauſſ. ſtat. l.* 3. *C. de adquir. vel amitt. poſſ. l.* 9. *C. de jur. dot. l.* 4. *C. de jure delib. l.* 3. *C. de legitim. her. l.* 3. *C. de donat.* reſcriptum GALLI & VOLVSIANI, *l.* 16. *C. de negot. geſt.* VALERIANI & GALLIENI, *l.* 2. *C. de advoc. fiſc. l.* 6. *C. de reſtit. mil. l.* 3. *C. de teſtib. l.* 13. *C. de teſtam. mil. l.* 5. *C. de teſtam. l.* 14. *C. de fideicomm. l.* 11. *C. de tranſact. l.* 2. *C. de inoff. donat. l.* 2. *C. quemadm. teſt. aperiantur. l.* 15. *C. de fideic. l.* 16. *C. ad leg. Jul. de adult.* & alias plurimas. CLAVDII, *l.* 6. *C. de ſerv. & aqu. l.* 2. *C. de diverſ. reſcript.* AVRELIANI, *l.* 1. *C. de his, qui ven. aet. impetr.* PROBI, *l.* 2. *C. de revoc. don. l.* 1. *C. ut nem. lic. ſine jud. auct. ſign. reb. l.* 4. *C. de Donat.* CARI denique & CARINI, *l.* 9. *C. de rei vind. l.* 4. *C. de teſt. l.* 6. *l.* 7. *C. de praed. & al. reb. min. non al. l.* 16. *C. de fideic. l.* 4. *C. in quib. cauſſ. pign. vel hypoth. tac. l.* 4. *C. de calumniat. l.* 2. *C. de recept. arb. l.* 6. *C. de ſent. & interloqu. l.* 5. *C. quand. prov. non eſt neceſſ.* CARINI & NVMERIANI, *l.* 19. *C. ex quib. cauſſ. infam. irrog. l.* 17. *de inoff. teſt. l.* 2. *C. de divid. tutel. l.* 5. *C. de donat. l.* 3. *C. de revoc. donat. l.* 9. *C. ad leg. Corn. de falſ.* H.

§. CCCLII.

Soli ergo DIOCLETIANVS, MAXIMIANVS, & reliqui imperii conſortes plures ediderunt conſtitutiones, quibus & emendarunt veterem jurisprudentiam, & nova non pauca ſanxerunt. Quamvis enim utriusque vita multis dicatur polluta flagitiis, neque illis parcant ſcriptores Chriſtiani, quos deteſtanda

In primis ſub Diocletiano &collegis ac ſucceſſoribus.

ſtanda illa laniena offenderant: fatendum tamen eſt, DIOCLETIANVM ſaltim, ſi ab illa truculentia adverſus Chriſtianos diſceſſeris, non male meritum eſſe de republica, & multis eam inſtitutis praeclaris ornaſſe. At ejus veſtigiis non iniſtiterunt GALERIVS MAXIMIANVS, & reliqui collegae, quorum ſub principatu *exſtinctam eſſe eloquentiam, cauſſidicos ſublatos, juriſconſultos aut necatos, aut relegatos*, conqueritur Lactantius *de mort. perſequut. Cap. XXII.* *

* Diviſum tunc temporis fuit imperium. Ut igitur leges Codicis intelligantur facilius, notandus locus Victoris *de Caeſarib. c. 39. Cuncta quae trans Alpes Galliae ſunt* CONSTANTIO *commiſſa: Africa Italiaque* HERCVLIO (Maximiano): *Illyricique ora ad usque Ponti fretum* GALERIO (Maximiano): *caetera* VALERIVS (Diocletianus) *retentavit.* Tenuerunt itaque *Auguſti, Diocletianus* & *Maximianus Herculius*, Orientem, Africam, Italiamque cum inſulis. *Caeſaribus* autem, *Conſtantio Chloro*, & *Galerio Maximiano*, ceſſerunt Gallia, Hiſpania, Britannia, & Illyricum. Haec provinciarum Romani imperii diviſio dedit originem *quatuor Praefecturis*, quas Conſtantinus M. inſtituit. Eadem etiam magnam attulit *Juri Italico* mutationem. Ita enim ſcribit Victor *l. c. Hinc denique parti Italiae invectum tributorum ingens malum. Nam cum omnis eadem functione, moderataque ageret, quo exercitus atque Imperator* (Maximianus Herculius) *qui ſemper, aut maxima parte aderant, ali poſſent; penſionibus inducta lex nova.* Nam demonſtratum eſt a Gothofredo *in Commentar. ad tit. Cod. Theodoſ. de jur. Ital. urb. Conſtantinop.* & poſt eum accuratius a Spanhemio *in Orb. Rom. exercit. II. c. 19.* partem

tem juris Italici nobilissimam, fuisse immunitatem a censu capitis atque soli. Attendendum ad eam quoque imperii Romani divisionem, quae facta est, cum in *Constantium Chlorum* atque *Galerium Maximianum* summa potestas transferretur, ponentibus purpuram Diocletiano & Maximiano Herculio. Vid. laudatus Victor *cap.* 40. R.

CAP. V.

DE STATV IVRIS ROM. A CONSTANT. M. AD IVSTINIANVM IMP.

§. CCCLIII.

Constantinus M. plurima in jure innovavit.

EX quo Christianae veritatis lumen in orbe Romano resplenduit, eoque collustratus CONSTANTINVS M. paganam superstitionem deseruit: (quod initio saeculi quarti factum esse novimus,) hi dies aliam vitam, alios mores postulare visi sunt. Hinc permulta in jurisprudentia mutavit Constantinus M. * quae accurate ac erudite exposuit Franc. Balduinus *in Constantino M.* tum *Halae anno MDCCXXVII*, tum nuper *Tomo I. Jurispr. Romanae & Atticae p.* 569. *sequ.* recuso, quocum jungendus Jac. Gothofred. *in Commentar. ad Codic. Theodos.* in quo Constantini leges utramque facere paginam novimus.

Rhoer de effectu rel. Christianae in Jurisprudentia, Groningae 76

* Jure ergo inter praecipuos legislatores locum sibi vindicat CONSTANTINVS, quem ideo maxime laudat Nazarius *in Panegyr. Cap. XXXVIII.* *quod novas leges regendis moribus, & frangendis vitiis constituerit, veterum calumniosas ambages resciderit, hosque captandae simplicitatis laqueos perdi-*

perdiderit. Similia obſervant Euſeb. *in vit. Conſtant. M. Lib. II. cap.* 30. & *auctor incertus panegyrici, Conſtantino Aug. dicti. Cap. IV.* Laurentius Patarolus *in Notis ad veterum auct. Orat. panegyr. p.* 299. huc refert elegantem Conſtantini numum, in quo ſiſtitur ara, cui inſidet noctua, ex transverſo haſtile quoddam, e cujus una parte clypeus, ex altera caſſis propendet, cum lemmate: SAPIENTIA PRINCIPIS. Sunt enim haec ſymbola Minervae, adeoque ſapientiae, in primis legislatoriae. H.

§. CCCLIV.

Exempla novorum jurium a Conſtantino M. repertorum.

*) Castro [illegible] in Meermanni [illegible]

Ad haec jura nova, Conſtantini M. edictis invecta, merito retuleris, quod eccleſiis per ultimam voluntatem, quantumcumque cuique libuerit, relinqui permiſit: *l.* 1. *C. de ſacroſanct. eccl.* quod ludos gladiatorios ſuſtulit: *l. un. C. de gladiat.* * quod artium profeſſores immunitate donavit: *l.* 6. *C. de profeſſ. & medic.* quod diem ſolis rite, nec tamen tam ſuperſtitioſe celebrari voluit, ut agricolis non indulgerentur operae neceſſariae: *l.* 3. *C. de feriis.* quod ſervos bovesque aratores pignori capi; *l.* 7. *C. quae res pign. obl. poſſ.* concubinasque plures una haberi vetuit: ** *l. un. C. de concubin.* denique quod liberos non niſi ſanguinolentos ob famen diſtrahi paſſus eſt, *l.* 2. *C. de patr. qui lib. diſtrax.* quamvis & eam facultatem poſtea, conſtitutis e publico alimentis, parentibus ademerit. *l.* 1. & *l.* 2. *C. Theod. de alim. quae par. ex publ. pet. deb.*

* Sed eos non prohibuit in toto orbe Romano, quod ſibi multi perſuadent; verum in Orientis tantum quibusdam provinciis, ut bene monet Gotho-

Gothofredus *ad leg.* 1. *Cod. Theodos. de gladiatoribus.* Nam post eam legem ludi gladiatorii Antiochiae facti sunt, quorum meminit Libanius *de vita sua pag.* 3. *Edit. Morell.* & in Italia, Romaeque potissimum, gladiatoria munera postea temporis sunt edita, ut docent Ambrosius *Lib. II. Officior. c.* 21. & *l.* 2. 3. *Cod. Th. de gladiator.* Imo Romae demum an. Ch. 404. Honorio imperante, cessarunt cruenta illa spectacula, teste Theodoreto *Lib. V. c.* 26. R.

** Sunt, qui mirantur, concubinatum non plane sublatum esse a Constantino M. principe Christiano, & qui plures leges saluberrimas de re matrimoniali promulgarat. Sed impares adhuc fuisse leges communi huic vitio, & satis tamen multa sanxisse Constantinum, quibus concubinatus indirecte subrueretur, ostendimus in *Comment. ad leg. Jul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap.* 4. *pag.* 173. H.

§. CCCLV.

Idem Constantinus bona liberorum materna ita esse in potestate patrum voluit, ut fruendi tantum haberent facultatem, dominio eorum ad liberos pertinente: *l.* 1. *C. de bon. matern.* quamvis ideo peculium adventitium non invexisse Constantinus, sed multo prius Imperatores liberis tale jus concessisse videantur.* Sed & equis consuluit, cursui publico destinatis, quos fustibus contundi vetuit. *l.* 1. *C. de curs. publ.* Denique & tacitam hypothecam pupillis in bonis tutorum concessisse legitur. *l.* 20. *C. de administr. tut.*

Alia ejus generis exempla.

* Est haec observatio jurisconsulti eximii, M. Aurel. Galvani *de Usufr. Cap. VII. p.* 57. Hic enim docet, primum JCtos introduxisse differen-

tiam dotis profectitiae & adventitiae: *l.* 5. *D. de jure dot.* Ulpian. *Fragm. VI*, 3. Sic primum coepisse filiamfamilias aliquid proprium habere, nempe dotem adventitiam. Deinde Hadrianum Imp. filio concessisse facultatem statim repetendi a patre fideicommissum, quod ipse dissipare coepisset, *l.* 50. *D. ad SC. Trebellian.* quod denuo fuerit adventitium, quia profectitium non videretur, quod a patre invito & coacto proveniret. *l.* 5. §. 9. *D. de jure dot.* Mox JCtos, argumento hujus constitutionis induxisse, ut si pater institutus, & rogatus filio restituere nolit, filius possit per magistratum cogere patrem, ad aditionem & restitutionem. *l.* 16. §. 11. *D. ad SC. Trebellian.* Sed & Antoninum Pium rescripsisse, ut filius furiosi delatam sibi successionem haberet, non obstante patria potestate. *l.* 52. *pr. D. de adqu. vel omitt. hered.* Denique Constantinum M. hoc jus filii ad bona materna; *l.* 1. *C. de bon. mat.* Theodosium & Valentinianum ad lucra nuptialia; *l.* 1. *C. de bon. quae lib.* Leonem & Anthemium ad lucra sponsalitia; *l.* 5. *C. eod.* denique Justinianum ad omnia adventitia porrexisse. *l.* 6. *C. eod.* H.

§. CCCLVI.

Iterum alia.

Praeterea Constantinus M. SC. de rebus minorum sine decreto non alienandis ad urbana etiam praedia produxit *: *l.* 22. *C. de adm. tut.* & novas edidit constitutiones de actione ex donatione danda, *l.* 25. *C. de donat.* de divisione paterna a liberis servanda, *l. ult. C. famil. ercisc.* de querela inofficiosi testamenti fratribus & sororibus germanis & consanguineis non concedenda, nisi instituta turpi persona, *l.* 27. *C. de inoffic. test.* de testibus jure jurando obstringendis, nec fide aliter iis habenda, *l.* 9. C. de

Struv. de cautel. testamentor. — Rüttmann diss. ad h. l.

C. de testib. de carcere in poenam non habendo, *l.* 1. *C. de custod. reor.* pluresque ejusdem generis alias.

* Quin singularem eam ob rem constituisse videtur PRAETOREM, qui ideo CONSTANTINIANVS vocatur in *l. ult. C. de praed. & al. reb. min.* cujusque in eo constitit officium, ut in distractione rerum minorum decretum caussa cognita interponeret. Immo tunc quoque partes suas interponere hunc Praetorem jussit, si propter debita fiscalia pupillorum vel minorum res immobiles distrahendae sint, quamvis necessaria esset haec distractio. Vid. Balduin. *in Constant. M. p.* 177. H.

§. CCCLVII.

Sub eo floruit Hermogenianus jureconsultus.

Revixit ergo quodammodo sub Constantino M. Romana jurisprudentia: & hinc post tantum temporis intervallum & jurisconsulti quidam tunc doctrinae laude florere coeperunt, quorum veluti coryphaeus fuit HERMOGENIANVS. Celeberrima iis temporibus fuit Hermogenianorum familia potentissimae Aniciorum genti arcto cognationis vinculo conjuncta, de qua docte disserit Reines. *ad Inscr. p.* 70. Jurisconsultum nostrum & post Constantinum, & sub ejus liberis floruisse, ex eo intelligimus, quod *l.* 17. *D. de min.* meminit praefectorum praetorio, a quibus adpellari non possit: quod privilegium de non adpellando praefectis anno demum Christi CCCXXXI. datum est. *l.* 16. *C. Theod. de adpellat.* Itaque non mirandum, eum non semel novis ac parum Latinis vocabulis usum esse. Jac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos.*

Cap. I. V. A. Corn. van Bynkersh. *Obſ. VI*, 21. Eumdem adhuc immerſum fuiſſe paganis ſuperſtitionibus, nos ex ea ipſa *l.* 60. §. 1. *D. de donat. int. vir. & ux.* ex qua eum Chriſtianum fuiſſe, probare voluit Bertrandus, probamus. Scripſit EPITOMATORVM IVRIS *libros VI.** quorum ordinem ipſe indicat, *l.* 2. *D. de ſtatu hom.*

* Alii eidem HERMOGENIANO tribuunt *libros* FIDEICOMMISSORVM, ob inſcriptionem *l.* 14. *D. ad SC. Trebell.* Sed mendoſam eſſe illam inſcriptionem, & prima tantum legis verba ex Hermogeniani *Epitomatis juris*, reliqua ex Ulpiani *libris fideicommiſſorum* eſſe deſumta, oſtendit Cujac. *Obſerv. II*, 27. ubi etiam docet, Hermogeniani *libros Epitomatorum juris* non fuiſſe IVLIANI *Digeſtorum* epitomen, ſed inſtitutiones vel compendium juris. H.

§. CCCLVIII.

Et Aurelius Arcadius Chariſius. (Lau vita Chariſii.)

Ejusdem aetatis fuiſſe AVRELIVM ARCADIVM CHARISIVM, ex *l. un.* §. 1. *D. de offic. praef. praet.* colligimus, ubi itidem praefectorum praetorio, a quibus provocare non liceat, meminit: quod jus ſub Conſtantino demum inductum eſſe, paullo ante monuimus. Unde perperam Guido Pancirol. *Var. Lect. l.* 79. *p.* 161. eum ſub Caro, Carino, & Numeriano, nec non ſub Diocletiano floruiſſe, contendit.* Chriſtianum illum fuiſſe, cenſet Cujac. *Obſ. VII*, 2. *in fin.* ſed non reddita ulla, qua in hanc opinionem adductus ſit, ratione.** Sed ſane fragmenta,

quae in *Pandectis* ex ejus libris supersunt, nihil omnino, quod Christianismum redoleat, continent. Ceterum ex eorum inscriptione, *l. un. de offic. praef. praet.* discimus, eum Magistri libellorum officio esse functum, & reliquisse *libros, singulares* DE TESTIBVS, *l. 1. l. 21. l. 25. D. de test. l. 10. D. de quaest.* DE OFFICIO PRAEFECTI PRAETORIO, *l. un. D. de offic. praef. praet.* & denique DE MVNERIBVS CIVILIBVS, *l. 18. D. de muner. & honor.*

* Ad Charisium enim nostrum Pancirolus directas esse putat constitutiones Cari, Carini & Numeriani, *l. 4. C. de calumniat.* nec non binas Diocletiani & Maximiani, Augustorum, *l. 1. C. ne rustic. ad ull. obs.* & *l. 27. C. de pact.* Sed Carus & Carinus in *d. l. 4. C. de calumn.* ad ARCADIVM quemdam rescribunt, quo nomine iis temporibus plures usos esse, constat. Is vero, ad quem *l. 27. C. de pact.* missa est, ARCADIVS, non CHARISIVS, sed CHRESIMVS appellatur, nec facile quis audiverit Pancirolum *de clar. leg. interpr. I, 2. p. 12.* pro *Chresimo*, nullo addicente codice MSC. rescribentem *Charisio.* In *l. 1. C. ne rustic. ad ull. obs.* ne *Arcadii* quidem ullius fit mentio. H.

** Forte ex praeconcepta opinione, quae plerosque magni etiam nominis viros induxit in errorem, quasi cum Constantino M. potior pars hominum orbis Romani ad castra Christianae religionis transierit. Nos scimus, sub Valentiniano Jun. Romam numinum cultui adhuc fuisse deditam, & viros superstitioni addictissimos summas in aula Impp. gessisse dignitates. Legendi sunt Symmachus, Zosimus, Olympiodorus, & scriptores historiae ecclesiasticae. R.

§. CCCLIX.

Quod ad IVLIVM AQVILAM juriscon- An & Julius Aquila?

 sul-

sultum attinet, ejus familiam jam Elagabali temporibus floruisse, arbitror, siquidem hic Imp. in matrimonio habuit IVLIAM AQVILIAM SEVERAM, antea virginem Vestalem, cujus numi exstant apud Patinum *Numism. Imp. p.* 270. De jurisconsulti nostri aetate multa disputant eruditi, quae veluti in nucleo exhibet V. C. Ev. Otto *in Praefat. Thesaur. jur. Tomi I. p.* 17. Id unum certum est, eum reliquisse *librum* RESPONSORVM, ex quo bina supersunt fragmenta, *l.* 34. *D. de administr. & peric. tut. & l.* 12. *D. de suspect. tut. & cur.*

§. CCCLX.

Schola juridica Berytensis.

Lacertos tum movere coepisse Romanam jurisprudentiam, argumento est SCHOLA IVRIDICA, quae tum non quidem institui primum, sed inclarescere in orbe Romano coepit, puta BERYTENSIS. Ea & insequentibus saeculis adeo in deliciis fuit Imperatoribus, ut aliis locis, quam Beryti, Romae & Constantinopoli jus publice docere prohiberent, &, quum Alexandriae * & Caesareae nonnulli scholas juridicas aperirent, eas claudi juberet Justinianus Imp. *Const. omnem reip.* §. 7. *ad Antecess.*

* At tanto plus celebritatis consequuta est schola Alexandrinorum medica, adeo ut olim ad commendationem artis sufficere videretur, si quis se Alexandriae vixisse diceret. Ammian. Marcell. *Lib. XXII. Cap.* 16. *Medicinae autem, cujus in hac vita nostra nec parca, nec sobria, desiderantur*

tur adminicula crebra, ita ſtudia augentur in dies, ut, licet opus ipſum redoleat, pro omni tamen experimento ſufficiat medico ad commendandam artis auctoritatem, ſi Alexandriae ſe dixerit eruditum. Alexandrini autem medici quanto in pretio fuerint, indicat etiam Galenus *libro de Anatomia*, & Julianus Aug. *Epiſt. XLV.* Hinc Fulgentius Planciades *Lib. I. Mythol.* Alexandriae in cunctis fere angiportis fuiſſe medicorum domicilia, ſcribit. Alios porro medicos, qui ad perfectam artis ſuae ſcientiam adſpirarint, relictis patriis ſcholis, Alexandriam navigaſſe, ut a profeſſore aliquo magno medicinam diſcerent, patet ex Liban. *Lib. IV. Epiſt. XCV.* & Theodorit. *Epiſt. CCXXIV.* Zach. Mitylen. *p.* 179. quos laudat Valeſ. *ad Ammian. Marcell. p.* 375. *Edit. Gronov.* Noluit ergo Juſtinianus Alexandrinos & ſcholam juridicam habere, qui jam ex medica multum celebritatis fuerint conſequuti. Neque tamen Alexandrini ſtatim paruiſſe videntur illi Juſtiniani edicto. Quum enim Conſtitutio illa prodierit anno Chriſt. DXXXIII. quindecim annis poſt, anno DXXXXVIII. de ſe ſcribit Agathias *Lib. II. pag.* 52. *Edit. Pariſ.* & *pag.* 37. *Edit. Venet.* Ἐτύγχανον γὰρ αὐτοῦ διατρίβων παιδείας ἕνεκα τῆς πρὸ τῶν νόμων. *Commorabar enim ibi*, (Alexandriae) *tum temporis legalium ſtudiorum cauſſa.* H. Vigeſimo anno, poſt conſtitutionem a Juſtiniano editam, Agathias Alexandriae Jurisprudentiae operam dedit. Narrat enim, tunc temporis eam urbem terrae motu fuiſſe concuſſam, quod factum eſt anno *Ch.* 554. ut ex Theophanis *Chronograph.* docet Pagius *in Crit. ad an. cit.* Ex dictis emendandus Haſaeus *de Berytenſ. Academ. pag.* 59. qui hunc terrae motum male ad annum *Ch.* 558. retulit. R.

§. CCCLXI.

Scholam iſtam jam ſaeculo tertio coepiſſe, ſu- Ejus laudes & fata

saeculis tertio & quarto.

ſupra monuimus. Ut vero paullo accuratius inquiramus in ejus origines, hic obſervaſſe juvabit, non ſub Diocletiano demum (uti Strauchius *de Beryto Cap. IV.* §. 15. cenſuit,) ſed haut paullo prius, illam juris Romani ſtudiis floruiſſe. Nam Gregorius Thaumaturgus, jam anno CCXLVIII. ad Epiſcopatum Neocaeſarienſem evectus, in *Orat. panegyr. in Origen. p.* 186. *Edit. Mogunt. ſequ.* Berytum vocat πόλιν Ῥωμαϊκωτέραν πως, καὶ τῶν νόμων τούτων πιστευθεῖσαν παιδευτήριον, *urbem plane Romanam, & legum Romanarum ſchola ornatam.* Nec minus, eodem ſaeculo, hujus ſcholae cum laude meminerunt Diocletianus & Maximianus Auguſti, *l.* 1. *C. qui aet. vel profeſſ. ſe excuſ.* Saeculo inſequente quarto tantus Berytum fiebat ingenuorum juvenum concurſus, ut Libanius *Orat. XXVI.* ſive, *invectiva in eos, qui doctrinam ipſius eludebant, pag.* 595. *Edit. Morell.* invidiae percitus oeſtro, adoleſcentes, abdicato eloquentiae ſtudio Berytum, ad hauriendam juris diſciplinam contendere queratur. Enimvero hoc ipſo ſaeculo IV. triſte huic ſcholae fatum incubuit, urbe horribili terrae motu concuſſa, maximamque partem ſubverſa, anno erae Chriſtianae CCCXLVIII ſive ann. XII. Conſtantii Aug. ut narrat Cedrenus *in Annal. pag.* 299. *Edit. Pariſ.* & *pag.* 236. *Edit. Venet.*

§. CCCLXII.

Nec non saeculis

Sed mox tamen reviruit ſchola celeberrima.

ma. Nam insequente saeculo Nonnus *in Dionys. Lib. XXXXI. extr.* mirifice laudat legum studium, quod Beryti ferveat: & Zacharias Mitylen. *de opific. mundi p.* 164. *Edit. Barthii*, eamdem urbem vocat *μητέρα τῶν νόμων*, *matrem legum*, quemadmodum saeculo sexto a Justiniano *civitas legum veneranda & splendida metropolis*, nec non *legum nutrix* adpellatur *Const. tanta.* §. 9. *de conf. Dig.* & *Const. omnem reip. ad Antecess.* §. 7. Auditoriorum magnificentiam laudant *Geographus a Jac. Gothofredo primum editus p.* 256. *edit. Gronov.* & Zachar. Mitylen. *ibid. p.* 166.* Legum professores tempore Justiniani ibi celebrabantur DOROTHEVS, ANATOLIVS, SALAMINIVS & THEOPHILVS, ** quorum opera princeps in componendo corpore juris usus est. Denique de petulantia studiosorum in novitiis initiandis videnda *Constit. omnem reip.* §. 9. *ad Antecess.* & Strauch. *de Beryto Cap. V.* §. 1. *sequ.* quinto & sexto.

* Quia hi scriptores non omnium in manibus sunt: gratiam nos inituros a studiosis, speramus, si loca eorum integra huc referamus. Et Nonni quidem de Beryto haec verba sunt: *Lib. XLI. v.* 389. *sequ.*

Σκῆπτρον ὅλης Αὔγουστος ὅτε χθονὸς ἡνιοχεύσει
Ῥώμῃ μὲν ζαθέῃ δωρήσεται Αὐσόνιος Ζεὺς,
Κοιρανίην, Βερόῃ δὲ χαρίζεται ἡνία θεσμῶν.

Sceptrum totius Augustus quando terrae gubernabit,
Romae quidem divinae dabit Ausonius Jupiter
Imperium: Beroae vero indulget frena legum.

Geographus a Gothofredo editus *p.* 256. *Tam Berytus civitas valde deliciosa*, *& auditoria legum habens*, *per quam omnia judicia Romanorum. Inde enim viri docti in omnem orbem terrarum adsedent judicibus*, *& scientes leges*, *custodiunt provincias*, *quibus mittuntur legem ordinationes.* At prolixissimus est Zacharias, qui fingit, se hospitem in auditorium Berytense, quod ipse *p.* 165. τὸ τέμενος τοῦ θεοῦ, *fanum Dei* adpellitat, inductum, qui, conspecta illa augusta basilica exclamarit: *O peritiam artificis*, *mi anime! O praeclarum spectaculum! Quae forma! quam apta quamque elegans coagmentatio augustae Dei domus! utque tanta magnitudo decem columnis sustinetur! Utque una ex materia politae omnes! Ut eumdem inter se adspectum formamque retinent! Candidae omnes & leves*, *candore & levitate valde admodum praenitent renitentque*, *figuram eamdem & speciem ostendunt! At pictoris lineas ut admiror! & varia*, *& perjucunda spectacula! omnis generis picturae lumina*, *colorum gratiam & venustatem & insignem nitorem!* Ubi Casp. Barth. *in Not. p.* 250. *Videtur*, inquit, *templum intelligere*, *dicatum auditoriis legalibus*, *ubi scholae juridicae*, *ex quibus auditoriis viros doctos in omnem terrarum orbem depromtos scribit Chorographus incertus:* παιδευτήριον τῶν νόμων *Berytus*, *Gregorio Thaumaturgo.* H.

** Fuerunt Professores Beryti, Dorotheus & Anatolius; quod patet ex *Constit. Tanta. de confirmat. Digest.* §. 9. & *l.* 3. §. 9. *C. de veter. jur. enucleand.* At enimvero *Theophilus* ex ipsius Justiniani testimonio *locis cit.* Constantinopoli docuit. De *Salaminio* non liquet, utrum Beryti, an Constantinopoli Jurisprudentiam tradiderit; operamque perdunt sine dubio viri docti, qui conjecturis nimium hic indulgent. In errorem etiam delatus est Jacob. Hasaeus *de Beryt. JCtor. Academ. cap.* 8. §. 6. dum in ea Academia *Anatolium*, *Thal-*

leleum,

leleum, *Cratinum*, & *Salaminium*, Antecessores fuisse, lectoribus persuadere voluit. Vide, quae observavimus *infr. ad* §. 386. R.

§. CCCLXIII.

At urbem florentem, & ad invidiam usque felicem, anno Justiniani XXVIII. terrae motus subruit, & magnam studiosorum multitudinem una ruina involvit, ut praeter urbis pavimenta nihil superesset. Et quamvis antecessores superstites scholam Sidonem transferrent, & cives interim nihil facerent reliqui, ut urbem instaurarent: eam tamen e ruinis prodeuntem nova excepit calamitas, incendium maximum, quo urbs antiquissima, Phoeniciae post Tyrum metropolis & colonia juris Italici splendidissima tota in cineres consedit. Quae fusius narrat Agathias *Hist. Justin. Lib. II. pag.* 47. ubi urbem illam vocat τὴν καλλίστην, τὸ Φοινίκων τέως ἐγκαλλώπισμα, *pulcherrimam, & totius Phoeniciae ocellum* ᾗ τοῦτο πάτριον καὶ ὥσπερ γέρας τι μέγιστον, τὸ νόμων αὐτῇ ἀνεῖται διδασκαλεῖα. *cui hoc patrium, & veluti maxima honoris praerogativa fuerit, quod scholae juridicae ei essent dicatae.* *

Interitus hujus scholae miserabilis.

* Exstant in hanc Beryti ἅλωσιν elegantia Epigrammata Graeca in *Antholog. Lib. I. Ep.* 19. *pag.* 102. *Edit. Steph.* quorum primum adscribere juvabit:

Ἁδ' ἐγὼ ἁ τλάμων ἄπολις πόλις, ἄμμιγα νεκροῖς
Ἐνναέταις κεῖμαι ἁ πανατοτμοτάτα.
Ἥφαιστός μ' ἐδάμασσε μετὰ κλόνον ἐννοσιγαίου.
Φεῦ, ἀπὸ τοσσατίου κάλλεος εἰμὶ κόνις.
Ἀλλὰ παραστείχοντες ἐμὰν στοναχήσατε μοῖραν,
Σπείσατε Βηρυτῷ δάκρυα καὶ φθιμένᾳ.

Heu

Heu nimium infelix urbs, non urbs, lumine cassis
Fusa solo, en jaceo mixta cadaveribus.
Nec sat erat me Neptuni sensisse tridentem:
Mulciberis cladem hanc addidit ira novam.
Haec, mihi quae pridem fuerat pulcherrima forma,
Eheu jam tenui pulvere versa jacet.
Vos, quibus hac iter est, nostrae miserescite sortis:
Beryto & lacrymas post sua fata date. H.

** De Schola Berytensi scripsit Gothofredus *in Comment. ad leg.* 19. *Cod. Theodos. de annon. & tribut.* Berytum urbem ex numis illustravit Spanhemius *Dissert. VII. de Praestant. & Us. Numism. pag.* 413. & *Dissert. IX. pag.* 594. observavit, eam a Theodosio Jun. ob summam, qua gaudebat, celebritatem, Phoenices secundam Metropolin constitutam esse. R.

§. CCCLXIV.

Constantinus quaedam & in republica innovavit.

Sed ut ad Constantinum M. revertamur, is non modo in jurisprudentia, ut supra diximus, plura innovavit, verum etiam in republica, toto orbe Romano novo instituto in quatuor dioeceses vel praefecturas praetorianas * descripto, Zosim. *Hist. Lib. II. Cap.* 33. de quibus eruditissime post Auctorem *Notitiae Imperii Orientis & Occidentis*, a Guidone Pancirolo perpetuis commentariis illustratae, egit Philippus Berter. *libris* Πειθανῶν, in *Thesaur. jur civ. Tom. IV. p.* 789. *sequ.* recusis, *Diatribe I.* Quin translata Constantinopolin sede imperii, & Episcoporum Romanorum ambitioni viam, qua ad summum in ecclesia imperium sensim progrederentur, munivit, & barbaris

ris occasionem dedit, occidentem suis incursibus lacerandi, novaque sibi imperia quaerendi in praestantissimis Romanorum provinciis. ** Zosim. *Hist. II*, 34.

* Italiae, Galliarum, Illyrici & Orientis. *Illyricum* vero ab *anno Ch.* 379. divisum est in *Orientale* atque *Occidentale*, cum Theodosius M. in consortium imperii esset adscitus, ut probat Pagius *in Critic. ad Annal. Baron. ad an.* 380. *n.* 7. Quatuor tamen etiam ab eo tempore Praefecturae fuere, cum *Illyricum occidentale* ad Praefecturam Italiae pertineret. Hinc legimus *in Notitia: Sub dispositione viri illustris Praefecti Praetorio Italiae, dioeceses infra scriptae: Italia, Illyricum, Africa.* Notanda haec est divisio, quoniam multum lucis interpretationi legum Codicis affundit, ut docui *in Praefat. ad Tom. III. Cod. Theodos.* R.

** Sunt tamen, quae pro excusando Constantino M. adferri possent. Semel enim electa Christiana religione, satis animadvertebat, se nusquam securius acturum, quam in ea imperii parte, quam plurimi incolerent Christiani. Quum ergo in maxima occidentis parte altissimas radices egisset pagana superstitio, & Romae plerique potentiores eam adhuc mordicus tenerent: quis vitio vertat Constantino, dum in oriente, quam in occidente, sedem imperii constituere maluit. Et quod commodius imperii domicilium eligere potuisset, quam Byzantium, speculam Europae, Asiae & Africae tutissimam? Si consiliis non respondit eventus: id magis receptae jam imperii divisioni, quam translationi sedis imperii, videtur tribuendum. H.

§. CCCLXV.

Est hoc fatum Constantini M., ut plerasque ejus actiones perstringant Zosimus, Julianus, *Judicium de Constantino M.*

ὁ παρα-

ὁ παραβάτης, immo & recentiorum ſcriptorum Chriſtianorum quam plurimi. Contra eum laudibus in coelum evehunt Euſebius *in vita*, & ſcriptores Chriſtiani eorum temporum alii. Sed quemadmodum adfectus migrare ſoleat in calamum, & paganos Conſtantino ob ſacrorum ſuorum everſionem infenſos; Chriſtianos eumdem ob munificentiam & patrocinium ſibi praeſtitum admiratos eſſe, veroſimile eſt: ita ii demum Jove aequo judicare videntur de hoc principe, qui nec naevos ejus diſſimulant, & juſtum pretium ſtatuunt ejus virtutibus, meritisque in rem Chriſtianam plane eximiis.

§. CCCLXVI.

Codices cur fieri tum coeperint?

Juriſconſultis eorum temporum, quorum plerique Deorum cultui adhuc dediti fuiſſe videntur, nihil magis in Conſtantino M. diſplicuit, quam quod jurisprudentiam, cui adſueti fuerant, innumeris quotidie conſtitutionibus emendaret, novamque ei veluti faciem daret. * Hinc metuentes conſtitutionum, quae ab Hadriani temporibus prodierant, ruinam: operam dederunt, ut illae colligerentur in certos CODICES **, & ſic earum memoria ad poſteros conſervaretur. Jac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodoſ. Cap. I.*

* Ita κατ' ἐξοχὴν vocabantur libri, in quibus conſtitutiones principum colligebantur, eosque quadratae formae fuiſſe, oſtendit Schulting. *Jurisp. vet. antejuſtin. p.* 377. Hujusmodi collectiones jam pridem plures exſtabant, veluti IVLII PAVLLI

LI *Imperialium conſtitutionum libri ſex*, *l.* 113. *D. de condit. & demonſtr.* PAPIRII IVSTI *Conſtitutionum libri viginti*, ex quibus codices ſuos facile locupletare potuerunt GREGORIVS & HERMOGENIANVS, de quibus mox. H.

** Hanc Gothofredi conjecturam & probant, & laudant omnes; at ego negare non poſſum, eandem mihi dudum diſplicuiſſe. Cur enim metuerent JCti, numinum cultui dediti, ruinam conſtitutionum, quas in foro publicam habuiſſe auctoritatem, novimus? Inanem profecto poſuiſſent operam in colligendis legibus, ſi perſuaſum ipſis fuiſſet, improbaturum eas eſſe Conſtantinum M. Hic enim, ut ſingulas anteceſſorum conſtitutiones abrogare, ita quoque prohibere facile poterat, ne leges anteriorum Principum, in Codices collectae, vim ullam in judiciis haberent. Certe Conſtitutionum divalium collectionem, aevo Conſtantinianeo, ipſa poſtulavit neceſſitas. Supra enim dictum eſt, ante Conſtantinum M. miſerandam juriſprudentiam induiſſe faciem, & jureconſultos aut relegatos, aut necatos, fuiſſe. Neglectae & diſperſae, inter diuturna & cruenta bella, jacuerant leges, quas reſtituta pace, cum revireſceret legum ſtudium, boni publici cauſſa Gregorius & Hermogenianus collegerunt, probe intelligentes, maximam ſe, eam ob rem, apud cauſſidicos gratiam inituros eſſe. R.

§. CCCLXVII.

Codex Gregorianus qualis fuerit?

Prior tale opus confeciſſe videtur ſive GREGORIVS, ſive GREGORIANVS * neſcio quis, qui Principum anteriorum ab Hadriano ad Conſtantinum M. reſcripta collegit, & ſub certos redegit titulos. Sane, quae ſuperſunt fragmenta licet pauciſſima, conſiſtunt in conſtitutionibus Antoninorum, Severi

veri & Caracallae, Alexandri, Gordiani, Philippi, Valeriani & Gallieni, Cari, Carini & Numeriani, denique Diocletiani & collegarum, ut male Cujac. *princ. paratitl. Cod.* existimet, Gregorium ultra Valeriani & Gallieni tempora non processisse.

* De auctore hujus Codicis fere omnia incerta sunt, adeo, ut dubium sit, GREGORIVS, an GREGORIANVS fuerit adpellatus. Posteriore enim sub nomine citari videtur ab Augustino *ad Pallent. II*, 8. & a *Pariat. leg. Mos. & Rom. I*, 8. *sequ. III*, 4. *VI*, 4. *X*, 8. *XV*, 3. At quum tamen ubique subaudire liceat substantivum *Codex*, & sub Constantino M. quidam floruerit GREGORIVS, praefectus praetorio circa annum Christi CCCXXXVI. *l. 3. C. Theod. de ann. & tribut. l. 2. C. Theod. de contrah. emt. l. 1. C. Justin. de natural. lib.* non poenitenda sane est conjectura Jac. Gothofredi *Proleg. Cod. Theodos. Cap. I.* hunc ipsum Gregorium hujus codicis auctorem fuisse. Panciroli enim sententia, qui Gregorium hunc sub Valente & Gratiano Imp. scripsisse, censuit *de clar. leg. interpretib. Lib. I. Cap.* 66. nullo idoneo fundamento nititur. H.

§. CCCLXVIII.

Ejus codicis auctoritas & fragmenta.

Quamvis vero privato GREGORII consilio instituta primum fuerit haec collectio, magnam tamen & in foro ejus fuisse auctoritatem, patet ex interpretamento *legi unicae C. Theod. de respons. prud.* subjecto*, ubi interpres, sive is ANIANVS, sive alius sit: *Gregorianum vero*, inquit, *& Hermogenianum ideo lex ista praeteriit, quia suis auctoritatibus confirmantur ex lege priore sub titulo de constitutionibus principum & Edictis.*

ctis. Reliquias hujus Codicis, quas Aniano debemus, post Sichardum & Cujacium nobis exhibuit V. C. Ant. Schulting. *Jurisp. vet. antejust. p.* 682. *sequ.*

* Nec minus idem probari potest ex *Const. summa reip.* §. 3. *de Just. Cod. confirm.* ubi Imperator: *Ut sciant omnes tam litigatores, quam disertissimi advocati, nullatenus eis licere de cetero constitutiones ex veteribus* TRIBVS CODICIBVS, *quorum jam mentio facta est, vel ex iis, quae Novellae constitutiones ad praesens tempus vocabantur,* (sunt hae Novellae Cod. Theodosiano a Jac. Gothofredo subjectae,) *in cognitionalibus recitare certaminibus, sed solum eidem nostro Codici insertis constitutionibus necesse esse uti, falsi crimini subdendis his, qui contra hoc facere ausi fuerint.* Quid vero attinebat, usum & horum Codicum in foro sub poena falsi inhibere, si numquam auctoritatem in foro habuissent? H.

§. CCCLXIX.

Codicis Hermogeniani auctor.

Ogsel vita Hermogeniani in Meerman. Thesauro.

Gregoriano Codice non multo posterior fuisse videtur HERMOGENIANVS. Reinesius *ad Inscript. p.* 70. qui notissimo Lampridii loco deceptus, HERMOGENIANVM jurisconsultum inter Alexandri Severi consiliarios fuisse existimabat, non poterat sane, quin hunc codicem ab eo scriptum esse, negaret: ac proinde illum tribuere malebat Q. CLODIO HERMOGENIANO OLYBRIO, Praefecto urbi anno Christi CCCLXV. vel ejus certe patri, vel patruo. At, quum HERMOGENIANI JCti aetatem in Constantini M. tempora omnino incidere, jam supra ostenderimus (§. CCCLVII.) nihil sane impedit,

Gg quo

quo minus eum hujus Codicis auctorem esse potuisse statuamus cum Ant. Augustino & Jac. Gothofredo. *

* Dicimus, illum auctorem esse potuisse; fuisse, pro certo non adfirmamus. Floruerunt enim per ea tempora plures Hermogenes & Hermogeniani: quorum posteri sunt *Hermogenes Ponticus*, Praef. praet. orient. anno 358. defunctus. Ammian. Marcell. *Lib. XIX. cap.* 12. & *Lib. XXI. cap.* 6. *Q. Clodius Hermogenianus Olybrius*, Praef. praet. & urb. anno 365. Cos. anno 379. *l.* 2. *C. de haeret. l.* 1. *C. de sport. & sumt. l.* 4. *C. quemadm. test. aper.* Grut. *Inscr. p. CCCLIII*, 2. Reines. *Class. XX*, 371. *Anicius Hermogenianus Olybrius* Cos. anno 395. *l.* 24. & 25. *C. Th. de navicul. l.* 41. *C. de transact.* Gruter. *Inscr. p. CCCLII*, 5. 6. *CCCLIII*, 1. *CCCCL*, 2. & 3. *Clodius Hermog. Caesarius*, Cos. anno 397. & Praef. praet. *l.* 2. *C. de alluv. C. Clodius Hermog. Olybrius*, Grut. *Inscr. p. CCCLXLII*, 5. Consularis Tusciae & Valeriae *l.* 72. *C. Theod. de decur.* Horum, eorumque majorum quum nullus fere sit, qui talem codicem facere non potuerit: quam difficile hic sit divinare, & quam paene ἐκ τῶν ἀδυνάτων, verum Codicis hujus auctorem eruere, nemo non intelligit. H. Everard. Otto V. Cl. *in praefat. ad Tom. I. Thes. Jur.* scribit, a Gothofredo non multum abire Pancirolum *Var. Lect. II. c.* 257. quando *Anicium Hermogenianum Olybrium*, Consulem anno 395. compilatorem Codicis faciat: nec temporis rationem obstare, cum *Codicis Hermogeniani* primus mentionem fecerit Coelius Sedulius, seculi quinti ineuntis scriptor *in praefat. operis paschalis ad Macedonium*, hisce verbis: *Cognoscant Hermogenianum, doctissimum juris latorem, tres editiones operis sui confecisse.* At enim vero Sedulius Panciroli opinionem firmare nullo modo potest, cum dudum ante eum

Ammia-

Ammianus *Codicum* mentionem faciat. Is enim *Lib. XXX. cap.* 4. caussidicos perstringens, scribit: *Quartum caussidicorum genus est impudens, pervicax & indoctum, eorum, qui immature e literariis eruperunt ludis: e quibus ita sunt rudes nonnulli, ut nunquam se* CODICES *habuisse meminerint.* Quo loco non possunt alii, nisi Codices, *Hermogenianus* & *Gregorianus*, intelligi. R.

§. CCCLXX.

Tres ejus codicis editiones ab ipso auctore factas esse, vulgo colligunt ex verbis Sedulii presbyteri *in praefat. oper. paschalis.* Is enim excusaturus, quod post editos libros V. Carminis paschalis, eorum textum metricum in prosam transferre non dubitarit: *Cognoscant,* inquit, *Hermogenianum, doctissimum juris latorem, tres editiones sui operis confecisse.* Sed locus hic non minus de HERMOGENIANI *Epitomatis juris*, quam de codice Hermogeniano potest intelligi. Nec ratio reddi posse videtur, cur plures Codicis sui editiones conficere voluerit Hermogenianus, nisi forte eum postea aliquas constitutiones, quae antea ejus diligentiam fugerint, reliquis addidisse, dicamus. An tres ejus editiones?

§. CCCLXXI.

Ceterum maxima diligentia hic auctor, quisquis sit, collegisse videtur constitutiones Diocletiani & collegarum ejus, adeoque spicilegium instituisse post Gregorii messem. Fragmenta sane, quae supersunt, Diocletiani & collegarum nomina praeferunt, * quam- Ejus materia & fragmenta.

vis quaedam horum conſtitutiones jam fuerint in Codice Gregoriano, ſed paullulum diverſae. Hujus quoque codicis reliquias noviſſime debemus V. C. Ant. Schultingio, qui eas cum doctiſſimis adnotatiunculis ſuis edidit *in Juriſpr. vet. antejuſtin. p. 709. ſequ.* Aliam tamen conſtitutionem, quae in his fragmentis non habetur, ſervarunt Graeci juris interpretes, de qua Cujacius *Obſ. XII*, 35.

* Tres tantum primae conſtitutiones nomen AVRELII Aug. praeferunt. Jam plures, tum tyranni, tum legitimi principes ante & poſt Diocletianum *Aurelii* dicti, veluti M. AVRELIVS VICTORINVS & L. AVRELIVS VICTORINVS, M. AVRELIVS MARIVS, M. AVRELIVS CLAVDIVS, M. AVRELIVS QVINCTILLVS, M. AVRELIVS TACITVS, M. AVRELIVS PROBVS, M. AVRELIVS CARVS, M. AVRELIVS CARINVS, M. AVRELIVS NVMERIANVS: ſed laudatiſſimus Schultingius oſtendit, has quoque conſtitutiones eſſe Diocletiani & Maximiani, Auguſtorum, quod ambo apud Gruter. *Inſcr. p. CCLXXIX.* & alibi paſſim, vocentur AVRELII. H.

§. CCCLXXII.

Status juris ſub Conſtantini M. liberis.

Sub Conſtantini liberis*, immo & poſt illos ad THEODOSIVM juniorem, eadem per omnia, quae ſub Conſtantino M. fuit, jurisprudentiae facies. Nam & ſequentes Imperatores Chriſtiani id fere agebant conſtitutionibus ſuis, ut jus Romanum non modo ad majorem ſimplicitatem, ſed &, quod Euſebius *vit. Conſtantin. IV*, 26. de Conſtantino M. praedicat, ἐπὶ τὸ ὁσιώτερον, *ad majorem ſanctitatem*

tatem traducerent. Sic exempli gratia Constantinus junior juris formulas, aucupatione syllabarum insidiantes cunctorum actibus, radicitus amputavit: *l.* 1. *C. de form. & impetr. act. subl.* ** idemque cum fratribus permulta sanxit, ad evertendas paganorum superstitiones, coërcendos Judaeos, & provehendam religionem Christianam comparata. ***

* Cum inter Constantini liberos, & sequentes quoque Imperatores, divisum sit Romanum imperium; leges autem Codicis intelligi non possint, nisi sciamus, utrum ad Orientale, an ad Occidentale, eae pertineant: commendari meretur *Chronicon historicum*, quod concinnavit Jacob. Gothofredus, & *Tomo I. Cod. Theod.* praefixum est. Hujus tamen summi viri diligentiam superavit Anton. Pagius *in Critic. ad Annal. Baron.* quo insigni opere hi uti possunt, qui accuratius in *legum inscriptiones* & *subscriptiones* inquirere cupiunt. R.

** En! sublatam jurisprudentiam formulariam. Ea tamen veteris jurisprudentiae pars, quam Cicero *pro Muraena* salse ridet, non a *Constantino minore*, quod Heineccius vult, abrogata est, verum a *Constantio*, cui hanc *legem* 1. *Cod. de formulis*, egregie vindicavit Jacob. Gothofredus *in Commentar. ad leg. ult. Cod. Theodos. de studiis liberal. Urb. Rom. & Constant. Tom. V. pag.* 230. R.

*** Tales sunt sanctiones Constantii, Judaeis alioquin parum aequi, ne Judaei mulieres e gynaeceo Principis in turpitudinis suae consortium ducerent: *l.* 6. *C. Theod. de Jud.* ut ex Christiano Judaei effecti bona fisco vindicarentur: *l.* 7. *C. Theod. eod.* Judaeus ne Christianum haberet mancipium: *l.* 2. *C. Theod. l.* 1. *C. Just. ne Christ. mancip.* Sozom. *Lib. III. Hist. Eccl. cap.* 16. Constantis porro & Constantii constitutiones, ut

cessaret superstitio, templa occluderentur, & sacrificiorum aboleretur insania, *l.* 2. *&* 4. 5. 6. *C. Theod. de pagan.* templis tamen extra moenia parceretur, *l.* 3. *C. Th. eod.* ut episcopi, clerici, eorumque mancipia ab extraordinariis collationibus, metatis, & lustrali collatione immunes essent. *l.* 8. *C. Theod. l.* 1. *Cod. Justin. de Episc. l.* 9. *l.* 10. *l.* 11. 14. 15. *sequ. C. Theod. eod.* ut a foro saeculari sint exemti. *l.* 12. *C. Theod. de Episc.* H.

§. CCCLXXIII.

Sub Juliano Imp.

Qui vivo Constantio imperium extorsit, IVLIANVS, ad pristinam superstitionem relapsus, non pauca in Christianorum odium constituit. Nam & templa Deorum aperuit, & profanos ritus ubique instauravit: Ammian. Marcell. *Lib. XXII. Cap.* 9. Christianis quoque honorum aditum interclusit, Sozom. *Hist. Eccl. Lib. V. Cap.* 15. Greg. Nazianz. *Orat. I.* & eosdem bonis artibus erudiri vetuit, Socrat. *Hist. Eccl. III*, 16: quod ipsi Ammiano Marcellino *Lib. XXV. Cap.* 5. inclemens visum. Cetera princeps gravis & eruditus, permulta praeclare constituit: Petr. Cunaei *praefat. ad Juliani Caesares*, ut plerasque ejus constitutiones in codicem suum recipere non dubitarit Theodosius Junior. *

* Aliquando tamen merito desideres compilatorum judicium, qui plures Juliani leges, Christianorum principum constitutionibus contrarias, immo & manifesto impias in codicem illum receperunt. Jac. Gothofr. *Prolegom. Cod. Theodos. Cap. II. p.* 188. Et sane quis in Codice, fori Christiani usibus destinato, ferat *l.* 4. *& l.* 5. *C. Theo-*

Theodos. de sepulc. viol. quae omnem paene veterum superstitionem de religione Deorum manium, reliquiis non contrectandis, aggeribus consecratis, de funeribus oculos hominum infaustis adspectibus incestantibus, ut ad Deos & templa venire puri nequeant, complectuntur? Sed qui religioni sibi non duxerunt, Constantini M. & Valentiniani constitutiones de licito haruspicinae usu illi juris corpori inserere: *l.* 1. *C. Theod. de pagan. l.* 2. *l.* 3. *l.* 9. *C. Theod. de malef. & mathem.* quid eos prohibuisset, Juliani sanctiones ejusdem furfuris in opus suum referre? H.

§. CCCLXXIV.

Ceterum quam misera sub hoc principe fuerit jurisprudentiae conditio, vel inde colligere licet, quod nullus plane jurisconsultus alicujus nominis illud tempus illustravit, abhorrentibus fere ingenuis ab illo legum studio, & illud libertinis & infimae plebi relinquentibus. Saltim de anterioribus proxime temporibus Cl. Mamertin. *Panegyr. X. Cap.* 20. *Juris*, inquit, *civilis scientia, quae Manlios, Scaevolas, Servios in amplissimum gradum dignitatis evexerat*, LIBERTORVM *artificium dicebatur.* Nec probabile est, intra paucos annos, quibus rerum potitus est Julianus, ita refloruisse jurisprudentiam, ut aliter sese res habere coeperit.

Misera jurisprudentiae conditio.

§. CCCLXXV.

Cito transiit haec nubecula, quod praedixerat Athanasius apud Socrat. *Hist. Eccles. III*, 14. ac proinde Constantini M. vestigiis postea strenue institerunt IOVIANVS, VALENTINIANVS,

Status juris sub Juliani successoribus ad

Theodosium M. NVS, VALENS, GRATIANVS, VALENTINIANVS *Jun.* & THEODOSIVS M. quorum plurimae exſtant conſtitutiones, ad eumdem finem comparatae, quem Conſtantino M. ob oculos fuiſſe, paullo ante obſervavimus. Singularis fuit VALENTIS ferocia, *τὸν τῶν πραγμάτων ὄγκον οὐ φέροντος*, *rerum molem non ſuſtinentis*, uti de eo judicat Zoſimus *Hiſtor. IV*, 4. qui, ut Arianis conſuleret, libertatem omnibus dedit, ſuum in colenda religione judicium ſequi*: quod edictum ſingulari *oratione de Religionibus*, quae Latine tantum exſtat, collaudavit Themiſtius, *p.* 155. *Oper. Edit. Harduini.* THEODOSIVS M. quantum dederit operae, ut omnes antiqui juris ambages, ſi quae ſupereſſent, tolleret, boniſque legibus armaret rempublicam, patet ex Socrate *Hiſt. Eccl. V*, 18. ipſaeque ejus conſtitutiones, quas ſe ſingulari commentario illuſtraturum promiſerat FRANC. BALDVINVS, ſatis evincunt.

* Neque enim, quod conſcientiae libertati faveret, hujusmodi propoſuerat edictum, ſed ut Ariani ſui tanto ſecurius in orbe Romano agerent. Unde ipſe poſtea Valens gravis fuit catholicis. Jo. Antiochen. *in Excerpt. Peireſc. p.* 847. Ὁ δὲ Οὐάλης τῆς Ἀρείου δόξης μεταποιούμενος μέγιστον ἐκίνει καὶ τὸν Χριστιανῶν διωγμόν, ὡς πολλοὺς μὲν ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀναιρεῖσθαι, πολλοὺς δὲ ἐν ἐξορίαις ὑποβάλλεσθαι, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς κατὰ τὴν ἔρημον ἐμφωλεύοντας τῶν ἰδίων σκηνῶν ἀπελαύνεσθαι. *Sed Valens, Ariana infectus labe, graviſſimam in Chriſtianos perſequutionem excitavit, adeo, ut multi judicum ſententia damnati interirent, multi in exſilium truderentur: nec pauci*

ex

ex iis, qui in eremo abditi erant, e casis suis pellerentur. Res ad saeviorem spectabat lanienam, nisi Christianorum patrocinium suscepisset paganus ille Themistius. Socrat. *Hist. Eccl. Lib. IV. cap.* 3. Sozomen. *Hist. Eccl. Lib. VI. cap.* 36. Orationem tamen, quam tunc habuit Themistius, intercidisse, adversus Antonium Pagium ostendit Fabric. *Biblioth. Graec. V,* 18. *Tomo VIII. p.* 10. Similes Valentiniani constitutiones de libertate conscientiae exstant *l.* 2. *l.* 3. *l.* 9. *C. Theod. de malef. & mathem.* H.

§. CCCLXXVI.

Interim nimia illa Imperatorum diligentia factum est, ut in immensam paene molem excresceret jurisprudentia. Nam praeter tot jurisconsultorum opera, quorum haut exigua erat in foro auctoritas, quorumque duo paene millia sua adhuc aetate exstitisse, testatur Justinianus, *l.* 2. §. 1. *C. de vet. jure enucl.* tam immensa erat constitutionum veterum novarumque silva, ut Eunapius *in vita Aedesii p.* 72. *Edit. Commelin.* jus civile ἄχθος καμήλων πολλῶν, *multorum camelorum onus*, vocaret, & nullum paene erectius ingenium isti se labyrintho committere auderet.* Jurisprudentiae moles & misera facies.

* Egregiis veterum testimoniis hoc probavit Jac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos. Cap. I. p.* 213. Mamertini querelam, quae ad tempora Juliani & anteriora pertinet, jam supra audivimus (§. CCCLXXIV.) Sub finem saeculi quarti, Asterius, Episc. Amasen. *homil. VII.* apud Phot. *Biblioth. Cod. CCLXXI. pag.* 1499. *Edit. Schott.* meminit servi Scythae, a cive Antiocheno emti, qui jus professus sit, (αὐτὸς νόμων ὤφθη διδάσκαλος,)

quem ſe ipſum jus * docentem audiviſſe, profitetur. At nemo eorum temporum jurisperitos, illorumque ignorantiam, faſtum, & caninum optimos quosque adlatrandi ſtudium elegantius deſcripſit Ammiano Marcellino *Lib. XXX. cap.* 4. qui locus prolixior eſt, quam ut hic locum inveniat. H.

* Id neſcimus, an Scytha ille doctus *Jus* Aſterium docuerit. Refert enim Photius *ibid.* Aſterium quidem diſcipulum ejus fuiſſe, ſed ubi, aut quibus in ſtudiis, ignorari, cum Epiſcopus ejus rei nullam fecerit mentionem. R.

§. CCCLXXVII.

Theodoſii II. & Valentiniani Conſtitutio de reſponſis prudentum.

Remedium huic malo reperiſſe ſibi videbantur THEODOSIVS junior & VALENTINIANVS, edita anno CCCCXXVI. conſtitutione, qua *Papiniani*, *Paulli*, *Caji*, *Ulpiani* ac *Modeſtini* opera, quaeque hi quinque viri ex aliorum veterum juriſconſultorum libris in ſuos tranſtuliſſent, (exceptis *Ulpiani* & *Paulli notis ad Papinianum*) nec non ſecundo loco, *Scaevolae*, *Sabini*, *Juliani* & *Marcelli* ſcripta, ſi prius ad fidem antiquorum codicum fuerint recognita, ſola in foro citari permiſerant, ita ut plurium ſententiae vincerent pauciorum, & ſi par ſit ita ſentientium numerus, eorum praeferretur ſententia, cui adſtipuletur Papinianus. *l. un. C. Theodoſ. de reſponſ. prud.* Sed quum parum prudentiae legislatoriae prae ſe ferat haec ſanctio: * eam ex codice ſuo merito exſulare juſſit Juſtinianus.

* At ita non juſti ac aequi habebatur ratio, ſed aucto-

auctoritatis, & plurium dissentientium non ponderabantur, sed numerabantur sententiae. Quum ergo prudenter observaverit Ammian. Marcellin. *Lib. XXX. cap. 4. juris scientiam repugnantium sibi legum abolevisse dissidia:* actum procul dubio fuit de Jurisprudentia publicata hac constitutione. Et hinc ad pristinam perfectionem neminem eorum temporum pervenisse animadvertimus, quamvis in constituendis jurisperitis, qui jus civile enarrarent, nihil reliqui faceret Theodosius ille junior. *l. ult. C. Theod. de stud. liber. urb. Rom. & Constantinop. l. un. C. Th. de professor. qui in V. C. docentes ex lege meruer. comitiv.* H. Legendus est Ammianus *l. c.* cujus testimonium facit, ut laudare potius, quam vituperare Valentinianum III. malim, cum necesse esset eo tempore, ut paucis tantum libris veterum JCtorum in foro tribueretur auctoritas, quoniam pars caussidicorum nec Codices nec libros habebat, pars vero, quo altius videretur jura callere, ad JCtorum antiquissimorum scripta provocabat, ut & judicem & litigantes facilius confundere posset. *Hi*, inquit Ammianus, *ut altius videantur jura callere, Trebatium loquuntur & Cascellium, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorumque jam diu leges ignotas, cum Evandri matre, ab hinc seculis obruta multis. Et si voluntate matrem tuam finxeris occidisse, multas tibi suffragari absolutionem lectiones reconditas, pollicentur, si te senserint esse nummatum.* Paullo post de altero caussidicorum genere haec refert: *Cum autem ad inopiam muniendarum venerint allegationum, ad effrenatam deflectunt conviciandi licentiam: e quibus ita sunt rudes nonnulli, ut nunquam se Codices habuisse meminerint. Et si in circulo doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piscis aut edulii peregrinum esse vocabulum arbitrantur.* Consule *Gothofred. Commentar. ad l. cit. Cod. Theod. Tom. I. pag. 33. sequ.* R.

§. CCCLXXVIII.

§. CCCLXXVIII.

Codex Theodosianus.

Idem THEODOSIVS junior anno CCCCXXXVIII. conſtitutiones principum ad certum modum redigere ſtuduit: & hinc, quotquot a Conſtantino M. ad id usque tempus prodierant, ſanctiones * per octo viros, quorum ANTIOCHVS, eunuchus, Expraefectus & Conſul, demum inter presbyteros relatus, de quo *l. 6. C. Theodoſ. de collation. donatar. l. 5. C. Th. de his, qui ad eccleſ. confug.* Marcellin. Com. *in Chron. ad ann.* 448. *p.* 41. *edit. Scalig.* Suid. *Tomo I. p.* 227. *p.*899. *Tomo II. p.* 175. *Tom. III. p.* 135. *edit. Kuſter*, familiam duxit**, digeſſit in codicem, qui ab ipſo THEODOSIANVS adpellatur: Iſidor. Hiſpal. *Orig. V*, 1. eumque poſtea ſingulari novella Conſtitutione, quae inter Theodoſianas prima eſt, confirmavit. Jac. Gothofr. *Proleg. Cod. Theod. Cap. III. p.* 189. Hunc Codicem luculentis Jac. Gothofredi Commentariis illuſtratum poſt eximii hujus JCti obitum edidit Ant. Marvillius *Lugd. MDCLXVIII. fol. Tom. VI.* quae editio Lipſiae repetita, collato Wurzburgenſi codice antiquiſſimo, emendatior prodiit *MDCCXLV. VII. Tomis.*

* Proſper Aquitanic. *in Chronico Parte I.* hunc Codicem vocat *leges legitimorum principum:* quod Jac. Gothofredus *Prolegom. Cap. I. p.* 211. interpretatur de principibus Chriſtianis, quia ipſa Chriſtiana religio illis temporibus lex catholica, *l.* 1. *C. Theod. de haeret.* lex Chriſtiana, *l.* 16. *C. Theod. de Epiſc.* lex ſanctiſſima, *l.* 5. *C. Theod. eod.*

eod. lex ſuperna, *l.* 49. *fin. C. Theod. de decurion.* lex venerabilis vel veneranda, *l.* 7. *l.* 13. *C. Theod. de Judaeis*, vocata ſit. Sed quis hoc ſenſu *legitimum principem* vocet Julianum, cujus tamen conſtitutiones utramque in hoc codice paginam faciunt? Potius ergo *principes legitimi* opponuntur tyrannis, quorum tum plurimi imperium per bina ſaecula adfectarunt, veluti ſub Conſtantino *M. Maxentius*, *Valens*, *Martinianus*, *Calocaerus* : ſub ejus filiis *Magnentius* Francus, *Vetranio*, *Decentius*, *Nepotianus*, *Silvanus*: ſub Valentiniano & Valente *Procopius* , *Marcellus* Protector, *Valentinianus*, *Firmus* Maurus : ſub Theodoſio M. *Theodorus*, *Maximus*, *Victor*, *Eugenius*: ſub ejus filiis *Stilicho*, *Eucherius*, *Marcus*, *Gratianus*, *Conſtantinus & Conſtans*, *Gerontius*, *Maximus*, *Jovinus*, *Sebaſtianus*, *Sarus*, *Fl. Priſcus Attalus*, *Heraclianus*, *Sabinus*, *Gildo*, *Plinta*, *Jovinianus & Salluſtius*; de quibus ceteris ſcriptoribus accuratius egit Chriſt. Ad. Rupert. *Obſerv. in Synopſ. Beſoldi Cap. XV. p.* 388. 390. *ſequ. p.* 403. *ſequ. p.* 410. *ſequ. p.* 415. *ſequ.* Quum ergo conſtitutionum ab his hominibus editarum in hoc codice non habeatur ratio: ille leges *legitimorum* duntaxat *principum* ſinu ſuo complecti dicebatur. H. Bene Heineccius adverſus Gothofredum diſputat. Principem *legitimum* tyranno opponi, Ammianus docet *Lib. XV. c.* 8. *Plebs avidius pompam regiam in Principe* LEGITIMO *cernens. Lib. XIX. c.* 12. *Nec enim abnuimus*, *ſalutem* LEGITIMI *Principis conſociato ſtudio muniri debere cunctorum. Lib. XXVI. c.* 4. *Participem* LEGITIMVM *poteſtatis. Lib. eod. c.* 6. *Nam ſi principem* LEGITIMVM *prodidiſſent.* Hoc vero teneant Juris cultores, integrum Codicem Theodoſianum, uti eſt Theodoſii temporibus evulgatus, hodie non ſupereſſe, ſed multas Principum conſtitutiones intercidiſſe eo tempore, quo barbari vaſtarunt Romani

mani imperii provincias: multas etiam neglectas fuisse, cum in Occidente patriae leges sensim in fora introducerentur. In Oriente vero, post publicatum Codicem Justinianeum, cum eviluisset ejus auctoritas, neminem librariorum inventum esse, qui operam dare vellet vastae molis libro describendo, facile ad conjiciendum est. R.

** Heineccius, Gothofredum secutus *in Prolegom. ad Cod. Theod. c.* 1. §. 5. confundit *tres Antiochos.* Huc pertinet *Antiochus Expraefectus* & *Consul. Praefecturam* enim Praetorio gessit *an. Ch.* 427. *an.* 430. & 431. ut docent *l.* 2. *Cod. de officio ejus, qui vicem. l.* 6. *Cod. Th. de collat. donatar. l.* 4. *Cod. eod. qui ad eccles. conf. An.* 431. Consul in Oriente prodiit. Vid. *Chronolog. Cod. Theodos.* Pagium, & Relandum. *Mortuus* vero est ante *annum* 444. quia in *Novella Theodosii* 33. *de relevatis*, ILLVSTRIS MEMORIAE *Antiochus*, dicitur, quae Novella eo anno emissa est. Igitur diversus non potest non esse ab *Antiocho*, cujus Marcellinus meminit, quique *anno* 448. adhuc in vivis fuit. Neque est confundendus noster cum *Antiocho eunucho*, qui nec Consulatum nec Praefecturam gessit, sed dignitate *Praepositi S. cubiculi* exsplenduit. Vide, quae scripsi *ad Novell.* 1. *de Cod. Theodos. auctorit. not.* 55. R.

§. CCCLXXIX.

Novellae Theodosii II. & successorum.

Quum vero perfecto hoc codice subinde novellae prodirent constitutiones non modo ipsius THEODOSII II. sed & VALENTINIANI III. MARTIANI, MAIORIANI, SEVERI, LEONIS & ANTHEMII: eas Novellas primum edidit Petr. Pihoeus *Paris. MDLXXI.* unde in ejus opera *anno MDCIX.* edita migrarunt, sub titulo *Novellae constitutiones*

tiones Imperatorum Justiniano anteriorum, nunc primum in unum corpus collectae, & junctim editae, cum notulis marginalibus publici juris fecit Conr. Rittershusius JC. Altorphinus, *Francof. MDCXV.* 8. postea easdem codici suo Theodosiano, veluti mantissam, subjecit Jac. Gothofredus. *

* Promiserat Leonardus Adami, Volsinensis, auctor, scripta *Historia Arcadica*, seu Academiae Arcadum, cujus ipse socius erat, famam consequutus, se has Novellas nec non Papiani responsa multo auctiora atque emendatiora ex vetustissimo Codice MSC. Ottoboniano editurum, simulque in lucem protracturum quinque novellas adhuc ineditas. Sed mors, quae virum doctissimum anno MDCCXIX die IX. Januarii reipublicae litterariae eripuit, omnia ejus consilia, in primis, quae de edendo Libanio & Jornande ceperat, turbavit. H. Has Novellas, cum MSS. Codicibus ac libris impressis collatas, & commentario illustratas, addidi ad Codicem Theodosianum, tantumque praestiti, quantum potui propter virium ingeniique exiguitatem. Et quam vellem, his meis vigiliis aliquid lucis Jurisprudentiae elegantiori accessisset! R.

§. CCCLXXX.

Scholae juridicae Romana & Constantinop. *

Maximi porro jure meritoque faciendum est THEODOSII II. studium, quo bonas litteras, & in his jurisprudentiam quoque, provehere conabatur. Huic enim praecipue originem ac natales debent SCHOLAE *Romana & Constantinopolitana*, in quibus praeter tres oratores, decem Grammaticos, quinque sophi-

ſophiſtas, & unum philoſophum duo conſtituti fuerant profeſſores, *qui juris & legum voluntatem panderent. l. un. C. de ſtud. lib. Romae & Conſt.** quosque poſt viginti annorum ſtipendia Comitiva primi ordinis ornatos voluit, initio facto a LEONTIO jurisperito.** *l. unic. C. Theod. de profeſſ. qui in V. C. docent. ex leg. mer. comit.* Add. Herm. Conringii ſingularem, quo *l. un. C. de ſtud. liberal.* illuſtravit, Commentarium. Ceterum quantus ex eo tempore concurſus cupidae legum juventutis factus ſit Romam, quam Sidonius Apollin. *Lib. I. Epiſt. 6. legum domicilium* vocat, inſequente libro pluribus exemplis docebimus. Vid. Savaro *ad Sidon. ibid.* Franc. Juret. *ad Symmach. Lib. IX. Epiſt.* 83. Alteſerr. *Rer. Aquitan.* III, 5.

* Minus accurate legem, quam Codex uterque ſervat, excerpſit Heineccius. Fuerunt enim in Schola Conſtantinopolitana Profeſſores *triginta* atque *unus*; & in his, *Romanae eloquentiae* ac *linguae*, TRES ORATORES & DECEM GRAMMATICI: *Eloquentiae linguaeque Graecae*, SOPHISTAE QVINQVE & GRAMMATICI DECEM: *Philoſophiae* Profeſſor VNVS, & *Jurisprudentiae*, DVO. Et tot quoque Romae fuiſſe, fidem facit inſcriptio tituli, *de ſtudiis liberalibus urbis Romae & Conſtant.* licet poſtea, cum Roma eſſet in Gothorum manibus, Schola Romana, *unum* tantum haberet *juris expoſitorem*, ut eſt videre in Edicto Regis Athalarici apud Caſſiodorum *Var. IX*, 21. Imo ante *annum Chr.* 425. quo lex citata emiſſa eſt, Profeſſor Juris in urbe Conſtantinopolitana nullus fuiſſe videtur, cum *lege* 16. *Cod. Theodoſ. de Profeſſ. & med.* in numero Profeſſorum non inveniatur. Sed anno citato, *unus*

unus primo, deinde *duo* constituti sunt, quod docent nos leges, *un. Cod. Th. de Prof. qui in urbe Constantinopol.* & *un. Cod. Just. de stud. liberal.* Vide ad eas Gothofredum *in Comment. Tom. II. pag.* 114. *Tom. V. pag.* 227. De Schola Romana quaedam etiam observavit Heineccius *in praefat.* huic libro praefixa. R.

** Mentionem haec lex facit quorumdam ejus temporis professorum, qui ob merita viginti annorum stipendia codicillis primi ordinis comitivae ornantur, veluti *Helladii*, grammatici, de quo Suid. *in* Ἑλλάδιος, Socrates *Hist. Eccles. V*, 16. *Syriani*, Grammatici Latini, *Theophili*, Sophistae, *Martini* & *Maximi*, praecipue jurisperiti LEONTII, cujus alibi nusquam, quod sciamus, fit mentio, nisi quod ex *l.* 3. *C. Theod. de frum. urb. Constant. l.* 8. *C. Theod. de princ. agent.* & *l. ult. C. Theod. de haeret.* constet, decennio post editam *l. un. C. Theod. de professor. qui in V. C. docent*, *Leontium* quemdam praefectum urbi Constantinopoli fuisse. Potest hic sane noster fuisse, quia *Themistium*, Sophistam, & alios artium professores, ad hanc dignitatem adspirasse, novimus. Gothofr. *Comment. ad Cod. Theod. Tom. II. p.* 114. H.

§. CCCLXXXI.

Et talis quidem fuit jurisprudentiae facies sub Imperatoribus Christianis etiam insequentibus usque ad magnum illum juris Romani restitutorem, IVSTINIANVM. Quae enim in *Codice* nostro exstant, constitutiones MARTIANI, LEONIS, ZENONIS Isaurici, ANASTASII & IVSTINI Thracis, ita sunt comparatae, ut multa a majoribus constituta iis aboleantur. Nam & tutelam mulierum

Status juris Rom. sub Theodosii II. successoribus ad Iustinianum.

rum perpetuam iisdem fere cessasse temporibus, novimus. Vid. Ev. Otto *dissert. de perp. mul. tut.* Attamen & quaedam prudenter immutata esse, fatendum est, veluti dum *ab Anastasio* emancipationis veteris necessitas sublata, & a Leone vetus rigor adversus plus justo petentes mitigatus est. §. 33. *Inst. de act.*

Antonius de poena exilii in Alecmanni thesauro.

Gebaueri dissertatt. de Romulo, Numa Pompil., Tullo Hostilio et Anco Martio.
Malvezzi dissertatt. de Servio Tullio et Tarquinio Superbo.

